

9039.CCC 16

C. *Sallustii Crispi*

Lloyd

ius K

OPERA

Omnia, quæ extant,

INTERPRETATIONE

ET

NOTIS

ILLUSTRAVIT

DANIEL CRISPINUS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

In HAC EDITIONE innumera Prioris Errata, diligenter animadversa, corriguntur.

LONDINI:

Typis GUL. STRAHAN.

Impensis S. BALLARD, W. INNYS, A. WARD,
T. OSBORNE, T. LONGMAN, C. HITCH, E. WICK-
STEED, C. BATHURST, & M. COOPER.

M.DCC.XLVI.

A D

LECTOREM.

QUIS fuerit Crispus Sallustius, ante quam tibi sistetur, monendus esses, amice Lector: Sed illud quia Viri juxta docti & celebres egregie præstiterunt, supervacaneum duximus eorum bene scripta recoquere: Adeoque ex illis, si lubet, Autoris nostri & vitam & mores cognoveris. Aliud est, quod a nobis jure, meritoque expectes; quemnam, scilicet, ex hac novâ Sallustii editione, fructum carpere possis. Institutum, totiusque operis designationem si spebes, nihil non sperare audeas: Nam, quod ante omnia monitum te volumus, non instinctu nostro, sed sapientissimi Ducis Montauserii, Serenissimi Delphini Moderatoris jussu, consilioque, eximium, eo quo videbis ornatu, Historicum tibi exhibemus. Ille, ut est omni humaniorum literarum elegantiâ excultus, ubi instituendo Principi præpositus est, quonam potissimum modo singuli Autores facile, feliciterque legerentur, cœpit cogitare: quæ lucem adderent legentium animis: quæ impedimentum inferrent: eaque omnia animadvertisit, quæ non modo Serenissimi Delphini, sed publica etiam studia juvare possent. Duæ sunt in legendis Autoribus difficultates, quæ festinantibus & minus exercitatis negotium faceant: Prior quidem, quam facit ipse sermo & dictio; seu quæ ex lingua & idiomate oritur: Alia vero, quæ rebus ipsis adscribitur; quas vel obiter illi in cursu orationis, vel tanquam abundè cognitas attigerunt; quavis de causa denique, non satis ad captum omnium, explicaverunt. Multam equidem, eamque maxime laudabilem operam in his solvendis difficultatibus collocaverunt hactenus viri eruditissimi: At suo loco, nec satis commodè vi-

A D L E C T O R E M.

sa sunt posita quæ illi cæteroquin optimè scripserunt. Eorum enim Commentarios ubi inspicias, quæ ad nudam vocum & phrasis pertinent significationem, aut peculiarem sermonis declaracionem, ea cum ulteriori rerum enarratione commixta invenies: Ex quo oritur, ut, cum aliquam ex his notis inspicere velis, non ea prius occurrat, quam in aliis, contra animi tui desiderium, tempus consumseris. Ne quid ejusmodi eveniret, egregiè providit Vir prudentissimus. Namque Interpretationem, quæ ad vocum & sermonis facit explanationem, seorsum a notis, quæ res ipsas evolvunt, proponendam decrevit: *Nisi forte, quandoque ad notas, majores nonnullæ circa dictiōnēm difficultates effent retrahendæ.* Designavit insuper, quo omnia primo statim intuitu occurrerent, ut notis arithmeticis loca, ubi interpretatione opus esset, indicarentur; Alphabeti autem literis, quæ notas poscerent. Minuta vero hec sunt, quæ primo delineantis animum occupaverunt. Aliud unā & eadem operā ab ipso quæsitus est; ubertas, scilicet, & sermonis copia. Non enim tantum in Interpretatione suo quoque & naturali loco restituendas voluit partes orationis singulas; Nominativum ante Verbum, deinde Accusativum, &c. sed Synonyma, obscurarum vice præsertim, aliarum etiam vocum substituenda statuit: Ut sic tum sensus clarissimus appareat, tum verborum vis & propria significatio dijudicetur, abundantiāque inducatur: *Quamquam ex Poetis hic fructus erit multo uberrimus.* Restabat aliud nihil, nisi tam utili, tamque laudabili concilio manum admovere. Rem vero ipsam, ut videtur, in se recepit gratus bonarum literarum Genius: Nam à quo incœpto retrahere impensam maximam quivis credidisset, ei rei ne minimum quidem obtulit impedimentum: *Nimirum in ea tempora incidimus, quibus Regum munificentissimus, hominumque oculatissimus, imperium obtinet.* Cum ergo Dux Illustrissimus Montauerius ad honoris summum fastigium sublatus, lectusque inter proceres fide ac sapientiā præcellentes, quos magno numero hodie præsertim habet alma Gallia, Regiæ Delphini institutioni incumbet, ea perficienda curavit, quæ antè cogitaverat: Studiosissimè apud omnes literatos, intra & extra regni fines, requirendos jussit, viros institui sui administratos; quos beneficentiā, & omni favore clientes suos fecit. Quantum de bonis literis, literatisque, toto denique Musarum choro meruerit, qui omnes, quotquot habemus Latinæ linguae Autores, eo quo præscripsit modo, castigandos & enarrandos procuravit, non ego, in hac infantia, sed quibuscumque bonorum

AD LECTOREM.

norum omnium non fuerit innata turpis adversatio, omnes prædicabunt. Jam nihil opus erit vernaculis istis, & quotannis fere renovandis interpretationibus, quæ vix satis unquam Autoris sensum & scopum assequuntur; semper ab ejus ratione, modoque recedunt. Quisquis in Latinæ linguae cognoscendis principiis operam suam per sex menses adhibere voluerit, is postea solus magnam illam virtutis altricem, veterem Romam dico, poterit perlustrare; tutusque venerandorum ejus sepulchorum Manes in auxilium & concilium evocare. Utinam vero, quod reliquum est, tam multis commoditatibus culpa nostra nihil detractum fuerit. Socordia non evenerit profecto: Quæ autem per imperitiam turbata fuerint, ea ut humanitate tuâ excusare velis, Lector benevole, oramus. Quod si Illusterrimus Condomiensis Episcopus ex affiduis, quibus, in erudiendo Principe, detinetur curis, ad hæc levia animum demittere potuisset; aut Nobilissimo Huetio in eaurundem curarum partem ascito, qua benevolentia laborantibus nobis nonnunquam subvenit, eadem totum opus ad examen suum revocare licuisset, aliquid certe promovendis studiis utilius excudere potuissimus. Quod nobis, qui priores in banc arenam descendimus, quoniam fortuna melior invidit, si quid in hoc quasi præludio peccaverimus, aliorum, qui idem decurrunt stadium, diligentia sarcietur. Multa dicenda superessent, ut quibusdam hominibus, quos nominare nihil attinet, non tam satisfaceremus, quod nemo natus fecerit, quam responderemus: At, quietem nostram qui nihil turbaverunt, illis multo melius erit quietam mentem bonâ prece deprecari. Quomodo cumque errata nostra pateferint, nisi forte etiam illis, apud Superos semper commorantibus, indignum videbitur ad tam vilia se se demittere, lubentissimo animo corrigemus. Tu modo, id quod res est, cogita, candide Lector, nos maximo studio enisos esse, ut Autorem nostrum in perfacili cognitione poneremus. Hinc inde, indiscriminatim, quæcumque ad hunc scopum ducere credidimus, securi desumsimus: Neque eo minimum cuiusquam Scriptoris laudi gloriæve detractum voluimus, quod, utenda quæ illi in lucem ediderunt, ea nos ex illorum benignitate hauserimus. Ita vero agere satius fore visum est, quam, ut illi factitarunt, singula suis Autoribus attribuere. Nam, ut taceam quod prolixæ est istud quandoque disquisitionis, nullius, aut certe minimæ utilitatis; primum est, ea diligentia, in eam, quam maxime vitaveris, incidere vituperationem: Quippe quem statim malevoli furem appellaverint, si quid, quod tute bene annotaveris, alii, quos quidem nunquam vi-

AD LECTOREM.

deris, ante te observaverint. Tentavimus siquidem ex proprio censu nonnulla tibi eruere, Lector; exinde tamen laudem nullam aucupamur. Minima sunt, quæ, Tu nisi, pro tua æquitate, ex bona nostra voluntate metitus fueris, vix tantilli esse pretii confitemur. Fruetum vero, magnamque laboris nostri mercedem, qui nos stimulavit, aculeum, beneficiandi studium, nobis duximus: Ut jam, si quid ad Te perveniat compendii, voluptati nostræ accedat cumulus. Diu vero multumque vale.

P E T R U S

PETRUS CRINITUS
DE
HISTTORICIS
AC
ORATORIBUS LATINIS.

CRISPUS Sallustius Amiterni natus traditur, in agro Sabino, quo anno Atheniensium urbs à L. Sulla devicta, atque vastata est, ut Romani annales referunt; ex nobili Sallustiorum familia ortus est, quæ diu in secundo ordine dignitatem servavit, idem in urbe educatus creditur, & à teneris annis operam ac studium impendisse optimis disciplinis: sed cum in ea tempora incidisset, quibus corrupti civium mores variis partibus atque factionibus forent, neque virtuti præmia, aut bonis ingenii a-deßent, in tam depravata civitate, quod idem Sallustius fatetur, viëtum ejus ingenium voluptatibus, facile succubuit. Itaque cum ad remp. proætate foret delatus, propter civium improbitatem & factiones, multa adversa pertulit: nam tum præcipue Sullanis partibus infecta civitas æstuabat. Constat ex veterum commentariis, Sallustium ipsum ingenio fuisse acri, & in studiis literarum accurato, tum maxime in scribenda historia. Præceptorem habuit inter alios Ateum Prætextatum, qui Philologum se appellavit, & ab eo edocitus est de ratione rectè scribendi; ut à Suetonio Tranquillo traditur, qui & Asinium quoque Pollionem scribit ab eodem Prætextato eruditum, atque instructum; maximè autem M. Catonis studiosus fuit: ex cuius commentariis verba excerptit, & velut breviarium ad usum proprium habuit: quod Octavius quoque Aug. in epistolâ ad M. Antonium, refert; in qua ipsum Antonium, ceu insipientem increpat, quod ea scribere vellet, quæ mirentur potius homines, quam quæ intelligant. Sed interim ad Sallustii commentarios. Historiam composuit de L. Catilinæ conjuratione contra R. Senatum, & item de bello Jugurthæ,

qui

P E T R U S C R I N I T U S

qui Numidiæ rex factus, diu contra Romanos strenuè rem gessit. Historiam præterea de Romanorum gestis, ut de Mario & Sulla, necnon de Pompeio contra regem Mithridatem : quod opus libris ali-

Vide Pag. 157. ad Notam c. quot à Sallustio absolutum traditur ; & adhuc supersunt quædam, veluti absolutissimi operis reliquiae, in quibus

Sallustii diligentia in historia describenda, atque gravitas appareat. In parte operis de rebus Punicis, tanto animi studio incubuit, ut à quibusdam scriptum sit, eum regionem adiisse, ac maximâ soler-
tiâ perlustrasse, quo majore fide atque officio veritatem exploraret. Avi-
enus, certe Rufus plurimum Sallustii diligentiam, atque studium commen-
davit : sed & Gellius, vir Romanus, qui veterum eruditionis Aristarchus
habeatur, ita de Sallustii oratione differit : *Elegantia, inquit, Sallustii, verborumque facundia, & novandi studium, cum multa prorsus invidia fuit ; plures non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque, & obtrectare, in quibus plura inscitè, aut malignè vellicant ; quin & hunc proprietatis servantissimum vocat.* Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, sicuti ab Annæo Seneca scribitur, ut quædam ex historia Thucydidis transla-
ta, & eleganter assumta, velut depravata, & corrupta illi objecerit, idque ipsum non in Thucydidis gratiam effecit, ut Aurelius Fuscus dicebat, ve-
rum putavit se facilis Sallustium vincere, si prius Thucydidem ipsum pree-
ferret. Asinius quoque Pollio librum scripsit, quo Sallustii scripta repre-
henderet, quod in iis nimiâ quadam affectione antiquitatem sequeretur.
Fabius vero Quintilianus, vir maturo & gravi judicio, afferuit, oratione Sallustii, atque brevitate nihil fieri posse perfectius, præsertim apud vacuas & eruditas aures : neque veritus est idem Fabius, Thucydidi, in scribenda historia apud Græcos principi, Sallustium ipsum opponere, sicuti T. Livium Herodoto : quo factum est, ut cum plures voluerint dicendi genus Sallustianum sequi, minimè sint assecuti. Est enim ejus oratio tam absoluta, tam casta, innocens, ut meritò ab eruditis divina brevitas censeatur : nam & Arruntius, qui belli Punici historiam scripsit, Sallustio tantum concessit, ut ejus orationem maximo studio sequeretur : quod alibi diximus. Nec illud ignoratur, consueuisse Sallustium magno labore ac studio scribere, ut nihil non absolutum, atque perfectum videri posset ; quod ex ipsa lectione facile colligitur. Amicos in primis doctrinâ, & ingenio nobiles, habuit, ut Cornelium Nepotem, Mesalam, & Nigidium Figulum, qui periisse in exilio traditur ; Julium præterea Cæfarem magno studio dilexit, à quo etiam, ut creditur, dignitate præfecturæ honestatus est. Illud item à Suetonio refertur, Lenæum grammaticum, Pompeii libertum, satyras contra Sal-
lustium composuisse, eumque mordaci & virulento carmine lacerâsse, ut qui lurconem illum, popinonemque, & nebulonem, ac lastaurum appellârit, tum vita, scriptisque monstrosum, ac M. Catonis verborum furem ineruditissimum : quod ipsum non aliâ ratione à Lenæo factum creditur, quâm ut studium suum, atque officium erga patronum Pompeium probaret : quem virum Sallustius ore improbo, animo autem inverecundo esse scriperat : itaque mirandum non est, si tam acerbè, atque satyricè libertus Le-
næus contra Sallustium aciem styli exacuit. Quantum odii, atque inimicitiae, inter hunc & M. Ciceronem extiterit, notissimum est : quod utriusque violentæ, atque acerrimæ orationes ita demonstrant : ut neuter videri possit satis sui rationem habuisse, dum alteri male diceret. Qua in re non sunt multa referenda, cum ex Hieronymi, ac Fabii authoritate constet, eos homines longe aberrâsse, qui confictas magis orationes ab aliis, quâm à Sallustio & Cicerone habitas crediderint. Et sanè tam corruptis moribus Sallustius,

DE HISTOR. AC ORAT. LATINIS.

Sallustius, ingenio tam proclivi ad luxum fuit, ut paternam domum, vi-
tia à M. Cicerone exprobratur. Sed à Varrone etiam & Gellio traditum est,
eundem fuisse in adulterio deprehensum ab Annio Milone, lorisque cæsum,
ac datâ pecuniâ dimissum, qua ratione factum est, ut M. Cicero appellare illum non dubitaverit, mensarum asseclam, cubicolorum pellicem &
adulterum. Dignitates publicas gescit, & quæsturæ, & tribunatus hono-
rem assecutus est, sed nullâ quidem laude, aut commendatione, adeo lubi-
dine magis, quam ratione, & publicè & privatim vixit: nam & ad judicium sub-
fella abstractus, fortunâ extremâ (ut inquit Cicero) stetit. Scribunt autem gram-
matici ea de causa senatu ejectum fuisse à censoribus, quod ingenti libidine ma-
tronas consecraretur. Illud quoque de Sallustio relatum est, patrocinio & favore
C. Cæsaris consecutum fuisse præturam Africæ inferioris, ex qua dives factus,
cum in urbem rediret, pretiosissimos hortos in regione ad Malum Punicum
comparavit, ac Tiburti villam, quæ à Cicerone itidem illi objiciuntur.
Neque desunt qui scribunt Terentiam M. Ciceronis uxorem ab eo repudia-
tam, Sallustio nupsisse; ac deinceps Messalæ Corvino, viro in eloquentia
clarissimo: quod etiam suo loco scripsimus. Sciendum est fuisse plures Sal-
lustios: nam & Cneus à M. Tullio celebratur, in Sallustiorum familia insig-
nis, & M. Ciceroni, ac Cn. Pompeio maximè familiaris; quod ex iis epistolis
colligitur, quas Cicero ad Pomponium Atticum scribit: qua in re im-
prudenter quidam decepti sunt, cum Sallustii Empedoclea ignorarent; ut
alibi demonstravi. Sunt qui tradant, ad annum secundum & LX eum vix-
isse, & in patria annis aliquot post obiisse: quod ex veterum commentariis
colligitur. Illud præterea de hoc ipso Crispo Romæ circumlatum est, ut
multi testantur,

*Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
Crispus Romanâ primus in historiâ.*

Gerardus

G

Gerardus Johannes Vossius

DE

HISTORICIS LATINIS.

C. Sallustius Crispus natus Olympiad. CLXXIII. an. III. quem ad annum Anonymus ἐν Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῇ hæc annotat: Εὐλλας τας Ἀθηνας ἐξεπολιορκησε μηνὸς Αυθετηριῶνος. Κρίσπος Σαλούσιος ἴτοριος γραφος ἔγεννθη. Sylla Athenas expugnat secundo mense hiberno. Crispus Sallustius historicus nascitur. Is est annus Urbis conditæ ICLXVIII. Ubi videmus, Græcos scribere Σαλούσιος. Et sane itidem in MSS. meis, & antiquioribus editionibus, vocatur Salustius. Sed scribendum Sallustius gemino LL. quomodo legitur in aliis MSS. & lapidibus. Marmor effossum juxta ruderā Sallustianæ domus:

M. AURELIUS PACORUS
ET M. COCCEIUS STRATOCLES
EDITUI VENERIS HORTORUM
SALLUSTIANORUM BASEM CUM
PAVIMENTO MARMORATO
DEANÆ.
D. D.

Neque aliter lapis alias, cuius vide sis inscriptionem apud Aldum de Orthographia. Natus autem est Amiterni in Sabinis, anno uno post natum Veronæ Catullum, ut notat Eusebius ad annum MDCCCCXXXI: quadriennio autem ante bellum obiit Actiacum, ut idem scribit ad annum MDCCCCLXXX. Doctissimus Hieronymus Uvolfius putabat, nomen ejus simplici L. scribi oportere, quia vel à sale sit, vel salute. Sed ἔτυμον utrumque est incertum. Et cur non à sale geminato LL. æque esse possit, ac ab eodem venit *sallo*, unde *sallitus*, pro falso? Quare puto, non recendendum esse à libris antiquis, atque inscriptionibus, in quibus L. geminatur. Tribunus plebis erat, quo anno Clodius à Milone occisus fuit, puta anno ICCCII, quo Cn. Pompeius Magnus, compluribus mensibus consul fine collega fuit. Tribunatu eo, quem nulla cum laude gessit, ut Ciceroni, ita & Miloni, infestus admodum erat: idque quia in Faustæ, L. Syllæ filiæ, adulterio reprehensus, virgis à Milone esset cæsus, nec nisi pecuniâ datâ dimissus. Nempe istud in caussa est, cur Clodianis semper studuerit adversus Milonem. Vide Pedianum, Gellium, Servium, Horatii interpretes: item orationem sub Ciceronis nomine jam Augustæo, vel Tiberii ævo, editam. Ex quibus etiam discimus, ob adulteria ac stupra senatu fuisse motum ab Appio Claudio Pulchro, & L. Calpurnio Pisone Cæsonio coss. nempe anno Urbis ICCCIII, sive juxta alios ICCCIV. quo consules erant L. Æmilius Paullus & C. Claudius Marcellus. Ejus è Senatu ejectionis meminit & Dio lib. XL. Ac ne alium Sallustium signari putas, clarè ait id contigisse;

GERARDUS JOHANNES VOSSIUS.

tigisse; Σαλλούσιος, τῷ τὴν ἱστορίαν συγγράψαντι. Eo anno Milo exulabat: unde consequitur, quod à Milone Tribuno pl. virginis cæsum dicebamus, id antea contigisse; non eopse anno, ut vir eruditus putabat. Etiam discimus iisdem ex Scriptionibus, à C. Julio Cæsare, rerum potito, dignitatem Senatoriam recuperâsse, quæstoremque factum, & postea etiam præturam obtinuisse. Præturae mentionem quoque invenio apud Hirtium penè initio libri de bello Africano: Item C. Sallustium Crispum prætorem ad Circinam insulam versus, quam adversarii tenebant, cum parte navium ire jubet; quod ibi magnum numerum fragmenti esse audiebat. Item apud Dionem lib. XLII. de hoc ipso legas: Στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν Βελάνην αναλαβεῖν αποδέκειτο. Narrat ibidem, ut cum in Campania Cæsar's milites, quos in Africam præmittere statuerat, seditionem concitassent; ac Sallustius prætor Romanum contenderet, quo Cæsarem hujus rei faceret certiorem: proemodium fuerit occisus à compluribus militum, qui eum insequebantur, nec cuiquam parcebant, imo duos etiam senatores occiderant. Apud eundem lib. XLIII. refertur, ut Cæsar Numidiæ præficerit Sallustium; ille autem provinciam expilaverit: ac à Cæsare quidem fuerit absolutus; sed infamiam non effugerit; quod qui in historia acerbus esset alienorum castigator, turpiter ipse in hoc munere se dedisset. Ex hac autem præda Numidica ita ditatus fuit, ut in Quirinali monte forum emeret, quod Sallustii vocatur, ubi nunc ædes S. Susannæ; item hortos, qui hodieque Sallustiani nominantur. Hæc ostendunt, vitam ejus laudari à nemine posse. Nempe omnis ejus gloria à præclaris scriptis proficiscitur. Sed vix ejus quicquam integrè ad nos pervenit, præter bellum Jugurthinum & Catilinarium: Ita vulgo inscribuntur. Sed posterior genuina inscriptio, DE CONJURATIONE CATILINARIA. Testis Sallustius ipse his verbis: *Igitur de Catalinæ conjuratione, quam verissimè potero, paucis absolvam.* At ex nobili historiarum opere, quo imprimis historici principis nomen meruit, nihil habemus præter quatuor oratiunculas, epistolas duas, & lacera aliquot fragmenta, quæ ex Grammaticis antiquis, atque aliis scriptoribus, collecta sunt. Duæ vero ad Cæsarem orationes, ut vocant, de Rep. ordinanda, utrum Sallustii sint, non convenit inter eruditos. Carrio Sallustio abjudicat; & pro illo est, quod veterum nemo, qui tantopere gaudent Sallustium ad partes advocare, inde aliquid depromat. Dissentit autem Douza, cui favent libri vett. & dictio ipsa, quæ, quicquid dicat Carrio, plane Sallustium redolet. Sin genuinæ non sint, negari tamen non possit, valde esse antiquas, & quidem Juliani, aut Augustei ævi: saltem non infra Flavianum. Sed genuinas esse arbitror, non tamen ut orationes esse putem, sed epistolas duntaxat. Nam posterioris auctor bis ait, se illa scribere, ac differtim literas appellat. Planeque verisimile est, missas esse ad Cæsarem, cum in Hispanias contra Petreium & Afranium proficeretur: quemadmodum jamdudum Ciacconius observavit. Illa verò in Ciceronem oratio, etià à Fabio quoque tamquam Sallustii laudetur: tamen, quod res indicat, omnino est alicujus declamatoris: credo Porcii Latronis, vel alterius alicujus, ex illis, quos nominat M. Seneca in Suasoriis, & controversiis. Fidem ejus valde commendant antiqui. Nam certissimus auctor dicitur Vibio Sequestri de Fluminibus. Item Hieronymo libro de locis Hebraicis, & exinde Isidoro lib. XIII. cap. xxi. Ad hæc nobilitatæ veritatis historicus nuncupatur ab Augustino, lib. I. de Civitate Dei, cap. v. Avienus etiam in descriptione oræ maritimæ, dicit omnia illius dicta esse prejudicatae auctioritatis, appellat.

GERARDUS JOHANNES VOSSIUS.

appellat quoque *expressorem efficacem styli & veritatis*. Objectant adversus ea aliqui, quod, pravo loliginis succo, pleraque ad Ciceronis laudem pertinentia, quæ apud alios legere sit, præterierit. Verum ea potius neglexisse ego arbitror, vel ut falsa, vel ut incerta plane, vel ut exigua ac minuta. Quod ad dictionem Sallustii attinet, omnes antiqui judicant, brevem ac nervosam esse, & Thucydideæ æmulam. Sane scriptor est plane Atticus, qua laude Demostheni propior est, quam Cicero ipse; ut bene censet Turnebus in adversariis suis. Sed ut Thucydidem non omnes probârunt, ita nec Sallustii dictio omnibus probabatur. Nam Asinius Pollio damnabat eam, tanquam obscuram, & in translationibus audacem: ut Tranquillus auctor est, lib. de claris Grammaticis in Philologi vita. Imprimis vero reprehendi solet, quod antiqua verba ex Catonis Originibus excerpteret: cuius rei meminere Augustus apud Tranquillum in ejusce Cæsar's vita, idemque Tranquillus, lib. de claris Grammaticis in vita Lenæi, & Fabius ex antiquo epigrammate, lib. VIII. cap. iii. Sed hæc impedire non potuere, quo minus à Tacito (at quanto viro!) *rерum Romanarum florentissimus auctor*, lib. III. Historiarum diceretur. Imo juxta Martialem lib. XIV. *Crispus Romana primus in historia est*. Augustino quoque lib. de vita beata, vocatur *ele^{ct}issimus pensator verborum*. Imo Græci ipsi ejus historias tanti fecere, ut eas verterit Zenobius, sophista is, qui Romæ docuit sub Adriano Cæsare; quique epitomen proverbiorum Didymi, & Tarrhæi scripsit: ut testis est Suidas in Σωβητος. Atque inde est, quod Sallustii quoque meminit Stephanus in Ἀζιλια. Utinam vero extaret Asper Grammaticus, Sallustii interpres, teste Hieronymo. Quædam ex eo citat Sosipater. Joannes Baptista Pius Annotationum Posteriorum cap. LXXXIV. citat antiquum auctorem, qui vitam Sallustii scripsit. Eum non vidi. Sed scio vitam Sallustii è veteribus reliquisse Asconium Pedianum: ut cognoscere est ex Acrone, ad Horat. Sat. 2 lib. I. E junioribus idem conati Pomponius Lætus, & Petrus Crinitus. Sed his fides habenda, quatenus veterum scrinia compilârunt. Cave autem cum Sallustio hoc confundas Crispum Sallustum, ad quem in Odis scribit Horatius, historici tuus sororis filium, Augusti amicum, de quo Seneca, lib. I. de Clementia, & Tacitus, lib. II. & III. annal. A quo & metallum quoddam Sallustianum esse dictum, Plinius auctor est, lib. xxxiv. cap. ii.

VETERU

VETERUM Scriptorum,

Et nonnullorum recentiorum de Sallustio
Judicia & Testimonia.

AUGUSTUS CÆSAR.

Suetonius, in vita Augusti.

Tuque dubitas Cimberne Annius, an Verrius Flaccus imitandi sint tibi? ita, ut verbis,
quæ Crispus Sallustius excerpit ex Catonis Originibus, utaris, an potius Asiaticorum
oratorum inanibus sententiis, verborum volubilitas in nostrum sermonem transferenda?

Velleius Paterculus, Hist. lib. 2.

Æmulus Thucydidis Sallustius.

Et

Pene stulta est inhærentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quæ maximè nostri ævi
eminent, princeps carminum Virgilius, Rabirusque & consecutus Sallustium Livius, Tibullusque
& Naso, perfectissimi in forma operis; nam virorum ut magna admiratio, ita censura difficilis est.

Horatius, serm. lib. 1. sat. 2.

Libertinarum dico: Sallustius in quas

Mon minus insanit, quam qui mœcbatur —

Afconius Pedianus.

Fertur Sallustius tanto ardore insanivisse in libertinas, quanto mœchus in matronas: quod
cum illi in senatu à censoribus objectum esset, respondit, se non matronarum sectatorem esse;
quare ex senatu ejectus est, quod ipse excusat, in Catilinæ bello.

Hæc vetus interpres Horatii.

Seneca Rhetor, Decl. lib. 3.

Orationes Sallustii in honorem historiarum legantur.

Seneca Philosophus, Epist. 114.

Sallustio vigente, amputatae sententiae, & verba vnte expectatum cadentia & obscura brevi-
tas fuere pro cultu. Arruntius vir rarae frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit
Sallustianus, & in illud genus nitens.

Et ibidem.

Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud Arruntium crebra sunt, & pene continua: nec
sine causa; ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat;

Et lib. 9. Decl. 1. & Controvers. 25. lib. 5.

Cum sit præcipua in Thucydide virtus, brevitas; hac eum Sallustius vicit, & in suis illum
castris cecidit. Nam in sententia Græca tam brevi, quam salvo sensu detrahens vocem aliquam,
constabit sensus, etiam si non æque comitus, attamen integer: at ex Sallustii sententia nihil
demi sine sensu detrimento potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc
ipsum sententiam, & tamquam translatam, & tamquam corruptam, dum transferretur, ob-
jiceret Sallustio; nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat; sed laudat, quem non timet;
& facilius putat posse à se Sallustium vinciri, si antè à Thucydide vincatur.

Martialis lib. 14.

*Hic erit, ut peribent doctorum corda virorum,
Crispus Romanus primus in Historiâ.*

Quintilianus

DE SALLUSTIO.

Quintilianus lib. 2. cap. 5.

Livius à pueris magis legendus, quam Sallustius, & hic historiæ majoris est auctor? ad quem tamen intelligendum jani profectu opus sit.

Et Lib. 3. cap. 10.

Crispus Sallustius in bello Jugurthino & Catilinario nihil ad historiam pertinentibus principiis orsus est.

Et lib. 4. cap. 2.

Vitanda illa Sallustiana, quamquam in ipso virtutis locum obtinet, brevitas, & abruptum sermonis genus: quod otiosum fortasse lectorem minus fallit, audientem transvolat, nec, dum repetatur, expectat.

Et lib. 8. cap. 3.

Nec minus noto Sallustius epigrammate incessitur.

*Et verba antiqui multum furate Catonis,
Crispe Jugurthinæ conditor historiæ.*

Et lib. 9. cap. 3.

Ex Graeco translata Sallustii plurima.

Et lib. 10. cap. 3.

Neque illa Sallustiana brevitas, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas potest esse perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem & saepius ineruditum captanda nobis est: neque illa Livii lactea ubertas docebit satis eum, qui non speciem expositionis, sed fidem querit.

Et ibidem.

At non historia cesserit Græcis: nec Thucydidi opponere Sallustium verear: nec indignetur Herodotus æquari sibi T. Livium, cum in narrando miræ jucunditatis, clarissimique candoris; tum in concionibus, supra quam narrari potest, eloquentem: ita dicuntur omnia tum rebus tum personis accommodata: sed affectus quidem, præcipue eos qui sunt dulciores, ut parvissime dicam, nemo historicorum commendavit magis: ideoque in mortalem illam Sallustii velocitatem diversis virtutibus consecutus est; nam mihi egregie dixisse videtur Servilius Nonius, pares eos magis quam similes.

Et Ibidem.

Attici præcisis conclusionibus obscuri, Sallustium atque Thucydidem superant: tristes ac jenini Pollionem æmulantur; otiosi & supini, si quid modo longius circumduxerunt, jurant Ciceronem ita locuturum fuisse.

Et lib. 11. cap. 3.

Sane manifestus est Sallustii ex ipso opere labor.

Statius Papinius, lib. 4. Sylv.

*Sed tuas artes puer ante discat:
Omne qui mundi senium remensus,
Orsa Sallusti brevis, & Timavi
Reddis alumnū.*

Cornelius Tacitus, Hist. lib. 3.

C. Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor.

Justinus, Hist. lib. 38.

Pompeius Trogus in Livo & Sallustio reprehendit, quod cociones directas, ac orationes operi suo inferendo historiæ modum excesserint.

Agellius, lib. 1. cap. 15. Noet. Attic.

Sallustius novator verborum.

Et lib. 3. cap. 1.

Sallustius vel subtilissimus brevitatis artifex.

Et lib. 4. cap. 15.

Elegantia orationis Sallustii, verborumque facundia & novandi studium cum multa prelustra invicta fuit, multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere pleraque & obtristare,

DE SALLUSTIO.

in quibus plura inficte aut maligne vellicant: nonnulla tamen videri possunt non indigna reprehensione.

Et lib. 10. cap. 20.

Sallustius proprietatis in verbis retinentissimus consuetudini concessit.

Et lib. eod. cap. 26.

Afinio Pollio in quadam epistola, quam ad Plancum scripsit, & quibusdam aliis C. Sallustio inquis, dignum nota visum est, quod, &c.

Et lib. 17. cap. 18.

M. Varro in literis atque vita, fide homo multa, & gravis, in libro quem inscripsit, *Pius*, aut, *De Pace*, C. Sallustium scriptorem seriae illius & severae orationis, in cuius historia notiones censorias fieri atque exerceri videmus, in adultero deprehensum ab Annio Milone loris bene cæsum dicit, &, cum dedisset pecuniam, dimissum.

Suetonius, de Claris Grammaticis: de Philologo.

Afinius Pollio librum scripsit, in quo Sallustii scripta reprehendit, ut nimiā verborum affectatione oblita.

Et ibidem.

Philologus coluit familiariſſimè C. Sallustium, & eo defuncto Aſinium Pollionem, quos historiam componere aggressos, alterum breviario rerum Romanarum, ex quibus quas vellet eligeret, instruxit; alterum præceptis de ratione dicendi: quo magis miror Aſinium Pollionem credidisse, antiqua eum verba & figuræ solitum esse colligere Sallustio, cum sciat eum sibi nihil aliud suadere, quam ut noto, civilique, & proprio sermone utatur, viteturque maximè obscuritatem Sallustii, & audaciam in translationibus.

Et de Lenœ.

Lenæus tanto amore erga patroni (Pompeii) memoriam exstitit, ut Sallustium historicum, quod eum oris improbi, animo inverecundo, scripsisset, acerbissimè satira laceraverit, lastarum, & lurconem, & nebulonem, popinonemque appellans, & vita scriptisque monstrosum, præterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.

Macrobius, Sat. 3. cap. 15.

Sallustius gravissimus alienæ luxuriae objurgator & censor.

Et lib. 5. cap. 1.

Quatuor sunt genera dicendi: copiosum; in quo Cicero dominatur: breve; in quo Sallustius regnat: siccum; quod Frontoni adscribitur: pingue & floridum; in quo Plinius Secundus quondam; & nunc, nullo veterum minor, noster Symmachus luxuriatur.

Symmacus, lib. 5. Epif. 66.

Interea recuso sententiam, quæ rem venaticam servile dicit officium. Statuerit hoc scriptor filio tantum probandus; nam morum ejus damna non finunt, ut ab illo agendæ vitæ petatur auctoritas.

Ausonius, in Protreptico.

*Jam facinas, Catilina, tuum, Lepidique tumultum,
Ab Lepido & Catulo jam res & tempora Romæ,
Orsus, bis senos seriem connecto per annos:
Jam lego civili mistum Mavorte duellum,
Movit quod socio Sertorius exsul Ibero.*

Sidonius Apollinaris, in Panegyri Athemii Augusti,

*Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus,
Qua pompa Tacitus, nunquam sine laude loquendus.*

Et in Panegyri Narbonensi:

*Et te multimoda satis verendum
Scriptorum numerositate, Varro:
Et te qui brevitate, Crispe, polles:
Et qui pro ingenio fluente, nulli,
Corneli Tacite, es tacendus ori.*

Apuleius,

JUDICIA ET TESTIMONIA.

Apuleius, in Apologia.

Neque Cato gravitatem requirit, neque Lælius levitatem, neque Gracchus impetum, nec Cæsar calorem, nec Hortensius distributionem, nec Calvus argutias, nec parcimoniam Salustius, nec opulentiam Cicero.

Festus Avienus, in ora Maritima.

*Interrogasti, si tenes, Mæotici
Situs quis esset æquoris : Sallustium
Noram id dedisse, dicta & ejus omnibus
Præjudicatae auctoritatis ducier
Non abnuebam : ad ejus igitur inclytam
Descriptionem (qua locorum formulam
Imaginemque, expressor efficax stylis
Et veritatis, pene in obtutus dedit
Lepore linguae) multa rerum junximus:*

Vibius Sequester : lib. de fluminibus.

Sallustius auctor certissimus.

Marius Victorinus, in librum Cic. de inventione.

Historia & brevis esse debet in expositione, & aperta & probabilis, ut Sallustius sibi omnia in Catilina tribuit.

Spartianus, in D. Hadriano.

Amavit (*Hadrianus*) genus dicendi vetustum, controversias declamavit, Ciceroni Catonem Virgilio Ennum, Sallustium Cælio prætulit: eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit.

Vopiscus in Aureliano.

Nemo scriptorum, quantum ad historiam pertinet non est aliquid mentitus, in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus, manifestis erroribus convincerentur.

Et in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Sallustios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnium disertissimos imitarer viros, sed Marium, Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Et lib. 2. cap. 13.

Quod quidem non fugit hominem nequam Sallustium, qui ait: Sed omnis nostra vis in animo & corpore sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur. Recte, si ita vixisset, ut locutus est. servivit enim fœdissimis voluptatibus, suamque ipse sententiam vitæ pravitate dissolvit.

Hieronymus, in Epitaph. Nepotiani ad Heliodorum:

Neque enim proposui historiam scribere, sed nostras breviter flere miserias. Alioquin merito ad hæc explicanda & Thucydides & Sallustius muti sint.

Et lib. 1. adversus Jovianum.

Cicero rogatus ab Hirtio, ut post repudium Terentiae sororem ejus duceret, omnino hoc facere supercedit, dicens, non posse uxori se & Philosophiae pariter operam dare. illa interim conjux egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauserat sapientiam, nupsit Sallustio inimico ejus, & tertio Messalæ Corvino, & quasi per quosdam gradus eloquentiae devoluta est.

Idem de locis Hebraicis, & ex eo Isidorus Orig. lib. 13. cap. 21.

Sallustius auctor certissimus.

Augustinus de Civitate Dei, lib. 1. cap. 5.

Sallustius nobilitatæ veritatis historicus.

Et Epist. 5. ad Marcellinum.

Nobilissimus historicus.

Johannes Sarisberiensis, Polycritici 3. cap. xi.

Unde & Crispus Historicorum inter Latinos potissimum, sed & ipsi Ciceroni placuit: in malitia factionem esse, quod in viris bonis vera amicitia est.

Volaterranus.

DE SALLUSTIO.

Volaterranus :

Cajus Sallustius Crispus, Romanâ primus in historiâ, ut ait Martialis : Thucydidi ex Græcis opponitur à Quinctiliano, elegantia dicendi, attica brevitate, sententiarum celebritate. Taxatur autem à Polione, ut nimis antiquarius, & ex Catonis Originibus verba mutuatus. Trogó autem, quod orationibus nimis longis ac directis utatur : sicuti etiam Thucydides. Hic ille inimicus Ciceronis, divitiis præditus, cuius hortorum vestigia adhuc cernimus Româ : quorum Plinius quoque meminit libro Naturalis historiæ septimo, capite decimo sexto. Hic etiam ille alienæ luxuria gravissimus objurgator & censor, qui Metellum Piem in historiâ reprehendit, quod præter ejus & populi Romani dignitatem & modestiam, conviviis in Hispaniâ, omnique luxu uteretur. Postea vero ipse deprehensus in adulterio, ab Annio Milone, & loris bene cæsus, & postquam pœnas dedisset, dimissus est. Auctores Varro & Macrobius, Aulus Gellius.

Petrarcha.

Crispus Sallustius nobilis historicus veritatis (sic enim de illo apud auctores verissimos scriptum video) quod fidelius res Africæ complectetur, libros Punicos perquisivit, peregrinamque linguam, per interpretem, flagranti studio scrutatus est, quin & maria transgressus dicitur, ut oculis suis crederet de conditionibus locorum. Bellum Jugurthinum, Conjurationemque Catilinæ, compendioso, & ad unguem, ut dici solet, castigato stylo complexus est, sed nullo famosior quam Historiam libro, qui ætati quoque nostræ, ne certum ejus fileam dedecus, amissus est : veterum quidem testimonio illustris, apud nos solo jam nomine superstes.

L. Vives.

Sallust us, rerum Romanarum florentissimus scriptor, ut inquit Tacitus, frequens est in manibus puerorum, sed mihi aptior videtur proiectioribus. Inimitabilis est in illius scriptis gratia : quæ quotiescumque repetita, nunquam tedium sui, aut satietatem lectori afferant.

Qu. Estiugius.

Nemini dubium est Sallustium plures majoresque historiarum libros scripsisse : qui partim temporum injuriâ, partim invidiâ hominum jamdudum periére. Neque absurdum est inde suspicari, si bellum Jugurthinum, quod ipse non vidit, & tamen Romanis suis ita diligenter notavit, ea quoque memoriae mandasse, quæ suo tempore potissimum contigere : quemadmodum contentionem inter Mariam, Sullamque ortam, ob bellum Mithridaticum: Octavii, Mariique necem : Africam Pompeii Magni victoriam : Sullæ tyrannidem : Metelli Pompeiique in Hispanias missionem : Sertorii, pugnæque ejus finem : Gladiatorum bellum : Tribunatum plebi restitutum : Pyratarum exitium : Syriam victam : Et cum his pleraque alia, quæ à Sallustii nativitate usque ad Catilinæ conspirationem gesta sunt, ubi interfuerunt anni exacti viginti & quinque. Deinde, à Catilinæ coniuratione usque ad Sallustii obitum, etiam ardua haud pauca acciderunt : velut, Magni Pompeii triumphus : Ciceronis exsiliū, et trucidatio : Gallicum bellum : Clodius interemptus : Respublica oppressa : Africana expeditio : Julius Caesar confossum : Octavianus Aug. imperium : L. Antonii editio. Quare haud facile creditu, tam diligentem historicum hæc Romana omisisse. Sed hanc, pro dolor ! jacturam debemus aut Gothis et Vandalis orbis devastatoribus : aut Ciceronianis vel Livianis Sallustio infensissimis : nam iste Patavinus tunc viginti quatuor annorum natus erat, cum Sallustius ex humanis cessisset : cuius tandem libri etiam à jacturâ, quantumvis mitiore, immunes non fuerunt. Sic ex Livio parum superest : ex Ennio ferè nihil : ex Sallustio pauca, uti res humanæ semper fuerunt. Præterea non abs re, à quibusdam dicitur inimitabilis, veluti liquet vel ex auctoriis, qui post eum de Jugurthâ scripserunt : ut Livius, et abbreviatores ejus, præsertim Florus, lib. iii. cap. 1. et lib. lxii. Orosius, lib. v. cap. 15. Valerius Maximus, lib. ii. cap. 2. et lib. vi. cap. 11. Frontinus, lib. i. cap. 8. et lib. ii. cap. 1. et 4. Eutropius, lib. iv. cap. 8. Plinius, et alia, qui ad tantam dicendi gratiam nunquam pervenerunt. Vir ille clarissimus philosophus, orator magnus, verus historicus, adversarios habuit Ciceronem in primis,

JUDICIA ET TESTIMONIA, &c.

mis, propter Terentiam : Asinium Pollionem propter Ciceronem : Titum Livium, propter scribendi famam ; qui cùm suis curarunt assidue, ut omnino Sallustii vitium, non cum scriptis ejus oblivioni traderetur. Ita similitudo illa studii, raro benevolentiam, æmulationem potius afferre solet.

Julius Cæs. Scaliger, Oratione pro Cicerone :

Id quod et Sallustius omnium scriptorum numerosissimus nusquam aspernatus est.

Et ibidem :

A Sallustio autem brevitatem illam peti debere, cum scribis ; neque quid velis, intelligo, neque tam vulgi animo conceptam, adeò persuasam, adeò decentatam in illo viro brevitatem umquam comprehendendo. Nam si, quoniā frequentibus asyndetis utitur, aut quoniam longis periodis ambit argumenta rerum, properare tibi videtur, isto tibi quoque patet brevibus atque interceptis saltibus centum milliariorum iter minus longum videbitur, quam unius modo stadii intervallum, quod uno spiritu confeceris. At contra videmus Sallustium ipsum, cùm quid semel dicendum assumpsit, adeò perstare, ut sæpenumerò egredi videatur, &c.

Ibidem.

Neque verò Sallustium politissimum auctorem rejiciunt (Ciceronianī:) sed anxium illud atque insituum dicendi genus, sed multa superstitionis verba.

Idem, Lib. iv. Poët. Cap. 24.

Quasi verò commentarium scripsit ille, non Historiam pleniorē ; qui sit Historiæ pater appellatus.

Et Lib. iii. Cap. 96.

Ambitiosè igitur fecisse videtur Sallustius quibusdam, quod poetarum more, cùm dicere orsus esset de Catilinâ, omisso eā narratione repetit historiam ab ipsis ultimis Romæ rudimentis. Nos virum in suo genere præstantem cùm rectè tum necessariò fecisse judicamus : ut ostendere corruptam civitatem, cuius et pars esset Catilina.

&c.

L I T A U E J A N C

C. Sallustii Crispi

CATILINA,

S E U

BELLUM CATILINARIUM.

MNIS homines, qui ^a sese student præstare cæteris animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silen-
tio transeant, veluti pecora, quæ natura prona, at-
que ventri obedientia finxit. ^b Sed nostra omnis
vis in animo & corpore sita est. Animi imperio,
corporis servitio magis utimur. alterum nobis cum

I N T E R P R E T A T I O.

D E C E T omnes homines, qui ^a student, sese præstare cæte- ne transeant vitam nihil agendo, si-
ris animalibus, conari totis viribus cut pecora, quæ natura fecit in ter-
ram propensa, & ventri obedientia.

N O T A E.

O MNIS.] Accusativus pluralis. Sole- qua terminabantur olim accusativi illi plura-
bant enim veteres nomina in *is* des- les.
nentia in singulari, eodem sono efferre in ac- b Sed.] Hic non est adversativa ; posita en-
cusativo plurali ; mutata tamen syllaba brevi vocula pro *verum*, autem Gallice *Or*,
in longam, utpote nata ex diphthongo *eis*,

A

diis

diis, alterum cum bellus commune est. ¹ Quo mihi rectius videatur, ingenii, quam virium opibus gloriam querere; & quoniam vita ipsa, qua fruimur, brevis est, memoriam nostri quam maxime ^a longam efficere. Nam divitiarum & formæ gloria, fluxa atque fragilis est; virtus clara, æternaque habetur. Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, vi-ne corporis, an virtute animi, res militaris magis procederet. ² Nam & prius, quam ^b incipias, consulto, &, ubi consulueris, mature factio opus est. Ita utrumque per se indigens, alterum alterius auxilio eget. Igitur initio reges (nam in terris nomen imperii id ^c primum fuit) ^d diversi, pars ingenium, alii corpus exercebant, etiam tum vita hominum sine cupiditate agitabatur: ^e sua cuique satis placebant. postea vero quam in Asia ^c Cyrus, in Graecia Lacedæmonii, & Athenienses ^f cœpere urbes, atque nationes subigere; lubidinem dominandi, causam belli habere; maxumam gloriam in maximo imperio putare: tum demum periculis, atque negotiis compertum est, in bello plurimum ingenium posse. Quod si regum, atque imperatorum animi virtus in pace ita, ut in bello, valeret, ^f æquabilius, atque constantius se res humanæ haberent, ^g neque aliud alio ferri, neque mutari, ac

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quapropter videtur mihi re-
eti us, querere gloriam opibus & fa-
cilitatibus ingenii, quam opibus vi-
rium corporearum.

² Nam ex altera parte oportet
deliberare, priusquam incipias; &
ex altera, oportet tempestivè exe-
qui, postquam consulueris.

³ Unusquisque sic satis contentus
erat iis quæ possidebat.

⁴ Postquam vero Cyrus in Asia,
Lacedæmonii & Athenienses in Græ-

cia, cœperunt in suam potestatem
redigere urbes atq; nationes; ha-
bere lubidinem dominandi pro causa
belli; putare maxumam gloriam in
maximo imperio sitam esse, tum de-
nique compertum est experientia at-
que negotiis, ingenium plurimum
posse in bello.

⁵ Neque videres opes & divitias
ex hac aut illa regione, in aliam
deportari.

N O T A E.

^a Longam.] Hoc vult Sallustius, ut unus-
quisque hominum recordationem præclaris fa-
ctis mereatur, itaque in ipsorum vivat memo-
ria.

^b Incipias.] Id est, quilibet incipiat. Ha-
locutiones per secundam singularis numeri per-
sonam sunt frequentissimæ & elegantissimæ.
Iis utimur etiam cum ad multitudinem præ-
sentem sermo dirigitur.

^c Primum.] Id est, vocati sunt Reges, qui
primi dominium exercuerunt in gentes. Quod
quidem autoris sensu, intelligendum est, quâ-
tenus, cum aliis, initium rerum repetit ex
profanis Autoribus.

^d Diversi.] Id est, diversas vias insister-
tes.

^e Cyrus.] Cambysis & Mandanes filius, qui
imperium Medorum ad Persas transtulit. Cur
vero ejus meminerit Sallustius, cum ante Cy-
rum, Ninus Assyriorum Rex Asiam bello va-
staverit, crediderim esse factum, quia ante
Cyrum obscurata sit admodum rerum memo-
ria; neque ante ipsum satis cognitum fuerit
vi-ne corporis, an virtute animi res militaris
magis procederet.

^f Æquabilius.] Id est, magis suum & eu-
dem statum obtinerent. Gall. Auroient un court
bien plus réglé.

misces

BELLUM CATILINARIUM. 3

misceri omnia cerneret. Nam imperium facile iis artibus retinetur, quibus initio partum est. Verum, ubi pro ^a labore desidia, pro ^b continentia & ^c æquitate ^d lubido atque ^e superbia invaseret; fortuna simul cum moribus ^f immutatur. Ita imperium semper ad optimum quemque ab minus bono transfertur. Quæ homines ^g arant, navigant, ædificant, virtuti omnia ^h parent. Sed multi mortales, dediti ventri, atque somno, indocti, incultique, vitam secuti ⁱ peregrinantes transiere. quibus profecto, ^j contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit; eorum ego vitam, mortemque ^k juxta æstumo, quoniam de utraque siletur. Verum enimvero is demum mihi vivere, & frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærerit. ^l Sed in magna copia rerum, aliud alii natura iter ostendit. Pulchrum est bene facere reipublicæ etiam bene dicere haud absurdum est. Vel pace, vel bello clarum fieri licet, & qui fecere, & qui facta aliorum scripsere, multi laudantur. ^m Ac mihi quidem, tametsi haudquam par gloria sequatur scriptorem, & actorem rerum: tamen in primis arduum vi-

INTERPRETATIO.

¹ Omnia obediunt virtuti, & illi gestarum nullo modo, nec mereatur, subjecta sunt. nec obtineat eandem gloriam, quam

² Ego tanti facio mortem illorum consequitur ille, qui eos perficit: at ac vitam. tamen videtur mihi quidem, in pri-

³ Atque quanquamscriptor rerum mis, difficile scribere historiam.

NOTE.

^a Labor.] Labor hic positus est pro propensione ad laborem; pro laboriositate, si ita loqui liceret: opponitur enim desideria.

gatus, is respondet, *Quia lubet*. Alibi aliud lubido indigit.

^b Continentia.] Apud politicos, adeoque & Historicos persæpe non idem dicit quod apud Philosophos. Hi per continentiam eam virtutem intelligunt, quæ moderatur appetitui circa cibum, potum, &c. Illis vero continentia est, qua homo qui sedet in gubernaculo Reipublicæ, abstinet ab omni injusta exactione.

^e Superbia.] Tyrannidis gradus est ultimus & supremus, cum scilicet Rex aliquis cum fastu, & fastidio perinde injustitiam suam in subditos exercet, ac si bruta essent, aut vilia micipia.

^c Æquitate.] Plus est Æquitas quam Justitia. Hæc suas habet formulas ita digestas, ut sèpè summum jus summa sit injuria: at vero Æquitas illud unum respicit quod in se, & revera æquum & bonum est: iudicat ex foro conscientiae; quandoque leges transgreditur justitiae; imo contra eas facit.

^g Arant.] Id est, quæcumque terræ culturæ crescunt. Navigant, id est, navigationibus comparantur. Sed insolentior est tropus.

^d Lubido.] Ea est, cum homo Politicus, quamobrem aliquid injusti incipiat interro-

^h Peregrinantes.] Quasi essent à vita extranei, quoque minime tangat quicquid in ea est.

ⁱ Contra naturam.] Omnino, nam secundum eam, qui minor est servit majori: animus vero corpori præstat.

^k Sed in magna, &c.] Sensus est, Cum tam variae sint artes, quibus gloria comparari possit, naturam diversæ hunc aut illum ad quamlibet instituere.

S A L L U S T I I

detur, res gestas scribere: primum, quod facta dictis^a exæquanda sunt: dein quia plerique, quæ delicta reprehenderis, malevolentia, & invidia dicta putant. ubi de magna virtute, atque gloria bonorum memores; ^b quæ sibi quisque facilia factu putet, æquo animo accipit; supra, veluti facta pro falsis dicit. Sed ego adolescentulus, initio, sicut plerique, ^c studio ad rem publicam^b latus sum: ^c ibique mihi multa aduersa fuere. nam pro pudore, pro^d abstinentia, pro^e virtute, audacia, ^f largitio, avaritia vigebant. quæ tametsi animus aspernabatur, insolens malarum artium: tamen inter tanta vitia imbecilla ætas, ambitione corrupta, tenebatur. Ac me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem, quæ cæteros, ^g fama, atque ^h invidia vexabat. ³ Igitur, ubi animus ex multis miseriis, atque peri-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Unusquisque legit & audit cum æquitate animi ea, quæ putat sibi facili facilia: ea vero quæ sunt supra, & sibi impossibilia, habet pro falsis, veluti facta.

² Magno cum affectu conatus sum munus aliquod in republica suscipere.

³ Igitur cum animus fuit mibi liber à multis curis & sollicitudinibus, atque periculis & discrimini bus, & constitui vitam reliquam

mibi transfigendam esse procul à republica, nolui perdere bonum otium, animi societati & ignaviâ, aut corporis desidîâ & segnitie: neque vero volui me intentum servilibus officiis transfigere vitam colendo agrum, aut venando; sed postquam regressus sum ad institutum & studium, à quo ambitio mala avocaverat me, constitui prescribere res gestas Pop. R. carptim, prout singula videbantur digna hominum recordatione.

N O T A E.

^a Exæqua nda.] Ea demum scriptoris laus est, cum ita ille orationem suam ex ipsis rebus es singit, ut in scriptura & pictura, quam fuerit in re, & exemplari, nec plus, nec minus conspicatur.

^b Latus sum.] Id est, eadem lubidine quæteri ad magistratus ambulabant, quasi turbine correptus sum. At enim, vide mihi, quæso, qua folertia errata sua excusat Sallustius: vult ille videri gravante pravitate, & quasi æstu quodam sublatus.

^c Ibique.] Id est, In munib[us] adipiscendis et gerendis.

^d Abstinentia.] Eadem est atque innocentia & continentia.

^e Virtute.] Proprie, hoc in loco, eam virtutem indicat, qua quis animo est præstanti & elato. Gall. *La noblesse du courage.*

^f Largitio.] Qui ad honores aspirabant, quandoque epulis & conviviis populi suffragia capabant, & illius auram venabantur; quandoque frumenta, distribuebant, &c. Illud est

largitio: atque ut largirentur, opus erat omnino aliquos expilare.

^g Fama.] Quomodo reponit Sallustius famam in malis moribus? Quia scilicet ille, sicut & reliqui, eam sibi malis artibus, quas excusat tamen, quantum potest, magnam facere studebat; ambiendo, &c.

^h Invidia.] Mire se hic torquent interpres: quidam textum corrigunt; alii invidiā exponunt, quasi Sallustius maligna invidorum judicia expertus fuerit. At certe illud non agitur: autor enim loquitur de malis moribus, quibus & ipse corruptus fuerat; quod patet ex eo quod se dicit à reliquis dissentire. Ergo, quanquam cunctanter à doctissimorum virorum sententia discedo, pace ipsorum discedo tamen. *Invidia*, uti quidem arbitror, nihil est aliud quam idem ille moribus, quo hodieq; laborant omnes qui nimio affectu, se præponi postulant iis, qui sibi gratia præpollent apud principem aut populum.

culis

BELLUM CATILINARIUM. 5

culis requievit, & mihi reliquam ætatem ^a à republica procul habendam decrevi, non fuit consilium, socordia, atque desidia bonum otium conterere: neque vero, agrum colendo, aut venando, ^b servilibus officiis intentum, ætatem agere: sed, à quo incepto, studioque me ambitio mala detinuerat, eodem regressus, statui res gestas populi Romani strictim, uti quæque memoria digna videbantur, perscribere: eo magis, quod mihi à spe, metu, ^c partibus reipublicæ animus liber erat. Igitur de Catilinæ conjuratione, quām verissimè potero, paucis absolvam. Nam id facinus in primis ego memorabile existumo, sceleris atque periculi novitate, de cuius hominis moribus pauca prius explananda sunt, quām initium narrandi faciam.

L. Catilina, ^d nobili genere natus, fuit magna vi & animi, & corporis, sed ingenio malo, praveoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis, grata fuere: ^e ibique juventutem suam exercuit, corpus ^f patiens inediæ, algoris, vigiliae, supra quam cuiquam credibile est animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei simulator ac dissimulator; alieni appetens, sui profusus; ardens in cupiditatibus; satis eloquentiae, sapientiae parum; vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. Hunc, post dominacionem ^g L. Sullæ, lubido maxima invaserat reipublicæ ^h capiundæ: ⁱ neque, id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam pensi habebat. agitabatur magis, magisque indies animus ferox inopia-

INTERPRETATIO.

¹ Et exercuit juventutem suam in illis rebus.

² Hunc lubido maxima invaserat reipublicæ invadendæ.

³ Neque ulla modo curabat, quibus modis illud assequeretur, modo sibi summum imperium pararet.

NOTE.

^a *A republica procul.*] Id est, Absque omnes honorum ambitu.

^b *Servilibus.*] Quamvis ea causa maxime vexatus fuit Sallustius, non tamen ideo credendum est, eum venationem inter servilia officia, quasi ea non sit libero homine digna, per contemptum rejecisse: minime: est enim belli quoddam tyrocinium, & exercitium utile, si quis modò sobriè utatur. Persequitur autor à primo institutam distinctionem inter ea, quæ virtute & imperio animi parantur, & ea quæ vi & servitio corporis acquiruntur; tantumque sibi illa placuisse magis testatur.

^c *Partibus.*] Gall. *Parti*, Ang. *faction*.

^d *Nobili.*] Patricius fuit, ut liquet ex Cicero, & aliis, ex Sergia familia oriundus, cujus ultimus fuit,

^e *Patiens.*] Nomen est: eum significat, qui potest inediā tolerare, quanquam reapse non patiatur. Patiens vero participium, cum accusativo, ille est qui revera patitur, quamvis ægrè toleret.

^f *Simulator.*] Is dicitur, qui id esse ostendit, quod non est: *Dissimulator* contra, qui id non esse, quod est.

^g *L. Sullæ.*] Hic ille est felix & notissimus Sylla, qui, Mario oppresso, dictaturam & summum imperium nactus, patriam quoque & rempublicam usque adeo sibi fecit obnoxiam, ut, invito illo, nec bona, nec vitam retinere quisquam posset.

^h *Pensi.*] *Pensum* sit à *Pendo*, quod, inter alia, significat *æstimo, curo, itaque, nihil penſabere, est nihil curare.*

rei familiaris, & conscientiâ scelerum: quæ utraque his artibus auxerat, quas supra memoravi; incitabant præterea corrupti civitatis mores: quo pessuma, ac^a diversa inter se mala, luxuria, atque avaritia vexabant. Res ipsa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis tempus admonuit, supra repetere, ac paucis instituta majorum domi, militiæque, quomodo rempublicam² habuerint, quantamque reliquerint, & ut paulatim immutata, ex pulcherruma, ac pessuma ac flagitiosissima facta sit, differere.

Urbem Romam, sicut ego accepi, condidere atque habuere initio^b Trojani; qui, Æneâ duce, profugi, sedibus incertis vagabantur; cumque his^c Aborigines, genus hominum agreste, sine legibus, ^d sine imperio, liberum, atque solutum. hi postquam in una mœnia convenere, dispari genere, dissimili lingua, alias alio more viventes, incredibile memoratu est quam facile coaluerint. Sed postquam res eorum civibus, moribus, agris aucta, satis prospera, satisque pollens videbatur,³ sicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta est. Igitur^e reges, populique finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio esse. nam cæteri, metu perculsi, à periculis aberant: at Romani, domi, militiæque intenti, festinare, parare, alias alium hortari; hostibus obviam ire, libertatem, patriam, parentesque armis tegere. post, ubi periculi virtute propulerant, sociis atque amicis auxilia portabant; magisque dandis, quam accipiundis beneficiis amicitias parabant: imperium legitimum, nomen imperii^f regium habebant: ⁴ delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientiâ validum erat, reipublicæ consultabant. hi, vel ætate, vel curæ^g similitudine, Patres appellabantur. Post, ubi regium imperium, quod initio conservandæ liberta-

INTERPRETATIO.

¹ Quandoquidem occasio nos admonuit de moribus civitatis. ^{ut id plerumque accidit interhomines.}

² Quomodo Rempublicam admistraverint.

³ Invidia orta est ex opulentia. sic- ⁴ Quidam delecti, quibus corpus erat infirmum ex senectute, ingenium vero validum sapientia, consulebant reipublicæ.

NOTÆ.

^a Diversa.] Id est, opposita. Sapientia sumendum in nostro Autore.

^b Trojani.] Alii à Romulo conditam Romanam asserunt. Is forte, quod primo Trojani ædificaverant, minusque deinde coluerant, restituit, & auxit.

^c Aborigines.] Indigenæ, Antiquissimi Italæ populi.

^d Sine Imperio.] Mortuo, scilicet, Latino, suo Rege.

^e Reges.] Acron puta, Rex Ceninensium, Tatius Sabinorum.

^f Regium.] Id est, Reges vocabantur qui primi imperium obtinuerunt apud Romanos: quod quidem verum est, five eorum tempora à Romulo, five à Latino vel Ænea repetatas.

^g Similitudine.] Id est, quia eam reipublicæ quam patres familie curam habebant, ideo Patres vocabantur. Centum vero à Romulo fuerunt primo instituti, quorum progenies Patria dicta est: quanquam alii deinde in eum numerum adsciti fuerunt.

BELLUM CATILINARIUM. 7

tis atque augendæ reipublicæ fuerat, in superbiam, dominationemque convertit; immutato more, annua imperia, binos imperatores sibi fecerat, eo modo minimè posse putabant per licentiam insolescere animum humanum. Sed è tempestate cœpere se quisque magis, magisque extollere, ingeniumque in promptu habere, nam regibus boni, quam mali suspectiores sunt: semperque his aliena virtus formidolosa est. Sed civitas, incredibile memoratu est! adepta libertate, quantum brevi creverit, tanta cupido gloriæ incesserat. Jam primum juventus, simul ac belli patiens erat, in castris per laborem usū militiam discebat: magisque in decoris armis, & militaribus equis, quam in scortis atque conviviis, lubidinem habebat. Igitur talibus viris non labos insolitus, non locus ullus asper, aut arduus erat, non armatus hostis formidolosus: virtus omnia domuerat, sed gloriæ maximum certamen inter ipsos erat, quisque hostem ferire, murum ascendere, conspicere, dum tale faceret, properabat: eas divitias, eam bonam famam, magnamque nobilitatem putabant. laudis avidi, pecuniae liberales erant; gloriam ingentem, divitias honestas volebant. Memorare possem, quibus in locis maxumas hostium copias populū Romanus parvā manu fuderit, quas urbes naturā munitas pugnando ceperit, ni ea res longius nos ab incepto traheret. Sed profecto fortuna in omni re dominatur,

INTERPRETATIO.

Volebat divitias mediocres.

N. O. T. A.

a Dominationem.] Hic pro tyrannide posita est dominatio, quam Tarquinius adeo invexit immoderatam, ut, eo dejecto, sibi binos imperatores, Consules scilicet, Romani delegarent.

b In promptu.] Id est, Non jam illi vires ingenii occultabant, ne tyranno forent formidolosi; quin contrà, virtutem suam quisque quam maximè expromptam & manifestam babebat.

c Regibus.] Malis scilicet, de quibus nunc agitur; nisi forte omnes pariter uno & eodem odio Sallustius, Popularium opiniohi serviens, persequitur.

d Belli patiens.] Anno ætatis circiter 17. quo pueri esse definebant; protracta deinde juventute ad annum usque 46. à quo incipiebat senectus.

e Lubidinem.] Tametsi saepius lubido in malam partem accipitur, pro desiderio pravo; attenuam, ut vides, quandoque etiam sumitur in bonam.

f Virtus.] Fortitudinem intellige.

g Ferire.] Nihil frequentius quam loquendi

formulas istiusmodi videbis, per insin' tivum, pro indicativo: sunt autem valde significantes & elegantes.

h Eas divitias.] Vulgo diceremus, in eo positas esse divitias, in eo positam esse bonam famam, &c. putabant.

i Parvā manu.] Frustra sunt, ni fallor, qui, ut Romanorum gloriam militarem magnam fuisse probent, huc multa ex historia nobis perulgata congerunt; intendit enim Author majorem fuisse eam, quam scriptis celebra fuerit.

k Sed.] Adversativa est: ex eo vero difficultatem parit, quod sententia integræ non respondet. Superiori periodo dixit Sallustius se posse memorare quibus in locis Populus Romanus fuderit copias, &c. Inde ille nihil excipit. Verum in illa propositione, hæc assertio includitur, Populus Romanus fudit copias parvā manu, &c. Huic assertioni responderet particula sed. Quasi dicat, Bello maximi fuerunt Patres nostri; sed fortuna illis gloriam suam invidiit; nam facta eorum Historiæ, uti digna erant, non fuere concelebrata.

ea res cunctas, ex lubidine magis, quam ex vero, celebrat, obscuratque. Atheniensium res gestæ, sicut ego existimo, satis amplæ, magnificæque fuere, verum aliquanto minores tamen, quam famâ feruntur: sed quia provenere ibi magna ^a scriptorum ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maxumis celebrantur: ita eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At populo Romano nunquam ea copia fuit: quia prudentissimus quisque negotiosus maxumè erat. ingenium nemo sine corpore exercebat. optimus quisque facere, quam dicere, sua ab aliis bene facta laudari, quam ipse aliorum narrare, malebat. Igitur domi, militiæque boni mores colebantur. concordia maxima, minima avaritia erat. jus ^b bonumque apud eos non legibus magis, quam ^c naturâ, valebat. iuria, discordias, similitates cum hostibus exercebant: cives cum civibus de virtute certabant. in ^d suppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audaciâ in bello, ubi pax evenerat, æquitate, seque, remque publicam curabant. Quarum rerum ego maxima documenta hæc habeo; quod in bello saepius vindicatum est in eos, qui ^e contra imperium in hostem pugnaverant, quiue tardius, revocati, prælio excesserant, quam qui signa relinquere, aut pulsi, loco cedere ausi erant; in pace vero, beneficiis, magis, quam metu, imperium agitabant; accepta injuria, ignoscere, quam persequi, malebant. Sed, ubi ^f labore, atque justitia, respublica crevit; reges magni bello dominiti; nationes feræ, & populi ingentes vi subacti; Carthago, æmula imperii Romani, ab stirpe interiit; cuncta maria, terræque patebant, fortuna saevire ac miscere omnia cœpit. ^g qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, iis ^h otium, divitiæ, optandæ aliis,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^x ^y ^z
ⁱ ¹ ^j ^k ^l ^m ⁿ ^o ^p ^q ^r ^s ^t ^u ^v ^w ^{x</}

BELLUM CATILINARIUM. 9

oneri, miseriæque fuere. Igitur primo pecuniæ, dein imperii cupido crevit. ea quasi materies omnium malorum fuere. namque avaritia fidem, probitatem, cæterasque artes bonas subvertit: pro his superbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere, edocuit; ambitio multos mortalis¹ falsos fieri subegit; aliud clausum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiasque² non ex re, sed ex commmodo æstumare; magisque vultum, quam ingenium bonum habere. hæc primo paulatim crescere, interdum³ vindicari. post, ubi contagio, quasi pestilentia, invasit; civitas immutata, imperium ex justissimo, atque optumo, crudele, intolerandumque factum. Sed primo magis ambitio, quam avaritia, animos hominum exercebat; quod tamen vitium proprius virtutem erat; nam gloriam, honorem, imperium,⁴ bonus, ignavus, æque sibi exoptant. sed ille⁵ verâ viâ nititur; huic quia bonæ artes desunt, dolis, atque fallaciis contendit. avaritia pecuniæ studium habet: quam nemo sapiens concupivit. ea quasi venenis malis imbuta, corpus, animumque virilem effeminat: semper infinita, insatiabilis est: neque copia, neque inopia minuitur. Sed, postquam L. Sulla, armis⁶ receptâ republicâ & bonis initiis⁷ malos eventus habuit, rapere omnes, trahere: domum alius, alius agros⁸ cupere: neque modum, neque modestiam victores habere: foeda, crudeliaque in civis facinora facere: hoc accedebat, quod L. Sulla exercitum, quem in Asia⁹ ductaverat, quo sibi fidum faceret, contra morem majorum luxuriosè, nimisque² liberaliter habuerat. loca amœna, voluptaria, facile

INTERPRETATIO.

¹ Ambitio coagit multos homines: fieri fallaces & fraudulentos. ² Exercitum tractaverat luxuriose & nimis licenter.

NOTÆ.

^a Non ex re.] Id est, non ex pulchritudine & merito, aut contra; sed tantum pro ratione commodi & turpissimi queſitus.

^b Vindicari.] Ideo latæ leges de ambitu & pecuniis repetundis; quæ (prout boni vel mali opibus & autoritate præpollebant) vigebant, vel torpecebant.

^c Contagio.] Morbus est quilibet, qui contactu contrahitur: hoc in loco morum notat fudem immutationem & loco contaminacionem, quæ exemplo, & consuetudine malorum invenitur.

^d Bonus.] Pro forti & cordato: sic saepe.

^e Vera.] Legitima & bona: sæpen numero hoc sensu invenies.

^f Recepta.] Recuperata, & liberata à tymanide Marii præsentim, & Cinnæ.

^g Bonis initiis.] Primo enim videbatur Sylla omnia pro senatu, & republicæ bono, agere.

^h Malos.] Ne ita intelligas, quasi Sylla perpetuo in republica felix non fuerit: mali eventus ad rempublicam spectant, quam ille opprescit.

ⁱ Cupre.] Non modo cupiebant, sed ut quisque domum aut villam concupiverat, dabat operam ut in proscriptorum numero esset. Unde Q. Aurelius, cum in iis nomen suum legisset, Væ mibi mistro! inquit, Albana me villa persequitur.

^k Ductaverat.] Id est, cui præfuerat; nam si aliter sumas, non in Afia, sed, in Afiam, legendum foret.

in

ⁱn otio ferocis militum animos molliverant, ibi primùm insuevit exercitus populi Romani amare, potare, ^a signa, tabulas pictas, vasa cælata ^b mirari, ea ^c privatim ac publicè rapere, delubra spoliare, sacra, profanaque omnia polluere. Igitur hi milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui vicitis fecerent. Quippe secundæ res sapientium animos ^d fatigant, ^e ne illi, corruptis moribus, victoriaræ ^f temperarent. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur: ^g hebescere virtus, paupertas probro haberit, innocentia ^h pro malevolentia duci cœpit. Igitur ex divitiis juventutem luxuria, atque avaritia cum superbia invasere. Rapere, consumere; sua parvi pendere, aliena cupere; pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi, neque moderati habere. Operæ pretium est, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum exædificatas, visere templa deorum, quæ nostri majores, religiosissimi mortales, fecerent. ⁱ verum illi delubra deorum pietate, domos suas gloria decabant, neque vicitis quidquam, præter injuriæ ^j licentiam, eripiebant.

INTERPRETATIO.

¹ Ea rapiebant ex privatis & ruptis moribus, victoriaræ modum fecissent.

² Multo minus illi, qui erant corvictis præter facultatem lœdendi.

NOTE.

a Signa.] Quælibet intelligo figuræ, quævis materiâ effictæ, eminentes modo fuerint & extantes. Gall. *Tout ouvrage de sculpture & de relief.*

b Mirari.] Eodem sensu Horatius hoc verbum pro affectuum commovendorum causa proxima usurpat: nisi potius credas in admiratione positam esse primam animi commotionem. Uno verbo, *Mirari* positum est pro *Amare*, *Cupere*.

c Fatigant.] Id est, *wix possunt sapientes, fortunam ferre; diffidunt in rebus secundis, & quandoque insolescunt*, nisi peccatum bene præparatum fuerit: nam plures voluptas, quam dolor vincit.

d Temperarent.] Id est, *minus potestate sua in illos uterentur; jus aliquod, servarent, quo, non omnibus modis vicitos vexarent & torquerent.*] Jus militum, *Quod libet.*

e Hebescere.] Id est, *minus stimulis ejus excitabantur.*

f Pro malevolentia.] Quomodo isthuc? Eo plane quo & hodie illud sit. Cum ali-

quem vident inculpatis moribus, quique non in unam & eandem ruit pravitatem, *Quia ille invidet*, dicunt. Quando eo mores lapsi sunt, certe eorum admodum difficilis est curatio. Si vero per innocentiam intellegas tantum abstinentiam ab omni rapina, tunc malevolentia fuerit equidem invidia, at paulo aliter explicanda; quæsi scilicet aliquis eo fine sit abstinentis, ut alio si minus tales fuerint, increpare & damnare possit.

g Verum.] Respondet sensui intellectu, non expreſſo, quæſi dicat, *Minus te move videre habitationes, quas tam humiles diis præuerant priſci patres noſtri, postquam eas comparaveris cum magnificis viliis noſtrorum hominum: illi enim, contra quam fit bodie, templa deorum pietate, domos suas gloria decabant. Colebantur à veteribus religiones plurimis quam magnifice, ut Livius loquitur; unde in lege duodecim tabularum Ad diuos adeundo caste, Pietatem adibento Opes amovendo.*

BELLUM CATILINARIUM. ii

at hi contra, ignavissimi homines, per summum scelus, omnia ea sociis adimere, quæ fortissimi viri victores hostibus reliquerunt: proinde quasi injuriam facere, id^a demum esset imperio uti. ¹ Nam quid ea memorem, quæ, nisi his, qui videre, nemini credibilia sunt; à privatis compluribus subversos montes, maria^b constrata esse? quibus mihi ludibrio videntur fuisse divitiae: quippe, quas honeste habere licebat, per turpitudinem abuti properabant. Sed lubido stupri, ganeæ, cæterique cultus non minor incesserat. viri pati muliebria: mulieres pudicitiam in propatulo habere: vescendi causa, terra, marique omnia exquirere: dormire prius, quam somni cupido esset: non famem, aut sitim, neque frigus, neque lassitudinem operiri, sed ea omnia luxu ante capere. ^c hæc juventutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant. animus imbutus malis artibus, haud facile lubidinibus carebat: eo profusius omnibus modis quæstui, atque sumptui deditus erat.

³ In tanta, tamque corrupta civitate, Catilina, id quod factu facillimum erat, omnium flagitiosorum atque facinorosorum circum se, tamquam stipatorum, catervas habebat. Nam quicumque impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene, bona patria laceraverat, qui que alienum æs grande conflaverat, quo^d flagitium, aut facinus e redimeret; præterea, omnes undique parricidæ, sacrilegi, convicti judiciis, aut pro factis judicium timentes; ad hoc, quos manus, atque lingua, perjurio, & sanguine civili alebat; postremò, omnes, quos flagitium, egestas, ^e conscius animus exagitabat, hi Catilinæ proximi,

INTERPREATIO.

¹ Nam qua de causa narrarem ea, | catervas et agmina omnium flagi-
quæ nullus possit credere, nisi qui viderit? montes scilicet subversos | quæ flagitorum atque facinorosorum, tan-
et sublatos à privatis compluribus, | quam stipatorum et custodum, id
maria constrata esse et ædifica- | quod erat facillimum factu in ci-
ta. | vitate tanta et tam corrupta.

² Catilina habebat circum se

³ Ut flagitium, aut facinus elueret.

NOTE.

^a Demum.] Id est, quasi imperium non aliter insigne esset, quam hominibus malefaciendo, aut in eo conficeretur.

^b Constrata.] Sive confracta, aut contracta legeris, eodem modo Romanorum luxus circa ædificia in mari extuenda carpetur; qua de re Horatius quoque ita conquestus est.

Contracta pisces æqua sentiunt.

Factus in altum molibus, &c.

Ob ingentes sumptus, & profusam in ædificiis & convictibus luxuriam, Lucullus Xerxes tegorus à Pompeio dictus est.

^c Cultus.] Hic in malam partem accipitur, pro nimia & lasciva corporis curatione, aut in cutem indulgentia, & blanditiis.

^d Hæc.] Præpostera, scilicet, vivendi consuetudo, moresque propugno.

^e Redimeret.] Id est, ut se liberaret, atque delicti penam effugeret, vel pecunia judices corrumperet, vel cum iis qui item intentabant transfigendo.

^f Conscius.] Scelerum scilicet: Conscius enim quandoque in bonam partem sumitur.

familiaresque

familiaresque erant. Quod si quis etiam à culpa vacuuus in amicitiam ejus incideret; quotidiano usu, atque illecebris, facile par, ^a similisque cæteris efficiebatur. sed maxumè adolescentium familiaritates appetebat. eorum animi molles, & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiebantur. ^a nam, uti cujusque studium ex ætate flagrabat, aliis scorta præbere, aliis canes, atque equos mercari: postremo neque sumptui, neque ^b modestiæ suæ parcere, dum ^c obnoxios, fidosque sibi faceret. Scio fuisse nonnullos, qui ita existumarent, juventutem, quæ domum Catilinæ frequentabat, parum honestè pudicitiam habuisse. sed ex ^d aliis rebus magis, quam quod cuiquam id compertum foret, haec fama valebat. ^e Jamprimum adolescentis Catilina multa nefanda stupra fecerat, ^f cum virgine nobili, cum ^g sacerdote ^h Vestæ, & alia hujuscemodi contra ⁱ jus, fasque: postremò, captus amore ^k Aureliae Orestillæ, cuius, præter formam, nihil unquam bonus laudavit; ^l quod ea nubere illi

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Nam præbebat aliis scorta, fecisse domum suam vacuam nuptiis flagitiosis, filio suo necato, eo quod Aurelia Orestilla, timens eum futurum privignum, qui ætate adiultus erat, dubitabat nubere ipsi Catilinæ.
^j Creditur pro certo, Catilinam

N O T A E.

^a Similisque.] Cum similis non tantum dicat quantum par, perinde est ac si dixisset Sallustius. Usu et consuetudine quicunque in Catilinæ amicitiam inciderat, facile illi par, aut saltem similis efficiebatur. Nisi malis rō par gradus nequitia notare, simili verò genus ipsum, in quo illi pares siebant.

^b Modestiæ.] Hic Gallice vertas, san bonneur. Alibi aliter.

^c Obnoxios.] Obstrictos. Gall. Attachez à sa personne.

^d Aliis rebus.] Ubi manifestum fecerat Catilina, se nullo scelere aut flagitio vacare; sed profligatae nequitia hominem esse.

^e Jamprimum.] Instituit Sallustius earum rerum enumerationem, ex quibus, eos juvenes qui Catilinam frequentabant, parum honestè pudicitiam habuisse, conjectura prospicebatur.

^f Cum virgine.] Forte de eo stupro loquitur, quod ei obtulit, quæ postea socrus fuit: nam & illud quoque Cicero Catilinæ objecit; tacito tamen, ut hic, mulieris nomine, ne illi & familie nota inureretur.

^g Sacerdote Vestæ.] Virgines erant Vestales, castitatis eximiae, quibus nefas erat. vi rum tangere, ad sacri & æterni ignis custodiam in penetralibus Vestæ adhibebat.

^h Vestæ.] Estba Chaldaëis ignem denotat, à quo Græcis ēcia factum, id est, focus; unde Latinis Vestæ, id est, ignis. Vestæ vero nomine æthereum & divinum quendam igitæ intellexerunt, seu mentem, quæ non oculis, sed animo tantum percipitur, ex quo factum ut nullum in Vestæ templo simulachrum conspiceretur. Atque notandum est, duas fuisse Vestas, alteram, veterem Saturni matrem, quæ Cybele, & Pales, & Terra, imo Ops, & Ceres dicitur; alteram vero Saturni, ex illa altera filiam, quæ hæc nostra est: quanquam hæc omnia non uno modo apud omnes mythologos reperias; imo sæpius confundantur.

ⁱ Jus.] Jus ad homines; fas refertur ad Deos.

^k Aureliae.] Quæ fuerit non satis constat: eam formâ & divitiis inter primas clausisse certum est.

dubitabat

dubitabat, timens privignum adultum ætate; pro certo creditur, ^a necato filio, vacuam domum scelestis nuptiis fecisse. Quæ quidem res mihi in primis videtur caussa fuisse ^b facinoris maturandi. namque animus impurus, diis, hominibusque infestus, neque vigiliis, neque quietibus sedari poterat: ita conscientia mentem ^c excitam vexabat. igitur color ei ^d ex-sanguis, ^e foedi oculi; citus modò, modò tardus incessus: prorsus in facie, vultuque ^f vecordia inerat. Sed juventutem, quam, ut supra diximus, illexerat, multis modis mala facinora edocebat. ex illis testes signatoresque falsos ^h commodare; fidem, fortunas, pericula vilia habere. post, ubi eorum famam, atque pudorem ⁱ attriverat, majora alia imperabat. si caussa peccandi in præsens minus suppetebat: nihilominus ^j infontes, sicuti fontes, circumvenire, jugulare. scilicet, ne per otium torpescerent manus, aut animus, ^k gratuitò potius malus, atque crudelis erat. ^l His amicis, sociisque confisus Catilina; simul, quod æs alienum per omnis ^m terras ingens erat; &, quod plerique Sullani milites largius suo usi, rapinarum & victoriæ ⁿ veteris memores, civile bellum exoptabant; opprimundæ reipublicæ consilium cepit. in Italia nullus exercitus: Cn. Pompeius in ^o extremis terris bellum gerebat: ipsi consulatum

INTERPRETATIO.

¹ Quando minuerat famam at- primendæ; simul quod ille grandem que pudorem eorum. pecuniam ubique debebat, & quod

² Erat potius malus atque cru- plerique milites Syllani, qui prodigè del's sine mercede. usi erant bonis suis, optabant bellum

³ Catilina, confisus his amicis & civile, memores rapinarum et victoriæ veteris. sociis, cepit consilium reipublicæ op-

NOTE.

a Necato.] Veneno, ut refert Valer. Max. b Facinoris.] De opprimenda republica intelligit.

ea vero ex specie, vultu præsertim cognoscitur.

c Excitam.] Non enim usquequa conscientia sopita est; mentem quandoque commovet, excitat, & turbat. Dixit vero autor mentem excitam vexabat, pro exciebat et vexabat.

d Exsanguis.] Perturbatio conscientiae tristitia & metum comites habet, quibus sanguis ad intimas corporis partes evocatur.

e Foedi.] Saevitiam et immanitatem declarans. Alias Fœdus deformem tantum dicit.

f Facie.] Id est, Specie et omni exteriore aspergu. Nonnunquam facies os tantum, aut vulnus significat. Gal. Le visage.

g Vecordia.] Magis ad animum spectat, & mentem notat sceleratam & nefariam:

* Omnis.] Accusativus pluralis. vide notam a paginâ primâ.

k Veteris.] Adversus Marium; ex qua omnes suos Sylla ditaverat.

l Extremis.] Per respectum ad Romanos, qui se orbis dominos jactabant, istud intelligendum: Pompeius enim in Asia erat, cum Mithridate bellum gerens.

petundi

petundi magna spes; senatus nihil sane intentus: tutæ, tranquillæque res omnes. sed ea prorsus opportuna Catilinæ. Igitur circiter Kal. Jun. ^a L. Cæsare & C. Figulo Coss. primo singulos appellare: hortari alios, alios tentare; opes suas, imparatam rem publicam magna præmia conjurationis docere. ubi satis explorata sunt, quæ voluit; in unum omnis convocat, quibus maxima ^b necessitudo, & plurimum audaciæ inerat: eo convenire senatorii ordinis P. Lentulus ^c Sura, P. ^d Autronius, L. Cassius Longinus, C. ^e Cethegus, P. & Ser. Sullæ ^f Servii filii, L. Vargunteius, Q. Annius, M. Porcius Læca, L. ^g Bestia, Q. ^h Curius: præterea, ex equestri ordine, M. Fulvius Nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius: ad hoc, multi ex ⁱ coloniis, & ^k municipiis, ^l domi nobiles. erant præterea ^m complures paulo occultius consilii hujuscce participes, quos magis dominationis spes hortabatur, quam inopia, aut alia necessitudo. cæterum juventus pleraque, sed maximè nobilium, Catilinæ inceptis favebat. ⁱ quibus in otio, vel magnificè, vel molliter vivere copia erat, incerta pro certis, bellum, quam pacem,

INTERPRETATIO.

ⁱ Illi qui poterant vivere vel magnificè, vel molliter in otio, seque- bantur incerta pro certis, malebant bellum quam pacem.

NOTE.

^a L. Cæsare.] Id est, anno mundi 3886. Ante Christum natum 62. A Roma condita 689. vel secundum alios 690.

^b Necessitudo.] Hic pro necessitate ponitur: alias pro familiaritate.

^c Sura.] Ita vocatus fuit, quod, pecunia publica assumpta, cum Quæsturæ rationem reddere non posset, se dixit suram præbitum, ut solebant pueri qui in ludo pilæ peccâissent. Post Consulatum, Senatu ob malos mores ejectus fuit: quare iterum Prætor est factus, ut pristinam dignitatem recuperaret: & in Prætura conjuravit.

^d Autronius.] Hic consul designatus, de ambitu interrogatus, lege damnatus est.

^e Cethegus.] Is fuit ex gente Cornelia: homo vehemens & furiosus.

^f Servii.] Hic Servius Sylla, pater Publpii & Servii Syllæ, frater fuit Syllæ Dictatoris, ut scribit Dio.

^g Bestia.] Hic est, qui tribunus plebis de Cicerone conquestus est; ut infra videbimus.

^h Curius.] Per hunc conjuratio primo patefacta est.

ⁱ Coloniis.] Colonia multitudo est hominum, qui publico consilio ad novas terras deducuntur, quæ in singulos divisæ ab iis coluntur. Romani per Triumviros, Quinqueviros, &c. colonias suas constituebant. Vide plura apud Gellium lib. 16. cap. 13.

^k Municipiis.] Fuerunt municipia civitates, quarum incolæ, cives Romani ex municipiis dicti sunt. Illorum quibusdam civitas Romana cum suffragio, aliis absque eo data fuit. Prioris jus petendi Magistratus habebant, & Romanis legibus vivebant: posteriores, cum suis moribus relicti essent, etiam à Magistratibus Romæ vacabant. Atque haec omnia varie mutata sunt: sed adi Rosinum,

^l Domi.] Quare Domi? Quia scilicet, quamvis eorum opes, & potentia in sua civitate, maxima esset, non illi pariter Romæ valebant.

^m Complures.] Romani scilicet, quales forte Cæsar, Antonius, alii.

malebant.

malebant. Fuere item eâ tempestate, qui crederent M. Licinium ^a Crassum non ignarum ejus consilii fuisse: quia Cn. Pompeius, invisus ipsi, magnum exercitum ducebatur; cujusvis opes voluisse contra illius potentiam crescere; simul confisum, si conjuratio valueret, facile apud illos principem se fore.

^b Sed antea item conjuravere pauci, in quibus Catilina, ^c de quo, quam verissimè potero, dicam. ^d L. Tullo, M. Lepido Coss. P. Autronius, & P. Sulla, ^e designati consules, ^f legibus ambitus interrogati, ^g poenas dederant. post paulò Catilina, ^h pecuniarum repetundarum reus, ⁱ prohibitus erat petere consulatum; quod intra ^k legitimos dies ^l profiteri nequiverit. Erat eodem tempore C. Piso, adolescens ^m nobilis, summæ audaciæ, egens, factiosus; quem ad perturbandam rem publicam inopia, atque mali mores stimulabant. cum ⁿ hoc Catilina, & Autronius, circiter Nonas Decembr. consilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Januar. L. Cottam & L. Torquatum Coss. interficere; ^o ipli, ^p fascibus correptis, Pisonem cum exercitu ad obtinen-

NOTÆ.

^a *Craffum.*] Hic fuit, quo non alias Romæ ditor extabat; quem tamen auri famæ ad bellum contra Parthos impulit, urbi unum exercitu trucidatus est.

^b *Sed antea.*] Hic abrupmitur narratio, ut aliquid de alia conjuratione dicatur, cuius volunt Autorem fuisse Crassum, quamquam studio id dissimulat Sallustius. Igitur post aliquot periodos, hinc repetendum erit filum institutæ orationis.

^c *De quo.*] Id est, de qua re, de qua coniuratione.

^d *L. Tullo.*] Hoc est, tertio anno ante ultimam coniurationem.

^e *Designati.*] Ita vocabantur qui in annum proximum electi fuerant.

^f *Legibus.*] Paratae fuerunt multæ contra ambitum, quas si voles, apud Alexandrum Neapolit. lib. 3. cap. 17. videbis. Ex earum legum autoritate interrogabantur, de ambitu qui accusati fuerant.

^g *Poenas.*] Magistratu movebantur, atque is etiam mulcta pecuniaria irrogabatur.

^h *Pecuniarum.*] Africam Catilina cum diripueret, Legati Afri in Senatu de illo absente conquesti sunt, deinde ejus nomen à Clodio delatum est: unde prohibitus fuit petere consulatum; nam reo illud legibus interdictum erat.

ⁱ *Prohibitibus.*] Quia, ut modo vidimus, Catilina reus erat; atque etiam Lucius Volcatius alter consul publicum consilium haberat. An Catilinæ ratio habenda esset? Sciendum est enim non tantum debuisse eos qui candidati essent, publicè declarare se Magistratum petere velle; sed insuper nomen apud eum qui Comitia habiturus erat, profiteri adstrictos fuisse, à quo recipiebantur, si digni essent, sin minus, rejiciebantur.

^k *Legitimos.*] *Lege institutos:* dies enim certos accusatori & defensori ad actionem instituendam præscribebant.

^l *Profiteri.*] Defensionem suam & expurgationem, scilicet.

^m *Nobilis.*] Utpote à Calpo, Numæ filio oriundus: Pisones enim ex gente Calpurnia fuerunt, quam Ovidius à Calpo deducit.

ⁿ *Hoc.*] Pisone scilicet.

^o *Ipsi.*] Catilina & Autronius.

^p *Fascibus.*] Notum est fasces virgas fuisse ex ulmo, aut betula cum securi colligatas, quas magistratibus lictores preferebant: cum vero insignia essent dignitatis, hinc factum, ut pro ea fasces accipientur; atque hic pro consulatu positi sunt.

das ^a duas Hispanias mittere, eâ re cognitâ, rursus in Nonas Februar. consilium cædis transtulerunt. jam tum non consulibus modò, sed plerisque senatoribus perniciem machinabantur. quod ni Catilina maturasset ^b pro curia signum sociis dare; eo die post conditam urbem Romam, pessimum facinus patratum foret. quia nondum frequentes armati converant; ea res consilium diremit. Postea Piso, in citeriorem Hispaniam quæstor, ^c pro prætore missus est, adnitente Crasso; ^d quod eum infestum Cn. Pompeio cognoverat. neque tamen senatus ^e provinciam invitus dederat. quippe fœdum hominem à republica; procul abesse volebat: simul, quia boni complures ^f præsidium in eo putabant, & jam tum potentia Cn. Pompeii formidolosa erat. Sed is Piso, in provinciam, ab equitibus Hispanis, quos in exercitu ductabat, iter faciens, occisus est. Sunt qui ita dicant, imperia ejus injusta, superba, crudelia barbaros nequivisile pati: alii autem, equites illos, Cn. Pompeii veteres, fidosque clientes, ^g voluntate ejus Pisonem aggressos: numquam Hispanos ^h præterea tale facinus fecisse, sed imperia sæva multa antea perpessos. nos eam rem ⁱ in medio relinquimus. De superiori conjuratione satis dictum.

^k Catilina, ubi eos, quos paulo ante memoravi, convenisile videt; tametsi cum singulis multa sæpe egerat; tamen ^j in rem fore credens universos appellare, & cohortari, in abditam partem ædium secessit; atque ibi, omnibus arbitris procul amotis, orationem hujuscemodi habuit:

Ni virtus, fidesque vestra satis spectata mibi foret, nequicquam

INTERPRETATIO.

Cum crederet ad coniurationis utilitatem pertinere.

NOTÆ.

^a *Duas.*] Ulteriorem scilicet & citeriorem; idque cum per vim, tum contra morem: nam Hispaniae provinciae erant prætoriae, Piso quæstor tantum erat: deinde alterutra, non ambæ, uni assignabantur.

^b *Pro curia.*] Id est, *Ante locum ubi senatus congregatus erat*; non enim uno & eodem loco semper habebatur.

^c *Pro prætore.*] Id est, *Quamvis prætor non esset, missus est tamen in provinciam prætoriam, cum præatoria potestate.*

^d *Quod eum infestum.*] Sperabat enim Pompeji potentiam per Pisonem imminutum iri.

^e *Provinciam.*] Hispaniam scilicet. Nimirum Populus Romanus, quandoque nationem aliquam bello domuerat, eam plerumque magistratibus suis subjiciebat.

^f *Præsidium.*] *Auxilium reipublicæ adversus Pompeium, illi resistendo.*

^g *Voluntate.*] *Pompeii bortatu.*

^h *Præterea.*] Omnino hunc locum ita arbitror intelligendum, ut non sit excusatio, quod alii volunt, sed facti negatio. Quod dicat, *Quidam dicunt, Hispanos interfecisse Pisonem, & inter eos nonnulli ejus crudelitatem causam mortis faciunt, alii jussum Pompei; at vero alii negant ab Hispanis Pisonem interfectum esse.*

ⁱ *In medio.*] Ita ut cuivis liberum sit, quod volet credere, aut pro alterutra sententia argumenta proferre.

^k *Catilina.*] Nunc ad postremam Catilinae coniurationem autor revertitur.

opportuna

opportuna res cecidisset; spes magna dominationis in manibus frustra fuisset: neque, per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed, quia multis, & magnis ¹ tempestatibus vos cognovi fortis, fidosque mihi; eo animus ausus est maximum, atque ² pulcherri-
mum facinus ^b incipere; simul, quia vobis eadem, quæ mihi, bona,
malaque esse intellexi. ^c nam, idem velle, atque idem nolle, ea de-
mum firma amicitia est. Sed ego, quæ mente agitavi, omnes jam an-
tea ² diversi audistis. Cæterum mihi indies magis animus accenditur,
cum considero, quæ conditio vitæ futura sit, nisi nosmet ipsos vindica-
mus in libertatem. nam postquam respublica in paucorum potentium jus,
atque ³ ditionem concessit, semper illis reges, ^d tetrarchæ vectigales esse:
populi, nationes, ^e stipendia pendere: cæteri omnes, strenui, boni, no-
biles, atque ignobiles, ^f vulgus fuimus, sine ^f gratia, sine ^g auctoritate,
veteres, his obnoxii, quibus, si respublica ^h valeret, formidini effemus, itaque
omnis gratia, potentia, bonos, divitiæ apud illos sunt, aut ubi illi vo-

INTERPRETATIO.

¹ Quia multis & magnis peri- | sub imperium & dominationem pau-
culis vos cognovi fortis. | corum.

² Omnes jam antea audivisti | ⁴ Pro fæce & colluvione habiti
separatim, quæ ego cogitavi. | sumus.

³ Postquam respublica redacta est

NOTE.

a Pulcherrimum.] Ea vis est boni, ut illius specie etiam perditissimi parricidæ suas adumbrent machinationes.

b Incipere.] Hic Gruterum, virum doctissimum pudet barbarie: attamen idem prorsus in Terentii Eunicho, Act. 5. sc. 9. legitur.

an me, qui id ausu' sim

Incipere; an fortunam collaudem? &c. Unde satis constat, hinc incipere, ut ille voluit; non esse deturandum.

c Nam] Hæc partim conclusio firmissimis nititur fundamentis; verum eam obscuravit Catilina, dum honestis nominibus nefandum scelus obvelare studet. Ita vero resolvias ejus ratiocinationem. Ausus sum pulcherrimum facinus, non tantum quia vos eßis fortis: verum etiam quia sumus amici firmi: constat verò firmos nos esse, quia eadem volumus & nolumus; at volumus eadem, quia eadem sunt nobis bona & mala. Atque hæc posterior probatio de-truncata est; & aperta ut sit, addas oportet, quorum quidem honorum aut malorum ea est na-
tura, ut nos omnes, uno & eodem modo eodem co-

gant. Falsum autem est quod dicit Catilina, eadem velle & eadem nolle, efficere amicitiam: honestas si adsit, tunc illud nomine cohonestabitur amicitiae; quæ si Catilinæ non defuisse, nihil fere pulchrius aut utilius ejus oratione extaret.

d Tetrarchæ.] Non sunt illi qui quatuor provinciis, sed qui unius provinciæ quartæ parti præsunt.

e Stipendia.] Hic fuit dolus quorumdam populorum, & fraus Romanorum. Cum illis horum cognita esset avaritia, hi verò omnium ferè gentium metum perspectum haberent, concordabant inter se, ita ut Romani, qui saltem gratiâ & auctoritate pollerent, ab illis populis publicam injuriam averterent, patro-nis verò suis illi stipendia, aut, quod magis ad nostrum sermonem accedit, pensiones solvere-
rent.

f Gratia.] Apud populum; Sans faveur.

g Auctoritate.] In senatu, Sans crédit.

h Valeret.] Id est, statum suum legitimum ob-tineret.

lunt: nobis reliquerunt pericula, ^a repulsas, ^b judicia, egestatem. quæ quoisque tandem patiemini, fortissimi viri? nonne emori per virtutem præstat, quam vitam miseram, atque inhonestam, ubi alienæ superbiae iudibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enimvero, pro deum atque hominum fidem, victoria in manu nobis est: viget ætas, animus valet, contrà illis, annis, atque divitiis, omnia ^c consenuerunt. tantummodo incepto opus est: cætera ^d res expediet. etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolerare potest, illis divitias superare, quas profundant in ^e extruendo mari, & montibus coequandis, nobis rem familiarem etiam ad necessaria deeße? illos binas, aut amplius domos continuare; nobis ^f larem familiarem nusquam ullum esse? cum tabulas, signa ^g toremata emunt, ^h nova diruunt, alia ædificant; postremo omnibus modis pecuniam trahunt, ⁱ vexant: tamen summâ lubidine divitias suas ^j vincere nequeunt. at nobis est domi inopia, foris æs alienum; mala res, spes multo asperior. denique quid reliqui habemus, præter miseram animam? quin igitur expurgescimini? en illa, illa, quam saepè optatis, libertas, præterea divitiae, decus, gloria, ^k in oculis sita sunt, fortuna ea omnia vicitribus præmia posuit. res, tempus, pericula, egestas, belli spolia magnifica, magis quam oratio mea, vos hortentur. vel imperatore, vel milite me utemini. neque ^l animus, neque corpus à vobis aberit. hæc ipsa, ut spero, vobiscum una consul agam: nisi forte mihi animus fallit, & vos servire magis, quam imperare, parati es sis.

Postquam accepere ea homines, quibus mala abunde omnia erant, sed neque res, neque spes bona ulla: tametsi illis, quieta movere, mag-

I N T E R P R E T A T I O.

^j Tamen per suam summam libidinem & sumptus immensos non possunt exhaurire suas divitias.

^k Decus, gloria vobis se offerunt.

N O T A E.

^a Repulsas.] Catilina bis consulatum petiit, bis repulsus fuit.

^b Judicia.] Quæ in nos exercentur scilicet. Alii ambitus, alii repetundarum penas dederant.

^c Consenuerunt.] Id est, immixta sunt, aut prorsus interierunt.

^d Res expediet.] Id est, reliqua sine nobis perficiuntur. Gall. Le reste se fera de soi même.

^e Extruendo.] Extrudere hic est ædificare, donec locus mari subtrabatur. Gall. optime dicimus, Combler les mers.

^f Larem.] Lares dii erant domestici, quibus focus facer erat: unde ipsi pro foco & domo saepè positi, ut hoc in loco.

^g Toremata.] Toremata esse videtur quicquid celo, aut torno elaboratum est. Gall. Tout ouvrage de relief, et fait en bosse: ouvrage fait au tour.

^h Nova.] Id est, quod nuper ædificaverant, bodie diruunt, ut denuo extruant.

ⁱ Vexant.] Verbum istud prorsus referendum est ad pecunias, non, uti volunt nonnulli, ad homines. Hoc dicit, aliquos, quamquam pecunias suas profunderent, non posuisse tamen exhaustire: sed verbum quo usus est autor, magnam habet emphasm.

^k Animus.] Id est, vos consilio et manu juvero.

na merces videbatur; tamen postulare plerique, ut proponeret, quæ conditio belli foret: quæ armis præmia peterent: quid ubique opis, aut spei haberent. Tum Catilina polliceri ^a tabulas novas, ^b proscriptionem locupletium, magistratus, ^c sacerdotia, rapinas, alia omnia, quæ bel-
lum, atque lubido victorum fert: præterea, esse in Hispania citeriore
^d Pisonem, in ^e Mauritania cum exercitu P. Sitiū ^f Nucerinum, con-
siliī sui participes: petere consulatum ^g C. Antonium, quem sibi colle-
gam fore speraret, hominem & familiarem, & omnibus necessitudini-
bus circumventum: cum eo consulem se initium agendi facturum. Ad
hoc, maledictis increpabat omnis bonos: suorum unumquemque
nominans, laudare, admonere alium egestatis, alium cupiditatis suæ,
complures periculi, aut ignominiae, multos victoriæ Sullanæ, quibus
ea prædæ fuerat. Postquam omnium animos ⁱ alacris videt; cohortatus,
ut ^h petitionem suam curæ haberent, conventum dimisit. Fuere eā tem-
pestate, qui dicerent, Catilinam, oratione habitā, cum ad jusjurandum
^j populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem vino per-
mixtum in pateris ⁱ circumtulisse; inde, cum post exsecrationem omnes
degustavissent, sicuti in ^k solemnibus sacris fieri consuevit, aperuisse
consilium suum; atque eō dictitare fecisse, quò inter se magis fidi fo-
rent, alias alii tanti facinoris consciī. nonnulli ficta & hæc, & multa

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Postquam videt animos omnium | illos qui sceleris sui consciī erant
oratione commotos & accensos. | & fautores.
² Cum adigeret ad jusjurandum |

N O T A E.

^a Tabulas.] Tabulae novæ appellantur, cum abolis prioribus debitibus, nemo, quod ante à creditoribus acceptum est, cogitur solvere: quæ quidem propositæ sunt aliquando tabulæ, cum are alieno, & presertim usuris plebs Ro-
mana oppressa erat. Gall. *Abelition de dées.*

^b Proscriptionem.] Ex quo factiosis locu-
pletium bona veniebant. Illud vero malum in
civitatem invexerant bella civilia. Nam qui
per illa victoriā adepti fuerant, illi no-
mina eorum, qui diversarum partium fuisse
putabantur, in tabulis descripta proponebant,
constitutis præmiis, si quis eorum quenquam
occidisset; bonis etiam proscriptorum publica-
tis atque hastæ subjectis.

^c Sacerdotia.] Non tam dignitatem ipsam
sacerdotalem, cuius nebulones illi prope nullam
curam habebant, quam ex dignitate lucrum,
aut, quod vocamus nos, *beneficiū* aut *præ-
bendam.*

^d Pisonem.] Quem occisum fuisse Catilinam
latebat, aut certe dissimulabat.

^e Mauritania.] Africæ regio est, versus
Gaditanum fretum.

^f Nucerinum.] Nucerice ortum. Quatuor
autem Nucerice fuerunt in Italia.

^g C. Antonium.] Hic fuit triumviri pa-
trius.

^h Petitionem.] Consulatus scilicet, ut illi
ambirent, &c.

ⁱ Circumtulisse.] Ut singuli biberent, seu
potius libarent, & leviter attingerent.

^k Solemnibus.] Id est, quæ certis anni tem-
poribus fieri solerent. In iis autem mos erat
sacerdoti, priusquam inter victimæ cornua vi-
num funderet, simpulo, id est vasculo ligneo
aut fictili, propinare, atque astantibus cir-
cumferre, ut pariter libarent, & de vino gu-
starent.

præterea existimabant ab iis, qui ^a Ciceronis invidiam, quæ postea orta est, leniri credebant, atrocitate sceleris eorum qui poenas dederant. nobis ea res pro magnitudine parum comperta est. Sed in ea conjuratione fuit Q. Curius, natus haud obscurio loco, flagitiis atque facinoribus copertus, quem censores senatu, ¹ probri gratiâ, moverant. huic homini non minor ² vanitas inerat, quam audacia. neque reticere quæ audierat, neque suamet ipse scelera occultare; prorsus neque dicere, neque facere, quicquam pensi habebat. erat ei cum Fulvia, muliere nobili, stupri vetus consuetudo, cui cum minùs gratus esset, quod inopia minus largiri poterat, repente glorians, maria, montesque polliceri, ^b minari interdum ferro, ni sibi obnoxia foret: postremò, ferocius agitare, quam solitus erat. At Fulvia, insolentiae Curii causâ cognitâ, tale periculum reipublicæ haud occultum habuit: ³ sed, sublato auctore, de Catilinæ conjuratione; quæ quo modo audierat, compluribus narravit. Ea res in primis studia hominum accedit ad consulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. namque antea pleraque nobilitas invidiâ æstuabat, & quasi pollui consulatum credebat, si eum, quamvis egregius, homo ^c novus adeptus foret. sed ubi periculum advenit, invidia, atque superbia ^d postfuere. Igitur, ^d comitiis habitis, consules declarantur M. Tullius, & C. Antonius. quod factum primo populares conjurationis ^e concusserat. neque tamen Catilinæ furor minuebatur; sed indies plura agitare; arma per Italiam locis opportunis parare; pecuniam, sua, aut amicorum fide sumtam mutuam, ^e Fæsulas ad Mallium quandam portare; qui postea ^f princeps fuit belli faciundi. Eâ tempestate plurimos cujusque generis homines adscivisse sibi dicitur; mulieres etiam aliquot, quæ primo ingentis sumtus stupro corporis toleraverant: post, ubi ætas, tantummodo quæstui, neque luxuriæ modum fecerat, æs alienum grande ^f conflaverant.

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quem censores ex senatu ejus
cerant, ut ipsum ignominiam multa-
rent.

² Non minor levitas & futilitas
inerat huic, quam audacia.

³ Sed, tacito nomine autoris.
narravit compluribus ea quæ au-

diverat de conjuratione Catilinæ,
eo modo quo audiverat.

⁴ Invidia atque superbia postpo-
sita fuerunt.

⁵ Quod factum turbaverat pri-
mo conjuratos.

⁶ Qui postea primus bellum intulit.

N O T A E.

^a Ciceronis.] Hoc est, quæ in eum exarbit.

^b Minari.] Dicebat se eam gladio interfe-
cturum.

^c Novus.] Ille novus homo dicebatur, cu-
jus majores amplissimis usi non essent honori-
bus: qui primus virtute sua Majoribus prælu-
cebat.

^d Comitiis.] Comitia, conventus erant po-
puli ad creandos magistratus, leges ferendas,
&c.

^e Fæsulas.] Fæsulae, urbs Tusciae verbu-
Appenninum, juxta Florentiam.

^f Conflaverant.] Id est, quæ se alieno an-
obstrinxerant, Gall. Qui s'etoient endetées.

per eas se Catilina credebat posse ¹ servitia urbana solicitare, urbem incendere, viros earum, vel adjungere sibi, vel interficere. sed in his erat Sempronia, quæ multa saepe virilis audaciæ facinora commiserat. hæc mulier genere atque formâ, præterea viro atque liberis satis fortunata fuit: literis Græcis & Latinis docta; psallere, saltare elegantiùs, quam necesse est probæ: multa alia, quæ instrumenta luxuriæ sunt, sed ei cariora semper omnia, quam decus, atque pudicitia fuit, pecuniæ, an famæ minus parceret, haud facile discerneret; lubidine sic accensa, ut saepius peteret viros, quæm peteretur. sed ea saepe antehac ^b fidem prodiderat, ² creditum abjuraverat, cædis conscia fuerat, luxuriâ atque inopia præceps abierat. verum ingenium ejus haud absurdum: posse versus facere: ^c jocum movere: sermone uti, vel ^d modesto, vel ^e molli, vel ^f procaci. prorsus multæ ^g facetiæ, multusque lepos inerat. His rebus comparatis, Catilina nihilominus in proximum annum consulatum petebat; sperans, si designatus foret, facile se ex voluntate Antonio usursum. neque interea quietus erat, sed omnibus modis insidias parabat Ciceroni. neque illi tamen ad cavendum dolus, aut astutiæ deerant. namque à principio consulatus sui, multa per Fulviam pollicendo, effecerat, ut Q. Curius, de quo paulò antè memoravi, consilia Catilinæ sibi proderet. ad hoc collegam suum Antonium ^h pactione provinciæ perpulerat, ne contra rempublicam sentiret: circum se præsidia amicorum, atque clientium occultè habebat. Postquam dies comitiorum venit; & Catilinæ neque petitio, neque insidiæ, quas consuli fecerat, prosperè cessere; constituit bellum facere, & extrema omnia experiri; quoniam, quæ occultè tentaverat, aspera foedaque evenerant. Igitur C. Mallium Fæsalas, atque in eam partem ⁱ Etruriæ, Septimium quemdam ^k Cameratem

INTERPRETATIO.

¹ Credebat se posse per eas mul- ² Pejerando, rem creditam ne-
titudinem servorum urbanorum ad gaverat.
defectionem impellere.

NOTÆ.

^a Incendere.] Ut scilicet, per tumultum factilius esset, quos vellent interficere.

^b Fidem prodiderat.] Id est, promissis cum sacramento, non steterat; perfidam se præbuerat.

^c Jocum.] Gall. Elle entendoit la railerie.

^d Modesto.] Gall. Le sérieux.

^e Molli.] Le galant.

^f Procaci.] Le langage qui est trop libre; qui est bon qu'à des effrontées.

^g Facetiæ.] Id est, urbanitas, & gratia,

decus & exulta elegantia. Forte non male vertas Gallice, Enjouement.

^h Pactione.] Ciceroni Macedonia cum obtingeret, quæ optima erat provincia ex commercio & mercibus orientis, eam ille Antonio concessit, ut obsequio ipsum mitigaret, atque impediret, ne contra rempublicam machinaretur.

ⁱ Etruriæ.] Italiae regio non longe à Latio, ad occasum. Hodie Toscane.

^k Cameratem.] Ex oppido Umbriæ Camerata, aut Camerino oriundum.

in ^a agrum Picenum, C. Julium in ^b Apuliam dimisit, præterea alium alio, quem ubique opportunum sibi fore credebat. Interea Romæ multa simul moliri: consuli insidias tendere: parare incendia: opportuna loca armatis hominibus obsidere: ipse cum ^c telo esse, item alios jubere, hortari, uti semper intenti, paratique essent: dies, noctesque festinare: vigilare, neque ^c insomniis, neque labore fatigari. Postremo, ubi multa agitanti nihil procedit, rursus ^d intempestâ nocte conurbationis principes convocat per M. Portium Læcam; ibique multa de ignavia eorum queſtus, docet se præmisſe Mallum ad eam multitudinem, quam ad capienda arma paraverat: item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerent; seque ad exercitum proficiſci cupere, si prius Ciceronem opprēſſisset: eum suis consiliis multum officere. Igitur, perterritis ac dubitantibus cæteris, C. Cornelius, eques Romanus, operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius Senator, constituere ^e ē nocte paulo post, cum armatis hominibus, sicuti salutatum, introire ad Ciceronem, & de improviso domi suæ imparatum confodere. Curius, ubi intelligit, quantum periculum consuli impendeat, properè per Fulviam Ciceroni dolum qui parabatur, enunciat. ita illi ^f janua prohibiti, tantum facinus fruſtra ſuſcepereant. Interea Mallius in Etruria plebem ſolicitat, egeſtate ſimul, ac ^f dolore injuriæ, novarum rerum cupidam: quod Sul læ dominatione, agros, bonaque omnia amiferat; præterea, latrones cujuſque generis, quorum in ea regione magna copia erat. nonnullos ex Sullanis ^g colonis, quibus lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant. Ea cum Ciceroni nunciarentur, ^h ancipiti malo permotus, quod neque urbem ab infidiis privato confilio longius tueri poterat, neque exercitus Mallii quantus, aut quo confilio foret, i fatis compertum

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Ipſe cum gladio in publicum ciceronem ē nocte, paulo poſt, ſicuti prodibat.

^j Constituerunt intreire ad Ci-

N O T A.

^a Agrum Picenum.] In media propemodum Italia, ad mare Adriaticum: hodie, La marcia d' Ancone.

^b Apuliam.] Ad mare Adriaticum jacet, in Italæ ora extrema fere, quæ vergit ad orientem.

^c Insomniis.] Insomnia est, cum quis dormire non potest.

^d Intempeſta.] Circa medianam noctem, cum tempus non eſt amplius operandi. Conticinio, concubio.

^e Janua.] Ciceronis ſcilicet.

^f Dolore.] Quod ſibi à Sylla bona erepta fuiffent.

^g Colonis.] Syllæ milites erant, quibus Hetruscorum agros diſiverat, quod ii Marii partes ſequuti eſſent.

^h Ancipiti.] Id eſt, quod ex utraque parte imminebat.

ⁱ Satis.] Ex toto hoc negotio maximum certè erat periculum. Cum enim in ſenatu ipſo plurimi eſſent, iisque maximè potentes, qui conurbationi faverent, invidiouſum erat homines accusare tanto favore ſubnixos, niſi pariter coarguerentur: deinde ipſis reipublicæ confilia manifestabantur.

habebat,

habebat, rem ad senatum ^a refert, jam antea vulgi rumoribus exagitatam. Itaque, quod plerumque in atroci negotio solet, senatus decrevit, ^b darent operam consules, ne quid res publica detrimenti caperet. ea potestas per senatum, more Romano, magistratui maxima permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis socios, atque cives: domi, militiaeque imperium, atque judicium summum habere. aliter sine populi iussu, nullius earum rerum consuli jus est. Post paucos dies, L. Senius Senator in senatu literas recitavit, quas Fæsulis allatas sibi dicebat; in quibus scriptum erat, C. Mallium arma cepisse cum magna multitudine ante diem vi. Kal. Nov. Simul, ^c id quod in tali re solet, alii portenta atque prodigia nunciabant: alii, conventus fieri, arma portari, ^d Capuae atque in Apulia ^e servile bellum moveri. Igitur ^f senati decreto, Q. ^g Marcius Rex Fæsulas; Q. ^h Metellus Creticus in Apuliam, circum ea loca missi. hi utriusque ⁱ ad urbem imperatores erant impediti, ne triumpharent, calumniâ paucorum, quibus omnia honesta, atque inhonesta vendere mos erat. sed prætores Q. Pompeius Rufus Capuam, Q. ^k Metellus Celer in agrum Picenum: hisque ^l permisum, uti pro tempore, atque periculo exercitum compararent. ad hoc, si quis indicasset de conjuratione, quæ contra rem p. facta erat, præmium, servo libertatem & ^m H. S. C. libero impunitatem ejus rei, H. S CC. itemque

N O T A E.

^a Refert.] Referre, est rem agitandam in senatu proponere.

^b Darent operam.] His verbis solemnibus, summum imperium, & quasi dictatorium consilibus deferebatur.

^c Id quod.] Parenthesis est. Gall. Comme c'est la coutume en de pareilles rencontres.

^d Capuae.] Urbs fuit Campaniae nobilissima, mari Tyrrheno adjacens: cuius illecebris & amoenitate usque adeo captus Annibal, ut ipsius domitrix dicta fuerit.

^e Servile.] Id est, quod per servos geretur. Gall. Qu' on tâcheoit d'y faire soulever les esclaves.

^f Senati.] Pro senatus; ita olim.

^g Marcius.] Marciorum familia ab Anco Marcio quarto Romanorum rege deducitur. Hic consul fuit cum L. Metello, quo mortuo, & eo qui in ejus locum suffectus erat, solus Marcus consulatum gesit.

^h Metellus.] Cognomen habuit à devicta Creta post consulatum.

ⁱ Ad urbem.] Quia ante triumphum urbem intrare non erat licitum.

^k Metellus Celer.] Hic beneficio Ciceronis, Galliam ipsi destinatam, sed in concione depositam, administravit: consul fuit postea cum Afranio.

^l Permissum.] Imo & imperatum.

^m H. S.] Sestertium denotat hæc figura, cuius si acciatio rem cognitionem habere soles, opus erit adire eos qui de ære tractarunt, Budæum, puta, Hottomanum, aliasque: neque enim, quæcunque ab aliis bene scripta sunt, opus est hoc transcribere. Interim, ne omnino vacuus discedas, quantum satis erit, dicemus ad hujus loci intelligentiam. Sestertius, uti quidem plurimis ex locis colliger videor, nummus fuit primo æreus, valore duorum assium cum semisso, qui postea ex argento conflatus quinque æstimator fuit: atque utrumque, si ad monetæ nostræ Galliae rationem exigas, prior decem Turonensis bus denariolis, paulo pluris, vel secundum alios quatuordecim; posterior duplo valebat. Verum difficultas in eo non est, cum ubique present Tabulæ pro monetarum æstimatione. Numerandi ratio hac in parte obscuritatem attulit, quam tamea ex pauculis sequenti-

decrevère, uti^a familiæ gladiatoriæ Capuam, & in cætera municipia distribuerentur pro cujusque^b opibus; Romæ per totam urbem vigiliæ haberentur, eisque^c minores magistratus præfessent. Quibus rebus permota civitas, atque immutata facies urbis erat: ex summa lætitia, atque^d lascivia, quæ diurna quies pepererat, repente omnis tristitia invasit. festinare, trepidare, neque loco, neque homini cuiquam satis credere: neque bellum gerere, neque pacem habere: suo quisque metu pericula metiri. ad hoc, mulieres, quibusⁱ pro reip. magnitudine belli timor insolitus incesserat, afflictare fese; manus supplices ad cœlum tendere; miserari parvos liberos; rogitare; omnia pavere; superbiâ atque deliciis omissis, sibi patriæque diffidere. At Catilinæ crudelis animus eadem illa

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Propter reipublicæ magnitudinem.

N o t æ.

bus lineis intelliges. Quando numerus intra mille continetur, nulla est prorsus difficultas; rotundè & absque ulla præcisione Romani, si-
cut & alii, numerant: sed numerus quando mille nummos seu festertios excedit, saepè de-
truncatus est; ita ut mille pro singulis sint
intelligendi. Cum summa eo quo dixi modo amplius quam mille complectebatur, tum per Genitivum pluralem *festertiū* illam exprimabant; adeo ut *festertiū*, & mille festertii sint res una & eadem. Unde factum, ut poetæ, ex genitivo illo plurali, nomen genere neutro efficerint, quo tamen nisi in numero plurali non utuntur; atque ita illis singula fe-
stertia pro mille veneunt festertiis illis parvis à masculino festertius, quo solo oratores utun-
turi. Si vero summa esset minimum decies centenorum millium, tum adverbii decies, viciès, centiès, &c. utebantur, quæ adverbia centena millia faciebant, quamvis ea non exprimerentur. Jam res fatis clara est, inter-
rim nodus unus restat explanandus; scien-
dum enim, an hoc Sallustii loco centum fe-
stertii, an centum festertiū seu festertiorum intelligantur. Hic vero opus est conjecturâ & judicio. Dico itaque, primò, ab aliis prolixè probatum esse hanc figuram H. S. pro minoribus festertiis, in masculino genere po-

sitam esse, quatenus nullus numerus, nisi qui expressus est intelligitur; deinde venire etiam eandem figuram pro *festertiū*, vel *festertia* poetarum. Hoc posito, nihil facilis est quam videre, ineptum fore, si senatus, in re quæ salutem publicam respiciebat, centum festertios, vilissimam pecuniam, decrevisset. Ergo figura hæc HS. C. *centum*, hoc in loco, facit *festertiū*, vel, si cum poetis loqui ames, *centum festertia*, id est, *centena millia nummorum*, seu *festertiorum*: quæ ad nostram monetam, si per summam integrum & solidam referas; quingentos efficient aureos dupliones; *Cinq cens pistoles*.

^a Familia.] Qui gladiatores apud unum lanistam fese exercebant, discebant, aut serviebant, ii familia dicebantur.

^b Opibus.] Saepè gladiatores à privatis empli ad tumultum & cædem; ipsi aliquando bella & quidem gravia excitaverunt: adeoque minimè mirum si suspecti essent, ex urbe deducerentur; atque pro ratione virium, in municipia distribuerentur.

^c Minores.] Quæstores, puta, ædiles minores, triumviri capitales, &c.

^d Lascivia.] Non hic posita pro inconti-
nentia, seu obscena libidine; sed tantum pro ludibunda, exultante, & profusa lætitia.

movebat, tametsi præsidia parabantur, & ipse lege ^a Plautiā interrogatus erat ab L. Paulo: postremò, dissimulandi causā & quasi sui expurgandi, sicuti ^c jurgio lacesitus foret, in senatum venit. Tum M. Tullius consul, sive ^e præsentiam ejus timens, sive irā commotus, orationem habuit luculentam atque utilem reipublicæ quam postea scriptam edidit. Sed ubi ille assedit, Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso vultu, voce supplici, postulare à patribus, ne quid de se temerè crederent: ^b eā familiā ortum, ita ab adolescentia vitam instituisse, ut omnia ^e bona in spe haberet: ne existumarent, sibi patricio homini, cuius ipsius, atque majorum plurima beneficia in plenam Romanam essent, perditā republicā opus esse; cùm eam ^f servaret M. Tullius, ^g inquilinus civis urbis Romæ. ad hoc, maledicta alia cum adderet; obstrepere omnes; hostem, atque parricidam vocare. tum ille furibundus: *Quoniam quidem circumventus, inquit, ab inimicis præceptis agor, incendium h meum ruinā extinguum.* Dein se ex curia domum proripuit. ibi multa secum ipse volvens, quod neque insidiæ consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem vigiliis munitam, optimum factu credens exercitum augere, ac prius, quam legiones scriberentur, multa antē capere, quæ bello usui forent, nocte intempestā cum paucis in Malliana castra profectus est. sed Cethego, atque Lentulo, cæterisque, quorum cognoverat promptam audaciam, mandat,

INTERPRETATIO.

ⁱ Pergit dicere, *se esse ortum eā* ^j *lescentia, ut non, nisi bonam spem,*
familiā, ita instituisse vitam ab ado- ^k *de se præberet.*

NOTÆ.

^a *Plautiā.*] Eam tulit Plautius tribunus plebis, adjuvantibus Catulo & Lepido, anno ante conjurationem Catilinæ ⁱ 5. ut quereretur in eos qui quovis modo senatui, magistris, *imo & privatis* hominibus, insidias, aut vim fecissent.

^b *Paulo.*] Is postea Consul fuit.

^c *Jurgio.*] *Comme si on lui fait une quelle mal à-propos.*

^d *Præsentiam.*] Timebat ne forte, cum Catilina ausus esset in senatum venire, minus crederent senatores quæ ipse de conjuratione indicaverat.

^e *Bona in spe.*] *Qu'on ne pouvoit avoir que des esperances avantageuses de lui.*

^f *Servaret.*] *Id est, servare studeret, aut servandam simularet.* Neque vero Catilinæ mens

est dicere, servatā opus esse republicā, aut ^g ejus ruinam quæsiisse.

^g *Inquilinus.*] Peregrinus, Arpino oriundus.

^h *Meum.*] Id est, *quod in me excitatum est.* Metaphora sumpta ab incendiis, quæ, ut ne in dissipata ædificia graffentur, ruina intermediorum impediri solent. Intendit Catilina se pestem reipublicæ, aut saltem inimicis importaturum, potius quam peritulum. Cæterum auctoritate Ciceronis contendunt, non istud in senatu à Catilina dictum fuisse; sed eum Catoni ante comitia consularia judicium minitanti, respondisse volunt, si quod esset in fortunas suas incendium excitatum, id se non aquâ, sed ruinâ restincturum.

quibus

quibus rebus possent, opes factiois confirmant, insidias consuli matuerent; cædem, incendia, aliaque belli facinora parent; sepe propediem cum magno exercitu ad urbem accessurum. Dum haec Romæ geruntur, C. Mallius ex suo numero legatos ad Q. Marcius Regem mittit, cum mandatis hujusmodi:

D E O S, hominesque testamur, imperator, nos arma neque contra patriam cepisse, neque quo periculum aliis faceremus, sed uti corpora nostra ab injuria tuta forent: qui miseri, egentes, violentiam atque crudelitatem fœneratorum, plerique patriam, sed omnes famam, atque fortunis expertes sumus: neque cuiquam nostrum licuit, more majorum, a lege uti, neque, amissio patrimonio, corpus liberum habere: tanta saevitia fœneratorum, atque prætoris fuit. saepè majores vestrum miseriti plebis Romanae decretis suis in opere ejus opitulati sunt: ac novissime, memoria vestra, propter magnitudinem aeris alieni, volentibus omnibus bonis, argentum aere

I N T E R P R E T A T I O

¹ *Mallius mitit quosdam ex suis militibus legatos ad Q. Marcius Regem.* ² *Neque ut alios in discriminem adduceremus.*

N O T A E.

^a *Lege.]* Papiriam, aut quamvis aliâ, quæ civibus adversus fœneratores consulteret; ne illi in debitores saevirent, eos lignarent, aut alio modo vexarent.

^b *Corpus liberum.]* Lex fuit duodecim Tabularum atrocissima contra perfidiam debitorum, qua, non tantum illi vinciri, sed etiam in partes secari, ab iis quibus adjudicati essent, licitum erat. Illam eo fine paraverant, ut ne, perfidia debitorum, subsidium pecuniae mutuatitiae, quo communis hominum vita indiget, in opere temporariae adimeretur. Quoniam vero saevitia ista pœna non quita est contemni, quemquam dissectum esse antiquitus, Gellius testatur, se nec legisse, nec audivisse: hinc factum ut situ & senio, tum etiam legibus subsequentibus, de ista acerbitate detracatum fuerit. Ligari corpus debitorum non pariter in desuetudinem abit: nam pro moribus & temporibus reipublicæ, plebem hac de re conquerans esse, cum ex aliis locis, tum ex hac Mallii epistola omnino conspicimus.

^c *Opitulati sunt.]* Fenus cum pro libitu non semel auctum fuisset, aliquando etiam

tribunitiam rogatione diminutum est adeo, non tantum ex unciario, quod caustum fuerat duodecim tabulis, semunciarium, in singulis mensis, factum sit, sed omnino lege L. Genuiti Triboni plebis sublatum.

^d *Aere.]* Hic per æs nonnulli æs commune, seu ærarium intelligunt; atque arbitrantur ex publicis pecuniis expedita fuisse nomina hominum privatorum; quod si firmant, aliquid simile ex Livio, multo autem actum, proferunt. At certè, cum de ista nostra solutione nullum vestigium, quod quidem sciam, aut ab illis indioctetur, uspius appareat; non modo de re ipsa dubius haereo, sed ut ut maximè vera esset, eam Malli verbis significari non equidem arbitratus fuero. Potius est ut credam, hoc in loco, quamvis obscurè, illud indicari tamen quod praestit Valerius Flaccus in Marii locum subfectus, qui, ut refert Paterculus lib. 2. tunc pessimæ legis autor fuit, qua creditoribus quodrantern solvi jussit. Si enim verum est, uquidem libertissimè credo, quod alicubi testatus Lambinus in commentariis ad Horatium, se lo-

solutus

solutum est. sœpe ipsa plebes, aut dominandi studio permota, aut superbiâ magistratum armata, à patribus secessit. at nos non imperium, neque divitias petimus, quarum rerum causâ, bella, atque certamina omnia inter mortalis sunt; sed libertatem, quam nemo ^b bonus, nisi cum anima simul, amittit. Te, atque senatum obtestemur, ^c consulatis miseris cibibus; legis præsidium, quod iniquitas prætoris eripuit, restituatis, neve nobis eam necessitudinem imponatis, ut quæramus, quoniam modo, maxumè ulti sanguinem nostrum, pereamus.

Ad hæc, Q. Marcus respondit, si quid ab senatu petere vellent, ab armis discedant, Röمام supplices proficiscantur: ^d eā misericordiâ atque mansuetudine senatum, populumque Romanum semper fuisse, ut nemo unquam ab eo frustra auxilium petiverit. At Catilina ^e ex itinere plerisque ^f consularibus, præterea optumo cuique literas mittit: se falsis ^g criminibus circumventum, quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunæ cedere, ^f Massiliam in exilium profici; non ^h quo sibi tanti sceleris conscientius esset; sed uti respublica quieta foret; neve ex sua contentione seditio oriretur. Ab his longe diversas literas Q. Catulus in senatu recitavit; quas sibi ⁱ nomine Catilinæ redditas dicebat. earum ^b exemplum infra scriptum est.

INTERPRETATIO.

¹ Dicit, senatui & populo Romano talem misericordiam atque mansuetudinem semper fuisse, ut, &c. ² Dicit se circumventum falsis criminibus & accusationibus, cedere fortunæ. ³ Non ideo quod sibi conscientius esset tanti sceleris.

NOTE.

sterium vidisse argenteum V signatum, id est, ut ille exponit, valore quinque assium, nullus arbitrè, cum est stigium, quod aetere, uspius dubius habet, eam Mallum citratus fuerit, loco, quam quod praefi- locum sit, lib. 2. tunc editoribus quem est, vellicubi testatur, se lo- ratum, se lo-

^b Bonus.] Id est, cordatus. ^c Consulatis.] Id est, eorum rationem beatis, ipsis propiciatis, & ruinam avertatis. ^d Ex itinere.] Postquam Roma discesserat; ex locis ubi commorabatur.

^e Consularibus.] Illis, qui consulatum gefserant, ideo scripsit Catilina, quod major eorum in senatu auctoritas esset, primique sententiam suam dicerent.

^f Massiliam.] Urbs est Galliae Narbonensis maritima, quæ & antiquissima; à profugis ex Ionia Phocensibus condita. Hodie Marseille.

^g Nomine.] Gall. De la part. ^h Exemplum.] Gall. La copie. Atque ipsius Catilinæ propria esse verba arbitròr, cuius ut mens, ita stylus perplexus est.

L. Catilina Q. Catulo S. a Egregia tua fides, re cognitā, b grata mibi; c magnis in meis periculis, d fiduciam commendationi e mea tribuit. f quamobrem defensionem in g consilio novo h non statui parare: satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi: i quæ medius k fidius licet vera mecum recognoscas. Injuriis, contumeliisque concitatus, quod, fructu laboris industriæque meæ privatus, l statum dignitatis non obtinebam, publicam miserorum causam pro mea consuetu-

N O T A E.

a *Egregia.*] Id est, excellens, cuique vix similis reperiatur.

b *Grata.*] Id est, jucunda; sed istud ita intelligendum est, ut grati animi testificatiōnem involvat. Gall. diceremus, *Dont je vous suis obligé.*

c *Magnis.*] Catuli enim gratia fultus maxime, cum incesti cum Fabia virgine Vestali accusatus esset, judicium effugit.

d *Fiduciam.*] Id est, *facit ut confidam, tibi commendans meas fortunas.*

e *Meæ.*] Id est, *qua ego fortunas meas tibi committo.*

f *Quamobrem.*] Locum maxime difficilem nobis fecit mens Catilinæ scelerata & perturbata, cui insuper tenebras offuderunt variae eodem congettæ commentationes. Quidam istud *quamobrem* ad præcedentia, alii ad sequentia referunt, idque totum diverse connectunt; prolixus essem, si omnia conarer excutere; adeoque id tantum proferam, quod magis probatum fuerit. Castillioneus ita exponit, *Decrevi proponere satisfactionem ex nulla conscientia de culpa, quamobrem non statui parare defensionem in novo consilio. Id est, decrevi purgare me apud te, cum nullius mihi delicti conscius sim, cur Romæ causam non dixirim, neque defendere ab inimicorum calumniis. Agnocto equidem hanc expositionem non multum ab ipsis autoris verbis recedere; at certè vereor ejus ut mentem satis assequatur. Itaque pauculis rem, ut videtur, expedio: Ob eam rem, et quia tibi confidentum esse experientiâ didici, ego discessi, nec statui me defendere in senatu denuo convocato. Non enim decrevi me expurgare, aut satisfactionem proponere, cum nullius culpæ sim mihi conscius;* atque

ita esse facile cognoscere, si mecum statum et rationes meas velis perlustrare. Pergit porro Catilina, atque signatim ostendere conatur, illud sibi minimè vitio vertendum esse, quod à senatu maximè reprehendebatur. Dicit forte aliquis, me particulam negantem ex longinquo in meam explicationem retraxisse; aliquid etiam addisse: quivis quidlibet objiciet. Unum omnibus respondeo, quorsum iret, aut quid ageret, quem conscientia & lictores insectarentur Catilinam nescivisse; adeoque opus esse gradus ipsius firmare, quodque minus exposuit, apertius declarare.

g *Consilio.*] Nonnulli per consilium novum ipsam conjurationem intelligunt, quam vocaverit novum consilium, cum anteā omnia alia simulasset. Malim accipi de senatu.

h *Non statui.*] Imo contra libere fateri, quod et acriter perseguar, quamquam id mibi criminis vertant, me scilicet, causam miserorum suscepisse.

i *Quæ.*] Me scilicet nullius culpæ esse conscientium.

k *Fidius.*] Arbitratur ex Festo doctissimus Vossius *Me-dius-fidius* juramentum esse per Herculem Jovis filium; ita ut dius positum sit pro Græco δοῦλος, quod *Jovis* significat; & *fidius* pro *filius* mutato L in D, more antiquo; *Me* vero pro Græco μαρτυρια, quod est adverbium jurandi. Confirmat eam sententiam ex Varrone & Tertulliano, qui *Diumfidium*, Græcis Herculem esse dicunt. Alli alia, quibus non assentior.

l *Statum.*] Id est, *ex eo gradu dignitatis, ad quem meā virtute affurrexeram, dejiciebar. Equidem, cum ille tanta familia, & tantis animis esset, post Præturam, non abs re, si bonus fuisset, ad Consulatum aspirasset.*

dine suscepisti: non quin ^a æs alienum ^b meis nominibus ex possessionibus solvere possem: cum ^c aliis nominibus liberalitas Aureliæ Orestillæ, suis, filiæque copiis persolveret: sed, quod non dignos homines honore honestatos videbam, meque falsâ suspicione ^d alienatum esse sentiebam: ^e hoc nomine satis honestas pro meo ^f casu spes reliquæ dignitatis conservandæ sum secutus. Plura cum scribere vellem, nunciatum est mihi vim parari, nunc Orestillam tibi commendando, tuæque fidei trado. eam ab injuria defendas, per liberos tuos rogatus. Haveto.

Sed ipse, paucos dies commoratus apud C. Flaminium in agro Reatino, dum vicinitatem anteà solicitatam armis exornat, cum fasibus, atque aliis imperii insignibus in castra ad Mallium contendit. Hæc ubi Romæ comperta sunt; senatus Catilinam, & Mallium hostes judicat; cæteræ multitudini diem statuit, antequam liceret ⁱ sine fraude ab armis discedere, ^h prætèr rerum ⁱ capitalium condemnatis: præterea, decernit, uti consules ^k delectum habeant, Antonius cum exercitu Catilinam persecuti maturet; Cicero urbi præsidio fit. Eâ tempesta temihi imperium populi Romani multo maxumè ^l miserabile visum est: cui cum ad occasum ab ortu solis ^m omnia domita armis parerent, domi otium, atque divitiæ, quæ ⁿ prima mortales putant, affluerent; fuere tamen cives, qui séque, rémque publicam obstinatis animis perditum

INTERPRETATIO.

ⁱ Præscribit diem cæteræ multitudini, ante quam liceret impunè discedere ab armis.

NOTE.

^a Æs alienum.] Pecuniam mutuo sumptam. Hinc vero satis constat, arma movendi unum & eundem Conjuratis fuisse prætextum; violentiam nempe feneratorum.

^b Meis nominibus.] En mon nom; sous mon propre seing.

^c Aliis nominibus.] Intelligo de pecunia sumpta à Catilina, prædibus & sponoribus amicis; illud enim ab ipso factum fuisse suprà vidimus: atque ita sumendum esse non difficile esset ostendere, si tanti haberetur.

^d Alienatum.] Rejectum. Gall. Disgracie, rendu suspect.

^e Hoc nomine.] Id est, Eâ causâ; præsertim vero quod me suspicione falsâ alienatum sentio, postquam Cicero atrocí criminazione innocentiam meam ad senatum dixerat.

^f Pro meo casu.] Id est, pro eo statu in quo ego sum. Gall. Vù l' etat où je me trouve.

^g Reatino.] Reate urbs fuit in Sabinis, Roma proorsus ad septentrionem. Rieti vocatur in novis tabulis geographicis.

^h Præter.] Adverbium est. Gall. Excepté.

ⁱ Capitalium.] Id est, rerum aut criminum, quæ capitî pœnam arcifunt, vel morte multantur.

^k Delectum.] Id est, milites deligerent, & ad militiam conscriberent. Gall. Qu' ils levassent des troupes.

^l Miserabile.] Id est, miseratione dignum. Gall. Non dicas, miserable, sed digne de compassion.

^m Omnia.] Hyperbole est, eo, quo volunt autores, sensu intelligenda; ut scilicet, qualcumque terras Romani cognoscerent, eæ ipso rum subirent aut venerarentur imperium.

ⁿ Prima.] Id est, præcipua & excellētissima.

irent. namque, ^a duobus senati decretis, ex tanta multitudine, neque præmio inductus conjurationem patescerat, neque ex castris Catilinæ quisquam omnium discesserat. tanta vis morbi, atque uti tabes pleros. que civium animos invaserat. neque solum illis ^b aliena mens erat, qui consciæ conjurationis fuerant, sed omnino cunctæ plebes, novarum rerum studio, Catilinæ incepta probabat. id adeo more suo videbatur facere. nam semper in civitate, quibus opes nullæ sunt, ^c bonis invident, malos extollunt; vetera odere, nova exoptant; odio suarum rerum mutari omnia student; ^d turba, atque seditionibus ^e sine cura aluntur: quoniam egestas facile habetur sine damno. Sed urbana plebes ea vero ^f præceps ierat multis de causis. Primum omnium, qui ubique probro, atque petulantia maxumè præstabant; item alii, ^f per dedecora, patrimoniis amissis; postremò omnes, quos flagitium, aut facinus domo expulerat, hi Romam, sicuti in ^g sentinam, confluxerant. dein multi, memores Sullanæ victoriæ, quod ex ^h gregariis militibus alios senatorès videbant, alios ita divites, ut regio victu, atque cultu ætatem agerent, sibi quisque, si in armis foret, ex victoria talia sperabat. præterea juventus, quæ in agris ⁱ manuum mercede inopiam toleraverat, ^j privatis atque ^k publicis largitionibus excita, urbanum otium ^l ingrato labori prætulerat. eos, atque alios ^m omnis malum publicum alebat. quo minus mirandum est, homines egentis, malis moribus, maxumâ spe,

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Aluntur sine cura inter turbas
& seditiones.

² Quæ toleraverat inopiam fru-
ctu laboris sui.

N O T A E.

^a Duobus.] Prius vidimus, ubi agitur de festiis, posterius vero, ubi dies statuitur ante quam sine fraude liceret ab armis discedere.

^b Alienæ.] Aversa à bono reipublicæ; alienata.

^c Bonis.] Iis qui in republica potentes sunt & florentes.

^d Sine cura.] Rerum suarum scilicet, quia nihil possident: deinde etiam de iis minus solliciti quæ in usum quotidianum requiruntur; cum hinc inde quælibet, per turbam, rapiant.

^e Præceps.] Cæco impetu ad Catilinam defecerat, & ipsius incepitis favebat.

^f Per dedecora.] Id est, flagitiose. Jam saepius vidimus Sallustium adverbii non ita libentur uti, sed ea per præpositionem &

substantivum exprimere solum esse.

^g Sentinam.] Proprie est sentina pars navis infima, in quam fordes omnes defluunt. Hic metaphorice sumitur pro improborum receptaculo.

^h Gregariis.] Id est, infimis, quorum laus nulla est.

ⁱ Privatis.] Quæ à privatis hominibus fit, ut populi gratiam auctorarentur, & ejus suffragia demererentur.

^k Publicis.] Frumenta enim in populum publice distribuebantur: deinde, donationes publice in ludis à quibusdam magistratibus fierant.

^l Ingrato.] Id est, ex quo quantum illi velent non capiebant.

^m Omnis.] Ejusdem generis; supple, quo appellare nihil attinet.

reipublicæ

BELLUM CATILINARIUM. 31

republicæ juxta ac sibi ^a consuluisse. præterea quorum, victoria Sullæ, parentes proscripti, bona erpta, jus libertatis ^b imminutum erat, haud sane ^c alio animo belli eventum expectabant. ad hoc, quicumque aliam, atque senatus partium erant, conturbari rempublicam ^d quam minus valere ipsi, malebant, id adeo ^e malum ^f multos post annos in civitatem reverterat. Nam postquam Cn. Pompeio, & M. Crassus Coss. tribunitia potestas ^g restituta est: homines adolescentes, ^h summam potestatem nacti, quibus ætas, animusque ferox erat, cœpere, senatum criminando, plebem exagitare; dein largiundo, atque pollicitando magis incendere; ita ipsi clari, potentisque fieri. contra eos summâ ope nitebatur pleraque nobilitas; ⁱ senatus sub specie, pro sua magnitudine. namque uti paucis verum absolvam, ^j per illa tempora quicumque rempublicam agitavere, honestis ^k nominibus, alii, sicuti jura populi defenserent, pars, quo senatus auctoritas maxima foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabant: neque illis modestia, neque modus contentionis erat: utriusque victoriam crudeliter exercebant. Sed, postquam Cn. Pompeius ad bellum ^l maritimum, atque ^m Mithridaticum missus est; plebis opes imminutæ; paucorum potentia crevit. si magistratus, provincias, aliaque omnia tenere: ipsi ⁿ innoxii, florentes,

INTERPRETATIO.

¹ Quicumque turbaverunt rempublicam illis temporibus, eam turbaverunt honesto prætextu.

NOTÆ.

^a Consuluisse.] Id est, non majorem reipublicæ, quam suarum rerum curam habuisse: ^b reipublicæ commodum suumque idem fuisse. Gall. Ne prenoient pas d' autres mesures pour la république que pour eux. ^c Interêt du public avec le leur.

^b Imminutum.] Sylla enim proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit.

^c Alio.] Id est, adepta victoria se quoque usvis spoliaturos sperabant.

^d Quam minus.] Que de perdre la moindre base de leur crédit.

^e Malum.] Diffensiones intellige, quæ se satui cum populo intercedebant.

^f Multos.] Tribunitiam potestatem Sylla ante aliquot annos ita disjecerat, ut Tribunis solum nudum jus intercedendi reliquisset.

^g Restituta.] Ab ipso Pompeio, ut populi gratiam promereretur; cujus facti mox ipsum venituit.

^h Summam.] A prima institutione summa non fuit, quamvis sacrosancta dicta potestas

Tribunitia: veram eo usque progressa, & limites transgressa est, ut convocare senatum, dimittere ab alijs convocatum, Tribuni aliquando ausi sint.

ⁱ Senatus.] Id est, cum pro senatus dignitate se certare simularent, pro sua quisque gloria nitebantur.

^k Nominibus.] Sic solent homines; vel, quod mali faciunt, occultum habent; vel, palam si audent, virtutis specie & nomine obtrudunt: adeoque per fraudem pleraque coenantur & exequuntur.

^l Maritimum.] Adversus Cilices, qui etiam à Mithridate sustentabantur. Hoc bellum Piraticum vocatur in Flori titulis.

^m Mithridaticum.] Mithridates rex fuit Ponti, in Asia, qui longum & grave bellum adversus Romanos sustentavit.

ⁿ Innoxii.] Passim, quibus nemo nocere audebat: nam innoxius, aq[ue] etiam dicitur pro eo, qui nemini nocet.

sine metu ætatem agere, cæterosque ^a judiciis terrere, ^b quo plebem in magistratu placidiū tractarent. Sed ubi primum ^c dubiis rebus novan- dis spes oblata est, vetus ^d certamen animos eorum arrexit, quod si ^e primo prælio Catilina superior, aut æquâ manu discessisset; profecto magna clades, atque calamitas rempublicam oppressisset; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius eâ uti licuisset; quin defessis & exsan- guibus, ^f qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret. Fuere etiam extra conjurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti sunt. in his erat Fulvius, senatoris filius; quem retractum ex itinere parens necari ^h jussit. iisdem temporibus Romæ Lentulus, sicuti Catilina præceperat, quoscumque moribus, aut ⁱ fortuna novis rebus idoneos credebat, aut per se, aut per alios, solicitabat; neque solum cives, sed cujuscumque modi genus hominum, quod modo usui bello foret. Igitur P. Umbreno cuidam negotium dat, uti legatos ^k Allobrogum ^l requirat; eosque, si possit, impellat ad societatem belli: existumans, ^m publicè, privatimque ære alieno oppressos, præterea quod naturâ gens Gallica bellicosa esset, facile ad tale consilium adduci posse. Umbrenus, quod in Gallia negotiator erat, plerisque principibus civitatum notus erat, atque eos noverat: itaque sine mora, ubi primum legatos in foro conspexit, percunctatus pauca de statu civitatis, & quasi dolens ejus ⁿ casum, requirere cœpit, quem exitum tantis malis sperarent. Postquam

N O T A E.

^a *Judiciis.*] Condemnationibus aut certe ea- rum periculo.

^b *Quo plebem.*] Locus obscurus. Sic intel- ligo. Pauci, qui omnia ad libitum inflectebant, tribunos præsertim, judiciis & condemnationibus terrebant, ut ne illi plebem exagitarent, sed eam placidam & obsequenter efficerent.

^c *Dubiis.*] Seditionibus, quibus respubli- ca in dubio & discrimine ponitur, quibusque pro imperio ita certatur, ut penes quos futurum fit, lateat.

^d *Certamen.*] Quod patricios inter & ple- bem per tribunos intercedebat.

^e *Primo.*] Cave hinc concludas sæpius cum Catilina prælium commissum esse: semel enim & in perpetuum armis cum ipso certatum est. Dicit tantum, maximum futurum periculum, si superior, aut æquâ manu discessisset; quia scil. plurimi ad ipsum confugissent.

^f *Qui plus posset.*] Tertius aliquis ex re- publica, Crassus forte, Pompeius, Cæsar: nisi insuper tantam fuisse pestem Sallustius

arbitratus est, ut etiam per hanc conjura- tionem, exhausta respublica, nudum regibus & exteris hostibus latus porrigeret.

^g *Tamen.*] Transitio est.

^h *Jussit.*] Patriâ potestate, quæ antiquis temporibus maxima erat in filios, ut major esset quām in seruos: tametsi postea de rigore tanto eo usquè retractum est, ut patres filios contu- maces judici, qui ferè ex eorum præscriptio- pœnas infligeret, offerrent.

ⁱ *Fortuna.*] Adversa scilicet & duriore.

^k *Allobrogum.*] Populi erant lacus Lemani accolæ & Rhodani. *Les Savoyards,* *les Dauphinois,* & *les Breffans.*

^l *Requirat.*] Id est, querat sedulo, & ad bellii societatem adducat. *Gall.* *Qu' il les cherchât soigneusement, et qu' il tachât de les gagner.*

^m *Publicè.*] Propter tributa & vectigalia quæ Romanis victoribus persolvebant.

ⁿ *Casum.*] Quod ita scilicet, magistratu- um avaritiâ opprimerentur. *Gall.* *Plaignaient leur malheur.*

illos videt queri de avaritia magistratum, accusare senatum, quod in eo auxiliū nihil esset; miseriis suis remedium mortem expectare: *At ego, inquit, vobis, si modo viri esse vultis, rationem ostendam, qua tanta mala ista effugiatis.* Hæc ubi dixit; Allobroges, in spem maximam adducti, Umbrenum orare, uti sui misereretur: nihil tam asperum, neque tam difficile esse, quod non cupidissimè facturi essent, dum ea res civitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit; quod foro propinqua erat, neque aliena consilii, propter Semproniam. nam tum Brutus ab Roma aberat. Præterea Gabinium arcessit, quo major auctoritas sermoni inesset. eo præsente conjurationem aperit; nominat socios, præterea multos cujusque generis ^a innoxios; quo legatis animus amplior esset: dein eos, pollicitos operam suam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incertum habuere, quidnam consilii caperent. in ^b altera parte erat æs alienum, studium belli, magna merces in spe victoriæ: at in ^c altera ^d majores opes, tuta consilia, pro incerta spe certa præmia. Hæc illis ^e volventibus, tandem vicit ^f fortuna reip. Itaque Q. Fabio Sangæ, cuius ^f patrocinio civitas plurimum utebatur rem omnem, uti cognoverant, aperiunt. Cicero per Sangam, consilio cognito, legatis præcipit, ut studium ^g conjurationis vehementer simulent; ^g cæteros adeant: benè policeantur, dentque operam, ut eos quam maxumè manifestos habeant. Iisdem fere temporibus, in Gallia ^h citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, ⁱ Bruttio, Apulia, ^k motus erat. Namque illi, quos ante Catilina ^l dimiserat, inconsultè, ac veluti per dementiam cuncta ^m simul agere: nocturnis consiliis, ar-

INTERPRETATIO.

¹ Cum hæc illi animo reputarent. ¹ mulent se ad conjurationem propen-
² Legatis præcipit ut maxime si- ¹ fos esse.

NOTÆ.

^a Innoxios.] Viros bonos, qui conjurationis consilii non erant. Atque ideo eos nominabant conjurati, ut in validissimas partes confugere se Allobroges crederent.

^b Altera.] Si nimirum, à conjuratorum partibus starent, credere enim erat se ære alieno, per eos victores, liberatum iri; &c.

^c Altera.] Si Romanis fidem servarent.

^d Majores opes.] In fide permanendum esse haec rationes suadebant; Potentia maxima Reipublicæ, (neque enim plurimos videbant inter Conjuratos, qui multum valerent.) Tuta consilia, &c.

^e Fortuna.] Urbis genius, qui Romæ publicè colebatur.

^f Patrocinio.] Romæ habebant singulæ ci-vitates suos Patronos, in quorum clientela essent; per quos etiam negotia sua curarent.

^g Cæteros.] Conjuratos scil.

^h Citeriore.] Ea est quæ Italæ proxima, Ulterior quæ trans Alpes.

ⁱ Bruttio.] Calabria est inferior, in Italæ extremo angulo Orientali, ad meridiem.

^k Motus.] Bellicos scil. Des soulèvemens.

^l Dimiserat.] In diversas partes miserat, qui sibi socios adjungerent.

^m Simul.] Prudentibus, contrà, omnia di-visa sunt temporibus.

morum, atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia, plus timoris, quam periculi effecerant. Ex eo numero complures Q. Metellus Celer prætor, ex ^a S. C. cauſſâ cognitâ, in vincula concre-
rat; item in citeriore Gallia C. Muræna, qui ei provinciæ legatus præ-
erat. At Romæ Lentulus cum cæteris, qui principes conjurationis erant, paratis, ut videbatur, magnis copiis, constituerat, uti cum Catilina in agrum Fæſulanum cum exercitu venisset, L. Bestia tribunus plebis con-
cione habitâ, quereretur de ^b actionibus Ciceronis, bellique gravissimi
^c invidiam optumo consuli imponeret; eo signo, proxumâ nocte cætera
multitudo conjurationis suum quisque negotium exsequeretur. Sed ea
^d divisa hoc modo dicebantur: Statilius, & Gabinius uti, cum magna
manu, duodecim simul opportuna loca urbis incenderent; ^e quod, tumul-
tu, facilior aditus ad consulem, cæterosque, quibus infidiae parabantur,
fieret: Cethagus Ciceronis januam obsideret, eumque vi aggredieretur;
alius autem alium: sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxima
pars erat, parentes interficerent; simul, cæde, & incendio perculsis
omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter hæc parata, atque decreta,
Cethagus semper querebatur de ignavia sociorum: illos dubitando, &
dies ^e prolatando, magnas opportunitates corrumpere; facto, non con-
sulto, in tali periculo opus esse: seque, si pauci adjuvarent, languenti-
bus aliis, impetum in curiam facturum. naturâ ferox, vehemens, manu
promptus ^f erat: maximum bonum in celeritate putabat. ^g Sed Allobro-
ges, ex præcepto Ciceronis, ^h per Gabiniū, cæteros conveniunt: ab Len-
tulo, Cethego, Statilio, item Cassio postulant, jusjurandum, quod ⁱ sig-
natum ad cives perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium
impelli posse. cæteri nihil suspicantes ^k dant: Cassius semet ^l eo brevi
venturum pollicetur, ac paulo ante legatos ex urbe proficiscitur. Len-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Ut per tumultum aditus esset facilior ad Consulem & reliquos qui-
bus infidiae parabantur.

N O T A E.

^a S. C.] Senatus-consulto; Ita enim malim
legere, quam, ut habent alii, ex sociis, quod in-
viatum ex compendiaria scribendi ratione. Si
tamen retineas ex sociis, intellige quosdam ex
illis nebulonibus, festinatione sua deprehensos,
conjunctionem & socios manifestos fecisse.

^b Actionibus.] De querelis adversus conju-
ratos in Senatu habitis. Gall. Des procedures.

^c Invidiam.] Ita ut ille, querimoniis suis,
belli Auctor videretur.

^d Divisa.] Id est, Unusquisque sibi hoc aut
illud exequendum reasperat.

^e Prolatando.] En tirant de longue; en dif-
ferant.

^f Erat.] Mallem hoc verbum abesset.

^g Sed.] Transfitio est.

^h Per Gabiniū.] Legatos ille ad conjura-
tos introducebat.

ⁱ Signatum.] Signum seu sigillum apposue-
runt. Signatum; Cacbeté.

^k Dant.] Jusjurandum, scilicet, signo con-
firmatum.

^l Ed.] Ad Allobroges. Cautus hac in parte
fuit.

BELLUM CATILINARIUM. 35

tulus cum his T. Vulturtium quemdam ^a Crotonensem mittit; ut Allobroges, prius quam domum pergerent, cum Catilina, datâ atque acceptâ fide, ^b societatem confirmarent. ipse Vulturtio literas ad Catilinam dat: quarum ^c exemplum infra scriptum est:

Qui sim, ex eo, quem ad te misi, cognosces. Fac cogites, in quanta calamitate sis, & memineris, te virum esse: consideres, quid tuæ ^d rationes postulent; auxilium petas ab omnibus, etiam ab ^e infimis.

Ad hoc, ^f mandata verbis dat: cum ab senatu hostis judicatus sit, quo consilio ¹ servitia repudiet: in urbe parata esse, quæ jussiterit: ne cunctetur ipse propius accedere. His rebus itâ actis, constitutâ nocte, qua proficerentur, Cicero, per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco, & C. Pomptino prætoribus imperat, ut in ponte ^g Mulvio, per insidiæ, Allobrogum ^h comitatus deprehendant: rem omnem aperit, cuius gratiâ mittebantur: cætera, uti facto opus sit, ⁱ itâ agant. Homines ^k militares, sine tumultu ^l præsidii collocatis, sicuti præceptum erat, occultè pontem obsident. Postquam ad id loci legati cum Vulturtio venere, simul ^m utrumque clamor exortus est: Galli, citò cognito consilio, sine mora prætoribus se tradunt. Vulturtius primò, cohortatus cæteros, gladio se à multitudine defendit; dein, ubi à legatis deseritus est, multa priùs de salute sua Pomptinum obtestatus, quòd ei notus erat, postremo timidus, ac ⁿ vitæ diffidens, velut hostibus, fese præto-

INTERPRETATIO.

¹ Præterea verbis imperat, ut dicat Catilinæ, qua causa servos regiatur, cum hostis à Senatu judicatus sit.

NOTÆ.

a Crotonensem.] Duæ fuerunt urbes in Italia, Croton, aut Crotona, nominatæ, altera in extrema Calabria ad ortum, altera in Umbria.

b Societatem.] Fœdus conjurationis.

c Exemplum.] Forte verba non sunt eadem, sed sensus. Ansam præbet dubitandi, quod paulo aliter hæc & familia à Cicerone referuntur in Catilinam: Illumque adeo, si penitus de hac conjuratione tibi compertum esse cupis, adibis.

d Rationes.] Ex Cicerone vim vocis istius cognoscet: Ita vero illam reddit, *Cogita quem in locum sis progressus, & vide quid jam tibi fit necesse.* Gallice, *Les mesures que vous avez prises, l'état de vos affaires.*

e Infimis.] Servis.

f Mandata.] Quæ perferret ad Catilinam, Galli, *Il lui recommanda de lui dire de bouche.*

g Mulvio.] Vocatur hodie Ponte-molle. Dicitur ab urbe duobus millibus passuum, plus minus.

h Comitatus.] Omnes eos qui Allobroges comitarentur.

i Ita agant.] Imperat ut pro re nata consilium capiant *Qu'ils prissent leurs mesures selon qu'ils le jugeroient à propos.*

k Militares.] Ejusmodi expeditionibus asfueti.

l Præsidii.] In villas proximas bipartiti sunt, referente Cicerone, qui Vulturtio insidias fecerunt; ut Tiberis inter eos, & pons interficeret.

m Utrumque.] Scilicet statim cognovit Vulturtius, dolos & insidias subesse.

n Vitæ diffidens.] Timens ne in loco interficeretur.

ribus dedit. Quibus rebus confectis, omnia properè per nuncios consulū declarantur. at illum ingens cura atque lætitia simul occupavere. lætabatur intelligens, conjuratione patefactā, civitatem periculis eruptam esse, porrò autem anxius erat, in maxumo scelere tantis civibus deprehensis, quid factō opus esset; ¹ pœnam illorum sibi ^a oneri, impunitatem perdūdæ reipublicæ fore. Igitur ^b confirmato animo, vocari ad se se jubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemque Ceparium ^c Tarracinensem; qui in Apuliam ad concitanda servitia profici sci parabat, cæteri sine mora veniunt. Ceparius, paulò antè domo egressus, cognito ^d indicio, ex urbe profugerat. Consul Lentulum, quod prætor erat, ² ipse manu tenens, in senatum perducit; reliquos cum custodibus in ædem Concordiæ venire jubet. eo senatum advocat, magna frequentia ejus ^e ordinis Vulturtium ^g cum legatis introducit; Flaccum prætorem scrinium cum literis, quas à legatis acceperat, eodem adferre jubet. Vulturtius interrogatus ^g de itinere, de literis, postremo quid, ³ aut qua de ^b causa, consilii habuisset; primò fingere alia omnia, dissimulare de conjuratione; post, ubi ⁱ fide publicâ dicere jussus est, omnia, uti gesta erant, aperit: se paucis antè diebus à Gabinio, & Cepario socium ascitum: nihil amplius scire, quam legatos: tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Autronium, Ser. Sullam, L. Varguntem, multos præterea in ea conjuratione esse. eadem Galli fatentur: at Lentulum dissimulantem ⁴ coarguunt, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris ^k Sibyllinis, regnum Romæ tribus.

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cogitabat supplicium illorum filii habuisse, aut qua de causa futurum sibi oneri, impunitatem illud cepisse, primo cœpit fingeri perdūdæ Reipublicæ.

² Consul ipse tenens Lentulum manu, quia Prætor erat, eum deducit in Senatum.

³ Vulturtius interrogatus de itinere, de literis, postremo quid con-

⁴ At convincunt Lentulum dissimulantem, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat.

N O T A E.

^a Oneri.] Quemadmodum fuit, nam ideo postea in exilium actus est.

^b Confirmato.] Ad id corroborato, ut Conjurati punirentur.

^c Tarracinensem.] Tarracina urbs est Volscorum maritima, ab urbe Roma ad ortum.

^d Indicio.] Ayant decouvert la trame: Ayant veu le vent de ce que l'on faisait.

^e Ordinis.] Senatorii, scilicet. Gall. L'Assemblée étant fort complete.

^f Cum legatis.] Allobrogum, scilicet, Cicero dicit non introductos fuisse eos una cum Vulturio.

^g De itinere.] Quod iret, cur noctu: mo-

net enim Cicero sub vesperam missos fuisse, qui eum cum cæteris deprehenderunt.

^h Causa.] Quamobrem nefaria consilia contra rempublicam cepisset.

ⁱ Fides publica.] Id est, impunitate promissa, si verum diceret.

^k Sibyllinis.] Fuerunt Sibyllæ virgines fatidicae, quarum una, quæ Erythrea dicta est, ab origine, urbe scilicet Erythris, in Ionia, & Cumana, ab habitatione urbis in Campania, quæ dicitur Cumæ, libros tres Tarquinio obtulit, quorum auctoritas tanquam divinitus missorum oraculorum, apud Romanos Sacra fæsta fuit.

^a Corne-

Corneliis portendi : Cinnam, atque Sullam antea; se tertium esse, cui fatum foret urbis potiri ; præterea, ab incenso Capitolio illum esse vi- gesimum annum, quem saepe ex prodigiis haruspices respondissent bello civili cruentum fore. Igitur, perlectis literis, cum prius omnes signa sua cognovissent, senatus decernit, ut, abdicato magistratu, Lentulus, itemque cæteri, in liberis custodiis habeantur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæsari, Gabinius M. Crasso, Ceparius (nam is paulò antè ex fuga retractus erat) Cn. Terentio senatori traduntur. Interea plebes, conjuratione patefactâ, quæ primo cupida rerum novarum nimis bello sivebat, mutata mente, Catilinæ consilia exsecrari, Ciceronem ad cœlum tollere ; velut ex servitute erepta, gaudium atque lætitiam agitabat. Namque alia belli facinora prædæ magis, quam detimento fore, incendium verò crudele, immoderatum, ac sibi maxumè calamitosum putabat ; quippe cui omnes copiæ in usu quotidiano, & cultu corporis erant. Post eum diem quidam L. Tarquinius ad senatum adductus erat : quem, ad Catilinam proficiscentem, ex itinere retractum aiebant. Is, cum se diceret de conjuratione indicaturum, si fides publica data esset, jussus à consule, quæ sciret, edicere, eadem ferè, quæ Vulturtius, de paratis incendiis, de cæde bonorum, de itinere hostium, senatum edocet : præterea, se missum à M. Crasso, qui Catilinæ nunciaret, ne cum Lentulus, & Cethegus, aliqui ex conjuratione deprehensi terrent ; eoque magis properaret ad urbem accedere, quò & cæterorum animos reficeret, & illi facilius è periculo eriperentur. Sed, ubi Tarquinius Crassum nominavit, hominem nobilem, maxumis divitiis, summa potentia ; alii rem incredibilem rati pars, tametsi verum existuma-

INTERPREATIO.

Namque plebes putabat alia belli facinora fore magis prædæ detimento.

NOTÆ.

a Cornelis.] Id est, tribas hominibus, qui clarissima Corneliorum gente essent oriundi.

b Fatum.] A qui la destinée promettoit. l'Em-

re. Fati vero nomine indeclinabilis intelli-

tur series, & rerum concatenatio.

c Incenso.] Primo : nam ter templum illud

accendio eversum est.

d Haruspices.] Illi erant, qui ex inspectis

augis, five hostiis, futura prædicebant.

e Abdicato.] Ante tempus deposito.

f Liberis.] Liberis custodiis detinetur qui

in publicum carcerem detruditur, sed cui-

am affervandus reus committitur.

g Ædilis.] Magistratus erant Ædiles, qui ædificia curabant, & ludos solemnes itemque annonam, ut liquet ex Cicerone.

h Lætitiam.] Addit ad gaudium, quod corporis gestu demonstratur.

i Uſu.] Id est, in iis rebus, quarum uſus erat quotidianus ; quibusque carere non poterant. Ideo plebi incendium crudele visum est.

k Qui.] Pro ut. Optime.

l Cæterorum.] Ut conjuratis, iis, scilicet, qui deprehensi non erant, animum relevaret.

bant, tamen, quia in tali tempore tanta vis hominis magis leniunda, quam¹ exagitanda, videbatur, plerique Crasso ex negotiis privatis obnoxii, conclamant, indicem falsum esse; deque ea re postulant uti² referatur. Itaque, Cicerone^a consulente,^b frequens senatus decernit, Tarquinii indicium falsum videri, eumq; in vinculis retinendum; neq; amplius potestatem^c faciundam; nisi de eo indicaret, cuius consilio tantam rem esset mentitus. Erant eo tempore, qui existumarent, indicium illud à P. Autonio machinatum: quo facilius,^d appellato Crasso, per societatem periculi reliquos illius potentia tegeret. Alii Tarquinium à Cicerone^e immisum aiebant, ne Crassus, more suo, suscepto malorum patrocinio, remp. conturbaret. Ipsum Crassum ego poste a prædicantem audivi, tantam illam contumeliam sibi ab Cicerone impositam. Sed iisdem temporibus Q.^f Catulus, & C.^g Piso neque gratiā, neque precibus, neque pretio Ciceronem impellere quivere, uti per Allobrogos, aut alium indicem C.^h Cæsar falso nominaretur. Nam uterque cum illo graves inimicitias exercebant; Piso,ⁱ oppugnatus in judicio repetundarum, propter cuiusdam Transpadani supplicium injustum; Catulus ex petitione^j pontificatus odio incensus, quod, extremā ætate, maximum honoribus usus, ab^m adolescentulo Cæsareⁿ victus discesserat.

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quia tanta potentia illius hominis videbatur magis mulcenda, quam irritanda.

² Postulant, ut de eo sermo beatur denuo in Senatu.

³ Ut, Crassus inter conjuratos recensito, potentia illius tegeret reliquos, cum ipse in idem periculum adductus esset.

N O T A E.

^a Consulente.] Presidant, &^g receuillant les voix.

^b Frequens.] Illud est, quod supra dixit, magna frequentia ejus ordinis.

^c Faciundam.] Ulterius, scilicet, loquendi in Senatu, aut quicquam de coniuratione dicendi.

^d Per societatem.] Ut cum ille, eodem supplicio multandus potentia sua evaderet, cæteri, qui in eodem essent reatu, damnari non possunt.

^e Inmissum.] Delegatum, Gall. Aitri Aposté.

^f Catulus.] Hic ille fuit, omnium confessione princeps Senatus; cui, cum bellum maritimum Pompeio committendum, dehortaretur, adiissetque. Si quid huic acciderit, quem in ejus locum substituetis? Succlamavit universa concio, Te Quinte Catule,

^g Piso.] Hic est quem Cicero defendit: Consul fuit cum Glabrone; deinde Galliam

administravit, ubi Transpadanum, de quo nunc agitur, morte affecit.

^h Cæsar.] Julius est, primus Imperatorum.

ⁱ Oppugnatus.] Accusationem intentaverat Cæsar contra ipsum.

^k Transpadani.] Padus Fluvius est in Italæ parte supræma, quem Galliae veteres accensebant. Transpadanus est qui trans Padum habitat, Romæ habita ratione.

^l Pontificatus.] In maximo fuit honor apud Romanos Pontificum dignitas, præfertim vero Pontificis maximi, de qua nunc agitur.

^m Adolescentulo.] Nato tamen 35, aut 36 annos circiter. Ut vero te minus moveat haec appellatio, à te velim observari, isthuc dictum esse cum comparatione ad ætatem Catuli, & quodammodo ex ipsius persona.

ⁿ Victor.] A Pontificatu exclusus,

Res autem ^a opportuna videbatur; quod is, ^b privatim egregiâ liberalitate, publicè maxumis muneribus, grandem pecuniam debebat. Sed ubi consulem ad tantum facinus impellere nequeunt, ipsi ^c singillatim circumueundo, atque ementiendo quæ se ex Vulturtio, aut Allobrogibus audisse dicerent, magnam illi invidiam conflaverant; usque adeo, uti nonnulli equites R. qui, præsidii causâ, cum teliserant circum ædem Concordiæ, seu periculi magnitudine, seu animi ^d mobilitate impulsi, quo studium suum in remp. clarissus esset, egredienti ex senatu Cæsari gladio minitarentur. Dum hæc in Senatu aguntur, & dum legatis Allobrogum, & T. Vulturtio, ^e comprobato eorum indicio, præmia decernuntur: liberti, & pauci ex clientibus Lentuli, diversis ^f itineribus, opifices, atque servitia in vicis ad eum eripiendum solicitabant: partim exquirerant ^g duces multitudinum, qui pretio rempub. vexare soliti erant. Cethagus autem per nuncios ^g familiam, atque libertos suos, lectos, & exercitatos in audaciam, orabat, uti grege facto, cum telis ad fœse irrumperent. Consul, ubi ea parari cognovit, dispositis præsidiis, uti res atque tempus monebat, convocato senatu refert, quid de his fieri placeat, qui in custodiâ traditi erant. Sed eos paulò antè frequens senatus judicaverat contra remp. fecisse. Tum D. Junius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul designatus erat, de his, qui in custodiis tenebantur, & præterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreverat: isque postea permotus oratione C. Cæsar, ^h pedibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat; quod de ea re, ⁱ præsidiis additis, referendum censuerat. Sed Cæsar, ubi ad eum ventum est, rogatus sententiam à consule, ^k hujuscemodi verba locutus est.

INTERPRETATIO.

¹ Indicio eorum pro vero recognito.

NOTE.

^a *Opportuna.*] Id est, conjurasse Cæsarem facile erat creditu. Gall. La chose paroiffoit plausible; vrai-semblable.

^b *Privatum.*] Par une dépense magnifique dans sa maison.

^c *Singillatim.*] Les uns d'un côté, les autres d'un autre.

^d *Mobilitate.*] Légerité de jeunes gens. Hos alicubi Cicero insigniter, & prope tanquam Catilinae socios notat.

^e *Itineribus.*] Id est, bic & illic omnibus modis conabantur quosvis ad Patronum eripendum incitare.

^f *Duces multitudinum.*] Illi sunt qui otiosis nebulonibus, quales plurimi sunt in magnis urbibus, imperant, quia ipsi ad omnem nequi-

tiam maxime sunt exercitati.

^g *Familiam.*] Id est, omnes suos servos.

^h *Pedibus.*] Quandoque hoc modo sententiam suam aperiebant: Cum ex Senatoribus aliquis suam dixisset, quibus ea probabatur, illi in eundem locum cum ipso discedebant: Atque ea ratio vocabatur, Per discessiōnem.

ⁱ *Præsidiis.*] Custodum numero circa eorum domos adauicto, quibus Lentulus & reliqui commissi fuerant: Itemque urbe vigilis bene firmata.

^k *Hujuscemodi.*] Neque enim iisdem omnino verbis Cæsar usus est; sed in hunc sensum orationem habuit.

Omnis homines, P. C. qui de rebus ^a dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt: neque quisquam omnium lubidini simul ^b usui paruit. ubi intenderis ingenium, valet. si lubido possidet, ^c ea dominatur: animus nihil valet. Magna mihi copia est memorandi P. C. qui reges, aut qui populi, ira, aut misericordia impulsu, male consuluerint: sed ea malo dicere, quae majores nostri contra lubidinem animi sui, recte atque ordine fecere. Bello Macedonico, quod cum rege ^c Perse gessimus, ^d Rhodiorum civitas, magna, atque magnifica, quae populi R. opibus creverat, infida, atque aduersa nobis fuit: sed postquam, bello ^e confecto, de Rhodiis consultum est, majores nostri, ne quis ^f divitiarum magis, quam injuriæ bellum incepsum diceret, impunitos eos dimisere. item bellis ^h Punicis omnibus, cum saepè Carthaginenses ^g in pace, & per inducias multa ⁱ nefanda facinora fecissent, numquam ipsi per occasionem talia fecere: magis, quod se dignum foret, quam quod in illos jure fieri posset, quarebant. Hoc item vobis providendum est, P. C. ne ^k plus valeat apud vos P. Lentuli, & cæterorum scelus, quam vestra dignitas; neu magis ira vestra, quam fama, consulatis. Nam si digna poena pro factis eorum reperitur, ^l novum consilium approbo: sin magnitudo sceleris omnium ^m ingenia exsuperat; ⁿ iis utendum censeo, quae legibus comparata sunt. Plerique eorum, qui ante me sententias dixerunt, ^o compositè atque magnificè ca-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Neque quisquam omnium simul fecit ea quae lubido, & ea qua utilitas sua sit.

N O T A E.

^a Dubiis.] Délicates & difficiles.

^b Ea dominatur.] Istud opus esset oculis semper obversari.

^c Perse.] Macedonum rex fuit ultimus Perses, seu Perseus, filius Philippi, à P. Aemilio in triumphum ductus.

^d Rhodiorum.] Rhodus insula est maris Mediterranei, Soli olim sacra, ubi & ejus fuit Colossus. Sita est ad angulum minoris Asiae Occidentalem.

^e Creverat.] Rhodii Romanis auxilio bello Syriaco adversus Antiocham fuerant; quo deicto, illis quasdam civitates de ejus regno Pop. Romanus concessit.

^f Confecto.] Rege Perse debellato.

^g Divitiarum.] Causa supple, Ne quis crederet magis incepsum bellum desiderio divitiarum, quam ulciscendæ injuriæ.

^h Punicis.] Adversus Carthaginenses, qui & Pæni dicti sunt.

ⁱ Nefanda.] Cum, verbi gratia, Cornelio Asinæ Consuli & Legato, catenas injecerunt.

^k Plus valeat.] Id est, prospiciendum est, ne dum plus aequo in poena Conjuratis pro merito infligenda, attenti eritis, minus quid vobis dignum sit videatis.

^l Novum.] Ut, scilicet, Conjurati, contra morem & leges, ea causa paratas, morte multentur.

^m Ingenia.] Ita ut poena non possit satis gravis excogitari.

ⁿ Iis.] Exilio, aut carcere.

^o Compositæ.] Istud invideo dictum. Gall. diceremus, Iis ont fait paroître leur bel esprit à, &c. Ils nous ont fait de beaux discours touchant, &c.

um reipublicæ miserati sunt : quæ balli sævitia esset ; quæ vietiis accidēt enumeravere ; rapi virgines, pueros ; divelli liberos à parentum commixu ; matres familiarum pati, quæ victoribus collibuisserit ; fana, atque domos expoliari ; cædem, incendia fieri, postremò armis, cadaveribus, cruento, atque luctu omnia compleri. Sed, per Deos immortalis, quæ illa oratio pertinuit ? an, uti vos infestos conjurationi faceret ? scilicet, quem res tanta, atque tam atrox non permovit, eum oratio accendet ! Non ^b ita est : neque cuiquam mortalium injuriæ suæ parvæ identur : multi eas ^c gravius æquo habuere. sed ^d alia aliis licentia est, P. C. Qui ^e demissi in obscuro vitam agunt, si quid iracundia delinquere, auci sciunt ; fama, atque fortuna eorum pares sunt : qui, magno imperio prædicti, in excelsa etatem agunt, eorum facta cuncti mortales noveri. Ita ^f in maxima fortuna minima licentia est. neque ^g studere, neque odire, sed minime irasci decet. quæ apud alios iracundia dicitur, a in imperio superbia, atque crudelitas appellatur. Equidem ego sic existimo, P. C. omnis cruciatus minores, quam facinora illorum, esse. Sed terique mortales ^h postrema meminere ; ⁱ in hominibus impiis, sceleris eorum oblii, de pena ^k differunt, si ea paulo severior fuerit. D. Silanum, virum fortem atque strenuum, certè scio, quæ dixerit,

N O T A E.

a Scilicet.] Responsio est obliqua & amara, offendat, non modo Senatores opus non esse injuratis infestos facere ; sed insuper inutilia esse quæcumque alii ea gratia dixissent.

b Ita est.] Interrogationi expressæ non respondet, An uti vos infestos conjurationi faceret ? ad intellectæ, An quia non estis infesti Conjurationi ? Operosa est hæc oratio, quia Cæsar, certe, quæ sentiebat & optabat, proloqui minus debat.

c Gravius.] Gall. Ont porté leurs référances plus loin qu'il ne falloit.

d Alia.] Id est, non omnes, uno & eodem modo ulisci decet injurias.

e Demissi.] Homines ignobiles qui in turba latunt.

f In maxima.] Nihil magis verum & æquum ; interim secus plane inter homines evenit : am ut quisque in sublimi positus est, ita plenique se ille putat male faciendi licentiam deputum esse.

g Studere.] Nota, pro favore.

h Postrema.] Pœnam scilicet, quæ impiis figitur.

i In hominibus.] Hoc est, cum de iis agitur.

k Differunt.] In malam partem, scilicet, aduersus eos qui nocentes pena addicerunt.

l Silanum.] Nominis proximitas in memoriam revocat quæ ego vidi, imo & expertus sum, de istorum, quos nos bonos homines vocamus, mollitia, & animi imbecillitate. Non possis pejores alios rerum publicarum administrationi præficere, quippe qui obvio cuique affectatae suæ plerumque sanctitatis admiratori, non omnes modo vere bonos & strenuos spoliandos & lacerandos objiciunt, sed & seipso tandem, cum sua inepta lenitatem, pervercis infidulatoribus deridendos propinant. Bonitas ista pravitas est semper & sæpe nequitia, atque satius esset ab uno malo regi, quam à bono, mille latronibus trahi. Hunc vide, quæsto, Silanum, quo abducant Cæsaris laudes flagitiosæ. Primo optime censuerat capite multandos parricidas, qui Patriæ interitum moliti fuerant : Non prius accedit callidus assessor, qui quatuor verbis gratiam init, quam ille transversus ridicule sententiam mutat, atque liberandos finit, qui postea urbem ferro & igne devastent. Optime inepitam & pravam, de qua diximus, levitatem, in Adelphis, pingit & illudit Terentius.

^a studio reipublicæ dixisse, neque illum tanta re gratiam, aut inimicitias exercere. ⁱ eos mores, eamque modestiam viri cognovi. Verum sententia ejus mihi non crudelis, (quid enim in talis homines crudele fieri potest?) sed ^b aliena à republica nostra videtur. Nam profectò aut metus, aut injuria te subegit, Silane, consulem designatum, genus pœnæ novum decernere. De timore, supervacaneum est differere, cum, præsentia diligentia clarissimi viri consulis, tanta præsidia sint ^c in armis. ^d De pœna, possum equidem dicere id quod res habet; in luctu, atque mortiis mortem ærumnarum requiem, non cruciatum, esse; eam cunctum mortalium mala dissolvere; ^e ultra neque curæ, neque gaudio locum esse. Sed, per Deos immortalis, quamobrem in sententiam non addidisti, ut prius verberibus in eos animadverteretur? an, quia lex Porcia vetat at aliæ leges item condemnatis civibus non animam eripi, sed exsiliu permitti jubent. an quia gravius est verberari, quam necari? quid autem acerbum, aut nimis grave est in homines tanti facinoris convictos sin, quia levius est: qui convenit in minore negotio legem observare, cum eam in majore neglexeris? ^f At enim quis reprehendat, quod parricidas reipublicæ decretum erit? ^g tempus, dies, fortuna, cuius libido gentibus moderatur. illis meritò accidet, quicquid evenerit: certum vos P. C. quid in alios statuatis, considerate. Omnia mala exemplum ex bonis initii orta sunt: sed, ubi imperium ad ignaros, aut minoribus pervenit; novum illud exemplum ab dignis, & idoneis, ad indignos, & non idoneos ⁱ transfertur. Lacedæmonii, devictis Atheniis,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Novi ita se habere mores & modestiam Silani.

N O T A E.

^a Studio.] Id est, singulari in Reipublicam benevolentia.

motum fuisse in ferenda sententia, aut rationibus quas metus suggessisset, aut iis, quae sceleris natura politice nascerentur.

^b Alienæ.] Id est, extra usum, unde etiam detrimentum & damnum infatur.

^a Inde
Gall. San
^b Licer
passim opt
ambitione
^c Stult
periunde ac
dicendi po
^d Dam
nis, nisi
ad ipsius r
^e Prof
bantur.

^c In armis.] Præsidium, saepius ex se, illud indicat quod armis paratur: Attamen, cum Amici, Muri, Latebrae præsidio nobis esse possint, non male hic additum in armis, ad distinctionem.

^f At enim.] Objectio ex parte eorum quibz Cæsar facit adversarios.

^d De pœna.] Hic aliquid deesse putant non nulli, quia non resumit Cæsar quod proposuerat, cum dixit, aut metus, aut injuria, &c. atque illi membrum posterius omisum esse aiunt. Non ita mihi videtur, nam injuria & pœna sunt, in hoc negotio, termini relativi & æquivalentes, quod patebit attendenti ad scopum Cæsaris. Hoc enim tantum voluit, Silanum

^g Tempus.] Responsio Cæsaris ad objectionem adversariorum. Per tempus autem, intelleguntur homines, qui post longum tempus de Conjurorum pœna dissertarent.

^h Fortuna.] Innuit Conjuratorum superium, pravo exemplo, in Reipublicæ malum posse converti.

ⁱ Transfertur.] Non tantum intelligit exemplum ad indignos transferri, sed eos, perfectim, exemplo perverse uti.

inimicis, triginta viros imposuere, qui rempublicam tractarent. Hi primo cœrum sensere pessimum quemque & omnibus invisum ^a indemnatum necare. eō dele fidei opulus lætari, & merito dicere fieri. post, ubi paulatim ^b licentia aut metu revit, juxta bonos & malos lubidinosè interficere, cæteros metu terrenæ nō mere. Ita civitas, servitute oppressa, & stultæ lætitiae gravis pœnas dedit. præsentia nostra memoria viator Sulla, cum ^c Damasippum, & alios hujusmodi. ^d Dilexi, qui malo reipublicæ creverant, jugulari jussit, quis non factum ejus que misericordia audabat? Homines scelestos, & factiosos, qui seditionibus rempublicam i cunctis exagitaverant, merito necatos aiebant. Sed ea res magnæ initium cladis cum esset. Namque, uti quisque domum, aut villam, postremo aut vas, disti, ut vestimentum alicujus concupiverat, dabat operam, ut is in e proscriptorum numero esset. Ita illi, quibus Damasippi mors lætitiae fuerat, paulo post ipsi ^e trahabantur: neque prius finis jugulandi fuit, quidam Sulla omnes suos divitiis explevit. Atque ego hoc non in M. Tulio, neque his temporibus vereor. Sed in magna civitate multa & varijs ingenia sunt, potest alio tempore, alio consule, cui item exercitus quod in manu sit, falsum aliquid pro vero credi. Ubi hoc exemplo, per se cuiuslibet decretum, consul gladium eduxerit, & quis illi finem statuet, aut quis moderabitur? Majores nostri, P. C. neque consilii, neque audaciæ exemplum unquam egere: neque superbia obstabat, quo minus instituta aliena, si modo proba erant, imitarentur. Arma atque tela militaria ab ^f Samnitibus, insignia magistratum ab ⁱ Tuscis pleraque sumserunt: postremo, quod ubique apud socios, ut hostes idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur: imitari, quam invidere bonis, malebant. Sed eodem illo tempore Græciae morem imitati, verberibus animadvertebant in civis, de condannatis summum supplicium sumebant. Postquam respub-

INTERPRETATIO.

¹ *Ipsi paulo post indignè trucidabantur.*

NOTÆ.

^a Indemnatum.] Hoc est, *Causa indiciæ*, Gall. *Sans aucune forme de procès.*

^b Licentia.] Triginta tyrannorum, scil. qui passim optimum quemque, per avaritiam, aut ambitionem, usu confirmata tyrannide, necabantur.

^c Stultæ.] Quia non providerant illi bonos periæ ac malos tolli posse, si quibus causam dicendi potestas adjimeretur.

^d Damasippum.] Homo fuit nullius nominis, nisi quod Marii partes sequutus, quosvis ad ipsius nutum interfecit.

^e Proscriptorum.] Bonis enim suis spoliabantur.

^f Decretum.] Illud intellige, quo summa potestas Consulibus, verbis solennibus permittitur, Dent illi operam ne quid Res publica detrimenti capiat.

^g Quis illi.] Maxime cavendum est, ne bonis regnantiibus, &c in malos fanciantur leges, per quas mali postea bonos opprimeant.

^h Samnitibus.] Samnites, seu Sabelli. Italæ populi supra Campaniam, ad Septentriōnem.

ⁱ Tuscis.] Populi Italæ, mari eorum nomine adjacentes, non longe à Roma, ad occasum,

lica adolevit, & multitudine civium factiones valuere, ^a circumvenire innocentes, alia hujuscemodi fieri cœpere: tunc lex Porcia, aliquæ leges paratæ sunt; quibus legibus exsiliū damnatis permisum est. Hanc ego causam, P. C. quo minus consilium novum capiamus, in primis magnam puto. Profectò virtus, atque sapientia major in illius fuit, qui ex parvis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, quæ ea bene parta vix retinemus. ^b Placet igitur eos dimitti, & augeri exercitum Catilinæ? minime: sed ita censeo: publicandas eorum ^c pecunias: ipsos in vinculis habendos ^d per municipia, quæ maxime opibus valent: neu quis de his postea ad senatum referat, neve ^e cum populo agat: qui aliter fecerit, senatum existumare, eum contra rem publicam & salutem omnium facturum.

Postquam Cæsar dicendi finem fecit; cæteri ^f verbo, alias alii, variè assentiebantur: at M. Porcius ^g Cato rogatus sententiam: hujuscemodi orationem habuit.

Longè mihi alia mens est, P. C. cum res, atque pericula nostra considero, & cum sententias nonnullorum mecum ipse reputo. illi mibi differuisse videntur de pena eorum, qui patriæ, parentibus, ^h aris, atque focis suis bellum paravere. res autem monet, cavere ab illis magis, quam quid in illos statuamus, consultare. Nam cætera maleficia tum ⁱ perse-

N O T A E.

^a Circumveniri.] Id est, per fraudem in vita periculum adduci. Tacite autem indicare voluit Cæsar, conflatum fuisse crimen coniurationis, aut saltem ab inimicis auctum; ut eo facilius ad eas leges descenderet, quibus vitae ci-vium, ut noxiорum, consulebatur.

^b Placet.] Occurrit objectioni.

^c Pecunias.] Eo nomine omnia bona veniunt. Qu'il faut confisquer tout leur bien.

^d Per municipia.] Quos in carcerem conjicere solebant, eos vel militibus, vel fidejusforibus, vel Magistratibus custodiendos tradebant, vel eos per oppida Italæ dividabant: Atque his periculum maximum erat si rei evaderent, ita ut oppidani pro hostibus & perduellibus haberentur, sicuti à Dionे observatum est.

^e Cum Populo.] Provocatio erat ad Populum; adeoque potuissent Conjurati, gratia & Amicorum potentia, liberari, rogando atque supplicando.

^f Verbo.] Elliptica oratio: sic intellige. Hic & aliis in sententiam hujus aut illius Senatoris veniebat, seu pedibus eundo, seu ver-

bo & voce: Atque ita varie assentiebantur secundum ferendi suffragium seu ipsum suffragium spectes.

^g Cato.] Hic fuit minor, Uticensis dictus, quod Uticæ se sua cæde cruentaverit, Pronepos illius Catonis Censorii dicti.

^h Aris.] Per aras, templa; per focos, domos privatas intelligit. Cæterum isthac enumeratione Cato tacite, sed prorsus reos damnat, iisque qui ante se sententiam suam dixerant, invidiam creat. Vehemens est hæc oratio, & propemodum dixerim, divina. Figuras habet & aculeos summa cum dignitate conjunctos. Cum videas, censeas, sed memineris, Silanum Consulem designatum, oratione Cæsaris permotum, sententiam, quod turpissimum fuit, mutasse; Senatum ad misericordiam delapsum esse; denique Catonem admodum adolescentem inter postremos sententiam rogatum fuisse: ut, scilicet, tam gravis ejus Censura, qui ea digni essent, Senatum ipsum universum haberet.

ⁱ Persequare.] Id est, Quilibet Magistratus ulcisci possit.

quare, ubi facta sunt: hoc, nisi provideris, ne accidat, ubi evenit, fru-
tum est. Deos immortalis, vos ego appello, qui semper domos, villas, signa, ^a ta-
m illis vestras pluris, quam rempublicam fecistis: si ista, ^b cujuscumque
in pri-
odio sint, quae ^c amplexamini, retinere, si voluptatibus vestris otium præ-
ere vultis, expurgescimini aliquando, & ^d capessite rempublicam. Non
is, qui
augeri-
m c pe-
mè op-
e cum
a rem-
lii, va-
aujusce-
a consi-
differ-
, atque
, quam,
ⁱ perse-
tare, ubi judicia implores. Captâ urbe, nihil fit reliqui viëtis. Sed, per
liæque Deos immortalis, vos ego appello, qui semper domos, villas, signa, ^a ta-
m illis vestras pluris, quam rempublicam fecistis: si ista, ^b cujuscumque
in pri-
odio sint, quae ^c amplexamini, retinere, si voluptatibus vestris otium præ-
ere vultis, expurgescimini aliquando, & ^d capessite rempublicam. Non
is, qui
augeri-
m c pe-
mè op-
e cum
a rem-
lii, va-
aujusce-
a consi-
differ-
, atque
, quam,
ⁱ perse-
gitur de noctigalibus, non de ^e sociorum injuriis: libertas, & anima
sæstra in dubio est. Sæpenumerò, P. C. multa verba in hoc ^f ordine feci:
epè de luxuria, atque avaritia nostrorum civium questus sum: mul-
tisque mortalis eâ causâ adversos habeo: qui mihi, atque ^g animo meo
nullius umquam delicti gratiam fecissem, haud facile alterius ^h lubidini
nale facta condonabam. sed, ⁱ ea tametsi vos parvi pendebatis, tamen
republica firma erat: ^k opulentia negligentiam tolerabat. Nunc vero
non id agitur, bonisne, an malis moribus vivamus; neque, quantum,
ut quam magnificum imperium populi Romani sit; sed, ^l hæc cujus-
unque modo videntur, nostra, an, nobiscum una, hostium futura sint.
Hic mihi ^m quisquam mansuetudinem, & misericordiam nominat? Jam
ridem equidem nos vera rerum vocabula ⁿ amisimus. ^o quia, bona aliena
largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo vocatur;
quam,

INTERPRETATIO.

¹ Quia largiri bona aliena vo- | respublika ad ultimas angustias re-
atur liberalitas; audacia mala | dacta est.
um rerum vocatur fortitudo, ea

NOTÆ.

^a Tabulas.] Pictas intellige. Des Tableaux.

^b Cujuscumque.] Cato Stoicus fuit; adeo-
ne fortunæ bona, quæ vocant, revera bona
se aut mala dicere noluit. Verum hic in-
per quædam latet exprobatio, quæ nimis divi-
arum cupiditatis Romanos arguit.

^c Amplexamini.] Id est, Affidue & maxi-
mum studio amplectimini.

^d Capessite.] Id est, ejus curam suscipite.

^e Sociorum.] Id est, quæ ab ipsis acceptæ fuerint.

^f Ordine.] Senatorio. Fuit alter equestris,
tius plebeius.

^g Animo.] Per animum, appetitus intelli-
gi, qui in Catone, quia temperati erant, bene-
vimi nomine honesto appellantur.

^h Lubidini.] Jam notantur appetitus, prout
veni in omnem rwan flagitium.

ⁱ Ea.] Quæ ego verba feci, intellige, in
Senatu, contra eorum pravitatem.

^k Opulentia.] Id est, immensa auctoritas &
potentia, itemque divitiae P. Romani patiebantur
nos aliquanto negligentius imperium agitare. Ve-
rissime Cato: nam neque uno momento quæ
occidunt, neque uno momento quietem nan-
ciscuntur corpora quibus motus impressus est,
præsertim si illis moles non desit.

^l Hæc.] Eadem quæ supra memoravit, cum
his ipsis terminis usus est.

^m Quisquam.] Invidiose.

ⁿ Amisimus.] Verecunde & ingeniose ad-
modum mores carpit corruptos: sensus est enim,
Romanos, (in quorum numero, ut invidiam
declinet, seipse involvit) virtutis sub specie vi-
tia sectari.

eo respublica in extremo sita est. ^a *Sint sanè, quoniam ita se mores habent, liberales ex sociorum fortunis: sint misericordes in furibus ærarii: ne illi sanguinem nostrum largiantur, & dum paucis sceleratis parcunt, bonos omnis perditum eant.* ^b *Bene, & compositè C. Cæsar paulò antè in hoc ordine de vita, & morte differuit, credo falsa existumans ea, quæ de inferis memorantur, ^c diverso itinere malos à bonis loca tetra, inculta, fœda, atque ^d formidolosa habere. itaque censuit, pecunias eorum publicandas, ipsos per municipia in custodiis habendos; ^e videlicet, ne, si Romæ sint, aut à popularibus conjurationis, aut à multitudine conducta, per vim eripiantur. Quasi vero mali, atque scelesti tantummodo in urbe, & non per totam Italiā sint; aut non ibi plus possit audacia, ubi ad defendendum opes minores sunt. Quare vanum equidem hoc consilium est, si periculum ex illis metuit. fin in tanto omnium metu solus non timet; eo magis refert, me mihi, atque vobis timere. Quare cum de P. Lentulo, cæterisque statuetis; pro certo habetote, vos simul de exercitu Catilinæ & de omnibus conjuratis ^f decernere. Quanto vos & attentiùs ea agitis, tanto illis animus infirmior erit: si paululum modo vos languere viderint, jam omnes feroce aderunt. Nolite existumare, maiores nostros ^h armis rempublicam ex parva magnam fecisse. Si ita res esset; multo pulchrrumam eam nos haberemus. quippe sociorum, atque civium, præterea armorum, atque equorum major copia nobis, quam illis, est. Sed alia fuere, quæ illos magnos fecere: quæ nobis nulla sunt: domi industria; foris justum imperium; animus in consulendo liber, neque ⁱ delicto, neque lubidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque avaritiam; publicè egestatem, privatim opulentiam: ^k laudamus divitias, sequimur inertiam: inter bonos & malos ^l discrimen nullum:*

N O T A E.

^a *Sint sane.]* Vehementem habet reprehensionem hæc ellipsis. Neminem nominat Cato; sed *eo* gravius Conjuratorum fautores exagitat.

^b *Bene & composite.]* Iisdem propemodum verbis aliorum Cæsar reprehenderat orationem: atque ita in eo, quod gravissimum est, idem illud peccatum Cato castigat, quod ille in aliis animadvertisse rebatur.

^c *Diverso.]* Quæ de inferis in Elysis campis fabulati sunt Poetæ, nemo non novit.

^d *Formidolosa.]* Hoc est, quæ formidinem incutunt, & metum. Gall. Où regne la frayeur.

^e *Videlicet.]* Irrisio est Cæsar, quem Cato per totam hanc orationem acerbe vellebat & insectatur.

^f *Decernere.]* Gall. Que vous faites le procès à Catilina, &c.

^g *Attentius.]* Hic fere significat majori cum rigore. Gall. Plus vous apporterez de rigueur dans cette affaire.

^h *Armis.]* Tantum, supple, aut præsentim.

ⁱ *Delicto.]* Tacite quosdam carpit qui coniurationis conciū effe credebantur, quasi illi, cum in culpa essent, ideo perduellibus faverent, quod aliter sibi consulere non possent.

^k *Laudamus.]* Pro amamus. Ita enim comparata est hominum natura, ut, quæ laudamus, ea pariter amemus. Atque hinc oritur, & huc recurrit omnis Politicorum scientia.

^l *Discrimen.]* Id est, nulla bonorum ratiabetur.

BELLUM CATILINARIUM. 47

omnia virtutis præmia ^a ambitio possidet. Neque mirum: ⁱ ubi vos separatim, ^b sibi quisque consilium capitis; ubi domi voluptatibus, hic pecuniae, aut gratiae ^c servitis, eo fit, ut impetus fiat in vacuam remp. Sed ego hæc omitto. Conjuravere cives nobilissimi patriam incendere; Gallorum gentem, infestissimam nomini Romano, ad bellum arcessunt; dux hostium cum exercitu ^d supra caput est: Vos cunctamini etiam nunc ^e dubitatis, quid intra mœnia, deprehensis hostibus, faciatis? Misereamini, censeo; ^f Deliquerit homines adolescentuli per ambitionem: atque etiam armatos dimittatis. ^g Næ ista vobis mansuetudo, ^h misericordia, si illi arma ceperint, in miseriam vertet. Scilicet res ipsa aspera est, ^h sed vos non timetis eam. ⁱ Immo vero maxime; sed inertia & molititia animi, alius alium ^k exspectantes cunctamini, ^l videlicet diis immortalibus confisi, qui hanc rempublicam in maxumis sœpè periculis, servavere. ^m Non votis, neque ⁿ suppliciis muliebribus auxilia deorum parantur; vigilando, agendo, bene consulendo, prosperè omnia cedunt. Ubi societate tete, atque ignaviæ tradideris, nequicquam Deos implores. irati, infestique sunt. Apud majores nostros, A. Manlius Torquatus

INTERPRETATIO.

ⁱ Quandoquidem vos capit is con- ² Dux hostium fauces urget cum
filiū, quisque pro se seorsim. exercitu, & nos premit.

NOTE.

^a Ambitio.] Cato ideo ad Consulatum non fuit promotus, quia ambire, &c, ut mos erat aliis, populo supplicare noluit, virtute sua consilicet, quæ tamen illi, hac in parte, ut saepe aliis, inutilis fuit.

^b Sibi.] Actum est de eo corpore, cuius vinculum solvit, bonorum communio.

^c Servitiis.] Hoc est, non pro bono Reipublicæ, sed pro pecunia, aut gratia à privatis insequa, suffragia fertis.

^d Dubitatis.] Cunctari retardationem actionis, Dubitare ejus anxietatem notat, cum, quid agamus, ancipites haeremus.

^e Misereamini.] Ironia est, tametsi res ipsa fieri ex eorum persona qui Conjuratis favebant, proponitur.

^f Deliquerit.] Ratio pro misericordia quæ ex persona quoque subjicitur Cæsar is & alium, cum amara ironia.

^g Næ ista.] Jam pro se loquitur Cato.

^h Sed vos.] Iterum adversarios, eos scilicet, qui ad misericordiam inclinabant, exagitat.

ⁱ Immo.] Ad ea respondet Cato, quæ cum irrisione concesserat. Quasi dicat, Ne quis ve-
lrum, non timere se simulat, nam vos maxime ti-
mere res ipsa indicat.

^k Exspectantes.] Gall. diceremus, En vous regardant les un, les autres, pour savoir à qui ouvrira le pas.

^l Videlicet.] Inepto Senatorum consilio inep-
tam subiecit rationem, illudque ad modum ea
ratione intortum ut non iam Senatus, Re-
gum, sed puerorum confessus esse videatur.
Certe minime mirandum est, Cicero si alicubi
testatur, Catonem vitam suam in discrimen ob-
tulisse, atque sententiæ invidiam sibi capit is pe-
riculo praetandam vidisse.

^m Non votis.] Ineptam arguit Senatorum
rationem.

ⁿ Suppliciis.] Id est, precibus inutilium mu-
lierularum, quæ stulte à diis petunt, quæ
non aliter ipsi quam per homines execuun-
tur.

bello Gallico filium suum, quod is ^a contra imperium in hostem pugnaret, necari jussit. atque ille egregius adolescens immoderatae fortitudinis morte pœnas dedit. Vos, de crudelissimis parricidis quid statuatis, cunctamini? videlicet vita cætera eorum huic sceleri ^b obstat. Verum parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiae, si famæ suæ, si diis, aut hominibus umquam ullis pepercit. ignoscite Cethegi adolescentiae, nisi iterum jam patriæ bellum fecit. Nam quid ego de Gabinio, Statilio, Cepario loquar? quibus si quidquam pensi umquam fuisse, ^c non ea consilio de rep. habuissent. Postremo, P. G. si mehercè peccato ^d locus esset, facile paterer vos ipsâ ^e re corrigi, quoniam verba contemnitis. sed undique circumventi sumus: Catilina cum exercitu faucibus urget: alii intra moenia, atque in sinu urbis sunt hostes. neque parari, neque consuli quidquam occulte potest: quo magis properandum est. Quare ita ego censeo, cum nefario consilio sceleratorum civium resp. in maxima pericula venerit, biisque indicio T. Vulturtii, & legatorum Allobrogum convicti, confessique sint, cædem, incendia, aliaque fœda atque crudelia facinora in civis, patriamque paravisse; de confessis, sicuti de ^f manifestis rerum capitalium & more majorum supplicium sumendum.

Postquam Cato assedit; consulares omnes, itemque senatus magna pars, sententiam ejus laudant, virtutem animi ad cœlum ferunt: alii alios increpantes timidos vocant: Cato clarus atque magnus habetur: senati decretum fit, sicut ille censuerat. Sed mihi, multa legenti, multa audienti, quæ populus Romanus domi, militiæque, mari, atque terra præclara facinora fecit, fortè lubuit attendere, quæ res maxumè tanta negotia sustinuisset. Sciebam, sæpenuero ¹ parvâ manu cum magnis legionibus hostium contendisse: cognoveram parvis copiis bella gesta cum opulentis regibus: ad hoc, sæpè fortunæ ^h violentiam tolerasse;

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Sciebam P. Romanum sæpe certasse parvo exercitu cum magnis legionibus hostium.

N O T A.

^a Contra.] Non equidem contra, sed sine imperio; nisi quod in bello, is contra imperium facit, qui absque eo aliquid audet.

^b Obstat.] Prout id factum in illo Horatio cuius crimen intra gloriam fuit, ut loquitur Florus. Gall. diceremus: Contrebâ lance.

^c Non ea.] Hoc est, tam nefaria. Verissime dictum: nam per gradus ad extremam nequitiam descenditur; quod adolescentibus maxime notandum est.

^d Locus effet.] Id est, si postquam patra-

tum fuisse facinus Conjuratorum, res posset al salutem converti.

^e Re corrigi.] Hoc est, damno & incommodis, quæ ex Conjuratorum facinore in vos redundarent.

^f Manifestis.] Illi sunt, quos crimen admisisse constat.

^g More.] Priusquam leges paratae essent protergo & capite civium.

^h Violentiam.] Cum, verbi gratia, adversus Samnites, Gallos, Pyrrhum, Annibalem, bellum gesserunt.

facundia

facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse. Ac mihi, multa ¹ agitanti, constabat, paucorum civium egregiam virtutem cuncta patravisse, eoque factum, ut divitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed, postquam luxu, atque desidiâ civitas corrupta est, ² rursus resp. magnitudine suâ, imperatorum atque magistratum vitia ³ sustentabat; ⁴ ac, sicuti effœta parente, multis tempestatibus haud sanè quisquam Romæ virtute magnus fuit. sed, memoriâ meâ, ingenti virtute, diversis moribus fuere viri duo, M. Cato, & C. Cæsar: quos, quoniam res obtulerat, silentio præterire non fuit consilium, quin utriusque naturam, & mores, quantum ingenio possim, aperirem. Igitur his ⁵ genus, ætas, eloquentia propè æqualia fuere: magnitudo animi par, item gloria; sed alia alii. Cæsar beneficiis, ac munificentia magnus habebatur; integritate vitæ Cato. ille mansuetudine, & misericordia ciarus factus; huic severitas dignitatem addiderat. Cæsar, ⁶ dando, sublevando, ignoscendo; Cato, nihil ⁷ largiundo, gloriam adeptus est. in altero ⁸ miseris perfugium; in altero malis pernicies. illius facilitas, hujus constantia laudabatur. postremò, Cæsar in animum induxerat, laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus, sua negligere; nihil denegare, quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptabat, ubi virtus enitescere posset. At Catoni studium ⁹ modestiæ, decoris, sed maxumè severitatis, erat. Non divitiis cum divite, neque

INTERPRETATIO.

¹ Et constabat mihi multa sedu-
lo cogitanti, paucorum civium egre-
giam virtutem cuncta patrasse.

² Ex adverso Republica suspen-
tabat magnitudine sua vitia Im-

peratorum.

³ Et, sicuti Roma mater ef-
fœta, & lassata fuisset, non fuit
sane quisquam Romæ magnus vir-
tute, per multas tempestates.

NOTÆ.

^a Sustentabat.] Id est, Tanta erat Reipub-
lice opulentia, ut Magistratum negligentia &
inertia, ea non intercederet; sed eorum vitia
magnitudine sua quodammodo absorberet.

^b Genus.] Catonis genus principium digni-
tatis & glorie à proavo Catone Censorio sum-
pit: Cæsar vero ab Iulo Æneæ filio, Æneas
à Venere, quæ ipsum ex Anchise genuit, na-
talis repetebat. Sed, ut vides, quæ adulatio
ex fabulis invexerat, gravis Autor à rei veri-
tate segregavit.

^c Dando.] Noluit dicere largiundo, quod
in vitium verteretur, verum usus est Gerun-
dio quod vim habet frequentativam. Quo-
ad rem idem dicit; sed sermo honestus est.

^d Largiundo.] Non dixit dando, ne videre-
tur Cato tenax & avarus, sed largiundo; ut
quibus largitionibus alii Populi gratiam & suf-
fragia emendabant, ab iis ille integer cognos-
ceretur.

^e Miseris.] Imo & malis, nam utrisque
Cæsar favebat: Sed illud dissimulat Sallustius,
qui & ipse, in his, a Julio sustentatus fuerat.
Nonne modo largitionum Cæsaris invidiam ho-
nesto nomine declinavit? Egregius artifex,
quem nemo non virum sanctissimum credat,
nisi aliunde notus sit.

^f Modestia.] Vide quid sit modestia ex op-
posito Cæsaris ingenio agitato, elato, ambi-
tioso.

factione cum factioso; sed cum strenuo, virtute; cum modesto, pudore; cum innocentia, abstinentia certabat; esse, quam videri, bonus malebat: ita, quod minus gloriam petebat, eò magis adsequebatur. Postquam, uti dixi, senatus in Catonis sententiam discessit; consul optimum factus ratus, ^b noctem, quae instabat, ante capere; ne quid eo spatio novaretur, ^c triumviros, quae supplicium postulabat, parare jubet: ipse, praefidiis dispositis, Lentulum in carcerem deducit: idem fit cæteris per prætores. Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur, ubi paululum ascenderis ad lèvam, circiter xii. pedes humi depresso. eum muniunt undique parietes, atque insuper ^d camera lapideis ^e fornicibus vincita: sed ^f incultu, tenebris, odore fœda, atque terribilis ejus facies. In eum locum postquam demissus Lentulus, vindices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Ita ille patricius, ex gente clarissima Corneliorum, qui consolare imperium Romæ habuerat, dignum moribus, factisque suis exitum vitae invenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario, eodem modo supplicium sumtum est.

Dum ea Romæ geruntur, Catilina ex omni ⁱ copia, quam ipse adduxerat, & Mallius habuerat, duas legiones ^g instituit; cohortes pro numero militum ^h complet; dein, uti quisque voluntarius, aut ex sociis in castra venerat, ⁱ æqualiter distribuerat: ac brevi spatio legiones ^k numero hominum expleverat: cum initio non amplius duobus millibus habuisset. Sed ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis instruta: cæteri, uti quemque casus armaverat, ^l sparos, aut lan-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Catilina instituit duas legiones ex omnibus militibus quos ipse adduxerat, & Mallius habuerat.

N O T A E.

^a Abstinentia.] Ita ut, neque alteri quicquam detraheret, neque vero dona accipere vellet.

^b Noctem.] Id est, ante omnia exequi que in Senatu de Conjuratis decreta essent, quam nox ingrueret.

^c Triumviros.] Capitales scilicet, quibus carceris & supplicii, imo & aliquando inquisitionis cura demandata erat. C' étoit une espece de Lieutenans criminels.

^d Camera.] Une voute.

^e Fornicibus.] Quid sint hoc in loco fornices nescio, nisi arcuatos lapides, intelligamus, ex quibus ipsa camera constat; vel circulos illos in cameris ad speciem etiam extantes,

eo more extructis, quibus tota camera & aedificii moles innititur.

^f Incultu.] Hoc est, ex eo quod locus ab omnibus non erat frequentatus.

^g Instituit.] Gall. Il ordonna.

^h Complet.] Numerum non habebat militem, qui pro duabus legionibus requirebatur, adeoque, quos habuit, in singulas cohortes, quibus suus numerus non constitut, partitus est.

ⁱ Æqualiter.] Ita ut singulæ cohortes de advenientibus eundem numerum acciperent.

^k Numero.] Instituta fuit legio à Romulo hominum 3000, quæ postea crevit usque ad 6000, qualis fuit tempore Catilinæ.

^l Sparos.] Sparus, aut sparum, rusticum quales visuntur in aedificiis, præfertim Gothi- est telum, in modum pedis recurvum.

BELLUM CATILINARIUM. 51

ceas, alii præcutas^a fudes portabant. Sed Postquam Antonius cum exercitu adventabat, Catilina per montis iter facere: modo ad urbem, modo in Galliam^b versus castra movere; hostibus occasionem pugnandi non dare. Sperabat propediem magnas copias se habiturum, si Romæ socii inceptra patravissent. Interea servitia repudiabat,^c cuius initio ad eum magnæ copiæ concurrebant, opibus conjurationis fretus; simul alienum suis rationibus videri, causam civium cum servis fugitivis communicasse. Sed, postquam in castra nuncius pervenit, Romæ conjurationem patefactam; de Lentulo, & Cethego, cæterisque quos suprà memoravi, supplicium sumtum: plerique, quos ad bellum spes rapinarum, aut novarum rerum studium illexerat, dilabuntur: reliquos Catilina per montes asperos, magnis itineribus, in agrum^e Pistoriensem abducit, eo consilio, uti per tramites occultè profugeret in Galliam. At Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piceno præsidebat. ex^f difficultate rerum eadem illa existumans,^g quæ suprà diximus Catilinam agitare. Igitur, ubi iter ejus ex perfugis cognovit, castra properè movit; ac sub ipsis radicibus montium confedit, quà illi descensus erat in Galliam properanti. Neque tamen Antonius longè aberat,^h utpote qui, magno exercitu, locisⁱ æquioribus^j expeditos in fugam sequeretur. Sed Catilina, postquam vidit, montibus, atque copiis hostium sese clausum, in urbe res adversas, neque fugæ, neque^k præsidii ullam spem: optumum factu ratus in tali re fortunam belli tentare, statuit cum Antonio quām primū configere. Itaque concione advocatâ, hujuscemodi orationem habuit.

Compertum ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere; neque ex^l ignavo strenuum, neque fortem ex^m timido exercitum, oratione

INTERPRETATIO.

¹ *Utpote qui sequeretur locis planioribus in fugam promptos.* que fugæ, neque tutelæ ullam spem remanere.

² *Postquam Catilina vidit ne-*

NOTÆ.

^a *Sudes.*] Perticæ sunt acutæ, præustæ.

^b *Versus.*] Adverbium est.

^c *Cujus.*] In neutro genere. Eadem ratione Gallice dicimus. *Dont;* *Dequo.*

^d *Alienum.*] Nimis, istud eos deteruisse, qui Romæ occultius Conjuratio erant participes: Dicerent enim, *Quid nos ipsi colluvioni immiscibimus?* Deinde minus Catilinæ causam defendere potuissent: nec locus ullus excusationi relictus fuisset.

^e *Pistoriensem.*] In Etruriæ parte Occidentali, ad Apennini montis radices.

^f *Difficultate rerum.*] Quibus, scilicet, Ca-

tilinæ circumventus erat.

^g *Quæ supra diximus.*] Hæc verba, in textum, ex marginali nota irrepsisse videntur.

^h *Utpote qui.*] Non refertur ad integrum sententiam, sed tantum ad verbum aberat, Quasi dixisset, *Neque tamen Antonius longe aberat, quamquam aberat tamen, utpote qui,* &c. Non placet hæc scribendi ratio.

ⁱ *Expeditos.*] Qui neque sarcinis, neque armatura gravi onus erant.

^k *Ignavo.*] Quod ad corpus.

^l *Timido.*] Quod ad animum refertur.

imperatoris fieri. Quanta cujusque animo audacia, naturâ, aut moribus ineſt, tanta in bello patere ſolet. Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequicquam hortere. timor animi auribus officit. Sed ego vos, quo pauca monerem, advocavi; ſimul uti cauſam ^b confilii mei aperirem. Scitis equidem, milites, ſocordia, atque ignavia Lentuli, quantam ipſi, nobisque cladem attulerit, quoque modò, dum ex urbe præſidia opperior, in Galliam proficiſci nequiverim. Nunc verò, quo in loco res noſtræ ſint, juxta mecum omnes intelligitis. Exercitus hoſtium duo, unus ab urbe, alter à Gallia obſtant: diutius in his locis eſſe, si maxumè animus ferat, frumenti atque aliarum rerum egeſtas prohibet. Quocunque ire placet, ferro iter aperiundum eſt. Quapropter vos moneo, uti forti, atque parato animo ſitis; ^c cum prælium inibitis, memineritis, vos divitias, decus, gloriam, præterea libertatem, atque patriam in dextris vestrīs portare. Si vincimus; omnia nobis tuta erunt; ^c commeatūs abunde: municipia, atque coloniæ ^p patebunt. Si metu cefſerimus, eadem illa advoſfa fient; ^e neque locus, neque amicus quisquam teget, quem arma non texerint. Præterea, milites, non eadem nobis, ^f illis neceſſitudo impendet. Nos pro patria, pro libertate, pro vita certamus: illis ^f ſupervacaneum eſt pro potentia paucorum pugnare. quò audaciūs aggredimini; memores priſtinæ virtutis. Licuit vobis cum ſumma turpitudine in exſilio ætatem agere, potuſtis nonnulli Romæ, amifſis bonis, alienas ſepes exſpetare; quia illa fœda, atque intoleranda ^b viris videbantur, ⁱ hæc ſequi decreviſtis. Si ^k hæc relinquere vultis, ^j audaciā opus eſt. Nemo, niſi victor, pace bellum mutavit. Nam, in fuga ſalutem ſperare, ^l tum arma, quis corpus tegitur, ab hoſtibus ^m avertere: ea vero dementia eſt. Semper in prælio iis maxumum eſt pe-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quamvis maxime vellemus. ¹ avertere ab hoſtibus arma, quibus
² Nam dementia eſt, ſperare ² corpus tegitur.
 ſalutem in fuga, atque insuper

N O T A E.

a *Moribus.*] Exercitio & affuetudine.

b *Confili.*] Intelligit de confilio, manus cum Antonio conſerendi.

c *Commeatus.*] Ita vocantur ea omnia, quæ ad exercitus alimoniam ſpectant.

d *Patebunt.*] Id eſt, iis utemur facientibus.

e *Neque locus.*] Minime mirum ſi desperati omnes, qui cum Catilina perſifterunt, adverſis vulneribus conciderint: Vel ipſis lapidibus animos hæc ejus oratio dediſſet.

f *Supervacaneum.*] Superfluum & inutile, quoſque adeo facilis eſt vincere; cum ferocior sit in libertate ſua vindicanda dolor, quam

in iuſta dominatione defendenda cupiditas.

g *Opes.*] Largitiones puta, Captatas hæreditates.

h *Viris.*] Id eſt, hominibus strenuis & coratis.

i *Hæc ſequi.*] Bellum patriæ indicere.

k *Hæc relinquere.*] Bellum; ut illi otium ſuccedat.

l *Audacia.*] Omnia: nec aliter unquam victoria quisquam potitus eſt.

m *Avertere.*] Prout fit illud in fuga.

riculum

riculum, qui maxumè timent: audacia pro muro ^a habetur. Cum vos confidero, milites: & cum facta vestra ^b æstumo: magna me spes victoriæ tenet. Animus, ætas, virius vestra me ^c hortantur; præterea necessitudo, quæ etiam timidos fortés facit. ^d nam, multitudo hostium ne circumvenire queat: prohibent angustiæ loci. Quod si virtuti vestræ fortuna ^e inviderit, cavete, ne inulti animam amittatis, ^f neu capti potius sicuti pecora, trucidemini, quam virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquatis.

Hæc ubi dixit: paululum commoratus, ^f signa canere jubet: atque ^g instructos ^g ordines in locum æquum deducit: dein, remotis omnium equis, quo militibus, exæquato periculo, animus amplior esset, ipse pedes exercitum pro loco, atque copiis ^h instruit. Nam uti planities erat inter sinistros montes & ab dextera rupes aspera; octo cohortes in fronte constituit; reliqua ⁱ signa in ^k subsidiis ^l artius collocat. Ab his centuriones omnes lectos & ^m evocatos, præterea ex gregariis militibus optumè quemque armatum, in primam aciem subducit; C. Mallium in dextra, Fæsulanum quedam in sinistra

INTERPRETATIO.

¹ Nam angustiæ loci impediunt bus victoriam cruentam ac luctuosam, cum certaveritis more viorum.
ne multitudo hostium possit nos circumcludere.

² Cavete ne inulti moriamini, ³ Jubet signa canere, atque deducit ordines ad prælium compliciti bruta quam relinquatis hosti- tos, in locum planum.

NOTÆ.

^a Habetur.] Pro est: Jam saepius eo sensu plenius videbis. vimimus.

^b Æstumo.] Id est, singulis suam laudem tribuo; adeoque quam præclara fuerint reputo.

^c Hортantur.] Mibi addunt alacritatem.

^d Nam.] Rationem reddit, cur de fortitudine suorum, quantumvis paucorum, bene speret; quia scilicet, per loci angustias, eos non licet hostibus circumvenire.

^e Inviderit.] Id est, si vobis pereundum sit, Ille vero vocibus abstinet ominosis.

^f Signa.] Quibus prælium indicebatur. Tubis autem, buccinis, & cornibus utebantur, non tympanis, ut solent nostrates, aliquique, quando milites ad prælium, vel ad aliquod opus erant evocandi: vel etiam cum signa & Aquilæ erant movendæ. Sed apud alios ista

^g Ordines.] Id est, milites, prout singuli erant sub suis signis; atque huic, aut illi centurioni parebant.

^h Instruit.] Ordines erant instructi; at exercitus non erat: Illud est munus Imperatoris.

ⁱ Signa.] Id est, reliquum exercitum.

^k Subsidii.] Pars erat aciei postrema, ubi plerumque Triarii, & fortissimi erant milites.

^l Artius.] Illes fit ferræ d' avantage.

^m Evocatos.] Illi erant qui militia functi, ad bellum, nisi in tumultu, cogi non poterant; sed precibus illecti, in gratiam Ducum militabant. Cum itaque longo usu bellandi artem didicissent, merito eos Sallustius *lectos* appellat.

parte curare jubet: ipse cum libertis, & ^a colonis propter Aquilam ad-
sistit; quam bello ^b Cimbrico C. Marius in exercitu habuisse dice-
batur. At ex altera parte C. Antonius, ^c pedibus æger, quod præ-
lio adesse nequibat, M. ^d Petreio legato exercitum permittit. ^e Ille
cohortes veteranas, quas ^f tumulti caussâ conscripserat, in fronte, post
eas cæterum exercitum in subsidiis locat. ^g Ipse equo circumiens,
unumquemque nominans, appellat, hortatur, rogit, uti memine-
rint, se contra latrones inermes, pro patria, pro liberis, pro aris
atque focis suis certare. Homo militaris, quod amplius annos tri-
ginta ^h tribunus, aut ⁱ præfectus, aut legatus, aut prætor cum mag-
na gloria in exercitu fuerat, plerosque ipsos, factaque eorum fortia
noverat; ea commemorando, militum animos accendebat. Sed, ubi,
omnibus rebus exploratis, Petreius tubâ ^k signum dat, cohortes paul-
latim incedere jubet. idem facit hostium exercitus. Postquam è ven-
tum est, undè à ^l ferentariis prælium committi posset: maxumo clau-
more, infestis signis concurrunt; pila omittunt; gladiis res geri-
tur. Veterani, pristinæ virtutis memores, cominùs acriter instare; illi
haud timidi resistunt: maxumâ vi certatur. Interea Catilina cum

N O T A E.

^a *Coloniis.*] Syllæ fuerunt milites, quibus cum Etruriam coledam divisisse antea vidi-
mus; quos, cùm suo largius usi essem, & re-
bus novis studerent, facile in suas partes Catili-
na illexerat.

^b *Cimbrico.*] Cimbri Germaniae populi fue-
runt, maxime ad Septentrionem, qui cum ter-
ras eorum inundasset Oceanus, quarantes sedes
novas, cum Theutonis, atque Tigurinis, ad-
versus Romanos bellum gesserunt.

^c *Pedibus.*] Mente potius; nam morbum
inxisse scribit Dio: Veritus scilicet, ne sibi
palam aliquid à Catilina objiceretur, quod con-
jurationis participem fuisse eum declararet.

^d *Petreio.*] Is postea legatus fuit Pompeii
in Hispania, uti quidem videtur, qui se rerum
desperatione interemit in Africa; vel, ut alii
volunt, cum Juba mutuo vulnere concidit.

^e *Ille.*] Petreius.

^f *Tumulti.*] Pro tumultu. Ita olim indif-
ferenter.

^g *Ipse.*] Mirum quam hic bæstient commen-
tatores, ac contraria & sentiant, & exponant
in re non admodum difficulti: Ego, inquit Gla-

reanus, per Ille, Petreium intelligo; per Ipse,
Antonium: quod Lector ipse, simul atque pri-
ora cum sequentibus conferet, facile intelliget.
At vero Zanchius, Non satis mirari possum
Glareanum qui afferit hic Commentatores bæsti-
tare, ac contraria exponere, cum ipse potius
in re facilissima contraria exponat: Ego, ut à
Glareano dissentiam, per Ille Antonium accipio,
per Ipse, Petreium; quod unusquisque medio-
criter eruditus animadverteret. Quartus acce-
dat, si volet, cui ipse ridiculo fuerim, certe
tertius Zanchium, & ejus confidentiam multis
de causis demiror, atque in Glareani partes
unice concedo.

^h *Tribunus.*] Dux mille hominum, Co-
lonel.

ⁱ *Præfectus.*] Qui neque est Imperator, ne-
que legatus; sed pro tempore vicem præstat
Imperatoris aut Prætoris.

^k *Signum.*] Bellicum seu classicum; signum
cum hoste congregandi. Fit sonner la charge.

^l *Ferentariis.*] Illi erant, quibus levis ar-
matura; quiique primi, quibusvis telis eminus-
missis, prælium committebant.

^a expeditis in prima acie versari: laborantibus succurrere: ^b integros pro sauciis accersere: omnia providere: multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire: strenui militis, & boni imperatoris officia simul exsequebatur. Petreius, ubi videt Catilinam ^c contrâ, ac ratus erat, magnâ vi tendere: cohortem ^d prætoriam in medios hostis inducit; eosque perturbatos, atque alios ^e alibi resistentes, interficit: deinde utrumque ex lateribus cæteros aggreditur. Mallius, & Fæsulanus in primis pugnantes cadunt. Postquam fusas copias, seque cum paucis relictum videt Catilina; memor ^f generis, atque pristinæ dignitatis suæ, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur. Sed, confecto prælio, tum vero ^g cerneret quanta audacia, quantaque animi vis fuisse in exercitu Catilinæ. Nam ferè, quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum, amissâ animâ, corpore tegebat. Pauci autem, quos medios cohors præatoria disjecerat, paulò diversiùs, sed omnes tamen ^h adversis vulneribus, conciderant. Catilina verò longè à suis inter hostium cadavera repertus est, paululum etiam spirans; ferociamque animi, quam habuerat vivus, in vultu retinens. Postremò, ex omni ⁱ copia, neque in prælio, neque in fuga quisquam civis ingenuus captus est. Ita cuncti suæ, hostiumque vitæ ⁱ juxtâ pepercérant. Neque tamen exercitus populi Romani lætam, aut incruentam victoriam adeptus erat. Nam strenuissimus quisque aut occiderat in prælio, aut graviter vulneratus discesserat. Multi au-

INTERPRETATIO.

¹ Postremò, ex omni Catilinæ exercitu, neque in prælio, neque in fuga, quisquam civis ingenuus captus est.

NOTÆ.

^a *Expeditis.*] Non jam intelliguntur levis armaturæ milites, ut supra; (quid enim faceret Catilina cum inermibus nebulonibus?) sed ii qui ad pugnandum alacres videbantur. *Les plus têtus: Les plus braves.*

^b *Integros.*] Qui neque vulnerati, neque lassí erant. *Des gens frats.*

^c *Contra.*] Adverbium. *Contra ac, optime. Contre l'opinion qu'il avoit eû.*

^d *Prætoriam.*] Ea erat quæ à Prætore non discedebat; in quam amici, voluntarii, fortissimi; omnes optime armati adscribebantur.

^e *Alibi.*] Id est, adversus alios, quam à quibus interficiebantur.

^f *Generis.*] In primis nobilem fuisse supra vidimus.

^g *Cerneret.*] Pro, quivis cernere posset. Sic sæpe & elegantissime loquuntur.

^h *Adversis.*] Id est, quæ corpore adverso, & hosti opposito acceperant.

ⁱ *Juxta.*] Jam vidimus hanc vocem pro pariter positam. Intellige, Hos Catilinæ milites, modo ut hostes interficerent, sibi minimum cavisse.

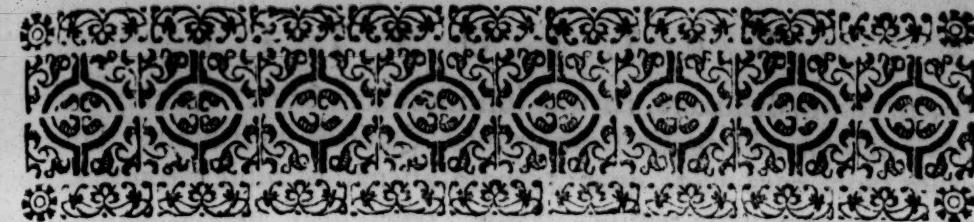
56 SALLUSTII BELL. CATILIN.

tem, qui è castris visundi, aut spoliandi gratiâ processerant, vol-
entes hostilia cadavera, amicum alii, pars hospitem, aut cognat-
um reperiebant. Fuere item, qui inimicos suos cognoscerent. Ita
variè per omnem exercitum lætitia, mœror, luētus, atque gaudia
agitabantur.

Finis Belli Catilinarii.

C. SAL-

C. SALLUSTII CRISPI
JUGURTHA,
S E U
BELLUM JUGURTHINUM.

ALsò ¹ queritur de natura sua genus humanum, quod imbecille, atque ævi brevis, sorte potius, quàm virtute, regatur. Nam ² contrà reputando, neque manus aliud, neque præstabilius invenias; magisque ³ naturæ ^a industriam hominum, quàm ^b vim aut tempus deesse. Sed dux, atque imperator vitæ mortalium, animus est: qui ubi ad gloriam virtutis viâ grassatur, abundè pollens, potensque, & clarus est, neque ^c fortunâ eget; quippe quæ probitatem, industriam, aliasque artes bonas neque dare neque eripere cuiquam potest. si captus pravis cupidinibus, ad inertiam, & voluptates corporis pessum datum est, perniciosa lubidine ^d paullisper usus: ubi ^e per socordiam vires, tem-

I N T E R P R E T A T I O.

Homines queruntur inique [&] quàm virtute.
Absqueratione de natura sua, quando dicunt, quod, cum sint debiles atque vitæ brevis, regantur potius cæco fato, aut fortunâ,

² Inquirendo in contrariam opinionem.
³ Et potius invenies industriam hominum deesse naturæ.

N O T A E.

a *Industriam.*] Quid potissimum per industriam significetur, ex hoc loco intelligis, animi scilicet cura & diligentia cum solertia conjuncta.

d *Paullisper.*] Verissime & optime: Sensibus enim cum finita & debilis admodum sit natura, per eos homo, nisi brevem, non potest capere voluptatem; qua brevi quoque exsaturabitur.

b *Vim.*] Pro vires: raro ita invenias.
c *Fortuna.*] Istud Autoris sensu, qui hoc in loco cum Stoicis facit, est accipendum: Si enim gloriam in hominum opinione reponas, omnino & fortuna, & ejus bonis opus erit; quæ plerumque factis invidet.

e *Per socordiam.*] Causam indicat nostrorum omnium malorum, animi negligentiam. Ea est omnino.

pus, ingenium defluxere, naturæ infimitas accusatur: ¹ suam quique culpam ^a actores ad negotia transferunt. Quod si hominibus ^b bonarum rerum tanta cura esset, quanto studio aliena, ac nihil profutura, multum etiam periculosa petunt: neque ^c regerentur magis, quam regerent casus; & ² eo magnitudinis procederent, ubi ^d pro mortalibus, gloria æterni fierent. Nam uti genus hominum compositum ex corpore, & anima est: ita res cunctæ, studiaque omnia nostra, corporis alia, alia animi naturam sequuntur. Igitur ^e præclara facies, magnæ divitiae, ³ ad hoc vis corporis, & alia omnia hujuscemodi brevi dilabuntur; at ingenii egregia facinora, sicuti anima, ^f immortalia sunt. postremò, corporis & fortunæ honorum, uti initium, sic finis est, omniaque orta occidunt, & aucta senescunt, animus incorruptus, ^g æternus, rector humani generis, ⁴ agit, atque habet cuncta, neque ipse habetur. Quo magis pravitas eorum admiranda est, qui, dediti corporis gaudiis, per luxum atque ignaviam ætatem agunt: cæterum ingenium, quo neque melius, neque ⁵ amplius aliud in natura mortalium

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quique & singuli Actores, & ² ii qui res exequi deberent, rejiciunt in negotia culpam suam.

³ Et pervenirent ad eum gradum magnitudinis, in quo (cum mortales sint) gloria æterni evaderent.

⁴ Præterea vis corporis, & alia omnia istius generis, exiguo tem-

pore dissolvuntur & dissipantur.

⁵ Animus versat & regit, tenet, & intelligit omnia, neque ipse includitur, cogitur, aut continetur.

⁶ Cæterum finunt languere & stupere incultu atque socordia ingenium, quo nihil est melius, neque majus, aut dignius in natura mortalium.

N O T A E.

^a Actores.] Melius credo, quam *actores*, prout habent alii. Hoc dicit, Homines rerum difficultatem, quasi illæ supra suas vires essent, cauillari; cum ideo tantum tales sint, quod viribus à natura concessis, in tempore & loco usi non fuerint.

^b Bonarum.] Earum scilicet, quæ mentem excolunt, & nobis profund.

^c Regerentur.] Nunc dicit Sallustius, sapientem adversus fortunam posse plurima, etiam in iis quæ sunt ejus juris, id est, quoad ea bona quæ non sunt in nostra potestate, ut loquuntur Stoici, puta famam, gloriam, divitias, &c. Atque hoc quoque verum est, nosque maxime ad virtutem incendere debet. Nam *sapiens* quidem, *pol*, ipse *firmitatem* *fortunam* *sibi*, ut ait Plautus.

^d Pro mortalibus.] Vis istius præpositionis, eo sensu, quo in interpretatione indicavi-

mus, diligenter notanda est; nam aliquoties recurret in nostro Autore.

^e Præclara.] *La bonne mine, la belle prestance.*

^f Immortalia.] Rhetorice istud dictum: tametsi historiæ beneficio præclara facta in memoria hominum reviviscunt.

^g Æternus.] Hæc fuit opinio quorundam Philosophorum, quam ab Orpho dimanasse volunt. Imo Stoici rotunde animas divinæ mentis particulas esse prædicaverunt: A quo errore nos retrahit doctrina Christiana, cum animæ nostræ à Deo creatæ sint ex nihilo, adeoque initium habuerint; quamvis sint æternæ à parte post, ut loquuntur, atque in æternum esse debeat.

^h Amplius.] Ingenii humani tangit magnitudinem, &, ut ita dicam, vastitatem, qua cuncta complectitur.

est,

BELLUM JUGURTHINUM. 59

est, incultu atque socordiâ torpescere sinunt; cum præsertim tam multæ, variæque sint artes animi, quibus summa claritudo paratur. Verum ex¹ his magistratus, & imperia, postremo omnis cura rerum publicarum minumè mihi hac tempestate cupiunda videntur: quoniam neque virtuti honos datur; neque illi, quibus per fraudem² jus fuit, ^atutti, aut eo magis^b honesti sunt. Nam, ^cvi quidem regere patriam, aut^d parentes, quamquàm & possis, & delicta^e corrigas; tamen importunum est: cum præsertim omnes rerum mutationem cædem, fugam, aliaque hostilia^f portendant. frustra autem niti, neque aliud, se fatigando, nisi odium³ quærere, extremæ dementiæ est: nisi fortè quem inhonestâ & perniciosa lubido tenet, potentiae paucorum decus atque libertatem suam^g gratificari. Cæterùm ex aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum: ^h cuius de virtute quia multi dixere, prætereundum puto; simul, ne⁴ per insolentiam quis existumet memet studium meum laudando extollere. atque ego credo fore, qui, quia decrevi procul à republica ætatem agere, tanto tamque utili labori meo nomen inertiae imponant: ⁱ certè, quibus

INTERPRETATIO.

¹ Ex his artibus.

conari, neque aliud persequi & con-

² Neque illi quibus, per fraudem, ^j potestas fuit, gerendi Magis-
tratus & imperia, sunt ea re ma-

sequi se fatigando, nisi odium.
⁴ Ne aliquis existimet memet ex-
tollere insolenter studium meum, id
laudando.

³ Extremæ dementiæ est frustra

NOTE.

a Tuti.] Illud respicit bona fortunæ.

h Cujus de virtute.] Historiam Cicero dicit,

b Honesti.] Refertur hoc ad bona animi: adeoque iis de quibus loquitur, prorsus inutile fuisse dicit, muneribus frui Reipublicæ. Gall. diceret, Ils n'en sont ni plus à leur aise, ni plus honnêtes gens.

Testem temporum, Lucem veritatis. Magistratæ virtus, Nunciam vetustatis. Historiæ virtus certe maxima est, cum ex aliorum erratis in melius vitam nostram instituere, & quid exceptendum quidve fugiendum sit, sine nostro periculo, possimus cognoscere. Proinde haud immerrito Demetrius Phalereus Ptolemæum regem subinde admonebat, ut libros legeret, quoniam, quæ amici non audent Principibus demonstrare, ea omnia in libris scripta reperiuntur.

c Vi.] Plato, quod & Cicero refert, tantum contendere in Republica jubet, quantum probare tuis civibus possis; vim neque Parenti, neque Patriæ afferri oportere.

i Certe.] Vim habet occultam hæc vo-
culia, & conjunctam habet ironiam. Autor
enim dum videtur rationem reddere velle, cur
ab aliis reprehendatur, graviter illos vellicat.
Gall. diceremus eodem charactere, *Affurement*,
*Ces Messieurs qui savent si bien courir après
le petit peuple, &c.*

d Parentes.] Innuvit, tam turpe esse Patriam quam Parentes vi regere velle.

e Corrigas.] Hoc est, aliquatenus corruptam civitatem emendes, aut id certe coneris.

f Portendant.] Significant, & propemodum importent, cum iis qui castigantur, tum præfertim illis qui alios castigant.

g Gratificari.] Gall. diceret, Abandonner,
& faire litiére.

maxuma

maxima industria videtur, ^a salutare plebem, & conviviis ^b gratiam quærere. Qui si reputaverint, & ^c quibus ego temporibus magistratum adeptus sim; & ^d quales viri idem assequi nequierint; & postea, quæ ^e genera hominum in senatum pervenerint, profecto existumabunt, me magis ^f merito, quam ignaviā, judicium animi mei ^g mutavisse; majusque commodum ex ^h otio meo, quam ex aliorum negotiis, reipublicæ venturum. ⁱ Nam sæpè audivi, Q. ^k Maximum, P. ^l Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros, solitos ita dicere; cum majorum ^m imagines intuerentur, vehementissimè sibi animum ad virtutem accendi. scilicet non ⁿ ceram illam, neque figuram tantam vim in fæse habere; sed memoriâ rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectori crescere, neque priùs sedari, quam virtus eorum famam atque gloriam adæquaverit. At contrà quis est omnium ⁱ his moribus, quin divitiis, & sumptibus non probitate, neque industriâ, cum majoribus suis

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ *Quis omnium ita vivit.*

N O T A E.

^a *Salutare.*] Romæ mos erat, quovis pren-
sando, nomine proprio, quasi intime noti &
chari essent, appellando magnum, porrigoendo,
&c. plebis gratiam aucupari.

^b *Gratiam.*] Benevolentiam & populi favo-
rem solebant etiam epulis & conviviis deme-
teri.

^c *Quibus.*] Turbulentis scilicet, singulis ad
imperia properantibus; unde & ea obtinere
erat difficile.

^d *Quales.*] Catonem forte inter alios de-
signavit, qui Praetoram petens repulsam tulit.
Ceterum totus iste locus Rhetoricam habet
exhortationem, non persuasionem: neque vero
cuiquam Sallustium virtute Catoni prælatum
fuisse, Sallustius probaverit.

^e *Genera.*] Per contemptum loquitur, Gall.
Quelle sort de gens.

^f *Merito.*] Legitima de causa: Quasi scili-
cket eo indignum fuisse, cum turba hominum
levissimorum, in Senatum venire.

^g *Mutavisse.*] Id est, *Non jam, ut antea,*
ad Magistratus ferri.

^h *Otio.*] Honesto scilicet, quod in scri-
benda historia collocavit: nam aliud est otium
turpe, eorum qui se non tantum à rebus publi-
cis, sed ab omni omnino labore subtrahunt.

ⁱ *Nam sæpe.*] Ostendit autor quomodo ho-
minibus profit rerum memoria, atque adeo,
qua ratione Respublica ex suo otio emolumen-
tum possit capere.

^k *Maximum.*] Is ex Fabiorum fuit fami-
lia, qui dictator adversus Annibalem creatus,
cunctando vim fregit illius Imperatoris, atque
res Romanas paululum restituit.

^l *Scipionem.*] Plures eo nomine fuerunt
viri celeberrimi, præcipue vero Africani illi
duo, Major à victa Africa, Minor ab Africa
quoque, sed postquam ab illo victa fuisset,
ita dictus; antea in Scipionum familiam ab
Africani illius magni filio, & in decus gen-
tis assumptus, cum Paulo Macedonico pro-
creatus esset. De isto minore hic agi non fine
ratione crediderim.

^m *Imagines.*] Habant Romæ qui illu-
stri loco nati esent, quique in majoribus ali-
quem sella curuli decoratum habuissent, ima-
ges, vultus eorum & posteriorum ex cera
referentes, quas ligneo armario in atrio, seu
prima parte ædium, includebant; festis diebus,
apertis armariis, ornabant; in funeribus, cum
quis ex ea domo mortuus esset, honoris causa
efferebant.

ⁿ *Ceram.*] Ex qua fiebant imagines.

contendat?

BELLUM JUGURTHINUM. 61

contendat? etiam homines^a novi, qui antea per virtutem soliti erant nobilitatem antevenire, ^b furtim, & per ^c latrocinia potius, quam bonis artibus, ad imperia & honores nituntur. Proinde quasi prætura, & consulatus, atque alia omnia hujuscemodi per se ipsa clara, & magnifica sint, ac non perinde^d habeantur, ut eorum, qui ea sustinent, virtus est. Verum ego liberius, altiusque processi, dum me civitatis morum piget, tædetque, nunc ad incepsum redeo.

Bellum scripturus sum, quod populus Rom. cum Jugurtha rege^e Numidarum gessit: primùm, quia magnum & atrox,^f variaque victoria fuit; dein, quia tum primùm superbiæ nobilitatis^g obviām itum est, quæ^h contentio divina & humana cuncta permiscuit, eoque cordiæ processit, uti studiis civilibusⁱ bellum, atque^j vastitas Italicae finem facerent. Sed prius quam hujuscemodi rei initium expedio, pauca suprà repetam; quo, ad cognoscendum, omnia illustria magis, magisque in aperto sint. Bello Punico^k secundo, quo dux Carthaginien-sium Hannibal,^l post magnitudinem nominis Romani, Italicae opes maxumè attriverat; Masinissa rex Numidarum, in amicitiam receptus à P.^m Scipione, cui postea Africano cognomen ex virtute fuit, multa & præclara rei militaris facinora fecerat: ob quæ, victis Carthaginensibus, & captoⁿ Syphace, cujus in Africa magnum, atque latè imperium valuit, populus Rom. quascumque urbis, & agros manu cepere, regi dono dedit. Igitur amicitia Masinissæ bona atque honesta.

INTERPRETATIO.

¹ *Et non sint sicuti virtus eorum, qui ea gerunt.* Romana restitit superbiæ nobilitatis.

² *Quia victoria in hanc & illam partem inclinavit.* ⁴ *Ut discordiis civilibus bellum atque amplitudo Italicae finem facerent.*

³ *Quia tum primum Plebs*

NOTÆ.

^a *Novi.]* Id est, qui primi ex sua gente cläruerunt.

^b *Furtim.]* Non virtutem ostentando; sed largitionibus suffragia corrumpendo, aut aliter cuniculis irrependo.

^c *Latrocinia.]* Hoc nomine omnes damnatae distortas, per quas sibi potestatem quarebant, & Magistratus, si cum vi aliqua coniunctæ essent.

^d *Numidarum.]* Numidia Africæ regio est pars ejus tractus, quem hodie Barbariam vocavit, cum eo qui *Bildulgerid* dicitur. Vetus ex ipso Sallustio postea cognoscetur.

^e *Contentio.]* Inter plebem & nobilitatem.

^f *Bellum.]* Quod Marium inter & Syl-lam intercessit, huic favente nobilitate, illi plebe.

^g *Secundo.]* Ter Romani cum Carthaginensibus bellum gesserunt. Hoc secundo, Pænorum duce Annibale, profligata, & propemodum perdita fuit res Romana.

^h *Post magnitudinem.]* Id est, non contentus Romanorum gloriam proculaffe.

ⁱ *S:ipione.]* Hic est major.

^k *Syphace.]* Fuit Syphax rex Maesyleorum opulentissimus, Masinissa ab Oriente vicinus.

^l *Regi.]* Masinissa.

nobis

nobis permanxit: sed ^a imperii, vitæque ejus, finis idem fuit. Dein Micipsa filius regnum solus obtinuit, Manastabale, & Gulussa fratribus morbo absumptis. ¹ Is Atherbalem, & Hiempalem ex se se genuit; Jugurthamque filium Manastabilis fratris, quem Masinissa, quod ortus ex concubina erat, ^b privatum reliquerat, eodem cultu, quo liberos suos, domi habuit. Qui ubi primum adolevit, pollens viribus, decorâ facie, sed multò maxumè ingenio validus, non se ^c luxu, neque inertiae corrumpendum dedit. sed, uti mos gentis illius est, equitare, jaculari, cursu cum æqualibus certare: &, cum ² omnis gloria anteriet, omnibus tamen catus esse: ad Hoc, pleraque tempora in venando agere; leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire: plurimum facere, ^d & minum ipse de se loqui. Quibus rebus Micipsa tametsi initio lætus fuerat, existumans virtutem Jugurthæ regno suo gloriæ fore: tamen postquam hominem adolescentem, ³ exactâ ætate suâ, & parvis liberis, magis magisque crescere intelligit, vehementer eo negotio ^e permotus, multa cum animo suo volvebat. Terrebat eum ^f natura mortalium avida imperii, & ^g præceps ad explendam animi cupidinem; præterea, ^h opportunitas suæ, liberorumque ætatis, ⁴ quæ etiam mediocres viros spe prædæ transversos agit; ad hoc, ⁵ studia Numidarum in Jugurtham accensa; ⁶ ex quibus, si talem virum dolis interfecisset, nequa sedatio, aut bellum oriretur, anxius erat. His difficultatibus circumventus, ubi videt, neque per vim, neque insidiis opprimi posse

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Is Micipsa genuit ex se se Atherbalem & Hiempalem.

² Cum omnes gloria superaret.

³ Cum videt hominem adolescentem crescere magis ac magis, vita sua elapsa.

⁴ Quæ opportunitas etiam homines aliqua virtute præditos, spe præ-

dæ à recta via abducit.

⁵ Præterea maximus Numidarum favor in Jugurtham, Micipsam terrebat.

⁶ Anxius erat ne qua sedatio aut bellum oriretur ex Numidis, si talem virum fraude interfecisset.

N O T A E.

^a Imperii.] Illud est quod Gallice dicimus; Il perdait l' Empire avec la vie. Sed Latine phrasis ambigua est, adeoque minus probanda.

^b Privatum.] Scilicet nec regio cultu, nec in spem regni, educebatur.

^c Luxu.] Antique. Jam supra eosdem notavit fontes omnium malorum: Verissime; atque hic præcipue cavendum.

^d Et minum.] Facile his artibus sine invidia laudem invenias, & amicos pares.

^e Permotus.] Timens videlicet, ne Jugurtha gratia & viribus ad invadendum imperium uteretur.

^f Natura.] Illud est quod modo dixi: Metuebat Micipsa, ne, sicuti omnes a natura proni sumus ad explendam animi cupidinem, Jugurtha aliquid contra se, tum maxime contra liberos moliretur.

^g Præceps.] Hinc prima mali nostri labes: Adeoque hac in parte diffidendum præcavendum, & maxime ex longinquο principiis obstandum; nisi forte per prærupta frangi lubet.

^h Opportunitas.] Senes enim & pueri ad bellum sunt inepti.

hominem tam acceptum popularibus ; ¹ quod erat Jugurtha manus promptus, & appetens gloriæ militaris, statuit eum objectare periculis, & eo modo fortunam tentare. Igitur bello ^a Numantino Micipsa, cum populo R. equitum atque peditum auxilia mitteret, sperans vel ² ostentando virtutem, vel hostium sœvitia facile eum occasurum, præfecit Numidis, quos in Hispaniam mittebat ; sed ea res longè aliter, ac ratus erat, evenit. Nam Jugurtha, ut erat impigro atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, & ³ morem hostium cognovit ; multo labore, multaque curâ, præterea modestissimè parendo ; & sœpe ⁴ obviam eundo periculis, in tantam claritudinem brevi pervenerat, uti nostris vehementer carus, Numantinis maximo terrori esset. Ac sanè, quod difficillimum in primis est, & prælio strenuus erat, & bonus consilio : quorum ^c alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem adferre plerumq; solet. Igitur ^d imperator omnes ferè res asperas per Jugurtham agere, in amicis habere, magis magisque eum indiès amplecti, quippe cuius neque consilium, neque inceptum ullum frustrà erat. ^e Huc accedebat munificentia animi, & ingenii solertia : quibus rebus sibi multos ex Romanis familiari amicitia conjunxerat. Ea tempestate in exercitu nostro fuere complures novi, atque nobiles, quibus divitiæ bono honestoque ^f potiores erant, factiosi, domi potentes, apud socios clari magis, quam honesti ; qui Jugurthæ non ^f mediocrem animum pollicitando accendebant, si Micipsa rex occidisset, fore uti solus imperio Numidiæ potiretur : ^g in ipso maxumam virtutem, Romæ

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quia Jugurtha erat manus promptus, & cupidus gloriæ militaris, Micipsa decrevit eum objectare periculis.	præfecit Numidis.
² Micipsa opinans eum interficendum iri, vel dum virtutem ostentaret, vel hostium sœvitia, eum	³ Postquam Jugurtha cognovit hostium pugnandi rationem.
	⁴ Objectando se periculis.
	⁵ Præterea in ipso erat magnificientia animi.

N O T A E.

^a Numantino.] Numantia urbs fuit Hispanæ Terraconensis, non longe ab ortu fluminis Durii, si viros astimes, par omnibus urbibus bello, quod olim adversus Romanos fortissime gesserunt.

^b Morem.] Hic in perditissimo homine, pro tempore spectare licet ornatissimi juvenis speciem, & virtutis exemplum.

^c Alterum.] Este scilicet, bonum consilio, generat timorem : enimvero aliquis ut bene det consilium, ille debet prævidere pericula ; quod si fuerit, ea profecto reformidabit, de-

inde, quod pronum est, ni virtus adsit, eadem quoque fugitabit.

^d Imperator.] Scipio.

^e Potiores.] Id est, Apud quos major divitiarum, quam virtutis, ratio et astimatio erat.

^f Mediocrem.] Id est, Cum jam sua sponte Jugurtha dominationem affectaret, cupiditatem inflammabant insuper exitiales illi Consiliarii.

^g In ipso.] Jugurtha scilicet. Haec & similis injerunt nefatii illi adulatores.

○ nnia

omnia venalia esse. Sed postquam, Numantiā deletā, P. Scipio dimittere auxilia, & ipse reverti domum decrevit; ¹ donatum, atque laudatum magnificè pro concione Jugurtham in ^a prætorium adduxit; ibique secreto monuit, uti potius ^b publicè, quām privatim, amicitiam populi Rom. coleret; neu ^c quibus largiri insuesceret: periculose à paucis emi, ^d quod multorum esset. si permanere vellet in suis ^e artibus, ^f ultrò illi & gloriam, & regnum venturum: sin ^g properantiūs pergeret, suāmet ipsum pecuniā præcipitem casurum. Sic locutus, cum literis eum, quas Micip̄sæ redderet, dimisit. earum ² sententia hæc erat. *Jugurthæ tui bello Numantino longè maxima virtus fuit: quam rem tibi certe scio gaudio esse, nobis ob merita sua carus est; ut idem ³ S.P.Q.R. sit, summā ope nitemur. Tibi quidem ⁴ pro nostra amicitia gratulor. en h̄bēs vi- rum dignum te, atque avo suo Massinissā.* Igitur ^h rex, ubi ea quæ famā acceperat, ex literis imperatoris ita esse cognovit, cum virtute, tum ⁱ gratiā viri permotus, ^k flexit animum suum: & Jugurtham beneficiis vincere aggressus est, statimque eum adoptavit, & testamento pariter cum filiis hæredem instituit. Sed ipse paucos post annos, morbo, atque ætate confectus, cum sibi finem vitæ adesse intelligeret, coram amicis, & cognatis, itemque Atherbale, & Hiempſale filiis, dicitur hujuscemodi verba cum Jugurtha habuisse.

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Adduxit Jugurtham in tentorium suum, postquam ipsi munera contulisset, atque eum laudasset magnifice coram exercitu.

² Earum sensus hic erat.

³ Senatus, Populusque Romanus.

⁴ Gratulor equidem tibi, secundum nostram amicitiam.

N O T A E.

a Prætorium.] Tabernaculum erat, seu tentorium, vel domus Imperatoris, sive Prætor, sive Consul fuisset.

b Publice.] Hoc est, *Ne huic aut illi se ille privatim addiceret, sed virtute sua universum Populum Romanum sibi demereretur.*

c Quibus.] Non dixit quibusvis; quomodo Jugurthæ levitatem exprobasset, neque factum ipsum in totum damnasset; verum quibus dixit, ut ille intelligat, neminem largitionibus devinciendum, eo modo, & fine, quo procul dubio, summus Imperator cœpisse cum intellexerat.

d Quod multorum.] Loquitur de amicitia & favore P. Romani. Cæterum ex singulis proprium Scipionis verbis maxima documenta sumere possunt viri principes: que quia Jugurtha spreverat, de summo fastigio excussus est.

e Artibus.] Bonis scilicet. Reprehensionem habet hæc Imperatoris admonitio tametsi occulta est.

f Ultrò.] Ipse nec cogitante. Gall. Sans qu'il s'en mit en peine.

g Properantius.] Hoc est, vim faceret rebus, quæ cum tempore fiunt, sensim & fine sensu, quæque aliter franguntur. Gall. Que s'il se bâtoit trop; Que s'il violentoit les choses.

h Rex.] Micip̄sæ.

i Gratia.] Cum Jugurtham gratum & acceptum esse sciret, tum Popularibus, tum Romanis.

k Flexit.] Hoc est, Cum antea Jugurtham perdere quæsivisset, mutato consilio, beneficium ipsum cumulavit.

Parvum ego te, Jugurtha, ^a amissō patre, sine spe, sine opibus, in meum regnum accepi, existumans non minus me tibi, quām si genuissim, ob beneficia carum fore; neque ea res ^d falsum me habuit. Nam ut alia magna & egregia ⁱ tua omittam, novissimè rediens Numantiā, meque, regnumque meum gloriā honoravisti; tuāque virtute nobis Romanos ex amicis amicissimos fecisti: in Hispania nomen familiæ ^f renovatum est: postremo, quod & difficultum inter mortalis est, gloriā invidiam vici. Nunc, quoniam mibi natura finem vitæ facit, per ^h hanc dextram, per ² regni fidem moneo, obtestorque, uti hos, qui tibi genere propinquī, ⁱ beneficio meo fratres sunt, caros habeas; ne malis alienos udjungere, quām sanguine conjunctos retinere. Non exercitus, neque thesauri, præsidia regni sunt, verū amici: quos neque armis cogere, neque auro parare queas: Officio & fide pariuntur. Quis autem amicior, quām frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, si tuis hostiis fueris? Evidem ego regnum vobis trado firmum, si boni eritis; si mali, imbecillum. Nam ^k concordiā res parvæ crescunt, discordiā maxumæ ^l dilabuntur. Cæterum ante hos ³ te, Jugurtha, quia aetate, & sapientiā prior es, ne aliter quid eveniat, providere decet:

INTERPRETATIO.

¹ Nam ut silentio præteream alia tua magna, & egregia fa- cinora.	² Moneo per fidem quæ regno debetur. ³ Cæterum te decet, plus quam hos.
--	--

NOTE.

^a Amisso.] Manastabale, scilicet.

^b In meum.] Id est, Non modo in regiam induxi, sed cultu & spe cum filiis meis eadem eduxi.

^c Genuissim.] Te supple.

^d Falsum.] Id est, Tu mibi revera ea omnia præfisiisti, quæ à filio possunt repeti.

^e Tua.] Nota phrases ejusmodi ellipticas: Vim habent maximam. Ita, cum apud Terentium, pater filium vocat omnium, plus est quam si sceleratissimum, aut quopiam atroci aliò nomine appellasset, cum quodlibet intelligi posset.

^f Renovatum.] Hoc dicit, quia Masinissa multa præclare gesserat in Hispania adversus Romanos, priusquam cum Scipione societatem iniret.

^g Difficillum.] Omnino: nam ut habet Horatius,

Heu! nefas;

Virtutem incolumem odimus,

Sublatum ex oculis querimus, invidi.

^h Hanc.] Intelligendum est Micipsam Jugurthæ manum tenuisse, dum haec diceret.

ⁱ Beneficio.] Quia, videlicet, in partem & regni hereditatem Jugurtham Micipsa assumpserat; atque pro filio habuerat.

^k Concordia.] Scitum est quod quidam fecit, ut concordiam filios, quos magno numero habuit, edoceret: Sagittas, pro eorum numero sumpsit, quas in fasciculum colligatas cuique rumpendas porrexit; quod illi cum nequivissent, ipse singulas seorsim nullo negotio perfregit. Itaque omne quod est, tam diu manet atque subsistit, quam unum est; interit quando solvit, aut unum esse definit.

^l Dilabuntur.] Pereunt, sed acute expressit, cum dilabi præcise notet in partes varias abire, quod ex se & immediate ponit totius destructionem. Tanti est certe unio in universa natura, ut vel ipsum nomen nescio quid blandi & jucundi sapiat; divisio contra lacerare, & omne malum portendere videatur.

Nam in omni certamine, qui¹ opulentior est, etiam si accipit injuriam, tamen, quia plus potest, facere videtur. Vos autem, Atherbal, & Hiempſal, colite, obſerveate² talem hunc virum; imitamini virtutem, & enitimini, ne ego meliores liberos³ ſumpſiſſe videar, quam genuiſſe.

Ad ea Jugurtha, tametsi regem⁴ ficta locutum intelligebat, &^b ipſe longe aliter animo agitabat; tamen pro tempore benignè respondit. Micipſa paucis post diebus moritur. Postquam illi more regio⁴ iusta magnifice fecerant, ^c reguli in unum convenerunt, ut inter ſe de negotiis cunctis disceptarent. Sed Hiempſal, qui minimus ex illis erat, naturā ferox, etiam antea ignobilitatem Jugurthæ, quia^d materno genere impar erat, despiciens, ^e dexterā Atherbalem adſedit; ne medius ex tribus, quod^f & apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret. Dein tamen, ut^g ætati concederet, ^h fatigatus à fratre, vix in partem alteram transductus est. Ibi cum multa de administrando imperio diſſerent, Jugurtha inter alias res jacit, oportere quinquennii consulta, &ⁱ decreta omnia reſcindi: ^k Nam per ea tempora conſectum annis Micipſam parū animo valuiſſe. Tum^l idem Hiempſal placere ſibi reſpondit: nam^m iſum illum tribus his proxumis annis adoptione in re-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Qui fortior est videtur face-
re injuriam, quamvis eam accipiat,
quia plus potest.

² Reveremini hunc virum tan-
ta virtute ornatum.

³ Ne ego videar adoptaffe me-
liores liberos, quam genuiſſe.

⁴ Postquam illum, more regio,
magnifice ſepeliiffent.

N O T A E.

a *Ficta.*] Res profecto fictæ non erant, vera dicebat Micipſa; ſed animus fictus erat: non ex benevolentia; ſed ex metu loquebatur.

b *Ipſe.*] Jugurtha.

c *Reguli.*] Jugurtha, Atherbal, & Hiempſal, qui, diviſo regno, parvi erant reges.

d *Materno.*] Antea natum eum ex concubina vidimus.

e *Dextera.*] Veriſimile eſt Jugurtham cum Atherbale, jam tum fine omni prolixiore cæremonia, adſedit. Occasio inter illos duos non fuit, de loco aulica urbanitate defceptandi; nam ſive Jugurtha ſuperiorem, ſive inferiorem obtinere voluit, utrobique ad Atherbalis finistra ſedere debuit. Hiempſalis fuit hanc item dirimere. Cujus enim ille vacuum latus clauſiſſet, ei medium & honoratum locum dediſſet: cumque dextra

Atherbalem adſedit, Jugurtham in loco infimo collocavit.

f *Et.*] Hinc concludas, moris fuifſe apud Romanos, ut ſedentibus locus medius eſſet honoratissimus.

g *Ætati.*] Jugurthæ ſcilicet.

h *Fatigatus.*] Eum premebat Atherbal, ut in Jugurthæ finiſtrā transfiret; eoque pacto Jugurtha medius foret.

i *Decreta.*] Micipſae ſcilicet. Plus vero di-
cit *decreta* quam *consulta*: Hæc vocamus, *des*
Declarations, Illa vero, *des Arrêts*.

k *Nam.*] Ratio eſt Jugurthæ pro reſcindendis Micipſae decretis.

l *Idem.*] In neutrō genere. Dicit Hiempſal, acri in Jugurtham cum aculeo, ſibi placi-
cere, ut patris poſtema decretā reſcinderen-
tur.

m *Ipſum.*] Jugurtham.

gnum pervenisse. Quod verbum in pectus Jugurthæ ^a altius, quam quicquam ratus, descendit. Itaque ex eo tempore irâ & metu anxius moliri, parare, atque eo modo in animo habere, quibus Hiempsal per dolum caperetur. Quæ ^b tardiūs procedunt, neque lenitur animus ^b ferox, statuit quovis modo inceptum perficere. Primo conventu, quem ab regulis factum supra memoravi, propter dissensionem placuerat dividere thesauros, ^c finisque imperii singulis constituti. Itaque ad utramq; rem tempus decernitur, sed maturius ad pecuniam distribuendam. Reguli interea in loca propinqua thesauris alius alio concessere. Sed Hiempsal in oppido Thirmida forte ejus utebatur domo, qui proxumus ^c lictor Jugurthæ, carus acceptusque ei semper fuerat: quem ^d ille casu ministrum oblatum promissis onerat, impellitque, ut tanquam suam domum visens erat: portarum claves ^e adulterinas paret: nam veræ ad Hiempalem referebantur: cæterum, ubi res postularet, ^f seipsum cum magna venturum manu. Numida mandata brevè conficit: atque, uti doctus erat, noctu Jugurthæ milites introducit. Qui postquam in ædes irrupere; ^g diversi regem querere; dormientis alios, alios occursantis interficere: scrutari loca abdita; clausa effringere: strepitu & tumultu omnia miscere: cum interim Hiempsal reperitur, occultans se tugurio mulieris ancillæ, quò initio pavidus, & ignarus loci, profugerat. Numidæ caput ejus, uti jussi erant, ad Jugurham referunt. Cæterum fama tanti facinoris per omnem Africam brevè divulgatur: Atherbalem, omnisque, qui sub Micipæ imperio fuerant, metus invadit. In duas partis discedunt Numidæ: plures Atherbalem sequuntur, sed illum alterum bello meliores. Igitur Jugurra, quam maximas potest copias armat: urbis partim vi, alias voluntate imperio suo adjungit: omni Numidiæ imperare parat. Atherbal, tametsi Romam legatos miserat, qui senatum docerent de cæde fratris, & fortunis suis: tamen fretus multitudine militum, parabat armis contendere. Sed ubi res ad certamen venit, victus ex prælio profugit in ^g provinciam, ac dehinc Romanum contendit. Tum Jugurtha ^h patratis consiliis, postquam omni Numidiâ potiebatur,

INTERPRETATIO.

¹ Placuit terminos imperii singularis assignari.
² Alii alio regem quæsiverunt.	³ Tum Jugurtha consiliis ad finem perduxit, &c.

NOTÆ.

^a Altius.] Id est, *Eo gravissime vulneratus fuit: tantoque altius telum infixum, quanto acutius fuit.*

^b Ferox.] Jugurthæ.

^c Lictor.] Liætores erant qui proxime Magistratum vel regem præcedebant. Hujus domum Hiempsal in hospitium assumpserat.

^d Ille.] Jugurtha.

^e Adulterinas.] *De fausses clefs.*

^f Seipsum.] Jugurham.

^g Provinciam.] *Hoc est, in eam Africæ partem quæ per Romanos Magistratus gubernatur.*

^h Consiliis.] Quæ, scilicet, de opprimendis fratribus, & eorum regno invadendo, inveniat.

in otio facinus suum cum animo reputans, timere populum R. neque aduersus iram ejus usquam, nisi in avaritia ^a nobilitatis, & pecunia sua, spem habere. Itaque paucis diebus, cum auro, argentoque multo legatos Romam mittit: quis præcipit ut primùm veteres amicos munieribus expleant, dein novos ⁱ acquirant: postremò, quemcumque possint largiundo parare, ne cunctentur. Sed ubi Romam legati venere, & ex præcepto regis, ^b hospitibus, aliisque, quorum eâ tempestate in senatu auctoritas pollebat, magna munera misere: tanta ^c commutatio incessit, ut ex maxima invidia in gratiam & favorem nobilitatis Jugurtha veniret. ^d quorum pars spe, alii præmio inducti, singulos ex senatu ^e ambiundo, nitebantur, ne ^f gravius in eum consuleretur. Igitur, ubi legati satis confidunt, die constituto senatus utrisque ^g datur. Tum Atherbalem hoc modo locutum accepimus.

Patres conscripti, Micipsa pater meus moriens mibi præcepit, uti regni Numidiæ tantummodo ^h procurationem existumarem meam; cæterum ⁱ jus, & ^k imperium penes vos esse: simul eniterer domi, militiæque quam maximo usui esse populo Romano vos mibi ² cognatorum, vos in locum affi-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Postea novos requirant.

² Præcepit ut vos pro consanguineis & affinibus haberem.

N O T A E.

^a Nobilitatis.] Romanæ, scilicet.

^b Hospitibus.] Eos intellige quibuscum bello Numantino Jugurtha arctam amicitiam, & hospitii necessitudinem conjunxerat; ita ut ipse apud illos, si in Italiam esset, illi apud ipsum, si in Numidiam venirent, diversarentur. Hospitii verò sanctissima jura fuerunt.

^c Commutatio.] Nimis Jugurthæ facinus cunctis atrocissimum visum est; sed postquam pecuniâ quidam corrupti sunt, mentem & animum mutaverunt, atque Jugurthæ crimen minuerunt.

^d Quorum.] Nobilium, scilicet, qui sub voce nobilitatis comprehenduntur: Quod notwithstanding; nam relativum *quorum* non cum nomine expresso, sed cum re intellectâ consentit.

^e Ambiundo.] Prout fit, inter alios sermones, illi Jugurthæ crimen verbis mitigabant, Senatorumque favorem ipsi conciliabant.

^f Gravius.] Ne bellum adversus ipsum determinerent, aut hostem judicarent.

^g Datur.] Id est, dies constituitur ad quem in Senatum admitterentur Atherbal & Jugurthæ legati.

^h Procurationem.] Administrationem: La Lieutenance.

ⁱ Jus.] Fundamentum notat hoc vocabulum, aut dominandi rationem.

^k Imperium.] Totum istud rhetorice & blandâ comitate dicitur; nam alioqui Micipsa, fuerat & Masinissa P. Romani socius. Additæ fuerant equidem Romanorum beneficio multæ urbes utriusque imperio, sed uterque meruerat: imò fatebitur postea ipse Atherbal, non admodum Romanorum fortunam expetendam fuisse, quo tempore foedus initum cum ipsis. At ne ego, quod absque blandimento verum est, taceam, plerunque certè evenit, ut paulatim sub fæderis titulo, ille in minus potentem dominium usurpet, qui opibus præcellit: Libertatis inane nomen ut maneat, foedus pangitur, quod precariam servitatem inducit.

nium ducerem: si ea fecisset, in vestra amicitia exercitum, divitias, munimenta regni me habiturum. Quæ præcepta patris mei cum agitarem; Jugurtha, homo omnium, quos terra sustinet, sceleratissimus, contempto imperio vestro, Masinissæ me nepotem, utique ab stirpe solum atque amicum populi R. regno, fortunisque omnibus expulit. Atque ego P. C. quoniam eò miseriaram venturus eram, vellem, potius ob mea, quam ob majorum meorum beneficia posse me à vobis auxilium petere, ac maxumè^a deberi mihi beneficia à populo R. quibus non egerem: ^b secundùm ea, si desideranda erant, uti^c debitissimis uterer. Sed quoniam parùm tuta per se ipsa probitas est, neque mihi ^d in manu fuit, Jugurtha qualis foret: ad vos configi P. C. quibus, quod mihi miserrimum est, cogor prius oneri, quam usui esse. Cæteri reges, aut bello victi in amicitiam à vobis recepti sunt, aut in suis dubiis^e rebus societatem vestram appetiverunt. Familia nostra cum populo R. bello Carthaginensi amicitiam instituit, quo tempore magis fides ejus quam fortuna petenda erat. ^f Quorum progeniem vos, P. C. nolite pati me nepotem Masinissæ frustra à vobis auxilium petere. Si ad^g impetrandum nihil cause haberem, præter miserandam fortunam: quod paulò antè rex, genere, famâ atque copiis potens, nunc deformatus ærumnus, inops, alienas opes exspecto: tamen erat majestatis populi Romani prohibere injuriam: neque pati, cujusquam regnum per scelus crescere. Verum ego iis finibus ejectus sum, quos majoribus meis populus Rom. dedit: undè pater, & avus meus unà vobiscum expulere Syphacem, & Carthaginenses. Vestra beneficia mihi erepta sunt, P. C. vos in mea

INTERPRETATIO.

¹ Neque penes me fuit.⁴ Nolite pati, me progeniem eorum, & nepotem Masinissæ, petere frustra auxilium à vobis.² Aut in vacillantibus suis rebus fœdus vobiscum inire quæsive-⁵ Tamen erat majestatis Pop. Romani impedire ne ego injuria afficerer.³ Magis fides ejus erat quæ-

NOTÆ.

^a Deberi.] Sunt equidem in hac oratione plurimæ bonæ rationes; at vero accurata methodo non sunt dispositæ. De industria & bene facturn ab Autore, qui hominem elegantia Romana minus excutum, suo more loquenter inducit. Ita plane præcipit summus magister Horatius.

^b Secundum ea.] Id est, Ex eo, Deinde, Gall. Et qu'en consequence de cela.

^c Debitis.] Repetit quod ita dictum nunquam oportuit.

^d In manu.] Id est, Non potui facere ut

Jugurtha, quam fuit, alias effet. Hoc dicit ut importunitatem, necessitate qua compulsus fuit, excusat.

^e Impetrandum.] Auxilium, scilicet, à vobis contra Jugurham. Videtur Atherbal præscire quod futurum est; adeoque à Romanis, diffidens, & quasi à recusantibus auxilium petit. Ominosa est ista petendi ratio, & contumeliosa, quæque ergo, ita institui minime debet.

^f Verum.] Jam rationes optimas optime proponit Atherbal, sed in eo diu non manebit.

injuria despecti estis. Eheu me miserum! buccine, Micipsa pater, beneficia tua evasere, uti, quem tu parem cum liberis tuis, regnique participem fecisti, is potissimum stirpis tuæ extinctor sit? numquam ne ergo familia nostra quieta erit? semper ne in sanguinem, ferro, fuga versabimur? Dum Carthaginenses incolumes fuere, jure omnia sæva patiebamur. Hostis ab latere: vos amici procùl: spes omnis in armis erat. Postquam illa^d pestis ex Africa ejecta est, læti pacem agitabamus: quippe, quis hostis nullus erat, nisi forte quem vos jussissetis. Ecce autem ex improviso Jugurtha, intolerandâ audaciâ, scelere, atque superbiâ se efferens, fratre meo, atque eodem propinquo suo interfecit, primum regnum^d ejus, sceleris sui prædam fecit: post, ubi me iisdem dolis nequit capere, nihil minus, quam vim aut bellum^e expectantem, in imperio vestro, sicut videtis, extorrem patriâ, domo, inopem, & co-opertum miseriis efficit, ^f ut ubivis tutius, quam in meo regno essem. Ego sic existimabam, P. C. uti prædicantem audiveram patrem meum: qui vestram amicitiam diligenter colerent, eos multum laborem suscipere, cæterum ex omnibus maxime tutos esse. ^g Quod in familia nostra fuit, præstítit, ut in omnibus bellis adesset vobis: nos uti per otium tuti simus, ^g in manu vestra est, P. C. Pater nos duos fratres reliquit: tertium Jugurtham^h beneficiis suis ratus est nobis coniunctum fore. Alter eorum necatus: alter ipse ego manusⁱ impias vix effugi. Quid agam? aut quò potissimum infelix accedam? ^j generis præsidia omnia extincta sunt: pater, uti neceſſe erat, ^k naturæ conces-

I N T E R P R E T A T I O.

^l Ità ut essem tutius ubivis, quam in meo regno.

^m Quantum fuit in potestate familiæ nostræ, effecit, ut auxilio vobis esset in omnibus bellis.

^l Micipsa pater meus credidit Jugurtham, tertium nostrum fraterem, beneficiis suis fore nobis coniunctum & amicum.

^m Pater mortuus est.

N O T A E.

a Tua.] In perditum Jugurtham.

b Semper ne.] Masinissa à Carthaginensiis. bus regno pulsas fuerat; Micipsa Romanis auxilio adversus illos venerat; frater Hiempfal à Jugurtha jugulatus; ipse ab eodem ad ultimas angustias redactus sum.

c Jure.] Quia inter se illi, maxime propter Romanos, hostes erant.

d Pestis.] Loquitur de Carthaginensisibus.

e Ejus.] Credo pateretur Sallustius, ut pro ejus, ipsius reponeretur, ad vitandam ambiguitatem, si quis forte ejus cum scle-

ris construeret: ideoque virgulum apposui.

f Expectantem.] Qui ne m'attendois à rien moins qu'à faire la guerre.

g In manu.] Quia potentes estis, quique facile Jugurtham in officio retinueritis. Cæterum in Jugurtha fuit quod post Hannibalem timeretur, ut habet Florus.

h Impias.] Jugurthæ, scilicet. Syncedone est, quæ vim anget orationis; ut hinc patet. Jugurtham impietate factum celebrem.

i Generis.] Cognitorum patris, fratri, &c.

fit:

BELLUM JUGURTHINUM. 71

fit: fratri, ^a quem minumè decuit, propinquos per scelus vitam eripuit: affinis, amicos, propinquos cæteros meos, ^b alium alia clades oppressit: capti ab Jugurtha, pars in crucem acti, pars bestiis objecti sunt: pauci, quibus relictæ est anima, clausi in ^c tenebris cum mœrore & luctu, morte graviorem vitam exigunt. Si omnia, quæ aut amisi, aut ex ^d necessariis adversa facta sunt, incolumia manerent: tamen, si quid ex improviso mali accidisset, vos implorarem, P. C. quibus ^e pro magnitudine imperii, ^f jus, & injurias omnis, curæ esse decet. Nunc verò exul patriâ, domo, solus, atque omnium ^g honestarum rerum egens, quos accedam, aut quos appellem? nationesne, an reges, qui omnes familiæ nostræ ob ^h vestram amicitiam infesti sunt? an quoquā mibi adire licet, ubi non majorum meorum hostilia monumenta plurima sint? an quisquam nostri misereri potest, qui aliquando vobis hostis fuit? ⁱ Postremo, ^h Masinissa nos ita instituit, P. C. ne quem coleremus, nisi pop. R. ne societas, ne foedera nova acciperemus: abundè magna præsidia nobis in vestra amicitia fore: ^j si huic imperio fortuna maturetur, unà occidendum nobis esse. ^k Virtute, ac diis volentibus, magni estis & opulentis: omnia ^l secunda, & obedientia sunt: quò facilius sociorum injurias curare licet. Tantùm

INTERPRETATIO.

¹ Qui capti sunt à Jugurtha partim cruci affixi sunt.

² In carceris obscuritate detenti agunt vitam duriorem morte, cum mœrore & luctu.

³ Ex amicis & faventibus aduersa facta sunt.

⁴ Masinissa nos ita instituit, si imperium Romanum fortuna deficeret, nobis unà pereundum esse.

⁵ Virtute vestrâ, & deorum beneficio magni estis.

⁶ Omnia sunt vobis faventia.

NOTE.

^a Quem.] Jugurham dicit, qui propinquos & fratres suos ab ipsorum patre beneficiis cumulatus, tueri, interficere, debuit.

^b Alium.] Hoc est, Diverse perierunt.

^c Pro magnitudine.] Id est, cum tam late pateat imperium Romanum, & ejus auctoritas. Elegans est hæc locutio; at videndum ne patiat obscuritatem.

^d Jus.] Quandoquidem ipse Sallustius lib. 3. Historiarum more antiquo vis ponit in Accusativo plurali pro vires, forte hic vis pro jus legendum esset; hic enim agitur de ope imploranda, non contra jus, sed contra vim & injustitiam. Nolim tamen circa jus novas lites movere.

^e Honestarum.] Id est, quæ regem comitari & cohonestare debent.

^f Vestram.] Id est, quam vobiscum invimus.

^g Postremo.] Denique: Ut ne vos diutius moreris.

^h Masinissa.] Bene & cum artificio Masinisse cujus tamen vix ullam memoriam habebat, potius quam Micipſæ, sermonem injicit Atherbal; quia nimirum ejus gratam sciebat P. Romano recordationem.

ⁱ Fortuna.] Honesta oratio, qua rei invidiam minuit. Id est, Si res publica Romana ante tempus periret.

illud vereor, ne¹ quos privata amicitia Jugurthæ² parum cognita, transversos agat: quos ego audio maxumâ ope niti, ambire, fatigare vos singulos, ^b ne quid de^c absente, incognitâ causâ, statuatis: ^d fingere me verba, & fugam simulare, cui licuerit in regno manere. ^e Quod utinam illum cuius impio facinore in has miserias projectus sum, eadem hæc^f simulantem videam: & aliquando aut apud vos, aut apud Deos immortalis rerum humanarum cura orietur, ut ille, qui nunc sceleribus suis ferox atque præclarus est, omnibus malis^g excruciat, impietatis in parentem nostrum, fratri mei necis, mearumque miseriarum gravis pœnas reddat.² Nam jam, frater animo meo carissime, quamquam tibi immaturo, & undè minime decuit, vita erepta est, tamen lœtandum magis, quam dolendum puto casum tuum. Non enim^h regnum, sed fugam, exilium, egestatem, & has omnis, quæ me premunt, ærumnas cum anima simili amisi: at ego infelix in tanta mala præcipitatus, pulsus ex patrio regno, rerum humanarumⁱ spectaculum præbeo:³ incertus

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Ne amicitia privata Jugurthæ parum cognita aliquos à justitia via abducatur.

² Nam jam, ô Hiempſal, frater carissime animi meo, puto casum tuum & mortem lœtandum magis quam dolendum, quamquam via erepta est tibi immaturo, &

primâ juventæ face, & ab eo, à quo minimè decuit eam tibi eripi.

³ Ego sum incertus quid agere debeam, an quæram ulcisci mortem tuam, dum ipse ego ope alterius; an ego, cuius potestas vitæ & necis pendet ex potentia aliena, consulam regno meo.

N O T A E.

a Parum cognita.] Innuit Jugurtham amicitiae, virtutumque quibus ea conciliatur simulatione, quibusdam Romanis, qui illi, quasi vere amicus fuisset & honestus, favebant, perfido se imposuisse. Cæterum ipsorum avaritia potius quam amicitia cum Jugurtha conjunctos eos Atherbalem haud quaquam latebat; sed dissimulatum isthuc oportuit: quod quidem non imperite fecit.

b Ne quid.] Maximus fuit hac in parte Jugurthæ dolus: neque aliud possit videri ini quis, quam postulare, ut de absente, atque indicta causa statuatur, prout Atherbalem facere legati supponebant. At vero perverse illi, cum Atherbalis petitionibus illud subdole admiscent, quod non perversa modo, sed & ineptas eas efficit. Is profecto ridicule nimis requivisset, ut de Jugurtha Senatus indicta causa decerneret, cum ad eam dicendam illi adessent: Verum tyrannum oportuit suis technis tempus redimere; jamque nos nimium detinuit.

c Absente.] Jugurtha scil.

d Fingere.] Non potest verbum hoc, eo modo quo præcedentia, immediate construi cum verbo audio; Verum in eo laudem meruit noster Autor, qui quasi inordinate ea con gerit quæ contemnit.

e Quod.] Illud est quod Gallice, ornatus causa, vel ex majoris affectus consuetudine, dicimus, Que plût à Dieu que, &c.

f Simulantem.] Nota hanc respondendi rationem: Acris est; cumque multas habet figuræ, cum plures tangit affectus. Simpliciter negasset Atherbal se simulare infortunium suum, sed revera miserum esse.

g Excruciatus.] Supple, Sicut ego sum.

h Regnum.] Id est, non tam regnum. Lœtandum magis quod regno spoliatus sis, quam dolendum; cum à te, una & eadem opera, fuga, egestas, exilium depulsum sit.

i Spectaculum.] Id est, De me fragilitatis humanæ exemplum fortuna exhibuit.

quid

gnita,
tigare
d fin-
Quod
eadem
os im-
us suis
tis in
gravis
m tibi
ndum
ed fu-
umnas
s, pul-
certus

à quo
agere
mor-
alte-
vitæ
liena,

iac, eo
construi
m me-
ea con-

ornatus
ine, di-

endi ra-
habet fi-
mplici-
tum.
Læ-
, quam
opera,
gilitatis

quid
quid agam, tuas ne injurias persequar, ipse auxiliū egens, an regno consulam, cuius vitæ, necisque potestas ex opibus alienis pendet. Utinam, emori, fortunis meis honestus exitus esset, ne vivere contemptus viderer, si defessus malis injuria concessissim. Nunc quoniam neque vivere lu-
bet, neque mori licet sine dedecore, P. C. per vos, per liberos, atque pa-
rentes vestros, per majestatem populi R. subvenite misero mihi: ite ob-
viam injuriæ: nolite pati regnum Numidiæ, b quod vestrum est, per
scelus, & sanguinem familiæ nostræ tabescere.

Postquam rex finem loquendi fecit, legati Jugurthæ c largitione ma-
gis, quam causâ freti, paucis respondent: Hiempalem, ob saevitiam suam, ab Numidis interceptum: Atherbalem ultrò bellum inferentem, postquam superatus sit, queri, quod injuriam facere nequisset: Jugur-
tham ab senatu petere, ne se alium putaret, ac Numantiae cognitus esset; neu verba inimici ante facta sua poneret. Deinde utrique curiā egrediuntur. 3 Senatus statem consultit: fautores legatorum, præterea magna pars gratiâ depravata, Atherbalis dicta contemnere: Jugurthæ virtu-
tem laudibus extollere: gratiâ, voce, denique omnibus modis pro alieno scelere, & flagitio, sua quasi pro gloria, c nitebantur. at contrà pau-
ci quibus bonum & æquum divitiis carius erat, subveniendum Atherba-
li, & Hiempalis mortem severè vindicandam censebant. sed ex omni-
bus maxumè Æmilius f Scaurus, homo nobilis, impiger, factiosus,

INTERPREATIO.

<p>¹ Utinam morte finem honestum facere possem infortunio meo, ne homines viderent me abjectum & spretum inter vivos, si defatigatus majis, propter injuriam cessissim.</p>	<p>² Quoniam neque vita mihi placet.</p>
	<p>³ Extemplo Senatorum senten- tia ea de re exquiritur.</p>

NOTÆ.

a *Concessissim.*] Hic locus aliquam habet obscuritatem, adeoque videndum quid intelligamus per rō concedere. Hic est, ut videtur, Deponere studium regnandi, & fratris mortem ulciscendi, vel Omnia Jugurthæ libidini per-
mittere. Gall. in hunc sensum dicemus, Plût à Dieu que la mort sût un parti honnête, que je pâsse prendre dans mes infortunes, de peur de paroître dans le monde comme un miserable, si me trouvant épisè par les maux que j'ai soufferts, j'étois constraint de tout ceder au tort que l'on m'a fait.

b *Quod vestrum.*] Optima & ratio & con-
clusio.

c *Largitione.*] Antea vidimus Legatis suis præcepisse Jugurtham, ut quosvis Romæ pe-

cunia corrumperent; Id sedulo præsiterunt, adeoque fore confidebant ut ab illis causa sua defendereretur.

d *Gratia.*] Fit istud saepius in judiciis: Quando sententiam suam dicerunt qui in concilio sunt autoritate præcipui, reliqui non tam iustitia, quam gratia & favore inducti, suffragium suum ferunt, vel ut potentioribus assentiantur, vel ut illi de quo judicium fertur, favent: Qood quidem pessime se habet, & æquum subvertit.

e *Nitebantur.*] Id est, Non illi minore cum studio Jugurthæ scelus excusabant & tegebant quam si de sua gloria quæstio incidisset.

f *Scaurus.*] Hunc ut prudentem & gravem virum laudant Cicero, & Val. Max.

avidus

avidus potentiae, honoris, divitiarum; cæterum vitia sua callide occultans.¹ Is postquam videt regis largitionem famosam,^a impudentemque, veritus quod in tali re solet, ne^b polluta licentia invidiam^c accenderet, animum à consueta lubidine^d continuit. Vicit tamen in senatu pars illa, quæ^e vero pretium aut gratiam anteferebat. Decretum fit, uti decem legati regnum, quod Micipsa obtinuerat, inter Jugurtham, & Atherbalem^f dividerent. cuius legationis princeps fuit L. Opimius, homo clarus, & tum in senatu potens, quia consul, C. Gracchus & M. Fulvio interfecisti,^g acerrumèⁱ vindictam nobilitatis in plebem exercuerat. Eum Jugurtha, tametsi Romæ in amicis habuerat, tamen^k curatissimum recepit: dando, & pollicendo multa, perfecit, uti famæ,^l fide, postremò omnibus suis rebus commodum regis anteferret. reliquos legatos eadem viâ aggressus, plerosque capit: paucis carior fides, quam pecunia fuit. in divisione, quæ pars Numidiæ Mauritaniam attingit,³ agro, viisque opulentior, Jugurthæ traditur: illam alteram,⁴ specie, quam

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cum Scaurus videt largitionem Jugurthæ infamem esse.

² Tamen pars potior fuit, in Senatu, eorum, qui anteponebant gratiam & favorem vero & honesto.

³ Ea pars traditur Jugurthæ, quæ soli fœcunditate & incolarum frequentia prævalebat.

⁴ Atherbal obtinuit illam alteram partem potiorem pulchritudine quam utilitate.

N O T A E.

^a Impudentemque.] Tanta Romam exercuit avaritia, ut palam legati pecunia suffragia emerent. *Ils informoient les Sénateurs, le sac, ou l'argent à la main.*

^b Polluta.] Idem est propemodum quod famosa. Res erat nimium cognita.

^c Accenderet.] Callide Scaurus; nam periculum est maximum ne plebs tumultuetur, ubi Magistratum aperte videt jus fasque pecuniae postponere.

^d Continuit.] Qui ita pro tempore & comoda virtuti favent, illi omnium sunt pessimi, & de quibus, si forte fortuna cognoscantur, maxime diffidendum.

^e Dividerent.] Itaque regni Hiempsalis dimidia pars in perfidiae præmium Jugurthæ, idque decreto Senatus obvenit. Quantum nefas.

^f Gracchus.] Hic mortis, & legum Tiburii fratris acerrimus vindex, cum plebem in avitos agros arcesseret, ab Opimio Consule oppressus est.

^g Fulvio.] Is collega Gracchi, & earundem legum assertor, una cum illo ab eodem

Opimio, in Aventino monte oppressus est. Vir fuit Consularis.

^h Acerrumè.] Ex plebe enim tria hominum millia interfecit, eorumque corpora in Tyberim projectit.

ⁱ Vindictam.] Pro hac voce, quam contra autoris mentem dicit esse Gruterus, victoriā reponit, ex fide librorum Pergameneorum. Quamobrem vero contra autoris mentem esse dicat, non video: Mihi quidam sensus est idem; nam vindicta in animo sedet ante victoriā, post victoriā exercetur.

^k Curatissimum.] Scilicet amicitiae jure à quibusdam ceremoniis, & qui exteris & ignotis exhibetur, supervacaneo cultu, solitus erat: Attamen quo magis Opimum suum faceret atque (etiam ut decuit erga legatum) nullum prætermisit honorem.

^l Fide.] Est dativa casu, more veterum. Forte hujus rei ignoratione ab aliquo sciolam fama pro famæ positum est, quod absque hæsiatione correxi.

usu potiorem, quæ portuosior, & ædificiis magis exornata erat, Atherbal possedit. Res postulare videtur Africæ situm paucis exponere, & eas gentis, quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit, attingere. Sed quæ loqua, & nationes ob ^a calorem, aut asperitatem, item solitudines, minùs frequentata sunt, de iis haud facile compertum narraverim : cætera quam paucissimis absolvam.

In divisione orbis terræ plerique ^b in parte tertia Africam posuere : pauci tantummodo Asiam, & Europam ^c esse, sed Africam in Europa. ea finis habet ab occidente ^d fretum ^e nostri maris & Oceani : ab ortu solis declivem ^f latitudinem : quem locum ^g Catabathmon incolæ appellant. ^h Mare sævum, importuosum. ager frugum fertilis, bonus pectori, arbori infœcundus : ⁱ cœlo, terrâque penuria aquarum ; genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum : plerosque senectus dissolvit, nisi qui ferro, aut à bestiis interiere. Nam morbus haud sæpè quemquam superat. ad hoc, ^k malefici generis plurima animalia. Sed qui mortales initio Africam ^l habuerint, quique posteà accesserint, aut quo modo inter se permixti sint ; quamquam ab ea fama ; quæ plerosque obtinet, diversum est ; tamen, ut ex libris Punicis, qui regis Hiempalis dicebantur, interpretatum nobis est : utique rem sese habere, cultores

INTERPRETATIO.

¹ Dicam quam paucissimis verbis qui homines initio coluerint, & habitaverint Africam.

NOTÆ.

^a Calorem.] Solis scilicet. Nemo nescit Africæ maximam partem sub Zona esse torrida, atque adeo ardoribus infestari.

^b In parte.] Id est, Africam tertiam mundi partem fecerunt. Nunc vero aliter divisum orbem reperies apud Geographos ; postquam veteribus incognitæ terræ à nautis perlustratae sunt.

^c Effe.] Id est, Quidam duas tantum orbis terrarum partes esse voluerunt ; & Africam sub Europa comprehendendam. Ambiguæ istiusmodi phrases non sunt imitandæ.

^d Fretum.] Maluit dicere Sallustius fretum maris quam mare simpliciter, ut æstem notaret & violentiam, quæ in illis angustiis conspicitur, in quæ duo maria concurrunt & commiscentur.

^e Noſtri.] Mediterranei, scilicet, quod Italiā aluit. At certe vix ab occasu dicitur Mediterraneanum Africam finire : sed Autori nostro adeo mirabilis visus est maris æstus, ut eo ab-

reptus fretum late ad occasum porrexerit. Vindendum est interim ne nobis imponant tabulæ nostræ Geographicæ, in quibus nulla quandoque terræ curvitatis ratio habetur, cuius tamen, cum in plano exprimitur, nisi cogitatio subierit, primum est in gravissimos errores incidere.

^f Latitudinem.] Id est, campum vastum.

^g Catabathmon.] Vox Graeca est à καταβάνει descendere ; adeoque Catabathmon latine descensum dixeris. Vallis erat in Ægyptum devixa, si Melæ credimus. Unde videas non eodem, qui nobis, veteribus fuisse Africæ limites ; nam ea hodie, idque melius, usque ad mare rubrum protenditur.

^h Mare.] Libycum seu Africum, quod pars est Mediterranei.

ⁱ Cælo.] Id est, Neque in Africa multum pluit ; neque ibi copia est fontium, aut fluviorum.

^k Malefici.] Puta serpentes, leones, &c.

eius terræ putant, quam paucissimis dicam. Cæterum^a fides ejus rei penes auctores erit. Africam initio habuere^b Getuli, &c Libyes, asperi, incultique; quis cibus erat caro ferina, atque humi pabulum, uti pecoribus. Hi neque moribus, neque lege, aut imperio cujusquam regebantur: vagi, palantes,ⁱ quas nox coegerat, sedes habebant. Sed postquam in Hispania Hercules,^d sicut Afri putant, interiit: exercitus ejus compositus ex gentibus variis, amissio duce, ac passim multis sibi quisque imperium potentibus, brevi dilabitur. Ex eo numero^e Medi,^f Persæ, &^g Armenii, navibus in Africam transvecti, proximos nostro mari locos occupavere. Sed Persæ^h intra Oceanum magis: hiqueⁱ alveos narium inversos pro tuguriis habuere: quia neque materia in agris, neque ab Hispanis emundi, aut mutandi copia erat. mare^j magnum, & ignara lingua commercia prohibebant. Hi paulatim per connubia Gætulos secum miscuere; & quia saepè^k tentantes agros, alia, deinde alia loca petiverant, semet ipsi^l Numidas appellavere, Cæterum adhuc ædi-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ *Ibi manebant, ubi nox coegerat eos manere.* ignorantia prohibebant commercium.

^j *Maris vastitas, & linguae*

N O T A E.

^a *Fides.*] Id est, Verum sit, necne, non affirmo; id præstiterint qui ejus rei *Auctores* fuerunt.

^b *Getuli.*] Libyæ interioris populi, qui ideo à diversis scriptoribus, diversis in locis collocantur, quod gens vaga sapienter habitationem suam mutaverit. Ut certe parum consulte videantur facere viri aliquin doctissimi, qui quæ ad loca spectant negligenter Sallustium scripsisse dicunt. Quasi vero ille, quia in Africa Prætor fuerit, ideo vastissimam & infestissimam regionem pervagari debuerit. Satis fuerit ea retulisse quæ didicit, quorumque injuriam crediderim. Vindicem eum reposcere.

^c *Libyes.*] Hi Populi à quibus etiam nomen fortita est Africa, ejus proprie dictæ partem occiduam incoluerunt, ad mare Mediterraneum, inter Mauritaniam & Cyrenaicam regionem, ut volunt; nisi Alexandriam usque ab ortu, &, prout videor ex Sallustio colligere, longius ab occasu aliquando erraverint: Nam quis cum istis erroribus non erret?

^d *Sicut Afri.*] Ex Livio & Virgilio creditum est Herculem incoludem ex Hispania in

Italiam venisse, quibuscum Sallustius, quasi falsum fuerit, quod Afri de Herculis morte prædicabant, facere videtur. Verum plures eo nomine fuisse dubitare non finit Cicero lib. 3. de natura Deorum; unde facile est variantes ea de re opiniones conciliare, si modo meminerimus uni suo Herculi, Jovis & Alcmenæ filio, quæcumque ab omnibus facta sunt, Græcos Poëtas attribuisse.

^e *Medi.*] Media, Asiac regio notissima, ad mare Hyrcanum, seu Caspium, quo etiam penetrasse Herculem omnes nōrunt.

^f *Persæ.*] Juxta Medos, ad meridiem.

^g *Armenii.*] Post Medos, ad occasum.

^h *Intra Oceanum.*] Id est, *Ad mare Atlanticum.*

ⁱ *Alveos.*] Illud est quod postea *carinas* vocat. Navis est concavitas.

^k *Tentantes.*] Ut, scilicet, pingue solum, & pecori, quo delectabantur, aptum, inventarent.

^l *Numidas.*] A Græco νέμεν, ut volunt, quod est *pascere*. Quamobrem verò ex Lingua Græca nomen sibi Nomades seu Numidæ assumpsissent, plane non video; adeoque de hac Etymologia multum dubito.

ius rei
asperi,
peco-
geban-
post-
us ejus
uisque
Persæ,
ari lo-
s navi-
que ab
ignara
etulos
lia lo-
c ædi-

ficia Numidarum agrestium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sunt. Medis autem, & Armeniis accessere Libyes. Nam hi propius mare Africum agitabant: (Gætuli sub sole magis; haud procùl ab ardoribus:) hique maturè oppida habuere. Nam, freto divisi ab Hispania, mutare res inter se instituerant. nomen eorum paulatim Libyes corrupere, barbarâ linguâ Mauros pro Medis appellantes. Sed res Persarum brevi adolevit: ac posteà Numidæ nomine, propter multitudinem, à parentibus digressi, possederè ea loca, quæ proxima Carthaginem Numidia appellatur. Deinde, utrius alteris freti, finitimos armis, aut metu sub imperium suum coegerè; nomen gloriāque sibi addidere; magis hi, qui ad nostrum mare processerant: quia Libyes, quam Gætuli, minùs bellicosi: denique Africæ pars inferior pleraque ab Numidis possessa est: vici omnes in gentem, nomenque imperantium concessere. Postea Phœnices, alii multitudinis domi minuendæ gratiâ, pars imperii cupidine solicitatâ plebe; & aliis novarum rerum avidis, Hippone, Adrimetum,

INTERPRETATIO.

¹ Deinde utrius Numidæ in mutua opera, & auxilio præsidium collocantes, coegerunt finitimos, armis, aut metu, sub imperium suum.

² Quicumque à Numidis vieti sunt, eorum nomen sumperunt, & una gens cum ipsis facti sunt.

NOTÆ.

a Accessere.] Quemodo istuc, cum priores Libyes Africam obtinuerint? facile certe, ut nihil necesse sit a vulgata lectione discedere, prout nonnullis placuit. Libyes bellacosi fuerunt; ut ipse dicit Sallustius: Cum itaque credibiliter à Medis & Armeniis pulsi essent; illis necesse fuit horum gratiam paulatim sibi conciliare; quod quidem accedere est.

b Sub sole.] Id est, Sub circulo Äquinoctiali, ubi solis ardor est gravissimus.

c Hique.] Libyes scilicet, non Gætuli: atque hos parenthesi, ne sententiam turbarent, includendo curavi.

d Fretu.] Tantum adde, ne sensus videatur contrarius.

e Mutare.] Quamdiu nummus apud omnes in pretio non fuit, omnino oportuit non pecunia emere, sed mercium compensatione & permutatione.

f Adolevit.] Id est, Breui potentes & florentes facti sunt.

g Numidæ nomine.] Id est, Persæ Numi-

dæ dicti. In quibusdam libris legitur Nomo Numidæ; quod minus placet.

h Nomen.] Illud est quod Gallice dicimus. Renom, Reputation; Aliter existimationem, aut famam appellaveris.

i Quia.] Hic est sensus: Dicit majorem gloriam brevi quæsivisse Numidas, qui parentibus relicitis ad mare Mediterraneum confederant, quod sibi vicinos, & minus bellicosos Libyas, quam aliis Numidis bello meliores Gætulos, superare facilius fuerit.

k Inferior.] Patet ex textu, eam inferiorem dici Africæ partem, quæ juxta Mediterraneum mare porrigitur: Bene sane, cum eo plerique decurrant amnes Libyci.

l Phœnices.] Inclebat illi eas terras quæ ad Mediterranei Orientalem oram sitæ sunt. Pulsos à Josua fuisse notum est ex sacris litteris; in Africa vero consedisse, ejusque oram maritimam occupasse passim legimus: Atque ab iis Afri, præsertim Carthaginenses, Pœni dicti sunt.

Leptim, aliasque urbis in ora maritima condidere: eaque brevi multum auctæ, pars ^a originibus suis præsidio, aliæ decori fuere. Nam de Carthagine filere melius puto, quam parum dicere: quoniam alio properare tempus monet. Igitur ad Catabathmon, ^b qui locus Ægyptum ab Africa dividit, secundo mari prima Cyrene est, colonia ^c Theræon, ac deinceps duæ ^e Syrtes, interque eas ^f Leptis, ^g deinde ^h Philenon aræ: quem locum Ægyptum versus finem imperii habuere Carthaginenses: post, aliæ Punicæ urbes. ⁱ Cætera loca usque ad Mauritaniam Numidæ tenent. ^k proxumè Hispaniam Mauri sunt. ^l super Numidiam Gætulos accepimus, partim in tuguriis, alios incultius vagos agitare, post, eos ^m Æthiopas esse. ⁿ dein loca exusta solis ardoribus. Igitur bello Jugurthino pleraque ex Punicis oppida, & finis Carthaginensium, quos

N O T A E.

^a Originibus.] Urbibus, unde exierant.

^b Qui locus.] Forte ideo locum describit, quia duo memorantur Catabathmi.

^c Secundo.] Id est, ut videtur, Proximo. En suivant la mer. Phrasis insolens, attamen quæ etiam reperitur apud Orofium, lib. 1. cap. 2.

^d Theræon.] Plures Insulas meminerunt Autores, nomine Thera. Ab ea quæ sita est supra Cretam prodidisse dicunt eos qui Cyrenem considerunt.

^e Syrtes.] Loca sunt vadosa maris Mediterranei, circa medium litus Africanum: Major ad ortum, minor ad occasum magis inclinat.

^f Leptis.] Duas hujus nominis Autores plurimi in Africa propria collocant. Cluverius magnam habet omnino inter duas Syrtes: parvam vero magis ad occasum inter Syrtēm minorem & Carthaginem. Hæc nostra, ut patet, magna est.

^g Deinde.] Hic reprehenderunt quidam Sallustium, quod Philenorum aras post duas Syrtes posuerit: Verum erraverunt ipsi, non Sallustius; nam vocula deinde ad Leptis, non ad Syrtes referri debet; ita ut Philenon aras post Leptim, inter Syrtes, non post eas, collocauerit.

^h Philenon aræ.] Rem ipsam enarrabit postea Sallustius; quam scire jam si expedit, consule, si placet, indicem.

ⁱ Cætera.] A finibus Carthaginensium, scilicet, versus occasum. Atque hinc Numidæ fines satis clare intelligimus; nisi quod

Mulucha flumen eos ad occasum incertos facit. Si enim verum est quod ex Autoribus colligitur, Mulucham in Mauritania Tingitana esse, cum flumen Jugurthaë imperii terminus à Sallustio postea constitutatur, certe Numidia alterius quam solet ad occasum erit promovenda; ita ut Mauritania Cæsariensis, ubi antea Syphax Mafæfylis imperitaverat, sub Numidia comprehendatur. Ex quo concludas per Mauritiam, Sallustium fere Tingitanam intellexisse; Maurosque Cæsarienses in nomen & gestem victorum Numidarum concessisse. Sed quamvis satis certum sit bonam Cæsariensis Mauritiae partem sub Jugurtha fuisse; non tamen totam attribuens, quia vix Muluchæ fluminis situs cognosci possit.

^k Proxime.] Mari tamen interjecto.

^l Super.] Ad meridiem.

^m Æthiopas.] A parte Orientali ad Occidentalem, in media Africa, fuisse eos, voluerunt veteres, Homerum sequuti.

ⁿ Dein loca.] Hic iterum autorem arguit vir sane doctus, quasi ille, quia loca solis ardoribus exusta post Æthiopas ponit, ipso in Zona torrida esse negaverit. Ipse vero, ni falor, male concludit: Nam Sallustius Æthiopas sub sole esse nequaquam inficiatur; sed tantum post eos, loca esse exusta & inhabilitata fese ab aliis accepisse dicit. Quamquam à veteribus, ita ut à nobis, cognitum fuisse situm terrarum, nullus ausit affirmare.

novissimum

novissumè habuerant, populus Rom. per magistratus administrabat: Gætulorum magna pars, & Numidæ ad flumen usque ^b Mulucham sub Jugurtha erant: Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat, præter nomen, ^c cætera ignarus populi Rom. itemque nobis neque bello, neque pace antea cognitus: De Africa, & ejus incolis, ad necessitudinem rei satis dictum.

Postquam, diviso regno, legati Africâ deceperârunt; & Jugurtha contra timorem animi ^d præmia sceleris adeptum sese videt; certum ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia Romæ venalia esse, simul & illorum ^e pollicitationibus accensus, quos paulò antè muneribus expleverat, in regnum Atherbalis animum intendit. ipse acer, bellicosus: at is, quem petebat, quietus, imbellis, placidus ingenio, ^f opportunus injuriæ, metuens magis, quam metuendus. Igitur ex improviso finis ejus cum magna manu invadit: multos mortalis cum pecore, atque aliâ prædâ capit: ædificia incendit; pleraque hostilitè loca cum equitatu accedit. Deinde cum omni multitudine in regnum suum convertit, existumans dolore permotum Atherbalem injurias suas manu vindicaturum, eamque rem belli caussam fore. At ille, quod neque se ^g parem armis existumabat, & amicitia populi Rom. magis, quam Numidis, fretus erat; legatos ad Jugurtham de injuriis questum misit: qui tametsi contumeliosa dicta retulerant; prius tamen omnia pati decrevit, quam bellum sumere: quia tentatum anteà secùs cesserat. Neque eo magis cupido Jugurthæ minuebatur: quippe qui totum ejus regnum animo jam invaserat. Itaque non, ut anteà, cum ^h prædatoria manu, sed, magno exercitu comparato, bellum gerere cœpit, & aperte totius Numidæ imperium petere. Cæterum, quâ pergebat, ⁱ urbis, agros vastare, prædas agere; suis animum, hostibus terrorem augere. Atherbal ubi intelligit eò processum, ut regnum aut reliquendum esset, aut armis retinendum, ^j necessariò copias parat, & Jugurthæ obvius procedit.

INTERPRETATIO.

ⁱ Necessitate impulsus copias parat.

NOTÆ.

a Novissime.] Non enim a longo tempore Carthago à Scipione deleta fuerat.

b Mulucham.] Alio nomine dicitur Molo-chath. Fuit & oppidum Mulucha dictum, ut liquet ex Floro.

c Cætera.] Adverbium: nisi mavis præpositionem supplere. Aliter dicas, His exceptis.

d Præmia.] Omnino, siquidem dignidiam Hiempalis regni partem obtinuerat.

e Pollicitationibus.] Nimirum illi, se Romæ, gratia & favore, omnia ad ejus commodum conversuros, polliciti erant.

f Opportunus injuriæ.] Accipiendæ scilicet. Injuria hic passive sumitur.

g Parem.] Jugurthæ, scilicet.

h Prædatoria.] Prædatorius exercitus dicitur, qui militibus constat leviter armatis, & in fugam expeditis.

i Urbis.] Accusativi casus.

Interim haud longè à mari prope ^a Cirtam oppidum utriusque consedit exercitus : & quia diei extremum erat, praelium non incepit ; sed ubi plerumque noctis processit, ^b obscuro etiam tum lumine, milites Jugurthini, signo dato, castra hostium invadunt ; semisomnos partim, alios arma sumentes fugant, funduntque ; Atherbal cum paucis equitibus Cirtam profugit : &, ni multitudo ^c togatorum fuisse, quæ Numidas insequentes mœnibus prohibuit, uno die inter duos reges cœptum, atque patratum foret bellum. Igitur Jugurtha oppidum circumcedit : ^d vineis, turribusque & machinis omnium generum expugnare aggreditur : maxumè festinans ^e tempus legatorum antecapere, quos ante prælium factum Romam ab Atherbale missos audiverat. Sed postquam senatus de bello eorum accepit, tres adolescentes in Africam legantur, qui ambos reges adeant ; S. P. Q. R. verbis nuncient, velle, & ^f censere, eos ab armis discedere : ita seque, illisque dignum esse. Legati in Africam maturantes veniunt ; eò magis quod Romæ, dum proficiunt parant, de prælio facto, & oppugnatione Cirtæ audiebatur. sed is rumor & clemenserat. Quorum Jugurtha acceptâ oratione respondit : sibi neque majus quidquam, neque carius auctoritate senatus esse : ab adolescentia sua ita se ensum, ut ab optimo quoque probaretur : virtute, non malitiâ, P. Scipioni, summo viro placuisse : ob easdem artis à Micipla, non penuriâ liberorum, in regnum adoptatum esse, cæterum, quod plura bene, atque strenue fecisset, eò animum suum injuriam minus tolerare : Atherbalem dolis vitæ suæ insidiatum : quod ubi comperisset, sceleri obviamisse : populum R. neque rectè, neque pro bono facturum, si ab ^h jure gentium se prohibuerit : postremò, de omnibus rebus legatos Romam brevi missurum. ita utrique digrediuntur. Atherbalis ^k appellandi

N O T A E.

^a Cirtam.] Regia quondam fuit Syphacis, ut Livio placet ; Masinissa alii tradunt : forte utriusque fuit ; nam huic eam Scipio tradidit. Non longe distat à mari ; & hodie Constantina dicitur.

^b Obscuro.] Id est, die primulum redeunte : forte circa tertiam horam matutinam.

^c Togatorum.] Id est, Romanorum, quibus toga vestis propria. Commercii causa, in opulenta urbe commorabantur.

^d Vineis.] Machinae fuerunt quibus præcipue in diutinis obsidionibus utebantur, ex leviori ligno & cratibus contextæ, sub quibus plures milites, ab hostium missilibus tuti, subsidebant.

^e Tempus.] Id est, Ante Atherbalem extingere, quam ipsi Roma opem & auxilium legati sui attulissent.

^f Censere.] De Senatu dicitur ; Velle & Juberde de toto P. Romano, cum legem aut aliiquid aliud suffragiis approbat.

^g Clemens.] Id est, Neque multum res ipsa par hominum ora jaetabatur ; neque tam atrociter dicebatur.

^h Jure gentium.] Quo, cuique illatam injuriam repellere licet. Cæterum vide militem quæso, quoisque, & quanta arte nequitiam suam promoveat perditissimus latro.

ⁱ Utique.] Legati & Jugurtha.

^k Appellandi.] Dolis Jugurthæ factum est, ne Atherbalem Legati alloquerentur, ex quorem, uti acta erat, cognovissent : ut, scilicet post eorum discessum, quod & fecit, eum interficeret ; deinde causam mortis quidlibet Romæ, per nefarios amicos, prætexeret.

copia non fuit. Jugurtha, ubi eos Africa decessisse ratus est, neque propter loci naturam Cirtam armis expugnare potest, ^a vallo, atque fossa moenia circumdat: turris extruit, easque ^b praesidiis firmat: præterea dies noctesque, aut per vim, aut dolis tentare: defensoribus moenium præmia modo, modo formidinem ostentare: suos hortando ad virtutem erigere, prorsus intentus cuncta parare. Atherbal ubi intelligit omnis fortunas suas in extremo sitas, hostem infestum, auxiliū spem nullam penuria rerum ^b necessarium bellum trahi non posse; ex iis, qui una Cirtam profugerant, duos maxime impigros delegit: eos, multa pollicendo, ac miserando casum suum, confirmat, uti per hostium ^c munitiones noctu ad proximum mare, dein Romanum pergerent. Numidæ paucis diebus jussa efficiunt: literæ Atherbalis in se- natu recitatæ, quarum sententia hæc fuit.

Non mea culpa sæpe ad vos oratum mitto, P. C. sed vis Jugurthæ subigit: quem tanta lubido me extingendi invasit, uti neque vos, neque deos immortalis in animo habeat: sanguinem meum, quam omnia, malit. Itaque quintum jam mensem socius & amicus populi Rom. armis obseffus teneor: neque mihi Micipæ patris mei beneficia, neque vestra ^c decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgari, incertus sum. Plura de Jugurtha scribere ^c debortatur me fortuna mea: etiam antea expertus sum, parum ^d fidei misericordia esse. Nisi tamen intelligo illum, supra quam ego sum, petere, neque simul amicitiam vestram, & regnum meum sperare. utrum gravius existimet nemini occultum est. Nam initio occidit Hiempalem fratrem meum: dein patrio regno me expulit. Quæ sane fuerint nostræ injuriæ, nihil ad vos. Verum nunc regnum vestrum armis tenet: me, quem vos Imperatorem Numidis po-

INTERPRETATIO.

¹ *Extruit turres, easque ab hostiis irruptione militibus praesidiis tutas facit.* nimenta, ad proximum mare eant deinde Romanum pergent.

² *Multa pollicendo, ac deplorando fortunam juam, eos confirmat, ut noctu per hostium opera & mu-* ³ *Etiam antea experimento didici miserorum testimonio parum fidei tribui.*

NOTÆ.

a Vallu.] Vallus, palus est, aut fudes, à quo vallum, hoc est, terræ aggetus; in castrorum munitionibus, dicitum est; quia vallis illis terra retinetur.

b Necessarium.] Pro necessariarum, quod in aliis reperitur condicibus.

c Decreta.] Quibus, (Legatis etiam ad id missis) ne alter alteri vim aut arma inferret, cautum fuisse vidimus.

d Debortatur.] Quia scilicet, neque tempus est, cum quis opprimitur de aliis rebus agere;

neque omnia opus est de hoste dicere; quæ neque à multis audiuntur. Cauta est hæc oratio; & epistola integra acute, & cum judicio scripta.

e Nisi.] Correctio est; quasi dicat, Interim ego vos moneo, &c.

f Utrum.] Id est, An gratia vestra, modo regno meo potiatur, excidere malit, quam mibi data pace vestra benevolentia frui. Inuit Jugurtham Romanorum amicitiam temnere.

suistis, clausum tenet atque obſidet: legatorum verba quanti fecerit, pericula mea declarant. Quid est reliquum, niſi vis veftra, quo moveri poſſit? nam ego quidem vellem, & haec que ſcribo, & illa que ante in ſenatu queſtus ſum, vana forent potius, quam miseria mea fi- dem verbis faceret. Sed quoniam eo natus ſum, ut Jugurtha ſcelerum ostentui eſſem: non jam mortem, neque aerumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatuſ corporis deprecoſ. Regno Numidiæ, quod veſtrum eſt, uti libet, conſulite: me ex manibus impiis eripite, per maiestatem imperii, per amicitiæ fidem; ſi ulla apud vos memoria remanet avi mei^a Maſiniffæ.

His literis recitatis, fuere qui exercitum in Africam mittendum cenſerent, & quam primum Atherbali ſubveniendum: de Jugurtha interim uti conſuleretur, quoniam legatis non paruifſet. Sed ab iſdem illis regiſtautoribus ſumma ope^b eniſum, ne tale decretum fieret. Ita bonum publicum, ut in plerisq; negotiis ſolet, privata gratia devictum. Legantur tamen in Africam^c maiores natu nobiles, amplis honoribus uſi: in quib; fuit M. Scaurus, de quo ſupra memoravimus, conſularis, & tum ſenati^d princeps. Hi, quod invidia res erat, ſimul & à^e Numidis obſer- crati, triduo navim ascendere: dein brevi^f Uticam adpulſi, literas ad Jugurtham mittunt, quam ociflume ad provinciam accedat; ſe ad eum ab ſenatu miſſos. Ille, ubi accepit homines claros, quorum auctorita- tem Romæ pollere audiverat, contra inceptum ſuum veniſſe: primò commotus metu, atque lubidine,^g divorsus agitabatur. Timebat iram ſenatus, ni paruifſet legatis: porro animus cupidine cæcus ad inceptum ſcelus rapiebat. Vicit tamen in^g avido ingenio pravum conſilium. Igi- tur, exercitu^h circumdato, ſumma vi Cirtam irrumpere nititur, ma-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quandoquidem eo fine natus
in aperto ponerentur ſcelera Ju-
gurthæ.

² Tantum oro ne ego inimici im-
perio ſubjiciar, neve ab eo corpus
meum torqueatur.

³ Vos oro per fidem, que debo-
sum, ut in me oſtenderentur, &
tur amicitiæ.

⁴ In diuersas partes traheba-
tur.

⁵ Igitur exercitu circum mœnia
diuicto ſumma vi Cirtam conatur
irrumpere.

N O T A E.

^a Maſiniffæ.] Optime clauſula; quia, ut antea vidimus, Romanis bona & firma ſemper Maſiniffæ amicitia fuerat.

^b Eniſum.] Paſſive quod facile non eſt imi- tandum.

^c Maiores.] Ante adoleſcentes miſſos fuiffe vidimus.

^d Princeps.] Is erat qui primus in recog- noſcendo ſenatu, à Cenſoribus auguſto titulo,

recitabatur.

^e Numidiæ.] Atherbalis legatis.

^f Uticam.] Urbs fuit antiquissima, Tyro- rum colonia, non longe à Carthagine, ad occi- casum.

^g Avido.] Imperii ſcilicet. Vix poſſit quiſquam ſibi conſulere, dum ita flagrat cu- piditas: adeoque tunc maxime quiescen- dum.

xumè sperans, ^a diductà manu hostium, aut vi aut dolis sese ¹ casum victoriæ inventurum, quod ubi secus procedit, neque, quod intendet, efficere potest, uti prius, quam legatos conveniret, Atherbalis potiretur; ne amplius morando Scaurum, quem plurimum metuebat, incenderet, cum paucis equitibus in provinciam venit. At tametsi senatus ² verbis minæ graves nunciabantur, quod ab oppugnatione non desisteret: multa tamen oratione consumta, legati frustra discessere. Ea postquam Cirtæ audita sunt, Italici, quorum virtute mœnia defensabantur, confisi, deditio[n]e facta, propter magnitudinem populi R. inviolatos sese fore, Atherbali suadent, uti seque, & oppidum Jugurthæ tradat, tantum ab eo vitam paciscatur; de cæteris senatu[ri] curæ fore. At ille, tametsi omnia potiora fide Jugurthæ rebatur; tamen, quia penes ^b eosdem, si adversaretur, cogendi potestas erat, ita, uti censuerant Italici, deditio[n]em fecit. Igitur Jugurtha in primis Atherbalem ³ excruciatum necat: dein omnis puberes Numidas, atque ^c negotiatores promiscue, uti quisque armatis obvius fuerat, interfecit. Quod postquam Romæ cognitum est, & res in senatu agitari cœpta; iidem illi ^d ministri regis ^e interpellando, ac sœpe gratia, interdum jurgiis ^f trahendo tempus, atrocitatem facti leniebant. ac ni C. ^g Memmius, tribunus pleb. designatus, vir acer, & infestus potentiae nobilitatis, populum R. edocuisset id agi, uti, per paucos factiosos Jugurthæ scelus condonaretur: profecto omnis invidia, ⁴ prolatandis consultationibus, dilapsa foret. tanta vis gratiæ, atque pecuniæ regis erat. sed ubi senatus delicti con-

INTERPRETATIO.

¹ Sperans sese inventurum occasionem victoriæ reportandæ.

² At, quamvis minæ graves à legatis nomine Senatus nuntiabantur, quod ab oppugnatione Cirtæ non desisteret, tamen, multis sermonibus absuntis, legati, re infeca ta, discesserunt.

³ Jugurtha primo occidit Atherbalem, postquam eum cruciatibus afflixisset.

⁴ Profecto omne odium, quod contra Jugurthæ sclera accensum erat, extinctum foret differendo deliberationes.

NOTE.

^a Diductâ.] Facilius est enim hostem in diversa tractum & alibi resistenter superare.

^b Eosdem.] Italicos negotiatores scilicet, quos Atherbal ad id cogere non poterat, ut diutius vim Jugurthæ sustinerent.

^c Negotiatores.] Quos supra togatos appellavit.

^d Ministri.] Romanos intelligit Jugurthæ pecunia corruptos.

^e Interpellando.] Non modo sermones de aliis rebus jaciebant, aut casus alios ingere-

bant; sed etiam eorum orationem, quos minus Jugurthæ favere crederent interturbabant. Plurimæ sunt tricæ, & nequitiae quibus judicia solent differre cavillatores.

^f Trahendo.] In eo præsertim posita est astutia Caulidicorum; Assuetis enim minimum movemur, atque omnibus rebus, cum tempore assuescimus.

^g Memmius.] Hunc Saturninus, cum Con sulatum peteret interficiendum jussit.

scientia populum timet, lege^a Semproniam provinciae futuris consulibus Numidia atque Italia decretæ: consules declarati P. Scipio^b Nasica, L. Bestia Calpurnius: Calpurnio Numidia, Scipioni Italia^c obvenit, dein exercitus, qui in Africam portaretur, scribitur: stipendium, aliaque, quæ bellousui forent, decernuntur. At Jugurtha, contra spem nuncio accepto, quippe cui, Romæ omnia^d venire, in animo haeserat: filium, & cum eo duos familiaris ad senatum legatos mittit; iisque, ut illis, quos Hiempse interfecto miserat, præcipit, omnis mortalis pecunia^e aggrediantur: qui postquam Romanum adventabant, senatus à Bestia consultus est, placere legatos Jugurthæ recipi mœnibus; iisque decrevere; ni regnum ipsumque deditum venissent, ut in diebus proximis decem Italia decederent. consul Numidis ex senatus decreto nunciari jubet. ita infectis rebus illi domum discedunt. Interim Calpurnius, parato exercitu,^f legat sibi homines nobilis, factiosos, quorum auctoritate, quæ deliqueriset, munita fore sperabat, in quib[us] fuit Scaurus, cuius de natura & habitu supra memoravimus. Nam in consule nostro multæ bonæque artes animi, & corporis erant: quas omnis, avaritia præpediebat. Patiens laborum, acri ingenio, satis providens, belli haud ignarus, firmissimus contra pericula & insidias. Sed legiones per Italiam^g Rheyum, atque inde^h Siciliam, porro ex Sicilia in Africam transvectæ. Igitur Calpurnius initio paratis commeatibus, acriter Numidiam ingressus est; multisque mortalis, & urbis aliquot pugnando cepit. Sed ubi Jugurtha per legatos pecunia tentare, bellique, quod administrabat, asperitatem ostendere cœpit: animus æger avaritia facileⁱ conversus est. cæterum

I N T E R P R E T A T I O.

^a Quippe qui prorsus credebat omnia Romæ esse venalia.

^b Iis præcipit ut quovis, Romæ, conentur pecunia ad partes suas adducere.

^c Calpurnius assunit sibi legatos homines nobiles, factiosos, quorum auctoritate sperabat tecta & impunita fore quæ deliquerisset.

N O T A E.

^a Semproniam.] Sempronius Gracchus legem tulerat, ut singulis annis Senatus Provincias duas Consularis ante comitia Consularia, quas deinde ipsi designati Consules inter se fortiren- tur, decernerent.

^b Nasica.] Hic inter clarissimos Oratores à Cicerone recensetur, qui eum in Consulatu mortuum esse dicit.

^c Obvenit.] Sorte scilicet; quamvis Consules quandoque inter se de Provinciis conveniebant.

^d Legat.] Legati Imperatoribus adjuncti erant, ut eos confilio, & opera adjuvarent. Plerumque singuli singulis attributi legionibus,

& summo duci obnoxii. Sed, de ipsis omnibus, adi, si placet, doctissimum Lipsum.

^e Rheyum.] Urbs est in litore Calabria, è Regione Messanæ in Sicilia.

^f Sicilian.] Sicilia Mediterranei insula est celeberrima, Triquetra & Trinacria olim, à forma, dicta.

^g Asperitatem.] Enimvero difficillimum fuit, in locis remotissimis & asperrimis, hostem militiæ peritissimum, & atrocissimum superare.

^h Conversus.] Ita ut, postquam ab eo belum acriter incepit esset, idem ille deinceps

socius, & minister omnium consiliorum assumitur Scaurus: qui tametsi ^a à principio, plerisque ex factione ejus corruptis, acerrime regem impugnaverat: tamen magnitudine pecuniae, à bono honestoque in primum abstractus est. Sed Jugurtha primum tantummodo belli moram redimebat, existimans se aliud interim Romae pretio, aut gratia effectum: postea vero quam participem negotii Scaurum accepit, in maxumam spem adductus recuperandæ pacis, statuit cum eis de omnibus pactionibus præsens agere. Cæterum interea fidei causa mittitur à consule Sextius quæstor in oppidum Jugurthæ Vaccam: cuius rei species erat acceptio frumenti, quod Calpurnius ^g palam legatis imperaverat: ^h quoniam deditio mora inducæ agitabantur. Igitur rex, uti constituerat, in castra venit: ac pauca præsenti concilio locutus ⁱ de invidia facti sui, atque ^k ut in deditio acciperetur: reliqua cum Bestia, & Scauro secreta transagit: dein postero die, quasi ^l per saturam sententias exquisitis, in deditio accipitur. Sed uti ^z pro confilio imperatum

INTERPRETATIO.

¹ Acerreme contra Jugurtham regem enixus erat. ² Prout imperatum erat coram confilio.

NOTE.

a A principio.] Quando à Jugurtha Romanum legati missi sunt.

b Redimebat.] Hoc est, Id tantum quærebatur, quomodo bellum in longinquum traheret.

c Negotii.] Flagitiæ scilicet, quo, pecunia accepta, Consul cum hoste clanculum pacificabatur.

d Fidei.] Ne deditio specie dubitaret Jugurtha ad Consulem venire, Sextius quæstor in oppidum Jugurthæ quasi obles mittitur, ut, nisi inter eos de pacis arcanis conditionibus conveniret, Jugurtha inviolatus revertetur.

e Vaccam.] Urbs fuit insignis, forum rerum venalium totius regni.

f Cuius rei.] Prætextum mittendi Sextii, Calpurnius exhibuit frumentum, quod palam legatis imperaverat.

g Palam.] Ut, scilicet, omnes novent quamobrem Quæstor dimitteretur; neque dominum subolerent.

h Quoniam deditio.] Quandoquidem moræ & induciarum Jugurtha causa fuit, omnino belli sumptus ferre, adeoque frumentum suppeditare debuit.

i De Invidia.] Ut, scilicet, injuste contumaciam eam ostenderet; seque expurgaret.

k Ut in deditio.] Id est, Ne cum se ipso tanquam cum bofe Senatus Populusque Romanus ageret; quinimo in fidem & deditio suam acciperet.

l Per Saturam.] Satura, lanx erat variis frugum, pomorum & similibus generibus plena: unde farcimen quoddam multis rebus refertum, & id genus alii cibi, saturæ nomine appellati sunt: deinde ad sermones, habita ratione, vel rerum varietatis & mixturæ, vel metrorum confusionis transit significatio. His positis, difficile non est scire quid sit Exquirere sententias per saturam. Nimirum Consul in Jugurthæ negotio quasi in re facili & confecta versatus est: (neque vero alter opus fuisset, si illa deditio veram fecisset:) Sententiam suam pro rerum numero & ratione non divisit, sed multas res simul complexus, confuse alienorum sententias rogavit. Eo modo, nisi cum callidis & iidem cordatis viris negotium expedendum sit, facile est quemvis irretire & decipere. Nostrates istud vocant, faire un pot pourri d'une affaire.

erat, elephanti xxx, pecus, atque equi multi, cum non parvo argenti pondere, quæstori traduntur. Calpurnius Romam ad magistratus^a rogandos proficiscitur. in Numidia & exercitu nostro pax agitabatur. Postquam res in Africa gestas, quoque modo aetæ forent, fama divulgavit, Romæ per omnis locos, & conventus de facto consulis^b agitari, apud plebem gravis invidia: patres solliciti erant; probarent ne tantum flagitium, an^b decretum consulis subverterent, parum constabat. Ac maxime eos potentia Scauri, quod is auctor & socius Bestiæ ferebatur à vero bonoque impediebat. At C. Memmius, cuius de libertate ingenii, & odio potentiae nobilitatis supra diximus, inter dubitationem & moras senatus, concionibus populum ad vindicandum hortari: monere, ne remp. ne libertatem suam desererent: multa superba, crudelitia facinora nobilitatis ostendere: prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat. Sed quoniam ea tempestate Romæ Memmii facundia clara pollensque fuit; decere existumavi unam ex tam multis orationem ejus perscribere; ac potissimum ea dicam, quæ in concione post redditum Bestiæ hujuscemodi verbis differuit.

Multa me debortantur à vobis, Quirites, ni studium reipub. omnia superet; opes factionis, vestra patientia, jus nullum, ac maxime, quod^c innocentiae plus periculi, quam honoris est. Nam illa quidem piget dicere, c his annis xv. quam ludibrio fueritis superbis paucorum; quam fœde, quamque inulti perierint vestri^d defensores; uti vobis animus ab ignavia, atque socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem,

I N T E R P R E T A T I O.

¹ *Quia is dicebatur esse auctor ni impedimento major esset: opes flagitiæ & socius Bestiæ, in eo ad factionis, vestra patientia, justitiae contemptus me deterreret, acmittendo.*

² *Multa me deterrerent à vobis defendendis, Quirites, nisi præsertim quod plus periculi redunt in bonos & honestos, quam affectus meus in Rempublicam omni honoris.*

N O T A E.

^a *Rogandos.]* Quicquid alii dicant, omnino arbitror ita intelligendum esse hunc locum, ut Calpurnius Romam concesserit ad rogandum populum de Consulibus & aliis Magistratibus, in annum proximum creandis: Mortuo enim Scipione collega, nisi ipse adfuisse, interregem ea gratia creari oportuisset, cum neque Prætor, neque alias Magistratus jus illud haberet. Fato equidem, ut invidiam minueret, si qua in se concitata esset, Calpurnium mature in urbem concessisse; at enim animum meum inducere nequeo, per rogare magistratus intel-

ligendum esse, Rogare an satis placet quod cum Jugurtha esset.

^b *Decretum.]* Quo in ditionem Jugurtham, certis conditionibus, acceperat.

^c *His.]* Quibus, post Gracchorum mortem, nobilitas in plebem sævierat. Cæterum à Tiburii Gracchi obitu ad Calpurnii consulatum viceimus tertius annus decurrebat; unde concludas, vel locum corruptum, vel annorum supputationem subtilem, & accuratam non esse.

^d *Defensores.]* Quales Gracchi, Fulvius.

obnoxios

^a obnoxiiis inimicis, exsurgitis, atque etiam nunc timetis eos, quibus
^a vos decet terrori esse. Sed quamquam hæc talia sunt : tamen obviam
 ire ¹ factionis potentiae, animus subigit. Certe ego libertatem, quæ mihi
 à parente meo tradita est, ² experiar : verum id frustra, an ³ ob
 rem faciam, in vestra manu situm est, Quirites. Neque ego vos hor-
 tor, quod sæpe majores vestri fecere, uti contra injurias armati, eatis.
 Nihil vi, nihil ^b secessione opus est : neceesse est, ^c suomet ^d ipsi more præ-
 cipites eant. Occiso Ti. Graccho, quem ^e regnum parare aiebant, in ple-
 bem Romanam ^f quæstiones graves habitæ sunt. post C. Gracchi, & M.
 Fulvii cædem, item ^g ordinis vestri, multi mortales in carcere necati sunt.
 utriusque cladi non ^h lex, verum ⁱ lubido eorum finem fecit. ^k Sed sane fu-
 erit regni paratio, plebi jura sua restituere. ^l Quidquid sine sanguine
 civium ^m ulcisci ⁿ nequitur, jure factum fit. Superioribus annis taciti in-
 dignabamini ærarium expilari, reges & populos ^o liberos paucis no-

INTERPRETATIO.

- ¹ Tamen animus me cogit resisterem potentiæ factionis. ^{non desistam.}
² Certe ego libertate uti, quæ mihi à parente meo tradita est, ³ Verum, in vestra potestate si-
 tum est, idne frustra experiar, an in vestrum commodum.

NOTE.

- ^a Obnoxiis.] Id est, In flagitio deprebentis suam satiassent.
^b sub potestatem redactis. Gall. Sur qui vous avez si belle prise.
^c Secessione.] In Catilina vidimus ter quater plebem à patribus secessisse.
^d Questionibus scilicet, quæ in eos habebantur, quomodo eas in plebem ex-
 ercuerunt.
^e Ordinis.] Nobiles, qui in culpa sunt depre-
 hensи.
^f Regnum.] Memorat Plutarchus Pompei
 um, priusquam T. Gracchus interficeretur,
 se scire dixisse, huic diadema & purpureas ve-
 stes, tanquam Romæ regnaturo, allatas esse.
 Florus vero, eum refert, dum, manu caput
 tangens, plebem ad defensionem salutis suæ
 hortaretur, regnum sibi & diadema poscentis
 speciem præbuisse.
^g Quæstiones.] Des informationes & proce-
 dures criminelles.
^h Ordinis.] Plebeii scilicet : Tres enim
 fuisse ante vidimus.
ⁱ Lex.] Non Porciā modo aliasve intelli-
 git leges, quæ pro civium tergo sanctitæ essent,
 sed jus omne & æquitatem quam inter cives
 servare decet. Senus est, usque in plebem
 nobiles sœvissse, dum sanguine ejus libidinem
^j Lubido.] Leur caprice.
^k Sed.] Sensus paulo remotior est, Con-
 cedit adversariis, quod acerrime contra ipsos
 retorqueat, idque cum amara ironia, quasi
 dicat, Verum jam tempus non est de ipsis alter-
 cari ; Esto, quandoquidem ita placet nobilitati,
 illis concedo male fecisse Gracchos, eosque
 regiam autoritatem in civitatem reduxisse,
 quando plebi quod suum est restitutum voluer-
 runt.
^l Quidquid.] Conclusio est, quam Mem-
 mius ex iis quæ adversariis concessit pro causa
 sua deducit : Vult nimur bene fecisse
 nobiles, qui commentitios regni reparato-
 res interfecerint, ut potiori jure, plebi
 in flagitiosissimos nobiles liceat inquire-
 re.
^m Ulcisci.] Passive ; quod facile non est
 imitandum.
ⁿ Nequitur.] Antique.
^o Liberos.] Cum publice sub Imperii Ro-
 mani ditione esse deberent, atque Reipublicæ
 tributa pendere ; aut si socii fuissent & liberi,
 ab ejusmodi paucorum tyrannide tuti agi-
 tare.

bilibus vettigal pendere; penes eosdem & summam gloriam, & maximas divitias esse: tamen hæc talia facinora impune suscepisse^a parum habuere: itaque postremo leges, majestas vestra, divina & humana omnia^b hostibus tradita sunt. neque eos, qui ea fecere, pudet, aut pœnitet; sed incedunt^c per ora vestra magnifice, sacerdotia, & consulatus, pars triumphos suos ostentantes: perinde quasi ea^c honori, non prædæ, habeant.^d servi ære parati injusta imperia dominorum non perforunt: vos, Quirites, imperio nati, & quo animo servitutem toleratis? At, qui sunt hi, qui remp. occupavere? homines sceleratissimi, cruentis manibus, immani avaritia, nocentissimi, iidemque superbissimi, quibus fides, decus, pietas, postremo honesta, atque in honesta omnia quæstui sunt.^e Pars eorum,^f occidisse tribunos pl. alii quæstiones injustas, plerique cædem in vos fecisse, pro munimento habent: Ita, quam quisque pessime fecit, tam maxime tutus est: metum à scelere suo ad ignaviam vestram translare: quos omnis, eadem cupere, eadem odiisse,^g eadem metuere in unum coëgit. Sed hæc inter bonos amicitia, inter malos faetio est. Quod si vos tam libertatis curam haberetis, quam illi ad dominationem accensi sunt: profecto neque resp.^h sicuti nunc, vastaretur: &

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Ambulant magnifice in medi-
vestrum.

² Servi argento acquisiti non tu-
lerant injusta imperia dominorum.

³ Eorum nonnullis præsidio es-

interfecisse tribunos plebis, aliis
vos quæstionibus injustis vexasse,
plerisque cædem in vos fecisse.

⁴ Neque res publica vestaretur,
sicuti vastatur nunc.

N O T A E.

^a Parum.] Id est, non contenti fuerunt.

^b Hostibus.] De Jugurtha etiam intelligit,
cui certè P. Romani Majestas pecunia prodita
fuerat.

^c Honori.] Id est, Quasi honeste partas dig-
nitates propter honorem retinuissent, non propter
prædam. Galt. Tout de même que s'ils regar-
doient les charges & les dignitez de la Répu-
blique comme des récompenses honorables de la ver-
tu, & non comme des moyens d'exercer leur
brigandage.

^d Occidisse.] Hi infinitivi vicem præstant
Accusativi casus.

^e Metum.] Ratio est superioris commatis
ingeniosissima. Ideo, inquit, pessimus quis-
que tutissimus est, quia maxime metuitur,
postquam à se scelsto metum ad ignavum tran-
stulit.

^f Eadem.] Ne scilicet, aliquando jus suum

Populus repetat, eoque adversus nocentes uta-
tur.

^g Coëgit.] Potest hic locus ita exponi, ut
coëgit neutro passivi verbī vim habeat; sen-
sulque idem fuerit ac si pro coëgit, convenit
posuisset, nisi quod illud significantius & ex-
pressius est. Sed simplicius intelligi malim,
voloque ut Infinitivi isti pro nominativis su-
mantur verbī coëgit. Atque sententia istorum
verborum ea ipsa erit quam in bello Catilinario
Catilina ipse expressit, cum dixit, Eadem
velle & eadem nolle, firmam demum efficere
amicitiam. Nimirum intendit Memmius ea
causa tam egregie inter se congiuere nobiles,
& tam enixe uno conatu plebem opprimere,
quod omnes uno & eodem crimine teneantur,
atque adeo eadem timeant, & odio perse-
quantur.

beneficia

beneficia vestra penes optimos, non audacissimos, forent. Majores vestri parandi juris, & maiestatis constituendæ gratia, bis per secessionem armati^b Aventinum occupavere: vos pro libertate, quam ab illis acceperitis, nonne summa ope nitemini? atque eo vehementius, quo majus decus est, parta amittere, quam omnino non paravisse! Dicet aliquis, quid igitur censes? vidicandum in eos qui hosti prodidere remp. non manu, neque vi; quod magis vos fecisse, quam illis accidisse, indignum est: verum quæstionibus, & indicio ipsius Jugurthæ. qui si deditius est; profecto iussis vestris obediens erit: sin ea contemnit, scilicet, æstimabitis, qualis illa pax, aut deditio sit, ex qua ad Jugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maximæ divitiæ, in rempubl. damna, atque dedecora pervenerint. Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet: & illa, quam e hæc tempora, magis placent, cum regna, provinciæ, leges, jura, judicia, bella atque paces, postremo divina & humana omnia penes paucos erant: vos autem, hoc est, P. R. invicti ab hostibus, imperatores omnium gentium satis habebatis^c animam retinere. Nam servitutem quidem quis vestrum audehat recusare? Atque ego tametsi viro^d flagitiosissimum existimo impune injuriam accepisse: tamen, vos hominibus sceleratissimis ignoscere, quoniam cives sunt, a quo animo paterer, ni misericordia in perniciem casura esset. Nam & illis, quantum importunitatis habent, parum est impune male fecisse, nisi deinde faciundi licentia eripitur,

INTERPRETATIO.

¹ Qui, si revera ditionem fecit, & se populo Romano tradidit, profecto vobis obtemperabit.

² Vos autem, cum essetis Imperatores omnium gentium, contenti eratis vivere.

³ Nam & illi, quanta est sua importunitas, pro nibilo ducunt quod hactenus impune deliquerunt; & deinceps multo plura patrabunt, nisi illis malefaciendi licentia in posterum eripitur.

NOTÆ.

^a Parandi.] Ut Tribunos suos obtinerent, qui sacrosancta sua potestate plebem defendenter & tuerentur.

^b Aventinum.] Alii Capitolium dicunt.

^c In Rempubl.] Omnino, nam regnum quod Mafinissi Romani tradiderant extinctis ejus legitimis hæredibus, jure ad ipsos redibat: Neque vero Sociorum & Amicorum injurias sine dedecore inultas relinquere poterant.

^d Illa.] Quibus, post Gracchorum mortem, oppressi fuisti.

^e Hæc.] Quibus, jus vestrum potestis & affliere & vindicare.

^f Flagitiosissimum.] Nobis sub Christi disciplina institutis nefas est acceptas injurias ulcisci; imo ostendit recta ratio, illi Reipu-

blicæ occidendum esse, in qua privata vindicta toleratur. At vero neque illam Autor suadet. Scopus est dicere, eos quibus penarum irrogandarum potestas data est, flagitiosissime facere, cum gratia, socordia, aut quavis alia causa, noxiū aliquem impunitum relinquent. Verissime & optime, si quicquam aliud: Ignoscendo enī fit tandem, ut qui pessimi sunt incautos de folio detrahent, deinde quos viros bonos sciunt, prædes & victimas suas faciant. Stat publicum bonum legibus; leges tuetur severitas: neque inter homines, inepta illa facilitate, quam ostentant nonnulli rerum publicarum moderatores, majus est malum.

& vobis æterna solicitude remanebit, cum intelligetis aut serviendum esse, aut per manus libertatem retinendam. Nam fidei quidem, aut concordiae quæ spes est? Dominari illi volunt, vos liberi esse: facere illi injurias, vos prohibere: postremo sociis vestris veluti hostibus, ^a hostibus pro sociis utuntur. Potestne in tam divorcis mentibus pax, aut amicitia esse? Quare moneo, hortorque vos, ne tantum scelus impunitum dimittatis. Non peculatus ærarii factus est: neque per vim sociis ereptæ pecuniae: quæ quamquam gravia sunt, tamen consuetudine jam pro nihil habentur. Hosti acerrimo ^b prodita senatus auctoritas, proditum imperium vestrum: ^c domi ^d militiæque resp. venalis fuit. quæ nisi ^e quaesita erunt, nisi vindicatum in noxios, quid erit reliquum, nisi ut illis, qui ea fecere, obedientes vivamus? Nam impune quælibet facere, id est ^f regem esse. Neque ego vos Quirites, hortor, uti jam ^g malitiis civis vestros perperam, quam recte, fecisse: sed ne, ignoscendo malis bonos perditum eatis. Ad hoc, ^h in rep. multo præstat, beneficii, quam maleficii, immemorem esse. Bonus tantummodo segnior fit, ubi neglegas: at malus improbior. Ad hoc, si injuriæ non sint, haud sæpe auxiliū egeas.

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Aut vi & armis libertatem esse conservandam.

N O T A E.

^a *Hostibus.*] Id factum in Jugurthæ negotio: fuit ille sceleratus; amicos habuit nobiles: Atherbal innocens vixit; ab omnibus derelictus fuit.

^b *Prodita.*] Planissime, quandoquidem Jugurthæ, contra Senatus mandatum, impune licuerit Atherbalem persecui & trucidare; crimen à nobilibus pecunia redempto.

^c *Domi.*] Quando Romam legati venerunt.

^d *Militiæque.*] Per Bestiam & Scaurum.

^e *Quæsita.*] Si on n'en fait pas une bonne enquête.

^f *Regem.*] In malam partem accipitur hoc in loco; neque quisquam post eorum expulsam dominationem, Romæ ejus dignitatis nomen assumere ausus est.

^g *Malitis.*] Nonnulli conspicuntur interdum ita male fani homines, qui quasi venenata infecta essent, virus suum quocumque non inveniunt important, id unice amant, quærunt, colligunt, generant, &, ut aperte loquar, aliis crimina affingunt, ut suis vivant.

Ab iis maxime cavendum, cum præsertim aliquid in Republica administrant; nam munieris obeundi specie quasi jure, quoscumque lübent, sub toga effocant; cumque leges in ipsorum fint arbitrio, iis sibi præsidium dum parent, iisdem, aliis, quibus invigilant, pericli machinantur. Ideo eos notavi quod obiter Memmius sceleratam gentem attingat, quamque, nisi in laqueos inciderit, nullus sub hypocrisis larva infidianem, satis cognoverit.

^h *In Rep.*] Hoc est notatu dignissimum; cum enim in Paradoxis non sine causa recensas, verissimum est tamen, & ex Politicorum sinu depromptum. Neque vero aliud postulant, boni cives, quam ne ullus malus sit in Republica: Quisque sibi postea abunde prospicit. At secus est inter privatos; illos enim decet oblivisci injuriarum, meminisse acceptorum beneficiorum; quin & ipsi, & omnes ultro benefacere debent.

BELLUM JUGURTHINUM. 91

Hæc, atque alia hujuscemodi sæpe dicundo, C. Memmius populo Rom. persuadet, uti L. ^a Cassius, qui tum prætor erat, ad Jugurtham mitteretur: eumque ^b interposita fide publica, Romam duceret, quo facilius Indicio regis, Scauri, & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relicti ab Bestia exercitui præerant, secuti morem imperatoris sui, plurima, & flagitosissima facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti, elephantes Jugurthæ traderent; alii ^c perfugas venderent: pars ex ^d pacatis prædas agebant. Tanta vis avaritiae in animos eorum, veluti tabes, invaserat. At Cassius prætor, ^e perlatâ ^f rogatione à C. Memmio, ac perculta omni nobilitate, ad Jugurtham proficiscitur: ei que timido, & ex conscientia diffidenti rebus suis, persuadet, quoniam se populo R. dedidisset, ne vim, quam misericordiam ejus, experiri malit: privatim præterea fidem suam ^f interponit, quam ille non minoris, quam publicam ducebat. Talis ea tempestate fama de Cassio erat. Igitur Jugurtha, contra decus regium, cultu quam maxime miserabili, Romam venit. At tametsi in ipso magna vis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia aut scelere cuncta ea gesserat, quæ supra memoravimus. C. Bæbium tribunum pleb. magna mercede parat, cuius ^g impudentia contra ^h jus, & injurias omnis munitus foret. Ac C. Memmius advocata concione; quanquam regi infesta plebes erat, & pars in vincula duci jubebat; pars, ni socios sceleris aperiret, more majorum de hoste supplicium sumi; dignitati magis, quam iræ consulens, sedare motus, & animos eorum mollire; postremo confir-

INTERPRETATIO.

¹ Ut delicta Scauri & reliquo-
rum quod ab Jugurtha pecunias ac-
cepisse dicebant, facilius in lucem
prodirent ejus declaratione.

² At Cassius Prætor proficiscitur
ad Jugurtham, postquam C. Mem-
mius à Populo impetrasset quod ro-
gaverat.

NOTE.

a Cassius.] Hunc fuisse volunt virum maxi-
mae severitatis; idque adeo postmodum ex Au-
tore cognoscetur.

b Interposita.] Id est, Jugurthæ pollicendo,
quod ipsi inviolato domum reverti liberum esset.

c Perfugas.] Maximum inde malum in
Rempublicam redundabat; non enim deinceps
aulus fuisset quisquam ex Jugurthæ militibus
eius militiam abjurare, veritus ne pariter ad
ipsum remitteretur.

d Pacatis.] Illi Provincias Romanis sub-
iectas, & socios compilabant.

e Rogatione.] Qua à Populo petiverat, ut
quæreretur in eos qui pecunia Rempublicam
Jugurthæ prodidissent.

f Interponit.] Id est, Præter fidem publicam,
se fidei servandæ sponsorem constituit.

g Impudentia.] Plenius intelligetur postea
tot res: Interea sciendum est, quod uno Tri-
buno resistente, frustra erat quicquid ab aliis
tentaretur.

h Jus.] Id est, Ne timeret quicquid secun-
dum leges, & ex æquo contra ipsum decerni
posset.

mare,

mare fidem publicam ^a per se se inviolatam fore. Post, ubi silentium cœpit, producto Jugurtha, verba facit: Romæ Numidiæque facinora ejus memorat; scelera in patrem, fratresque ostendit: ¹ quibus juvantibus, quibusque ministris ea egerit, quanquam intelligat populus R. tamen velle manifesta magis ex illo habere: si verum aperiat, in fide, & clementia populi R. magnam spem illi sitam: sin reticeat, non sociis saluti fore, sed se suasque spes corrupturum. Dein, ubi Memmius dicendi finem fecit, & Jugurtha respondere jussus est, C. Bæbius tribunus pleb. quem pecunia corruptum supra diximus, regem tacere ^b jubet: ac tametsi multitudo, quæ in concione aderat, vehementer accensa, terrebat cum clamore, vultu, saepe impetu, atque aliis omnibus, quæ ira fieri amat; ^c vicit tamen impudentia. Ita populus, ludi-brio habitus, ex concione discedit: Jugurthæ Bestiæque, & cæteris, quos illa quæstio exagitabat, animi augescunt. Erat ea tempestate Romæ Numida quidam, nomine Massiva, Gulussæ filius, Masinissæ nepos: qui, quia, in dissensione regum, Jugurthæ adversus fuerat, dedita Cirta, & Atherbale intersecto, profugus ex Africa abierat. Huic Sp. Albinus, qui proxumo anno post Bestiam cum Q. Minucio Rufo consulatum gerebat, persuadet, quoniam ex stirpe Masinissæ sit, Jugurtham ob scelera invidia cum ^d metu urgeat, regnum Numidiæ ab senatu petat. Avidus consul belli gerundi, moveri, quam ^e senescere, omnia malebat. ipsi provincia Numidia, Minucio ^f Macedonia evenerat. Quæ postquam Massiva agitare cœpit: neque Jugurthæ in amicis satis præsidii est: quod eorum alium conscientia, alium mala fama, & timor animi impediebat: Bomilcari proxumo, ac maxime fido sibi, imperat, ^g pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores Massivæ paret: ac maxime

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Dicit Memmius P. Romanum, quamquam is intelligat quibus juvantibus, quibusque ministris ea scelera, Jugurtha patraverit tamen velle ea ipsa magis ab ipso cognoscere.

² Consul maxime cupidus belli rat percussores Massivæ.

gerendi malebat omnia turbari; quam pacificari.

³ Imperat Bomilcari propinquo, ac maxime fido sibi, ut quemadmodum confecerat multa pecunia & vi nummi, sic quoque pretio qua-

N O T A E.

^a Per se se.] Id est, Quamquam omnes contra niterentur, id tamen, vel periculo mortis se præstiturum.

^b Jubet.] Jam patet quam durum os fuerit istius Bæbii: Nusquam par reperta est impudentia & audacia.

^c Vicit.] Quia scilicet, Populos nolebat, quos summa vi paraverat sibi defensores, palam mactare.

^d Metu.] Id est, Invidiâ & metu. Arbitror vero intelligendum esse de metu Romanæ plebis; ut aliquando etiam contra se ipsa ausurum Jugurtham credat scelera sua convertere.

^e Macedonia.] Notissima Europæ regio, Philippi, ac deinde Alexandri magni imperii sedes, supra Græciam sita, ad Septentrionem.

occulte.

occulte. fin^a id parum procedat; quovis modo Numidam interficiat. Bomilcar mature regis mandata exsequitur: & per homines, talis negotii artifices, itinera, egressusque ejus, postremo loca, atque tempora cuncta explorat; dein, ubi res postulabat, insidias tendit. Igitur unus ex eo numero, qui ad cædam parati erant, paulo^b inconsultius Massivam aggreditur, illum obtruncat: sed ipse deprehensus. multis hortantibus, & in primis Albino consule,^c indicium profitetur. fit reus magis^d ex æquo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar, comes ejus, qui Romam fide publica venerat. At Jugurtha,^e manifestus tanti sceleris,^f non prius omisit contra verum niti, quam animaduertit,^g super gratiam, atque pecuniam suam, invidiam facti esse. Igitur quamquam in priore^h actione ex amicis quinquagintaⁱ vades dederat; regno magis, quam vadibus consulens, clam in Numidiam Bomilcarem dimittit, veritus, ne reliquos popularis metus invaderet parendi sibi, si de illo supplicium sumtum foret. & ipse paucis diebus eodem profectus est,^k iussus à senatu Italia decedere. Sed postquam Roma egressus est, fertur, saepè tacitus eo respiciens, postremo dixisse, Urbem^l venalem, & mature periitram, si emtorem invenerit. Interim Albinus, renovato bello, commeatum, stipendium, aliaque, quæ militibus usui forent, mature in Africam portare; ac statim ipse profectus, ut ante^m comitia, quod tempus haud longe aberat, armis, aut ditione, aut quovis modo bellum conficeret. At contra Jugurtha trahere omnia,

N O T A E.

a Id parum.] Id est, non possit occulte Massivam interficere.

mum intentata est accusatio contra ipsum in judicio.

b Inconsulius.] Scilicet intervenerunt aliqui dum scelus patraret; vel ille ante, num satis omnia tuta essent, minus circumspexerat.

i Vades.] Qui eum Judicio sistere promiserant. Gall. *De les representer en justice.* Scilicet, illi Romani fuerunt.

c Indicium.] Id est, Declarat se, cuius consilio tantum facinus ausus esset, dicturum.

k Jussus.] Vides itaque illi quantumvis pessimo, servatam fidem. Interim Livius clam eum aufugisse dicit: Non abs re sane; nam ex æquo bonoque, morte multari poterat.

d Ex æquo.] Id est, magis habita ratione naturalis æquitatis, quam juris gentium; quo

ne quis eos, qui fide publica venerunt, attingat, sanctum est.

l Venalem.] Vide mihi, quæso, quid tandem de Roma pronunciet vir, quamquam nequissimus, certe tamen sagacissimus: Venalem dicit. Romam magis contemnere non potuit. Plus est quam si scelestissimam aut perditissimam dixisset; nec majus esse potest hominum depravatorum & perditorum indicium, quam justitiam & æquitatem, omnia denique auro rependere. Actum est de Republica in quia ea pestis grassatur.

e Manifestus.] Verisimile non est Jugurtham testibus, vel Bomilcaris indicio convictum fuisse: At, ex re ipsa, quæ evidens erat pro manifesto habebatur.

m Comitia.] Id est, Antequam conventus fierent pro Magistratum creatione.

f Non prius.] Id est, Semper contra veritatem nixus est, donec supra gratiam & pecuniam suam, facti invidiam esse vidit.

g Super gratiam.] Intellige Jugurthæ amicos facti & sceleris ejus invidiam declinare nequivisse.

h Actione.] Forensi, scilicet; cum pri-

& alias, deinde alias moræ cauſas facere ; polliceri deditonem, ac deinde ^a metum simulare : ^b instanti cedere, & paulo post, ne sui diffident, instare : ita belli modo, modo pacis mora consulem ludificare. Ac fuere, qui tum Albinum haud ignarum ^c consilii regis existumarent : neque ex tanta ^d properantia tam facile tractum bellum socordia magis, quam dolo crederent. Sed postquam, dilapso tempore, comitiorum dies adventabant, Albinus, Aulo fratre in castris prætore relicto, Romam decessit. Ea tempestate Romæ seditionibus tribuniciis atrociter resp. agitabatur. P. Lucullus, & L. Annus, tribuni pleb. resistentibus collegis, continuare magistratum nitebantur : quæ dissensio totius anni comitia impedibat. Ea mora in spem adductus Aulus, quem prætorem in castris relictum supra diximus, aut conficiundi belli, aut terrore exercitus ^e ab rege pecuniae capiundæ, milites mense Januario ex hibernis in expeditionem evocat ; magnisque itineribus hieme aspera pervenit ad oppidum Suthul, ubi regis thesauri erant. Quod quamquam, & sævitia temporis, & opportunitate loci, neque capi, neque obsideri poterat ; (nam circum murum situm in prærupti montis extremo planicies limosa hiemalibus aquis paludem fecerat) tamen, aut simulandi gratia, quo regi formidinem adderet, aut cupidine cæcus, ob thesauros, oppidi potiundi, vineas ^f agere, ^g aggerem jacere ; aliaque, quæ incepto usui forent, properare. At Jugurtha, cognita vanitate atque imperitia legati, subdolus ejus augere amentiam : missitare ^h supplicantis legatos : ipse, quasi vitabundus, per saltuosa loca, & tramites exer-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ *Fuere qui non crederent, post tantam Albini properantiam bellum prolongatum fuisse magis socidia, quam dolo.*

^j *Aulus adductus ea mora in spem, aut conficiundi belli, aut pe-*

cuniæ ab rege accipiendæ, cum ipsi terrorem injecisset suo exercitu, mense Januario evocat milites in expeditionem, ex locis in quibus hybernum tempus exigebant.

N O T A E.

^a *Metum.]* Intellige, Albinum ad deditonem rationibus plurimis Jugurtham induxisse, Jugurthamque pollicitum esse ; postea vero eundem recusasse, quasi timueret ne erga se P. Romanus, contra quem Albinus ingenerat, severitate magis quam misericordia utearetur.

^b *Instanti.]* Consuli, scilicet, Albino. Tota ista ratio omnimode ad Romanorum effugienda & eludenda arma apta erat.

^c *Consilii.]* Id est, *Hæc omnia ex compacto fieri.*

^d *Simuland.]* Se, scilicet, in animo ejus

urbis obsidionem habere. Fatuus homo, quasi cum puerulo rem susciperet !

^e *Agere.]* Id est urbem *versus promovere.*

^f *Aggerem.]* Terra est, quæ cum lignis & obvia quaque materia, in montis modum congeritur, cujus in bello, vel ad propugnandum, vel ad oppugnandum, usus multus est.

^g *Supplicantis.]* Ut crederet Aulus ea causa timere & diffidere Jugurtham, quod obsidione urbis Suthul cingeretur ; atque adeo in ea permaneret ; cum ipse urbem Aulo sciret insuperabilem.

^h *citum*

citum ductare. Denique Aulum spe pactionis perpulit uti, relicto Suthule, in abditas regiones fese, veluti cedentem, insequeretur: ita ^a delecta occultiora fuere. Interea per homines callidos, diu noctuque exercitum ^b tentabat: centuriones, ducesque ^c turmarum partim, uti transfigerent, corrumpere; alii, signo dato, locum uti desererent. quæ postquam ex sententia instruxit; intempesta nocte de improviso multitudine Numidarum Auli castra circumvenit. Milites Romani, perculsi tumultu insolito, arma capere alii; alii se abdere: pars territos confirmare: trepidare: omnibus locis vis magna hostium: cælum nocte, atque nubibus obscuratum: periculum ^d anceps: postremo fugere, an manere, tutius foret, in incerto erat. Sed ex eo numero, quos paulo ante corruptos diximus, ^e cohors una ^f Ligurum, cum duabus turmis ^g Thracum, & paucis gregariis militibus, transfiere ad regem, & centurio ^h primipili ⁱ tertiae legionis per ^k munitionem, quam, uti defenseret, acceperat, locum hostibus introeundi dedit: eaque Numidiæ cuncti irrupere. Nostri fœda fuga, plerique, abjectis armis, proximum collem occupavere. Nox, atque præda castrorum, ^l hostis, quo minus victoria uterentur, remorata sunt. Dein Jugurtha postero die cum Aulo in colloquio verba facit: tametsi ipsum cum exercitu fame ferroque clau-

I N T E R P R E T A T I O.

^l Nox, atque præda castrorum remorata sunt hostes, quo minus victoria uterentur.

N O T A E.

a Delicta.] Auli cum Jugurtha.

b Tentabat.] Ut quoquomodo aliquid adversus ipsum pararet.

c Turmarum.] Turma in equitatu eandem rationem habet, quam centuria in peditatu; nisi quod triginta tantum equitibus constat.

d Anceps.] Sive fugerent, sive manerent.

e Cohors.] Ex manipulis tribus conficiebatur, in quibus singulis duæ erant centurie, quæ quidem primo 60 militum fuerunt, deinde, cum ipsa Legione, militum numero, per proportionem, adaugatae sunt.

f Ligurum.] Hodie dicitur Liguria, *Lacus de Genes*: ab Alpibus, olim, usque ad Macram flumen, & secundum aliquos, ad urbem Pisas porrigebatur.

g Thracum.] Thracum supta mare Ægeum sita est, ac Septentrionem. Hodie dicitur Romanie.

h Primipili.] Primipilus Centurio primipili, Primus Legionis Centurio, Præfetus Legionis, rem unam & eamdem significant.

i Tertiae.] Legiones ab ordine temporis quo conscriptæ fuerant, deinde à loco, ab Imperatoribus, &c. nomina fortitæ sunt, eo quo dicimus modo, *Le Regiment de Monseigneur le Dauphin*; *Celui de Champagne*, &c.

k Munitionem.] Munitio dicitur quicquid ad hostium arcendos impetus comparatum est, qualis est agger, vallum, &c. Munitionis vero instituendæ partes, ut in singulos dividabantur, ita postquam peracta erat, à centurionibus hic aut illic curantibus defendebatur.

l Uterentur.] Prius victoria uti quam frui decet; adeoque præpostere Jugurthi milites, qui antè Romanorum castra spoliavit, quam eos profigaverint.

sum tenet, tamen se memorem rerum humanarum, si secum fœdus faceret incolmis omnis sub jugum missurum; præterea, ut diebus decem Numidia decederet. Quæ gravia quanquam, & flagitii plena erant: tamen, quia mortis metu nutabant; sicuti regi lubuerat, pax convenit. Sed ubi ea Romæ comperta sunt; metus atque mœror civitatem invasere: pars dolere pro gloriâ imperii: pars insolita rerum bellicarum timere libertati: Aulo omnes infesti, ac maxime qui bello saepe præclari fuerant, quod armatus dedecore potius, quam manu, salutem quæsiverit. Ob ea consul Albinus, ex delicto fratris invidiam, ac deinde periculum timens, senatum de fœdere consulebat: & tamen interim exercitui supplementum scribere; ab sociis & nomine Latino auxilia accersere; denique omnibus modis festinare: senatus ita, ut par fuerat, decernit. suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri. Consul impeditus à tribunis pl. ne, quas paraverat copias, secum portaret, paucis diebus in Africam proficiscitur. Nam omnis exercitus, uti convenerat, Numidia deductus in provincia hiemabat. Postquam co. venit, quamquam persequi Jugurtham, & mederi fraternæ invidiæ animo ardebat; cognitis militibus, quos præter fugam, soluto im-

I N T E R P R E T A T I O.

^a Tamen se memorem vicissitudinis rerum humanarum, omnes incolumes sub jugum, si Aulus missurum secum fœdus faceret.

N O T A.

^a Sub jugum.] Eo modo ignominiae causa, vietes hostes multabant. Duæ videlicet hastæ in terram mittebantur, ad quarum extremas & extantes partes, tertia transversa colligabatur, sub qua disincti & inermes transfire vieti cogebantur; qui adeo sese domitos & subactos confitebantur.

^b Missurum.] Infamiae notam pro beneficio Jugurtha proponit, quia clausos hostes habebat. Peñime vero sibi consulit: nam aut omnes ad unum occidere, aut prorsus intactos demittere debuit.

^c Flagitii.] Flagitium, crimen est, quod dederus & servilem turpitudinem conjunctam habet.

^d Gloriâ. Qua, scilicet, eam omnibus nationibus merito proculeandam esse videbant.

^e Insolita.] Ita in magnis urbibus fieri solet; ad levissima quæque trepidant, qui otio affueti, militiae rudes sunt.

^f Dedecore.] De Jugo lequebantur, quod

Aulus subierat.

^g Fœdere.] Quod cum Jugurtha frater inverat.

^h Supplementum.] Id est, milites, qui in aciforum locum substituerentur. Gall. Des re-cruces.

ⁱ Sociis.] Italicis, scilicet, qui ita absolute socii nonnunquam appellantur. A Latinis vero habitatione distinguuntur, cum Latii jure fruerentur.

^k Nominе Latino.] Id est, iis hominibus qui jure Latii seu Latinitatis fruebantur: De quo adi, si lubet, Jurisperitos; nam varias ejus mutationes persequi hic non est locus.

^l Convenerat.] Jugurtham inter & Avolum.

^m Fraternæ.] Id est, quæ in eum flagrabit.

ⁿ Soluto.] Cum vident milites ducibus suis, ipsorumque culpa præsertim, omnia male cedere; solet illi imperium detrectare, & mandata contegnere.

perio,

perio, licentia, atque lascivia corruperat, ⁱ ex copia rerum statuit, sibi nihil agitandum. Interea Romæ C. Mamilius Limetanus Tr. pleb. ⁱ rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos quorum consilio Jugurtha ^a senati decreta neglexisset; qui ab eo in legationibus, aut imperiis pecunias accepissent; qui elephatos, qui per fugas tradidissent: item, qui de pace, aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Huic Rogationi partim consci sibi, alii ex partium invidia pericula metuentes, quoniam aperte resistere non poterant, quin illa, & alia talia placere sibi faterentur, occulte per amicos, ac maxime per homines nominis Latini, & socios ^b Italicos impedimenta parabant. Sed plebes, incredibile memoratu est, quantum intenta fuerit, quanta que vi rogationem jusslerit, decreverit, voluerit, magis odio nobilitatis, cui mala illa parabantur, quam cura reip. tanta ^c lubido in partibus erat. Igitur cæteris metu perculsis, M. Scaurus, quem legatum Bestiæ fuisse supra memoravimus, inter lætitiam plebis, & ^d suorum fugam, ^e trepida etiam tum civitate, cum ex Mamiliana rogatione tres ^f quæstiores rogarentur, effecerat, ut ipse in eo numero crearetur. Sed, quæstione exercita aspere, violenterque ex rumore, & lubidine plebis, uti sæpe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat. Cæterum mos partium popularium, & senatus factiorum, ac deinde omnium malarum artium, paucis ante annis Romæ ortus est, otio atque abundantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt. Nam ante Carthaginem deletam, populus, & senatus Rom. placide modesteque inter se rempub. tractabant: neque gloriæ neque damnationis certamen ^g inter civis erat: metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat, sed ubi formido illa mentibus decessit, illicet ea,

INTERPRETATIO.

¹ Cum ita se res haberent, statuit, nihil sibi movendum.

² Limetanus Populum interrogat num ipsi placeret, ut quæstio haberetur in eos, quorum consilio Jugurtha Senatus decreta contempsisset.

³ Sed quæstione habita aspere & violenter ex admurmurationibus & libidinosis populi votis, insolentia cœperat plebem ea tempestate propter prosperitatem, uti ceperat sæpe nobilitatem.

NOTÆ.

^a Senati.] Pro Senatus; antique.

Scauro, cæteris lætitia aut metu turbatis, cogitata perficere.

^b Italicos.] Eosdem supra Socios simpliciter vocavit.

^f Quæstiores.] Qui in eos inquirerent, qui Jugurthæ faverant.

^c Lubido.] Hic nihil aliud est, quam effrænum vincendi desiderium, cum odio.

^g Inter civis.] Qui Rempublicam adminisfrant isthuc diligenter animo agitabunt, ut inquietam hominis naturam contra hostes magis quam contra cives convertant.

^d Suorum.] Nobilium, scilicet.

^e Trepida.] Vidimus supra, ex Auli casu, multos libertati timere. Itaque facilius fuit

G

³ quæ

¹ quæ secundæ res amant, lascivia, atque superbia, incessere.⁷ Ita
² quod in aduersis rebus optaverant, otium, postquam adepti sunt,
³ asperius, acerbiusque fuit. Namque cœpere ³ nobilitas dignitatem,
populus libertatem in ^b lubidinem vertere, sibi quisque ducere, trahere,
rapere. Ita omnia in ^c duas partis abstracta sunt ; resp. quæ ^d media fue-
rat, dilacerata. Cæterum nobilitas factio magis pollebat : plebis vis
^e soluta, atque in multitudinem dispersa, minus poterat : paucorum ar-
bitrio belli domique agitabatur : penes eosdem ærarium, provinciæ,
magistratus, gloriæ, triumphique erant : populus militia atque inopia
urgebatur ; prædas bellicas imperatores cum paucis diripiebant. Interea
parentes, aut parvi liberi militum, uti quisque potentiori confinis erat,
sedibus pellebantur. Ita cum potentia avaritia sine modo, modestiaque
invadere, polluere, & vastare omnia, ⁴ nihil pensi, neque sancti ha-
bere, quicad semetipsa ^f præcipitavit. ^g Nam ubi primum ex nobilitate

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Verum, ubi ille timor ex animis
ejectus est, scilicet ea, quæ prospe-
ritas gignit, lascivia nimirum, at-
que superbia viguerunt.

² Eo modo, otium, quod optave-
rant in rebus aduersis, fuit gravius
& acerbius postquam adepti sunt.

³ Etenim cœperunt inter se, no-

bilitas vertere dignitatem in lubi-
dinem. Populus vero libertatem.

⁴ Ita avaritia inexplebilis &
effrænata juncta potentiae, invasit,
polluit, & vastavit omnia, nihil
curavit, neque sanctum habuit, us-
que dum semetipsa præcipitavit.

N O T A E.

a *Asperius.*] Sententia satis aperta est, la-
titat tamen, quodammodo sub hac locutione ;
non enim quod optamus otium, verum ejus
privatio dura est.

b *Lubidinem.*] Frequentissime utitur ea voce
Sallustius, adeoque vim ejus opus est perspi-
cere. Voluntatem notat, prout aliquo deside-
rio aut affectu, veri boni pro tempore non æsti-
mata ratione, abripitur.

c *Duas.*] Hinc plebe, illinc stante nobili-
tate.

d *Media.*] Vere & acute eum expressit
modum, quo Respublicæ intereunt : Civi-
tas enim & bonum publicum, cum in con-
sensu & civium unione sit positum, non aliter
quam laceratione & divisione perire po-
test.

e *Soluta.*] Quomodo frangatur vis quæ in
multitudinem dispersa est, præsertim cum ex
opinione hominum quæ tam varia est, depen-
det, nullus est quem lateat ; neque ea causa
naturæ scrutatores adire opus est, qui nos vim

unitam majorem esse doceant. Verum hinc
maximum haurire possunt documentum Rerum
moderatores ; cum præsertim hodie Regem
videant, quem non magis alia causa veneratur
orbis, quam quod solus regnat.

f *Præcipitavit.*] Aptissima metaphora, nam
quomodo tandem propria mole ruunt quæ in
altum nimis surrexerunt, ita plane non avari-
tia, aut potentia tantum, sed evertitur id omne
quod nimium est. Sapienter itaque Horatius
ad Licinium,

Contrahes, vento nintum secundo,
Turgida vela.

g *Nam.*] Quomodo isthuc ? Virtus itaque
fugienda est, cum turbas & discordias cœat.
Imo, qui eam amant profligandi & perdendi,
si iis credatur prædonibus, qui sub ejus larva,
per fraudem & scelus Reipublicæ gubernacula
furripterunt. At vero per accidens, & eorum
prædonum, non virtutis vitio, civitates com-

reperti

reperti sunt, qui veram gloriam injustæ potentiæ anteponerent, moveri civitas, & dissensio civilis, quasi ^a permixtio terræ, oriri cœpit. Nam postquam Tiberius, & C. Gracchus, quorum majores Punico, atque aliis bellis multum reipub. addiderant, vindicare plebem in libertatem, & paucorum scelera patefacere cœpere: nobilitas noxia, atque eo perculta, modo per socios, & nomen Latinum, interdum per equites Romanos quos ^b spes societatis à plebe dimoverat, Gracchorum actionibus obviam ierat: & primo Tiberium dein ^c paucos post annos eadem ^d ingredientem Caïum, Tribun. pl. alterum ^e triumvirum ^f coloniis deducendis, cum M. Fulvio Flacco ferro necaverat. Et sane Gracchis, cupidine victoriae, haud satis animus ^g moderatus fuit. ^h Sed bono vinci satius est, quam malo more injuriam vincere. Igitur ea victoria nobi-

INTERPRETATIO.

ⁱ Et nobilitas necaverat ferro pri- | Gracchum, Tribunum plebis, unum
mo Tiberium Gracchum, deinde post ex Triumviris qui colonias deducere
paucos annos eadem molientem Caïum debebant, cum M. Fulvio Flacco.

NOTE.

moventur; neque vitandæ offendit causæ, minus illi, quanquam caute, ut qui callidissime hominibus imponunt, de fede debent deturbari.

a *Permixtio terræ.*] Intellige, cum reliquis elementis. Expressæ profecto rem ipsam hac comparatione signavit: Quemadmodum enim ex elementorum commixtione, non modo nulla pars ullius ab aliis discernitur, sed amplius inter se bellum intestinum gerunt; ita quando vaferri latrones, boni & publicæ libertatis specie Rempublicam oppresserunt, cæcus Populus Affertores & legitimos suos Moderatores cum dignoscere nescit, plerumque eos per discordiam suis insidiatoribus maestandos tradit.

b *Spes.*] Senatum equites aliquando auctoritate sua communicaſſe, vel ex Epitome Flo- ri cognoscitur.

c *Paucos.*] Undecim aut duodecim, ad summum.

d *Ingredientem.*] Populum defendere conatus, fratris agrarias leges afferuit; &c.

e *Triumvirum.*] Mos erat tres quinque, septendecim viros, &c. eligere, qui iis agros dividenter, qui in colonias deducebantur.

f *Coloniis.*] Colonia multitudo erat civium

Romanorum, qui in alias sedes deducebantur, quibusque agri publice assignabantur.

g *Moderatus.*] Nota, quæſo, Sallustii judicium: Optime de re maxima, quin de re quæ quotidie millies in usu venit, sententiam dixit. Ea est enim cordis nostri fallacia, aut imbecillitas, ut etiam dum virtutem sectamur, nimio studio in vitium incurramus. Voluntas, quæ à primo ad bonum, boni specie ferebatur, ad malum fine sensu inclinat, dum paulatim ea boni species, pro variis circumstantiis, caligantibus oculis surripitur; deinde, quia in motu est, movetur, non quia bonum prosequitur. Istud indicat Sallustius, cum cupidine victoriae, nimios Gracchos fuisse dicit. Hæc cupido, hic animi motus rationem, qua boni cives fuerant & dicebantur, ab eorum oculis avertit.

h *Sed.*] Nunc de Senatu Sallustius judicium suum profert, cui, ut ille ait, melius fuisset Gracchorum bono & æquitate vinci, quam vincere injuriam. At vero generatim loquendo, non aperte sententiam suam dicere Autor voluit, ne, si Partes nominatim reprehendisset, audaciter fecisse videretur.

litas ex libidine sua ¹ usus, mortalis multos ferro aut fuga extinxit; plusque in reliquum sibi timoris, quam ² potentiae, addidit: quae res plerumque magnas civitates pessum dedit, dum alteri alteros vincere quovis modo, & victos acerbius ulcisci volunt. Sed de studiis partium & omnibus civitatis moribus, si singillatim, aut pro magnitudine ³ parem differere, tempus, quam res, maturius deficeret; quamobrem ad inceptum redeo. Post Auli foedus, exercitusque nostri fugam foedam, ^b Metellus, & ^c Silanus consules designati, provincias inter se partiverant: Metelloque Numidia evenerat, acri viro, & quamquam adverso populi partibus, fama tamen ^d æquabili, & inviolata. Is ubi primum magistratum ^e ingressus est; ^f alia omnia sibi cum collega ratus, ad bellum, quod gesturus erat, animum intendit. Igitur diffidens veteri exercitu, milites scribere, praesidia undique accersere: arma, tela, equos, & cætera instrumenta militiae parare, ad hoc commeatum affatim, denique omnia, quae in bello ^g vario, & rerum multarum egenti, usui esse solent. Cæterum ad ea patranda ³ senatus auctoritate, socii, nomenque Latinum, & reges ultro auxilia mittendo, postremo omnis civitas summo studio adnitebatur. Itaque, ⁴ ex sententia omnibus rebus paratis compositisque, in Numidiam proficiscitur, magna spe civium, cum propter artis bonas, tum maxime quod aduersum divitias invictum animum gerebat: & avaritia magistratum ante id tempus in Numidia

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cum igitur nobilitas usus esse ea victoria secundum suam libidinem, perdidit multos homines ferro aut fuga.

² Si cupiam differere particulatim, aut secundum rei magnitudinem, de studiis partium, & omnibus pravis moribus civitatis, tempus me citius quam res deficiet.

³ Cæterum ad ea perficienda, Senatus adnitebatur auctoritate, Socii, nomenque Latinum, & reges, mittendo sua sponte auxilia: postremo omnis civitas summo studio ea promovebat.

⁴ Itaque omnibus rebus ad arbitrium paratis & compositis in Numidiam proficiscitur.

N O T A E.

a Potentiae.] Totum hunc locum execute quæso. Autor enim, quamquam malus fuit, reconditissimos tamen Politicorum aditus penetravit.

b Metellus.] Vir fuit virtutis eximiae, qui que unus exilium maluit, quam in Saturnini, Gracchanas leges afferentis, verba, cum Senatu jurare. Dicitus est Numidicus, à rebus bene in Numidia gestus.

c Silanus.] Non hic est de quo in Catilina.

d Äquabili.] Id est, quæ apud omnes eadem erat.

e Ingressus.] Non enim statim à nominatione & designatione, sed post confirmationem in secundis comitiis, Magistratum inibant.

f Alia.] Hic est sensus: Dicit Metellum, cum collegam suum ad reliqua Consulatus munia secum pariter obligatum & intentum videtur, ad id negotium, bellum scilicet, principue animum adjecisse, quod soli curandum erat.

g Vario.] Id est, Ubi varia opus est obris ministeria; quæ varia & plurima instrumenta requirunt.

BELLUM JUGURTHINUM. 101

nostræ opes contusæ, hostiumque auctæ erant. Sed ubi in Africam venit, exercitus ei traditur a Sp. Albino proconsule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua, quam manu, promptior, prædator ex sociis, & ipse præda hostium, ^a sine imperio, & modestia habitus. Ita imperatori novo plus ex malis moribus solicitudinis, quam ex copia militum auxillii, aut bonæ spei, accedebat. Statuit tamen Metellus, quamquam ^b æstivorum tempus, comitiorum ^c mora immi- nuerat; &, expectatione eventus, civium animos intentos putabat, non prius bellum attingere, quam majorum disciplina milites laborare coegisset. Nam Albinus, Auli fratis, exercitusque clade perculsus, postquam decreverat non egredi provincia, quantum temporis æstivo- rum ^c in imperio fuit, plerumque milites in ^d stativis castris habebat: nisi cum ^e odos, aut pabuli egestas locum mutare subegerat. Sed neque more militari vigiliæ ducebantur. Utique cuncti lubebat, ab signis aberat, ^f lixæ permisti cum militibus diu, noctuque vagabantur: & ^g palantes agros vastare, villas expugnare, pecoris, & mancipiorum prædas cer- tantes agere: eaque mutare cum mercatoribus vino advectio, & aliis talibus: præterea, frumentum publice datum vendere, ^g panem in dies mercari: postremo, quæcumque dici, aut fingi queunt ignaviæ luxu- riæque probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia amplius. Sed in ea difficultate Metellum non minus, quam in rebus hostilibus, magnum, & sapientem virum fuisse comperior: tanta temperantia inter ^h ambitionem, sævitiamque moderatum. Namque edicto primo adjumenta ignaviæ ⁱ sustulisse, ne quisquam in castris panem, aut quem alium cibum coctum venderet; ne lixæ exercitum sequerentur; ne miles gregarius in castris, neve ^j in agmine servum, aut jumentum haberet: cæteris

INTERPRETATIO.

¹ Quamvis comitiorum retarda- bant certatim prædas ex pecore &
tio tempus diminuerat, quo milites mancipiis.
in castris æstivis agunt. ³ Namque comperior Metellum

² Huc illuc divagantes agros sustulisse primo edicto adjumenta ig-
vastabant, villas expugnabant, age- naviae.

NOTÆ.

a Sine imperio.] Id est, qui ductus fuerat ab Imperatoribus, qui auctoritatem suam tueri nesciverant, aut noluerant; quique militibus omnia condonaverant.

b Mora.] Per Tribunorum contentionem, sicuti antea vidimus.

c In imperio.] Albinus, donec Metellus advenisset, exercitui præfuit.

d Stativis.] Id est, in quibus diu mane- bant, cum militiæ more saepius mutanda fuerint.

e Odos.] Ex hominum & jumentorum for- dibus.

f Lixæ.] Ita vocantur servi qui exercitum sequuntur, & militibus vilissimam operam præstant, puta aquam portare, panem coquere, & id genus alia.

g Panem.] Ipsi vero tenebantur panem suum coquere.

h Ambitionem.] Hic per ambitionem, ratio & certus quidam agendi modus intelligitur, quo ad consequendam gratiam, minus milites vexantur, nec nisi à volentibus ministeria requiruntur.

i In agmine.] Id est, dum iter facit exerci- tus. Gall. Durant la marche.

^a arte modum statuisse: præterea, ^b transversis itineribus quotidie castra movere: juxta, ac si hostes adessent, vallo, atque fossa munire: ^c vigilias crebras ponere, & eas ipse cum legatis circuire: item in agmine in primis modo, modo in postremis, saepe in medio adesse, ne quisquam ordine egredieretur: uti, ^d cum signis frequentes incederent, miles cibum, & arma portaret. Ita prohibendo à delictis magis quam vindicando, exercitum brevi ^e confirmavit. Interea Jugurtha ubi, quæ Metellus agebat, ex nunciis accepit; simul de innocentia ejus certior Romæ factus, diffidere suis rebus, ac tum demum veram ditionem facere conatus est. Igitur legatos ad consulem cum suppliciis mittit, qui tantummodo ipsi, liberisque vitam peterent, alia omnia dederent populo Rom. Sed Metello jam antea experimentis cognitum erat, genus Numidarum infidum, ingenio mobili, novarum rerum avidum esse. Itaque legatos alium ab alio diversos aggreditur: ac paullatim tentando, postquam opportunos sibi cognovit, multa pollicendo persuadet, uti Jugurtham ^f maxime vivum, si id parum procedat, necatum sibi tradarent: cæterum palam, quæ ex voluntate forent, regi nunciari jubet. Dein ipse paucis diebus intento atque infesto exercitu in Numidiam procedit: ubi, contra belli ^g faciem, tuguria plena hominum, pecora, cultoresque in agris erant: ex oppidis, & ^h mapalibus, præfecti regis obviam procedebant, parati frumentum dare, commeatum portare, postremo omnia, quæ imperarentur, facere. Neque Metellus idcirco minus, sed pariter ac si hostes adessent, munito agmine incedere, late explorare omnia, illa ditionis signa ostentui credere, & insidiis locum ⁱ tentare. Itaque ipse cum expeditis cohortibus, item funditorum & sagittariorum delecta manu apud primos erat: in postremo C. ^j Marius le-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Brevi exercitum ad prisinam id minus prospere eveniret, necatum, disciplinam revocavit. ³ Contra id quod belli tempore

² Persuadet ut præsertim trade- conspici solet, tuguria erant plena rent sibi Jugurtham vivum, si vero hominum.

N O T A E.

^a Arte.] Ea opus est omnino, eaque maxima in ejusmodi occasionibus. Qua vero in re sita fit, vix ullus dixerit, ita sunt, aut certe videntur exigui momenti innumera quæ ad id concurrunt.

^b Transversis.] Id est, non per vias stratas, sed per agros, sylvas, &c. ut iis omnibus, si usus veniret, assueti essent.

^c Vigilias.] Gall. Des sentinelles. Sed tūius quam sit hodie, plures enim milites uno in loco, collocabantur.

^d Cum signis.] Ne scilicet dispersis militibus hostis interveniret; vel ipsi prædeæ, aut fugæ occasionem invenirent.

^e Mapalibus.] Hic vici aut pagi, per mapalia sunt intelligendi.

^f Tentare.] Omnino legendum arbitror tentari, à Jugurtha scilicet, prout censuit Gronovius.

^g Marius.] Qui fuerit, tametsi aliunde neciremus, satis superque ex Sallustio post modum cognosceremus.

gatus cum equitibus curabat: in utrumque latus equites auxiliarios tribunis legionum, & præfectis cohortium dispertiverat: uti cum ¹ his permixti ^a Velites, quocumquè acciderent, equitatus hostium propulsarent. Nam in Jugurtha tantus dolus, tantaque peritia locorum, & militiæ erat, ut, absens an præsens, pacem an bellum gerens perniciosior esset, in incerto haberetur. Erat haud longe ab eo itinere, quo Metellus pergebat, oppidum Numidarum, nomine Vacca, forum rerum venalium totius regni maxume celebratum; ubi & incolere, & mercari consueverant Italici generis multi mortales. Huc consul, simul ^b tentandi gratia, &, si paterentur opportunitates loci, ² ^c præsidium imposuit; præterea imperavit frumentum, & alia, quæ bello usui forent, comportare: ratus id quod res monebat, frequentiam negotiatorum, & ^d commeatum juvaturum exercitum, & jam paratis rebus munimentum fore. Inter hæc negotia Jugurtha impensius modo legatos supplices mittere, pacem orare, præter suam, liberorumque vitam, omnia Metello dedere. Quos item, uti priores, consul illectos ad proditionem domum mittebat: regi pacem, quam postulabat, neque abnuere, neque polliceri; & inter eas moras ^e promissa legatorum expectare. Jugurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit, ac suis se ^f artibus tentari animadvertisit; quippe cui verbis pax nunciabatur, cæterum re bellum aspernum erat, urbs maxuma alienata, ager hostibus cognitus, ^g animi popularium tentati: coactus rerum necessitudine, statuit armis certare. Igitur, explorato hostium itinere, in spem victoriæ adductus ex opportunitate loci, quam maxumas potest copias omnium generum parat, ac per tramites occultos exercitum Metelli antevenit. Erat in ea parte Numidiæ, quam Atherbal in divisione possederat, flumen, oriens à meridie nomine Muthul; a quo aberat mons ferme millia passuum

INTERPREATIO.

¹ Ut Velites permixti cum equiti- tentandi, & præsidium imponen- bus propulsarent equitatus hostium di, si opportunitates loci pateren- quamcumque in partem accederent. tur, deinde re cognita præsidium

² Consul hoc ivit, simul gratia imposuit.

NOTE.

^a Velites.] Levis erant armaturæ milites, gladio, jaculatoria hasta, parmaque instructi.

^b Tentandi.] Id est, Ut cognosceret quid eo in loco fieri posset, quidve Jugurtha conaretur, an re & verbis idem esset.

^c Præsidium.] Necesse fuit, ut sensus aperteatur, quod elliptice a Sallustio dictum est, in Interpretatione supplere.

^d Commeatum.] Certe commeatu, sicuti Ur- fino, mihi quoque placeret.

^e Promissa.] Itaque polliciti erant legati, se Jugurham prodituros.

^f Artibus.] Dolis scilicet, quibus Aulum, aliosque in laqueos induxerat.

^g Animi.] Scilicet, non modo legatos, sed quovis Metellus a Jugurtha alienare quæsivit.

xx. ^a tractu pari, ^b vastus ab natura, & humano cultu: sed ex eo medio quasi collis oriebatur, in immensum pertinens, vestitus oleastro, ac myrtetis, aliisque generibus arborum, quae humi ^c arido, atque arenoso gignuntur. ^d Media autem planities deserta, penuria aquæ, præter fluminis propinqua loca, ea consita arbustis, pecore atque cultoribus frequentabantur. Igitur in eo colie, quem ^e transverso itinere porrectum docuimus, Jugurtha ^f extenuata suorum acie consedit: elephantis, & parti copiarum pedestrium Bomilcarem præfecit; eumque edocet, quæ ageret: ipse proprietor ^g montem cum omni equitatu, & peditibus delectis suos collocat: dein singulas turmas, & manipulos circuiens monet, atque obtestatur, uti memores pristinæ virtutis, & victoriæ, sese, regnumque suum ab Romanorum avaritia defendant: cum his certamen fore, quos antea victos sub jugum miserint: ducem illis, non animum, mutatum: quæ ab imperatore ⁱ decuerint, omnia suis provisa; locum superiorem; ^h uti prudentes cum imperitis; ne pauciores cum pluribus, aut rudes cum bello melioribus manum consererent, proinde parati, intentique essent, signo dato, Romanos invadere: illum diem aut omnis labores, & victorias confirmaturum, aut maxumarum ærumnarum initium fore. Ad hoc viritim, uti quemque ob militare facinus pecunia, aut honore extulerat, commonesacere beneficij sui, & eum ipsum aliis ostentare: postremo, pro cujusque ingenio pollicendo, minitando, obtestando, alium alio modo excitare: cum interim Metellus, ignarus hostium, monte degrediens cum exercitu ⁱ conspicatur. Primo dubius,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Jugurtha monet milites se providisse suis ea omnia quæ decuerint provideri ab imperatore.

N O T A E.

^a Tractu pari.] Id est, tantum habens longitudinis, quantum a fluvio distabat.

^b Vastus.] Ubi nec arbores erant, nec fructices.

^c Arido.] Id est, ariditate, nam humi, quod postea in adverbium abiit, hic more antiquo pro Genitivo positum est.

^d Media.] Hoc est, Spatium quod collum inter & flumen porrigebatur.

^e Transverso.] Intellige, iter colli subiectum fuisse, ita ut Jugurtha ejusque exercitus transeuntibus imminaret.

^f Extenuata.] Intellige agmen in longitudinem porrectum. Les escadrons, ni les ba-taillons n'avoient pas de profondeur. Ita vero aciem instructam oportuit, ut, in angustiis, hostium in longum productos ordines, pluribus

ex locis invaderet.

^g Montem.] Qua scilicet Metello transitus erat: atque hinc vides eo insidias struxisse Jugurham, ubi mons in collem definebat.

^h Ut.] Ne ita accipias, quasi omnia quæ sequuntur effecta sint ejus quod dixit, locum superiorem suis provisum. Quæcumque enumerat commoda, seorsim sumenda sunt, ita ut, quod a Jugurtha prospectum fuerit, uti prudentes locorum cum imperitis, certarent, secundum sit. Ut sensus apertior effet, interpunctionem mutavi.

ⁱ Conspicatur.] Passive, quod rarum est. Ita Varro apud Priscianum, Paupertas hoc non ita nutricata, ut nunc conspicatur.

quid-

quidnam insolita facies ostenderet (nam inter virgulta equi, Numidæque consederant, neque plane occultati humilitate arborum, & tamen^a incerti quidnam esset, cum natura loci, tum^b dolo ipsi, atque signa militaria^c obscurati) dein, brevi cognitis insidiis, paulisper agmen^d constituit. Ibi^e commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proximum hostis erat, triplicibus^f subsidiis aciem instruxit; inter manipulos fundatores, & sagittarios dispergit, equitatum omnem in^g cornibus locat; ac pauca pro tempore milites hortatus, aciem, sicut instruxerat, & transversis principiis in planum deducit. Sed, ubi Numidas quietos, neque colle degredi animadvertisit, veritus ex anni tempore, & inopia aquæ ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum expeditis cohortibus, & parte equitum præmiserat ad flumen, uti locum castris ante caperet. existumans hostes crebro impetu, & transversis præliis iter suum remoraturos, & quoniam armis diffiderent, ^h laffitudinem & sitim militum tentaturos. Dein ipse pro re, atque loco, ⁱ sicuti monte descenderat, paulatim procedere: Marium post^k principia habere, ipse cum sinistræ alæ equitibus esse, qui in agmine^l principes facti erant. At Jugurtha, ubi extrellum agmen Metelli^m primos suos prætergressum videt, præsidio quasi duūm millium peditum montem occupat, qua Metellus descenderat: ne forte cedentibus adversariis receptui, ac post munimento foret: dein, repente signo dato, hostis invadit. Numidæ alii postremos cædere: pars à sinistra, ac dextraⁿ tentare: infensi ad-

INTERPRETATIO.

¹ Deinde, intra breve tempus cognitis insidiis, paulisper exercitus iter suppressit.

NOTÆ.

^a *Incerti.*] Intellige, delitescentium Numidarum eam fuisse speciem, ut nesciretur homines esse, an trunci, aut aliquid simile.

^b *Dolo.*] Ea caussa pone arbores latitabant, ut incautus & imparatus Metelli exercitus illac transiret.

^c *Obscurati.*] Græca constructio, pro Obscuratis signis militaribus, aut obscurata signa bant. Sic sæpiissime loquitur Horatius.

^d *Commutatis.*] Gall. *Ayant change l'ordonnance de l'aile droite.*

^e *Subsidii.*] Milites erant qui pone alios subsidentes, illis periclitantibus opem ferrent. Gall. *Des corps de réserve.*

^f *Cornibus.*] *Sur les ailes de l'Infanterie.*

^g *Transversis.*] Diffidens per hæc transversa incedo: Interim ita me expedio, Metellus col-

lem cum sequi nolle, ne Jugurthæ illic insidianti opportunus fieret, aciem in clypeum, seu ad sinistram, ut loquimur nos, declinare jussit, adeoque in obliquum iter inflexit. *Il fit marquer son avant-garde de travers, s'étant détourné sur la gauche.*

^h *Laffitudinem.*] Id est, milites per laffitudinem & sitim.

ⁱ *Sicuti.*] Refertur ad Paulatim.

^k *Principia.*] *Dans l'Arrière-garde.* In ultimo agmine.

^l *Principes.*] Id est, primi, hoc in loco.

^m *Primos.*] Non remotissimos intelligo, sed proximos, hoc est, eos qui primi transeuntibus occurrerant.

ⁿ *Tentare.*] Illi eminus missilibus lacebant.

esse

esse, atque instare; omnibus locis Romanorum ordines conturbare, quorum etiam qui firmioribus animis obvii hostibus fuerant, ludificati, ^a incerto prælio ipsi modo eminus sauciabantur, neque contra feriundi aut conserendi manum copia erat. Ante jam docti ab Jugurtha equites, ubicumque Romanorum turma insequi cœperat, non confertim, neque in unum sese recipiebant, sed alius alio quam maxume divorsi, ita numero ² priores, si à persequendo hostes deterrere nequierant, disjectos ab tergo, aut lateribus circumveniebant: fin opportunior fugæ collis, quam campi fuerant: eo vero consueti Numidarum equi facile inter virgulta evadere: nostros asperitas, & insolentia loci retinebat: Cæterum facies totius negotii varia, incerta, fœda, atque miserabilis: dispersi à suis, pars cedere, alii insequi: neque signa, neque ordines observare: ubi quemque periculum ceperat, ibi resistere, ac propulsare: arma, tela, equi, viri, hostes, cives permixti: nihil consilio neque imperio agi: fors omnia regere. Itaque multum diei processerat, cum etiam tum eventus in incerto erat. Denique omnibus labore, & æstu languidis, Metellus, ubi videt Numidas minus instare, paullatim milites in unum conductit: ordines restituit, & cohortes ^b legionarias quatuor aduersum pedites hostium collocat. ^c eorum magna pars superioribus locis fessa confederat. simul ³ orare, hortari milites, ne deficerent, neu paterentur hostes fugientis vincere: neque illis castra esse, neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent: in armis omnia sita. Sed nec Jugurtha quidem interea quietus erat; circuire, hortari, renovare prælium, & ipse cum delectis tentare omnia: subvenire suis, hostibus dubiis instare, quos firmos cognoverat, eminus pugnando, ^d retinere. Eo modo duo imperatores, ^e summi viri, inter se certabant: ipsi pares, cæterum opibus disparibus. Nam Metello virtus militum erat. locus aduersus: Jugurthæ alia omnia, præter milites, opportuna. Denique Romani, ubi intelligunt neque sibi profugium esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri; (& jam diei vesper erat) ^f aduerso colle, sicuti

I N T E R P R E T A T I O.

¹ *Ipsi tantum eminus sauciabantur, & vulnerabantur.*

² *Ita, cum essent plures numero, persequendo, circumveniebant eos disjectos a tergo aut lateribus.*

³ *Simul Metellus orare, hortari milites, ne deficerent, neve paternerentur hostes, qui fugiebant, vincere.*

⁴ *Romani in adversum collem, sicuti præceptum erat, evadunt.*

N O T A E.

^a *Incerto.]* Quia Numidæ non stabant, sed accedebant, & recedebant, ils ne se batoient pas de pied ferme.

^b *Legionarias.]* Ut distinguantur ab auxiliariis.

^c *Eorum.]* Numidarum.

^d *Retinere.]* Ne scilicet dubiis & cedentibus opem ferrent.

^e *Summi.]* Omnino summi, & a quibus plurima quisque discere queat.

præ-

præceptum fuerat, evadunt. Amisso ^a loco Numidæ fusi, fugatique, pauci interiere: plerosque velocitas, & regio ^b hostibus ignara, tutata sunt. Interea Bomilcar, quem elephantis, & parti copiarum pedestrium præfectum ab Jugurtha supra diximus, ubi eum Rutilius prætergressus est, paullatim suos in æquum locum deducit: ac, dum legatus ad flumen, quo præmissus erat, festinans pergit, ^c quietus, uti res postulabat, aciem exornat: neque remittit, quid ubique hostis ageret, explorare. Postquam Rutilium consedisse jam, & animo vacuum accepit, simulque ex Jugurthæ prælio clamorem augeri, veritus ne legatus cognitare, laborantibus suis auxilio foret, aciem, quam diffidens virtuti militum ^d arte statuerat, quo hostium ^e itineri officeret, latius porrigit; eoque modo ad Rutilii castra procedit Romani ex improviso pulveris vim magnum animadvertisunt. Nam prospectum ager arbustis consitus prohibebat. Et primo rati humum aridam vento agitari: post, ubi æquabile manere, & sicut acies movebatur, magis magisque appropinquare vident; cognita ^f re, properantes arma capiunt, ac pro castris, sicut imperabatur, consistunt Dein, ubi proprius ventum est, utrumque magno clamore concurritur. Numidæ tantummodo ^g remorati, dum in elephantis auxilium putant, postquam eos impeditos ramis arborum, atque ita disjectos circumveniri vident, fugam faciunt: ac plerique, abiectis armis, collis, aut noctis, quæ jam aderat, auxilio integri absunt. Elephanti quatuor capti, reliqui omnes numero ^h quadraginta interfici. At Romani quamquam itinere, atque ⁱ opere castrorum & prælio fessi, lassique erant: tamen, quod Metellus amplius opinione morabatur, instructi, ^j intentique obviam procedunt. Nam dolus Numidarum nihil languidi, neque remissi patiebatur. Ac primo obscura nocte, postquam haud procul ^k inter se erant, strepitu, veluti hostes adventarent, alteri apud alteros formidinem simul, & tumultum facere: & pene imprudentia ^l admissum facinus miserabile, ni utrumque præ-

INTERPRETATIO.

¹ *Et, dum Rutilius legatus properat ad flumen, quo præmissus erat, Bomilcar per otium aciem instruit, uti res postulabat.*

² *Porrigit latius aciem, quam instruxerat densis ordinibus, diffensis virtuti militum.*

NOTE.

^a *Loco.]* Colle, scilicet.

^g *Opere.]* Scilicet castra munierant.

^b *Hofibus.]* Romanis.

^h *Intentique.]* Hinc videas quales fuerint

^c *Itineri.]* Si nimis Metello auxilium adferre voluissent.

Romani.

^d *Re.]* Exercitum, scilicet, adventare.

ⁱ *Inter se.]* De Romanis loquitur, quorum

^e *Remorati.]* Ils ne firent ferme que, &c.

alii cum Metello, alii cum Rutilio erant.

^f *Quadraginta.]* In quibusdam, triginta tantum numerantur.

^k *Admissum.]* Ut, scilicet, Romani invicem

pugnarent.

missi

missi equites rem exploravissent. Igitur pro metu repente gaudium extortum, milites alius alium læti appellant, acta edocent, atque audiunt: sua quisque fortia facta ad cœlum fert. Quippe res humanæ ita sese habent: in victoria vel ignavis gloriari licet: adversæ res etiam bonos detrectant. Metellus in iisdem castris quatriduo moratus, faucios cum cura reficit: meritos in prœliis more militiæ ^a donat, universos in concione laudat, atque agit gratias: hortatur, ad cætera, quæ levia sunt, parem animum gerant: pro victoria satis jam pugnatum, reliquos labores pro præda fore. Tamen interim ^b transfugas, & alios opportunos, ^c Jugurtha ubi gentium, aut quid agitaret, cum paucisne esset, an exercitum haberet, uti sese victus gereret, exploratum misit. At ille sese in loca saltuosa, & natura munita receperat: ibique cogebat exercitum numero hominum ampliorem, sed ^d hebetem, infirmumque, agri ac pecoris magis, quam belli, cultorem. Id ea gratia eveniebat, quod præter equites regios nemo omnium Numida ex fuga regem sequitur. quo cujusque animus fert, eo discedunt. neque id flagitium militiæ ducitur: ^e ita se mores habent. Igitur Metellus, ubi videt etiam ^f tum regis animum ferocem esse: bellum renovari, quod nisi ex illius lubidine ^g geri non posset: præterea ^h iniquum certamen sibi cum hostibus: minore detimento illos vinci, quam suos vincere: statuit non prœliis, neque acie, sed alio more bellum gerendum. Itaque in loca Numidiæ opulentissima pergit: agros vastat: multa castella, & oppida, temere munita, aut sine præsidio, capit, incenditque: puberes interfici jubet, alia omnia militum præda esse. Ea formidine multi mortales Romanis dediti ⁱ obsides: frumentum, & alia, quæ usui forent, affatim præbita: ubi-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Res adversæ etiam bonorum existimationem violent.

² Tamen interim Metellus misit transfugas & alios opportunos ex-

ploratum, ubi gentium Jugurtha ageret, aut quid agitaret, cum paucisne esset, an exercitum haberet, quomodo se gereret postquam vietus esset.

N O T A E.

^a Donat.] Coronis, Armillis, Hastis, & id genus aliis.

^b Transfugas.] Valde illi sunt opportuni, quia maxime fideles esse coguntur: Interim vindendum ne iis dolis capiamur, quos in hostes parare videntur.

^c Hebetem.] Hebes dicitur cuius obtusa est acies. Hic itaque exercitus intelligitur ad bellum munia ineptus. *Des gens mal-aguerris.*

^d Ita.] Iis respondet qui pravam consuetudinem mirabuntur. Ejus nimirum vis est tanta,

ut pro altera lege sumatur.

^e Tum.] Postquam profligatus fuisset.

^f Geri.] Ille enim sylvis & desertis locis pellici non poterat.

^g Iniquum. Multis de causis tale erat: Nam Jugurtha loca perspecta; nisi opportuna essent, non pugnabat; vietus, aciem instaurare poterat; &c. Hæc omnia Metello adversa erant.

^h Obsides.] Ut, scilicet, de eorum fide certi essent.

cumque

cumque res postulabat, præsidium impositum. Quæ negotia multo magis, quam prælium male pugnatum ab suis, regem terrebant. Quippe cuius spes omnis in fuga sita erat, sequi cogebatur, & qui, sua loca defendere nequiverat,¹ ² in alienis bellum gerere. Tamen² ex inopia, quod optimum videbatur, consilium capit: exercitum plerumque in iisdem locis operiri jubet: ipse cum delictis equitibus Metellum sequitur nocturnis & aviis itineribus, ignoratus, Romanos palantis repente aggreditur.³ Eorum plerique inermes cadunt, multi capiuntur: nemo omnium intactus profugit: & Numidæ, prius quam ex castris subveniretur, sicuti jussi erant, in proximos collis discedunt. Interim Romæ gaudium ingens ortum, cognitis Metelli rebus: uti seque, & exercitum more majorum gereret; in adverso loco viator tamen virtute fuisset; hostium agro potiretur; Jugurtham, magnificum ex Auli socordia, spem salutis in solitudine, aut fuga³ coegisset habere. Itaque senatus, ob ea feliciter acta, diis immortalibus supplicia decernere: civitas trepida antea, & solicita de belli eventu, læta⁴ agere: de Metello fama præclara esse. Igitur eo intentior ad victoriam niti: omnibus modis festinare: ⁵ c^{avere} tamen necubi hosti opportunus, fieret: ⁶ meminiisse post gloriam invidiam sequi. Ita, quo clarius, eo magis anxius erat: neque post insidias Jugurthæ effuso exercitu prædari; ubi frumento, aut pabulo opus erat, cohortes cum omni equitatu præsidium agitabant: exercitus partem ipse, reliquos Marius ducebat: Sed igni magis, quam præda ager vastabatur. Duobus locis haud longe inter se castra faciebant. Ubi vi opus erat, cuncti aderant: cæterum, quo⁶ fuga, atque formido latius cresceret, divisori agebant. Eo tempore Jugurtha per collis sequi: tempus, aut^f locum pugnæ querere: quæ venturum hostem

INTERPRETATIO.

¹ Quippe Jugurtha, cuius spes omnis in fuga sita erat, cogebatur sequi nequiverat, cogebatur gerere bellum in alienis.

² Tamen, in afflictis rebus, capit optimum consilium quod videbatur.

³ Cognito etiam quomodo coegisset

Jugurtham gloriabundum ex Auli socordia, habere spem salutis in defertis & fuga.

⁴ Urbs antea trepida & solicita de belli eventu, in lætitia degebat.

⁵ Cavebat tamen ne alicubi occasionem præberet hosti opportune suos invadendi.

NOTE.

^a In alienis.] Iis, scilicet, quæ Metellus expugnaverat. Cogebatur autem Jugurtha Metellum sequi, ne ille postquam omnes urbes sub potestatem coegisset, ipso regno spoliatus inveniretur.

^b Eorum.] Romanorum huc illuc prædæ & commeatuum causa divagantium.

^c Cavere.] Securitas enim mater est doloris,

^d Meminiisse.] Utinam Viris magnis hæc eadem quæ Metello semper obversarentur; Multos enim sua virtus perdidit, in invidiæ foveas incidentes, illam dum sequuntur.

^e Fuga.] Maximi est momenti in bello, late incolas terrere & fugare.

^f Locum.] Opportunum, intellige,

audierat,

audierat, pabulum & aquarum fontis, quorum penuria erat ^a corrumpere, modo se Metello, interdum Mario ostendere: postremos in agmine tentare, ac statim in collis regredi: rursus aliis, post aliis minitari: neque prælium facere, neque otium pati, tantummodo hostem ab incepto ^b retinere. Romanus imperator ubi se dolis fatigari videt; neque ab hoste copiam pugnandi fieri; urbem magnam, & in ea parte, qua sita erat, arcem regni, nomine ^c Zamam statuit oppugnare; ratus id quod negotium poscebat, Jugurtham laborantibus suis auxilio venturum, ibique prælium fore. At ille, quæ parabantur, à perfugis eductus, ^d magnis itineribus Metellum antevenit: oppidanos hortatur mœnia defendant, additis auxilio perfugis: quod genus ex copiis regis, quia fallere ^e nequibat, firmissimum erat. præterea pollicetur, in tempore semet cum exercitu affore. Ita compositis rebus in loca quam maxime occulta discedit; ac paulo post cognoscit, Marium ^f ex itinere frumentatum cum paucis cohortibus ^g Siccam missum: quod oppidum primum omnium post malam pugnam ab rege defecerat. Eo cum delectis equitibus noctu pergit, & jam egredientibus Romanis ^h in porta pugnam facit: simul magna voce Siccenses hortatur, uti cohortes ab tergo circumveniant: fortunam illis præclarri facinoris casum dare: si id fecerint: postea sese in regno, illos in libertate sine metu ætatem acturos, ac ni Marius signa ⁱ inferre, atque evadere oppido ^j properavisset, profecto cuncti, aut magna pars Siccensium, fidem mutavissent: Tanta mobilitate sese Numidæ gerunt. Sed milites Jugurthini paulisper ab rege sustentati, postquam majore vi hostes urgent, paucis amissis profugi discedunt. Marius ad Zamam pervenit. id oppidum in campo situm, magis ^k opere, quam natura munitum erat, nullius idoneæ rei egens,

I N T E R P R E T A T I O.

'Et nisi Marius properavisset inferre signa in hostem, atque evadere oppido, profecto cuncti, aut magna pars Siccensium fidem mutavissent.

N O T A E.

^a Corrumper.] Veneno, scilicet.

^b Retinere.] Ut tempus lucrifaceret, moraque Metelli exercitum conficeret.

^c Zamam.] A Carthagine quinque dierum itinere, versus occidentem, diffitam eam fuisse volunt.

^d Magnis.] Gall. dicimus, *A grandes journées.*

^e Nequibat.] Non eidem, si vere trans fugæ fuerint; quia ab iis certo puniuntur quos deseruerint, si in manus venerint, interim caute cum his versandum.

^f Ex itinere. Gall. diceremus, *Qu'on avoit détaché Marius pendant la marche.*

^g Siccam.] Vocatur & Sicca Veneria, aut Venerea, item Veneria simpliciter. Propior est Carthaginem quam Zama.

^h In porta.] Sicca urbis scilicet.

ⁱ Properavisset.] Nimirum Marius injuria opportunus fuisset, si in urbe remansisset, ubi vel mulieres de fenestris prælium facere potuissent: Verum, cum oppidani rebellandi occasionem non haberent, in fide perfite runt.

^k Opere.] Gall. diceremus, *Elle étoit plus forte par les travaux qu'on y avoit faits, que par son assiette.*

armis virisque opulentum. Igitur Metellus, pro tempore atque loco paratis rebus : cuncta mœnia exercitu circumvenit: legatis imperat, ubi quisque curaret. Dein, signo dato, undique simul clamor ingens oritur, neque ea res Numidas terret : infensi intentique sine tumultu manent : prælrium incipitur. Romani pro ingenio quisque, pars eminus glande, aut lapidibus pugnare ; evadere alii, alii succedere, ac murum modo suffodere, modo scalis aggredi, cupere prælrium manibus facere. Contra ea oppidani in proximos faxa volvere, sudes, pila, præterea pice & sulphure tædam² mistam, ardentia mittere. Sed ne illos quidem, qui procul manserant, timor animi satis muniverat. Nam plerosque jacula, ^d tormentis aut manu emissa, vulnerabant : parique periculo, sed ^e fama impari, boni atque ignavi erant. Dum apud Zammam sic certatur, Jugurtha ex improviso castra hostium cum magna manu invadit : remissis, qui in præsidio erant, & omnia magis, quam prælrium, expectantibus, ^f portam irrumpit. At nostri, repentina motu percussi, sibi quisque pro moribus consulunt : alii fugere, alii arma capere ; magna pars vulnerati, aut occisi. Cæterum ex omni multitudine non amplius quadraginta memores ^g nominis Romani, grege facto locum capere paulo, quam alii, editiorem : neque inde maxima vi depelli quiverunt : sed tela eminus missa remittere, pauci ^h in pluribus minus frustrati : fin Numidæ proprius accessissent, ibi vero virtutem ostendere, & eos maxima vi cædere, fundere, atque fugare. Interim Metellus, cum acerrume rem gereret, clamorem & tumultum hostilem à tergo accepit : dein, converso equo, animadvirtit fugam ad se vorsum fieri. quæ res indicat popularis esse. Igitur equitatum omnem ad castra propere mittit, ac statim C. Marium cum cohortibus sociorum ; eumque lacrumans, per amicitiam, perque rem public. obsecrat, ne quam consumeliam remanere in exercitu viatore, neve hostes inultos abire sinat.

I N T E R P R E T A T I O .

¹ Cupiebant cominus pugnare, &	² Mittebant præterea tædas pice manus conserere.
---	--

^g Sulphure obductas.

N O T A E .

a *Glande.*] Plumbum erat in glandis modum effictum, quod fundis jaciebatur.

b *Evadere.*] Scilicet, qui labore fessi, aut ab hostibus vulnerati sunt, secedunt ; alii in eorum locum succedunt.

c *Suffodere.*] Ut eum dejicerent & disuerterent.

d *Tomentis.*] Machinæ erant, quibus magna vi, lapides, & id genus, in hostem ruabant.

e *Fama.*] Videlicet, non ii laudantur, qui in latibulis, vel fugientes inhonesta vulnera accipiunt.

f *Portam.*] Castrorum, scilicet, alteram ; nam quatuor erant.

g *Nominis.*] Id est *Gloria nominis Romani.*

h *In pluribus.*] Id est, *Cum pauci Romani in plures Numidas tela mitterent, singulis jactibus aliquem attingebant.*

ille brevi mandata efficit. At Jugurtha ^a munimento castrorum impeditus, cum alii super vallum præcipitarentur, alii in ^b angustis ipsi sibi properantes officerent, multis amissis in loca munita sese recipit. Metellus, infecto negotio, postquam nox aderat, in castra cum exercitu revertitur. Igitur postero die, prius quam ad oppugnandum egredetur, equitatum omnem in ea parte, qua regis adventus erat, ^c pro castris agitare jubet: portas, & proxima loca tribunis dispertit: dein ipse pergit ad oppidum, atque, uti superiore die, murum aggreditur. Interim Jugurtha ex occulto repente nostros invadit. qui in primo locati fuerant, paulisper territi perturbantur: reliqui cito subveniunt. Neque diutius Numidæ resistere quivissent, ni pedites cum equitibus permixti magnam cladem in congressu facerent: quibus illi freti, non ut equestri proelio solet, sequi, dein cedere, sed ^d aduersis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem: ita, expeditis peditibus suis, hostis, ^e pene viatos dare. Eodem tempore apud Zamam magna vi certabatur. Ubi quisque legatus, aut tribunus curabat, eo acerrume niti, neque aliis in alio magis, quam in sese, spem habere: pariterque oppidanis agere, pugnare, aut parare omnibus locis: avidius alteri alteros sauciare, quam semet tegere. clamor permixtus, hortatione, lætitia, gemitu: item strepitus armorum ad cœlum ferri: tela utrimque volare. Sed illi, qui mœnia defensabant, ubi hostes paululum modo pugnam remiserant, intenti proelium equestre prospectabant. Eos, uti quæque Jugurthæ res erant, lætos, modo, modo pavidos animadverteres: ac, si cuti audiri à suis, aut cerni possent, monere alii, alii hortari, aut manu significare, aut ^f niti corporibus: huc & illuc, quasi ^g vitabundi, aut jacientes tela, agitare. Quod ubi Mario cognitum est, (nam is in ea parte curabat) consulto lenius agere, ac diffidentiam rei simulare: pati Numidas sine tumultu, regis proelium visere. Ita, illis studio suorum

I N T E R P R E T A T I O.

¹ *Jubet omnem equitatum manere
ante castra, in ea parte, qua rex
adventare poterat.*

² *In hanc & illam partem move-
bant corpus, quasi vitare, aut ja-
cere tela debuissent.*

N O T A E.

^a *Munimento.]* Vallo, fossa, &c.

^b *Angustiis.]* Portarum, scilicet.

^c *Properantes.]* Ita evenit: Dum multi in locis angustis sese invicem pulsant & premunt, vix unus & alter egreditur.

^d *Aduersis.]* Non illi, ut solet, circumactis, (*en caracolant*) sed recta in hostem concitatis equis, pugnabit, ut scilicet, introrumperent & pervaderent.

^e *Pene.]* Certe difficile erat Romanis, simul Numidis peditibus & equitibus resistere, postquam sua acies turbata esset.

^f *Niti.]* Sic solemus, quando quempiam videmus laborantem, qui res nostras tueruntur; Eo fere modo membra & nervi nostri moventur, ac si res ipsas nosmet exqueremur.

adstrictis,

¹ ad strictis, repente magna vi murum aggreditur ; & jam scalis ² egressi milites prope summa ceperant, cum oppidani concurrunt ; lapides, ignem, alia præterea tela ingerunt. Nostri primo resistere : dein, ubi unæ, atque alteræ scalæ comminutæ ; qui supersteterant afficti sunt ; cæteri, quo quisque modo potuere, pauci integri, magna pars confecti vulneribus, abeunt. Deinde utrumque prælium nox diremit. Metellus postquam videt frustra incœptum, neque oppidum capi, neque Jugurtham, nisi ex insidiis, aut ³ suo loco pugnam facere ; & jam æstatem exactam esse ; ab Zama discedit : & in iis urbibus, quæ ad fæse defecerant, satisque munitæ loco, aut mœnibus erant, præsidia imponit. Cæterum exercitum in provinciam, quæ proxima est Numidiæ, hiemandi gratia collocat. Neque id tempus ex ^a aliorum more quieti, aut luxuriæ concedit ; sed, quoniam armis bellum parum procedebat, insidias regi per amicos tendere, & eorum ^b perfidia pro armis uti parat. Igitur Bomilcarem, qui Romæ cum Jugurtha fuerat, & inde clam, ^c vadibus datis, de Massivæ nece judicium fugerat, quod ^d ei per maxumam amicitiam maxima copia fallendi erat, multis pollicitationibus aggreditur : ac primo efficit, ut ad se colloquendi gratia occultus veniat : dein fide data, si Jugurtham vivum, aut necatum sibi tradidisset, fore, ut illi senatus impunitatem, & ^d sua omnia concederet. Facile Numidæ persuadet, cum ingenio infido, tum metuenti, ne, si pax cum Romanis fieret, ipse per ^e conditiones ad supplicium traderetur. Is, ubi primum opportunum fuit, Jugurtham anxium, ac miserantem fortunas suas ac-

INTERPRETATIO.

¹ Ita dum illi anxie occupati erant, affectu quo tenebantur erga suos, repente magna vi Marius murum aggreditur.

² Et milites, qui cum scalis ad venerant, jam fere ad murorum cämen pervenerant.

³ Postquam Metellus videt illud quod incœperat frustra incœptum fuisse, neque oppidum capi, neque

Jugurtham pugnare nisi ex insidiis, aut loco ipsi opportuno, & jam æstatem exactam esse, Zama discedit ; & in iis urbibus imponit præsidia, quæ in suam fidem venerant, & loco, aut mœnibus satis munitæ erant.

⁴ Quia Jugurtham fallere facilime Bomilcar poterat, ex maxima amicitia, eum Metellus multis pollicitationibus aggreditur.

NOTE.

^a Aliorū.] Imperatorum scilicet, Auli puta.

^b Perfidia.] Videant proditores num satis nomen placeat : Etiam apud illos qui ea utuntur, eorum ars perfidia vocatur : Imo illis sunt detestabiles & execrandi ; quandoquidem seipso, & fidem, ante omnia vendunt.

^c Vadibus.] Ideo istud addidit, ne cui

mirum videatur, quod effugere ille potuerit.

^d Sua.] Id est, quæcumque bona Bomilcar possidebat.

^e Conditiones.] Id est, Ne inter alias pacis conditiones hæc quoque effet, ut Bomilcar ad supplicium a Jugurtha traderetur.

cedit: monet, atque lacrumans obtestatur, ut aliquando sibi liberisque, & genti Numidarum optume merenti, provideat: omnibus præcliis sese victos: agrum vastatum: multos mortalis captos, occisos: regni opes comminutas esse: satis saepe jam & virtutem militum, & fortunam tentatam: ^a caveat, ne, illo cunctante, Numidæ sibi consulant. His atque talibus aliis ad dditionem regis animum impellit. Mittuntur ad imperatorem legati, qui Jugurtham imperata facturum dicerent, ac ^b sine ulla pactione sese, regnumque suum in illius fidem tradere. Metellus propere cunctos senatorii ordinis ex hibernis accersiri jubet: eorum, atque aliorum, quos idoneos ducebat, consilium habet. Ita more majorum, ex consilii decreto, per legatos Jugurthæ imperat, argenti ^c pondo ducenta millia; elephantes omnis, equorum, & armorum aliquantum. Quæ postquam sine mora facta sunt, jubet perfugas omnis vinclitos adduci. Eorum magna pars, uti jussum erat, adducti: pauci, cum primum deditio coepit, ad Regem Bocchum in Mauritiam abierant. Igitur Jugurtha, ubi armis, virisque, & pecunia spoliatus est, cum ipse ad ^d imperandum ^e Tisidium vocaretur, rursus coepit ^f flectere animum suum, & ex mala conscientia digna timere. Denique, multis diebus per dubitationem consumtis, cum modo tædio rerum adversarum omnia bello potiora duceret: interdum secum ipse reputaret, quam gravis casus in servitium ex regno foret: multis, magnisque ^g præsidiiis ne- quicquam perditis, de integro bellum sumit. Et Romæ senatus, de provinciis consultus, Numidiam Metello decreverat. Per idem tempus ^h Uticæ forte C. Mario, per hostias diis supplicant, magna, atque mirabilia portendi haruspex dixerat: proinde, quæ animo agitabat, fretus diis ageret: fortunam quam saepissime experiretur; cuncta prospere eventura. At illum jam antea consulatus ingens cupidus exagitabat: ad quem capiendum, ⁱ præter vetustatem familiæ, alia omnia abunde erant; industria, probitas, militiæ magna scientia, animus ^j belli ingens,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Omnia erant abunde, si excipias vetustatem familiæ.

N O T A E.

^a Caveat.] Vides ab improbo proditore, ne raretur: Ita loquitos esse veteres probat Sertraversus quidem potuisse omnium perfidorum vius in Virgilium.
^b perfidiosissimum; illumque, alterum, de more, eum quam avertere videbatur, sicam in pectus defixisse.

^c Sine ulla.] Illud est quod dicimus, *A Discretion.*

^d Pondo.] Quod Gallice dicimus *un marc argent*, octo tantum continet uncias, Pondo duodecim.

^e Imperandum.] Passive, id est, ut impe-

^e Tisidium.] Inter Carthaginem & Uticam sitam fuisse volunt.

^f Flectere.] Id est, pedem referre, & ab instituta dditione animum revocare.

^g Præsidiiis.] Argento, videlicet, Elephantis, Armis, Equis, &c.

^h Uticæ.] Jam satis nota, non longe ^a Carthagine, versus occidentem.

ⁱ Belli.] Adverbialiter, sicut domi-

domi

domi modicus, lubidinis & divitiarum vicit, tantummodo gloriæ avidus. Sed is natus, & omnem pueritiam ^a Arpini altus, ubi primum ætas militiae patiens fuit, stipendiis faciundis, non Græca facundia, neque urbanis ^b munditiis sese exercevit: ita inter artis bonas¹ integrum ingenium brevi adolevit. Ergo ubi primum tribunatum militum a populo petit, plerisque faciem ejus ignorantibus, facile, ² notus, per omnis tribus declaratur. Deinde ab eo magistratu, alium post alium sibi peperit: semperque in potestatibus eo modo agitabat, ut ampliore, quam gerebat, dignus haberetur. tamen is ³ ad id locorum talis vir (nam postea ambitione præceps datus est) consulatum appetere non audebat. Etiam tum alios magistratus plebes, consulatum nobilitas inter se ^c per manus tradebat. Novus nemo tam clarus, neque tam egregius factis erat, quin is indignus illo honore, & quasi pollutus haberetur. Igitur, ubi Marius haruspicis dicta eodem intendere videt, quo cupido animi hortatur; ab Metello ^d petundi gratia missionem rogat: cui quamquam virtus, gloria, atque alia optanda bonis ⁴ superabant, tamen inerat contemtor animus, & superbia, ^e commune nobilitatis malum. Itaque primum commotus insolita re, mirari ejus consilium, & quasi per amicitiam monere, ne tam ^f prava inciperet, neu super fortunam animum gereret: non omnia omnibus cupienda esse: debere illi res suas satis placere:

INTERPRETATIO.

¹ *Ita ingenium incorruptum brevi adolevit inter artes bonas.*

² *Ergo, ubi primum petit Tribunatum militum a populo, quamquam plerique ignorarent faciem ejus, cognatus tamen virtute bellicia, declaratur facile Tribunus per omnes tribus.*

³ *Tamen vir ille, ad id usque*

tempus adeo clarus, (nam postea ambitione plane corruptus est) non audebat appetere Consulatum.

⁴ *Cui, (quamvis virtutem, gloriam, atque alia, quæ boni desiderare debent, affatim haberet,) tamen inerat animus contemtor, & superbia, quæ sunt vitium commune nobilitatis.*

NOTÆ.

^a *Arpini.]* Arpinum urbs fuit Hirpinorum in Samnitibus, ad Lirim fluvium, patria etiam Ciceronis.

^b *Munditiis.] Galanterie, Politeſſe.*

^c *Per manus.]* Proverbialis locutio, Gall. dicimus, *de main en main*. Patres quasi ex compacto successive consulatum administrabant, mutuasque sibi ad eum obtinendum operas invicem præbebant.

^d *Petundi.]* Consulatum, scilicet. Dixit Metello se ideo missionem rogare, ut ad petendum Consulatum Romam proficisceretur.

^e *Commune.]* Ea re præceps pleraque ruit nobilitas; vixque aliter inter homines evenire

poteſt. Itaque caveant qui vere nobiles, aut boni cives esse volent.

^f *Prava.]* Loquitur de petitione Consulatus. Quis vero, cui modo virile ingenium sit, tantam injuriā tolerare queat; ut non ii virtutis laudibus & præmiis, fruantur, qui virtute ornati sunt, sed qui ejus qualiacumque a majoribus insignia habuerunt? Necessario intereundum est illi Reipublicæ, in qua virtuti sua merces detrahitur; atque illi nobiles soli & deserti tandem vivere coguntur, qui aditum, per quem patres sui, qui mortui sunt, eos ad gloriam evexere, aliis occidunt.

postremo caveret id petere à populo Rom. quod illi jure negaretur. Postquam hæc, atque alia talia dixit, neque animus Marii flectitur; respondit, ubi primum potuisset per negotia publica, ^a facturum sese, quæ peteret. ac postea sæpius eadem postulanti fertur dixisse, ne festinaret abire: satis mature illum cum filio suo consulatum petiturum. Is eo tempore ^b contubernio patris ibidem militabat, annos natus circiter **xx.** quæ res Marium cum ^c pro honore, quem affectabat, ^d tum contra Metellum vehementer accenderat. Ita cupidine, atque ira, pessumis consultoribus, grassari: neque facto ullo, neque dicto abstinere, quod modo ^e ambitiosum foret: milites, quibus in hibernis præerat, ^f laxiore imperio, quam antea, habere: apud negotiatores, quorum magna multitudo Uticæ erat, ^g criminose simul & ^h magnifice de bello loqui: dimidia pars exercitus sibi permitteretur: paucis diebus Jugurtham in catenis habiturum: ab imperatore consulto ⁱ trahi, quod homo ⁱ inanis, & superbiæ regiæ imperio nimis gauderet. Quæ omnia illis eo ^k firmiora videbantur, quod diuturnitate belli res familiaris corruerant. & ^l animo cupienti nihil satis festinatur. Erat præterea in exercitu nostro Numida quidam, nomine Gauda, Manastabalis filius, Malinissæ nepos, quem Micipsa testamento hæredem ^m secundum scripsérat; morbis confectus,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Marius hæc dicebat, *Dimidia pars exercitus sibi permittere-
tur, paucis diebus se habiturum
Jugurtham in catenis; bellum de*

*industria ab Imperatore Metella
prolongari, quia ille homo inanis,
& plenus superbiæ regiæ, nimium
imperio gauderet.*

N O T A E.

^a *Fætūrum.*] Loquitur de Marii mis-
fione.

^e *Ambitiosum.*] Id est, quod ad favorem &
benevolentiam captandam comparatum effet.
Aliter alibi sumitur.

^b *Contubernio.*] Contubernium Gall. dice-
remus, une tente. Figurate vero, hoc in loco
significat, Marii filium admodum adolescen-
tem tunc temporis sub patre militiam didi-
cissem.

^f *Laxiore.*] Non omnia à militibus ex mi-
litari disciplina exigebat.

^c *Pro honore.*] Intellige, eo vehementius
Marium honorem concupivisse, quod obices
objicerentur.

^g *Criminose.*] Contra Metellum, scilicet;
quod aperte postea dicetur.

^d *Tum.*] Nota vim istius voculæ, quæ post
cum significationem auget: Quamquam enim
hic prope idem est animi motus ac superior;
nam fieri nequit, ut quis bonum aliquod sum-
mo cum studio persequatur; quin idem, si
possit, omnia impedimenta removeat; at-
tamen maximus est animi impetus contra id
quod primo obstare videtur. Atque hinc,
qui volet, multa documenta petere poten-
tit.

^h *Magnifice.*] Pro se, prout explicat pro-
ximis verbis.

ⁱ *Inanis.*] Gall. dicimus, un homme vain.
Is est qui speciem ostentat earum rerum, qua-
rum corpus non habet.

^k *Firmiora.*] Id est, Veritati magis conser-
tanea, & firmius probata.

^l *Animo.*] Dicit negotiatorum impatientiam
& desiderium causam fuisse partim, ut ii cre-
derent bellum revera à Metello protractum fu-
isse.

^m *Secundum.*] Id est, Qui hæreditatem ada-
iret, si absque omni hæredie filii morirentur.

& ob eam caussam mente paululum ^a imminuta. Cui Metellus petenti, more regum, uti sellam ¹ juxta poneret, item postea ^b custodiæ caussa turmam equitum Romanorum, utrumque negaverat: ² honorem, quod eorum modo foret, quos populus R. reges appellavisset: præsidium, quod contumeliosum in ^c eos foret, si equites Romani, satellites Numidæ traderentur. Hunc Marius anxium aggreditur, atque hortatur, uti contumeliarum in imperatorem ^d cum suo auxilio pœnas petat: hominem ob morbos animo parum valido ^e secunda oratione extollit: ^f illum regem, virum ingentem, Masinissæ nepotem esse: si Jugurtha captus, aut occisus foret, imperium Numidiæ sine mora habiturum: id adeo mature posse evenire, si ipse consul ad id bellum missus foret. Itaque & illum, & equites Romanos, milites, & negotiatores, alias ^g ipse, plerosque pacis spes impellit, uti Romam ad suos necessarios aspere in Metellum de bello scribant; Marium imperatorem poscant. Sic ^h illi à multis mortalibus honestissima suffragatione consulatus petebatur. simul ea tempestate plebes, nobilitate fusa per legem ⁱ Mamiliam, novos extollebat. Ita Mario cuncta procedere. Interim Jugurtha, postquam, omessa deditio, bellum incipit, cum magna cura parare omnia, festinare, cogere exercitum: civitates, quæ ab se defecerant, formidine, aut ostentando præmia ^k affectare. communire suos locos: arma, tela, aliaque, quæ spe pacis amiserat, reficere, aut commercari: ^l servitia

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cui Gaudæ, petenti, uti pone-
ret sellam juxta Metellum, sicuti
reges ponere consueverant, item pe-
tenti postea turmam equitum Ro-
manorum, custodiæ causa, Me-
tellus utrumque negaverat.

² Metellus negaverat honorem,
quod is honor esset tantum eorum,
quos P. Romanus appellavisset re-
ges; præsidium negaverat, quod
id contumeliosum esset in equites
Romanos, si ii traderentur, ut
essent satellites Numidæ.

³ Inflat oratione favente homi-
nem qui animo erat imbecilli ex
morbis.

⁴ Marius Gaudæ dicit, Illum
esse regem, &c.

⁵ Sic Consulatus petebatur illi
(Mario) à multis mortalibus hone-
stissima suffragandi ratione.

⁶ Conabatur recipere formidine,
auo ostentando præmia, civitates
quæ ab se defecerant.

⁷ Alliciebat servos Romanos.

N O T A E.

^a Imminuta.] Idem est quod dicit postea, fuisse eum animo parum valido. Gall. dicimus, Un imbecille.

^b Custodiæ.] Pour sa garde.

^c Eos.] Romanos. Sed substantivo præ-
positum est pronomen, ut major sit indignitas,

quo propius equites Numidæ conjungentur.

^d Cum suo auxilio.] Videtur Sallustius de
industria incultum Marii stilum cepisse. Hoc

vero dicebat Gaudæ, Niteretur auxilio quod ipsi
præstaret, dum injurias cum Metello expostula-
ret.

^e Ipse.] Auctoritate & favore, quo apud
ipsos valebat.

^f Honestissima.] Omnino; siquidem non
ipse petere, sed ipsi Magistratus ultro conferriri
videbatur.

^g Mamiliam.] De qua supra.

Romanorum alicere, & eos ipsos, qui in præsidiis erant, pecunia ten-
tare: prorsus nihil intactum, neque quietum pati: cuncta agitare. Ig-
tur Vaccenses, quo Metellus initio, Jugurtha ¹ pacificante, præsidium
imposuerat, fatigati regis suppliciis, neque anteà ² voluntate alienati, prin-
cipes civitatis inter se conjurant: (nam vulgus, uti plerumque solet,
& maxime Numidarum, ingenio mobili, seditionis, atque ^b discor-
diosum, erat cupidum novarum rerum, quieti & otio aduersum) dein,
compositis inter se rebus, in diem tertium ^c constituunt; quod is festus
celebratusque per omnem Africam, ludum, & lasciviam magis, quam
formidinem, ostentabat. Sed ubi tempus fuit, centuriones, tribu-
nosque militares, & ipsum præfectum oppidi L. Turpilium Salanum,
alius alium domos suas invitant; eos omnis, præter Turpilium, inter
epulas obtruncant; postea milites palantes, inermes, quippe in ^d tali
die, ac sine imperio, aggrediuntur. Idem plebes facit, pars edocti ab
nobilitate, alii ^e studio talium rerum incitati, quis, acta, consiliumque
ignorantibus, tumultus ipse, & res novæ satis placebant. Romani mili-
tes, improviso metu, incerti ignarique quid potissimum facerent, ²
trepidare ad arcem oppidi, ubi signa, & scuta erant: præsidium hostium,
portæ ante clausæ fugam prohibebant; ad hoc mulieres, puerique ³ pro-
tectis ædificiorum saxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere.
Ita neque caveri ^f anceps malum, neque à fortissimum & infirmissimum
generi resisti posse: juxta boni, malique, strenui, & imbelles inulti ob-
truncati. In ea tanta asperitate, sævissumis Numidis, & oppido undi-
que clauso, Turpilius præfector unus ex omnibus Italicis profugit in-
tactus: id misericordiane hospitis, an pactione, an casu ita evenerit,
parum comperimus; ⁴ nisi, quia illi in tanto malo turpis vita integra fa-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Dum Jugurtha paci studeret. ² Romani festinentur & tumul-
³ tuose accurrunt ad arcem oppidi.

⁴ Mulieres & pueri, stantes pro tectis ædificiorum mittebant
certatim, & quasi per æmulatio-

nem, saxa & alia, quæ locus præ-
bebat.

⁵ Sed videtur improbus & in-
stabilis, quia in tanto malo, ille
pluris fecit turpem vitam, quam
famam inviolatam.

N O T A E.

^a Voluntate.] Gall. ^d Inclination. Inviti
Metello perebant.

^b Discordiosum.] Vox Sallustio peculiaris,
nisi forte ex veteribus defumta est.

^c Constituunt.] Gall. ils marquerent le jour
de l'execution. Diem assignant, quo præfida-
rios milites jugularent.

^d Tali.] Quo se jucunditati dabant.

^e Studio.] Quia cædem & mutationes ama-
bant. Cæterum ex hoc loco videant Rerum
publicarum moderatores, quanti Sapientis illiu-

sententia æstimanda sit, qui principiis obstan-
dum esse voluit. Principiis & Principibus oc-
currendum est; nam postquam late grata
est sedatio, frustra furenti multitudini ea
fræna injicias, quibus paucos regere nescive-
ris.

^f Anceps.] Seu pugnare, seu fugere mal-
ent.

^g Infirmissimo.] Mulieribus, scilicet, &
pueris.

ma potior fuit, improbus ^a intestabilisque videtur. Metellus, postquam de rebus Vaccæ actis comperit, ^b paulisper, mœstus è conspectu abit: dein, ubi ira, & ægritudo permixta sunt, cum maxima cura ultum ire injurias festinat. Legionem, cum qua hiemabat, & quam plurimos potest Numidas equites pariter cum occasu solis expeditos educit: & ^c postera die circiter horam ^d tertiam pervenit in quamdam planitem, locis paulo superioribus circumventam. Ibi milites fessos itineris magnitudine, & jam abnuentes omnia, docet oppidum Vaccam non amplius mille passuum abesse: decere illos reliquum laborem æquo animo pati; dum pro civibus suis, viris fortissimis, atque miserrumis, pœnas caperent. Præterea ^e prædam benigne ostentat. Sic animis eorum arrectis, equites in ^f primo latere, pedites quam arctissime ire, & signa occultare jubet. Vaccenses ubi animadvertere ad se vorsum exercitum pergere; primo, uti res erat, Metellum esse rati, portas clausere; dein, ubi neque agros vastari, & eos, qui primi aderant, Numidas equites vident, ^g rursus Jugurtham arbitrati cum magno gaudio obvii procedunt. Equites pedetesque, repente signo dato, alii vulgum ^h effusum oppido cædere: alii ad portas festinare; pars turres capere; ira, atque spes prædæ, amplius, quam laßitudo, posse. Ita Vaccenses biduum modo ex perfidia lætati: civitas magna, & opulens ⁱ pœnæ cuncta, aut prædæ fuit. Turpilius, quem præfectum oppidi unum ex omnibus profugisse supra ostendimus, jussus à Metello causam dicere; postquam se parum expurgat, condemnatus, verberatusque capite pœnas solvit.^h Nam is civis ex Latio erat.

INTERPRETATIO.

¹ *Jubet equites esse in prima* ^g *tham esse, procedunt illi obviam maxime conspicua parte agminis.*

² *Ex adverso arbitrati Jugur-*

NOTÆ.

^a *Intestabilis.*] Is est qui neque testimonium dicere, neque testamentum facere, neque, ut nonnulla putant, testamento quicquam consequi potest. Sed pro homine nefario sumitur & execrando.

^b *Paulisper.*] Id est, Postquam aliquantulum, auditio nuncio, in eodem loco, mœstus permanisset, postea abiit.

^c *Poſtra.*] Vide nomen dies in feminino genere, etiam cum tempus certum denotat; contra quam nonnulli tradunt.

^d *Tertiam.*] Nobis nona esset matutina: nam Romanis, ab ortu solis ad Occasum, duodecim semper horæ numerabantur, quæ ideo breviores, quandoque prolixiores erant. Sed notandum est, quod, si tempus, magis quam numerandi ratio spectetur, hæc tertia hora, pro vario locorum situ & tempestati-

bus, sexta, septima, nona, aut circiter esse poterit.

^e *Prædam.*] Promittit se urbem relictum direptioni. Qu'il mettoit la ville au pillage.

^f *Effusum.*] Populus urbe egressus erat, ut obviam Jugurthæ procederet.

^g *Pœnæ.*] Interfecerunt, aut corruerunt ea omnia quæ ad suum usum non fuerunt accommodata.

^h *Nam.*] Interpretes miror, qui prope omnes ideo gravius hunc Turpilium punitur esse volunt, quod is tantum ex Latio civis esset, quia scilicet, ut illi arbitrantur, si Romanus fuisset, eum Lex Porcia & Valeria à securi liberaffissent. Constat vero non modo non in castris, ut in urbe, Legem Porciam Romanos cives ab Imperatorum virginis & securibus vin-

Per idem tempus Bomilcar, cuius impulsu Jugurtha deditonem, quam
^a metu deseruit, incœperat, suspectusque regi, & ipse eum suspiciens,
 novas res cupere: ad perniciem ejus dolum quærere: diu noctuque fa-
 tigare animum: denique, omnia tentando, socium sibi adjungit Nab-
 dalsam, hominem nobilem, magnis opibus clarum, acceptumque po-
 pularibus suis: qui plerumque ^b seorsum ab rege exercitum ductare, &
 omnis res exsequi solitus erat, quæ Jugurthæ fesso, aut majoribus ad-
 stricto, superaverant; ex quo illi gloria, opesque inventæ. Igitur utrius-
 que consilio dies insidiis statuitur: cætera, uti res posceret, ^c ex tem-
 pore parari placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus, quem ^d inter
 hiberna Romanorum jussus habebat, ne ager inultis hostibus vastaretur.
 Is postquam, magnitudine facinoris percensus, ad tempus non venit;
^d metusque rem impediebat, Bomilcar simul cupidinibus incepcta patran-
 di, & ^e timore socii anxius, ne omisso vetere consilio, ^f novum quæ-
 reret; litteras ad eum per homines fidelis mittit: in quib[us] mollitiem, so-
 cordiamque viri accusare: ^g testari deos, per quos juravisset: monere,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Nabdalsa profectus est ad exer- | Romani hibernum tempus trans-
 citum, quem habebat, ex mandato | gebant.
 Jugurthæ, prope ea loca in quibus

N O T A E.

dicasse; sed insuper gravius in cives Romanos, quam Socios, animadversum fuisse, prout illud ex Livii libro 30 probatur. Cæterum Plutarchus in Mario tradit, compertum esse postea, hunc Turpilium injuste damnatum fuisse: In- tactus enim ideo à Vaccensibus dimissus est, quod modeste humaniterque feso in eos gefissus est.

^a Metu.] Videlicet timuit Jugurtha, ne, si absolute & sine ulla pactione dedititus esset, Romani ipsum quoque morte mulcarentur.

^b Seorsum.] Intellige Jugurtham, Metelli exemplo, suas quoque copias in duas partes divisisse, quarum alteri Nabdalsam præfecrat.

^c Ex tempore.] Scilicet non omnia possunt provideri; plurima ex occasione pendent, quæ melius quam hominum consilia res ipsa expedit. Itaque satis fuit d'obus perduellibus de re ipsa convenire, cætera invicem ad socii prudenter remittentibus.

^d Metusque.] Nimirum Nabdalsa ejusmodi criminibus non erat assuetus, prout Bomilcar;

Expavit itaque ad incepiti facinoris matuorem cogitationem.

^e Timore.] Ne ita intelligas, quasi Bomilcar Nabdalsæ timorem cognovisset; aut, quod idem est, eo quod Nabdalsa timeret, ipse anxius esset: Verum credendum est Bomilcarem animo fuisse perturbato, quod, ne à Nabdalsa Jugurthæ traderetur, maxime reformidaret.

^f Novum.] Ab incepita proditione desistet, atque Jugurthæ Bomilcaris insidias detegret.

^g Testari.] Rem miram! Deos quoque testari hominem improbum, in re improba! Imo, quamquam dictu horrendum est, inter eos homines qui se maxime Christianos dici volunt, nonnulli conspicuntur, qui, ut maxime sunt improbi, ita anxie operam dant, ut non dæmonum turbam, sed verum Deum, scelerum suorum, non testem modo, sed participem & vindicem habeant. Quæ genera sacrilega, cum proper frequentiam jam non liceat admirari, uti-

ne præmia Metelli in ^a pestem suam converteret: Jugurthæ ^b exitium adesse: ceterum, ^c suane, an Metelli virtute periret, id modo agitari: proinde reputaret cum animo suo, præmia an cruciatum mallet. Sed cum eæ litteræ allatæ, forte Nabalsa, exercito corpore fessus, in lecto quiescebat: ubi, cognitis Bomilcaris verbis, primò cura, dein, ut ægrum animum solet, somnus cepit. Erat ei Numida quidam negotiorum curator fidus, acceptusque, & omnium consiliorum, nisi ^d novissimi, particeps. Qui postquam allatas litteras audivit, ex consuetudine ratus opera aut ingenio suo opus esse, in tabernaculum introit: dormiente illo, epistolam, super caput in pulvino temere positam, sumit, ac perlegit, dein propere, cognitis insidiis, ad regem pergit. Nabalsa, post paulo expperrectus, ubi neque epistolam reperit, & rem omnem, ut acta erat, ex ^e perfugis cognovit; primo ^f indicem persequi conatus: postquam id frustra fuit, Jugurtham placandigratia accedit: ^g quæ ipse paravisset, perfidia clientis sui, facere præventum: lacrumans obtestatur per amicitiam, perque sua antea fideliter acta, ne super tali scelere suspectum fese haberet. Ad ea rex aliter, atque animo gerebat, placide respondit. Bomilcare, aliisque multis, quos socios insidiarum cognoverat, interfectis, ^g iram oppreserat, ne qua ex eo negotio seditio oriatur. Neque post id locorum Jugurthæ dies, aut nox ulla quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam, aut ^h tempori satis credere: civis, hostisque juxta metuere: circumspectare omnia, & omni strepitu pavescere, alio, atque alio loco saepe contra decus regium noctu requies-

INTERPRETATIO.

ⁱ Dicit Jugurthæ, se præventum perfidia clientis sui, facere quæ ipse paravisset.

NOTÆ.

nam Principibus aliquando atrocissimis pœnis liceat & libeat profigare.

^a Pestem.] Scilicet Metellus irrisus a Nabalsa, si is minus promissa servasset, injuriam, data occasione, ultus esset.

^b Exitium.] Excusatio est facinoris, quasi dicat, *Quandoquidem necessario Jugurthæ perendum est, fatius est eum perire solum, nosque amicos saltem in ejus morte salutem nostram invenerire.* Quam vero vana & futilis sit excusatio, nihil attinet dicere.

^c Suane.] Bomilcaris, nempe, & Nabalsæ.

^d Novissimi.] Proditionis, scilicet, Jugurthæ.

^e Perfugis.] Eos fuisse arbitror quibus corpo-

rium custodiā crediderat, quibusque utebatur, quia minus fallere audent; Atque illi Numidam tabernaculo egredientem & festinantem viserant. Vel fortis nonnulli transfugæ tunc advererunt, qui interrogati, num in quemdam ita & ita ornatum incidissent, rem omnem aperuerunt.

^f Indicem.] Clientem suum, quem ea causa discessisse credebat, ut Jugurthæ conspirationem suam manifestam faceret.

^g Iram.] Simulavit Jugurtha se Nabalsæ fidem habere, ne, in cum talem si pariter saeviret, ut in Bomilcarem, seditio aliqua fieret.

^h Tempori.] Id est, *Dies, noctes, omni denique tempore metuebat.*

cere:

cere: interdum somno excitus arreptis armis tumultum facere: ita formidine, quasi vecordia, exagitari. Igitur Metellus, ubi de casu Bomilcaris, & indicio patefacto ex perfugis cognovit; rursus, tamquam ad integrum bellum, cuncta parat, festinatque, Marium fatigantem de^a profectione, simul & invisum, & offensum, sibi parum idoneum ratus domum dimittit. Et Romæ plebes, litteris, quæ de Metello ac Mario missæ erant, cognitis, ^b volentia de ambobus acceperant. Imperatori nobilitas, quæ antea decori fuerat, ^c invidiæ esse: at illi alteri ^d generis militas favorem addiderat: cæterum in utroque magis studia partium, quam bona, aut mala sua, ^e moderata. Præterea ^f seditiosi magistratus vulgum exagitare, Metellum omnibus concionibus ^g capitum arcessere, Marii virtutem in majus celebrare. Denique plebes sic accensa, ut opifices, agrestesque omnes, quorum res, ^h fidesque in manibus sitæ erant, relictis operibus ⁱ frequentarent Marium, & sua necessaria post illius honorem ducerent. Ita perculsa nobilitate, post multas tempestates novo homini consulatus mandatur: & postea populus a Tr. pl. Manlio

N O T A E.

^a Profectio[n].] De qua supra; avebat enim Romam proficisci, Consulatum petiturus.

^b Volentia.] Quandoquidem hæc vox eadem, eodem sensu, ab ipso Sallustio, 4. historiarum, repetitur, dubium non est quin ita scripserit. Posita vero est pro *Grata* aut *Placentia*. Nimirum plebs lætabatur, quod, per litteras, quæ ex Marii mente scriptæ erant, occasio data esset aliquem ex suis promovendi, nobilitatem deprimendi.

^c Invidiæ.] Quia tunc plebes plus poterat, cui nobilitatis dominatio invisa erat.

^d Generis.] Marius humili loco quia natus erat, ideo a plebe magis amabatur.

^e Moderata.] Id est, non tam ex opinione virtutis, aut socordiæ, seu Metelli, seu Marii, Plebs aut Nobilitas Metello, vel Mario, favebat, aut nocebat, quam quia, suos promovere, alios deprimere, singulorum animo penitus infederat. Istud vero cuius sit momenti nemo non videt; ut mirari subeat, quomodo tam diu Republica Romana cum hac peste stare potuerit. Causa morbi, superbia, tum Populorum, tum Magistratum. Sed, quando ita nati sumus omnes, ut ne quidem ad summum bonum ulli

modo cogi sustineamus, neque id unquam ipse Deus cogitet; hos decet in primis, qui rectores & moderatores sunt, sapientia stupidam multitudinem prævertere, ut duci se, quod cæca amat, non cogi, quod libera detestatur, semper cognoscat. Optime Terentius in quodam Prologo de iis Amicis quos maxime commendare volebat,

Quorum, inquit, opera in bello, in oio;
in negotio,

*Suo quisque tempore usu' est SINE
SUPERBIA.*

^f Seditiosi.] Tribuni, scilicet, qui ad seditionem & discordiam tantum creati fuissent.

^g Capitus.] Id est, Earum rerum reum facere, & ad Populum accusare, ex quibus libertas, dignitas, civitas, vita etiam quandoque amittatur.

^h Fidesque.] Hic posita est pro fructu quem quis præcipue ex agro suo decerpit, qui fideliter eum fructum producit, cuique ille fudit. Eodem plane modo loquitur Hor. Od. 16. l. 3. Gall. dicimus, *Dont tout le bien & tout le revenu consistoit dans le travail de leurs mains.*

ⁱ Frequentarent.] Non quod cum eo essent ad dominum ejus obambulabant, eum sequebantur, &c.

Mantino rogatus, quem vellet cum Jugurtha bellum gerere, frequens Marium jussit. Sed senatus paulo ante Metello Numidiam decreverat. ea res frustra fuit. Eodem tempore Jugurtha, amissis amicis, quorum plerosque ipse necaverat, cæteri formidine, pars ad Romanos, alii ad regem Bocchum profugerant; cum neque bellum geri sine administris posset, & novorum fidem in tanta perfidia veterum experiri periculum duceret; varius incertusque agitabatur: neque illi res, neque consilium, aut quisquam hominum satis placebat: itinera, præfectosque in dies mutare: modo aduersum hostes, interdum in solitudines pergere: saepe in fuga, at post paulo in armis spem habere: dubitare virtuti populari an fidei minus crederet. Ita, quocumque intenderat, res aduersæ erant. Sed inter eas moras repente se Metellus cum exercitu ostendit. Numidæ ab Jugurtha pro tempore parati, instructique sunt: dein proelium incipitur. Qua in parte rex pugnæ affuit, ibi aliquandiu certatum: cæteri omnes ejus milites primo congressu pulsi, fugatiique: Romani signorum, & armorum, & aliquanto numero hostium potiti. Nam ferme Numidas in omnibus proeliis magis pedes, quam arma tutata sunt. Ea fuga Jugurtha impensius modo rebus suis diffidens, cum perfugis, & parte equitatus, in solitudines, dein ^b Thalam pervenit, in oppidum magnum, & opulentum: ubi plerique thesauri, filiorumque ejus multus pueritiae ^c cultus erat. Quæ postquam Metello comperta sunt, quamquam inter Thalam flumenque proximum, in spatio millium quinquaginta, loca arida, atque vasta esse cognoverat, tamen se patrandi belli, si ejus oppidi potitus foret, omnis asperitates supervadere, ac ^d naturam etiam vincere aggreditur. Igitur omnia jumenta sarcinis levavi jubet, nisi frumento dierum x. cæterum ^e utris modo, & alia aquæ idonea portari. Præterea conquerit ex agris quam plurimum potest domiti pecoris: eoque imponit vasa cujusque modi, sed pleraque lignea, collecta ex tuguriis Numidarum. Ad hoc finitum imperat, qui se post regis fugam Metello dediderant, quam plurimum quisque aquæ portaret: diem, locumque, ubi præsto forent, prædictit. Ipse ex flumine, quam proximum aquam oppido esse supra diximus, jumenta onerat. Eo modo instructus ad Thalam proficiscitur. Dein ubi ad id loci ventum,

INTERPREATIO.

^a *Itaque quocumque animum converterat, res adversæ erant.*

NOTE.

^a <i>Ea.]</i> Quod, nimurum, Senatus Metello	<i>recreationem pertinet.</i>
Numidiam decreverat.	^d <i>Naturam.]</i> De ariditate loci præcipue in-
^b <i>Thalam.]</i> Satis constat Africæ propriæ ur-	telligitur.
dem fuisse: Situs præcise non cognoscitur.	^e <i>Utris.]</i> Uter pellis est qua continentur li-
^c <i>Cultus.]</i> Id est, <i>Quicquid ad educationem &</i>	quores.

quo

quo Numidis præceperat; & castra posita, munitaque sunt; tanta repente cœlo missa vis aquæ dicitur, ut ea modo exercitui satis superque foret. Præterea commeatus spe amplior; quia Numidæ, sicuti plerique in nova ditione, officia ^a intenderant. Cæterum milites religione pluvia magis usi: eaque res multum animis eorum addidit. Nam rati se diis immortalibus curæ esse; dein postera die, contra opinionem Jugurthæ, ad Thalam pervenient. Oppidani, qui se locorum asperitate munitos crediderant, magna atque insolita re perculsi, nihil segnius bellum parare: idem nostri facere. Sed rex, nihil jam Metello ^b infectum credens, quippe qui omnia arma, tela, loca, tempora, denique natum ipsam, cæteris imperitantem, industria vicerat, cum liberis, & magna parte pecuniæ ex oppido noctu profugit; neque postea in ulla loco amplius una die, aut una nocte moratus, simulabat se negoti gratia properare; cæterum proditionem timebat, quam vitare posse celeritate putabat. Nam talia consilia per otium & ex opportunitate ^c capi. At Metellus ubi oppidanos prælio intentos, simuli oppidum & operibus, & loco munitum videt, vallo fossaque mœnia circumvenit. Dein jubet locis ^d ex copia maxume idoneis vineas ^e agere: superque eas aggerem jacere, & ^f super aggerem impositis turribus opus & ministros tutari. Contra hæc oppidani festinare, parare; prorsus ab utrisque nihil reliquum fieri. Denique Romani, multo ante labore præliisque fatigati, post dies quadraginta, quam eo ventum erat, oppido modo potiti: præda omnis a perfugis corrupta. Hi postquam murum ^f arietibus feriri, resque suas afflictas vident, aurum, argentumque, & alia, quæ prima ducuntur, domum regiam comportant: ibi vino & epulis onerati, illaque, & domum, & semet igni corrumpunt, & quas victi ab hostibus pœnas metuerant, cas ipsi volentes pependere. Sed pariter cum capta Thala legati ex oppido Lepti ad Metellum venerant, orantes uti præ-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Nam Jugurtha sciebat talia consilia capi per otium & ex opportunitate. ² Deinde jubet vineas promoveri in locis maxime idoneis ex copia.

N O T A E.

^a Intenderant.] Ils en avoient fait plus qu'on ne leur en avoit demande. Supra modum, uti in novo imperio solet, officios fuerant.

^b Infectum.] Id est, Quod a Metello fieri non posset: Verum illud Infectum cum formam induat Præteriti, maximam vim habet.

^c Ex copia.] Non dicit absolute, loca fuisse maxime idonea; sed vineas actas in locis, proportione situs & regionis, maxime idoneis.

^d Superque.] Pro ultra positum arbitror: ita ut pone vineas latentes ministri, terram & alia proprius muros jacerent, ad constituendum aggerem. Aliter alii, quibus non assentior.

^e Super.] Jam super vulgato sensu positum est.

^f Arietibus.] Aries machina fuit ad subruidos muros.

dium, præfectumque eo mitteret: Hamilcarem quendam, hominem nobilem, factiosum, novis rebus studere: ad vorsum quem neque imperia magistratum, neque leges valerent: ni id festinaret, in summo periculo suam salutem, ^a illorum socios, fore. Nam Leptitani jam inde a principio belli Jugurthini ad Bestiam consulem, & postea Romanam miserant, amicitiam, societatemque rogatum. Dein, ubi ea impetrata, semper boni, fidelesque mansere: & cuncta a Bestia, Albino, Metelloque imperata navi fecerant. Itaque ab Imperatore facile, quæ petebant, adepti. Emissæ eo cohortes Ligurum quatuor, & C. Annus præfectus. Id oppidum ab ^b Sidoniis conditum est, quos accepimus pro fugos, ob discordias civilis, navibus in eos locos venisse; cæterum ^c situm inter duas Syrtis, quibus nomen ex ^c re inditum. Nam duo sunt ^d sinus prope in ^e extrema Africa, impares magnitudine, pari natura: quorum proxima terræ ^f præalta sunt; cætera, uti fors tulit, alta; alia in tempestate vadosa. Nam ubi mare magnum esse, & sœvire ventis cœpit, limum, arenamque, & saxa ingentia fluctus trahunt; ita facies locorum cum ventis simul mutatur. Syrtes ab tractu nominatæ. Ejus civitatis lingua modo ^g conversa connubio Numidarum. Legum, cultusque pleaque Sidonica: quæ eo facilius retinebant, quod procul ab imperio ^f regis ætatem agebant. Inter illos, & ^h frequentem Numidiam inculti vastique loci erant.

Sed quoniam in has regiones per Leptitanorum negotia venimus, non ⁱ indignum videtur, egregium, atque memorabile facinus duorum Carthaginensium memorare: eam rem nos locus admonuit. Qua tempestate Carthaginenses pleræque Africæ imperitabant, Cyrenenses quoque magni atque opulentí fuere. Ager in medio arenosus,

INTERPRETATIO.

¹ Cæterum oppidum posatum est ^j mutata per connubia Numidarum.
inter duas Syrtes. ⁴ Inter illos, & hominibus fre-

² Quorum proxima loca terræ ^k quentatam Numidiam loci inculti sunt maxime profunda. ⁵ vastique erant.

³ Ejus civitatis lingua tantum

NOTE.

^a Illorum.] Romanorum.

^b Sidoniis.] Sidon urbs fuit Palæstinæ antiquissima, plurimarum coloniarum mater; quamquam Tyro nonnulli Leptim adscribunt. Sed notandum, quod de illis urbibus, propter vicinitatem, & similitudinem, etiam ipsius Christi unum & idem fuit judicium.

^c Re.] Tractu scilicet, ut dicetur postmodum ab ipso Sallustio. At Græca est originatio;

nam σύρω Græcorum est Trako Latinorum.

^d Sinus.] Gall. Des golfes. Ita vocatur mare, cum alicubi littora curvat, & terras intrat.

^e Extrema.] Versus orientem, & secundum veterem Geographiam.

^f Regis.] Quicumque tandem iis imperavit, five Masinissa, Micipsa, aut quis alias fuerit.

^g Indignum.] Gall. Hors de propos.

^h una

una specie : neque flumen neque mons erat, qui finis eorum discerneret : ^b quæ res eos in magno diurno bello inter se habuit. Postquam utrumque legiones, item classes sæpe fusæ, fugatæque, & alteri alteros aliquantum attriverant ; veriti ne mox viatos, victoresque defessos alius aggredieretur, per inducias ^c sponzionem faciunt, uti certo die legati domo proficiscerentur ; quo in loco inter se obvii fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur. Igitur duo fratres Carthaginæ missi, quibus nomen Philænis erat, muturavere iter pergere : Cyrenenses tardius ^d iere. Id socordiane, an casu acciderit, parum cognovi. Cæterum solet in locis illis tempestas haud secus, atque in mari, regnare. Nam, ubi per loca æqualia, & ^e nuda gignentium, ventus contortus arenam humo excitavit, ea magna vi agitata, ora, oculosque impletæ; prospectu impedito, morari iter. Postquam Cyrenenses aliquanto ^f posteriores se esse vident, & ob rem corruptam, domi pœnas metuunt, ^g criminari Carthaginenses ante tempus domo digressos; conturbare rem ; denique omnia malle, quam vieti abire. Sed cum Pœni aliam conditionem tantummodo æquam peterent, ^f Græci ^g optionem Carthaginensium faciunt ; uti vel illi, ^h quos finis populo suo peterent, ibi vivi obruerentur ; vel eadem conditione sese, quem in locum vellent, processuros. Philæni, conditione probata, seque, vitamque suam reip. condonavere : ita vivi obruti. Carthaginenses in eo

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Cyrenenses lentiore gradu processerunt.

^j Cum ventus obortus excitavit humo arenam per loca plana & plantis omnibus destituta, ea arena agitata magna vi implet ora & oculos.

^k Postquam Cyrenenses vident se esse aliquanto posteriores, & timent ne domi puniantur ob rem perditam, cœperunt criminari & accusare Carthaginenses, quasi domo digressi essent ante tempus.

N O T A E.

^a Una.] Locus erat, ubi neque mons, neque flumen, prout dicit Autor, conspiciebatur ; ubi denique facies una & eadem. Gall. Une rase compagne.

^b Quæ res.] Quod, scilicet, fines nulli essent. Quæ vero, inquires, litibus materia ? Multiplex nascitur vel ex sola Jurisdictione, quia locus fuit viatoribus frequentatus : Libidini vero quid intactum esse potest ?

^c Sponzionem faciunt.] Id est, convenerunt, & consenserunt. Gall. Ils convi rent.

^d Postiores.] Intellige eos ad medium campum non pervenisse, Philænosque plus quam dimidiam partem itineris emenos fuisse, atque

adeo magnam agri partem civibus diligentia sua lucrificasse.

^e Pœni.] Carthaginenses, Pœni dicti, quasi Phœni, a Phœnicibus, unde originem ducebant.

^f Græci.] Cyrenenses, quos antea Græca esse origine vidimus.

^g Optionem.] Ils leur donnerent le choix. Ita loquitur Terentius alicubi in fabularum prologis, cum dicit, Vestrum judicium fecit, pro, Vobis judicandum reliquit.

^h Quos.] Hunc nota loquendi modum : Senus est apertissimus ; sed phrasis extra ordinem constructionis.

loco Philænis fratribus aras consecravere: aliique illis domi honores instituti. Nunc ad rem redeo.

Jugurtha postquam, amissa Thala, nihil satis firmum contra Metellum putat; per magnas ^a solitudines cum paucis profectus, pervenit ad Gætulos, genus hominum ferum, incultumque, & eo tempore ignarum nominis Romani. Eorum multitudinem in unum cogit: ac paulatim confuescit ^b ordines habere, signa sequi, imperium observare, item alia militaria facere. Præterea regis Bocchi ⁱ proximos magnis muneribus, & majoribus promissis ad studium sui perducit; quis adiutoribus regem aggressus, impellit, ut aduersum Romanos bellum suscipiat. Id ea gratia facilis, proniusque fuit, quod Bocchus initio hujus belli legatos Romam miserat, fœdus, & amicitiam petitum. Quam rem opportunissimam incepto ^c belli ^d pauci impediverant, cæci avaritia, quis omnia honesta, atque inhonestata vendere mos erat. Etiam antea Jugurthæ filia Bocchi nupserat. Verum ea necessitudo apud Numidas, Maurosque levis dicitur: quod singuli pro opibus, quisque quam plurimas uxores, denas alii, alii plures habeant; sed reges eo amplius. Ita animus multitudine distrahitur; ^e nullam pro ^f socia obtinet: pariter omnes viles sunt. Igitur in locum ambobus placitum exercitus conveniunt. Ibi, fide data, & accepta, Jugurtha Bocchi animum oratione accedit: Romanos injustos, profunda avaritia, communes omnium hostis esse: ^h eandem illos causam belli cum Boccho habere, quam secum, & cum aliis gentibus, lubidinem imperitandi, quis omnia regna aduersa sint ^z tum se, paulo ante Carthaginenses, item regem ⁱ Persen ^k post, uti quisque opulentissimus videatur, ita Romanis hostem fore. His, atque aliis talibus dictis, ad Cirtam oppidum iter consti-

INTERPRETATIO.

¹ Adducit ad sui studium familiares & amicos regis Bocchi magnis muneribus, & majoribus promissis.

² Dicit Boccho, Sese Jugurtham esse tum hostem Romanis, Cartha-

gienses fuisse hostes paulo ante, item regem Persen post ita quemvis iis hostem fore, uti quisque videatur opulentissimus.

NOTE.

a Solitudines.] Des deserts.

b Ordines habere.] Agarder leurs rangs.

c Belli.] Contra Jugurtham, scilicet, quia Bocchus vicinus erat.

d Pauci.] Nobiles Romani.

e Animus.] L' affection.

f Nullam.] Mallem nulla.

g Socia.] Matrona & matrefamilias, ut apud Romanos.

h Eandem.] Cupit Jugurtha, Bocchum intelligere, ipsi, perinde ac sibi, & aliis regibus

Romanos hostes esse, quantumvis bellum non indixissent; quandoquidem una & eadem libidine in omnes successive insurgerent.

i Persen.] Rex fuit Macedoniae quem Paulus Aemilius debellavit, & in triumphum duxit.

k Post.] In quibusdam codicibus vox ita cum præcedente, nulla interposita virgula, colligatur; unde error in Chronogiam inducitur; siquidem Perses ante, non post Carthaginenses, devictus est.

tuunt:

tuunt: quod ibi Q. Metellus prædam, captivosque & impedimenta lo-
caverat. Ita Jugurtha ratus, aut, capta urbe, ^a operæ pretium fore:
aut si Romanus auxilio suis venisset, proelio fese certaturos. Nam cal-
lidus id modo festinabat, Bocchi ^b pacem imminuere: ne, moras agi-
tando, aliud, quam bellum, mallet. Imperator postquam de regum fo-
cietate cognovit, non temere, neque, uti sæpe, jam victo Jugurtha,
consueverat, omnibus locis pugnandi copiam facit: cæterum, haud pro-
cul ab Cirta castris munitis, reges opperitur; melius esse ratus, cogni-
tis Mauris, quoniam is novus hostis accesserat, ex commodo pugnam
facere. Interim Roma per litteras fit certior, Mario provinciam Numi-
diā datam. Nam consulem factum ante acceperat. Quibus rebus su-
pra bonum atque honestum percussus, neque lacrymas tenere, neque
moderari linguam: vir egregius in aliis artibus, nimis molliter ægritu-
dinem pati. Quam rem alii in ^c superbiam vortebant: alii bonum inge-
nium contumelia accensum esse: multi, quod jam parta victoria ex ma-
nibus eriperetur: nobis satis cognitum, illum magis honore Marii,
quam injuria sua excruciatum, neque tam anxie laturum fuisse, si ad-
empta provincia alii quam Mario traderetur. Igitur eo dolore impe-
ditus, & quia stultiæ videbatur ^d alienam rem periculo suo curare,
legatos ad Bocchum mittit, postulatum, ne sine causa hostis populo Rom.
fieret: habere eum magnam copiam societatis, amicitiæque conjungen-
dæ, quæ potior bello esset: quamquam opibus suis confideret, tamen
non debere incerta pro certis mutare: omne bellum sumi facile, cæte-
rum ægerrume desinere: non in ejusdem potestate initium ejus, & finem
esse: incipere cuivis etiam ignavo licere: deponi, cum viatores velint:
proinde fibi, regnoque suo consulere: neu florentis res suas cum Jugur-
thæ perditis ^e misceret. Ad ea rex satis placide verba facit: fese pacem
cupere, sed Jugurthæ fortunarum misereri: si eadem illi ^f copia fieret,
omnia conventura. Rursus imperator, contra postulata Bocchi, nuncios
mittit. Ille probare partim, alia abnuere. Eo modo, sæpe ab utroque
missis remissisque nunciis, tempus procedere, & ^g ex Metelli voluntate
bellum intactum trahi. At Marius, uti supra diximus, cupientissima plebe

N O T A E.

^a Operæ præmium.] Gall. Que ce seroit un
coup d'importance, & qui en vaudroit bien la
peine.

^b Pacem.] Id est, In eum locum & statum
Bocchum adducere, ut amplius non posset de pace
cum Romanis ineunda cogitare.

^c Superbiæ.] Eam fuisse ex futilibus, quos
addit aliorum conjecturis, satis patet.

^d Alienam.] Gloriam, scilicet, & trium-
phum Marii.

^e Misceret.] Vide an non ab ipsis Romanis
prudentiam nullo tuo periculo querere possis.

^f Copia.] Id est, Si fædus cum Jugurtha
quoque sanciretur. Paulo obscurius expressit:
Sed Autor noster quæ leviora sunt expedit, &
ad eventum festinat.

^g Ex Metelli.] Illud est quod supra dixit,
Stultiæ videri rem alienam periculo suo cu-
rare.

consul factus. postquam ei provinciam Numidiam populus ^a jussit, antea jam infestus nobilitati, tum vero ^b multus, atque ferox instare: singulos modo, modo universos lædere: dictitare, sese consulatum ex victis illis ¹ spolia cepisse: alia præterea magnifica pro se, & illis dolentia: interim, quæ bello opus erant, prima habere: postulare legionibus supplementum: auxilia à populis, & regibus, sociisque accersere: præterea ex Latio fortissimum quemque, plerosque ^c militia, paucos ^d fama cognitos accire, & ^e ambiundo cogere homines ^f emeritis stipendiis secum proficisci. Neque illi senatus, quamquam aduersus erat, de ullo negotio negare audebat: cæterum supplementum etiam latus decreverat: quia neque plebi militia ^g volenti putabatur, & Marius aut ^h belli usum, aut studia vulgi amissurus. sed ea res frustra sperata: Tanta lubido cum Mario eundi plerosque invaserat. ² sese quisque præda locupletem fore, victorem domum redditum. alia hujuscemodi animis trahebant: & eos non paulum oratione sua Marius ³ arreverat. Nam postquam, omnibus, quæ postulaverat, decretis, milites scribere vult, hortandi causa, simul & nobilitatem, uti consueverat, ex agitandi, concionem populi advocavit; deinde hoc modo differuit.

Scio ego, Quirites, plerosque non iisdem artibus imperium à vobis petere, & postquam adepti sunt, gerere: primo industrios, supplices, ⁴ modicos esse: dein per ignaviam, & superbiam ætatem agere. sed mihi contra videtur. Nam, quo universa resp. pluris est quam

INTERPRETATIO.

¹ *Marius dictabat sese cepisse etorem domum: alia hujusmodi Consulatum, tanquam spolia ex illis animis volvabant.*

³ *Et Marius non parum eos in spem erexerat oratione sua.*

² *Quisque credebat sese fore locupletem præda, & redditum vi-*

⁴ *Scio eos primo esse laboriosos, supplices, moderatos.*

NOTE.

^a *Jussit.] Populus jubet, Senatus decernit.*

^f *Emeritis.] Qui militant, stipendia merentur; unde emeriti & veterani illi dicuntur, qui stipendia impleverunt, atque id omne tempus militiae dederunt, quod legibus constitutum est.*

^b *Multus.] Id est, acer, & in exagitanda nobilitate affidius.*

^g *Volenti.] Phrasis est ex veteri Latinitate: Id est, Plerique credebant militiam popula minus placere.*

^c *Militia.] Id est, rei militaris peritia.*

^h *Belli usum.] Nobiles arbitrabantur, vel Marium infeliciter bellum sine supplementis administraturum, vel, ea si invito populo scriberet, ejus gratiam amissurum. Sed vide mihi, quæso, quantum periculum ex superbia, deinde discordia, Reipublicæ immineat.*

Gall. Par ce qu'il avoit vu de leur experience au metier de la guerre.

^d *Fama.] Nota, Non dicit Marium famam credidisse, & paucos accivisse, qui ea tantum clari essent. Bene sane, nam, ut habet Poeta,*

I *consulatus,*

fama

Tam facti pravique tenax, quam nuntia veri.

^e *Ambiundo.] Quia ad bellum, nisi in tumultu, legibus non cogebantur.*

consulatus, aut prætura, eo majore cura illam administrari, quam hæc peti debere. Neque me fallit, quantum cum maximo beneficio vestro negotii sustineam. Bellum parare, simul & ærario parcere, cogere ad militiam a eos, quos nolis offendere; domi, forisque omnia curare; & ea agere inter invidos, b' occurstantis, factiosos, c' opinione, Quirites, asperius est. Ad hoc, alii si delinquere, vetus nobilitas, majorum facta fortia, cognatorum & affinium opes, multæ d' clientelæ, omnia hæc præsidio adsunt: mibi spes omnes in memet sitæ, quas necesse est & virtute, & innocentia tutari: Nam e' alia infirma sunt. f' Et illud intelligo, Quirites, g' omnium ora in me^h conversa esse, aequos, bonosque favere: quippe benefacta mea reip. procedunt: nobilitatem² locum invadendi querere. Quo mihi acrius admittendum est, uti neque vos³ capiamini, & illi frustra sint. Ita ad hoc ætatis à pueritia fui, ut omnis labores, pericula consueta habeam. Quæ ante vestra beneficia gratuito faciebam, ea uti, acceptaⁱ mercede, deseram, non est consilium, Quirites. Illis difficile est in potestatibus⁴ temperare, qui per ambitionem sese probos simulaverent: mihi, qui omnem ætatem in optimis artibus egi, bene facere jam ex consuetudine^k in naturam vertit. Bellum me gerere cum fugurtha jussisti: quam rem nobilitas ægerrume tulit. Quæso, reputate cum animis vestris, num id mutari melius sit, si quem ex illo^l globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis, hominem veteris prosapiæ, ac

INTERPRETATIO.

ⁱ Nam mihi videtur, quo universa Res publica pluris est quam Prætura aut consulatus, illam debere administrari eo majore cura, quam hæc peti.

² Intelligo nobilitatem querere occasionem sibi vendicandi dominationem.

³ Quapropter mihi vehementius admittendum est, uti neque vos in fraudem incidatis, & illi frustra sint.

⁴ Difficile est illis modeste sese gerere in potestatibus, qui se probos simulaverunt, dum ambitionant.

NOTÆ.

a Eos.] De populo ipso loquitur, apud quem orationem habebat, in qua plurima sunt certe, quæ non sine causa quivis memoriam mandet.

b Occurstantis.] De nobilibus agit, qui novorum hominum conatibus semper resistebant.

c Opinione.] Gall. C'est une chose plus facile que qu'on ne pense.

d Clientelæ.] Ita vocantur civitates seu multitudo hominum quæ alicui potenti adhaerent, ejusque patrocinio utuntur.

e Alia.] Dicit se neque cognatos, neque clientelas, neque id genus alia habere, sed sola

virtute nisi.

f Et.] Gall. diceremus, Je fais d'autre part. Particularum vim ante omnia cognoscere debet, quisquis alicujus linguae accuratam notitiam habere cupit.

g Omnium.] Vestrum, scilicet, qui ex plebe estis.

h Conversa.] Id est, qui omnia bona à me expectatis.

i Mercede.] Consulatu, videlicet, & in eum exercitum imperio, qui in Numidia est.

k In naturam.] Istud maxime homines ad virtutis habitum inflammare debet.

l Globo.] Istud est valde invidiosum.

multa-

multa
ignar
offici
sibi i
confus
gere a
pore p
illoru
eorum
didici
novita
jetan
stumo
patrii
luerin
luisse
bus,
z invi
illum
honor
illi fa
tem, &

¹ S
de offi
² rite

³ Im
Majoru
vero, v
ridet.

b Nu
exercitu

c Pri
mum es
exequun

d Na
opus es
aliquid
exercit
nistrat,

e Ge
virtute v

multarum ^a imaginum, & ^b nullius stipendii; scilicet ut in tanta re ignarus omnium trepidet, festinet, ^c sumat aliquem ex populo monitorem officii sui. Ita plerumque evenit; uti, quem vos imperare jussistis, is sibi imperatorem alium querat. ^d At ego scio, Quirites, qui, postquam consules facti sunt, acta majorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint; homines ^e præposteri. ^f Nam gerere, quam fieri, tempore posteriorius, re, atque usu prius est. Comparate nunc, Quirites, cum illorum superbia me hominem novum. Quæ illi audire, & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi. quæ illi litteris, ea ego militando didici. nunc vos existumate, facta, an dicta pluris sint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mibi fortuna, illis probra objectantur. Quamquam ego naturam unam, & communem omnium existimo, sed fortissimum quemque ^g generosissimum esse. Ac si jam ex patribus Albini, aut Bestiæ queri posset, mene, an illos ex se digni maluerint; quid responsuros creditis, nisi, sese liberos quam optimos voluisse? Quod si jure despiciunt me; ^h faciant idem majoribus suis; quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo: ergo invideant labori, innocentia, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cepi. Verum homines corrupti superbia ita ætatem agunt, quasi honores vestros contemnunt: ita hos petunt, quasi honeste vixerint. Næ illi falsi sunt, qui diversissimas res pariter expectant, ignaviæ voluptatem, & ⁱ præmia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in senatu ver-

INTERPRETATIO.

¹ Sumat aliquem ex populo, qui ^c cœperint legere acta majorum, &c.
de officio suo admoneat. ³ Nam Gerere Imperium est prius

² At ego quosdam cognosco, Qui- ^d re & experientia, quam Fieri Impe-
rites qui postquam consules facti sunt, rator, quod est tempore posteriorius.

NOTE.

^a Imaginum.] Antea vidimus moris fuisse, Majorum imagines habere. Per imagines vero, veterem prosapiam intelligit, quam dedit.

^b Nullius.] Id est, qui nunquam fuit in exercitu.

^c Præposteri.] Ita vocantur qui, quod primum est, ultimum, quod ultimum, primum exequuntur.

^d Nam gerere.] Sensus est, ni fallor, Viro opus esse ante bonas artes, quæ ad imperium aliud gerendum requiruntur, didicisse & exercuisse, quam publico suffragio illud administrat, aut ad id promoveatur.

^e Generosissimum.] Perinde est ac si dixisset, Virtute veram nobilitatem comparari.

^f Faciant.] Id est, Majores quoque suos despiciant.

^g Invideant.] Nobilitatis carpit ignaviam, quasi dicat, Cur non pariter illi sese objectant periculis? Cur non laborant? &c.

^h Præmia.] Attende, quæso, ad Mariuscopum: Virtuti sicut & ignaviæ, delicias suas esse dicit; sed quæ illius sunt ita ab his differre, ut nullus simul utriusque possit commoditatibus & oblectamentis gaudere. At enim voluptatis nomine, sicuti infarnes & obtusas notavit foecordiæ dulcedines; ita vero præmii appellatione honestas & viriles virtutis illebras insignit. Utinam omnibus hæc nota esset differentia! Qui volet, ea causa Cebetis tabulam videbit.

ba faciunt, pleraque oratione majores suos extollunt; eorum fortia facta memorando clariores sese putant: quod contra est. Nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum socordia flagitiosior. Et profecto ita seres habet, majorum gloria posteris lumen est; neque bona, neque mala eorum in occulto patitur. Hujusce rei ego inopiam patior, Quirites. Verum id, quod multo præclarius est, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte, quam iniqui sint. Quod ex aliena virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt. ^a scilicet quia imagines non habeo, & quia mihi nova nobilitas est: ^b quam certe peperisse melius est, quam acceptam corrupisse. Evidem ego non ignoro, si jam mibi respondere velint, abunde illis facundam, & compositam orationem fore. Sed in maximo vestro beneficio, cum omnibus locis me, vosque maledictis lace rent, non placuit reticere, ne quis ^c modestiam in conscientiam duceret. Nam me quidem ^d ex animi sententia nulla oratio lædere potest. Quippe ^e vera, necesse est bene prædicet: falsam vita, moresque mei ^f superant. Sed quoniam vestra consilia accusantur, ^g qui mihi summum honorem, & maximum negotium imposuistis: etiam atque etiam reputate, num id ^h pœnitendum sit. Non possum, ⁱ fidei causa, imagines, neque triumphos, aut consulatus majorum meorum ostentare: at, si res postulat, hastas; vexillum, ^j phaleras, alia dona militaria, præterea cicatrices ^k ad vorso corpore. Haec sunt meæ imagines, haec nobilitas, non hereditate relieta, ut illa illis; sed quæ ego plurimis meis laboribus, & periculis

I N T E R P R E T A T I O.

^l *Nam si oratio vera est, necesse est bene de me prædicet; vita vero, & mores mei superant falsam orationem.*

N O T A E.

^a *Scilicet.]* Sæpius de imaginibus loquitur; quia nobiles quantam inde fovebant superbiam, tantam illis indidem conciliat invidiam.

^b *Quam.]* Vis quædam latet & aculeus sub ista brevi, & festinante Marii responsione, quam omnes non sentiunt.

^c *Modestiam.]* Id est, ne quis, si omnino tacuisse, ideo me non respondere crederet, quod conscientia aliquid exprobraret.

^d *Ex animi.]* Id est, quo modo virtutem eternam & animum composui.

^e *Superant.]* Beatus est certe, qui, conscientius recti, infractus & intactus famæ mendacia vere & ex animo ridere potest. Infelix qui aliqua tenuis saltem non potest. Famæ approbatio maximum est bonum, sed plerumque for-

tunæ donum; quodque adeo, ut ejus omni, neque nimis querere, neque nimis contemnere, sed quale est ferre decet.

^f *Qui.]* Constructio est extraordinaria, refertur enim relativum ad rem intellectam, non ad nomen.

^g *Pœnitendum.]* Id est, Mutandum. Metonymia est.

^h *Fidei causa.]* Id est, ut vobis ea probem, quæ de me prædico.

ⁱ *Phaleras.]* Phaleræ quamquam sæpius pro ornamentis equorum veniunt, sunt tamen etiam virorum nobilium, & virtute bellica conspicuum insignia.

^k *Ad vorso.]* Id est, quæ, dum ego summa hostes ferirem, vulneratum me esse indicant.

quæsivi. Non sunt^a composita verba mea. Parum id facio. Ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est: uti turpia facta oratione tegent. Neque literas Græcas didici: parum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem^b doctoribus nihil profuerunt. At illa multo optumæ reip. doctus sum; hostes ferire, præsidia^c agitari, nihil metuere, nisi turpem famam; biemem, & æstatem juxta pati; humi requiescere; eodem tempore inopiam, & laborem tolerare.^d His ego præceptis milites hortabor. neque illos^e arte colam me opulenter; neque gloriam meam^f laborem illorum faciam. Hoc est utile, hoc^g civile imperium. Namque, cum tute per mollitatem agas, exercitum supplicio cogere, hoc est^h dominum, non imperatorem esse. Hæc, atque talia majores vestri faciendo, seque, remque publicam celebravere.ⁱ Quis nobilitas freta, ipsa diffimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit; & omnis honores, non ex merito, sed quasi^j debitos, à vobis repetit. Cæterum homines superbissimi procul errant. Majores eorum omnia, quæ^k licebat, illis reliquere; divitias, imagines, memoriam sui præclararam. Virtutem non reliquere; neque poterant. Ea sola neque datur dono, neque accipitur, Sordidum me, & incultis moribus aiunt; quia parum scita convivium exorno, neque histriionem illum, neque^l pluris pretii coquum, quam^m villicum, habeo. quæ mihi lubet confiteri, Quirites. Nam & ex parente meo, & ex aliisⁿ sanctis viris ita accepi, munditas^o mulieribus, viris^p laborem convenire, omnibus bonis oportere plus gloriæ,

INTERPRETATIO.

¹ Neque mihi gloriam parabo ex labore ipsorum. ² Majores eorum reliquerunt illic omnia quæ potuerunt.

NOTÆ.

^a Composita.] Prout dicunt nobiles, scilicet. Nam oratio tota est ad eos infectandos.

^b Doctoribus.] Græci enim à Romanis victi sunt.

^c Agitare.] Savoir faire une bonne garde, ou, commander à une Garrison.

^d His.] Sunt illi optimi Præceptores qui rebus & exemplis docent; non qui vana & futile sua loquacitate, quicquid refugiant ipsi, aliis imperant.

^e Arte.] Id est, Militibus ea minus præbendo quæ ad vitam necessaria sunt; sicuti fastum ab aliis imperatoribus.

^f Civile.] Id est, honestum, quodque liberos homines deceat.

^g Dominum.] Reservur vox ista ad servum; quasi dicat alios Imperatores tyrannorum more, militibus, tanquam servis imperitasse.

^h Quis.] Majoribus, scilicet.

ⁱ Debitos.] Supple, quoquo modo illi viverint.

^k Pluris.] Scilicet illis Dominis, undique coqui conquirendi sunt, quibus egregie palatus sapiat. Non illud dicit Marius adversus nobiles, sed intelligitur.

^l Villicum.] Servus erat qui aliis in villa præferat.

^m Sanctis.] Sanctus is dicitur, qui quod sancitum est servat, qui secundum leges vivit. Non idem est quem nos Saint dicimus.

ⁿ Mulieribus.] Id est, Effeminatis, si Marium nobiles acris vellicasse credas.

^o Laborem.] Si in ea tempora, aut eos homines incidissemus, quanta suavitas in vita esset.

quam divitiarum esse; arma, non supellecilem, decori esse. Quin ergo, quod juvat, quod carum aestumant, id semper faciant: ament, potent; ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conviviis, dediti ventri, & turpissimæ parti corporis: sudorem, pulverem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt. Verum non ita est. Nam, ubi se flagitiis dedecoravere turpissimi viri, bonorum præmia erectum eunt. Ita ^a injustissime luxuria, & ignavia, pessimæ artes, illis, qui coluere eas, nihil ^b officiunt, reip. innoxiae cladi sunt. Nunc, quoniam illis, ^b quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi: pauca de rep. loquar. Primum omnium de Numidia bonum habete animum, Quirites. Nam quæ ad hoc tempus Jugurtham tutata sunt, omnia removistis, ^c avaritiam, imperitiam, superbiam. Dein exercitus ibi est locorum sciens, sed mehercule magis strenuus, quam felix. Nam magna pars ejus avaritia, aut temeritate ducum attrita est. Quam obrem vos, ^d quibus militaris ætas est, adnitimini tecum, & capessite remp. neque quemquam ex ^e calamitate aliorum, aut imperatorum superbia metus ceperit. Egomet in agmine, in prælio consultor idem, & socius periculi vobiscum adero; meque, vosque in omnibus rebus juxta geram. Et profecto, diis juvantibus, omnia ^f matura sunt, victoria, præda, laus: quæ si dubia, aut procul essent, tamen omnis bonos reip. subvenire decet. Etenim nemo ignavia immortalis factus: neque quisquam parens liberis, ut æterni forent, optavit: magis, uti boni, honestique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, si timidis virtutem verba adderent. Nam strenuus abunde dictum puto.

Hujuscemodi oratione habita, Marius, postquam plebis animos arrestos videt, propere commeatu, stipendio, armis, aliisque utilibus navis onerat, cum his A. Manlium legatum proficiisci juber. Ipse interea mili-

I N T E R P R E T A T I O.

^a Eo modo, per maximam injuriam, luxuria & ignavia pessimæ artes nihil nocent illis, qui ^b Omnia sunt prona & facilita.

N O T A E.

^a *Injustissime.*] Istud diligenter observandum est; nam luxuria & ignavia, quando in Republica coeunt, illi necessario pestem important.

^b *Quantum.*] Ita vero quisque magis quid se dignum sit, quam quid in alios fieri possit, consulere debet; eademque opera saepissime lutum, semper vero magnam curam, magnumque laborem sibi demferit.

^c *Avaritiam.*] Bestiam, Aulum, & Me-

tellum ordine carpit; deinde sibi, quamquam indirecte, laudem maximam tribuit.

^d *Quibus.*] Antea vidimus populi voluntatem ad militiam non inclinatam fuisse.

e Calamitate.] Causam removet, qua militiam populus detrectabat, dum spem injicit, non, ipso imperante, futurum, ut quisquam inopia commeatum, aut ducis injuria pereat.

tes

tes scribere, non more majorum, neque ex ^a classibus, sed ^{utq;} cujusque lubido erat, ^b capite censos plerosque. Id factum alii inopia bonorum, alii per ambitionem consulis memorabant, quod ab eo genere celebratus, auctusque erat; & homini potentiam querenti egentissimus quisque opportunissimus, cui neque sua curæ, (quippe quæ nulla sunt) & ^c omnia cum pretio honesta videntur. Igitur Marius cum aliquanto majore numero, quam decretum erat, in Africam profectus, paucis diebus Uticam advehitur. Exercitus ei traditur à P. Rutilio legato. Nam Meteilius conspectum Marii fugerat, ^d ne videret ea, quæ audita animus tolerare nequiverat. Sed consul, expletis ^e legionibus, cohortibusque auxiliariis, in agrum fertilem, & præda onustum proficiscitur. Omnia ibi capta militibus donat: dein castella, & oppida natura & viris parum munita aggreditur: prælia multa, cæterum alia levia ^f aliis locis facere. Interim novi milites sine metu pugnæ adesse: videre fugientis capi, aut occidi; fortissimum quemque tutissimum: armis libertatem, patriam, parentesque, & alia omnia tegi, gloriam, atque divitias quæri. Sed brevi spatio novi veteresque ^g coaluere, & virtus omnium æqualis facta. At reges ubi de adventu Marii cognoverunt, diversi in locos difficiles abeunt. Ita Jugurtha placuerat, speranti, mox effusos hostis invadi posse; Romanos, sicuti plerosque remoto metu laxius, licentiusque futuros. Metellus interea Romam profectus, contra spem suam lætissimis animis excipitur, plebi, patribusque, postquam ^g invidia deceperat, juxta carus. Sed Marius impigre, prudenterque suorum, & hostium res pariter attendere; cognoscere quid boni utrisque, aut contra

INTERPRETATIO.

¹ Ne videret ea, quæ animus ² Fecit multa prælia, cæterum
nequiverat tolerare, cum ab ipso alia levia, diversis locis.
audita fuerant.

NOTÆ.

^a Classibus.] Servius Tullius, qui primus censum instituit, pro ejus ratione universum populum in classes & centurias descripsit & divisit. Classes quinque fuerunt; pro majoris aut minoris censu estimatione, nulla habita fere ratione multitudinis quæ ab omnibus oneribus, & militari opera immunis erat, quamquam numero quinque reliquas classes æquaret.

^b Capite censos.] Ita vocabantur quorum census nullus erat, seu multitudo illa, de qua modo, quæ sextam classem faciebat; sed vix in numerum relatam, ut, vel ex hoc Sallustii loco, cernere licet.

^c Bonorum.] Id est, eorum bonum qui

aliquo in numero fuissent.

^d Omnia cum pretio.] Id est, omnia quæ cum lucro conjuncta sunt.

^e Legionibus.] Romanorum, scilicet: Sed illud vox ipsa exprimit.

^f Coaluere.] Id est, unum & ejusdem naturæ corpus facti sunt.

^g Invidia.] Quia, scilicet imperio spoliatus fuerat. Videant vero illi, quorsum evadat superbia, qui sine virtute magnifice per omnium ora ambulant. Metellum summum virum, auctoritate Senatus innixum, omnibus gratum, de gloriæ summo fastigio dejecit; usque adeo invidiosum & ruinosum est, quod

effet : explorare itinera regum ; consilia, & infidias eorum antevenire : nihil apud se remissum, neque apud alios tutum pati. Itaque in Gætulos, & Jugurtham, ¹ ex sociis nostris prædas agentes, sæpe aggressus in itinere fuderat, ipsumque regem, haud procul ab oppido Cirta, armis exuerat. Quæ postquam gloria modo, neque belli ² patrandi cognovit, statuit urbis, quæ viris, aut loco pro hostibus, & aduersum se opportunissimæ erant, singulas circumvenire : ita Jugurtham aut præfidiis nudatum, si ea pateretur, aut proelio certaturum. Nam Bocchus nuncios sæpe ad eum miserat, velle populi Rom. amicitiam, ne quid ab se hostile timeret. Id simulaveritque, quo improvisus gravior accederet, an mobilitate ingenii ³ pacem atque bellum mutare solitus, parum exploratum est. Sed consul, uti statuerat, oppida, castellaque munita adire : partim vi, alia metu, aut præmia ostentando, ⁴ avertere ab hostibus. Ac primo ^a mediocria gerebat, existumans Jugurtham ob suos tutandos in manus venturum. Sed ubi illum procul abesse, & aliis negotiis intentum accepit ; majora & magis aspera aggredi tempus visum est. Erat inter ingentis solitudines oppidum magnum, atque valens, nomine Capsa; cuius conditor Hercules Libys memorabatur. Ejus cives apud Jugurtham immunes, ^b levi imperio, & ob ea fidelissimi habebantur : muniti aduersum hostes non mœnibus modo, & armis atque viris ; verum etiam multo magis locorum asperitate. Nam præter oppido propinqua, alia omnia vasta, inculta, egentia aquæ, infesta serpentibus : quarum vis, sicut omnium ferarum, inopia cibi acrior : ad hoc, natura serpentium ⁵ ipsa perniciosa, siti magis, quam alia re acceditur. Ejus potiundi Marium maxima cupido invaserat, cum propter usum belli, tum quia res aspera videbatur : & Metellus oppidum Thalam magna gloria ceperat, haud dissimiliter situm, munitumque : nisi quod apud Thalam non longe à mœnibus aliquot fontes erant. Capsenses

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Aggressus Gætulos & Jugurtham in itinere, qui prædas agebant de sociis nostris, sæpe eos fuderat.

² Quæ, postquam Marius videt esse tantum gloria, neque ad bellum finiendum spectare, statuit singulas urbes circumvenire, quæ viris, aut loco erant opportunissimæ hostibus, & sibi adversæ.

³ Parum cognitum est, an id si-

mulaverit, ut accederet gravior, cum de improviso accederet ; an quia solitus erat, ex mobilitate & levitate

ingenii, mutare pacem atque bellum, & modo hoc, modo illam, sequi.

⁴ Hostibus adimebat, & ab iis alienabat oppida & castella.

⁵ Præterea natura serpentium per se perniciosa, acceditur magis siti quam re alia.

N O T A E.

^a Mediocria.] Non statim difficultia aggressus est, ne forte difficultatibus circumventus à Jugurtha oppimeretur,

^b Levi.] Quibus gravia non imperabantur.

una modo, atque ea intra oppidum ^a jugi aqua, ^b cætera pluvia utebantur. Id ibique, & in omni ^c Africa, quæ procul a mari incultius agebat, eo facilius tolerabatur, quia Numidæ plerumque lacte, & ferina carne vescebantur, & neque salem, neque alia gulæ ^d irritamenta quærebant. Cibus illis aduersum famem, & fitim, non lubidini neque luxuriæ erat. Igitur consul, omnibus exploratis, credo diis fretus, (nam contra tantas difficultates consilio satis providere non poterat: quippe etiam frumenti inopia tentabatur, quod Numidæ pabulo pecoris magis, quam ^e arvo student, &, quodcumque natum fuerat, iussu regis, in loca munera contulerant; ager autem aridus, & frugum vacuus ea tempestate: nam æstatis extreum erat) tamen pro rei copia satis providenter exornat: pecus omne, quod superioribus diebus præda fuerat, equitibus auxiliariis ^f agendum attribuit: A. Manlium legatum cum cohortibus expeditis ad oppidum ^g Laris, ubi stipendium & commeatum locaverat, ire jubet: dicitque se ^h prædabundum post paucos dies eodem venturum. Sic incepto suo occultato, pergit ad flumen Tanam. Cæterum in itinere quotidie pecus exercitui per centurias, item turmas æqualiter distribuerat; & ex coriis utres uti fierent, curabat: simul & inopiam frumenti ⁱ lenire, & ignaris omnibus, parare, quæ ^j mox usui forent: denique sexto die, cum ad flumen ventum est, maxima vis utrius effecta. Ibi castris levi munimento positis, milites cibum capere, atque, uti simul cum occasu solis egredierentur, paratos esse jubet: omnibus sarcinis abjectis, aqua modo seque, & jumenta onerare. Dein, postquam tempus visum, castra egreditur: noctemque totam ^k itinere facto consedit. idem proxima facit. Dein tertia multo ante lucis adventum pervenit in locum tumulosum, ab Capsa non amplius duum millium intervallo: ibique, quam occultissime potest, cum omnibus copiis operitur. Sed, ubi dies cœpit; & Numidæ, nihil hostile metuentes,

INTERPREATIO.

¹ Atque inopia tolerabatur faciliter, & ibi, & inter omnes Afros, qui procul a mari incultius vivebant, quia Numidæ plerumque lacte & ferina carne vescebantur.	² Et dicit se inter prædandum eos venturum post paucos dies.
	³ Et castra posuit, postquam per totam noctem iter fecisset.

NOTE.

^a Jugi.] Quæ indefinenter scaturiebat & fluebat.

^b Cætera.] Adverbialiter positum: Quoad cætera.

^c Irritamenta.] Ita vocantur aromata, & quæcumque palatum vellicant.

^d Arvo.] Id est, agriculturæ.

^e Agendum.] A fin qu'ils les touchassent de-

vant eux.
^f Laris.] In Genitivo, nam ita loquutos fuisse aliquando, compertum est. Cæterum in quibusdam codicibus invenitur Larim.

^g Lenire.] Pecora mactando simul inopiam frumenti leniebat, & coria quibus utres fierent, parabat.

^h Mox.] Ad aquam continendam.

multi

multi oppido egressi ; repente omnem equitatum, & cum his velocissimos pedites cursu tendere ad Capsam, & portas obsidere jubet ; deinde ipse intentus propere sequi, neque milites praedari sinere. quæ postquam oppidani cognovere ; res^a trepidæ, metus ingens, malum improvsum, ad hoc pars civium extra mœnia in hostium potestate, coegere, uti dditionem facerent. Cæterum oppidum incensum, Numidæ puberes interfecti, alii omnes venumdati, præda militibus divisa. Id facinus contra jus belli non avaritia, neque scelere consulis admissum ; sed quia locus Jugurthæ opportunus, nobis aditu difficilis, genus hominum mobile, infidum, ante neque beneficio, neque metu coercitum. Postquam tantam rem Marius sine ullo suorum incommodo patravit, magnus, & clarus antea, major, atque clarius haberi cœpit. Omnia non bene consulta^d in virtutem trahebantur. Milites^b modesto imperio habitæ, simul & locupletes, ad cœlum ferre : Numidæ magis, quam mortalem, timere : postremo socii, atque hostes credere, illi aut mentem divinam esse, aut deorum nutu cuncta portendi. Sed consul, ubi ea res bene evenit, ad alia oppida pergit. pauca, repugnantibus, Numidis, capit. plura, ^cdeserta propter Capsenium miseras, igni corruptit. luctu, atque cæde omnia complentur. Denique multis locis potitus, ac plerisque exercitu incruento, aliam rem aggreditur, non eadem asperitate, ^zqua Capsenium, cæterum haud secus difficilem. Namque haud longe a flumine Mulucha, quod Jugurthæ, Bocchique regnum disjungebat, erat inter cæteram planitiem mons saxeus, mediocri^f castello, satis

INTERPRETATIO.

¹ *Milites liberaliter tractati, simul & locupletes, Marium ad cœlum ferebant.*

¹ *dem asperitate septam, qua fuerat res Capsenium, cæterum non minus difficilem.*

² *Aggreditur aliam rem, non ea-*

NOTE.

^a *Trepidæ.*] Quomodo, calamitatibus drente inguentibus, evenire solet : Per tumultum omnia dum simul aguntur, ea festinatione nihil promovetur.

^b *Contra jus.*] Jus hoc in loco rigide non est exponendum, sed Autoris sensu, pro eo quod vulgo faciebant Romani, ut supplicibus & deditiis parcerent. Alias, si per jus plane id omne intelligas contra quod nemo facere audeat, scelus profecto fuerit a Mario patratum, cum Capsa incensa est. Verum Capsenses, cum sati confest deditios fine ulla pactione fuisse, Mario, pro illo summo & absoluto belli jure, licuit, de suis sedibus disturbare, vendere, &c.

^c *Sed.*] Hinc vides Sallustium jus belli ex eo quod victori bonum & commodum, hosti perniciosum & exitiosum est constituere.

^d *In virtutem.*] Ita evenit inter homines ; sapientes vulgo creduntur, quibus fortuna favet, desipientes, quibus refut. Nimirum pauci cum sapiant, omnes tamen loquantur, sed maxime plebs garrula, eventus, stultorum magister, sibi omnia vendicat. Hinc, qua cautione publica negotia suscipiat, videbit qui sibi bene cupiet.

^e *Deserta.*] Scilicet, calamitatis fama, quæ Capsenses proriverat, late omnes suis dominibus expulerat.

^f *Castello.*] Florus urbem fuisse dicit.

patens,

patens, immensum editus, uno per angusto aditu relicto: nam ¹ omnia natura, velut opere, atque consulto, præceps. Quem locum Marius, quod ibi regis thesauri erant, summa vi capere intendit: sed ea res forte, quam consilio melius gesta. Nam castello virorum, atque armorum sat magna vis, & frumenti, & fons aquæ: aggeribus, turribusque, & aliis machinationibus locus importunus. Iter ² castellanorum angustum admodum, utrumque præcsum. Vineæ cum ingenti periculo frustra agebantur, nam cum eæ paulo processerant, igni, aut lapidibus corrumpebantur. Milites neque ³ pro opere consistere, propter iniquitatem loci: neque inter vineas ^a sine periculo administrare: optimus quisque cadere, aut sauciari, cæteris metus augeri. At Marius, multis diebus, & laboribus consumtis, anxius ⁴ trahere cum animo suo, omittit etne inceptum, quoniam frustra erat, an fortunam ^b opperiretur, qua sæpe prospere usus fuerat. ^s Quæ cum multos dies, noctesque æstuans agitat, forte quidam ^c Ligus, ex cohortibus auxiliariis miles gregarius, castris aquatum egressus, haud procul ab latere castelli, quod ad vorsum proeliantibus erat, animadvertisit inter saxa repentes cochleas: quarum cum unum, atque alteram, dein plures peteret, studio legundi paulatim prope ad summum montis egressus est. Ubi postquam solitudinem intellexit, more humanæ cupidinis ignara visundi, animum vorrit. Et forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paululum modo ^d prona, dein flexa, atque aucta in altitudinem, quo cuncta gignentium natura fert: cuius ramis modo, modo eminentibus saxis nisus Ligus, castelli planitiem ^e perscribit; quod cuncti Numidæ intenti præ-

INTERPRETATIO.

¹ Nam ibi per omnia loca natura rerebat, quoniam non erat præceps quasi opere, atque de procedebat, an expectaret fortunam. industria.

² Iter eorum hominum qui castellum incolebant erat admodum angustum, & ex utroque latere abruptum.

³ Milites neque poterant consistere ad opus faciendum, propter iniquitatem loci.

⁴ At Marius, multis diebus & laboribus consumtis, maxime solicitus cum labore animo suo volvebat, dese-

rerebat, quod incepserat, quoniam non procedebat, an expectaret fortunam. ^s Quæ cum per multos dies & noctes Marius volveret, cum animi maxima fluctuatione & agitatione, forte quidam Ligus, miles gregarius ex cohortibus auxiliariis, qui castris egressus erat ad petendam aquam, animadvertisit cochleas repentes inter saxa, non procul ab latere castelli, quod oppositum erat lateri, ubi prælrium erat.

NOTÆ.

^a Sine periculo.] Quia vineæ igne & lapidi bus subruebantur.

^b Opperiretur.] Non possunt istud non mirari, qui fortunæ auram non senserunt.

^c Ligus.] Qui erat ex Liguria. Un Genoois.

^d Prona.] Intellige arborem primo ex saxoncentem non potuisse statim in altum affur-

gere, sed paululum versus ima montis inflexam fuisse, prout illud in locis declivibus conspicitur; deinde se se exisse, usumque scalæ præbuisse, ut saxum scanderetur.

^e Perscribit.] Il reconnaît bien la Place. Il en prend le plan.

liantibus

liantibus aderant. Exploratis omnibus, quæ mox usui fore ducebat, eodem regreditur, non temere, ut ascenderat, sed tentans omnia, & circumspiciens. Itaque Marium propere adit: acta edocet: hortatur; ab ea parte, qua ipse descenderat, castellum tentet: pollicetur sese itineris periculique ducem. Marius cum Ligure promissa ejus cognitum ex præsentibus misit: quorum, ^a uti cujusque ingenium erat, ita rem difficilem, aut facilem renunciavere. Consulis animus tamen paululum arrebetus. Itaque ex copia tubicum, cornicinum, quinque numero quam volucissimos de legit, & cum his, ^b præsidio qui forent, quatuor centuriones: omnisque Liguri parere jubet: & ^c ei negotio proximum diem constituit. Sed ubi ex præcepto tempus visum; paratis, compositisque omnibus, ad locum pergit. Cæterum illi, qui centuriis præerant, prædocti ab ^d duce, arma, ornatumque mutaverant, capite, atque pedibus nudis, uti ^e prospectus, nisusque per saxa facilius foret: super terga gladii, & scuta; verum ea Numidica, ex coriis, ^f ponderis gratia: simul & ^g offensa quo lenius streperent. Igitur prægrediens Ligus, saxa, & si quæ vetustate radices eminebant, laqueis vinciebat, quibus allevati milites facilius adscenderent: interdum timidos insolentia itineris levare manu: ubi paulo asperior adscensus erat, singulos præ se inermes mittere; dein ipse cum illorum armis sequi: quæ ^h dubia nisui videbantur, potissimum tentare: ac sæpius eadem adscendens, ac descendens, dein statim ⁱ digrediens, cæteris audaciam addere. Igitur diu, multumque fatigati, tandem in castellum perveniunt, desertum ab ea parte: quod omnes, sicut aliis diebus, adorsum hostes aderant. Marius, ubi ex nunciis, quæ Ligus egerat, cognovit, quamquam toto die intentos

I N T E R P R E T A T I O.

¹ *Marius misit quosdam ex præsentibus cum Ligure, ad cognoscendum promissa ejus.*

N O T A E.

^a *Uti cujusque.*] Istud diligenter notandum, ut cuique, non secundum id quod ejus verba sonant, sed indolis & ingenii facta aestimatione, fidem habeamus: Quod nisi sit, sæpius in fraudem, & errorem, non magis aliena quam nostra culpa incidemus.

^b *Præsidio.*] Id est, qui rem ipsam exequuntur & tuerentur: quippe centurio suos quisque milites habuit.

^c *Ei negotio.*] Non dicit Autor quodnam illud sit; verum de castelli expugnatione sermonem esse satis intelligitur.

^d *Duce.*] *Ligure*, scilicet.

^e *Prospectus.*] Enimvero illis, si ullo mo-

do caput obvelatum habnissent, viam in ascendendo videre, vel despicer non licuisset; sed virgultis & radicibus impliciti fuissent.

^f *Ponderis.*] Id est, ut leviora essent.

^g *Offensa.*] Ferrum enim, quod in umbera scutorum Romanorum erat, sonum reddidissent, si ea ad saxum allisa essent.

^h *Dubia nisui.*] Id est, quo in ascensiū inferre pedem satis tutum non videbatur; cum solum solutum erat, aut labens, &c.

ⁱ *Digrediens.*] Ille, ut ita dicam, ludibus & saltabundus per ea loca, quo aliis animum adderet, incedebat.

prælio Numidas habuerat, tum vero cohortatus milites, & ipse extra vineas egressus, ^a testudine acta succedere, & simul hostem ^b tormentis sagittariisque, & funditoribus eminus terrere. At Numidæ, sæpe antea vineis Romanorum subversis, item incensis, non castelli mœnibus se se tutabant; sed ^c pro muro dies, noctesque agitare; maledicere Romanis; ac Mario vecordiam objectare; militibus nostris Jugurthæ servitum minari; secundis rebus feroceſ effeſ. Interim, Romanis omnibus hostibusque prælio intentis, magna vi utrimque, pro gloria atque imperio his, ^c illis pro salute certantibus, repente a tergo ^d signa canere: ac primo mulieres, & pueri, qui viſum proceſſerant, fugere; deinde, uti quisque muro proximus erat; postremo cuncti armati, inermesque. Quod ubi accidit, eo acrius Romani instare, fundere, ac plerosque tantummodo fauciare, dein super occisorum corpora vadere, avidi gloriæ certantes murum petere; neque quemquam omnium præda morari. Sic forte correcta Marii ^f temeritas gloriam ex culpa invenit. Cæterum, dum ea res geritur, L. Sulla quæſtor cum magno equitatu in caſtra venit, ^g quod, ut ex Latio, & a sociis cogeret, Romæ relictus erat. Sed quoniam nos tanti viri res admonuit; idoneum viſum est de natura, cultuque ejus paucis dicere. Neque enim alio loco de Sullæ rebus dicturi sumus: & L. ^h Sisenna optime, & diligentissime omnium, qui ea res dixerunt, ⁱ persecutus parum mihi ^j libero ore locutus videtur. Igitur Sulla gentis patriciæ ^k nobilis fuit, familia prope jam extincta majorum ignavia, literis Græcis, atque Latinis ^l juxta, atque doctissime erudi-

INTERPRETATIO.

¹ Sed permanebant dies & noctes | omnium qui eas res dixerunt, videtur ante muros. | mihi locutus parum libero ore.

² Et L. Sisenna, qui persecutus | ³ Eruditus erat doctissime & pa-
est historiam optime & diligentissime | riter literis Græcis atque Latinis.

NOTÆ.

a Testudine.] Machina erat, qua ad arcendos iſtus utebantur, quæque pro multipliſ uſu di- verſe conneſtebatur.

b Tormentis.] Machinæ fuerunt, quibus vi ſumma lapides, & alia missilia jaciebant.

c Illis.] Hinc videre licet, pronomen hic, hoc, non ſemper ad proximum referri, ſed quandoque ponи pro aliis, alia, aliud, &c.

d Signa.] Antea vidimus ideo cornicines & tubicines missos; ut, ſcilicet, terrorem augen- rent.

e Certantes.] Illud eſt quod Gall. dicimus, A qui ſera le premier.

f Temeritas.] Cum arcem, ut videbatur, in-

expugnabilem appetiſſet.

g Quod.] Intellige Syllam tunc, non matu- rius adveniſſe, quod Romæ ad cogendum equi- tatum relictus fuifſet. Forte legendum Quem.

h Sisenna.] Historicus fuit ex gente Corne- lia, ut testatur Festus, qui bellum civile Sylla- num edidit: Ciceronis judicio melior quam qui ante ipsum Latine historiam ſcripſerant; attamen diſtans a perfeſto. Ejus reſtant ali- quo fragmenta.

i Libero.] Quia Syllæ vitia noluit, aut non auſus eſt deſcribere.

k Nobilis.] Multi nobiles erant, qui conti- nuo patricii non erant.

tus, animo ingenti, cupidus voluptatum, sed gloriæ cupidior: otio luxurioso esse: tamen ab negotiis numquam voluptas remorata, nisi quod ^a de uxore potuit honestius consuli: facundus, callidus, & ^b amicitia facilis: ^c ad simulanda negotia altitudo ingenii incredibilis: multarum rerum, ac maxume pecuniæ largitor: atque illi, felicissimo omnium ante ^d civilem victoriam, numquam ⁱ super industriam fortuna fuit; multi que dubitavere, fortior, an felicior esset. Nam, postea quæ fecerit, incertum habeo, ^e pudeat magis, an pigeat dissenserere. Igitur Sulla, ut supra dictum est, postquam in Africam, atque in castra Marii cum equitatu venit, rudis antea & ignarus belli, solertissimus omnium in paucis tempestibus factus est. Ad hoc milites benigne appellare: multis roganibus, ^f aliis per se ipse dare, beneficia invitus accipere; sed ea proprantius, quam æs mutuum ^g reddere. ^h ipse ab nullo repetere: magis id laborare, ut illi quam plurimi deberent; joca atque seria cum humillimis agere. in operibus, in agmine, atque ad vigilias multus adesse: neque interim, quod ⁱ ambitio prava solet, consulis, aut cujusquam boni famam lædere: tantummodo neque consilio, neque manu priorem alium

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Atque fortuna nunquam fuit illi major industria, quamquam omnium felicissimus fuerit ante victoriam civilem.

N O T A E.

^a De uxore.] Istud forte ideo dixit, quod Valeriam in theatro lascive nimis blandientem fibi uxorem duxit. Vide Plutarchum.

^b Amicitia facilis.] Id est, qui sibi aliorum benevolentiam facile conciliabat, eisque benignum fere pari lubentia præbebat. Gall. Il saivoit gagner le cœur des gens, & se communiquoit.

^c Ad simulanda negotia.] Viro Politico necesse est in primis, negotiis eam faciem effingere posse, qua voluntatem aliorum inflectat, & ad scopum suum perducat. Vim eam Syllæ innatam fuisse testatur Sallust. Gall. diceremus, Il saivoit donner aux choses le tour qu'il vouloit, les representer sous telle face qu'il lui plairoit. Vel, si eam putemus accessitam explicationem, intellige, Syllam ingenio fuisse tam acri, tamque expromtam habuisse memoriam, ut gestu & habitu, aut colloquio & congresiu, quodcumque libuisse hominibus persuadere potuerit.

^d Civilem.] Istud addidit, quia postquam

Sylla, mortuo Mario, rerum potitus est, Romam & Italiam omnibus modis civium sanguine crenavit.

^e Pudeat.] Id est, Respublica quamvis ad exitium perducta fuerit, non tamen ejus major fuit clades, quam Syllæ vecerdia.

^f Aliis.] Istud, quod supra dixit, explicat, Syllam amicitia falicem fuisse.

^g Reddere.] Quanto pluris est homo, quam pecunia, tanto accuratius ejus opera, gratia, aut amicitia, cum amplificatione compensanda.

^h Ipse ab nullo.] Nisi istud adsit, beneficium non est, sed mercimonium: Quantumvis enim ingrati animi vitium intolerabile fuerit, nihilominus tamen qui beneficit, quid manus dextra agat, nescire debet sinistra, ut sapientissime monuit ipse Christus Jesus, ne verius amicis onus imponamus, quam beneficium collocemus.

ⁱ Ambitio prava.] Nam bona est etiam, cum quis sine cujusquam detimento bonæ famæ studet.

pati:

pati: plerosque antevenire. Quibus rebus, & artibus brevi Mario, militibusque carissimus factus. At Jugurtha postquam oppidum Capsam, aliosque locos munitos, & sibi utilis, simul & magnam pecuniam amiserat; ad Bocchum nuncios mittit, quam primum in Numidiam copias adduceret: praelii faciundi tempus adeste. ¹ Quem ubi cunctari accepit, dubium bellum atque pacis rationes trahere: rursus, ut antea, proximosejus donis corruptus: ipsique ^a Mauro pollicetur Numidiæ tertiam partem, si aut Romani Africa expulsi, aut, ^b integris suis finibus, bellum compositum foret. Eo præmio illectus Bocchus cum magna multitudo Jugurtham accedit. Ita, amborum exercitu coniuncto, Marium jam in hiberna proficiscentem, vix decima parte ^c die reliqua, invadunt, rati noctem, quæ jam aderat, viætis sibi munimento fore; &, si vicissent, nullo impedimento, quia locorum scientes erant: contra Romanis utrumque casum in tenebris difficiliorem fore. Igitur ^d simul consul ex multis de hostium adventu cognovit: & ipsi hostes aderant: & prius quam exercitus aut instrui, aut sarcinas colligere, denique, ante quam signum, aut imperium ullum accipere quivit, equites Mauri, atque Gætuli, non acie, neque ullo more praelii, sed catervatim, ut quosque fors congregaverat, in nostros incurrint. Qui omnes trepidi improviso metu, attamen virtutis memores, aut arma capiebant, aut capientis alios ab hostibus defensabant: pars equos ascendere, obviam hostibus ire: pugna latrocino magis, quam prælio similis fieri: sine signis, sine ordinibus, equites pedites permixti, cædere alios, alios obtruncare: multos ^e contra adversos acerrume pugnantes ab tergo circumvenire: neque virtus, neque arma satis tegere; quod hostes numero plures, & undique circumfusi erant: denique Romani ^f veteres, novi que, & ^g ob ea, scientes belli, si quos locus aut casus conjunxerat,

INTERPRETATIO.

¹ Quem ubi accepit moras nectere, ² Circumveniebant multos ab terendum dubius anxie perpendebat rati-

go, dum illi pugnarent acerrime con-

ones quæ pro bello aut pace faciebant.

NOTÆ.

^a Mauro.] Boccho, scilicet.

^b Integris.] Hoc est, Si nulla pars regni si-
bi a Romanis detraheretur.

^c Die.] Proculdubio casus est Genitivi, quandoquidem Plautus & Virgilius ita locuti sunt; atque hunc ipsum locum citat Gellius, qui die in patro casu a Sallustio positum esse dicit, aliorumque argutias ea de re contemnit.

^d Simul.] Dicit, tunc tantum Marium de hostium adventu cognovisse, cum ipsi adestent.

^e Veteres.] Non sunt veterani, prout quidam existimavit; verum ii, de quibus mentio facta est superius, qui sub Metello militaverant, qui-que, cum novis quos Marius adduxit, in unum corpus coaluerant.

^f Ob ea.] Id est, Romani veteres & novi, ideo scientes belli, quod bi cum illis, usu, Numidarum more affuetis, permixti essent, & in unum corpus coaluerint, orbes faciebant, si quos locus aut casus conjunxerat.

^a orbes facere: atque ita ab omnibus partibus simul tecti, & instruci hostium vim sustentabant. Neque in eo tamque aspero negotio Marius territus, aut magis, quam antea, demisso animo fuit: sed cum turma sua, quam ex fortissimis magis, quam familiarissimis paraverat, vagari passim: ac modo laborantibus suis succurrere; modo hostis, ubi confertissimi obstiterant, invadere: manu ^b consulere militibus, quoniam imperitare conturbatis omnibus non poterat. ^c Jamque dies consumptus erat, cum tamen barbari nihil remittere; atque, uti reges præceperant, noctem pro se rati, acrius instare. Tum Marius ex copia rerum consilium trahit: atque, uti suis receptui locus esset, collis duos propinquos inter se occupat. Quorum in uno, ^d castris parum ampio, fons aquæ magnus erat: alter sui opportunus, quia magna parte editus, & præceps, pauca munimenta ^e egebant. Ceterum apud aquam Sullam cum equitibus noctem agitare jubet. Ipse milites dispersos paulatim, neque minus hostibus conturbatis, in unum contrahit: dein cunctos ^f pleno gradu in collem subducit. Ita reges, loci difficultate coacti, prælio deterruntur; neque tamen suos longius abire sinunt, sed utroque colle multitudine circumdato effusi confedere. Dein, crebris ignibus factis, plerumque noctis barbari more suo lætari, exsultare, strepere vocibus: & ipsi duces feroce, quod non fugere, ac ^g pro victoribus agere. Sed ea cuncta Romanis ex tenebris, & editoribus locis facilia visu, magno que ^h hortamento erant. Plurimum vero Marius imperitia hostium confirmatus, ⁱ quam maximum silentium haberi jubet: ne signa quidem, uti per vigilias solebant, canere: dein, ubi lux adventabat, defessis jam hostibus, ac paulo ante somno captis, de improviso ^j vectigalis, item

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Quorum in uno parum ampio
ad castra ponenda, erat fons ma-
gnus aquæ.

² Et ipsi duces gerebant sese fe-
rociter, & quasi victores fuissent,
quia non fugerant.

N O T .

^a *Orbes.*] Quid intelligat, per orbes, res ipsa satis superque indicat. Illi, scilicet in circulum sese componebant, ut eos ex omni parte adversos hostes invenirent, neq; a tergo circumvenirentur.

^b *Consulere.*] Intellige Marium hoc illuc cursando, & quo ille cumque ivisset hostes profligando, aliquatenus suos juvisse, eorumque ordinis restituisse.

^c *Jamque dies consumptus erat.*] Versus heroici hæc verba constituant bonam partem, quod procul dubio, Autori, per incitantiam excidit.

^d *Egebant.*] Alii habent quærebant, nonnulli gerebant. Malim retinere egebant; nec me moveat quod accusativum post se habeat; nam

ejusmodi antiquitatis phrasibus gaudet Sallustius.

^e *Pleno.*] Id est, tantum illi non aufugerunt; si modo Romanorum gloriam Sallustius affenti uncula non est occupatus. *Marius les fit retirer a grands pas.*

^f *Hortamento.*] Quia hostes cum securos & exultantes viderent, confidebant insuper eos defessos & sopitos fore, cum prælium instauraretur.

^g *Quam maximum.*] Il commanda que l'on fit le moins de bruit que l'on pourroit.

^h *Vectigalis.*] Eorum conjicio fuisse tubiciones qui supervenient, & extraordinarii Romanis aderant.

cohortium

cohortium, turmarum, legionum tubicines simul omnes signa canere, milites clamorem tollere, atque ^a portis erumpere. ^b Mauri, atque ^c Gætuli ignoto atque horribili sonitu repente exciti neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere, aut providere quidquam poterant. Ita cunctos strepitu, clamore, nullo subveniente, nostris intransibus, tumultu, terrore, formidine, ^d quasi vecordia ceperat: denique omnes fusi, fugatiq; arma, & signa militaria pleraque capta: p' uresque eo prælio, quam omnibus superioribus, interemti. Nam somno, & metu insolito impedita fuga. Dein Marius, uti cœperat, in hiberna proficiscitur, quæ propter commeatum in oppidis maritumis agere decreverat: neque tamen victoria socors, aut insolens factus; sed pariter, atque in conspectu hostium ^e quadrato agmine incedere. Sulla cum equitatu ^f apud dextimos, in sinistra parte A. Manlius cum funditoribus, & sagittariis, præterea cohortes Ligurum curabat: primos, & extremos cum expeditis manipulis tribunos locaverat. Perfugæ, regionum scientissimi, hostium, iter explorabant. Simul consul, ^g quasi nullo imposito, omnia providere: apud omnis adesse, laudare, increpare mercenarii. Ipse armatus, intentusque item milites ^h cogebat: ⁱ neque secus, atque iter faceret, castra munire, excubitum in porta cohortis ^j legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere: præterea alios supervallum in munimentis locare, vigilias ipse circuire, non tam diffidenti ^k futuri, quæ imperavisset, quam ut militibus exæquatus cum imperatore labos volentibus esset. Et sane Marius illoque aliisque temporibus Jugurthini belli, ^h pudore magis, quam ⁱ malo, exercitum coercebatur: ^k quod multi per ambitionem fieri aiebant: pars quod à pueritia consuetam duritiam, & alia, quæ cæteri miserias vocant, voluptati habuisset

INTERPRETATIO.

¹ Sylla erat cum equitata in dextra parte.

³ Non tam diffidens futura esse ea quæ imperavisset, quam ut labor exæquatus militibus cum imperatore, illis placeret.

² Simul consul providebat omnina, quasi neminem suo loco curare jussisset.

NOTÆ.

a Portis.] Castrorum, scilicet.

b Mauri.] Quibus Bocchus imperitabat.

c Gætuli.] Quos ordines servare Jugurtha instituerat.

d Quasi.] Vox ista cum vecordia jungi debet, ut conjunctim eam vesaniam & demen-
tiam significant, qua ii affliguntur, qui nimio
metu correpti sunt. Idem propemodum præ-
stat quod illud quod vocant, *Un terreur pan-
ique.*

e Quadrato.] Ut, quacumque hostis ingrueret, parati essent.

f Cogebat.] Pudore, scilicet, cum Imperatore suum intentum animadverterent.

g Neque secus.] Dicit Marius, cum in itinere semper paratissimus fuisset, eodem modo in castris se gessisse. Locus obscurus est, nisi advertas.

h Pudore.] Intellige Marium tantum laborem cepisse, ut, illo ita intento, neminem otiani non puduisse.

i Malo.] Peena aut supplicio.

k Quod.] Quod, nimis, sibi laborem cum militibus communem faciebat.

K

^a Nisi

^a Nisi tamen resp. pariter, ac saevissimo imperio, bene, atque decore gesta. Igitur quarto denique die haud longe ab oppido Cirta simul undique ^b speculatores cito sese ostendunt: qua re hostis adesse intelligitur. Sed quia divorsi redeuntes, alias ab alia parte, atque homines idem significabant; consul incertus quonam modo aciem instrueret, nullo ordine commutato, aduersum omnia paratus ibidem operitur. Igitur Jugurtham spes frustrata, qui copias in quatuor partis distribuerat, ratus ex omnibus ^c æque aliquos ab tergo hostibus venturos. Interim Sulla, quem primum hostes attigerant, cohortatus suos, turmatim, & quam maxime confertis equis, ipseque aliique Mauros invadunt: cæteri in loco manentes, ab jaculis eminus emissis corpora tegere, &, ^d si qui in manus venerant, obtruncare. Dum eo modo equites procliantur, Bocchus cum peditibus, quos Volux filius ejus adduxerat, neque in priori pugna, ^e in itinere morati, adfuerant, postremam Romanorum aciem invadunt. Tum Marius apud primos agebat, quod ibi Jugurtha cum plurimis erat. Dein ^f Numida, cognito Bocchi adventu, clam cum paucis ad pedites convertit: ibi Latinè (nam apud Numantium loqui didicerat) exclamat, nostros frustra pugnare: paulo ante Marium sua manu imperfectum: simul gladium sanguine oblitem ostendere, quem in pugna, satis impigre occiso pedite nostro, cruentaverat. Quod ubi milites accepere, magis atrocitate rei, quam fide nuncii, terrentur: simulque barbari animos tollere, & in perculsus Romanos acrius incedere. Jamque paulum à fuga aberat, cum Sulla, profligatis iis, quos aduersum ierat, rediens, ab latere Mauros incurrit. Bocchus statim avertitur. At Jugurtha, dum sustentare suos, & prope jam adeptam victoriam retinere cupit, circumventus ab equitibus dextra sinistra, omnibus occisis, solus inter tela hostium vitabundus erumpit. Atque interim Marius, ^g fugatis equitibus, accurrit auxilio suis, quos pelli jam acceperat. De-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Et si qui Mauri in Romanorum manus venerant, eos obtruncabant. ² Neque in priore pugna adfuerant, quod in itinere morati essent.

N O T A E.

^a Nisi.] Positum est pro sed; aut verum, ut saepè alibi. Gall. diceremus. Avec tout cela, aut, Quoi qu'il en soit.

^b Speculatores.] Perfugas fuisse supra dixit.

^c Æque.] Id est, Indiscriminatim ex quadruplici agmine alterum à tergo hostes invaserunt, cum tamen nesciret Jugurtha cuinam istud obtineret. Gall. Que les uns, ou les autres indifferemment, pourroient prendre en queue l'armée des Romains.

^d Numida.] Jugurtha, proculdubio; ut mirum videatur hoc in loco hæsisse viros dictos.

^e Ad pedites.] Romanos scilicet atque eos arbitror contra quos Bocchus pugnabat qui in postrema acie locati fuerant, quod patebit attendenti.

^f Fugatis.] Eos fuisse arbitror, qui cum Jugurtha fuerant, à quibus se ipse subduxerat, ut stratagemate adversus Romanos pedites uteretur.

nique

nique hostes jam undique fusi. Tum spectaculum horibile in campis patentibus: sequi, fugere; occidi, capi; equi, atque viri afflitti: ac multi, vulneribus acceptis, neque fugere posse, neque quietem pati; ^a niti modo, ac statim concidere; postremo omnia, qua visus erat, constrata telis, armis, cadaveribus, & inter ea humus infecta sanguine. Postea loci consul, haud dubie jam victor, pervenit in oppidum Cirtam. quo initio profectus ¹ intenderat. Eo post diem quintum, quam ^b iterum barbari male pugnaverant, legati à Boccho veniunt: qui regis verbis à Mario petivere duos quam fidissimos ad eum mitteret; velle de suo, & de populi R. commodo cum iis differere. Ille statim L. Sullam, & A. Manlium ire jubet, qui ^c quamquam acciti ibant; tamen placuit verba apud regem facere; ingenium aut avorsum uti flesterent; aut cupidum pacis vehementius accenderent. Itaque Sulla, cujus ^d facundiæ, non ætati, à Manlio concessum, pauca verba hujuscemodi locutus:

Rex Bocche, magna lætitia nobis est, cum te talem virum dii monuere, ut aliquando pacem, quam bellum, malles; neu te optimum cum pessimo omnium Jugurtha miscendo commaculares; simul nobis demeres acerbam necessitudinem, pariter te errantem, & illum sceleratissimum persequi. Ad hoc, populo R. jam ² à principio inopi, melius visum, amicos, quam servos, querere: tutiusque rati, volentibus, quam coactis ^e imperitare. Tibi vero nulla opportunior amicitia nostra: primum quod procul absimus; in quo ^f offendere minum, gratia par, ac si prope adessimus: dein quod ³ parentes abunde habemus, amicorum neque nobis, neque cuiquam

INTERPRETATIO.

¹ Quo consilium fuerat perver- modum inops erat & egenus, quæ-
nire initio cum discesserat. rere amicos quam servos.

² Præterea melius visum Populo ³ Deinde quia habemus abunde
Romano, jam à principio, cum ad- homines qui nobis pareant.

NOTÆ.

^a Niti.] Ils tacboient de se relever.

^b Iterum.] De hac postrema pugna loquitur: priorem superius vidimus, quando Romani in colles evaserunt, deinde hostes proflingerunt.

^c Quamquam.] Hoc dicit, quia non eorum fuit, qui acciti erant, ante loqui, quam quid exponeret barbarus cognitum habuissent.

^d Facundiæ.] An ob rem, necne, postea cognoscet.

^e Imperitare.] Hinc vides imperii nomen quamquam saepius dominium notat, honestum quoque esse; graviusque & stabilius arbitratos

esse Romanos illud, quod liberalitate & amicitia adjungitur, quam vi quod fit & superbia. Nostris vero hominibus, plerisque ne quidem isthuc odorari licet; sed superbia suæ omnia proculcanda à diis ipsis tradita esse arbitrantur. Litteris Græcis & Latinis nihil opus est; Satis fuit, ut primi essent omnium rerum, superbia eos omnia contemnere docuerit. Itaque ergo amantur; à gnathonibus scilicet, non elegantibus & cordatis viris.

^f Offendere.] Id est, tibi non possumus no-
cere.

omnium satis fuit. Atque ^a hoc utinam à principio tibi placuisset : profecto ex P. R. ad hoc tempus multo plura bona accepisses, ^b quam mala perper-
sus es. Sed quoniam humanarum rerum fortuna pleraque regit : cui scilicet placuit & vim, & gratiam nostram ^c experiri : nunc, quando per illam licet, festina, atque, uti cœpisti, perge. Multa, atque opportuna bates, quo facilius errata officiis superes. Postremo hoc in pectus tuum demitte, nunquam populum Rom. beneficiis vietum esse. Nam, bello quid valeat, tute scis.

Ad ea Bocchus placide, & benigne simul, pauca pro delicto suo verba facit ; se non hostili animo, sed ob regnum tutandum arma cepisse. Nam Numidiæ partem, unde Jugurtham ^d expulerit, jure belli suam factam : eam vastari à Mario pati nequivisse : præterea missis antea Romanam legatis ^e repulsum ab amicitia. Cæterum vetera omittere, ac tum, si per Marium liceret, legatos ad senatum missurum. Dein, ^f copia facta, animus barbari ab amicis ^g flexus, quos Jugurtha, cognita legatione Sullæ, & Manlii, metuens id quod parabatur, donis corruperat. Marius interea, exercitu in hibernaculis composito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus, proficisciatur in loca sola, obfessum turrim regiam, quo Jugurtha perfugas omnis ^h præsidium imposuerat. Tum rursus Bocchus, seu reputando quæ sibi duobus præliis evenerant, seu admonitus ab aliis amicis, quos incorruptos Jugurtha reliquerat, ex omni copia ⁱ necessariorum quinque delegit, quorum & fides cognita, & inge-
nia validissima erant. Eos ad Marium, ac dein, si placeat, Romanam legatos ire jubet : agendarum rerum, & quocunque modo belli compendi-
nendi ^j licentiam ipsis permittit. Illi mature ad hiberna Romanorum

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Præterea dixit se repulsum ab amicitia, cum antea mississet legatos Romanam.

² Deinde, occasione data, animus barbari flexus est ab amicis, quos

Jugurtha corruperat donis, metuens id quod parabatur, postquam cognovisset legationem Syllæ & Manlii.

³ Delegit quinque ex omni numero amicorum.

N O T A E.

^a Hoc.] Pacem cum Romanis habere.

^b Quam mala perpersus es.] Quamquam contra fidem eorum codicum, quos videre contigit, confidenter tamen effes delevi, es reposui, ne ridicule Sylla locutus esse videatur : Neque scio, quomodo hunc locum intellexerint qui eum intactum præterierunt.

^c Experiri.] Id est, quæ voluit experimen-
tis vim, & gratiam nostram cognoscere.

^d Expulerit.] Hinc patet, nisi forte vanis-

simus homo delictum mendacio excusat, Bocchum cum Jugurtha bellum gessisse.

^e Flexus.] Tametsi Bocchus homo fuit maxime inanis, optime tamen reges docebit, quales amicos à se propellere debeant.

^f Præsidium.] Imposuerat perfugas præ-
sidium, id est, præsidium ex perfugis constitue-
rat. Hoc loquendi genus Grammatici Appo-
sitionem vocant.

^g Licentiam.] Ils etoient Plenipotentiaries.

prof.

proficiscuntur; dein à Gætulis latronibus in itinere circumventi, spoliati, pavidi, ^a sine decore ad Sullam profugiunt; quem consul, in expeditionem proficisciens, pro prætore reliquerat. Eos ille non pro ^b vanis hostibus, uti meriti erant, sed accurate & liberaliter habuit. Quare barbari & famam Romanorum avaritiæ falsam, & Sullam ob munificenciam in sese amicum rati. Nam etiam tum ^c largitio multis ignota erat: munificus nemo putabatur, nisi pariter volens: dona omnia in benignitate habebantur. Igitur quæstori mandata Bocchi patefaciunt: simul ab eo petunt, uti fautor, consultorque fibi adsit: copias, fidem, magnitudinem regis sui, & alia, quæ aut utilia, aut ^d benevolentia esse credebant, oratione extollunt: dein, Sulla omnia pollicito, docti, quo modo apud Marium, item apud senatum verba facerent, circiter dies XL. ibidem operiuntur. Marius postquam infecto negotio,² quo intenderet, Cirtam reddit, de adventu legatorum certior factus, illosque, & Sullam venire jubet, itemque L. ^e Bellienum prætorem Utica, præterea omnis undique senatorii ordinis: quibuscum mandata Bocchi cognoscit, ^f in quibus, legatis potestas eundi Romam sit; ^g consule interea inducæ postulabantur.

INTERPRETATIO.

¹ Deinde, postquam Sylla illis

tem circiter dies 40.

omnia promisisset, docti quomodo

² Postquam Marius redit Cirtam, negotio infecto, ad quod pertinum verba facerent, expectant ibi-

ficiendum profectus erat.

NOTE.

^a Sine decore.] Id est, absque dignitatis suæ insignibus; Imo habitu deteriore quam solent homines vulgares, quia spoliati fuerant.

^b Vanis.] Id est, Mendacibus, levibus, & inconstantibus.

^c Largitio.] Intellige paucis eorum hominum artem cognitam fuisse, qui turpissime ut gallinaceum emendicent, ovum magnifice largiuntur; aliorumque ex imperitia rem suam faciunt, eorum gratiam præsertim aucupando, eosque corrumpendo.

^d Benevolentia.] Id est, ut volunt, que benevolentiam & amicitiae fidium declararent. Alii codices habent Benevolentæ. Sed neutrum placet: verum exponentiam esse crediderim hanc vocem benevolentia eo modo, quo antea Sallustium Volentia usurpasse vidimus; ut benevolentia sicut & utilia ad Romanos referatur; atque Bocchi legatos, ut fibi demerentur, Syllæ omnia quæ aut illis utilia,

aut jucunda, seu benevolentia essent, exposuisse intelligamus. Durior forte aliis videbitur expositio; sed eo dicit sensus, & patebit attendenti.

^e Bellienum.] Catilinæ avunculum dicit Asconius.

^f In quibus.] Glareanus hæc verba delet deinde aliquid mutat ex fide codicum; quamquam, ut ille ait, non ex omnibus omnia, sed ex singulis tamen aliquid ad plenam lectiōnem eruendam, decerpserit. Ego vero nihil mutem; sed ita intelligo. Inter alia Bocchi mandata, hoc unum fuisse, ut Legati sui Romanum proficerentur, quod Sylla eis concessisset: Sed elliptica est oratio, cuius pars prior ex posteriore facile intelligitur.

^g Ab consule.] Ne ita intelligas, quasi Consul Marius inducias petiverit; sed potius Bocchus, ipiusque legati. A Bocco postulabatur inducæ, quas Consul concederet.

tur. Ea Sullæ, & plerisque placuere: pauci ferocius decernunt, scilicet ignari humanarum rerum, quæ fluxæ, & mobiles semper in aduersa mutant. Cæterum Mauri, impetratis omnibus, tres Romam profecti sunt cum Cn. Octavio Rufone, qui ^b quæstor stipendium in Africam portaverat: duo ad regem redeunt. Ex his Bocchus cum cætera, tum maxime benignitatem, & ^c studium Sullæ accepit. Romæque legatis ejus, postquam errasse regem, & Jugurthæ scelere lapsum, ^d deprecati sunt, amicitiam & fœdus potentibus hoc modo respondetur:

S. P. Q. R. beneficij & injuriæ memor esse solet. Cæterum Bocchus, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit, fœdus & amicitia dabuntur, cum meruerit.

Quibus rebus cognitis, Bocchus per litteras à Mario petivit, uti Sullam ad se mitteret; cuius arbitratu communibus negotiis consuleretur. Is missus cu[m] præsidio equitum, atque peditum, funditorum ^e Balearium: præterea iere sagittarii, & cohors ^f Pæligna cum ^g velitaribus armis, itineris properandi causa: neque his ² secus atque aliis armis, aduersus tela hostium, quod ea levia sunt, muniti. Sed in itinere, quanto denique die, Volux, filius Bocchi, repente in campis patentibus cum mille non amplius equitibus sese ostendit: qui temere & effuse euntes, Sullæ aliisque omnibus & numerum ampliorem ³ vero, & hostilem metum, efficiebant. Igitur se quisque expedire; arma, atque tela tentare, ^h intendere: timor aliquantus, sed spes amplior, quippe victoribus, &

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ *Et respondetur hoc modo legatis ejus Bocchi qui orabant fœdus & amicitiam, postquam dixissent regem suum errasse, ipsique veniam petiissent quod scelere Jugurthæ lapsus esset.*

² *Neque erant minus muniti his*

armis quam aliis, aduersus tela hostium, quod ea levia sunt.

³ *Qui equites euntes temere, & alii ab aliis dispersi, faciebant ut numerus amplior videretur Sullæ & aliis omnibus, quam revera esset, & ut eos reformidarent tanquam hostes.*

N O T A E.

^a *Mutant.]* Eleganter, si Gellio credimus, pro mutantur, quod est in aliis codicibus.

^b *Quæstor.]* Non Marii, nam Sylla is erat; sed hic in Africa Quæstor fuit, vel forte ex urbanis unus.

^c *Studium.]* Illud est de quo supra; dixit enim Sallustius egregie legatos à Sylla acceptos fuisse.

^d *Deprecati.]* Ita loquitur Cicero, Orat. 2. contra Rullum, *Si quid deliquerо, inquit nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecen-tur. Ita & alibi.*

^e *Balearium.]* Alii, funditorumque Baka-

rium. Baleares vero duæ sunt insulæ, hodie Majorca & Minorca dictæ, in mari Mediteraneo, è regione Hispaniæ; cuius olim incolæ peritissimi fuerunt funditores.

^f *Pæligna.]* Pæligni populi fuerunt Italiae inter Apenninos montes, magis ad mare superum, inter Campaniam & Hetruriam, ad Septentrionem.

^g *Velitaribus.]* Gladium, hastam, & param fuisse testatur Polybius.

^h *Intendere.]* Id est, quilibet intentus & paratus erat.

adversum

adversum eos, quos saepe vicerant. Interim equites, exploratum praemissi, rem, ut erat, quietam nunciat. Volux adveniens quæstorem appellat: se à patre Boccho^a obviam illis simul, & præsidio missum. Dein eum & proximum diem sine metu conjuncti eunt. Post, ubi castra locata, & diei vesper erat, repente^b Maurus, incerto vultu, pavens, ad Sullam accurrit: dicitque sibi ex speculatoribus cognitum Jugurtham haud procul abesse; simul, uti noctu clam secum profugeret, rogat, atque hortatur. Ille animo feroci negat se totiens fusum Numidam pertimescere: virtuti suorum satis^c credere: etiam si certa^d pestis adesset, mansurum potius, quam proditis quos ducebat, turpi fuga incertæ, ac forsitan post paulo morbo interituræ vitæ parceret. Cæterum ab eodem monitus, uti noctu proficiserentur, consilium adprobat: ac statim milites coenatos esse in castris, ignisque quam^e creberrimos fieri, dein^f prima vigilia silentio egredi jubet. Jamque nocturno itinere fessis omnibus, Sulla pariter cum ortu solis castra metebatur, cum equites Mauri nunciant, Jugurtham, circiter duum millium intervallo, ante eos confidisse. Quod postquam auditum est, tum vero ingens metus nostros invadit, credere se proditos à Voluce, & insidiis circumventos. Ac fure qui dicerent^g manu vindicandum, neque apud illum tantum scelus inultum relinquendum. At Sulla, quamquam eadem existumabat, tamen ab injuria Maurum prohibet: suos hortatur, uti fortè animum gererent: saepe ante paucis strenuis adversus multitudinem bene pugnatum: quanto sibi in prælio minus pepercissent, tanto tutiores fore; nec decere quemquam, qui manus armaverit, ab inermis pedibus auxilium petere, & in maximo omnium metu nudum &^h cæcum corpus ad hostes vortere. Dein Volucem, quoniamⁱ hostilia faceret, Jovem maximum obtestatus, uti sceleris atque perfidiæ Bocchi testis adesset, castris abire

INTERPREATIO.

¹ Volux adveniens appellat, & ad colloquium vocat Syllam Quæstorem.

² Dicit, se satis confidere virtuti suorum.

³ Dicit, quamquam certum existim sibi adesset, se mansurum po-

tius, quam proditis iis, quos ducebatur, parceret, turpi & flagitiosa fuga, vitæ incertæ, ac forsitan post paulo morbo interituræ.

⁴ Postquam Jovem precatus maximo cum affectu maximum esset, ut testis adesset sceleris.

NOTÆ.

^a Obviam.] Honoris causa.

^b Maurus.] Volux.

^c Creberrimos.] Ut exercitum numero ampliorem, ibique pernoctaturum, Jugurtha crederet.

^d Prima.] Nox in quatuor vigiliis, easque trium horarum singulas, Romanis divisa erat.

^e Manu.] Hoc est, Volucem esse interficiendum.

^f Cæcum.] Scilicet, Cæcum & inerme corpus hostibus obvertunt, qui fugiunt. Cæterum digna est tali viro Syllæ oratio.

^g Hostilia.] Credebant enim monitu ejus cuncta gerere Jugurtham; sed Jugurthæ monitore nihil opus fuit.

Jubet. Ille lacrumans orare, ne ea crederet: nihil^a dolo factum, ac magis calliditate Jugurthæ: cui videlicet speculanti iter suum cognitum esset. Cæterum, quoniam neque ingentem multitudinem haberet; & spes, opesque ejus ex patre suo penderent,¹ credere illum nihil palam ausurum, cum ipse filius testis adesset. Quare optimum factum^b videri, per media ejus castra palam transire; sese, vel, præmissis, vel ibidem relicitis Mauris, solum cum Sulla iturum. Ea res, ut in tali negotio, probata: ac statim profecti, quia de improviso accesserant,^c dubio atque hæsitante Jugurtha, incolumes transeunt. Dein paucis diebus, quo ire intendeant, perventum est. Ibi cum Boccho Numida quidam, Aspar nomine, multum, & familiariter agebat, præmissus ab Jugurtha, postquam Sullam accitum audierat,^d orator, & subdole speculatum Bocchi consilia.^e Præterea Dabar, Massugradæ filius, ex gente Masinissæ, cæterum materno genere impar, (nam pater ejus ex concubina ortus erat)^f Mauro ob ingenii multa bona carus, acceptusque, quem Bocchus fidum esse Romanis multis antea tempestatibus expertus, illico ad Sullam nunciatum mittit, paratum sese facere, quæ populus Rom. vellet: colloquio diem, locum, tempus ipse deligeret: consulta sese omnia cum illo^g integra habere: neu Jugurthæ legatum pertimesceret;^h quo res communis licentius gereretur:ⁱ nam ab insidiis ejus aliter caveri nequivisse.

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cæterum Volux dicebat, quoniam neque Jugurtha ingentem multitudinem haberet, & spes opesque ejus ex patre suo penderent, se credere illum nihil ausurum aperte, cum ipse filius Bocchi testis adesset.

² Ibi Numida quidam, nomine Af-

par, agebat multum & familiariter cum Boccho, præmissus ab Jugurtha, ut legationem obiret, & subdole specularetur consilia Bocchi, postquam audierat ab eo Syllam advocationem fuisse.

³ Præterea Dabar cum Boccho erat.

N O T A E.

^a Dolo.] Suo, scilicet, aut patris.

^b Videri.] Verba sunt Volucis.

^c Dubio.] Non enim datum est spatium cogitandi, utrum utilius foret, vel magnanimitatis stimulo concitatum Romanos virtute diligere, vel infestum eosdem perseguiri.

^d Præterea.] Non fuerat hic à Jugurtha missus.

^e Mauro.] Boccho.

^f Integra.] Id est, se, quicquid invicem statuissent, approbaturum. Gall. Qu'il tiendroit pour bien fait.

^g Quo.] Supple, Accitum fuisse Asparem. Hoc dicebat Bocchus, ne à se Sylla proditio-

nem metueret, quod Jugurthæ legatum vide-ret, vel cum ipso ad concilium vocaretur; eo videlicet accitum eum fuisse, ut facilius quæ vellent, & tutius, exequerentur.

^h Nam.] Dicit, Ab Jugurthæ insidiis non potuisse caveri, nisi ille spe pacis illectus, ab iis deterritus fuisse. Cæterum, nisi quia faciundum fuit, haud scio an satis caute Romanii cum ejusmodi perfido res suas communicaverint. Qui enim alium decipit, quamobrem nobis quoque dolos non paret, rationem habere debemus. Bene successit Romanis, at certe Orbis terrarum Magistris eventus non satis idoneus fuit magister.

Sed

Sed ego comperior, Bocchum magis Punica ^a fide, quam ^b ob ea, quæ prædicabat, simul Romanos, & Numidam spe pacis attinuisse: multumque cum animo suo volvere solitum, Jugurtham Romanis, an illi Sullam traderet: ^c lubidinem aduersum nos, metum pro nobis suafuisse. Igitur Sulla respondit, pauca se coram Aspare locuturum; cætera occulte, nullo, aut quam paucissimum præsentibus: simul edocet quæ sibi ^d responderentur: postquam, sicuti voluerant, congressi; dicit se missum a consule venisse quæsitum ab eo, pacem an bellum agitaturus foret. Tum rex, uti ^e præceptum fuerat, post diem decimum redire jubet, ac nihil etiam nunc decrevisse, sed ^f illo die responsurum. Dein ambo in castra sua digressi. Sed ubi plerumque noctis processit, Sulla a Bocco occulte accersitur: ab utroque tantummodo fidi interpretes adhibentur. Præterea Dabar internuncius, sanctus vir, ^g ex sententia ambobus jurat: ac statim rex sic incipit.

Numquam ego ratus sum fore, uti rex maximus in hac terra, & omnium, quos novi, opulentissimus, privato homini gratiam deberem. Et hercule, Sulla, ante te cognitum multis orantibus, aliis ultro egomet opem tuli, nullius indigui. Id ^h imminutum, quod cæteri dolere solent, ego lætor. Fuerit mihi ⁱ pretium, eguisse aliquando tuæ amicitiae; qua apud animum meum nihil carius habeo. ^k Id adeo experiri licet: arma, viros, pecuniam, postremo, quidquid animo lubet, sume, utere: & quoad vives, numquam tibi redditam ^l gratiam putaveris: semper apud me integra erit: denique nihil me sciente frustra voles. Nam, ut ego existimo, regem armis, quam munificentia, vinci, minus ^m flagitosum. Cæterum de rep. vestra, cuius curator hic missus es, paucis accipe. ⁿ Bellum ego populo Rom. neque feci, neque factum umquam volui: finis meis aduersum armatos armis tutus sum. ^o id omitto: quando vobis ita

INTERPRETATIO.

¹ *Id bellum desero.*

NOTE.

^a *Fide.*] Id est, *fraude*; utraque enim pro eadem in proverbium abiit. Bocchus ea gratia Romanorum simul & Jugurthæ legatos acciverat, ut ex commodo suo de utrisque consulereret.

^b *Ob ea.*] Ut, scilicet, Jugurthæ doli præcaverentur.

^c *Lubidinem.*] Odio enim habebat Romanos.

^d *Responderentur.*] A Bocco, scilicet, quando coram Aspare Jugurthæ legato colloquerentur.

^e *Præceptum.*] A Sylla per Dabarem.

^f *Illi.*] Qui, scilicet, post decimum illucescerunt.

^g *Ex sententia.*] Se, scilicet, fideliter concre-

dita servaturum.

^h *Inminutum.*] Quia nunc ope aliena indigo.

ⁱ *Premium.*] Gall. Il me sera avantageux. Mihi lucro vertetur.

^k *Id.*] An, scilicet, amicitia tua mibi carafit.

^l *Gratiam.*] Sylla Bocchi legatos optime accepérat, illisque quæcumque ad ejus commodum spectabant, providerat.

^m *Flagitosum.*] Hinc videre licet flagitium magis peccatum notare quod infamiam adfert.

ⁿ *Bellum.*] In aliis codicibus ita legitur: *Bellum pop. Romano nunquam paravi, neque factum volui.*

placet,

placet, gerite, uti vultis, cum Jugurtha bellum. Ego flumen Mulucham, quod inter me & Micipsam fuit, non egrediar, neque id intrare Jugurtham sinam. Præterea, ^a si quid meque vobisque dignum petiveris, haud repulsus abibis.

Ad ea Sulla pro se breviter, & ^b modice; de pace, & de communibus rebus multis differuit. Denique regi patefecit, ¹ quod polliceatur, senatum & populum Rom. quoniam armis amplius valuissent, non in gratia habituros: faciendum aliquid, quod illorum magis, quam sua, retulisse videretur; id adeo in promptu esse, quoniam ² copiam Jugurthæ haberet; quem si Romanis tradidisset, fore ut illi plurimum deberetur: amicitiam, fœdus, Numidiæ partem, quam nunc ^c peteret, tunc ultro adventuram. Rex primum negitare: ³ cognationem, affinitatem, præterea fœdus intervenisse: ad hoc metuere, ne ^d fluxa fide usus popularium animos averteret: quis & Jugurtha carus, & Romani invisi essent. Denique saepius fatigatus, leniter, & ex voluntate Sullæ omnia se facturum promittit. Cæterum ad simulandam pacem, cuius Numida, defesus bello, avidissimus, ⁴ quæ utilia visa, constituunt. Ita, composito dolo, digrediuntur. Et rex postero die Asparem, Jugurthæ legatum, appellat: dicitque sibi per Dabarem ex Sulla cognitum, posse conditionibus bellum componi: quamobrem regis sui sententiam exquireret. Ille lætus in castra Jugurthæ proficiscitur. Dein ab illo cuncta edoctus, properato itinere, post diem octavum redit ad Bocchum; & ei nunciat, Jugurtham cupere omnia, quæ imperarentur, facere; sed Mario parum fidere: saepe antea, cum imperatoribus Romanis pacem conventam, frustra fuisse. Cæterum Bocchus, si ^e ambobus, consultum, & ratam pacem vellet, daret operam, ut una ab omnibus, quasi de pace, in colloquium veniretur, ibique sibi Sullam traderet: cum talem virum in pote-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Denique patefecit regi, Senatum nem, affinitatem, præterea dicebat & Pop. Romanum non pro gratia accepturos illud quod polliceatur, quoniam armis amplius valuissent.

² Quoniam Jugurtham in potestate haberet.

³ Bocchus causabatur cognatio-

fœdus cum Jugurtha intervenisse. ⁴ Cæterum constituunt quæ visa sunt utilia ad simulandam pacem, cuius Jugurtha, defesus bello, erat avidissimus.

N O T A E.

^a Si quid.] Absque hac exceptione, quæ minus urbana est, reliqua aptissime cohærebant.

^b Modice.] Multo officio Syllam Bocchus prosecutus erat; ideoque Sallustius ad ea Syllam cum modestia respondisse dicit.

^c Peteret.] Non satis cognoscitur bellone, an pacto, Numidiæ partem aliquam Bocchus ob-

tinuerit; an vero totum istud sit de spe intelligendum, quam Jugurtha, si finibus integris fœdus cum Romanis pangeretur, Bocco maximam fecerat.

^d Fluxa.] Erga Jugurtham; quocum fœdus inivisse eum, neminem latebat.

^e Ambobus.] Bocco & Jugurthæ.

state
minem
relietu
Cæter
que ^c r
Postea
tur, E
gne ha
esse. S
Maur
teris,
corpor
cultu p
accersi
dies ad
paucis
in tum
risque
dato,
Sullæ
pus ad

¹ Po
Bocch
modo
retur

² Ipse
corpor

^a Dol
timi fide
iplam d
pollicere

^b Ver
Bocchus

^c Reg
Sallust.

omnia e
ximum,
dere affi
cogatur

^d Im

^e M

^f Qu
oris im

state habuisset, tum fore uti jussu S. P. Q. R. foedus fieret; neque hominem nobilem non sua ignavia, sed ob rempub. in hostium potestate relictum iri. Hæc Maurus secum ipse diu volvens, tandem promisit. Cæterum ^a dolo, an ^b vere cunctatus, parum comperimus. Sed plerumque ^c regiæ voluntates uti vehementes, sic mobiles, sæpe ipsæ advorsæ. Postea, tempore & loco constituto, in colloquium ^d uti de pace veniretur, Bocchus Sullam modo, modo Jugurthæ legatum appellare: benigne habere: Idem ambobus polliceri. Illi pariter læti, ac spei bonæ pleni esse. Sed nocte ea, quæ proxima fuit ante diem colloquio decretum, Maurus adhibitis amicis, ac statim ^e immutata voluntate, remotis cæteris, dicitur secum ipse ^f multum agitavisse, vultu, colore, ac motu corporis pariter atque animo varius: ^g quæ scilicet, tacente ipso, occulta pectori, oris immutatione patefecisse. Tamen postremo Sullam accersi jubet; & ex illius sententia Numidæ insidias tendit. Deinde ubi dies advenit, & ei nunciatum est, Jugurtham haud procul abesse; cum paucis amicis, & ^h quæstore nostro, quasi obvius, honoris cauffa, procedit in tumulum ⁱ facillimum visu insidianibus. Eodem Numida cum plerisque necessariis suis inermis, uti dictum erat, accedit: ac statim signo dato, undique simul ex insidiis invaditur. Cæteri obruncati: Jugurtha Sullæ vincetus traditur, & ab eo ad Marium ^j deductus. ^k Per idem tempus advorsum ^k Gallos ab ducibus nostris Q. Scipione, & M. Manlio

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Postea loco & tempore constituto, Bocchus appellabat modo Syllam, modo legatum Jugurthæ, ut veniretur in colloquium de pace. ^l dicitur multum agitavisse ea, quæ, scilicet occulta pectoris, dicitur, ipso tacente, patefecisse oris immutatione.

² Ipse Bocchus vultu, colore ac motu corporis pariter atque animo varius ^m procedit in locum editorem, quem facile insidiantes prospicere poterant.

N O T A E.

^a Dolo.] Ut magis crederet Jugurtha, optimæ fide Bocchum cum ipso agere, cum rem ipsam diu ab illo ante agitatam videret, quam polliceretur.

^b Vere.] Id est, cum Numidæ tradere Syllam Bocchus statuisset.

^c Regiæ.] Rem ipsam verissime expressit Sallust. Videant itaque & sibi caveant, quibus omnia ex voto successerunt. Periculum est maximum, ne voluntas omnia cum impetu pervadere affueta, sæpius cum dolore, eadem relegere cogatur.

^d Immutata.] Id est, Dimissis omnibus.

^e Multum.] Alii habent multa.

^f Quæ.] Scilicet ex ejus incerto vultu, & oris immutatione, animi fluctuatio & dubitatio

cognita est: nesciebat enim an Jugurthæ Syllam, vel Syllæ Jugurtham tradere melius esset. ^g Quæstore.] Sylla.

^h Deductus.] Florus ex Livio, in carcere necatum Jugurtham fuisse; alii fame contabuisse volunt.

ⁱ Per idem.] Istud ad Jugurthæ historiam non facit; sed additum est, ut cognosceretur, quamobrem contra leges Mario absenti Consulatus mandatus fuisset.

^k Gallos.] Alii magis istud Germanis adscribunt: Optime vero & verissime nosfer Autor qui Gallis, propter Helvetios scilicet qui tum, cum Cimbris, belli adversus Romanos concitatoribus, ter ipsos profligaverunt.

male

malè pugnatum. Quo metu Italia omnis contremuerat. ^a Illique & usque ad nostram memoriam Romani sic habuere, alia omnia virtuti suæ prona esse ; cum Gallis pro salute, ^b non pro gloria certari. Sed postquam bellum in Numidia confectum, & Jugurtham Romam vincitum adduci nunciatum est, Marius consul ^b absens factus est ; & ei decreta provincia Gallia : isque ^c Kalendis Januar. magna gloria consul triumphavit. Ex ea tempestate spes, atque opes civitatis in illo sitæ erant.

I N T E R P R E T A T I O.

^a Et Romani, qui illis temporibus vivebant, & usque ad nostram memoriam, sic animo reputaverunt, a-

lia omnia suæ virtuti prona esse & facilia, at cum Gallis pro salute certari, non pro gloria.

N O T A E.

^a Non pro gloria.] Quandoquidem de gloria cum Gallis non ausi sunt contendere, qui orbis terrarum Domini reliquorum populorum honorem proculcaverant. Illa, Deo adjuvante,

nunquam peribit.

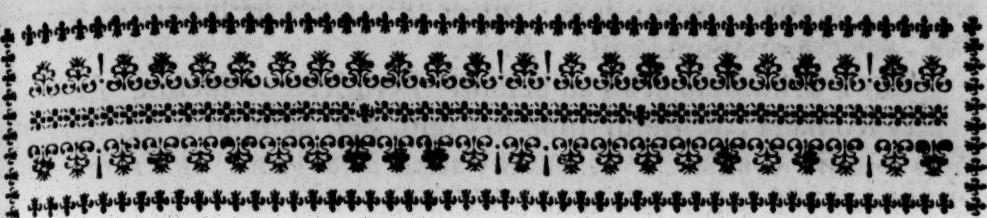
^b Absens.] Contra morem.

^c Kalendis.] Quo tempore Consules Magistratus inibant.

Finis Belli Jugurthini.

C. Sal.

C. SALLUSTII CRISPI HISTORIARUM FRAGMENTA.

L I B E R I.

E S populi R. M. ^a Lepido, Q. ^b Catulo Coss. ac deinde militiae & domi gestas ^c composui. *Donatus* & *Pomp. Messalinus*.

^d Cato Romani generis disertissimus multa paucis absolvit. *Serv.* & *Acron.*

^e Fannius vere. *Victorinus*.

Nos in tanta ^f doctissimum hominum copia. *Serv.*

Neque me diversa pars in civilibus armis movit a vero *Arufianus*.

N O T A E.

^a *Lepido.*] Hic est, qui, cum proscriptos a Sylla revocare studeret, bellum civile movit, quod pene citius oppressum est quam inciperet.

^b *Catulo.*] Hic incensum Capitolium, anno ab urbe condita 684. restitutum dedicavit.

^c *Composui.*] Donatus sub initium *Aeneidos* hic Historiam Sallustium cœpsisse scribit; & Messalinus hanc vocat Sallustianam periodum. Unde conjicere licet Autorem nostrum, qui se, ad initio belli *Catilinarii*, res gestas P. Rom. captim scripturum esse dicit, in eo non perfidissime; sed postquam de bello scripsisset, quod Catilina aliquot annis a Lepidi & Catuli Consulatu excitavit, atque eo quod multo ante eundem Consulatum P. Rom. adversus Jugurtham gesserat, ad Historiam una serie, non interrupte posteris transmittendam, animum adiecisse.

Videtur itaque de Sertorio & Pompeio, item de Mithridate, Tigrane & Lucullo præcipue, & iis quæ ab his a Lepidi Consulatu ad bellum Catilinarium usque, acta sunt, mentionem fecisse. Quæ vero ex ejus fragmentis hinc inde dissipata collecta sunt, in tanta caligine, vix quisquam in locum suum & ordinem possit restituere; neque certe tanti esse judicamus.

^d *Cato.*] Censorinus est.

^e *Fannius.*] Duo fuerunt, quorum Cicero meminit in Bruto.

^f *Doctissimum.*] De Cælio, Rutilio, Piætore, Quadrigario, Antiate, Sisenna, Vencnio, præcipuis ante Sallustium Historicis, intelligi volunt: quibus adde Catonem Historicum existium, ex quo multa sumissæ Autorem nostrum, ei etiam exprobratum est.

Nobis ^a primæ diffensiones vitio humani ingenii evenere: quod, inquietus, atque ^b indomitum, semper in certamine libertatis, aut gloriæ, aut dominationis agit. *Prisc.*

Nam à primordio orbis ad bellum ^c Persi Macedonicum. *Idem.*

Res Romana plurimum imperio valuit, Ser. Sul'pitio & M. Marcello Coss. omni ^d Gallia cis ^e Rhenum, atque inter mare ^f nostrum, atque Oceanum, nisi quæ a paludibus invia fuit, perdomita. ^g Optumis, autem moribus, & maxuma concordia egit populus Rom. inter secundum atque postremum bellum Carthaginense. *Victorinus & Augustinus.*

At discordia, & avaritia, atque ambitio, & cætera secundis rebus oriri ^h sueta mala, post Carthaginis excidium maxime aucta sunt. Nam injuriæ validiorum, & ob eas discessio plebis a patribus, aliæque diffensiones domi fuere jam inde à principio: neque amplius, quam ⁱ regibus exactis, dum metus à ^j Tarquinio & bellum grave cum ^k Etruria positum est, æquo & modesto jure agitatum: dein, servili imperio patres plebem exercere, de vita atque ^l tergo regio more consulere; agro pellere, &, cæteris expertibus, soli in imperio agere. Quibus sævitiis, & maxime fœnoris onere oppressa plebes, cum assiduis bellis tributum simul & militiam toleraret, armata montem ^m sacrum atque Aventinum insedit: Tumque ⁿ Trib. pl. & alia sibi jura paravit. Discordiarum & certaminis utrumque finis fuit secundum bellum Punicum. *Augustinus.*

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Neque amplius Romæ agita- | grave positum est cum Etruria,
tum est æquo & modesto jure, quam | postquam reges pulsi essent.
dum metus a Tarquinio, & bellum |

N O T A E.

^a *Primæ.*] De seditionibus videtur agere, quæ ob fœnectorum potentiam præcipue, atque potentiorum superbiam, ortæ sunt. Cæterum locutus fuerit de primis omnino Romanorum divisionibus, an non, nostra parum interest: Illud est maximum, quod nobis verum discordiarum nostrarum fontem ostendit, quem obstruet qui volet & poterit.

^b *Indomitum.*] Id est, quod domari non posset.

^c *Perfi.*] A nominativo Perseus: Alias Perse dicitur, quem regno Macedoniae Romanis spoliaverunt.

^d *Gallia.*] Hinc patet, quod & alii abunde probaverunt, Germaniam veteribus sub Gallia comprehensam fuisse.

^e *Rhenum.*] Rhenus notissimus hodie Germaniae fluvius.

^f *Nostrum.*] Mediterraneanum.

^g *Optumis.*] Hoc illud est quod dixit in Jurgurtha, Senatum & P. Romanum placide interfice, modesteque Rempublicam tractasse.

^h *Sueta.*] Ab iis itaque sibi cavendum esse intelligent qui favente utuntur fortuna.

ⁱ *Tarquinio.*] Superbo, scilicet, regum Romanorum postremo, qui una cum filiis aduersus Romanos bellum movit, eos manu in regnum reducente Etruscorum rege Porsena.

^k *Etruria.*] Italiæ regio ad Urbis Occiduum. Hodie *Toscane*.

^l *Tergo.*] Quia verberibus in damnatos sævierant.

^m *Sacrum.*] *Capitolium.*

ⁿ *Trib.*] Per quos a potentiorum injuria tui agitarent.

Postquam, remoto metu Punico, simultates exercere vacuum fuit, plurimæ turbæ, seditiones, & ad postremum bella civilia orta sunt: dum pauci potentes, quorum ^a in gratia plerique concederant, ^b sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant, bonique & mali cives appellati, non ob merita in rempublicam, omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, & injuria validior, ^c quia præsentia defendebat, pro bono ducebatur. ^d Ex quo tempore majorum mores non paulatim, ut antea, sed torrentis modo ^e præcipitati: adeo juventus luxu atque avaritia corrupta est, uti merito dicatur, genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiares, neque alios pati. *Agellius, & Augustinus.*

^f Igitur venditis proscriptorum bonis, aut dilargitis. *Agellius.*

Id bellum excitabat ^g metus Pompeii victoris ^h Hiempalem in regnum restituentis. *Idem.*

Maximeque ferocia regis ⁱ Mithridatis in tempore bellaturi. *Dognatus & Arufianus.*

Quin lenones & vinarii, laniique, quorum præterea vulgus in dies usum habet, pretio ^k compositi. *Carissus.*

Genus armis ferox, & servitii insolitum. *Arufianus.*

M. Æmili Lepidi Cos. ad P. R. Oratio contra Sullam.

Clementia, & probitas vestra, Quirites, quibus ^l per cæteras gentes maxumi, & clari estis, plurimum timoris mihi faciunt advorsus ^l tyrannidem L. Sullæ: ne aut ipsi, nefanda quæ æstumatis, ea parum credendo

I N T E R P R E T A T I O.

¹ *Quibus maximi estis inter cæteras gentes.*

N O T A E.

^a *In gratia.*] Arufianus à Sallustio dictum notat concedere *in gratia*. Augustinus qui fragmentum hoc totum conservavit, *in gratiam* concederunt, scriptum reliquit.

^b *Sub honesto.*] Patres pro dignitate Senatus, Tribuni pro libertate plebis dum contendere videbantur, quisque pro gloria sua certabat.

^c *Quia præsentia.*] Hinc discere possunt qui Reipublicæ student commoditatibus, quanto cum molimine, quantaque prudentia ex prædonum manibus ea sit retrahenda.

^d *Ex quo tempore.*] Haec cum præcederintibus una serie non refert Augustinus.

^e *Præcipitati.*] Huic locum diligenter excusisse non pœnitibit eos, qui ad Reipublicæ sedent gubernacula.

^f *Igitur.*] De Sylla hoc loco sermonem esse

quando non probaret Augustinus, res ipsa fatis declararet.

^g *Metus.*] Gellius Pompeii metum explicat, non quod ille metueret, sed quod metueretur.

^h *Hiempalem.*] Hinc Numidiam cum Cætulis Pompeius tradidit, cuius filium Jubam Cæsar profligavit.

ⁱ *Mithridatis.*] Rex fuit Ponti Mithridates Romanorum acerrimus hostis, usque adeo veneno affuetus, ut eo tandem male tentatum spiritum, ferro coactus sit expellere.

^k *Compositi.*] Nonius exponit *redempti*.

^l *Tyrannidem.*] Dictaturam ante Lepidi Consulatum deposuisse Sylam, non est dubium: Adeoque de ejus dominatione hic agitur, quatenus eam per satellites, posito nomine tantum, exercebat.

de aliis, circumveniamini : præsertim cum illi spes omnis in scelere atque perfidia sit ; ^a neque se aliter tutum putet, quam si pejor atque instabilior ^b metu vestro fuerit, ^c quo captivis libertatis curam miseria eximat: aut si provideritis, in tutandis periculis magis, quam in ulciscendo ^d teneamini. Satellites quidem ejus, homines maxumi nominis, ^e non minus optumis majorum exemplis, nequeo satis mirari, dominationis in vos, servitium suum ^f mercedem dant; & utrumque per injuriam malunt, quam optumo jure libere agere : præclara ^g Brutorum atque ^h Æmilorum & ⁱ Lutatiorum proles, geniti ad ea, quæ majores virtute pererere, subvertunda. Nam quid à ^j Pyrrho, Hannibale, ^k Philippoque & ⁱ Antiocho defensum est aliud, quam libertas, & suæ cuique sedes; neu cui, nisi legibus, pareremus? quæ cuncta sævus iste ^l Romulus, quasi ab externis rapta, tenet, non tot exercituum clade, neque ^m consulis, & aliorum principum, quos fortuna belli consumserat, satiatus; sed tum crudelior, cum plerosque secundæ res in miserationem ex ira vertunt. Quin solus omnium, post memoriam hominum, supplicia in post futuros composuit : quis prius injuria quam vita certa esse: prævislumeque per sceleris immanitatem adhuc tutus furit; dum vos, metu gravioris servitii, à repetunda libertate terremini. Agendum atque ob viam eundum est, Quirites; ne spolia vestra penes illum sint: non prolatandum, neque votis paranda auxilia; nisi forte speratis, per tedium jam, aut pudorem tyrannidis, esse eum per scelus occupata ⁿ pericolosius

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Ut miseria adimat vobis capti- | attenti sitis ad vos à periculis liberando, quam ad injurias ulciscendas.
² Aut, si provideritis, magis

N O T A E.

^a Neque.] Igitur, vel principiis obstandum; vel semel & mature, cui ea lubet arripere, tradenda sunt Reipublicæ gubernacula.

^b Metu.] Quem vobis incusserit Sylla, scilicet, ne, si parum tyrannus esset, aut vos aliquid puderetis, ipsum acerbissime puniretis.

^c Non minus.] Id est, qui, præter nomen, exempla insuper optima a suis Majoribus babuerunt.

^d Mercedem dant.] Id est, Illi, ut vobis imperent, servi sunt.

^e Brutorum.] Hujus præsertim meminit, quia tyrannorum hostis fuit acerrimus, qui que Tarquinium Superbum expulit, ejusque filium plane quasi ad inferos usque persecutus est.

^f Lutatiorum.] A Lutatio Catulo, ipse Lepidus, bellum civile movens, retro pulitus est.

^g Pyrrho.] Id est, aduersus ipsum. Fuit autem Pyrrhus rex Epirotarum.

^h Philippoque.] Rex fuit Macedoniarum.

ⁱ Antiocho.] Rex fuit Syriae, quem luxuria sua debellatum, nullo negotio P. Romanus superavit.

^k Romulus.] De Sylla invidiose loquitur.

^l Consulis.] Videtur de Marii filio loqui.

^m Post futuros.] Hoc dicit, quia propteritorum liberos Sylla a Republica submovit, eoque petendorum honorum jure privavit.

ⁿ Pericolosus.] Nullus itaque injuste dominetur, qui se pessimum fieri metuit.

dimissurum

dimissurum. At ille eò processit, uti nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia ^a retinendæ dominationis honesta existumet. Itaque illa quies, & otium cum libertate, quæ multi probi potius, quam laborem cum honoribus, capessabant, nulla sunt. Hac tempestate serviendum, aut imperitandum: habendus metus est, aut faciundus, Quirites. Nam quid ultra? quæve humana superant; aut divina impolluta sunt? Populus Romanus paulò antè gentium moderator, exutus imperio, gloriā, jure, agitandi inops, despectusque, ne ^b servilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum, & Latii magna vis, civitate pro multis, & egregiis factis, à vobis datâ, per unum prohibentur: & plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satellites, mercedem scelerum leges, judicia, ærarium, provinciæ, reges, penes unum; denique necis civium, & ^c vitæ licentia. Simul humanas hostias vidistis, & sepulchra infecta sanguine civili. Estne viris reliqui aliud, quam solvere injuriam, aut mori per virtutem? quoniam quidem unum omnibus finem natura vel ferro septis statuit: neque quisquam ^d extremam necessitatem nihil ausus, nisi muliebri ingenio, exspectat. Verùm ego seditionis, uti Sulla ait, qui præmia turbarum ^e queror; & bellum cupiens, quia jura pacis repeto. Scilicet, quia non aliter salvi, satisque tuti in imperio eritis, nisi Vettius Picens, ^f scriba Cornelius, aliena, bene parata prodegerint: nisi approbaveritis omnis proscriptiones innoxiorum, ^g ob divitias; cruciatus virorum illustrium; vastam urbem fugâ, & cædibus; bona civium miserorum, quasi ^h Cimbricam prædam, venum, aut dono datam. At objectat mihi pos-

N O T A E.

^a Retinendæ.] Id est, ad retinendum. Sub-intelligitur causa.

^b Servilia.] Quinorum frumenti modiorum fuisse ea, in singulos menses ex Donato, ad Terentii Phormionem discimus. Cæterum hinc licet conjicere, aliquid in frumenti distributione à Sylla mutatum fuisse.

^c Vitæ licentia.] Nemo enim, illo invito, nec bona, nec patiam, nec vitam, retinere poterat, ut testatur Cicero.

^d Extremam.] Mortem.

^e Queror.] Gronovius legendum esse putat quero: At pace tanti viri nihil mutandum censeo; quin sensum meliorem, magisque ex Lepidi ingenio, queror videtur efficere. Intentit enim Syllæ criminaciones eo modo propone, ut per se diluantur; quod quidem in posteriori perspicuum est, cùm dicit, *Et bellum cupiens, quia jura pacis repeto.* Si in priori pro qui, legas quia, nam sæpe eam vim obtinet, res erit clarissima. Lege modò, & videbis: Perinde enim est ac si diceret, Inceptè Sylla me seditionem vocat, cùm in eo

sim, ut querar, quod præmia antebac in seditiones collata fuerint.

^f Scriba.] Ita vocati sunt qui in tabulas rationes publicas referrent. Quorum quidem ordo honestus erat, quod eorum hominum fideli tabulæ publicæ, periculaque magistratum committuntur, ut ait Cicero: At officium mercenarium, nec magni testimonii aut precii: si Alex. Neapolitano, aliisque unde & istud colligi potest, fides est adhibenda. Hic vero Cornelius & Vettius ex eo numero fuerunt, qui malo publico creverant, satellites Syllæ tyrannidis & crudelitatis, atque adeò maximè exosi, ut vel ex hoc loco apparet.

^g Ob divitias.] Dicit divitias causam fuisse, ut innoxii quoque proscripterentur.

^h Cimbricam.] Cimbri populi fuerunt Germaniæ, supra Saxones, ad Septentrionem, in peninsula ab ipsis Cimbrica dicta, quos ab extremis Galliæ profugos, cum Theuto- & videtis: Perinde enim est ac si diceret, nis & Tigurinis, Marius novissimè concide-

sessiones ex bonis proscriptorum: quod quidem scelerum illius vel maximum est, non me, neque quemquam omnium satis tuum fuisse, si recte ^a faceremus. Atque illa quæ tum formidine mercatus sum, precio soluto, ^b jure, dominis tamen restituo: neque pati consilium est, ullam ex civibus prædam esse. Satis illa fu- erint, quæ, rabie contracta, toleravimus, manus conserentes in- ter se Romanos exercitus, & arma ab externis in nosmet versa. Scelerum & contumeliarum omnium finis fit. Quorum adeò Sul- lam non pœnitet, ut & facta ^c in gloriâ numeret, &, si liceat, avi- dius fecerit. Neque jam, quid existumetis de illo, sed quantum vos audeatis, vereor: ne, alias alium principem exspectantes, antè capiamini, non opibus ejus, quæ fuitiles & corruptæ sunt, sed vestrâ socordiâ, quam captum ire licet; & ^d quâm audeat tam videri felicem. Nam præter satellites commaculatos, quis eadem vult? aut quis non omnia mutata præter victoriam? ^e scilicet milites: quorum sanguine, Tarrulæ, Scyrroque, pessumis servorum, divi- tiæ partæ sunt. An, quibus prælatus in magistratibus capiundis Fusidius, ^f ancilla turpis, honorum omnium dehonestamentum? Itaque maxumam mihi fiduciam parit victor exercitus, cui per tot vulnera & labores, nihil præter ^g tyrannum quæsitum est. ^h Nisi fortè tribuniciam potestatem eversum profecti sunt per arma, conditam à majoribus suis: ⁱ utique jura & judicia sibimet extorque- rent: egregia scilicet mercede, cum ^k relegati in paludes & silvam, contumeliam atque invidiam ^l suam, præmia penes paucos intelle-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Cum intelligerent, postquam | tantum esse pro se, præmia verò
relegati essent in paludes & sil- | penes paucos.
vam, contumeliam atque invidiam

N O T A E.

^a Faceremus.] Pro fecissimus: Ità & Te-
tentius, saepè.

^b Jure.] Suivant les formes de Justice.

^c In gloriâ.] Videtur ad id respicere quod Plutarchus, palam in foro Syllana dixisse, te-
statur, cùm publicum præsidium à se dimi-
sisset, *Sese omnium à se gestarum rerum para-
tum esse rationem reddere.*

^d Quam audeat.] Hic aliquid deesse putant,
deinde quod libet mutant & addunt. Difficile
non est; neque ea res agitur. At sensus nul-
lus est; Nullus sit; nam malim equidem ego
scire me aliquid perdidisse, quâm pro eo aliud
per imperitiam sumere, & gestare. At verò
videamus, annon sensus aliquis ex istis verbis
possit erui. Hâc ipsâ periodo dixit Lepidus,
Vereor quantum vos audeatis. Potuerit & di-

cere, *Vereor quâm Syllâ audeat, & quâm au-
deat videri felicem:* Atque istud egregie qua-
drabit, cùm omnes à facilitate sciant Syllam
cognominatum fuisse.

^e Scilicet milites.] Ironia est.

^f Ancilla.] Per maximum contemptum ita
loquitur.

^g Tyrannum.] Syllam, scilicet.

^h Nisi.] Ironica dubitatio.

ⁱ Utique.] Respondet ironica dubitationi:
Vel, si mavis, ejus est continuatio, quod ma-
gis probo.

^k Relegati.] Ità, per contemptum, loqui-
tur de agris, quos suis milittibus Sylla divide-
bat: *Quamquam eo divites colonos multos
effecerat.*

gerent.

gerent. Quare igitur tanto agmine atque animis^a incedit? quia secundæ res mirè sunt vitiis^b obtentui; quibus labefactatis, quam formidatus antea est, tam contemnetur: nisi forte^d specie concordiae & pacis, quæ sceleri & parricidio suo nomina indidit. Neque aliter populo Romano esse belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebes, præda civilis acerbissima, jus, judiciumque omnium rerum penes se, quod populi Romani fuit. Quæ, si vobis, pax, & concordia^c intelleguntur, maxima turbamenta reip. atque exitia^e probate: annuite legibus impositis: accipite otium cum servitio: & tradite exemplum posteris ad populum Romanum suimet sanguinis^f cæde circumveniendum. Mihi, quamquam per hoc summum imperium satis^z quæsitum erat nomini majorum, dignitati, atque etiam præsidio; tamen non fuit consilium^g privatas opes facere; potiorque visa est periculosa libertas quieto servitio. Quæ si probatis; adeste Quirites; &, bene juvantibus dīs, M. Æmilium^h Consulem, ducem & autorem sequimini ad recipiundam libertatem.

Tunc verò &ⁱ posci: dum cæteri ejusdem causâ ducem senatus rati, maxumo gaudio bellum irritare. Nonius, irritare, provocare.
k Curionem^j quæsivit, ut adolescentior, & populi suffragiis^m integer,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Quæ, si pro pace & concordia veniunt apud animum vestrum, probate igitur maxima turbamenta atque exitia Reipublicæ.

^z Quamvis satis consuleram, per hoc summum imperium, & Consulatum, nomini & gloria majorum meorum, dignitati atque etiam præsidio.

N O T A E.

^a Incedit.] Id est, Quā fit igitur, ut tam magnificè per ora nostra Sylla ambulet, cùm jam omnes ejus dominationes pigeat? Peropus verò fuit sibi istud Lepidus à parte Populi objiceret, ut ejus postea timor dissolveretur.

^b Obtentui.] Id est, mire vicia tegunt, sicutque ut quid splendidum videantur.

^c Quibus.] Rebus secundis, scilicet.

^d Specie.] Hic corruptam esse scripturam ut sentit clarissimus Douza, nullus dubito: Correctionem quam modestissime conjecturam dicit, non possum non amplecti, cum propemodum nihil mutet. Pro specie repudiuit, spes est, atque conjecturam, ex loco planè simili, in hac ipsâ oratione, confirmat, ubi dixit Lepidus, Nisi forte speratis per tedium jam aut pudorem tyrannidis, &c.

^e Probate.] Efficacissima est ista agendi ratio, cum quis adversario, quod ipsum maxime urgeat, concedit.

^f Cæde.] Mercede reponendum esse contendit Douza. Cædes equidem sanguinis, duriter sonet: sed nolim tamen ex durâ oratione eam extrudere.

^g Privatas.] Id est, mibi soli prospicere, vel, Me solum tutum, & felicem agere.

^h Consulem.] Illum ipsum, scilicet.

ⁱ Posci.] Videtur deesse nomen proprium ducis, quod ex his reliquis, licet corruptis, concinnandum est, legendumque: *Tum V-* posci, cum cæteri ejusdem causâ ducem se nactos rati, &c. Verba sunt Ursini.

^k Curionem.] Consul fuit, anno, à Lepidi Consulatu, altero.

^l Quæsivit.] A Verbo Quæso, ex quo Quæso & Quæsumus tantum manferunt.

^m Integer.] Id est, qui neque ad id tempus bonores petiverat, neque ambiverat; cuique Populus nondum suffragatus erat. Atque hinc licet conjicere hunc Lepido sese præpositum studuisse.

ætati concederet ^a Mamerici. *Priscianus lib. x.*

Philippus, qui ætate & consilio cæteros anteibat. *Servius l. ix.*

Oratio L. Philippi contra Lepidum.

Maxumè vellem, P. C. remp. quietam esse, aut in periculis à promissimo quoque defendi: denique prava incepta consultori- bus noxæ esse. Sed contrà, seditionibus omnia turbata sunt, & ab iis, quos prohibere magis decebat. Postremò, quæ pessimi & stultissimi decrevère, ea bonis & sapientibus facienda sunt. Nam bellum, atque arma, quamquam vobis invisa, tamen, quia Lepido placent, sumenda sunt. Nisi forte cui pacem ⁱ præstare, & bellum pati consilium est. Pro dii boni, ^b qui hanc urbem, omissa curâ, adhuc regitis; M. Æmilius omnium flagitiosorum postremus, qui, pejor an ignavior sit, deliberari non potest, exercitum op- primundæ libertatis habet, & se è contemto metuendum effecit: vos mussantes, & ^c retractantes verbis, & vatum carminibus, pa- cem optatis magis quam defenditis: neque intelligitis mollitiæ decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi. Atque id ^c jure: quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cepisset, cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? ^d At scilicet, ii, qui ad postre- mum usque, legatos, pacem, concordiam, & alia hujuscemodi de- creverunt, gratiam ab eo peperere. Imo despecti & indigni rep- habitii, prædæ loco æstumantur: quippe ^e metu pacem repeten- tes, quo habitam amiserant. Evidem à principio, cum Etru- riā conjurare, proscriptos acceriri, largitionibus rempubl. ^f la- cerari videbam, muturandum putabam, & Catuli confilia cum paucis fecutus sum. Cæterū illi, qui gentis Æmiliæ benefacta,

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ *Nisi forte alicui mens est pa-*

mini verbis & carminibus vatum

optatis magis pacem, quam eam

^c *Vos dum tacetis, vel relucta-*

defenditis.

^a *Mamerici.]* Lepidus intelligitur; illud enim fuit prænomen Æmiliorum. Sed no- tandum duos continenter & annis subsequen- tibus Consules factos fuisse.

^b *Qui.]* Istud qui, non ad Deos refertur, sed ad homines, Senatores scilicet, quos Phi- lippus appellabat. Quasi diceret, *Annon istud stupendum, Vos, qui hanc urbem regitis, non providisse, ne Lepidus, &c.*

^c *Jure.]* Id est, *id vobis pro merito accidit.*

^d *At scilicet.]* Amara ironia, quâ adver- sarios seu repugnantes inducit, sibi, quod illos maxime urgeat, objectantes.

^e *Metu.]* Certe eorum mirè expressit & irrisit insaniam, qui per socordiam, Rempub- licam administrant.

^f *Lacerari.]* Id est, *in partes & factio- nes dividi.*

extol-

^a extollebant, & ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse, nusquam etiam tum Lepidum progressum videbant; cùm ^b privata arma opprimundæ libertatis cepisset, sibi quisque opus aut patrocinia ^c quærendo, consilium publicum corruperunt. At tum erat Lepidus latro cum ^d calonibus, & paucis sicariis; quorum nemo non diurnâ mercede vitam ^f mutaverit: nunc est proconsul cum imperio, non ^g emto; sed dato à vobis, cum legatis adhuc ^h jure parentibus: & ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi; flagrantes inopia & cupidinibus scelerum conscientiâ exagitati: quibus quies, in seditionibus; in pace, turbæ sunt: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello ferunt, Saturnini olim post ^k Sulpicci, dein Marii, ^l Damasippique, nunc Lepidi satellites. Præterea Etruria, atque omnes ^m reliquæ belli arrestæ: Hispaniæ armis solicitatæ: Mithridates in latere vestigium nostrorum, quibus adhuc sustentamur, diem bello circumspicit: quin, præter idoneum ducem, nihil abest ad fabverendum imperium. ⁿ Quod ego vos oro, atque obsecro, P. C. ut animaduortatis; neu patiamini licentiam scelerum, quasi rabiem, ad ^o integrlos contactu procedere. Nam ubi malos præmia sequuntur, haud facile quisquam gratuitò bonus est. An expectatis dum,

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cæterum illi, qui gentis *Æ-*
miliæ benefacta extollebant; & di-
cebant magnitudinem *P. R.* cre-
visse ignoscendo, nusquam adhuc
videbant Lepidum progressum.

² Neve patiamini licentiam
scelerum quasi rabiem procedere
contactu ad eos qui non sunt cor-
rupti.

N O T A E.

^a Extollebant.] Ut, scilicet, Senatum ad misericordiam, erga Lepidum facilius adducerent.

^b Privata.] Id est, sine Senatus auctoritate.

^c Quærendo.] Rem istam Catonis verbis ita proferas, Sibi quisque consilium capiendo, eo factus est impetus in vacuam Rempublicam.

^d Calonibus.] Servi sunt militum. Des Goujats.

^e Sicariis.] Gall. dicunt, Des Assassins: dei Coupe-jarrets.

^f Mutaverit.] Hoc dicit per maximum eorum nebulonum contemtum; ut vilissimos fuisse intelligatur, qui vitam suam pro alienorum pretio condonare non dubitarent.

^g Emto.] Prout antea, quandiu Lepidus pecuniâ suâ conductis sicariis stipatus incedebat.

^h Jure.] Scilicet Imperatori suo parere tenentur Legati.

ⁱ Saturnini.] Hic Gracchanas leges affrenens, seditionem ante aliquod tempus movebat.

^k Sulpitii.] Hic Tribunus plebis, anniente Mario, legem tulit, ut exiles revocarentur, & ut ipse Marius adversus Mithridatem dux crearetur: Proscriptus deinde à Sylle, à servo proditus, retractus & occisus est. Servum vero quod attinet, ob indicium manumisitus, sed statim, ob scelus erga dominum de faxo Tarpeio dejectus, simul ejusdem facti præmium & pénam consequantus est.

^l Damasippique.] Hic Prætor fuit, nullâ virtute præditus, qui ex Marii voluntate, Syllani nominis defensores crudelissime maceravit.

^m Reliquæ.] De iis loquitur, qui à Marii parte steterant.

ⁿ Quod.] Propter quod.

exercitu ^a rursus admoto, ferro, atque flammâ urbem invadat? quod multò propius est ab eo, quo agitat, statu, quām ^b ex pace & concordiâ ad arma civilia: quæ ille ad vorsum divina & humana omnia cepit, non pro suā, aut quorum simulat injuriā, sed legum ac libertatis subvertundæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & ^c noxarum metu, expers consilii, inquies; ^d hæc atque illa tentans, ^e metuit otium, odit bellum, luxu atque licentiâ carendum videt, atque interim abutitur vestrâ socordiâ. Neque mihi satis consilii, metum, an ignaviam, an dementiam eam appeliem: qui videmini ^f intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem. Et quæso considerate quām conversa rerum natura sit. Antea ^g malum publicum, occultè; auxilia palam instruebantur, & eo boni malos facilè anteibant, nunc pax, & concordia disturbantur palam; defenduntur occultè. Quibus illa placent, in armis sunt: vos in metu. Quid expectatis? nisi

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Qui videmini optare quisque, ne objecta mala, quasi fulmen, attingat se, sed ne quidem conari prohibere.

N O T A E.

^a Rursus.] Istud contra Historiæ fidem esse contendit Douza; atque ex eo præsertim, quod nullibi, Lepidum ante postremam expeditiōnem, & pugnam cum Catulo commissam, ad Romæ mœnia exercitum admovisse; multò minus, urbem ferro & flammâ invasisse, legitur. At certè, quod cùm tanti viri bonâ veniâ dictum sit, non videtur probare Douza quod intendit; non enim licet quæ Rheticè à Philippo adversus Lepidum dicta sunt, statim ad historiæ rigorem exigere; quasi revera ille voluerit dicere, Lepidum ferro & flammâ Urbem invasisse; Vel, si id maximè, non ideo tamen locum hunc corrigere opys fuerit, cùm potuerit Orator, quod à nefariis satellitibus ante patratum esset, ipsi Lepido, quamquam novo eorum duci, tribuere. Nihil tamen ea de re historia. Quid inde? Forte res atrox non fuit, vix fortè erupit; adèque ab Historicis neglectam fuisse possumus suspicari. Verum quid opus est rationes congerere, cùm ex hac ipsa oratione, cuivis cum aliqua attentione legenti, Lepidum antè aliquid turbasse, quam cum Catulo pugnaret, satis superque probetur.

^b Ex pace.] Haud cùbiè mendosam esse

scripturam hanc idem Douza arbitratur, quam juxta cum ignarissimis, sese intelligere, dicit; adèque totum locum interpolandum censet: Cæteri tacent. Fortè sensus aliquis ex hac paraphrasi eruetur; perinde enim mihi videatur, ac si dixisset Philippus. Non jam prolatare tempus est, ut factum antea, cùm Lepidus contempnendus magis quām prefigandus videbatur, quādri cū paucis sicariis nibil amplius quam civitatem aliquo modo poterat commovere: Nunc ille in eo non versatur; cives ad arma compellere non studet, cùm per vos exercitum habeat; & citius eveniet, ut ille ferro & flammâ urbem invadat, quām ut cives ad arma capienda sollicitet.

^c Noxarum.] Optimè; nam pœnam comitem habet culpa.

^d Hæc atque illa.] Id est, Omnia, etiam diuersissima.

^e Metuit.] Lepidum insanum miserumque facit, cùm ita fluctuantem & incertam fingit.

^f Malum.] Id est, si quis contra leges & Senatus auctoritatem aliquid auderet, clam illud parabat, &c.

^g Illa.] Omnia perturbare.

forte

forte pudet, ut piget recte facere, an Lepidi ^a mandata animos movent? qui placere ait, sua cuique reddi, & aliena tenet: belli jura rescindi, cùm ipse armis cogat: civitatem confirmari, qui ^b adeptam negat: concordiae gratiâ plebi tribuniciam potestatem restitu, ex quâ omnes discordiae accensæ. ^c Pessume omnium, atque impudentissime, tibine egestas civium, & luctus cutæ sunt, cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per injuriam? alterum consulatum petis, ^d quasi primum reddideris: bello concordiam quæreris, quo parata disturbatur: nostri proditor, ^e istis infidus, hostis omnium bonorum. ^f Ut te neque hominum, neque deorum pudet, quos perfidiâ aut perjurio violasti! qui, quando talis es, maneas in sententiâ, & retineas arma, te hortor: neu prolatans seditionibus inquies ipse, nos in solicitudine retineas. Neque te provinciæ neque leges, neque dii penates civem patiuntur. Perge, quia cœpisti; ut quâ maturrumè merita invenias. Vos autem, P. C. quosque cunctando remp. intutam patiemini, & verbis arma ^g tentabitis? Delectus aduersum vos habiti: pecuniæ publicè, & privatum extortæ; præsidia deducta atque imposita; ex lubidine leges imperantur: cùm interim vos ^h legatos & decreta paratis. Et quantò, mehercule, avidius pacem petieritis, tantò bellum acris erit; cùm intelleget se metu magis, quâ æquo & bono sustentatum. Nam qui turbas, & cædem civium odiſſe ⁱ ait, & ob id, armato Lepido, vos inermes retinet, ^j quæ viæ tole-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Nam quicumque dicit se o-
difſſe turbas & cædem civium, &
ideo retinet vos inermes, dum Le-
pidus est armatus; ille potius cen-
set ut patiamini ea quæ sunt to-
leranda viæ, cùm ea possitis
aliis infligere.

N O T A E.

^a *Mandata.*] Invidiosè de inceptis Lepidi agit, ut eos qui ipsi auscultabant, quasi ejus servi obsequentes fuissent, acerbè vulneret.

^b *Adeptam.*] Confidenter, pro *ademptam* *adeptam* reposui. Ità enim sensus postulat. Mirorque quomodo alii præterierint.

^c *Pessume.*] Lepidum tanquam præsentem & quidem ad persuadendum modo maxime efficaci Philippus alloquitur.

^d *Quasi primum.*] Rhetorico artificio Lepido objicit, quod se adhuc pro Consule gereret; cùm ex Consulatu, exercitui præfasset.

^e *Istis.*] Iis, scilicet, qui Lepido fidem habebant.

^f *Ut te.*] Cùm Syllæ acta, multum retinente plerâque nobilitate, Lepidus rescindet; Sacramento, ne patriæ bellum inferret,

cum ipsi concreditus est exercitus, à Senatu adactus est. Jam illi istud objicitur.

^g *Tentabitis.*] Id est, *conabimini* *verbis* *armorum* *vim* *repellere.* Vix majus aliud malum in Republicâ, quâ cùm ejus habenæ in manus infirmas inciderunt: eo enim fit, ut, qui bonum & honestum turpi lucro anteponunt, paucorum sceleratorum dolis & crudelitati obijciantur. Pessimi sunt hac in parte, quos nostri *bonos homines* vocant; quamquam illorum quisque eam laudem salutationibus & prensationibus aucupetur.

^h *Legatos.*] Qui Lepidi ferociam mulceant, cum potius eâ re magis augeatur.

ⁱ *Ait.*] Quidam, quem nominare prohibet viri de bonis literis bene meriti, elegantia, lectionem receptam esse fatetur; sed se-

sanda sunt, ea, cùm facere possitis, patiamini potius censem. Ità illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum ^a suadet. Hæc si placent; si tanta torpedo animos oppressit, ut oblii scelerum ^b Cinnæ, cuius in urbem reditu, decus, atque ordines omnes interierunt, nihil minus vos, atque conjuges, & liberos, Lepido permissuri sitis; quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin is & alii boni remp. frustra curant. Agite, uti lubet; parata vobis Cethegi, atque alia proditorum ^c patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt: & rursum aduersum deos penates manus armare. Sin libertas & bella magis placent: decernite digna nomine, & augere ^d ingenium viris fortibus. Adestit novus exercitus, &, ad hoc, ^e coloniae veterum militum; nobilitas omnis, duces optumi, fortuna meliores sequitur. Jam ^f illa, quæ socordiæ nostræ collecta sunt, dilabentur. Quare ita censeo; quoniam Lepidus exercitum ^g privato

I N T E R P R E T A T I O.

^a Ità ille suadendo inducit pacem Lepido à vobis, vobis verò bellum ab illo.

N O T A E.

cum & cum Sallustianâ elegantia pugnare contendit: Numeri rationem in verbis illis tribus, *ait, retinet, censet*, perperam à sciolis inversam, & locum, vel suo periculo, castigandum esse, fidenter pronuntiat: Deinde à nato nemine usque adhuc animadversum demiratur illud, sine quo sibi alii quomodo satisficerint, nescit: Denique magnificè se effert, quod primus pro *ait, aiunt*; pro *retinet, retainent*, &c. legendum esse intellexerit. Fundamentum istius applausus est, quod ille putavit Pronomen *qui* non posse nisi ad Lepidum referri; quod, quia ridiculum visum est, ideo, in aliorum hæret stupiditate, ipsem et stupidus scilicet. Ipse ego omnium fortè stupidissimus: Ne id quidem miabor, (quamquam res mihi usque adeò aperta videtur) ut supervacaneum habeam quicquam addere interpretationi. Ita enim evenit, ut, vel ea, quæ oculis & manibus attractamus, & comprimimus, cum curâ investigemus, nec videamus. Hæc ideo annotavi, quia, cæteris plorare jussis, sibi tam bellè assentari; eosque, qui non vident tametsi oculorum aciem maxime intendunt, vituperare, aut contemnere, injurium visum est.

^a *Suadet.*] De quovis loquitur, qui pro Lepido in Senatu verba faceret.

^b *Cinnæ.*] Hic ab Octavio Româ pulsus,

postea, ei abrogato Consulatu, cum exercitu ad urbem venit, & Romanos commeatu interclusit; deinde cùm Romam intrasset, Consule Octavio, plurimisque aliis, ejus jussu interemptis, multa saevitia exempla exhibuit.

^c *Patrocinia.*] Id est, *Homines qui in Lepidi gratiam, quos vellent possent deducere.*

^d *Ingenium.*] Ille idem, qui tam graviter superius hallucinatus est, optimè pro *ingenium, imperium* videtur reposuisse. Ità vero illud exponit, *Augeate imperium, id est Rempublicam vestram viris fortibus.* Non probro. Per *Imperium* supremam potestatem intelligo, quâ extra ordinem muniti erant, quibus, more Romano, *Ne quid Respublica detimenti caperet*, dicebatur: Atque hanc nostram interpretationem, in primis confirmat, quod solemissibus istis verbis orationem suam Philippus cludit.

^e *Coloniae.*] Forte de Syllanis militibus intelligit, quos per Hetruriam, pulsis incolis, qui aduersus ipsum steterant, Sylla diviserat.

^f *Illa.*] Loquitur de iis omnibus quæ Lepidus contra Rempublicam paraverat.

^g *Privato.*] Ille quidem cum imperio erat, atque eo à Senatu dato, ut suprà dixit Philippus; sed privato consilio exercitum auerat, & ad urbem ducebat.

consilio,

Ità
nt;
cu-
ni-
fitis;
emp.
alia
unt:
ertas
nge-
oniae
elio-
dila-
ivato

bel-

consilio, paratum cum pessumis, & hostibus reip. contra hujus ordinis auctoritatem ad urbem dicit; ut Appius Claudius ^a interrex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris quibus imperium est, urbi præsidio sint: operamque dent, ne quid resp. detrimenti capiat.

Uti Lepidus, & Catulus, decretis exercitibus maturrumè profici-
cerentur. *Carissius l. iii.*

M. Lepido cum omnibus copiis Italâ pulso, segnior neque minus
gravis, sed multiplex cura patres exercebat. *Servius, Marius Victorinus in Ciceronem.*

Obviam ire, & commori ^b hostibus. *Arusianus, Messus.*

Lepidus poenitens consilii. *Cariss. l. iii.*

Sic verò quasi formidine attonitus, neque animo, neque auribus aut linguâ competere. *Nonius: Competere, rei cujusque meminisse, aut constanter valere.*

Prudens omnium, quæ senatus censuerat. *Arusianus.*

Magnis operibus ^c profectus, oppidum cepit, per L. Catilinam legatum. *Festus.*

Domitium proconsulem ex citeriori Hispaniâ cum omnibus copiis; quas paraverat, arcessivit. *Prisc. l. x. Arcessivit, inquit, & laceessivit.*

Sanctus aliter, & ingenio validus. *Cariss. l. i. Aliter pro alias.*

Gens raro egressa finis suos. *Ser. ad. lib. xi. Æneid. Arusian. Messus.*

Nisi cum ira belli desenuisset, *Prisc. l. x.*

Maturaverunt exercitum ^d Dyrrachium cogere. *Arusian. Mess.*

Illò profectus, vicos, castellaque incendere, &, fugâ cultorum deferta, igni vastare: neque elato, aut securo esse animo, metu gentis ad ^e furta belli perdoneæ. *Non. Serv. ad xi. Æneidos.*

Liberis ejus avunculus erat. *Donatus ad Phormionem Terentii.*

Nihil ob tandem mercedem sibi abnuituros. *Arusianus, Messus.*

Insanum aliter suâ sententiâ, atque aliarum mulierum. *Cariss. l. i. Aliter pro alias.*

Solis vii. *Donatus Phorm. aet. v. scen. viii.*

Jussu Metelli cornicines occanuerunt. *Priscianus, lib. x. Serv. xi. Georg. Virg. Diom. lib. i. cap. iv.*

Nexuit Catenæ modo. *Prisc. l. x.*

N O T A.

^a *Interrex.*] Ita vocabatur qui medius inter duos reges, imperium habebat, donec priore mortuo, aliis sufficeretur. Origo fuit à morte Romuli: munus verò post exactos reges præcipue comitorum causâ & ad quinque dies tantum, duravit, idemque quod Consulum.

^b *Hofibus.*] Id est, cum ipsis.

^c *Profectus.*] Alii profectis, alii operibus confectis, legunt. Locus corruptus, ni fallor.

^d *Dyrrachium.*] Urbs est Macedoniæ, ad mare Adriaticum, aliter Epidamnum dicta, Hodie Durazzo.

^e *Furta.*] Les stratagemes.

Doctus militiam, Arusian. Messus.

Neque se recipere, aut instruere prælio quivere. *Prisc. l. x.*

Equi sine rectore exterriti, aut saucii consternantur. *Idem. l. iv.*

Occupatusque collis editissimus apud^a Hilerdam, & cum multâ operâ circumdata. *Priscianus l. v.*

At inde nullâ munitionis, aut requie morâ, processit ad oppidum. *Priscianus l. xviii. requie pro requiei.*

Agreste. *Caris. l. i.*

Ardebat omnis Hispania citerior, *M. Fabius Victor. de invent.* *Cic. l. i.*

^b Et ponere validam urbem multos dies^c restantem pugnando vicit. *Non.*

Itaque^d Sertorius, levi præsidio relicto in Mauritaniâ, noctus obseuram noctem, æstu secundo, furtivâque celeritate, vitare prælium in transgressu conatus est. *Agellius l. x. c. 26. Non. Marcel.*

Transgressos omnis recipit mons Ballera, præceptus à Lusitanis. *Idem ibidem.*

Earum aliæ paululùm progressæ, nimio simul & incerto onere, cùm pavor corpora agitaverat, deprimebantur. *Idem.*

Locum editiorem, quâm victoribus decebat, capit. *Serv. ad viii. Æneidos, Arusian. Messus.*

Et mox^e Fusidius adveniens cum legionibus, postquam tantas asperitates, haud facilem pugnantibus vadum, cuncta hosti quam suis opportuniora, videt. *Nonius.*

Cùm Sertorius neque crumperet, tam levi copiâ navibus fugam maturabat. *Serv. Fuldanus, Messus.*

Itineris eorum Metellus per litteras gnarus. *Arusianus.*

Itaque Servilius^f ægrotum^g Tarenti collegam prior transgressus, iter vortit ad Corycum urbem inclutam: pastusque nemore, in quo crocum dignitur. *Prisc. Non.*

N O T A E.

^a *Hilerdam.*] Hilerda, seu Ilerda, ut alii scribere malunt, urbs est Tarracenis Hispaniæ, hodie *Lerida* dicta.

^b *Et ponere.*] Pro his vocibus in quibusdam Nonii manuscript. Digonem se reperisse testantur viri docti, unde Vizonem legendum esse conjectit Patschius. Probo, ut ille ait, duce, qui in Voce ZO, se nullum nomen hâc syllabâ terminatum reperisse testatur, nisi unum barbaræ civitatis, lectum in Sallustio *Vizo, Vizonis.*

^c *Restantem.*] Id est, resistentem.

^d *Sertorius.*] Vir fuit summæ, sed calamitosæ virtutis, cui, à Syllâ proscriptio cùm Hispaniam armasset, Res Romana uno Imperatore resistere non potuit; quinque non prius bello quâm suorum scelere extinctus est.

^e *Fusidius.*] Lipsius *Aufidius*, & de bello Sertoriano accipit, ex Plutarcho.

^f *Ægrotum.*] Potius est ut Sallustium scriptissime credam, ægroto collegâ, idque de Lipsiana, sententiâ, inquit Douza.

^g *Tarenti.*] Tarentus urbs est Calabriæ à Phalanto Lacone condita.

Ad ^a Olympum atque Phaselida. *Prisc.*

Apud ^b Corycum. *Idem.*

Apud ^c Læte oppidum cui nomen oblivionis condiderant. *Idem.*

Serv. ad i. *Æneidos.*

Repulsus à Læte oppido. *Idem. Pris.*

Apud ^d Mutinam. *Idem.*

Apud ^e Præneste locatus. *Idem.*

Medio diei. *Messus.*

Quietam à bellis civitatem. *Idem.*

Militiae peritus. *Idem.*

Sertorius portis turbam morantibus, & nullo, ut in terrore solet, generis aut imperii discrimine, per calonum corpora, ^f ad medium quasi deinsuper adstantium manibus in murum attollitur.

Nonius Serv.

Neque detrusus aliquotiens terretur. *Prisc. l. xv.*

Dubitavit acie pars. *Idem.*

Quos inter maxumè. *Caris.*

Rumore primo. *Caris.*

Idem fecere Octavius & Q. Cæpio sine gravi cujusquam expectatione, neque sanè ambiti publici. *Serv. ad l. iv. Æneid. Ambire significat & rogare.* *Sallustius in Jugurtha: Quos ego audio ambire, fatigare vos singulos.* *Dicebatur & ambio illum, pro rogo.* *Sallustius, in i. Idem fecere, &c.*

Cum aræ & alia diis sacrata, supplicium sanguine scđarentur. *Id.*

Postremò ipsos colonos per miserias & incerta humani generis orare. *Idem ad aliud xi. Æneidos.*

— per eversæ genitor fumantia Trojæ
Excidia obtestor.

Ea paucis quibus peritia & verum ingenium est abeuntibus. *Id.*

^g Perpenna tam paucis profectus, vera est æstimanda. *Id. ad xii. Æneidos.*

N O T A E.

^a Olympum atque Phaselida.] Urbes fuerunt Lyciae maritimæ & validissimæ, quas, deturba-
tis latronibus qui illuc prædas suas pyraticas
comportabant, P. Servilius evertit.

^b Corycum. Plinio Mons est, & antrum, &
oppidum Cilicæ. Mons seu promontorium ab
aliis, Strabone puta, propter optimum crocum
celebratur; ab aliis oppidum. Est item Cory-
cus Cretæ promontorium.

^c Læte.] Urbs est Macedoniæ non longè à
Thermaico finu, ad Septentrionem.

^d Mutinam.] Gallæ togatae oppidum: Ho-

die Italæ adscribitur, vocaturque *Modene.*

^e Præneste.] Urbs Latii, non longè à Româ.

^f Ad medium.] Quid hic sibi velit Autor,
difficile non est conjicere, Sertorium, scilicet,
calonum humeris sublatum, in muros ab iis,
qui super stabant, receptum fuisse, cum olim
alti non amplius essent, quam ad arcendum im-
petum.

^g Perpenna.] Non crediderim hoc loco de
illo sermonem esse qui Aristonicum vicit; sed
de eo de quo postea, qui Sertorium in convivio
trucidavit.

L I B E R II.

SARDINIA^a in Africo mari facie vestigii humani, in orientem, quam in occidentem lator prominet. *Agellius, lib. xiii. cap. xviii.* Non. Faciem totius corporis formam, πρόσωπον, id est, os posuit antiquitas prudens; ut ab aspectu species, & à fingendo figura, ita à factura corporis facies, *Sallust. l. xi. Sardinia, &c. Isidorus.*

Inde^b Ichnusa appellata Solinus.

Dubium an Insula sit, quod^c Eurí atque^d Austri superjacit fluctibus circumlavit. *Nonius lavit, pro lavat.*

Nam Sullam consulem de reditu ejus legem ferentem ex composito trib. pl. C. Herennius prohibuerat. *Notat Agell. l. x. c. xx.* *Sallustium proprietatis in verbis retinentissimum consuetudini concessisse, & privilegium, quod de Cn. Pompeii Magni patris reditu ferebatur legem appellasse.*

Nam procul & diversis ex regionibus. *Carifius. Asper, procul, inquit, est è loco.*

Obviam fuere. *Carifius, ibidem. Asper, ait, vetus obviam fuere, adverbio quām nomine uti maluit.*

Urbe, patriaque extores. *Messus.*

Genus militum suetum à pueritiā latrociniis. *Idem.*

Inter lœva mœnum, & dextrum flumen^e Turiam, quod^f Valentiam parvo intervallo præterfluit. *Pris. l. v. & vi. Turiam dixit, qui accusativus generis masculini est, non neutri.*

In fiduciā, quam argumentis, purgatores dimittuntur. *Donat. Phor. aet. i. sc. iii. & Hecyr. aet. iv. sc. iv. Nonius. Fiducia est audacia, Servius.*

N O T A E.

^a *Sardinia.]* Mediterranei maris insula. Douza hoc fragmentum ex Isidoro augere co-natur.

^b *Ichnusa.]* Id est, *Sardinia*; A vestigii si-militudine Græcā etymologiā sic nuncupata.

^c *Euri.]* Eurus ventus est spirans ab ortu æquinoctiali, Subsolanus quoque dicitur.

^d *Austri.]* Ventus à meridie, qui & Notus,

nomine à Græcis, mutuato, vocatur, ^e *Turiam.]* Turia rivus est Hispaniæ Tar-

raconensis, qui non est cum Durio flumine con-fundendus, cùm ille in mare Mediterraneum, hoc vero in Oceanum devolvatur.

^f *Valentiam.]* Urbs est Hispaniæ Tarraco-

nensis.

Antequam regressus Sertorius instrueret pugnæ suos. *Aruſianus.*

Ipſe animi atrox. *Idem.*

Copiis integra. *Idem.*

Eodem anno in Macedoniâ C. Curio, principio veris cum exercitu profectus in ^a Dardaniam, quibus potuit modis dictas pecunias coegerit. *Nonius, dicere, eſt promittere.*

Post, ubi fiducia nimius. *Aruſianus.*

Sed ipsi ferunt taurum ex grege, quem prope litora regebat ^b Corsa nomine Ligus mulier. *Prifc. lib. vi.*

^c Nam quædam Corsa nomine Ligus mulier, cùm taurum ex grege, quem prope littora regebat, transnatare solitum, atque per intervalla corpore ^d aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum à cæteris degredientem usque ad insulam navigio prosecuta est. Cujus regressu insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus eò profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris & ducis appellaverunt. *Isidorus, l. xiv. c. vi.*

Ne illa tauro parata sint. *Donatus, aet. iv. scena ii. Andriæ.*

^e Dædalum ex Siciliâ profectum, cùm ^f Minois fugeret iram, atque opes. *Prifcianus, l. vi. Servius.*

Quem ex Mauritaniâ rex Leptaſta prodigionis insimulatum cum custodibus miserat. *Prifcianus, lib. i.*

Quos ad vorsum multi ex ^g Bithyniâ volentes occurrere, ^h falsum filium arguituri. *Prifcianus, l. x.*

Ut actione desisteret. *Messus.*

Vespera. *Carifus, l. xi.*

Argentum mutuum arcessivit. *Prif. l. x.*

Eam deditioñem senatus, per nuncios Orestis cognitam, approbat. *Prifc. l. vi.*

Nisi quæ flumen Lurda ⁱ Tauro monte defluens. *Idem. ibidem.*

N O T A E.

^a *Dardaniam.*] Regio est supra Macedoniam, ad Septentrionem.

cùm ejus irremeabiles vias fama apud omnes vulgaverit.

^b *Corsa.*] De Corsicæ insulæ exordio agitur.

^f *Minois.*] Minos rex fuit Cretæ, quem ob insignem justitiam, judicem apud inferos Poëtae fabulati sunt.

^c *Nam.*] Et istud Fragmentum ex eodem Ifidoro studet augere Douza. Sed nihil certi video.

^g *Bitthynia.*] Asie minoris regio, ad Septentrionem.

^d *Aucto.*] Quia, scilicet, luxuriante herbâ egregiè pastus erat.

^h *Falsum.*] Optime de Nusâ Nicomedis filio hic agi, suspicatus est Douza. Vide eâ de re epistolam Mithridatis ad Arfaccem.

^e *Dædalum.*] Faber fuit Atheniensis ingeniosissimus, idemque insignis Mathematicus, qui omnium primus vela & antennæ navi aptasse dicitur; unde ejus alarum nata est fabula. De Labyrintho vero, quem Minoi in Cretâ insulâ constituit, nihil opus est loqui,

ⁱ *Tauro.*] Mons est Taurus omnium nobilissimus & maximus, qui universam Asiam in duas partes dividit, quarum altera quæ ad

Frugum, pabulique latus ager. *Arusianus, Servius. l. i. Aeneid.*

Neque virginis nuptum à parentibus mittebantur, sed ipsæ belli promptissimos delegebant. *Messus.*

Modestus ad omnia alia, nisi ad dominationem. *Donatus Phor. act. i. sc. II.*

Noctu, diuque stationes, & vigilias tentare. *Carissius l. xi.*

At ^a Lucullum regis curâ machinata fames brevi fatigabat, Multique commeatus interierant insidiis latronum. *Prisc. l. vii. & Nonius.*

Namque primum ^b Jasonem novo itinere maris ^c Aetæ hospitis domum violasse. *Pris. lib. viii.*

^d Tartessum Hispanæ civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine ^e Gaddir habent. *Prisc. l. v.*

Neque subsidiis, ubi soluerat, compositis. *Prisc. l. x. Soluerat autem est solitus fuerat.*

Neque inermes ex pœlio viros quemquam agnoturum. *Idem ibidem.*

Eà continentia vir gravis, & nullâ arte cuiquam inferior. *Arusian. Non. in Gravis.*

Omnis qui circum sunt, ^f præminent altitudine millium passuum duorum. *Arusian.*

Et Pœni ferunt adversus A. N. C. M. *Donatus.*

Quia corpore, & linguâ percitum, & inquietem, nomine histrionis vix sani, Barbuleum appellabant. *Prisc. l. vi.*

Audaciter. *Idem, l. xv.*

Ibi Fimbrianâ seditione, qui regi per obsequiam orationis, & maxumè odium Sullæ, graves, carique erant. *Nonius: Obsequium neut. genere, obsequela fœm.*

Mœnibus deturbat. *Non. deturbare.*

E muris canes sportis demittebant. *Idem.*

Ad hoc rumoribus, advorsa in pravitatem; secunda in casum; fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant. *Idem.*

At Metellus in ulteriorem Hispaniam post annum regressus, magnâ

N O T A.

Septentrionem spectat, Asia intra Taurum: altera quæ ad meridiem, Asia extra Taurum, dicitur.

^a *Lucullum.*] Consul fuit Lucullus, Vir clarissimus & ditissimus, qui bellum adversus Mithridatem feliciter gessit; deinde privatus factus, in ædificiis, convictibus & apparati bus, profusæ adeò fuit luxuriæ, ut Xerxes togatus vocaretur.

^b *Jasonem.*] Dux fuit Argonautarum, nulli Poetarum non decantatus.

^c *Aetes.*] Aetæ, vel Aetea, rex fuit

Colchorum, Medæ pater.

^d *Tartessum.*] Tartessus opulentissima fuit civitas inter duo Baetis, vel, prout hodie dicitur, Guadalquivir fl. ostia.

^e *Gaddir.*] Per errorem Tartessi nomen Gaddibus, & Gadium seu Gaddir Tartesso tributum esse docet in Geographiâ faciat Vir incomparabilis Bocchartus.

^f *Præminent.*] Lipsius legit præminent, ut de monte quoq[ue]am reliquis editiore, intelligatur.

gloriâ

gloriā concurrentium undique virile & muliebre ^a fecus, per vias auctectā omnium visebatur: cum quæstor C. Urbinus, aliique cognitā voluntate, eum ad cœnam invitaverant; ultra Romanorum, & mortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per ^b aulæa & insignia, scenisque ad ostentationem histrionum fabricatis; simul ^c croco sparsa humus, & alia, in modum templi celeberrumi. Præterea cum sedenti ^d transenna demissum Victoriæ simulacrum cum machinato strepitu tonitruum coronam capiti imponebat: tum venienti ture quasi Deo supplicabatur. Toga ^e picta plerumque ^f amiculo erat ei accumbenti: epulæ quæsitissimæ: neque per omnem modò provinciam, sed trans maria, ex Mauritaniâ volvrum, & ferarum incognita antea plura genera. quibus rebus, aliquantam partem gloriæ Dempserat, maxumè apud veteres & sanctos viros, superba illa, gravia, indigna R. imperio existumantes. *Macrob. Satur. l. iii. c. 13. Nonius & Sosipater, l. i.*

Ruuntque pars magna suis metis, aut proxumorum telis, cæteri vice pecorum obtruncabantur. *Nonius.*

Occurrere duci, & prælium accendere, adeò ut Metello in sagum, Hirtuleio in brachium tela venirent. *Idem.*

^h Avidisque ita, promptisque ducibus, uti Metellus iectu ⁱ tragulæ fauciaretur. *Idem.*

Sed Metellus in vulnere. *Don. aet. v. sc. II. And.*

Primò incidit fortè per noctem in ^k renunculo piscantis. *Non.*

Ad hoc pauca piraticæ adjungit ^l actuaria navigia. *Idem in Piratica navicula.*

Omnia ^m sacrata corpora in ratem imposuisse. *Arufianus.*

N O T A E.

^a Secus.] Id est, *sexus*: Atque ita veteres locutos esse multis & bene persequitur Carrio.

^g Sagum.] Vestimentum erat militare à Gallis mutuatum.

^b Aulæa.] Gall. *Des tapissières.*

^h Avidisque.] Douza hic de pugnâ agi credit, in Saguntinis campis à Sertorio commissâ, in quâ Metellus à Sertorio faciatus est.

^c Croco.] Eum in odoribus habebant, & ideo aquâ diluebant; unde ab Apuleio *odoratus*, à Seneca *odoratus imber* dicitur. Optimus ex Ciliciâ mittebatur; hinc *Martialis*,

ⁱ Tragulæ.] Genus est teli, similitudine hastæ.

^d Transenna.] Servius extensem funem, Nonius fenestraram interpretatur.

^k Renunculo.] Carrio hanc vocem pro navigio piscatorio Gellium accipere dicit; sed in Gellii codicibus, remunculus scribitur; & pro eo Lenunculum reponi volunt. Lenunculus certe navigii genus est: At sine manuscriptorum auctoritate non ausim vocem aliquam extra Latinam linguam eliminare.

^e Piætas.] Intelligentum vel de palmatâ, quam merebantur ii, qui de hostibus palmas reportabant, quod victorias cum palmis intextas haberet, ut placet Isidoro: Vel potius de togâ ab Etruscis sumtâ, purpurei coloris, auro distinctâ, à triumphibus geri solitâ.

^l Actuaria.] Naves erant velocias, ad impetus, & recursum, flexuque capiendos aptæ.

^f Amiculo.] Id est, loco simplicis rogæ; nam ea quoque amiculi nomine intelligitur.

^m Sacrata.] Morti & diis Manibus devota.

Suos equites hortatus vado transmittit. *Idem.*

Ictu eorum qui in flumine ruebant, necabantur. *Donatus, Adelph. aet. iii. sc. ii.*

Circumventi dextrâ, unde ferrum erat, saxa aut quid tale capiti affligebant. *Arusianus.*

Sed Metellus in ulteriore provinciâ. *Donatus ad Phorm. aet. i. sc. iv.*

Immane quantum animi exarsere. *Non. nomen positum pro Adverbio.*

^a At illi quibus res incognita erat, ivere cuncti ad portas, incognita tendere. *Serv. F. Ursini.*

Murum ab anguio dextri lateris ad paludem haud procul remotam duxit. *Serv. Fuldanus.*

L I B E R III.

EX AUDITI QUE sonus^b Bacchanaliorum. *Matr. l. i. c. iv. Saturn. Non.*

Diversa, uti solet rebus perditis, capeſſunt, namque alii fiduciā gnaritatis locorum in occultam fugam sparsi; alii ^c globis eruptionem tentavere. *Prisc. l. x. Non.*

Unus constituit in agro^d Lucano, gnarus loci, nomine^e Publipor. *Idem, l. vi. Probus Catholicis.*

Malè jam affuetum ad omnis^f vis controversiarum. *Prisc. l. vi. Conjuratione claudit. Idem, l. x.*

Quasi par in oppido festinatio, & ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta^g madore infirmarentur: nam mœnia oppidi stagabunt, redundantibus cloacis ad vorso æstu maris. *Non. in Madre.*

N O T A E.

^a *At illi.]* In Servio Danielis, qui Fuldano prestantior est, hoc fragmentum ita legitur,

At illi quibus aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere: Ex quo corrupte in illo altero ivere pro ruere positum esse, mihi quidem, clarum videtur.

^b *Bacchanaliorum.] Bacchi Festorum.*

^c *Globis.]* Vide suprà.

^d *Lucano.]* Lucani populi fuerunt Italiae ad mare Tyrrhenum, Picentinis & Bruttis

contermini, in extremâ propemodum Italia, ab Ortu.

^e *Publipor.]* Id est, Publili puer, seu serwus. Mirum ni hoc in loco, de quopiam ex Spartaci commilitonibus sermo est.

^f *Vis.]* Numero plurali; ita quoque extulisse veteres ait Priscianus: atque ita loquutus est Lucretius.

^g *Madore.]* Id est, humiditate.

Equis & armis decoribus cultus. *Priscianus, lib. vi.*

Dedecores, inultique ^a terga ab hostibus cædebantur. *Idem.*

Contra ille ^b calvi ratus quærebat num somnio thesaurus portenderetur. *Idem, l. viii.* Non. in *Calvitur.*

^c Parte consumta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus fallerent. *Prisc. l. x.*

Epistola Cn. Pompeii ad Senatum.

^d Si advorsus vos, patriamque & deos ^e penates, totiens labores & pericula suscepissem, quotiens à primâ adolescentiâ ductu meo scelestissimi hostes fusi, & vobis salus quæfita est, nihil amplius in absentem me statuissetis, quâm adhuc agitis, P. C. quem ^f contra ætatem projectum ad bellum sævissimum, cum exercitu optumè merito, quantum est in vobis, fame, miserrumâ omnium morte, confecisti. Hac in spe populus R. liberos suos ad bellum misit? Hæc sunt præmia pro vulneribus; & totiens ob rer. ip. fuso sanguine? Fessus scribundo, mittendoque legatos, omnis opes & spes privatas meas consumsi: cùm interim à vobis per triennium vix annus sumptus datus est. Per deos immortalis utrum censetis, me ^g vicem ærarii præstare, an exercitum sine frumento & stipendio habere posse? Evidem fateor me ad hoc bellum majore studio quâm consilio profectum: quippe qui nomine modò Imperii à vobis accepto, diebus quadraginta exercitum paravi; hostisque ^h in cervicibus jam Italæ agentis ab Alpibus in Hispaniam summovi. Per eas iter aliud atque Hannibal, nobis opportunius patefeci. Recepit Galliam, ⁱ Pyrenæum, ^k Laletaniam, ^l Ilergetum: & primum impetum Sertorii victoris, novis quidem militibus, & multò paucioribus sustinui: hiememque in castris inter sævissimos hostis, non per oppida, neque ^m ex ambitione meâ,

N O T A E.

^a *Terga.*] Græcisimus; id est, secundum ^{waga}, vel *per terga*.

^b *Calvi.*] Id est, *Decipi.*

^c *Parte.*] Douza de Calaguritanis à Pompeio obfessis intelligit, qui cibi inopia uxores natosque ad usum nefariæ dapis verterunt, & cadaverum reliquias salierunt, ut testatur Val. Max. Unde idem Douza concludit male hoc fragmentum ante Pompeii epistolam collocatum esse; quod quidem nullus credo non confitetur.

^d *Si.*] Scripta fuit hæc epistola pro habendo stipendio. Fiduciæ plena est; unde Pompeium juvenem magnifico & incorrupto animo fuisse, concludere licet.

^e *Penates.*] Dei sunt domestici, maximè nostri, & quasi penes nos nati.

^f *Contra ætatem.*] Quia ne quidem, eo tempore, 30 annos natus erat.

^g *Vicem ærarii.*] Id est, *Me debere belli sumptus ex proprio censu tolerare:* sed acrius expressit.

^h *In cervicibus.*] Id est, *qui non longe ab Italia erant, eamque urgebant.*

ⁱ *Pyrenæum.*] Pyrenæ vocantur montes qui Hispaniam à Galliâ dividunt.

^k *Laletaniam.*] Regio est Hispaniæ, quæ postea Gotholania, hodie *Catalonge* dicitur.

^l *Ilergetum.*] Alii legunt *Indigetes:* Suntque cum iis, quos Livius *Ilercaones* vocat, Tarragonensis Hispaniæ populi.

^m *Ex ambitione.*] Id est, *ad serviendum ambitioni & commoditatibus meis.*

egi. Quid dein prælia, aut expeditiones hibernas, oppida ex-
cisa, aut recepta enumerem? quando res plus valent quām
verba. Castra hostium apud ^a Sucronem capta, & prærium apud
flumen ^b Durium, & dux hostium C. Herennius cum urbe Va-
lentia, & exercitu deleti, satis clara vobis sunt, pro quīs, ô grati
patres, egestatem, & famem redditis. Itaque meo & hosti-
um exercitui par conditio est. Namque stipendium neutri da-
tur: victor uterque in Italiam venire potest. Quod ego vos
moneo, quæsoque ut animadvortatis; neu cogatis necessitatibus
privatim mihi consulere. Hispaniam citeriorem, quæ non ab ho-
stibus tenetur, nos aut Sertorius ad internectionem vastavimus; præ-
ter maritimas civitates, quæ ^c ultro nobis sumtui, onerique. Gal-
lia superiore anno Metelli exercitum stipendio frumentoque aluit:
& nunc ^d malis fructibus ipsa vix agitat. Ego non rem famili-
arem modo, verū etiam ^e fidem consumsi. Reliqui vos estis:
qui nisi subvenitis, invito & prædicente me, exercitus hinc, &
cum eo omne bellum Hispaniæ in Italiam transgreditur.

Namque his, præter solita vitiosis magistratibus, cùm per om-
nem provinciam in fœcunditate bienii proxumi grave pretium
fructibus esset. *Non. Grave, multum.*

Hi saltibus occupatis ^f tum externorum agros invasere: fru-
mentique ex inopia gravi satias facta. *Idem. Satias pro satietas.*

Neque jam sustineri poterat immensum aucto mari, & vento
gliscenti. *Idem. Gliscit, est congelascit, colligitur, ignescit, crescit.*

Ac tum maxumè, uti solet extremis in rebus, sibi quisque ca-
rissimum domi recordari, cunctique omnium ordinum extrema
munia sequi. *Idem. Munia, Officia.*

Et forte in navigando cohors una, grandi & faselo vecta, à cæ-
teris deerravit, marique placido à duobus prædonum ^h myoparo-
nibus circumventa. *Idem. in voce Faselus, & Myoparo.*

Eum, atque Metrophanein senatus magnâ industriâ perquire-
bat, cùm per tot ⁱ scaphas, quas ad ostia cum paucis fidis per-
cunctatum miserant. *Idem, & Carifius, lib. i.*

N O T A E.

^a *Sucronem.*] Sucro Hispaniæ Tarraconen-
sis urbs est & fluvius.

^b *Durium.*] Durius fluvius est Hispaniæ,
qui Lusitaniam terminat à Meridie.

^c *Ultero.*] Id est, quæ, dum in nostros usus
servandas judicamus nobis sunt oneri.

^d *Malis.*] Propter anni & tempestatis in-
fœcunditatem. Gall. dicimus, *La mauvaise
année*; *La mauvaise saison.*

^e *Fidem.*] Indicat se undique ab amicis,
à quibus jam non amplius ausit petere mutuam
pecuniam pro Republicâ sumfisse.

^f *Tum externorum.*] Lipsius ingeniosè pro-
tum externorum, *Termeſtinorum* reposuit: Sunt
enim illi citerioris Hispaniæ populi.

^g *Faselo.*] Navigii genus est, quod "elis &
remis agi potest.

^h *Myoparonibus.*] Myoparo navis est pyra-
tica, ex duabus dissimilibus formata.

ⁱ *Scaphas.*] Scaphæ sunt naviculæ quæ
onerariis imponuntur, aut iis alligantur, ut
per eas naute loca vadosa subeant. Gall. *Un-
esquis.*

Duos quām maximos utres levi tabulæ subjecit: quā super omni corpore quietus, invicem tractu pedis quasi gubernator existere; eā inter molem, atque insulam mari, vitabundus classem hostium, ad ^a oppidum pervenit. *Idem.*

Nam qui ⁱ enare conati fuerant, iicti sāpe ferramentis navium, aut vulnerati à suis, aut afflitti ^b alveis undarum vi, ^c multato fœde corpore, postremò tamen periēre. *Idem, & Arusianus Messus.*

Nam tertia tunc erat, & sublima nebula cœlum obscurabat. *Non,* Illum nautis ^d forum. *Idem.*

Oratio e Macri Licinii tribuni plebis ad plebem.

Si, Quirites, parūm existumaretis, quid inter jus à majoribus relictum vobis, & hoc à Sullâ paratum, ^f servitium interesset, multis mihi differendum fuisset, docendumque, quas ob injurias, & quotiens à patribus armata plebes secessisset; utique vindices paravisset omnis juris sui tribunos pleb. nunc hortari modò reliquum est, & ^g ire primum viā, qua capessundam arbitror libertatem. Neque me præterit quantas opes nobilitatis solus, impotens, ^h inani specie magistratus, pellere dominatione incipiam; quantoque tutius factio noxiorum agat, quām soli innocentes. Sed præter spem bonam ⁱ ex vobis, quæ metum vicit, statui certaminis advorsa, pro libertate potiora esse forti viro, quām omnino non certavisse. Quamquam omnes alii creati pro jure vestro ^j vim cun-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Qui tentaverant natando a- ea quæ p̄fūnt esse adversa in certa- quā evadere. mine quod pro libertate incipitur,

² Sed præter spem bonam quam concepi ex vobis, quæ metum meum non certasse. superavit, in animum meum induxi,

N O T A E.

^a Oppidum.] Cyzicum scilicet. Videtur enim de Luculli stratagemate hic agi, qui utre sus- pensum nuntium ad Cyzicos misit, qui ad- ventare se eos doceret: quā de re vide sis Florum, lib. 3. cap. 5.

^b Alveis.] Id est, *Carinis, aut imis navi- um portibus.*

^c Multato.] Fortè mulcato. Gall. *Froissé.*

^d Forum.] Antiquè; usitatus est enim nu- merus pluralis *fori* pro navium tabulatis, per quæ nautæ feruntur, Gall. *Le Tillac.*

^e Macri Licinii.] Sequutus sum eorum correctionem, qui pro Lepido Licinium po- fuerunt; eò præsertim inductus quod *Lepidi* *Æmiliae* gentis cognomen fuerit, quæ Patri- ca, cuique aditus ad Tribunatum non fuit. Oratio difficilis est, utpote incitata, concisa

ex pectoro denique veri & maxime politici Rotiani extorta.

^f Servitium.] Hoc dicit qui Tribunatus jura & potestatem imminuerat, & tantum non penitus sustulerat Sylla.

^g Ire primum.] Necessarium est omnino, ut qui aliis viam ostendit, ipse eam primus calcat. Neque aliud magis ineptum videtur quām aliis onus imponere, quod tutè digitulo attingere nolis.

^h Inani.] Dixi antea Tribunis à Syllâ in- ane nomen relictum esse.

ⁱ Vim.] De Tribunitiâ potestate loquitur, quā non ad populi subsidium sed ad potentiorum gratiam promerendam, plerumque Tri- buni abutebantur.

Etiam, & imperia sua gratiā, aut spe, aut præmiis in vos convertere; meliusque habent, mercede delinquere, quām gratis recte facere. Itaque omnes concessere jam in paucorum dominationem, qui ^a per militare nomen, ærarium, exercitus, regna, provincias occupavere, & ^b arcem habent ex spoliis vestris: cūm interim, more pecorum, ^c vos multitudo singulis ^d habendos, fruendosque præbetis, exuti omnibus, quæ majores reliquere: ^e nisi quia vosmet ipsi per suffragia, uti præsidet olim, nunc ^f dominos destinatis. Itaque concessere ^g illuc omnes: & mox, si vestra receperitis, ad vos redibunt plerique. Raris enim animus est ad ea quæ placent defendenda. Cæteri ^b validiorum sunt. ^z An dubium habetis, ne officere quid vobis uno animo pergentibus possit, quos languidos socordesque pertinuere? ⁱ nisi forte C. Cotta ex ^k fæctione mediâ consul, aliter quām metu jura ^l quædam tribunis pleb. restituit; ^m &

I N T E R P R E T A T I O.

¹ *Paucis enim ex vobis animus est ad ea defendenda & tuenda, quæ vobis placent: Cæteri stant à partibus validiorum.*

² *An veremini ne aliquid possit*

vobis nocere, quando uno animo idem optabit & efficiet, vobis, inquam, quos languidos & socordes pauci nobiles maxime reformidaverunt.

N O T A E.

^a *Per militare nomen.]* Id est, quia dicuntur Imperatores; specie enim obeundi muniris quodlibet efficiunt.

^b *Arcem habent.]* Id est, tibi sunt quia vos spoliaverunt.

^c *Vos multitudo.]* Appositio est, quam vocant: Id est, vos multi es.

^d *Habendos.]* Vim vocis, & quicquid in ea invidiosum est tum demum intelliges, quando cogitabis quomodo brutis, quæ in nostrâ sunt potestate, utamur & abutamur. Nihil magis ad commovendos animos efficax esse potuit.

^e *Nisi.]* Excipit ironice quod ipsos maximè mordeat & percellat.

^f *Dominos.]* Dominus respectum habet ad servum; adeoque quod gravissimum erat Romanis his Tribunus noster objecit; quod scilicet sibi ipsi catenas nectarent.

^g *Illuc. In paucorum partes.*

^h *Validiorum.]* Paucorum nobilem.

ⁱ *Nisi forte.]* Ea ironice internectit, quibus quod intendit maxime conficiatur.

^k *Fæctione.]* Postquam scilicet, Respublica per Syllam ejusque satellites, tota in paucorum manus devenisset.

¹ *Quædam.]* Legum ferendarum, concionis habendæ jure Tribunos Sylla privaverat; Prohibuerat ne ad eos provocaretur, sanxerat insuper ut ne Tribuno aditus pareret ad alium Magistratum. Posterioris istud, altero à Syllæ obitu anno, C. Aurelius Cotta Consul abrogavit: Reliqua Pompeius post aliquot annos, in primo Consulatu restituit; quod etiam Sallustius supra admonuit.

^m *Et quamquam.]* Locus maxime difficultis, mihi quidem, nam alii præterierunt. In eo autem posita videtur difficultas, quod eo quo cæperat modo sententiam suam Macer non absolvit. Interrogative initio proposuerat, cum dixit, *An dubium habetis, &c.* Jam simpliciter rem ipsam concludit. Semotis itaque omnibus figuris, & iis quibus vir acer vibrantem orationem munivit, paucis sensum istius periodi, & scopum Autoris ita comprehendere, quasi Populum hoc modo alloquutus esset; *Nemo poterit vobis nocere, quando omnes in unum conspirabit, cūm vos paucos nobiles pertinuerint, factorumque & tyrannidis sua invidiam reformidaverint, vel eo ipso tempore quo unicum hominem pro vobis loqui ausum, perdidereint, & prius quām*

ⁿ *quam*

quamquam L. ^b Sicinius primus de potestate trib. loqui ausus, mussantibus vobis circumventus erat, tamen prius illi invidiam metuere, quam vos injuriæ pertæsum est. Quod ego nequeo satis mirari, Quirites. Nam spem frustrâ fuisse intellexistis. Sulla mortuo, qui scelestum imposuerat servitium, finem mali credebatis. Ortus est longè sævior Catulus. ^d Tumultus intercessit Bruto, & Æmilio Mamerco Coss. dein C. ^e Curio ad exitium usque insontis tribuni dominatus est. Lucullus superiore anno quantis animis ierit in L. ^f Quinctium, vidistis: quantæ denique nunc mihi turbæ concitantur! ^h quæ profectò incassum agerentur, si, prius quam vos serviundi finem, illi dominationis facturi erant: præsertim cùm his civilibus armis ^k dicta alia, sed certatum ^l utrumque de dominatione in vobis sit. Itaque cætera ^m ex licentiâ,

N O T A E.

vos eorum injuriæ, & vestri servitii tæduisset. Ut verò istius hominis mentem propius assequaris, & aculeos, quibus ille Populum perfrinxit, non sentias modò, sed videas, hæc, si placet, in iis quæ postea leviter attingam.

^a *Quamquam.*] Argumentum est quod volunt à minore ad majus: Quasi dicat, Nobiles vos timuerunt, etiam cum ille unicus vester devisor oppressus esset, qui, utpote in maximâ servitute, loqui ausus erat: Ergo maximè mentent quando vos omnes jura vestra repetere videbunt.

^b *Sicinius.*] Ità legendum ex vet. codice, & Alfonso, &c. Fuit hic Tribunus plebis.

^c *Mussantibus.*] Non potuit alio verbo melius eorum hominum exprimi socordia, qui cùm Reipublicæ damna & sentiunt & vident, alios tempestati objiciunt, ipsi latitant, itaque suum commodum vel in ipsâ peste quærant. Nebulones profecto in solas terras deportandi; cùm sibi tantum, in commune non confulere. Verùm ad rem. Ideo addidit vocem istam Autor noster, ut obviā iret Populi tacitæ objectioni; diceret enim, Oppressi sunt antebac qui nobis consuluerunt: Unum Tribunum nostrum ne quidem audire nobiles sustinuerunt: frustrâ itaque nos aliquid audebimus. Respondet Macer, Mussantibus, tacentibus & latitantibus vobis, oppressus est vester ille Tribunus; quod in posterum ne fiat, in manu vestrâ est.

^d *Tumultus.*] De quo vidimus, cuius autor Lepidus.

^e *Curio.*] Hic Consul fuit post Lepidum, anno altero.

^f *Quinctium.*] Hic quoque Syllæ acta rescindere aggressus est.

^g *Nunc.*] Hinc clarissimè tempus quo habita est haec concio, cognoscitur; Lucullo, scilicet, & Varo Consulibus: Quo anno Spartacus Gladiator plusquam servile, sed grave bellum, adversus Romanos movit; decennio ante Catilinæ conjurationem.

^h *Quæ profectò.*] De turbis loquitur, & omni molimine, quo pauci plebem opprimere festinabant.

ⁱ *Si prius.*] Sensus est, si verba ex orationis texturâ abstrahas. *Frustra speratis nobiles vobis* quicquam de servitio vestro remisfuros, nisi vosmet ipsi jugum excusseritis; quandoquidem illi in eo sunt toti, ut vobis majus onus imponant, quantumvis illis usque & usque obsequentes fueritis.

^k *Dicta alia.*] Id est, aliud prætexerunt.

^l *Utrumque.*] Cave ità intelligas, quasi hinc pauci nobiles, illinc steterint Tribuni, aut quicunque jura populi reposcebant: Sed intelligendum est, omnes qui Rempublicam agitaverunt, quicunque tandem illi fuerint, id unum quæsivisse, ut Populo servitium imponerent, & ipsi dominarentur.

^m *Ex licentiâ.*] Deploratus est Reipublicæ status, quando cuivis, quia & alii impunè faciunt, male facere licet.

aut odio, aut avaritiā ⁱ in tempus ^a arsere. ^b Permansit una res modò, quæ utrumque ^c quæsita est, & erepta in posterum, vis tribunitia, telum à majoribus ^d libertati paratum, quod ego vos moneo, quæsoque ut animadvertis; neu nomina rerum ^e ad ignaviam mutantes, otium pro servitio appellatis, ^f quo jam ipso frui, ^g si vera & honesta ^h flagitium superaverit, non est ⁱ conditio: ^k suisset, si omnino quiessetis. Nunc animum advortite: &, nisi viceritis, quoniam omnis injuria ^l gravitate tutior est, artius habebunt. Quid censes igitur? aliquis vestrū subjecerit. Primum omnium omittendum morem hunc quem agitis, ^m impigræ linguae, animi ignavi, non ultra concionis locum memo-

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Itaque cætera maximo cum affectu quæsita sunt, secundum licentiam, aut odium, aut avaritiam, pro aliquo tempore.

N O T A E.

^a Arsere.] Id est, quamquam durissima, tamen prætererunt.

^b Permansit.] Id est, unum remansit semper, quod rixæ perpetuae ansam dedit.

^c Quæsita.] Hoc dicit, Syllam, Catulum, Curionem, Lucullum, singulos denique, per ea tempora, pacis & boni publici specie, civiles discordias movisse; cum illud modò quæsivissent, quâ ratione, Plebi ademtâ Tribunitiâ potestate, & Tribunis defensoribus, eâ placidâ ad arbitrium uterentur. Jocus est itaque verborum, in re maximè seriâ, cum dicit; remansisse & quæstum esse id ipsum quod erexit.

^d Libertati.] Antea vidimus, quod à Patribus opprimeretur, secessisse plebem, eoque defensores sibi parasse tribunos.

^e Ad ignaviam.] Id est ut sociorū venitiae honestis nominibus patrocinemini.

^f Quo.] Hic est sensus, Si per maximum flagitium, cum quo nunc agitis statum, cum durum sit servitium, otium appellare libet, ne eo quidem jam frui licebit, cum vestros Dominos, paucos nobiles scilicet, eorum detractione imperium, per Tribunos jugum quod imposuerant excutere conati, i.e. vos irritaveritis.

^g Si vera.] Id est, si per flagitium, omnino servitio vestro otii nomen imponere vultis.

^h Flagitium.] Flagitium dicit, nomina rerum commutare; & servitium otium appell-

lare. Maximè est certè, quandoquidem per nomina res quoque, quoad nos, mutantur. Unde Cato, in suâ illâ adversus Catilinam admirabili oratione, *Quia, bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo vocatur; eo respublica in extremo sita est.* Quam pestiferum, quâmq[ue] penetrabile adolescentium præsertim animis, illo seelere, vocabulorum, dico permutatione, virus infilletur; dici non potest.

ⁱ Conditio.] Terminus est juris: Hic vero idem valet quod status, locus, aut aliquid simile. Non est conditio, id est, Non licet.

^k Suisset.] Conditio scilicet.

^l Gravitate.] Omnipotè: Nosque illud maximè, ut principiis obtemperemus admonet; neque cuiquam malum intentemus, neque à quoquam, quando licet, intentatum admittamus. Rixa enim rixam, dolus dolum trahit: neque finis ullus esse potest certaminum, donec dissidentium alter, aut sapienter, quod rarum est, litibus desistat; aut per vim ab altero frangatur & opprimatur.

^m Impigræ.] Populus sic est, Gerro, Iners, &c. Sed ab earum rerum, quas tractamus, cognitione, omnis nostra actio initium sumit, atque in eâ fundamentum habet sapientia politica. Ideo dico, ne quis, quod pronum est, ex ingenio suo cæteros metatur.

res libertatis. ^a Dein, ne vos ad ^b virilia illa vocem, quò tribunis plebei mandando patricium magistratum, ^c libera ab auctoribus patriciis suffragia majores vestri paravere: ^d quamvis Quirites, in vobis sit, uti, ^e quæ jussa nunc pro aliis toleratis, pro vobis agere aut non agere certè possitis. ^f Jovem aut alium quem deum consultorem expectatis? magna illa consulum imperia & patrum decreta, ^g vos, exsequendo rata efficitis, Quirites: ultroque licentiam in vos auctum atque adjutum properatis. ^h Neque ego vos ultum injurias hortor; magis uti requiem capitis: neque discordias, ut ⁱ illi criminantur, sed earum finem volens jure gentium ^k res repeto: &, si pertinaciter retinebunt, non arma, neque secessionem, ^l tantummodo ne amplius sanguinem vestrum præbeatis censeo. Gerant, habentque suo modo imperia; quærant triumphos: Mithridatem, Sertorium & reliquias exulum persequantur cum ^m imaginibus suis. Absit periculum & labos, quibus nulla pars

INTERPRETATIO.

¹ Dein, Postquam de ineptâ virilia, quo qua re, majores vestri ratione in mentem venit, suffragia libera ab auctoribus patriciis mandando, eo ipso tempore quo decreta suis commiserunt, Tribunis vosque admonui, ut immutato more, tardi sitis ad loquendum, ne nolite ut vocem & impellam vos ad illa plebis Magistratum Patricium.

NOTÆ.

a Dein.] Opus fuit, ut sensus apertus es-
set, paulo fusiū interpretationem instituere.

b Virilia.] Loquitur de populi à patribus secessione.

c Libera.] Antea vidimus frustâ fuisse patres, qui Metello Provinciam Numidiam de-
cereverant, cùm postea eandem populus Mario
julserit.

d Quamvis.] Id unum studet hic noster tribunus, ut plebem commoveat; at perplexâ suâ oratione, quod cupit magis divinandum relinquit, quâm aperte exponit. Prohibet, ut quid sit agendum indicet; fugam simulat, ut pugnæ locum inveniat.

e Quæ jussa.] Bellum intellige, sanguinem suum profundere, &c. ad quæ populus adgebat. Sensus vero totius periodi hic esse videtur, Nolo vos ad arma impellere, quamquam vobis liberum est videre, an vos, qui pro aliorum tyrannide tertos labores toleratis, eosdem pro vobis, & vestrâ libertate sumere velitis.

f Jovem.] Satis superque plebem arrexe-
rat, adeoque nunc ipsam agitat. Nam idq;

istud paratum est; quasi dicat; Me indignabundi, tanquam in re desperatâ quid ego sentiam, interrogatis, atque Jovis oraculo opus habere videmini? Ridiculi, annon res ipsa clarissima est, cuique nota.

g Vos.] Populum dicit, per militare obsequium Imperatores suos magnos facere, sine quo inane nomen tantum obtinerent.

h Neque ego.] Imò id unum revera studebat.

i Illi.] Pauci nobiles.

k Res.] Potestatem Tribunitiam, & ju-
ra; ut postea per suffragia sua, quem vellet,
Populus rebus præficeret.

l Tantummodo.] At illud tantummodo omnia secum trahit, & potentioribus sanguinem vimque omnem adimit.

m Imaginibus.] Utinam verò hodie Macer aliquis exoriretur, qui inerti & impudenti nobilitati non istud modò ingereret, sed eo, vanissimos homines, de quibus tantum verba facio, ad Parentum virtutes compelle-
ret.

fructus est; ^a nisi forte repentina ista frumentaria ^b lege munia vestra pensantur. Quā tamen quinis modiis ^c libertatem omnium æstumavere, qui profecto ^d non amplius possunt alimentis carceris. Namque ut illis exiguitate mors ^e prohibetur; senescunt vires; sic neque absolvit curā familiari ^f tam parva res: & ignavissimi quique tenuissimā spe ^g frustrantur: quæ tamen quamvis ampla, quoniam ^h servitii pretium ostentaretur, cujus torpedinis erat decipi & vestrarum rerum ultro ⁱ injuriā gratiam debere? ^j Namque alio modo, neque valent in universos, neque conabuntur. ^k Cavendus tamen dolus est. ^l Itaque simul comparant

I N T E R P R E T A T I O.

^l Qua tamen lege æstimaverunt qui profecto non amplius possunt libertatem omnium quinis modiis, prodeesse quàm alimenta carceris.

N O T A E.

^a Nisi fortè.] Jam sæpius ejusmodi, quibus isti gaudent, vidimus ironias: Populum verò nisi libertatem suam vindicet, pro vilibus mancipiis habet, quibus, demensum suum si præbeatur, quivis facile ad nutum uti posset.

^b Lege.] Hinc, latam fuisse aliquam, pro frumento in populum distribuendo, clarum est.

^c Libertatem omnium.] Nihil fingi poterat magis invidi sum; quinque enim modios, singulis mensibus pro demenso servis metiebantur. Neque verò res ipsa modo, sed voces ipsæ individiam faciunt; dixit enim omnium libertatem carceris alimentis æstimatam.

^d Prohibetur.] Intellige tantum, Id est, non amplius possunt hæc alimenta quàm mortem prohibere.

^e Tam parva res.] Dicit quinque modios familiæ alendæ non satis esse.

^f Frustrantur.] Decipiuntur. Istud vero maximo artificio intextum est: Non enim modò Plebem, lege frumentariâ, à Patribus in fraudem illætam esse dicit, sed assentando etiam per vocem maximè contumeliosam, quando dicit ignavissimos frustrari quasi scilicet arbitraretur paucissimos in eum dolum incidisse, Plebem tandem ex illo Patrum laqueo retrahit. Non est certè minimi momenti, ad impellendum homines, ad virtutem, illis ingenitam esse simulare: Eo modo impunè licet ea vitia, quæ illi defenderent, infectari.

^g Servitii pretium.] De quinque modiis agit; atque indicat, libertatem quā à nobilibus plebeii intercludebantur, nullo posse pretio compensari.

^h Injuria.] Perinde est ac si diceret, Frumentum quod vobis isti pollicentur, vestrum est; illud in vos pro servitio vestro quasi mancipia effetis, distribuunt. An usque adeo ignavi eritis, ut sponte contumeliam tantam pro gratiâ in super accipiotis?

ⁱ Namque.] Rationem redit, quamobrem, per maximam socordiam, frumentum, servitutis pretium, non oporteat à Patribus accipere; Quia, scilicet, illi per id tantum Plebi jugum imponere conentur.

^k Cavendus.] Nobiles dixit aliter quàm per populi socordiam imperium retinere nequidem conari; De eo nunc quodammodo aliquid excipit; Populumque ut caveat dolos admonet.

^l Itaque.] Sensus pendet; hic tamen ut neque alibi, nihil muto, prout fecerunt alii ad libitum per totam hanc Orationem; quia, scilicet, me nescire malim dicere, quàm quidlibet formiare. Quis igitur sensus? Dicam quod videtur. Id unum studuit hic Tribunus noster, ut Populum erigeret, atque eò impelleret ut Tribuniciae potestatis omnia jura revocaret. Durum verò videbatur; quod Pompeium omnes metuerent, neque metum angere opus fuit. Ille igitur arte tractat Populum, (quod postmodum magis patebit) & obiter illud in quo hæc posset, attingit:

delenimenta, & differunt vos in adventum Cn. Pompeii; quem ipsum ubi pertimuere, ^b sublatum in cervices suas, mox demto metu lacerant. Neque eos pudet vindices, ^c uti se ferunt, libertatis, tot viros sine ^d uno, aut ^e remittere injuriam non audere, aut ^f jus non posse defendere. Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium tantæ gloriæ adolescentem malle principem ^g volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium, ^h auctoremque in primis fore tribunitiae potestatis. Verùm, Quirites, antea singuli cives in pluribus, non in uno cuncti ⁱ præsidia habebatis: neque mortalium quisquam dare, aut eripere, talia unus poterat. Itaque verborum satis dictum est. Neque enim ^j ignorantis res claudit. Verùm occupavit vos nescio quæ torpedo, quia neque ^k gloriâ movemini, neque flagitio: cunctaque præsenti ignaviâ mutastis: abunde libertatem rati, quia ^m tergis abstinetur, & hoc ire licet atque illuc, ⁿ munere ditium dominorum. ^o Atque hæc eadem non fiunt agrestibus; sed cœduntur, inter potentium inimicitias, donoque dantur in

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Neque enim res frustrat vos ignaros.

N O T A E.

imò de isto Pompeii metu, quasi in eo Patrum dolus positus esset, agit. Dico igitur, ex hominis ingenio, cuius mens est involvere & obscurare, vocem itaque esse exponendam, ejusque vim, per respectum ad scopum magis quam ad orationem, esse intelligendam. Puta, si voles, transitionem esse, vel proximè ad hanc sententiam referri, Patres vobis parant dosos; Itaque, &c. hæc enim propositio in illâ alterâ includitur, Cavendum tamen do-
lus est.

a Delenimenta.] Illud est quod propriè dicitur des adoucissens; sed magis politicè, des biaus, ménagemens.

b Sublatum.] Ferunt, supple, aut aliquid simile. Impetus vero auget orationis hæc ellipsis: atque adeò metuētum, sed maximè diffundantium applausus audire videor.

c Uti se ferunt.] Id est, prout volunt bari.

d Uno.] Pompeio.

e Remittere injuriam.] Id est, Plebi jus suum, & Tribunitia potestati suam autoritatem reddere.

f Jus non posse defendere.] Id est, non posse Plebi cordate resistere; vel, eidem, omnem au-
toritatem penes Senatum esse, non posse aperte declarare.

g Volentibus.] Quando, scilicet, liberis omnium suffragiis, vobis licebit, per Tribunos vestros, ipsum Pompeium rebus præfere.

h Auctoremque.] Ipse Pompeius Tribunitiam potestatem postea restituit; eundemque restitutæ pœnituit.

i Præsidia.] Innuit regiam dignitatem aut tyrannidem induci.

k Gloriâ.] Vestrâ, scil.

l Flagitio.] Inimicorum nebillum.

m Tergis.] Id est, quia Domini vestri in vos, ut in domestica mancipia, verberibus non sœviant.

n Munere.] Munus hoc maximè est inviolosum; supponit enim, penes eosdem esse dominos istas ambulationes prohibere: atque etiam invidiam auget vox ditium, quâ dominorum felicitatem ob oculos ponit.

o Atque.] Arbitror istud sibi objecisse Tribunum nostrum, ex parte eorum, qui cum extra urbem agerent, jus tamen habebant suffragii.

p Cœduntur.] Responso est, quæ maxime illos exasperare possit, ad quos dirigitur oratio, quasi cum stomacho diceret, Suntne illi multo feliores qui cœduntur? &c.

provincias magistratibus. Ità pugnatur, & vincitur à paucis: plebes, quodcumque accidit, pro victâ est; & in dies magis erit: si quidem majore curâ dominationem illi retinuerint, quam vos repetiveritis libertatem.

Postquam egressus angustias. *Messus.*

Ad Cyzicum perrexit firmatus animi. *Ex eodem.*

Ut sustinere corpora plerique nequeentes, ^a fessi, arma sua quisque stantes incumberent. *Idem, & Servius.*

Ac statim fugitivi, contra præceptum ducis, rapere, ad stuprum virgines, matronasque. *Nonius.*

Quibus à Sertorio triplices infidiae per idoneos saltus posita erant: ^b prima, quæ fonte venientes exciperet. *Servius.*

Ingens ipse virium atque animi. *Aruſianus.*

Locum nullum nisi in quo armati institissent. *Idem.*

At Oppius, postquam orans nihil proficiebat, timidè veste tectum pugionem expedire conatus, à Cottâ, Vulcioque impeditur. *Non. Pugio est brevis gladius.*

Castrisque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur. *Idem.*

Sed Pompeius à primâ adolescentiâ, sermone fautorum, similem fore se credens Alexandro regi, facta, consultaque ejus quidem æmulus erat. *Nonius.*

Dubius consilii. *Aruſianus.*

Post redditum eorum, quibus senatus belli Lepidani gratiam fecerat. *Idem.*

Quod ubi frustra tentatum est, socordiùs ire milites occéperè, non ^c aptis armis, ut in principio, & laxiore agmine. *Non.*

Atque eum Curio laudatum, accensumque præmiorum spe, quibus cum optavisset, ire jubet. *Idem.*

Eodem tempore Lentulus duplici acie locum editum multo sanguine suorum defensus, postquam ex sarcinis ^d paludamenta adstari, & delectæ cohortes intelligi cœpère. *Idem.*

Si nihil ante adventum suum inter plebem & patres convenisset, coram se daturum operam. *Prisc. l. xiv.*

Fine inguinum ingrediuntur mare. *Aruſianus.*

N O T A E.

^a *Feffi.*] Hanc vocem ex interpretatione additam tuisse Douza contendit; totumque fragmentum ex Frontone ita constituit. *Ut sustinere corpora nequeentes, arma sua quisque infans incumberet.*

^b *Prima.*] Nunc infidiae usurpant tantum

numero plurali.

^c *Aptis.*] Id est, aptatis & ad usum ex peditis.

^d *Paludamenta.*] Paludamentum vestis est militaris & imperatoria, plerumque coccinea;

quamquam etiam militibus tribuitur.

M.ª Antonius perdundæ pecuniæ genitus, vacuusque curis, nisi instantibus. *Idem.*

Muros successerant. *Idem.*

Saxaque ingentia, & ^b axe vinclæ trabes per primum incitabantur, axibusque eminebant in modum ^c ericii militaris ^d veruta binum pedum. *Non. Serv.*

Octavium mitem, & captum pedibus. *Arufianus.*

^e Igitur discubuere Sertorius inferior in medio, super eum L. ^f Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis; in summo Antonius, & infra scriba Sertorii Versius; & alter scriba Mæcenas in imo, medius inter Tarquitium, & dominum Perpennam. *Non. Serv.*

Quarum unam epistolam forte cum servo nacti prædatores Valeriani ^g scorpione in castra misere. *Nonnius.*

L I B E R IV.

T Cn. Lentulus patriciae gentis, collega ejus, cui cognomen Clodiano fuit, per incertum stolidior an vanior, legem de pecuniâ, quam Sulla emtoribus bonorum remiserat, exigunda, promulgavit. *Agellius, l. xviii. cap. iv.*

Omnes, quibus ætas senecto corpore, animus militaris erat. *Prisc. l. ix, & x.*

N O T A E.

^a Antonius.] Hic Pater fuit Triumviri, qui re adversus Cretones male gestâ, morbo inferiuit. Homo fuit nullius virtutis, qui Cottæ Consulis & Cethegi gratiâ, oræ maritimæ curationem nactus, Siciliam & Provincias omnes depopulatus est.

^b Axe.] Turnebus legit, *Axe vinclæ orbæ.*

^c Ericii.] Ericius machina est bellica, verutis seu majoribus clavis undique horrida.

^d Veruta.] Verutum spiculi seu jaculi species est; vel etiam quod vulgo ensis laminam vocant. *La lame d'une épée.*

^e Igitur.] Ut fragmentum istud intelligatur, sciendum est, quod optimè enarrat doctissimus Salmasius, tres fuisse lectulos quibus accumbabant veteres, cum cibum sumerent, summus, scilicet; medius, & imus. Dominus convivii in primo loco tertii seu imi lecti

accubabat: Locus honestissimus ultimus erat secundi, five medii lecti, quod convivii Dominum contingere, ut docet Plutarchus. His bene intellectis, nulla supereft in hoc fragmento difficultas. Sertorius honoratissimum locum occupaverit, cui proximus erat in eodem lecto, medio scilicet, Fabius Hispaniensis. In summo lecto erant Antonius & Versius, duo tantum, sicut & in medio lecto. In tertio verò & imo, superior erat Dominus convivii Perpenna, scriba Mæcenas deinde, & Tarquitius ultimus.

^f Fabius.] Hujus plurimam mentionem esse in numismatibus, quamquam nulla sit in libris veteribus, testatur Carrio.

^g Scorpione.] Scorpio species erat ballistæ, sed minor quam Vegetius *Manuballistam* dicit vocari.

Dein

Dein lenitâ jam irâ, postero die liberalibus verbis permulctâ sunt. *Idem, l. ix.*

Implicitæ rates ministeria prohibebant. *Idem, ibidem.*

Igitur legiones pridie in monte positas arcessivit. *Idem, l. x.*

Anxius animi, atque incertus. *Arusian.*

Magnam exorsus orationem. *Idem.*

Impotens, & nimius animi est. *Idem.*

^a Amisumque ^b assideri sine prœliis audiebat. *Prisc. l. viii. Obsides & assideo activa sunt; faciunt enim Assideor & obsideor.*

Qui quidem mos, uti tabes, in urbem conjectus. *Festus.*

Castella ^c custodiâs thesaurorum in deditio[n]em acciperentur.

Serv. Caris. l. i.

Reliqua cadavera salita. *Diomedes, lib. i. cap. iv.*

Epistola Regis Mithridatis scripta ad Regem Arsacem.

REX MITHRIDATES REGI ^d ARSACI. S. Omnes, qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, licetne tum pacem agere. Dein quod quæritur, satîsne pium, tutum, gloriosum, an indecorum sit. Tibi, perpetuâ pace frui licet, nisi hostes ^e opportuni, & scelestissimi. Egregia fama, si Romanos oppresseris, futura est. ^f Neque petere audeam societatem; & frustra mala mea cum tuis bonis misceri sperem. Atque ea, quæ temorari posse videntur, ^g ira in Tigranem recentis belli, & meæ res parùm prosperæ, si vera æstumare voles, maxumè hortabuntur. Ille enim obnoxius, qualem tu voles, societatem accipiet: mihi fortuna, multis rebus ereptis, usum dedit bene suadendi: &, quod florentibus optabile est, ego ^h non validissimus præbeo exemplum, quo rectius tua componas. Namque Roma-

N O T A E.

^a *Amisumque.*] Amisus Galatiæ oppidum.

^b *Affideri.*] Pro *obsideri*.

^c *Custodias.*] Pro *cuſtodiæ*, Genitivus antiquus.

^d *Arsaci.*] Arsaces rex fuit Persarum, aut Parthorum, nam confunduntur apud antiquos Autores.

^e *Opportuni.*] Hic aliquid deesse arbitratur Douza, neque orationem cohædere. Eò vero recurrere ego non necesse habeo; quamquam enim non itâ statim sensus videatur apertus, bonus est tamen: Nam Arsaci rationem reddit Mithridates, quamobrem ille bellum adversus Romanos movere debeat: quia, sci-

licet, hostes habeat opportunos quosque cum licet, debeat profligare.

^f *Neque.*] Hic obscurior videtur sententia; neque tamen ideo quicquam mutare ausim: Nam voculam *frustrâ* si ex posteriore periodo membro buc retrahas optimè hæc omnia cohærebunt. *Nolle,* inquit, *frustrâ*, & nullo tuo commodo per societatem quam à te peto, bellum tuum minuere.

^g *Ira.*] Hinc Arsacem cum Tigrane bellum gessisse conjicias.

^h *Non validissimus.*] Quò spectet hæc oratio primâ fronte non appetet, patebit postea: Vult enim, per avaritiam & invidiam,

nis, cum nationibus, populis, regibus cunctis, una & ea vetus causa belli est, cupidus profundi imperii & divitiarum; quâ primum cum rege Macedonum Philippo bellum sumfere. Dum à Carthaginiensibus premebantur, amicitiam simulantes, ei subvenientem Antiochum concessionem Asiae per dolum avertere: ac mox a Philippo, Antiochus omni cis Taurum agro, ^b decem millibus talentorum spoliatus est. Persen deinde Philippi filium, post multa & varia certamina, apud ^c Samothracas deos acceptum in fidem, callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, ^d Insomniis occidere. ^d Eumenem, cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho, pacis mercedem; post, ^e Attalum custodem agri captivi sumtibus & contumelias ex rege miserorum servorum effecere: simulatoque impio testamento, ^g filium ejus Aristonicum, quia patrium regnum petiverat, hostium more per triumphum duxere: Asia ab ipsis obsessa est: postremo totam Bithyniam, ^h Nicomedem mortuo, diripuere, cum filius Nusæ, quam reginam appellaverant, genitus haud dubie esset. Nam quid ego me appelle? quem disjunctum undique regnis, & ⁱ tetrarchiis ab imperio eorum, quia fama erat, divitem, neque servitum esse, per Nicomedem bello laceraverunt, sceleris eorum haud ignarum, & ea, quæ accidere, testatum, antea, ^k Cretenses solos omnium liberos eâ tempestate, & regem ^l Ptolemæum. Atque ego ultus injurias, Nicomedem Bithyniâ expuli; Asiamque ^m spolium regis Antiochi recepi, & Græciæ demsi grave ⁿ servitium. Incepta mea postremus servorum ^o Archelaus, exercitu pro-

NOTÆ.

bellum potentissimis indicere Romanos, ut eorum divitias expilent, &c.

^a *Philippo.*] Cave itâ intelligas, quasi an intentibus Romanis, Antiochum Philippus spoliaverit; nam hæc oratio ambigua est: Verum id puta, quod historia testatur, Antiochum post Philippum à Romanis debellatum, regni parte etiam multatum fuisse.

^b *Decem.*] Livius & Appianus quindecim dicunt.

^c *Samothracas.*] Samos vel Samothrace insula est maris Ægei, ad prospectum Thraciæ, versus Orientem. Hunc verò locum explicabit Florus, cuius verba refero. *Absens ergo* (de Perse loquitur) *victus fugit in maria insulamque Samotracem, fretus celebri religione, quæ templæ & aræ possent defendere quem nec mantes sui, nec arma potuissent.*

^d *Insomniis.*] Probatur istud ex Diodoro, qui eum somno, à custodibus quos offenderat, cum in carcere, Romæ detineretur, prohibitiū fuisse refert.

^e *Eumenem.*] Rex fuit Pergami in Asia.

^f *Attalum.*] Hic Pergami rex fuit ultimus.

^g *Filium.*] Alii aliter: Florus regii sanguinis ferocem juvenem dicit, Justinus filium Eumenis.

^h *Nicomedes.*] Populum Romanum fecerat hæredem.

ⁱ *Tetrarchiis.*] Tetrarchia quarta est pars regni, aut cuiuspiam Provinciæ.

^k *Cretenses.*] Creta, hodie Candie, Medi terranei insula notissima, unde Cretenses.

^l *Ptolemæum.*] Rex fuit Ægypti.

^m *Spolium.*] Id est, eam Asiae partem quæ Antiochus à Romanis spoliatus fuerat.

ⁿ *Servitium.*] Quo premebatur à Romanis.

^o *Archelaus.*] Unus fuit ex Mithridatis discubis, quem ingenti instructum exercitu, parvâ manu Sylla apud Chæroneam cecidit.

dito,

dito, impedivit: illique, quos ignavia aut ^a prava calliditas, ut
^b meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas
solvunt. Ptolemæus precio diem belli ^c prolatat. Cretenses im-
pugnati semel jam, neque finem ^c nisi excidio habituri. Equi-
dem cum mihi ob ^d ipsorum interna mala dilata proœlia magis
quam pacem datam intellegarem; abnuente Tigrane, qui mea-
dicta serò probat, te remoto procul, omnibus ^e aliis obnoxiiis, rur-
sus tamen bellum cœpi: Marcumque Cottam Romanum ducem
apud ^f Chalcedona terrâ fudi: mari exui classe pulcerrumâ. A-
pud ^g Cyzicum magno cum exercitu in obsidione moranti frumen-
tum defuit, nullo ^h circumadnitente: simul hiems mari prohibebat.
Ita, ⁱ sine vi hostium regredi coactus, in patrium regnum,
naufragiis apud ^j Param, & ^k Heracleam, militum op-
tumos cum classibus amisí. Restituto deinde apud ^l Cabira ex-
ercitu, & variis inter me atque Lucullum proœliis, inopia rufus
ambos incessit. Illi suberat regnum ^m Ariobarzanis bello intactum:
ego vastatis circùm omnibus locis, in ⁿ Armeniam concessi: secu-
tique Romani, non me, sed morem suum omnia regna subver-
di; quia multitudinem artis locis pugna prohibuere, impruden-

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Et illi quos ignavia aut prava
calliditas avertit ab armis, ut
tuti essent meis laboribus, solvunt
pœnas acerbissimas.

² Ptolemæus profert diem belli

argento.

³ Frumentum mihi defuit, cum
nullus circum me adjuvaret, dum
ego commorarer magno cum exerci-
tu in obsidione apud Cyzicum.

N O T A E.

^a Prava calliditas.] De iis loquitur qui ipsi-
sum, quandiu opes suas adversus Romanos
contererit, quieti cernerent, aut eo etiam au-
gerentur. Prava est profectò ea calliditas;
nam ille qui potentior est, postquam hunc aut
illum bello minorem opprescit, victoriâ utens,
alios majore etiam impetu invadit.

^b Ut meis laboribus.] Aliis regibus à Ro-
manis nihil fuisse metuendum innuit, ipsum
si levissimis auxiliis adjuvissent.

^c Nisi.] Isthuc confirmat Florus; Ro-
manos enim fatetur, solâ nobilem insulam vin-
cendi cupiditate, bellum Creticum fecisse.

^d Ipsorum Romanorum.] Nam bellum Mi-
thridaticum illis temporibus gestum est, qui-
bus Respubliea civilibus armis, maximè per
Marium, Syllam, Sertorium, aliosque con-
flictabatur.

^e Aliis obnoxiiis.] Id est, se se Romanorum
imperio submittentibus.

^f Chalcedona.] Chalcedoni, vel ut alii
scribunt, Chalcedone, urbs est Asiatica ad
Bosphorus Thraciæ.

^g Cyzicum.] Cyzicus urbs est & insula, vel;
ut alius placet, peninsula ad Propontidem.

^h Sine vi.] Non istud dicunt Romanæ hi-
storiæ scriptores: Imò Plutarchus Lucullum
testatur, non sine Mithridatis magnâ clade,
Cyzico eum depulisse.

ⁱ Param.] Locus maritimus circa Helle-
pontum aut Euxinum mare.

^k Heracleam.] Urbs est Bithyniae ad Pon-
tum Euxinum.

^l Cabira.] Inferioris Asiae oppidum Ste-
phano. Plutarchus alicubi circa Myiam col-
locat.

^m Ariobarzanis.] Rex fuit Cappadociae.

ⁿ Armenia.] Armenia notissima est Asia
regio, inter Cappadociam & mare Caspium;
cujus pars hodie dicitur Turcomanie.

tiam

iam Tigranis pro victoriâ ostentant. Nunc quæso considera, nos
is oppressis utrum firmorem te ad resistendum, an finem belli
uturum putas? scio euidem tibi magnas opes, virorum, armo-
rum, & auri esse: &, eâ re à nobis ad societatem, ab illis ad præ-
am peteris. Cæterum consilium est Tigranis, ^a regno integro,
neis militibus belli prudentibus, procul ab domo, parvo labore;
per nostra corpora bellum confidere: quando neque vincere, neque
vinci sine tuo periculo possimus. An ignoras, Romanos, post-
quam ad occidentem pergentibus finem ^b Oceanus fecit, arma
nuc convertisse; neque quicquam à ^c principio nisi raptum ha-
bere, domum, ^d conjuges, agros, imperium; convenas, olim sine
patriâ, sine parentibus, peste conditos orbis terrarum? quibus non
humana ulla, neque divina obstant, quin socios, amicos, procul
uxtâque fitos, inopes potentisque trahant, excidantque; omnia-
que ^e non serva, & maxumè regna, hostilia ducant. ^f Namque
pauci libertatem, pars magna justos dominos volunt: nos suspecti
sumus æmuli & in tempore vindices affuturi. Tu verò, cui ^g Se-
leucia maxima urbium, regnumque Perfidis inclitis divitiis est,
quid ab illis, nisi dolum in præsens, & postea bellum exspectas?
Romani in omnis arma habent, acerruma in eos quibus vicitis
spolia maxima sunt: audendo & fallendo, & bella ex bellis se-
rendo, magni facti. Per hunc morem extinguent omnia, aut
occident ⁱ quod difficile non est, si tu ^k Mesopotamiâ, nos
Armeniâ circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis:
fortuna autem nostris vitiis adhuc incolumis: Teque illa fama
sequetur, auxilio profectum magnis regibus, latrones gentium op-
pressisse. Quod uti facias monec, hortorque, neu malis pernicie
nostrâ ^m unum imperium prolatare quam societate vitor fieri.

N O T Æ.

^a Regno.] Intelligo de regno Arsacis.

^b Oceanus.] De Atlantico intellige, quo terminatur Hispania.

^c A principio.] Romam primò latronum receptaculum magis quam urbem fuisse neminem latet.

^d Conjuges.] Illi enim per dolum, simulacris ludis equestribus, Sabinas rapuerunt.

^e Nou serva.] Id est, quæ ab ipsis servitute effient oppressa.

^f Namque.] Aliter & magis ex nostro modo ita scribas. Cum enim pauci inter homines statu populari gaudeant, sed regiam dominationem querant, nos suspecti sumus æmuli,

^g Seleucia.] Hæc est, proculdubio, quæ non semel apud scriptores antiquos cum Babylone confunditur, quod ejus opes ex-

hauserit, in proximo sita, ad ripam Tigridis.

^h Occident.] Ipsi peribunt.

ⁱ Quod difficile.] De Romano excidio loquitur; quod semper quæsivit Mithridates.

^k Mesopotamia.] Astre regio inter Tigrim & Euphratrem: Hodie Diarbech.

^l Fortuna.] Istud parenthesi includendum, quod per dolorem effert Mithridates, qui saepius Romanorum ruinam animo præsumserat.

^m Unum.] Alii legunt, tuum imperium: alii tua, vetus vero editio optimè, ut videatur, tuam (ruinam, scilicet, aut perniciem) prolatare, id est, differre. Si tamen unum imperium retineas, prolatare pro ampliare, possum erit.

Curio a Vulcanaliorum die ibidem moratus. Nonius de mutata declinatione. Caris. l. i.

Scalas pares mœnium altitudine. *Arusianus.*

Dissidere inter se cœpere, neque ^b in medium consultare. *Idem.*

Multisque suspicionibus volentia plebi facturus videbatur. *Nonius. Volentia, quæ plebs vellet.*

Suspectusque fuit, incertum verò an per negligentiam, societatem prædarum cum latronibus composuisse. *Id. Componere, conjungere.*

Collegam minorem, & sui cultorem exspectans. *Arusianus.*

Quam maxumis itineribus per regnum Ariobarzanis contendit ad flumen ^c Euphratēm; quā in parte Cappadocia ab Armenia disjungitur. Et quamquam ad id naves ^d codicariæ occulto per hiemem fabricatæ aderant. *Nonius. Codicariæ naves, quæ in flumine usui esse possunt.*

Qui prætergrediebantur equites cataphracti, ^e ferrea omni specie. *Idem.*

Cūm interim, lumine etiam tum incerto, duæ Galliæ mulieres conventum vitantes ad ^f menstrua solvenda montem ascendunt. *Idem.*

^g Pluteosque rescindit, ac munitiones demolitur; locoque summo potitur: *Idem. Demoliri est diruere.*

Exercitum dimisit ut primūm Alpes digressus est. *Arusianus.*

Tetrarchas, regesque territos animi firmavit. *Idem.*

Simul eos, & cunctos jam inclinatos laxitate loci, plures cohortes atque omnes, ut in secundâ re, pariter acrè invadunt. *Nonius.*

Hi locorum perigrinari, soliti nectere ex viminibus vasa agrestia, ibi tum, quod inopia scutorum fuerat, ad eam artem se quisque in formam parmæ equestris armabat. *Nonius. Parma est scutum breve.*

De pecore coria recens detracta, quasi glutino adolescebant. *Carisius, l. i. Servius.*

Avidior modò properandi factus. *Arusianus.*

Consilii æger. *Idem.*

Reversi postero die, multa, quæ properantes deseruerant in casulis nacti, cūm se ibi cibo, vinoque læti invitarent. *Nonius. Invitare est repleri.*

Atque hiavit humus multa, vasta & profunda. *Idem, Hiare, aperiri.*

N O T A E.

^a *Vulcanaliorum.] Vulcanalia, dies erant muniti erant.*

Vulcano festi.

^b *In medium.] Id est, in commune.*

^c *Euphratēm.] Euphrates fluvius est Asia nobilissimus.*

^d *Codicariæ.] Id est, secundum Festum ex tabulis crassioribus facta.*

^e *Ferrea.] Equi enim & ipsi ferreis laminis*

^f *Menstrua.] Id est, Sacra quæ quoque menses peragerentur: Idque prolixè & Liphii sententiâ, & Plutarchi auctoritate Douza confirmat.*

^g *Pluteosque.] Plutei machinæ erant bellicæ, corio intectæ, quorum usus idem pro qui vinearum, ad muros suffodiendos.*

Rursus jumenta nacti ad oppidum ire contendunt. *Nonius.*

Ubi se laniata navgia fundo emergunt. *Arusianus.*

Tum verò Bithyni propinquantes jam annem ^a Tartanium.

Idem.

^b Eos qui hoc malum publicum clandestinis conciliis comparaverunt. *Nonius.*

In quis notissimum quisque, aut malo dependens verberabatur, aut immutilato corpore improbo patibulo eminens affigebatur, *Idem. Patibulum est crux.*

Ad Siciliam vergens faucibus, non amp'ius patet milibus v. & xxx. *Messus.*

Clausi lateribus ^c pedem. *Idem.*

Naphthas. *Probus Catholicis.*

L I B E R V.

T Lucullus, auditio Q. ^d Marcium Regem pro consule per ^e Lycaoniam cum tribus legionibus in ^f Ciliciam tendere. *Priscianus l. xviii.*

Legiones Valerianæ comperto, ^g lege Gabiniâ Bithyniam, & Pontum consuli datam : ^h missos esse. *Idem, ibidem.*

Regem aversabatur. *Arusianus.*

N O T A E.

^a *Tartanum.*] In Bithyniâ.

^b *Eos.*] Fragmentum istud, non Sallustii, sed Sisenæ esse arbitratur Putchius ; ideo quod in Nonii vetustioribus manuscriptis illi ascribatur.

^c *Pedem.*] Quandoquidem Sallustii auctoritate confirmare studeat Fronto, probè oppidò ac Latinè dici *Altus pedes tot*, & quidem hunc locum citans ; optimè, ut videtur, vocem *altis* Sallustio Douza redonavit, legitque *clausi lateribus pedem altis*.

^d *Marcium Regem.*] Hic mortuo collegâ Metello, & eo qui in ejus locum suffectus fuit, solus Consulatum gessit.

^e *Lycaoniam.*] Minoris Asiae regio, in Cappadociâ.

^f *Ciliciam.*] Minoris Asiae regio ad Mediterraneum.

^g *Lege Gabiniâ.*] Gabinius Tribunus fuit plebis quo tempore Lucullus adversus Mithridatem bellum gerebat.

^h *Missos.*] Quidam, in manuscriptis probè & planè exaratum esse, *Consuli datam esse, missos esse*, testatur ; unde pro priori *esse, sepe rescriendum esse* putat ; deinde ut sensus absolvatur, *prætendentes supplet, aut causantes* ; ut ita legendum sit, *Sepe missos esse causantes.* Atque de Legionibus accipit quas Clodius per iram & invidiam sollicitavit, ut ne amplius Lucullum adversus Mithridatem sequerentur : Quibus ille persuasit ipsos missos, & à Sacramento liberos esse, cùm alium Im-

Caeteri negotia ^a sequebantur familiaria legatorum, aut tribu-
norum; & pars sua ^b commeatibus mercatis. *Nonius.*

Et uxori ejus frater erat. *Arusianus.*

Sæpe celebritatem nominis intelligo timentem. *Prisc.* l. xviii.

Video ingentia dona quæsitum ire properantem. *Idem, ibid.*

Nam si Pompeio ^c quid humani evenisset. *Arusianus.*

^d Quibus de cauiss Sullam in victoriâ dictatorem, equo descen-
dere, sibi uni assurgere de sellâ, caput aperire solitum. *Nonius,*
Arusianus, Servius.

N O T A E.

peratorem, Glabronem Consulem, ad Mi-
thridaticum bellum, Senatus mitteret. Cui
opinioni non possum planè non assentiri; nisi
quod, non Glabroni, sed Pompeio Mithrida-
ticum bellum mandatum invenio.

^a Sequebantur.] Eidem Anonymo, ex quo
priorum conjecturam decerpimus legendum vi-
detur *Exsequebantur.*

^b Commeatibus.] Id est, *Abeundi licentiâ*
pretio emâ.

^c Quid humani.] Mortem intellige, De
Pompeio autem videtur hic agi, quem Ca-
peratus, cùm præclarum quidem, sed nimium
liberæ Reipublicæ crederet, nolleque omnia
ut in eo uno reponerentur, haec verba in con-
cione legem dissuadens, adjecit, *Si quid huic
acciderit, quem in ejus locum substituetis?* ut
habet Paterculus.

^d Quibus de cauiss.] Hic iterum de Pom-
peio sermo est, cui uni Syllam assurgere soli-
tum Appianus tradidit. Quatuor vero fue-
runt, autore Servio, quæ apud Romanos ad
honorem pertinuerunt, *Equo defilire, Caput*
aperire, Viâ decidere, Assurgere.

C. Sa

C. Sallustii Crispi

F R A G M E N T A,

I N C E R T O R U M L I B R O R U M.

E^a inrumiendi po ——
b sublicibus cavata. ——
sent. *Festus.*

Cujus^c duas insulas propinquas inter se, & ^d decem stadium procul à Gadibus sitas, constabat suopte ingenio alimenta mortalibus gignere. *Nomius.*

^e Serum bellum in angustiis futurum. *Junius Philarg.* ad *Georg. Virgilii.*

Illi tertio mense pervenere in ^f Pontum multò celerius spe Mithridatis. *Arusianus.*

Ergo senati decreto serviendum ne sit. *Donatus Act. II. sc. II.*
Pompeius oris^g improbi, animoque inverecundo, *Suet. de clariis Gram. c. XV.*

N O T A E.

^a [Inrumiendi.] Id est, *lactandi*; quamquam omnes, quos quidem inspicere licuit, Excerptores, *Irrumare*, habent tantum, non *Inrumire*. Vox verò ista, execrandâ libidine, ad ohicenam traducta est.

^b [Sublicibus.] Sublicae trabes sunt longæ; quibus pons innitur. Sed, pro iis, *Festus* habet *sublices*, nomine, secundum aliquos, à *Voleis* mutuato.

^c [Duas insulas.] Quæ sint istæ nescire se fatetur *Ortelius*, nisi ex *Plutarchi Sertorio*, qui eas *Atlantidum* nomine describit; intelligit autem de duabus ex *Aforis*, *S. Michaëlis*, *Scilicet*, & *D. Mariæ*.

^d [Decem Stadium.] Idem *Ortelius* decem

millibus stadium ex *Plutarcho* rescribit.

^e [Serum.] Grammatici crudele atque *seruum* interpretantur; eodemque sensu apud *Virgilium*, & *Valerium Flaccum*, legitur.

^f [Pontum.] *Pontus Asiae minoris* *Provincia* ad mare *Euxinum*.

^g [Improbi.] Multis contendit *Douza probi* legendum esse; præsertim quod illud alterum sit contra omnium librorum auctoritatem; & à *Sallustii* scribendi ratione alienum: *Arbitratur* enim fieri non posse, ut aliquis ore sit improbo, qui non pariter animo inverecundo fuerit; adeoque *Sallustium* bis idem dixisse, si *improbi* scripserit. Prima ratio valet.

Simulans ^a sibi alvum purgari. *Isidorus* l. xi. in voce *Alvum*.
Serv. ad l. iii. *Aeneidos*.

Fecit ut nunciis confessim luguribus. *Carissius*, l. ii.

Communem habitum transgressus. *Priscianus*, l. xiv.

Inter arma civilia æqui boni famam petit. *Seneca*, l. xx.
epist. cxv.

Haud impigrè, neque inultus occiditur. *Donat. ad Andr. Ter.*
aet. i. sc. ii.

Festinantibus in summâ inopiâ patribus. *Idem ad Eunuch.*
aet. iv. sc. iii.

Hostes oppressi, aut delapsi forent. *Isidorus* l. xviii.

Exercitum argento fecit. *Seneca*, lib. xx. *epist. cxv.*

^b Togam paludamento mutavit. *Isidorus*, l. xix. *Serv.*

Hiero rex Syracusanorum bellum fecit. *Seneca*.

Ibi triennio frustrâ trito. *Servius ad iv Aeneidos.*

Oratio ^c C. Cottæ Consulis ad Populum.

Quirites, multa mihi pericula domi, militiæ multa aduersa fuisse: quorum alia toleravi, partim repuli deorum auxiliis, & virtute meâ: in quâ omnibus, neque animus negotio defuit, neque decretis labos. Malæ, secundæque res, ^d opes, non ingenium mihi mutabant. At contra in his miseriis cuncta me cum fortunâ deseruere. Præterea senectus, per se gravis, curam duplicat: cui misero, senectâ jam ætate, ne mortem quidem ^e honestam sperare licet. Nam, si parricida vestri sum, & ^f bis genitus hic deos Penates meos, patriamque & summum imperium ^f vilia habeo: quis mihi vivo cruciatus fatis est, aut quæ pœna mortuo? cum omnia ^g memorata apud inferos supplicia scelere meo ^h vici. A primâ adolesc.

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ *Malæ secundæque res mutabant mihi opes, non mutabant ingenium.*

N O T A E.

^a *Sibi.*] Servius habet, *Simulans alvum purgare*; quod magis est ex adstrictâ Sallustii oratione.

^b *Togam palud.*] Id est, *Pacem bello.*

^c *C. Cottæ.*] In quibusdam libris scriptum inveni *Cn. Cottæ*, quod fortè pro M. Cotta, scripturæ similitudine positum est. Uterque enim C. & M. ille quidem prior, hic anno sequenti Consul fuit: sed Marcum, non Caium, à Mithridate magnâ clade apud Chalcedonem cæsum fuisse constat, quod quidem haic oratione occasionem dedit.

^d *Honestam.*] Ille equidem post easum suum in civitatem receptus, etiam Consulatum suum peregit; attamen ne sibi per inimicorum do-

lum fraudi esset, quod fortunæ iniquitate evenerat, vir prudens reformatabat.

^e *Bis genitus.*] Hoc ideo dicit, quia, vietus, in civitatem receptus erat.

^f *Vilia babeo.*] Id est, *parùm iſſis omnibus consulo.* Sed terminis usus est causæ sua faventibus; minùs enim sit verisimile, ut quis summum imperium, quo gaudet, contemnat, quam ut parùm, ex officio Reipublicæ invigilet.

^g *Memorata.*] De his plurima apud Postas.

^h *Vici.*] Id est, *majus eſt scelus quā atrociſſimus inferorum pœniſ ſatiſ poſſit puni-*

ſcientia

scentiâ in ore vestro privatus, & in magistratibus egi : qui^a linguâ, qui consilio meo, qui pecuniâ voluêre, usi sunt : neque ego callidam facundiam, neque ingenium ad malefaciendum exercui : avidissimus privatæ gratiæ maxumas inimicitias pro republica suscepit : qui victus cum illa simul, cùm egens alienæ opis, plura mala expectarem, vos, Quirites, rursus mihi Patriam deos Penates, cum ingenti dignitate dedistis. Pro quibus beneficiis vix satis gratus videar, si singulis animam, ^b quam nequeo, concesserim. Nam vita & mors jura naturæ sunt ; uti sine dedecore cum ciyibus, fama & fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur. Consules nos fecistis, Quirites, ^b domi, bellique impeditissima repub. Namque ^c Imperatores Hispaniæ stipendium, milites, arma, frumentum poscunt : & id res cogit ; quoniam post defectionem sociorum, & Sertorii per montis fugam, neque manu certare possunt, neque utilia parare. Exercitus in Asia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur : Macedonia plena hostium est : nec minus Italæ marituma, & provinciarum, cùm interim vectigalia parva, &, ^d bellis incerta, vix partem sumtuum sustinent : ^e Ità classe, qua commeatus vehetur, minore quam antea navigamus. ^f Hæc si dolo aut socordia nostra contracta sunt, agite, & uti lubet, ità supplicium sumite : Sin communis fortuna asperior est, quare indigna vobis, nobisque, & rep. incipitis ? Atque ego, cuius ætati mors propior est non deprecor, si quid ea vobis incommodi demitur, neque mox ^f ingenuo corpori honestius quam pro vestra salute finem vitæ fecerit. Adsum, en Cn. Cotta consul, facio quod sæpe majores asperis bellis fecere ; voveo, dedoque me pro rep. quam deinde cui mandetis circumspicite. ^g Nam talem honorem bonus nemo volet, cùm

I N T E R P R E T A T I O.

¹ Cùm essem avidissimus pri-
vatæ gratiæ, suscepit multas ini-
micitias pro Republica.

² Si dederim animam pro singulis,

quam pro singulis nequeo dare.

³ Ità navigamus classe minore
quam ea, quam commeatus vehetur
antea.

N O T Æ.

^a Lingua.] Arbitror hunc esse Cottam quem Cicero disertissimum prædicat, contra quem etiam mulierem quandam defendit.

^b Domi.] Bellis civilibus, per Marium, Syl-

lam, aliquos exhaustæ fuerant, vires Imperii.

^c Imperatores.] Vidimus eâ de re Pomperii

epistolam ; quocum Metellus adversus Serto-

rium, Imperator creatus fuerat.

^d Bellis.] Piratae enim, Mithridatici belli oblatâ occasione, maria bello, quasi tempe-

state perculserant ; alii repellebant ; Sertorius

in Hispaniâ multa intercipiebat, &c.

^e Hæc.] Casus Reipublicæ variî.

^f Ingenuo.] In aliis est, ingenio corporis quod non placet ; quanquam illud quomodo explicem non satis video. Nisi fortè Consul noster qui jam suprà de inferis verba quædam injecit, philosophice, se noluerit virum ingenuum, se corpus tantum morti tradere : quod quidem ad persuadendum & commovendum apparet quoque fuerit.

^g Nam talem.] Tacitè innuit, se adhuc utilem fore Reipublicæ, nec tam culpâ suâ exercitum à Mithridate cæsum fuisse.

fortunæ, & pacis, & belli ab aliis acti, ratio reddenda, aut tū piter moriendum sit. Tantummodo in animis habetote non me scelus, aut avaritiam cæsum, sed volentem pro maxumis beneficiis animam dono dedit. Per vos igitur, Quirites, & gloriam majorum, tolerate aduersa, & consulite reip. Multa cura summo imperio inest; multi ingentes labores: quos nequicquam abnuitis, & pacis opulentiam quæritis: cùm omnes provinciæ, regna, maria, terræque aspera aut fessa bellis sint.

Germani ^a intectum ^b renonibus corpus tegunt. *Isidorus.*

Unde pons in oppidum pertinens explicatur. *Arusianus.*

Et ei voce magnâ vehementer gratulabantur. *Donatus.*

Et Marius vietus duplicaverat bellum. *Servius.*

Atque eos à tergo incurserunt. *Rufianus.*

In hunc modum differuit. *Priscianus.*

Inde ortus sermo percunctantibus utrimque, Satin salve, quam grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis augerentur. *Donatus.*

Fugam nostris fecere. *Seneca.*

Quæ audita ^c Panormitanos dedere Romanis fecere. *Idem.*

Quò cupidiùs in ore ducis sese quisque bonum & strenuum ostentantes. *Isidorus, Servius.*

Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot montes, tumultique sedere. *Isidorus, Servius.*

Ubi multa nefande casu super ausi atque passi. *Priscianus.*

^d Saguntium. *Carisius.*

Tota autem insula modica, & cultoribus inanis est. *Martianus.*

Immodicus animi. *Arusianus.*

Pugnam illam pro omnino belli futuram. *Servius.*

Tantum ^e antiquitatis, curæque majoribus pro Italicâ gente fuit. *Idem.*

Opprobrii gratiâ. *Agrætius.*

Maxumis ducibus, fortibus strenuisque ministris. *Diomedes lib. xi.*

Non repugnantibus modò, sed ne deditis quidem. A. B. C. M. *Donatus.*

In silvâ ^f Sila fuerunt. *Servius.*

I N T E R P R E T A T I O.

ⁱ Quos frustrà refugitis, dum pacis copiam quæritis.

N O T A E.

^a Intectum.] Magnâ corporis parte nudos agitare solitos esse Germanos ex Tacito discimus, aliisque. Colerus mallet *Intecti*.

^b Renonibus.] Alii scribunt *Rbenonibus*. Sunt autem Rhenones Gallorum & Germanorum tegumenta pellicea, ab humeris ad umbilicum usque dependentia.

^c Panormitanos.] Panormus insignis Siciliæ

civitas. Hodie *Palermo*.

^d Saguntium.] Pro Saguntinorum, ut placet *Carisio*.

^e Antiquitatis.] Gronovius cum Servio antiquitatis retinet. Douza *anxietas* reponit, cui ego quidem assentior.

^f Sila.] Sita erat in *Bruttiis*.

- In nuda injecta corpora. *Diomedes.*
 Appollinis filia & Cyrenes. *Probus.*
 Ne simplici quidem morte moriebantur. *Servius.*
 Cum prædixero positum insulæ. *Donatus.*
 Cujus ^a adversâ voluntate, colloquio militibus permisso, ^b corruptio facta paucorum, & exercitus Sullæ datus est. *Idem.*
 A Graccho seditiones graves ortæ. *Augustinus.*
 M. Atilius Palicanus humili loco, Picens, loquax magis quam facundus. *Quintilianus lib. iv. cap. 2.*
^c Insolens vera accipiundi. *Donatus.*
 Quæ pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat. *Idem.*
^d Curubis. *Probus.*
^e Tharros. *Idem.*
^f Camisos. *Idem.*
^g Luces. *Sergius.*
 Primam modo ^h Japydiam ingressus. *Serv.*
ⁱ Carbo turpi formidine Italiam, atque exercitum deseruit. *Id.*
 Quæ pacta in conventione non præstitissent. *Donatus.*
 Crebritate fluctuum, ut Aquilo solet. *Servius.*
 Mithridates corpore ingenti perinde armatus. *Quintil. lib. viii.*

- c. 3.
 Tyrannumque, & Cinnam appellantes. *Victorinus Servius.*
 Nomenque ^k Danubium habet. *Acron.*
 Cui nisi pariter obviam iretur. *Donatus.*
 Septimum, neque animo, neque linguâ satis compotem. *Idem.*
 Vulgus amat fieri. *Quintilianus.*
 Non ^l pœniturum. *Idem.*
 Pompeius cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis vescerbat. Neque enim ille aliter potuisset par esse Sertorio, nisi se, &

N O T A E.

^a *Adversâ.] Cognitâ.*^b *Corruptio.] De Syllâ intelligendum, qui, ut docet Plutarchus, viribus impar, Scipionum alterum Consulem dolo ad fædera invitavit; deinde inter congressum moras, & colloquiorum, pecuniâ & promissis, ejus exercitum, per milites corrupit.*^c *Insolens.] Forte de Tigrane loquitur, qui fortunâ suâ ebrius, nil nisi quod ad voluntatem suum esset, audire poterat. Cujus stultitiam non penitebit vidisse apud Appianum.*^d *Curubis.] Ptolemæo urbs est Africæ proprie.*^e *Tharros.] Ortelius eam urbem ponit in**Africâ.*^f *Camisos.] Urbs Camisanæ regionis, in Parthiâ, ut eidem placet Ortelio.*^g *Luces.] Volunt esse à Lux singulari.*^h *Japydiam.] Japydia, quæ & Histria dicta, in extremâ est Italâ, versus Dalmatiam.*ⁱ *Carbo.] Prolixè de eo Appianus.*^k *Danubium.] Observavit Acro, vel alias aliquis, ad Horatium, Danubium in genere neutro à Sallustio positum, ut Rhenum ab Horatio. Danubius verò dicitur usitatiù maximus ille & notissimus Europæ fluvius, cui & nomen Ister datum est.*^l *Pœniturum.] Pro pœnitentiam acturum.*

milites frequentibus exercitiis præparavisset ad proelia. *Vegetius,*
I. i. c. ix. Joban. Saresb.

Cicero caninam facundiam, ut Appius inquit, exercuit. *Lactant.*
 Primus Græcorum Achilles. *Servius.*

Cupientissimus legis. *Diomedes.*

Magnâ gloriâ ^a tribunus militum in Hispaniâ T. ^b Didio impe-
 rante, magno usu bello Marsico, paratu militum, & armorum
 fuit. Multaque tum ductu ejus curata, primò per ignobilitatem,
 deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt: Cominus faciem
 suam ostentabat, aliquot adorvis cicatricibus, & effuso oculo. Quo
 ille de honestamento corporis maxumè lætabatur: neque illis an-
 xiis, quia reliqua glorioius retinebat. *Agellius.*

^c Curetes, quia principes intelligendi divina fuerunt, vetustatem
 uti cætera in majus componentem altores. Jovis celebravisse.
Lactantius & Isidorus.

Italiam conjunctam ^d Siciliæ constat fuisse: sed medium spa-
 tium aut per humilitatem obrutum est aquis, aut propter angu-
 stiam scissum: Inde Rhegium nominatum. *Isidorus.*

Pompeius de victis Hispanis tropæa in Pyrenæis jugis constituit.
Serv.

Atque edita undique, tribus tamen cum muris, & magnis turri-
 bus. *Donatus.*

Et in proeliis actu promptus. *Idem.*

Pactio amissio Publio legato. *Idem.*

Ipsum mare Ponticum dulcius quam cætera. *Servius, Prisci-
 anus, Macrobius.*

Equis paria experimenta erant: quæ linteal laminis in
 modum plumæ adnexuerant. *Servius.*

Rebus supra votum fluentibus. *Idem.*

^e Ænum, & ^f Maroneam, & viam militarem. *Idem.*

Impediebant jussa nautarum. *Idem.*

Nihil socrdiâ claudebat. *Donatus.*

^g Ut tanta repente mutatio non sine deo videretur. *Idem.*

N O T A E.

^a *Tribunus.*] De Sertorio agitur.

^b *Didio.*] Legatus fuit Pompeii in Hispaniâ, adversus Sertorium.

^c *Curetes.*] Totam hanc opinionem, quasi à Poëtis fictam Sallustius respuit, voluitque ingeniosè interpretari, cur Jovis cultores dicantur Curetes fuisse. *Lactantius.*

^d *Siciliæ.*] In hac sententiâ fuerunt pluri autores contra quam facit Cluverius, qui, cum Hesiodo aggeribus, versus Pelorum pro-

moniorum, auctam fuisse insulam arbitratur: Nedum abscissa fuerit.

^e *Ænum.*] Ænus urbs Thraciæ maritima, ab Æneâ condita.

^f *Maroneam.*] Non longè ab Æno, ad occasum.

^g *Ut tanta.*] Videtur hoc de inexpectata intelligenti conversione, quæ Romæ accidit, foro omnium rerum venalium copiâ superfluente postquam Piratas annonam intercipientes Pompeius profligavit.

- a In ore gentibus agens, populo, civitati. *Idem.*
 Pressi undique multitudine. *Idem.*
 Hunc igitur redarguit Tarquitius. *Idem.*
 Dein campi ^b Themysciri: quos habuere ^c Amazones, à ^d Tanaï flumine incertum quamobrem digressæ. *Servius.*
 Ubi eum totâ concione ab exercitu cogit discedere, dicit se
 ejus operâ non usurum; eumque ab armis dimittit. *Idem.*
 Et Metello procul agente ^e longa spes auxiliorum. *Idem.*
 More equestris prælia sumptis tergis, atque redditis, & egressi ad
 faciliores iectus loco cedebant. *Idem.*
 Castra sine vulnere introitum. *Idem.*
 Multos tamen ab adolescentiâ bonos insultavit. *Id.* & *Donatus.*
^f Cosa. *Servius.*
 Equis, atque armis insignibus. *Idem.*
^g Fessus in Pamphyliam se receperat. *Idem.*
 Profectus quidam Ligus ad requisita naturæ. *Quintil.*
 Apud latera ^h certos collocaverat. *Servius.*
 Apertæ portæ, repleta arva cultoribus. *Idem.*
ⁱ Hispaniam sibi antiquam patriam esse. *Idem.*
^k Lyciæ, ^l Pisidiæque agros despectantem. *Idem.*
 Sorte ductos fusti necat. *Idem.*
 Omnis Italia coacta in angustias scinditur in duo ^m Promonto-
 ria, Bruttiū, & Salentiniū. *Idem.*
 Italia plana ac mollis. *Idem.*
 Quâ tempestate ex Ponto vis piscium erupit. *Idem*, & *Scholia festes
 Juvenalis.*
^p Introrsus prima Asiæ Bithynia est, multis antea nominibus
 appellata.

NOTÆ.

a In ore.] De Pompeio intelligit Douza.
 b Themysciri.] Sunt illi in Ponto.
 c Amazones.] Fuerunt mulieres, quæ reg-
 num, viris omnibus imperfectis, obtinuerunt,
 rem postea habentes cum peregrinis. De his
 mentio fit apud plurimos; interim fuerint,
 nec ne, quidam affirmant, quidam negant.
 Crediderim multa fabulosa esse; non tamen
 omnia.

d Tanai.] Tanaïs fluvius est qui Europam
 ab Asia dividit. Hodie *Don* dicitur.

e Longa.] Id est, longe posita, Autore Servio.
 f Cosa.] Civitatis Etruriae.

g Fessus.] Id est, egens consilii, Servio in-
 terprete: Nam corpore fatigatum dicimus
 animo fessum.

h Certos.] Certus aut velocem significat,

aut fidelem, aliquando etiam firmum, ut ait
 Sallustius, *Apud latera certos collocat.* Ser-
 vius.

i Hispaniam.] Annotant Grammatici Pro-
 vinciam pro Patriâ positam, cum civitas pro-
 priè sit Patria.

k Lyciæ.] Minoris Asiæ regio, ad Medi-
 terraneum.

l Pisidiæ.] Cilicia regio, in minore Asiâ.

m Promontoria.] Sunt montes, qui in mare
 incurvant. *Gall. Cap.*

n Bruttiū.] Inferius est, ad meridiem,
 juxta Siciliam.

o Salentinum.] Superius est ad Septentrio-
 nem.

p Introrsus.] Hæc Crispi cùm citet Ser-
 vius, ut doceat Bithyniam dictam quoque

Ipsa

Ipsa enim est Major Phrygia. *Servius.*

Sed Mithridates extremâ pueritiâ regnum ingressus: matre veneno interfectâ. *Idem.*

^a Exercitum vertere. *Idem.*

Creta altior est, quâ parte spectat Orientem. *Idem.*

Se regibus devovent & post eos vitam refutant: adeò illis ingenita est sanctitas regii nominis. *Idem, & Philargyrius.*

Dum inferior omni viâ grafiaretur. *Joannes Grammat.*

^b Narbone concilia Gallorum. *Pompeius in Artem Donati.*

Post defectionem sociorum & Latii. *Donatus.*

^c Ad Jovis mandem nostra. *Idem.*

Morbi graves ob inediā insolita vescentibus. *Idem.*

Atque ea cogentes, non coactos. scelestos magis quam miseris distingi. *Idem.*

Graviori bello, qui prohibituri venerant socii, frigere. *Idem.*

Nam quidem Pyrrho, Hannibali, æquor & terra. *Idem.*

Nam Sullæ dominationem audebat. *Idem.*

^d Neque est defensus dominationem Sullæ. *Idem.*

Neu quis miles neve pro milite. *Servius.*

Ex insolentiâ avidus malefaciendi. *Idem.*

Tergis vinciebant. *Idem.*

^e Charybdis quæ fortè illata ^f naufragia sorbens gurgitibus occultis millia sexaginta ^g Tauromenitana ad litora trahit. *Idem.*

Saguntini fide atque ærumnis inculti per mortalium studium maiores quam opibus, quippe quis etiam tum semiruta mœnia, domus intectæ, parietesque templorum ambusti, manus Punicas ostentabant. *Hieron. in Habaccuc.*

Apud ^b Corduennos ⁱ amomum & alii leves odores cognuntur. *Philarg. in iv. Georg. Virgil.*

Quem trans stagnum omnis usque ad flumen. *Idem.*

N O T A E.

esse Bebriciam, nullaque ejus rei in fragmento hoc, extet mentio, non dubitat Sallustium ex Isidoro augere Putschius, post Phrygia, hoc modo, prius Bebricia dicta, mox à Bitbynio rege Bitbynia.

^a Vertere.] Servius interpretatur Confidere.

^b Narbone.] Narbo Gallæ Narbonensis urbs est maritima,

^c Ad Jovis.] Douza corrigit, Id Jovi mandem nostro, Id est, Jupiter ista widerit.

^d Neque est.] Aliu habent dominationem. Co-

lerus legit, Neque est defensus dominationem Syllæ.

^e Charybdis.] Poëtis decantatissimus gurses, inter Siciliam & Italiam, circa Messanam.

^f Naufragia.] Hic naufragium pro ipsis rebus quassatis & fractis, positum est.

^g Tauromenitana.] Tauromenia, vel Tauromenium, urbs Siciliæ maritima ad fretum.

^h Corduennos.] Corduenni, Gens circa mare Hyrcanum.

ⁱ Amomum.] Aliud alii esse communiscuntur: multumque de eo rixantur Medici.

Repentè incautos invasit. *Idem.*

Belli sanè sciens. *Acron.*

Namque omnium ferocissimi ad hoc tempus ^a Achæ atque
Tauri sunt, quod, quantum conjicio, locorum egestat erupto
vivere coacti. *Glossa Juvenalis.*

Atque ipse cultus rei. *Acron.*

^c Triplici fluctu. *Servius, Fuldanus.*

Charybdi mare vorticosum. *Idem.*

Sed ubi tempore anni mare classibus patefactum est. *Idem.*

Sanè bonus è tempestate contra pericula & ambitionem. *Idem.*

Simul immanis hominum vis ex locis invasere patentes, cum
& pacis modo effusas. *Idem.*

Genua patrum advolvuntur. *Idem.*

Perrexere in Hispaniam ad Sardiniam. *Idem.*

Quæ mapalia sunt circumiecta civitati, suburbana ædificia. *Idem.*

Et onere turrium incertis navibus. *Idem.*

Traditur fugam in longinqua Oceani agitavisse. *Idem.*

Ad mutandum modo in melius servitum. *Serv. ad primum Æn.*

Magna vis hominum convenerat agris pulsa aut civitate ejecta.

Idem, ibidem.

Cum murum hostium successisset poenas dederat. *Idem ad Eclogam quintam.*

Quippe vasta Italia rapinis, fugâ, cædibus. *Idem.*

Hi sunt qui secundum pocula, & alias res aureas, diis sacrata
instrumenta convivio mereantur. ^{*} *Idem ad viii Æneidos.*

In secundâ festinas cohortes composuerat. *Idem ad ix.*

Jam repente visus sœvire Taguns. *Idem ad x.*

Exuant armis equisque. *Idem.*

Solas festinare. *Idem.*

Lusitaniæ gravem civitatem. *Idem.*

Ex parte cohortium præcipere instructa, & stationes locatæ pro
castris. *Idem.*

Bellum quibus posset conditionibus desineret. *Idem.*

In quâ longissimo ævo plura, de bonis falsa, in deterius com-
posuit. *Idem.*

Cultu corporis ornata egregio. *Idem.*

At Sertorius vacuus hieme augere copias. *Acro in Horatium.*

Sin vis obsistat, ferro quam fame æquiūs perituros. *Servius.*

Confedit in valle virgultâ nemorosâque. *Idem.*

N O T A.

^a *Achæi.*] Sunt Populi circa Pontum Eu- | ^b *Tauri.*] Fuerunt isti in Sarmatia Euro-
| *pinum, in Sarmatiâ Asiaticâ;* nam de his | *pæâ.*
hoc in loco agitur, non de illis qui Thessaliām | ^c *Triplici.*] Id est, magna.
incoluerunt,

Paululum requietis militibus. *Idem.*

Qui nullo certo exilio vagabantur. *Idem.*

Nubes foedavere lumen. *Idem.*

Sanctus alia. *Idem.*

Geronis. *Idem.*

Quæ causa fuerat novandis rebus. *Idem.*

Radicem montis excessit. *Statti interpres.*

Ut res magis quam verba gererentur, liberos parentesque in muris locaverant. *Idem.*

Inculta est fortitudo dum pendet. *Idem.*

In quibus plausta sedes sunt. *Acro ad Horatium.*

Luxo pede. *Probus.*

Maurique vanum genus, ut alia Africæ, contendebant Antipodas ultra Æthiopiam cultu Persarum justos & egregios agere. *Priscianus.*

Et Perpennam fortè cognoscit mulio redemptoris. *Acro in Horat.*

Omnium fluminum quæ in maria quam imperium Romanum est, fluunt, quam Græci την ἦσω θαλασσαν appellant, maximum esse Nilum consentitur; proximâ magnitudine esse Histrum scripsit Sallustius. *Agell. l. x. c. vii.*

^a Ex omnibus quæ tractavimus, Æbuti Liberalis, potest videri nihil tam necessarium, aut magis, ut ait Sallustius, cum curâ dicendum, quam quod in manibus est. *Seneca.*

Turbinum motus vagus est, & disjectus, & uti Sallustii verbis utar, vorticofus; cometarum autem, compositus, & certum iter carpens. *Idem.*

Sallustius, auctor certissimus, afferit Tigrim, & Euphratem uno fonte manare in Armeniâ, qui per diversa euntes longius dividantur, spatio medio relicto multorum millium; quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. *Idem.*

Pelorum promontorium Siciliæ respiciens aquilonem, juxta Sallustium, dictum à gubernatore Hannibal illic sepulto, qui fuerat occisus per ignorantiam regis, cum se ejus dolo crederet esse deceptum. *Servius & Ifidorus.*

^b Aristæus, uti Sallustius docet, post laniatum à canibus ^c Actæonem filium, matris instinctu Thebas reliquit, & ^d Ceam insulam tenuit, primò adhuc hominibus vacuam: postea, eâ relicta, cum Dædalo in Sardiniam transivit, post delatus est ^e Cumas. *Serv.*

N O T A E.

^a Ex omnibus.] Nullus non ea facile dignoscet quæ sunt Sallustii in his frequentibus fragmentis.

^b Aristæus.] Apollinis & Cyrenes filius, ut plurimis placet olei & mellis inventor.

^c Actæonem.] Hic, irâ Dianæ, quam in-

scius sine veste viderat, in cervum mutatus à suis canibus laceratus est.

^d Ceam.] Cea vel, ut alii scribunt, Ceos, insula est maris Ægei, juxta Eubœam.

^e Cumas.] Cumæ, Urbs Campaniæ. maritima.

Sallu-

Sallustius duces laudat, qui victoriam incruento exercitu deportarunt. *Idem.*

^a Cares Insulani populi fuerunt, piraticam exercentes, famosi, vieti à ^b Minoë, ut Sallustius, & Thucydides tradunt. *Idem.*

A Troja ^c Capys Campaniam, ^d Helenus Macedoniam, alii Sardiniam, secundum Sallustium, tenuerunt. *Idem.*

^e Dardania à Dardano Jovis & Electræ filio, aut secundum Sallustium, à Midâ Dardanorum rege, qui Phrygiam tenuit. *Idem.*

Sallustius ^f Scyllam saxum esse dicit, simile formæ ^g celebratæ procul visentibus. *Idem.*

In Siciliâ est ^h Enceladus, ⁱ Othus in Cretâ, secundum Sallustium. *Idem.*

Sallustius ait, Hispanorum morem fuisse, ut in bella euntibus juvenibus parentum facta memorentur à matribus. *Idem.*

^k Orion juxta Sallustium, oritur juxta solis æstivi pulsum. *Idem.*

In ^l Flaminia est civitas quæ ^m Cale dicitur, & in Galliâ hoc nomine, quam Sallustius à Perpennâ captam commemorat. *Idem.*

Getæ sunt ⁿ Mysii, quos Sallustius à Lucullo dicit esse superatores. *Idem.*

Trojanorum tempore invadendarum terrarum causa fuerat navigatio, ut Sallustius meminit. *Idem.*

Curribus falcatis usos esse antiquos, Livius & Sallustius docent. *Idem.*

N O T A E.

^a Cares.] Cos insula est maris Ægæi non longè à Cariâ, quæ & ipsa hoc nomine dicta est, auctore Stephano. Probus in Miltiade, Cares in Lemno consedisse testatur: Adeoque hi fuerunt Piratae errores habitationem suam mutantes.

^b Minoë.] Minos rex fuit Cretæ, Jovis ex Europâ filius, apud inferos, ob insignem justitiam, judex à Poëtis constitutus.

^c Capys.] Unus fuit ex Æneæ comitibus, qui in Italiam venit.

^d Helenus.] Priami filius. Epiri vero partem habuisse Virgilius auctor est.

^e Dardania.] Pars est Illyriæ, supra Macedoniam. Sed hic de Trojâ agitur.

^f Scyllam.] Scylla scopulus est in freto Siculo, non longè à Charybdi.

^g Celebratæ.] A Poëtis scilicet, apud quos paucimonistrum fæmineo vultu, cætera canum latrantium, quibusdam lupi, ac serpentis specie, descriptum invenies.

^h Enceladus.] Unus ex gigantibus, quem

Jupiter, fulmine iustum, Ætnæ monti suppedituit.

ⁱ Othus.] Hic fuit Neptuni filius ex Iphimedia Alœi uxore, quem, cum Ephialte ipsius Othi fratre, Alœus auxilio misit gigantibus adversus Deos.

^k Orion.] Ex trium Deorum, Jovis, scilicet, Neptuni, & Mercurii urinâ, vel semine natus, & à Diana imperfectus, ut quibusdam placet, in sydus mutantatus fuit; cuius ortu tempestates maxime excitantur: si tamen verum est quodcumque vulgo hominum ostentatur.

^l Flaminia.] Regio Italæ ad mare superum, ubi Ravenna.

^m Cale.] Calem Gallicam non longè ab urbe Parisiorum ponunt; hanc procul à Matronâ.

ⁿ Mysii.] Mysia in Asiâ est: sed hic Mysia est intelligenda, quæ olim Mysia dicta. Europæ regio est ad Danubium.

Vices significant pugnam, quia per vicissitudinem pugnabatur, ut inquit Sallustius. *Idem.*

Creta medio jacet insula ponto, id est, secundum Sallustium, procul à continenti. *Idem.*

Primo mense veris dicitur novum ver, secundo ver adultum tertio præceps: sicut etiam Sallustius dicit ubique, nova ætas, adulta, præceps. *Idem.*

Sallustius in Historiis tradit, Sertorium victum voluisse fugere ad insulas ^a Fortunatas. *Acror.*

Insulas Fortunatas Sallustius inclutas esse ait Homeri carminibus. *Servius.*

Proximum dicebant veteres, non solum adhærens, & adjunctum, verum etiam longè remotum, si tamen inter duo discreta nihil medium existisset, *Virgil. Æn. l. v.*

Proximus huic, longo sed proximus intervallo,

Insequitur Salius. ----

Ità & Sallustius in situ Ponti, de promontoriis ^c Paphlagonum, & quod ^d Κρής μέτωπον appellavit, posuit. *Nonius.*

Interrogasti, si tenes, Maeotici

Situs quis effet æquoris. Sallustium

Noram id dedisse, dicta & ejus omnibus

Præjudicatae auctoritatis ducier,

Non abnuebam. Festus Avienus.

Portus ab Eoo fluetu curvatus in arcum.

In arcus similitudinem. Sic de Ponto Sallustius, unde hic tulit colorem, nam speciem efficit Scythici arcus. *Servius ad iii. Æneidos.*

----*Fretta lata reluent.*

Lata autem ideo, quia se angustiae Pontici oris illic dilatant, uti dicit Sallustius. *Servius.*

Teia autem dicta est à Teio Anacreontis Poëtæ Lyrici oppido, quod in Paphlagoniâ esse Sallustius indicat, cùm de situ Pontico loquitur. *Comment. in Horat.*

Porrò Sallustius auctor certissimus asserit, tam Tigris, quam Euphratis in Armeniâ fontes demonstrari. *Hieron. de locis Heb.*

Cùm multi evaserint Trojanum ^c periculum, uti Capys, qui

N O T A E.

^a *Fortunatas.*] Sunt illæ in mari Atlantico. Hodie, *Les Canaries.*

^b *Nihil medium.*] Ejusdem naturæ, scilicet.

^c *Paphlagonum.*] Paphlagonia Asiae minoris regio ad Pontum Euxinum.

^d Κρής] Arietis banc rupem simulanten veritate frontem.

Pro merito Graii nglis dixere μετωπον Priscian.

e Periculum.] Quando Troja à Græciis eversa est.

Campaniam tenuit; ut Helenus, qui, ^a ut alii, Sardiniam, secundum Sallustium. *Serv.*

Sallustianus Calpurnius. *Hieronymus adversus Ruf.*

Calpurniani discipuli. *Idem, ibidem.*

^b Tamen vulgata jam res est gentilium proprietatum. Comici Phrygas timidos illudunt. Sallustius vanos Mauros, & feroce Dalmatas ^c pulsat. *Tertull. de anima.*

Sarcasmus Chleuasmo proxima est, & similis figura, quâ adversariorum facta, cum exacerbatione admissi eorum, lacestissimus. Ut apud Sallustium de Sullæ crudelitate. Ut in M. Mario cùm fracta priùs crura per artus expiraret. *Jul. Rufinianus de schematis lexeos.*

Mesopotameni homines effrenatæ lubidinis sunt, ut Sallustius meminit in utroque sexu. *Glossæ in Juvenalem.*

^d Antonius ille trium Antoniorum corruptor, ille Sallustius, qui oræ maritumæ quâ Romanum esset imperium, contrarius piratis. Si omnes socios & maxumè Græcos Asiaticos ac Siculos fortunis omnibus spoliaverunt. *Eadem Glossæ.*

Σαλλούστιος δὲ θαυμάζω, τότε ἀράτον, ὥφθαι, Ῥωμαίοις καμήλαις, λέγονται, μήτε ἀρότερον τῆς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχου ὥετο, μήτε τὸς ἔναγκος ἀρέως Ὁρχομενῆς καὶ περὶ Χαιρώνειαν Ἀρχελάων μεμαχημέναις, ἐγνωκένται καμήλον. *Id est:* Sallustium demiror, qui autumat, tum primum viros Romanis Camelos, quod neque olim illos qui duce Scipione Antiochum devicerunt, neque hos qui ad ^e Orchomenum & Chæroneam certaverunt cum Archelao, nosse putaverit Camelum. *Plutarchus in Lucul.*

Σαλλούστιος μὲν ἐν φησὶ, χαλεπῶς διατεθῆναι τῆς στρατιώτας ἀρὸς αὐτὸν, εἴτε ἀρχῆ τῆς πολέμου ἀρὸς Κυζίκων καὶ πάλιν ἀρὸς Ἀμισῶν δύο χειμῶνες ἕξεν ἐν χαίραι διαγαγεῖν αὐτοχασθεῖσας. *Id est.* At Sallustius quidem fuisse milites jam inde à principio malè, ait, in eum (Lucullum) animatos, quod ad Cyzicum, & iterum ad Amisum duas hiemes eos castris continuisset. *Idem.*

N O T A E.

^a *Ut alii.*] Quod hic deesse clarum est ex loco superiori, qui de hâc ipsâ re agit, facile cognoscet.

^b *Tamen.* *Id est,* omnes sciunt quomodo in vicem sibi quædam innata virtus populi expriment.

^c *Pulsat.] Arguit, Notat.*

^d *Antonius.]* Pessime depravatum est istud fragmentum.

^e *Orchomenum.]* Orchomenus & Chæronea duæ sunt Bœotiae urbes ad amnem Cephissum; quamquam priorem Sophianus magis ad meridiem collocat.

LECTORI.

Hactenus Fragmenta florentissimi Rerum Romanorum scripturis, quæ extare putamus. Cætera quæ sequuntur, in M. S. Servio legi auctor est V. Cl. Andreas Schottus: in optima tamen illa Honorati Editione à Petro Daniele I. C. procurata non comprehenduntur.

* m or Trequii præter s r ciem necessariam haud multò fecusquam terro noceri poterat. At Varinius, dum hæc aguntur à fugitivis ægrâ parte militum autumni gravitate, neque ex postremâ fugâ, cùm severo edicto juberentur, ullis ad signa redeuntibus, & qui reliqui erant per summa flagitia detrectantibus, militiam Quæstorem suum C. Thoranium ex quo præsente vera facillimè noscerent. *** commiserant, & tamen interim quum volentibus numero quatuor.

* ingre, tantæ setui debacritur, nefandum in modum perverso vulnere & interdum lacerum corpus semianimum omittentes, alii in tecta jaciebant ignes, multique ex loco servi quos ingenium socios dabat, abdita à dominis aut ipsos trahebant ex occulto, neque sanctum aut nefandum quicquam fuit iræ barbarorum, & servili ingenio: quæ ^a Spartacus nequiens prohibere multis precibus cum oraret, celeritate *** nuntios.

Aliquot dies contra morem fiducia augeri nostris cœpit, & promulgua. Qua Varinius contra spectatam rem incautè motus novos incognitosque & aliorum casibus percussos milites, dicit tamen ad castra fugitivorum. Presso gradu fistentes jam, neque tam magnificè fumentes prælium quam postulaverant. Atque illi certaminis consciæ inter se juxta seditionem erant. Crixo & gentis ejusdem Gallis atque Germanis obviam ire, & ultiro offerre pugnam cupientibus contra Spartacum.

NOTÆ.

^a *Spartacus.*] Hic est qui unâ cum Crixo & Oenomao, effracto Lentuli ludo, cum triplum vocatis, Romanis grave, idemque pro-ginta aut amplius ejusdem fortunæ viris Cabrosum bellum intulit.

ORA-

^a ORATIONES DUÆ
AD C. CÆSAREM,
SALLUSTIO ADSCRIPTÆ,
De Republica Ordinanda.

ORATIO I.

POPULUS R. antea ¹obtinebat, regna atque imperia, fortunam dono dare, item alia, quæ per mortalis avide cupiuntur: quia & apud indignos, sæpe erant, quasi per lubidinem data; neque cuiquam incorrupta permanerant. Sed res docuit ^c id verum esse, quod in carminibus ^d Appius ait, Fabrum esse suæ quemque fortunæ: atque in te maxumè, qui tantum alios ^e prætergressus es, uti priùs defessi sint homines laudando facta tua, quām tu laude digna faciendo. Cæterum uti fabricata; sic virtute parta, quām magnâ industriâ haberi decet: ne incuria deformentur, aut corruant infirmata. Nemo enim alteri imperium volens concedit: & ² quamvis bonus atque clemens sit, qui plus potest; tamen, quia

INTERPRETATIO.

¹ Antea vulgò credebatur for tunam dare dono regna atque im	² Et quamvis qui potentior est, sit bonus atque clemens, tamen re formidatur, quia licet illi esse malo.
--	---

NOTÆ.

^a ORATIONES.] Multis probat Douza esse epistolas; quod etiam postea ex ipso Sallustio cognoscetur. Nam, ejus esse eas idem, ut & ipse arbitror, contendit:

additione tenebris involutam dicit. Tanto viro non possum non suffragari.

^c Id.] Refertur ad sequentem sententiam.

^d Appius est.] Hic est, ut videtur, quem Cicero sapientem vocat Poetam.

^e Prætergressus.] Omnes libri habent præ gressus. Carrio.

malo esse licet, formidatur. ^a Id evenit, quia plerique rerum potentes perverse consulunt, & eò se munitiores putant, quò illi, quibus imperitant, ^b nequiores fuère. At contra id eniti decet; cùm ipse bonus, atque strenuus sis, uti quām optumis imperites. Nam pessimus quisque asperrumè rectorem patitur. Sed tibi hoc gravius est, quām ante te omnibus, armis parata componere. Bellum aliorum pace ^c mollius gessisti: ad hoc victores prædam petunt, victi cives sunt. Inter has difficultates ^d evadendum est tibi; atque in posterum firmando resp. non armis modò, neque adversum hostes, sed, quòd multò majus, multòque asperius est, bonis pacis ^e artibus. Ergo omnes magnā ^f mediocriqué sapientiā res huc vocat: quæ quisque optima potest, uti dicat. Ac mihi sic videtur: qualicumque modo tu victoriam composueris, ità alia omnia futura. Sed jam quò melius faciliusque constituas, paucis, quæ me animus monet, accipe. Bellum tibi fuit, Imperator, cum ^g homine claro, magnis opibus, avido potentiae, maiore fortunā, quām sapientiā: quem secuti sunt pauci, per suam injuriam tibi inimici: item quos affinitas, aut alia necessitudo, traxit. Nam particeps dominationis neque fuit quisquam; neque ^h si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret. Cætera multitudo vulgi, more magis quām judicio, post alius alium, quasi prudentiorem, secuti. Per idem tempus ⁱ maledictis iniquorum occupandæ reip. in spem adducti homines, quibus omnia probro, ac luxuriā polluta erant, concurreré in castra tua: & apertè ^k quietis mortem, rapinas, postremò omnia, quæ corruptus animus jubebat, minitari. Ex quis magna pars, ubi neque ^l creditum condonare, neque te

INTERPRETATIO.

¹ Ex quibus magna pars, ubi vident te neque pecuniam creditam condonare, aut novas tabulas proponere.

NOTÆ.

^a Id.] Quod, scilicet, qui plus potest formidatur.

^b Nequiores.] Id est, homines nibili, quia nullā sunt virtute; qui nibil nec possunt, nec audent.

^c Mollius.] Cæsari assentatur.

^d Evadendum.] Id est, Reipublicæ ita, ut & tibi consulas, providendum.

^e Artibus.] Legum optimarum, quas tu sanxeris, observatione, & vindicatione.

^f Mediocriqué.] Sibi iphi viam sternit, ne impudenter fecisse videatur, qui Principi consulere satagat. Atque optimo fundamento ntitur: Non enim minimam præstant aliquando Reipublicæ operam qui traditores sunt, &

minùs perspicaces; quippe qui graviori passa progredientes, ea advertunt quæ servidores præterierant.

^g Homine claro.] Pompeio, scilicet.

^h Si pati.] Testatur Florus, neque parem Pompeium; neque superiorem Cæsarem fere potuisse.

ⁱ Maledictis.] Hoc dicit, Multos eò ad Cæsaris partes adductos fuisse, quòd malevolis quibusdam, qui eum Rempublicam occupatum prædicabant, fidem haberent; & per ejus gratiam se potentes evasuros sperarent.

^k Quietis.] Iis qui nullis partibus erant ad dicti,

civibus,

civibus, sicuti hostibus, uti vident, defluxere: pauci restitere, quibus majus otium in castris, quam Romæ, futurum erat: ^a tanta vis creditorum impendebat. Sed ob easdem caussas, immane dictu est, quanti & quam multi mortales postea ad Pompeium discenderint: eoque, per omne tempus belli, quasi sacro, atque ^b inspoliato fano debitores usi. Igitur, quoniam tibi victori de bello atque pace agitandum est; hoc uti ^c civiliter deponas, illa ut quam justissima, & diurna sit, de te ipso primùm, ^d quia compositurus es, quod optimum factu est, existuma. Evidem ego cuncta imperia crudelia, magis acerba, quam diurna, arbitror, neque quemquam à multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formido recidat: ^e eam vitam bellum æternum atque anceps gerere: ^f quoniam neque adversus, neque ab tergo, aut lateribus tutus sis; semper in periculo, aut metu agites. Contrà qui benignitate, & clementiâ, imperium temperavere, his læta & candida omnia visa; etiam hostes æquiores, quam ^g aliis cives. An ^h qui me his dictis corruptorem victoriæ tuæ, nimisque in victos bona voluntate prædicent? ⁱ Scilicet quod ea, quæ externis nationibus, naturâ hostibus, nosque majoresque nostri sœpe tribuere, ea civibus danda arbitror; neque barbarico ritu cæde cædem, sanguine sanguinem expiandum. ^j An illa, quæ paullò ante hoc bellum in Cn. Pompeium victoramque Syllanam increpabantur, oblivio abstulit? ^k Domitium, Carbonem, Brutum, alias

INTERPRETATIO.

^l An aliqui prædicent me corruptorem esse victoriæ tuæ his dictis?	^m An oblivio abstulit, Domitium, Carbonem? &c.
---	---

NOTE.

^a Tanta vis.] Id est, quia fænatorum im-

potentiam experti essent.

^b Inspoliato.] Id est, ex quo abstulisse quicunque nefas fuerit. Vult plurimos ad Pompeium, tanquam ad asylum concurrisse.

^c Civiliter deponas.] Duabus hisce vocibus, proponit propemodum conficit vir summus politicus. Curandum est enim ut bello tu, non aliis, finem imponas, idque reverâ & bona fide præstes: Curandum ut id civiliter; hoc est, quam maximè popularibus & civibus tuis parcendo. Atque ex ejusmodi exemplis discere debent blaterones quomodo loquendum, imò & legendum sit.

^d Quia.] Alii, Qui ed.

^e Nam.] Arbitratur Sallustius, ejus vitam, si se alii metuendum præberet, bellum æternum esse. Optimè, ut sunt ejus, propemo-

dum, omnia.

^f Quoniam.] Intelligit eum, de quo lequitur, nihil sperare posse in futurum, omnia timere ex præterito, & in præsenti turbatum esse.

^g Aliis.] Illis nempe, qui per saevitiam imperium obtinent.

^h Scilicet.] Ironice sibi ex parte adversorum illud affingit, quod ipsos maximè refellit.

ⁱ Domitium.] Hos tres Pompeius, primum quidem in Africa, alterum in Siciliâ, tertium circa Lilybæum mori coëgit. Cæterum tantorum virorum ludibrio fata habita Autor Cæsar is ob oculos ponit, ut ipsum ad misericordiam, in quam pronus erat, magis inclinet: genitissimumque Imperatorem, quâ facile capiebatur, uti par est, tenet.

item ^a non armatos, neque in prælio belli jure, sed post ea supplices per summum scelus intersectos: plebem Romanam in ^b villâ publicâ pecoris modo conscißam. Heu quām illa occulta civium funera, & repentinæ cædes in parentum, aut liberorum sinum, fuga mulierum, & puerorum, vastatio domorum! ante partam à te victoriæ omnia sœva, atque crudelia erant. At quæ te illi iidem hortantur: ^c & scilicet id certatum esse utrius vestrum arbitrio, injuriæ uti fierent: ^d neque receptam, sed captam, à te remp. & eā causâ exercitus stipendiis confectis optumos & veterimos omnium, advorsum fratres, parentesque, alii liberos armis contendere; ut ex alienis malis deterrumi mortales ventri, atque profundæ lubidini sumtus quærerent; atque essent opprobria victoriæ, quorum flagitiis commacularetur bonorum laus. Neque enim te præterire puto, quali quisque eorum more, aut modestiâ, etiam tum dubia victoria, sese gesserit; quoque modo in belli administratione scorta, aut ^d convivia exercuerint nonnulli; quorum ætas ne per otium quidem tales voluptates sine dedecore attigerit. De bello satis dictum. De pace firmandâ quoniam tuque, & omnes tui agitatis: primum id, quæso, considera, quale id sit, de quo consultas: ita, bonis, malisque ^e dimotis, patenti viâ ad verum perges. Ego sic existimo; quoniam orta omnia ^f intereunt, quâ tempestate urbi Romanæ fatum excidii adventârit, cives cum civibus manus conserturos: ita defestos, & exsangues regi, aut natiōni prædæ futuros. Aliter non orbis terrarum neque cunctæ gentes congregatæ, movere, aut contundere queunt hoc imperium. Firmando igitur sunt concordiæ bona, & discordiæ mala expellenda. Id ita eveniet, si sumtuum, & rapinarum licentiam demseris; non ad vetera ^g instituta revocans, quæ, jam pridem corruptis moribus,

INTERPRETATIO.

¹ Et scilicet illi volunt certum esse, ut sciretur utrius vestrum arbitrio injuriæ fierent.

² Neque volunt receptam & liberatam, sed captam esse à te

Rempublicam, & ea causa exercitus optimos, & veterimos omnium stipendiis confectis, contendere armis advorsum fratres & parentes, alii adversus liberos.

NOTÆ.

^a Non armatos.] Animadversum in eos qui se sponte dediderant, inquit Florus.

^b Villa.] Ea fuit in Campo Martio, ubi quatuor, & secundum aliquos, octo & novem millia deditorum inermium civium Sylla interfici jussit.

^c Et scilicet.] Adversariis rationes adscribit ridiculas, ut eorum institutum ridiculum videatur.

^d Convivia.] De hoc omni castrorum Pom-

peii dedecore Plutarchus, & ipse Cæsar loquitur.

^e Dimotis.] Id est, seorsum positis, & accuratè peniculatis. Ita verò, quicumque decipi metuit, facto opus est.

^f Intereunt.] Quām appositi, & ad ingenum Cæsaris accommodate isthuc injecit!

^g Instituta.] De sumtuariis legibus loquitur, quas adversus grassantem corruptionem satis firmas non credit.

judibrio sunt; sed si suam cuique rem familiarem, finem sumtuum statueris: quoniam is incessit mos, ut homines adolescentuli, sua atque aliena consumere, nihil lubidini, atque aliis rogantibus denegare, pulcherrimum potent; eam virtutem & magnitudinem animi; pudorem atque modestiam pro socordia aestument. Ergo animus ferox, prava via ingressos, ubi consueta non suppetunt, fertur accensus in socios modò, modò in cives: movet composita, & res novas veteribus acquirit. Quare tollendus fœnector, in posterum; uti suas quisque res curemus. Ea vera, atque simplex via est, magistratum populo, non creditor, gerere; & magnitudinem animi in addendo, non demendo reip. ostendere. Atque ego scio, quām aspera hæc res in principio futura sit; præsertim iis, qui se in victoria licentiū liberiūsque, quām artiū, futuros credebat: quorum si saluti potius, quām lubidini consules, illosque nosque & socios in pace firma constituēs. Si eadem studia, artesque juventuti erunt: nāe ista egregia tua fama simul cum urbe Roma brevi concidet. Postremò sapientes pacis causa bellum gerunt, labore spe otii sustentant. Nisi illam firmam efficis, vinci, an vicisse, quid retulit? Quare capesse per deos rem. & omnia i aspera, uti soles, pervade. Namque aut tu mederi potes; aut omittenda est cura omnibus. Neque quisquam te ad crudeles pœnas, aut acerba judicia, invocat, quibus

INTERPRETATIO.

¹ Ob has causas animus ferox non suppetunt, fertur accensus, ingressus prava via, ubi consueta modo in socios, &c.

NOTÆ.

a Statueris.] Discordiae vires maximas subtraxerit, qui hoc Autoris monito uti didicerit: Ut enim optime Florus, *Magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egestatem?* Hæc Catilinam Patriæ suæ impegit.

b Adolescentuli.] Utinam aliquando apud Viros Principes ea rerum humanarum cura exoriantur, ut post futuris consulant, dum ventientium institutioni prospiciant.

c Eam.] Id est, in eo positam.

d Veteribus.] Hoc est, Alienā consumendo, nihil lubidini denegando. Cæterū vide mihi, quæso, quomodo sententiam suam expressebit. Petita res est ex ipsis naturæ visceribus, ubi omnia iisdem conservantur principiis quibus generata sunt. Verum jocus est ex rerum veterum & novarum oppositione; quæ eò minus bene composita videntur, quod ex veteribus nova non soleant emergere.

e Tollendus.] Istud certè maximæ est disquisitionis: Multa enim incommoda ex fœnore tangit Sallustius, in eo abusus plurimus, attamen, quomodo in totum tolli possit, non video.

f Non demendo.] Magis istud rhetoricè quam politicè dictum; nisi Sallustius nimia fœnectorum licentiæ obviā ire conatus est. Quamvis enim aliquid videaris debitori per fœnum detrahere, per idem illi sæpe multum addideris.

g Eadem.] De quibus suprà, Sua scilicet, & aliena consumere; &c.

h Laborem.] Militare præsertim intellige.

i Aspera.] Quæ videlicet in ordinandâ Republicâ occurront.

k Namque.] Cæsari assentatur.

l Quisquam.] Bonus scilicet. Verum idem non addidit, quia rem ipsam terminis usque adeò invidiosis proposuit, ut, qui maximè cupiant, eam non ausint defendere.

civitas vastatur magis, quām corrigitur; sed uti pravas artes, malasque lubidines, ab juventute prohibeas. Ea vero clementia erit, consuluisse, ne meritō cives patriā ^a expellerentur; retinuisse ab stultiā, & falsis voluptatibus, pacem concordiamque stabilivisse: ^b non, si, flagitiis obsecutus, delicta perpeccus p̄sens gaudium cūm mox futuro malo concesseris. Ac ^c mihi animus, quibus rebus alii timent, maxumē ^c fretus est, negotii magnitudine: & quia tibi ^d terræ, & maria simul omnia componenda sunt, (quippe res parvas ^e tantum ingenium attingere nequit) magnæ curæ magna merces est. ^f Igitur provideas oportet, uti plebes, largitionibus, & publico frumento ^g corrupra, habeat negotia sua, quibus ^h ab malo publico detineatur: ⁱ juventus probitati, & industriæ, non sumtibus, neque dīvitīs, studeat. Id ita eveniet, si pecuniae, quæ maxima omnium pernicies est, ^k usum, atque ^l decus demiseris. Nam sāpe ego cum animo meo reputans, quibus quisque rebus ^m clarissimi viri magnitudinem invenissent: quæ res populos, nationesve magnis ⁿ auctoribus auxissent; ac deinde quibus caussis amplissima regna & imperia, corruiſſent: eadem semper bona, atque mala reperiebam, omnesque viētores dīvitias contempsisse, & ^o viētos cupivisse. Neque aliter quisquam extollere sese, & divina mortalis attingere potest, nisi

INTERPRETATIO.

ⁱ Ac animus meus maxime nititur iis rebus quas alii timent, negotiis, scilicet, magnitudine.

NOTE.

^a Expellerentur.] Ciacconius mallet expellantur.

rūm quia quantum in juventutem peccetur, p̄gnitet.

^b Non.] Supple, Clementia fuerit.

^k Usu.] Non in totum, sed illum quem antè habuit.

^c Fretus.] Benē de Cæſare se ideo sperare innuit, quod ille res soleat exequi difficultas, viris enim cordatis difficultas animum auget.

^l Decus.] Cūm, non homines modò, sed omne quod est, esse porrò, & benē esse per naturam querat, primum est ut id illi ante omnia suum faciant, per quod reliqua comparantur. Ex quo perspicuum est, quām pessimè & flagitiōse Reipublicæ consulant, qui virtutem, honorem, omnia denique argento subjiciunt.

^d Terræ.] Potius est ut Sallustium, Terrā mari, scripsisse credamus. Douza.

^m Clarissimi.] In omnibus libris clari legi, Autor est Carrio.

^e Tantum.] Cæſari iterum aſſentatur. Cæterum maxima laus est, minima etiam cum maximis procurare.

ⁿ Auctoribus.] In quibusdam scriptum est auctionibus, pro quo Ciacconius reponit auctibus, Phrasii Livio & Tacito usitatā.

^f Igitur.] Non poterunt ad suum usum satiſ hanc periodum excutere Politici.

^o Viētos.] Scilicet in iis progressus facimus, quibus incumbimus: Neque fieri potest ut, qui maximo cum labore accumulandis dīvitii studuit, sine eo virtutem nactus fuerit.

^g Corrupta.] Supple, uti quidem nunc est:

Neque verò intendit Sallustius, ut Populus in eo permaneat.

^h Ab malo.] Homines verò pravo otio perdit, lues sunt & pestis Reipublicæ.

ⁱ Juventus.] Optime Auctor, qui rerum caput attingit. Atque equidem haud istud dico per impudentiam, quasi in viro summe politico aliiquid ausim alibi reprehendere, ve-

omissis

omissis pecuniae & corporis gaudiis, animo indulgens, non assentando, neque concupita præbendo, ^a perversam gratiam gratificans; sed in labore, patientia, bonisque præceptis, & factis fortibus exercitando. Nam domum, aut villam extruere, eamque signis, aulæis, aliisque operibus, exornare, & omnia potius, quam semet visendum efficere; ^b id est, non divitias decori habere, sed ipsum illis flagitio esse. Porro ii quibus bis die ventrem onerare, nullam noctem sine scorto quiescere mos est; ubi animum, quem dominari decebat, servitio oppressere, nequitquam eo postea habeti, atque claudio pro exercitio uti volunt. Nam imprudentia pleuraque, & se præcipitant. Verum hæc, & omnia mala pariter cum honore pecuniae desinent, si neque magistratibus, neque alio vulgo cupienda venalia erunt. Ad hoc providendum est, quoniam modo Italia, atque provinciae tutiores sint: id quod factu haud obscurum est. Nam iidem omnia vastant, suas deserendo domos, & per injuriam alienas occupando. Item ne, ut adhuc, militia inusta, aut inæqualis sit: cum alii triginta, pars nullum stipendium faciet: & frumentum id, quod antea præmium ignaviae fuit, per municipia, & colonias illis dare conveniet, cum, stipendiis ^c emeritis, domos reverterint. Quæ reipublicæ necessaria tibique gloria ratus sum, quam paucissimis absolvi. Non pejus videtur pauca nunc de facto meo differere. Plerique mortales ad judicandum satis ingenii habent, aut simulant: verum tamen ad ^d reprehenda aliena facta, aut dicta, ardet omnibus animus; vix satis aperatum os, aut lingua prompta videtur, quæ meditata pectore evolvat: quibus me subjectum haud pœnitet, magis ^e reticuisse pigeret. Nam sive hæc, seu meliore aliâ viâ perges; à me quidem pro virili parte dictum, & adjutum fuerit. Reliquum est optare, uti, quæ tibi placuerint, ea di immortales approbent, beneque evenire sînant.

NOTÆ.

^a *Perversam.*] Id est, quæ plus doloris & nemque, pro libitu, pedibus proculant. mali afferat quam voluptatis.

^c *Emeritis.*] Id est, postquam legibus defi- natum tempus militiae deditum.

^b *Id est.*] Utinam istud aliquando illi animo reputarent, qui se, per divitiarum abusum, non modò illustres fieri arbitrantur: sed, spretis insuper quibus gloriari velle videntur, titulis, & Christi nomine, ejus membra sanguini-

^d *Reprehendenda.*] Illos carpit qui suum studium & scripturam reprehendebant.

^e *Reticuisse.*] Id est, de iis non monuisse Cæsarem quæ optima esse credebat.

De REPUBLICA ORDINANDA.

ORATIO II.

SCIO ego, quām difficile, atque asperum factū sit, consilium dare regi, aut imperatori; postremō cuiquam mortali, cūjus opes in excelso sunt: quippe cūm & illis consultorum ^b copiæ adsint; neque de futuro quisquam satīs callidus, satīsque prudens sit. Quin etiam sāpe prava magis, quām, bona consilia prosperè eyenint: ^c quia plerasque res fortuna ex libidine suā agitat. Sed mihi studium fuit adolescentulo rempublicam capeſſere, atque in eā cognoscendā multam, magnamque curam habui: non itā, uti magistratum modō caperem, quam multi malis artibus adepti erant: sed etiam uti rempublicam domi, militiæque, quantumque armis, viris, opulentia posset, cognitum haberem. Itaque mihi multa cum animo agitantī consilium fuit, famam ^d modestiamque meam post tuam dignitatem habere, & cūjus rei lubet periculum facere, dum quid tibi ex eo gloriæ accederet. Idquē non temere, aut ex fortunā tuā, decrevi; sed quia in te, præter cæteras, artem tuam egregiè mirabilem comperi, semper tibi majorem in adversis, quam in secundis, rebus animum esse. Sed ^e per cæteros mortales illa res clarior est, quod & priūs defessi sint homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quām tu faciendo quæ gloriā digna essent. Evidēt mihi decretum est, nihil tam ex alto reperiri posse, quod non cogitanti tibi in promtu sit. Neque ego, quæ visa sunt, de rep. tibi scripsi,

INTERPRETATIO,

^a Sed etiam uti haberem Rempublicam cognitam, & cognitum haberem quantum Respublica posset domi & militiæ, armis, viris, opulentia.

NOTE.

^a II.] Nemini, qui utramque orationem, seu epistolam legerit, dubiuni esse poteſt, quin hæc prior sit.

^b Copiæ.] Maximam facit consulendi difficultatem consultorum numerus, dum ignarissimi loquacitate, aut pravo studio, bonorum consulta depravatum eunt.

^c Quia.] Hinc fit ut imperiti perversa sua consilia veris anteponant, bonisque agitent.

^d Modestiamque.] Iniqua plerumque hominum, judicia & perversam voluntatem experuntur qui aliis consulere satagunt: Adeoque viam sibi munit Sallustius, ne per imprudentiam aut impudentiam Cæſari consilium dedisse videatur.

^e Per cæteros mortales.] Alii habent per Deos immortales.

quia

quia mihi consilium, atque ingenium meum ^a amplius æquo probaretur: sed inter labores militiæ, interque prælia, victorias, imperium, statui admonendum te de negotiis urbanis. Namque tibi ^b si id modò in pectore consilii est, uti te ab inimicorum im- petu vindices, quoque modo contra ^c adversum consulem beneficia populi retineas: indigna virtute tuâ cogites. Sin in te ille animus est, qui jam à principio nobilitatis factionem disturbavit; plebem Rom. ex gravi servitute in libertatem restituit; in præ- tura inimicorum arma inermis disjecit; domi militiæque tanta, & tam præclara facinora fecit, uti ne inimici quidem queri quid- quam audeant, nisi de magnitudine tua; quin accipe tu ea, quæ dicam ^d de summâ reipub. quæ profectò aut tu vera invenies, aut certè haud procul à vero. Sed quoniam Cn. Pompeius aut animi pravitate, aut quia nihil maluit quam quod tibi obeset, ita lapsus est, ut hostibus tela in manus jaceret: quibus ille rebus remp. conturbavit, eisdem tibi ^e restituenda est. Primum omnium ^f sum- mā potestatem moderandi, de vectigalibus, sumtibus, judiciis, senatoribus paucis tradidit; plebem Romanam, ejus antea summa potestas erat, ^g nosque his quidem legibus, in servitute reliquit. Judicia, tametsi, ^h sicut antea, tribus ordinibus tradita sunt; tamen iidem illi factiosi regunt, dant, adimunt quæ lu- bet: innocentes circumveniunt: suos ad honorem extollunt. Non facinus, non probrum, aut flagitium obstat, quò minus magi- stratus capiant: quod commodum est trahunt, rapiunt, po- stremò, tanquam ⁱ urbe capta, libidine, ac licentiâ suâ, pro legibus utuntur. Ac me quidem mediocris dolor augeret, si virtute partam victoriam more suo ^k per servitium exerce- rent. Sed homines inertissimi, quorum omnis vis, virtusque in lingua sita est, fortè, atque ^l alterius socordia dominationem

NOTÆ.

^a Amplius æquo.] Qui alteri consilium dat, superior esse videtur: Illud excusat Sallustius.

hinc, ideo tantum Tribunitiam potestatem re- stituisse Pompeium intelligemus, quod eum antea fecisse vidimus, ut auram popularem cap- taret, volentibusque servitium imponeret.

^b Si id.] Tacitè innuit injurias vindican- ñs, & supremam potestatem invadendam.

^c Adversum Consulem.] Marcellum intelli- p, cùm Æmilium, alterum Consulem pen- ñia Cæsar suum fecisset: His enim, non, ut quidam existimavit, Marcelllo, & Lentulo Consolibus, scriptam fuisse hanc epistolam cre- diderim.

^g Nosque.] Ordinem equestrem intellige.

^h Sicut antea.] Lege Plautiæ Plebi com- municata judicia, ordini Senatorio à Syllâ translatâ fuerant. Lege verò Aureliâ quam tulit L. Aurelius Cotta Prætor, inter Senato- res, Equites, & Tribunos ærarios, judicia ea- dem, ex Pompeii voluntate divisa sunt.

ⁱ Urbe captâ.] Ab hostibus, scilicet, qui omnia pro libidine agunt.

^k Per servitium. Id est, cum civibus, ve- luti cum servis agendo.

^l Alterius.] Id est, aliorum; Neque hic quemquam singulatum designat.

^d De summâ.] Omnes libros de summâ Re- publicâ, quomodo ferè priisci loquuti sunt, scriptum habere, testatur Carrio.

^e Restituenda.] In omnibus libris restituen- ñs legi testatur Carrio; phrasî antiquâ.

^f Summam.] Si vera loquitur Sallustius,

oblatam

oblatam insolentes agitant. Nam, quæ seditio, ac dissensio civili, tot tamque illustres familias ab stirpe evertit? aut quorum umquam victoriâ animus tam præceps, tamque immoderatus fuit? L. Sulla, cui omnia in victoriâ lege belli licuerunt, tametsi ^a Sulpicio hostium partes muniri intelligebat, ^b tamen, paucis interfectis, cæteros beneficio, quam metu retinere maluit. At hercule nunc ^c cum Catone, L. Domitio, cæterisque, ejusdem factionis, quadraginta senatores, multi præterea cum spe bonâ adolescentes, sicuti hostiæ, mactati sunt: cum interea importunissima genera hominum, tot miserorum civium sanguine satiari nequiverrunt: non orbi liberi, non parentes exactâ ætate, non gemitus virorum, luctus mulierum, immanem eorum animum inflexit: quin, accerbius indies malefaciendo, ac dicundo, dignitate alios, alios civitate eversum irent. Nam quid ego de te dicam, ^d cujus contumeliam homines ignavissimi vitâ suâ commutare volunt? scilicet neque illis tantæ voluptati est ^e (tametsi insperantibus accidit) dominatio, quanto mœrori tua dignitas: qui optatius habent, ex tua calamitate periculum libertatis facere, quam per te populi Rom. imperium maximum ex magno fieri. Quò magis tibi etiam atque etiam animo prospiciendum est, quoniam modum stabilias, communiasque. Mihi quidem quæ mens suppetit, eloqui non dubitabo. Cæterum tui erit ingenii probare, quæ vera, atque utilia factu putes. In duas partes ego civitatem divisam arbitror, sicut à majoribus accepi; in patres, & plebem. Antea in patribus summa auctoritas erat, vis multò maxima in plebe. Itaque sæpius

INTERPREATIO.

^a Qui magis optant libertatem Imperium, ex magno, per te fieri suam in discrimen adducere, ex maximum. ^b calamitate tua, quam Romanum

NOTÆ.

^a *A Sulpicio.*] Carrio veteribus libris, ut ille ait, manuductus, pro *Sulpitio, supplicio* reposuit; idque auream correctionem vocat, quam quidem cuivis, qui sensum communem habeat, probatum iri non dubitat. Me vero minime puduerit cum paucis, quibus sensus bonus fuerit, à communī recedere; eo præfertim inductus, quod nisi, Sulpitii mentione, sententiam suam Sallustius, tanquam metis quibusdam coarctaverit, falsissima ejus oratio fuerit. Cæterum, ad plenam hujus loci intelligentiam omnino videndus est Paterculus. Histor. lib. 2.

^b *Tamen paucis interfectis.*] Assumit Auctor quod commodum, & pro tempore verum fuit, antequam Sylla in Asiam adversus Mi-

thridatem proficeretur. Illi vero in laudem vertit quod tunc temporis, coactus fecit: Aliqui post ultimam & firmam victoriam, non aliis unquam in cives Syllâ crudelior fuit.

^c *Cum Catone.*] Intellige Senatores à Catone, Domitio, aliquique ex factione Cæsari adversa, interfectos fuisse; dummodo ne quid ex irâ & dolore, Senatu motu Sallustius admiseeat. Nota vero phrasim, quam facile, nec aliter quam in re notissimâ utaris.

^d *Cujus.*] Id est, Qui neque vitam perdent dubitant, modò tibi aliquam faciant contumeliam.

^e *Tametsi.*] Major est autem ea voluptas quæ insperanti accidit.

in civitate ^a secessio fuit, semperque nobilitatis opes diminutæ sunt, & jus populi amplificatum. Sed plebes eo liberè agitabat, quia nullius potentia super leges erat; neque divitiis, aut superbiâ, sed bonâ famâ, factisque fortibus nobilis ignobilem anteibat: humillimus quisque in ^b armis, aut militiâ, nullius honestæ rei egens, satis sibi, satisque patriæ erat. Sed, ubi eos paullatim expulso agris, inertia, atque inopia incertas domos habere subegit: cœpere alienas opes petere, libertatem suam cum republicâ venalem habere. Ità paullatim populus, qui dominus erat & cunctis gentibus imperitabat, dilapsus est: & pro communi imperio, privatim sibi quisque servitutem peperit. Hæc igitur multitudo primum malis moribus imbuta, deinde in artes, vitasque varias ^c dispalata, nullo modo inter se congruens, parum mihi quidem idonea videtur ad capessendam rem pub. Cæterum, additis novis civibus, magna me spes tenet, fore, ut omnes exergiscantur ad libertatem: quippe cum illis libertatis retinendæ, tum his servitutis amittendæ cura orietur. Hos ego censeo, permixtos cum veteribus novos, in coloniis constituas: ita & res militaris opulentior erit, & plebes bonis negotiis impedita malum publicum facere desinet. Sed non inscius, neque imprudens sum, cum ea res ageatur; quæ sævitia, quæve tempestates hominum nobilium futuræ sint, cum indignabuntur omnia funditus misceri, antiquis civibus ^d hanc servitutem imponi, regnum denique ex liberâ civitate futurum, ubi unius munere multitudo ingens in civitatem pervenerit. Evidem ego sic apud animum meum statuo; malum facinus in se committere, qui incommodo reip. gratiam sibi conciliat. ^e Ubi bonum publicum etiam privatum usui est: id verò dubitare aggredi, socordiæ, atque ignaviae duco. M. Livio ^f Druso semper consilium fuit, in tribunatu summa ope niti pro nobilitate: neque ullam rem in principio agere intendit, nisi illi auctores fierent: sed homines ^g factiosi, quibus dolus, atque malitia, fide cariora erant, ubi intellexerunt, per unum hominem ^h maximum beneficium multis mortalibus dari; videlicet & ⁱ sibi quisque conscientius,

INTERPRETATIO.

¹ Et scilicet quisque conscientius sibi se esse animo malo atque infido, existimaverunt de Druso juxta ac de se.

NOTÆ.

^a Secessio.] De iis jam saepius vidimus.

^b Armis.] Ingeniosè, ad vitandam tautologiam, Sallustio indignam: Douza pro *armis*, unius litteræ levi mutatione *arvis* resoluta.

^c Dispalata.] Id est, dispersa, cum aliud alii genus vitae sequerentur.

^d Hanc servitutem.] Id est, bæc omnia in civitatem induci ut veteribus civibus servitus imponeretur.

^e Ubi bonum.] Directè dixisset, *Ubi bonum privatum etiam publicè usui est*; Verum honestius expressit, cum primò publici boni rationem habuit.

^f Druso.] Politicum virum de isto Velleium adivisse nequaquam pigebit.

^g Factiosi.] De nobilibus loquitur, itemque Senatu, qui Drusum Senatui ipsi faventem per invidiam oppresserunt.

^h Maximum.] Civitatem, scilicet,

malo

malo atque infido animo esse, de M. Livio Druso juxta, ac de se existumaverunt. Itaque metu, ne per tantam gratiam solus rerum potiretur, ^a contra eam nixi, ^b sua ipsius consilia disturbaverunt. Quo tibi, imperator, majore curâ fideque amici, & multa præsidia paranda sunt. Hostem adversum opprimere, strenuo homini haud difficile est; occulta pericula neque facere, neque vitare bonis in promptu est. Igitur, ubi eos in civitatem adduxeris quoniam quidem revocata plebes erit, in eâ re maxumè animum exercitato, uti colantur boni mores; concordia inter veteres & novos coalescat. Sed multò maximum bonum patriæ, civibus, tibi liberis, postremò humanæ genti, pepereris, si studium pecunia aut sustuleris, aut, quod res feret, minueris. Aliter neque privata res, neque publica, neque domi, neque militiæ, regi potest. Nam ubi cupidio divitiarum invasit, neque disciplina, neque artes bonæ, neque ingenium ullum satis pollet: quin animus magis, aut minus mature, postremò tamen succumbit. Sæpe jam audivi, qui reges, quæ civitates & nationes, per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant. Id adeò haud mirandum est. Nam ubi bonus deteriorem divitiis magis clarum, magisque acceptum videt; primò æstuat, multaque in pectore volvit: sed ubi ^c gloria honorem magis in dies, virtutem opulenta vincit, animus ad voluptatem à vero deficit. Quippe ^d gloriâ industria alitur; ubi eam demseris, ipsa per se virtus amara, atque aspera est. Postremò ^e ubi divitiæ claræ habentur, ibi omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. Nam ad virtutem ^f una, & ardua via est: ad pecuniam, ^g quæ cuique lubet, nititur: & malis, & bonis rebus ea creatur. Ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito: neque de capite, neque de honore ex copiis quisquam magis, aut minus judicaverit; si neque prætor, neque consul, ex opulentia, ve-

INTERPRETATIO.

^a Quisque nititur ad pecuniam viâ qua cuique lubet.

NOTE.

^a Contra eam.] Adeoque Reipublicæ qui benefacit, illud quoque dissimulare debet, ne ipsius beneficij invidiâ, etiam ab iis quibus benefacit, opprimatur.

^b Sua ipsius.] Alii, Sua & ipsius; Gronovius mallet, Sua ipsorum. Cæterum locus Politicorum, si alius uspiam, meditatione dignus.

^c Gloria.] Inanis illa, scilicet, cuius fundimentum non est virtus.

^d Gloriâ.] Hic verò gloriam veram, aut quamlibet intellige.

^e Ubi.] Jamdiu usque adeò istud com-

probatum est, ut omnium sæculorum, & totius orbis oraculum videatur: Interim, spreto, hodieque propemodum omnes pertinet.

^f Una.] Et istud consideratione dignum simplex est siquidem & simplicissima virtus, atque in angustum ita coarctata, ut neque in hanc, neque in illam partem deflectere queat.

^g Neque de capite.] Id est, nullus dignitatem vel existimationem auxerit vel minuerit, quod devitiis auctus vel definitus fuerit.

rum ex dignitate, creetur. ^a Sed de magistratu facile populi iudicium sit. Judices à paucis probari, regnum est; ex pecuniâ legi, dishonestum. Quare omnes primæ ^b classis ^c judicare placet, sed ^d numero plures, quām judicant. Neque ^e Rhodios, neque alias civitates, umquam suorum judiciorum pœnituit: ubi promiscuè dives, & pauper, ^f uti cuique fors tulit, de maxumis rebus juxta ac de minumis disceptat. Sed de magistratibus creandis haud mihi quidem absurdè placet lex, quam C. Gracchus in tribunatu promulgaverat; ut ex confusis quinque classibus forte centuriæ vocarentur. Ità coæquati dignitate, pecuniâ, virtute anteire alius alium properabit: nec ego magna remedia contra dilitias statuo. Nam perinde omnes res laudantur, atque appetuntur, ut earum rerum usus est: malitia præmiis exercetur. Ubi ea demferis, nemo omnium ¹ gratuitò malus est. Cæterùm avaritia, bellua fera, immanis, intoleranda est: quo intendit, oppida, agros, fana, atque domos, vastat: divina cum humanis permisit: neque exercitus neque mœnia obstant, quò minus vi suâ penetrat; famâ, pudicitia, liberis, patriâ, atque parentibus cunctis mortales spoliat. Verùm, si pecuniæ decus ademeris; magna illa vis avaritiæ facile bonis moribus vincetur. Atque hæc ita se habere, tametsi omnes æqui atque iniqui memorent, tamen tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter certandum est: cujus si dolum caveris, alia omnia ² in proclivi erunt. Nam hi, si virtute satis valerent, magis æmulii bonorum, quām invidi, essent. Quia desidia, & inertia, & stupor eos, atque torpedo, invasit; strepunt, obtrectant, alienam famam suum dedecus existumant. Sed, quid ego plura, quasi de

INTERPRETATIO.

¹ Nemo omnium est malus pro nihilo.

² Alia omnia erunt facilia.

NOTÆ.

^a Sed de.] Id est, *populus cognoscat quinam ad judicandum idonei fuerint.*

novius, si sequeretur *cedidit*, non *tulit*: Itaque illi potius placet, *utcumque* *fors* *tulit*: Nihil tamen necesse habeo mutare.

^b Classis.] Classis pars est civium, ex censu in ordinem relata. In quinque vero classe, cum capite censorum centuriâ, universum populum Romanum Servius Tullius distribuit; quarum classium prima, ut opulentissima, ita & potentissima erat.

^c Judicare.] Id est, *Dignos reputari quibus judicandi munus conferatur.*

^d Centuriæ.] Non modo in classes Populum Romanum Servius divisit, sed & classes in centurias. Ut verò divitibus maximam faceret potestatem, primæ classi dedit prærogativam; ut prima suffragium ferret: Ex quo plerumque eveniebat, cum ea reliquis omnibus præpolleret ut raro ab aliis classibus suffragium peteretur. Gracchus, ut plebi primum & antiquum suum jus restitueret, volebat ut forte centuriæ ad suffragia vocarentur. Verùm de his omnibus omnino dire opus est eos, qui ea ex professo tractaverunt.

^e Rhodios.] Rhodus nobilis est insula maris Mediterranei, inter Cyprum & Cretam.

^f Uti cuique.] *Cuique* facilius toleraret Gro-
rum nullus digerit vel miserit vel deficiet. ignotis

ignotis memorem? M. Bibuli^a fortitudo, atque animi vis, in consulatum erupit: hebes linguâ, magis malus, quam callidus ingenio. Quid ille audeat, cui consulatus maxumum imperium maximo dedecori fuit? An L.^b Domitii magna vis est, cujus nullum membrum à flagitio aut facinore vacat? lingua vana, manus cruentæ, pedes fugaces, quæ honestè nominari nequeant, inhonestissima. Unius tamen M. Catonis ingenium versutum, loquax, callidum haud contemno. Parantur hæc disciplinâ^c Græcorum. Sed virtus, vigilantia, labos, apud Græcos nulla sunt. Quippe, cùm domi libertatem suam per inertiam amiserint; censesne eorum præceptis imperium haberri posse? Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles: in quibus, sicut in statuâ, præter nomen, nihil est additamenti. L. Posthumius, & M. Favonius, mihi videntur quasi magnæ navis supervacua onera esse, ubi salvi pervenire^d visi sunt; si quid adversi coortum est, de illis potissimum^e jaætura fit, quia pretii minimi sunt. Quoniam nunc, uti mihi videor, de plebe renovandâ, corrigendâque, differui, de senatu, quæ tibi agenda videntur; dicam. Postquam mihi ætas ingeniumque adolevit, haud fermè armis, atque equis, corpus exercui, sed animum in literis agitavi, quod naturâ firmius erat, id in laboribus habui. Atque ego in eâ vitâ multa legendo, atque audiendo itâ comperi, omnia regna, civitates, nationes usque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt: ubicumque gratia, timor, voluptas, ea corruprere, post paullò imminutæ opes, deinde ademtum imperium, postremò servitus imposita est. Evidem ego sic apud animum meum statuo; cuicunque in suâ civitate amplior, illustriorque locus, quam aliis est, ei magnam curam esse reip. Nam cæteris, salvâ urbe, tantummodo libertas tuta est; qui per virtutem sibi divitias, decus, honorem, pepererunt; ubi paullum inclinata resp. agitari cœpit, multipliciter animus curis atque laboribus fatigatur, aut gloriam, aut libertatem, aut rem familiarem defensat; omnibus locis adest, festinat; quanto in secundis rebus florentior fuit, tanto in adversis asperius, magisque anxiè agitat. Igitur ubi plebes senatui, sicuti corpus animo, obedit, ejusque consilia consequitur, patres consilio valere decet, populo supervacanea est calliditas. Itaque majores nostri, cum bellis asperrumis premerentur, equis, viris, pecunia amissâ, nunquam defessi sunt armati de imperio certare. Non inopia ærarii, non vis hostium, non adversa res, ingentem

N O T A E.

^a Fortitudo.] Ironia est.

^b Domitii.] Ænobarbi nomine, qui Consul ante aliquot annos fuerat.

^c Græcorum.] Certè non itâ de Sallustio merita erat Græcia.

^d Visi sunt.] Vetus editio, ut testatur Car-

rio, habet, usi sunt, pro quo Vaticana corrigit usui sunt: Lipsius ingeniosâ fane conjecturâ reponit viri sunt. Forte nihil mutandum.

^e Jaætura fit.] Id est, in profundum abiciuntur.

eorum animum subegit; quin, quæ virtute ceperant, simul cum animâ retinerent. Atque ea magis fortibus consiliis, quam bonis prœliis, patrata sunt. Quippe apud illos ^a una resp. erat, ei consulebant; factio contra hostes parabatur: corpus atque ingenium, patriæ, non suæ quisque potentiae, exercitabat. At hoc tempore contrà homines nobiles, quorum animos socordia, atque ignavia, invasit, ignari laboris, hostium, militiae, domi factione instructi, per superbiam cunctis gentibus moderantur. Itaque patres, quorum consilio antea dubia resp. stabiliebatur, oppressi, ex alienâ libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, deinde alia, decernunt: ut eorum, qui dominantur, simultas, ac arrogancia fert, ita bonum, malumque publicum existumant. Quod si aut libertas æqua omnium, aut sententia ^b obscurior esset, majoribus opibus resp. & minus potens nobilitas esset. Sed quoniam coæquari gratiam omnium difficile est; quippe cum ^c illis majorum virtus partam reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas; cætera multitudo pleraque inscia: sit sententia eorum à metu libera. Ita occultò sibi quisque alterius potentia ^d carior erit. Libertas juxta bonis, & malis, strenuis, & ignavis, optabilis est. Verum eam plerique metu deserunt, stultissimi mortales; ^e quod in certamine dubium est, quorsum accidat, id per inertiam in se, quasi victi, recipiunt. Igitur duabus rebus confirmari posse sententia puto: si numero auctus ^f per tabellam sententiam feret. Tabella ^g obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: ^h in multitudine, & præsidii plus, & usus amplior est. Nam ferè his tempestatibus, alii judiciis publicis, alii privatis suis, atque amicorum

NOTÆ.

^a Una.] Id est, quæ in factiones non erat diversa. Salus est profecto omnium membrorum societas & communicatio; pestis discordia & abalienatio.

^b Obscurior.] Obscurior est ipse Sallustius, dum minus obscuram queritur aliorum sententiam. Badius intelligit de obsequio, quo omnes ferè erga paucos tenebantur, quodque illis minus cognitum fuisse Autor desiderasset. Ego verò hic agi crediderim de suffragis, quæ per tabellas, de quibus etiam postea Sallustius loquitur, ferebantur, ne cujusquam sententia abullo cognosci possit.

^c Illis.] Nobilibus, scilicet.

^d Carior.] Id est, cum singulis per tabellam, nomine concio, sententiam suam dicere licuerit, omnes sibi & Reipublicæ magis quam paucorum superbiae, suffragio suis consulent.

^e Quod.] Servitutem intelligit, quæ, quara in partam cadat, quamdiu pro libertate certatur, nullus scire potest.

^f Per tabellam.] Non unus fuit semper apud Romanos sententiam suam dicendi modus; ut neque apud alias gentes. Voce primò, deinde, ut major libertas esset, per tabellas, suffragium suum ferebant. Quâ de re, vide, in primis, Delectum Latinitatis Moneta J. suite attributum.

^g Obtentui.] Badius exponit ad obtainendum. Ego ita intelligo, ut tabella quasi velum fuerit & operimentum, sub quo latitantes liberè suffragia sua dixerint. Obtentui, id est, ad obtainendum & ob tegendum.

^h In multitudine.] Istud verò disquisitione multâ opus habet, atque pro multiplici rerum & personarum ratione est limitandum.

negotiis implicati, haud sanè ^a reip. consiliis adfuerunt: neque eos magis occupatio, quām ^b superba imperia distinuere. Homines nobiles cum paucis senatoriis, quos ^c additamenta factionis habent, quæcumque libuit probare, reprehendere, decernere, ea, ut libido tulit, fecrē. Verū ubi, numero senatorum aucto, per tabellam sententiæ dicentur; illi superbiam suam dimittent, ubi iis obediendum erit, quibus antea, crudelissimè imperitabant. Forsitan, imperator, perlectis litteris desideres, quem numerum senatorum fieri placeat; quoque modo in multa, & varia officia distribuatur; & ^d quoniam judicia primæ classis mittenda putem, quæ ^e descriptio, qui numerus in quoque genere futurus sit. Eam mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit: sed prius laborandum visum est de summâ consilii, idque tibi probandum verum esse. Si hoc ^f itinere uti decreveris, cætera in promptu erunt. Volo ego consilium meum prudens, maxumeque usui esse. Nam ubicumque tibi res prospera cedet, ibi mihi bona fama eveniet. Sed me illa magis cupido exercet, uti quocumque modo, & quamprimum resp. adjuvetur. Libertatem gloriâ cariorem habeo, atque ego te oro, hortorque, ne ^g clarissimus imperator, Gallicâ gente subactâ, populi Rom. summum atque invictum imperium tabescere vetustate, ac per summam discordiam dilabipatiaris. Profectò, si id accidat, neque tibi nox, neque dies & curam animi sedaverit; quin in somniis ^z exercitus, furibundus, atque amens alienatâ mente feraris. Namque, mihi pro vero constat omnium mortalium vitam divino nomine ^s inviti: neque bonum, neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberis; sed ex naturâ, diversa præmia bonos, malosque sequi. Interea fortè ea tardiùs procedunt: suus cui-

INTERPRETATIO.

¹ Nē cūm sis clarissimus Imperator, &c.

² Quo minus in somniis vexatus, furibundus atque amens, emo-

tâ mente feraris.

³ Namque pro certo compri-
omnium mortalium vitam divino
numine cerni.

NOTÆ.

^a Reip. consiliis.] Quibus, de Republicæ bono disceptabatur.

^b Superba.] Quod paucorum nollent subservire superbiæ.

^c Additamenta.] Itâ loquitur de ministris & satellitibus superbiæ paucorum, hoc est de iis, qui cæcō obsequio potentioribus, in omnibus suffragabantur.

^d Quoniam.] Id est, quid de illis faciemus.

^e Descriptio.] Gall. Quel en sera le dépar-

tement.

^f Itinere.] Id est, si prout ego admonui,

itâ facere decreveris.

^g Curam.] Conscientiæ angores intelligit. Ceterum summâ arte scopum suum Sallustius dissimulat. Eò spectat tota oratio, ut summum Imperium Cæsar occupet, sperans se per eum, illos persecuturum, à quibus Senatus motus fuerat. Plurimas ad hanc rem causas subtexxit; at gloriam potissimum, quâ fere solâ Julius movebatur. Neque id tantum, cum virtute gloriam itâ copulat, ut nisi obtemperet magnanimus Imperator, non modò Gloriæ, sed Virtuti, sed Patriæ, terga vertifile videatur.

que animus ex conscientia spem præbet. Quòd si tecum patria atque parentes possent loqui, scilicet hæc tibi dicerent: O Cæsar, nos te genuimus ¹ fortissimi viri, in optimâ urbe, decus, præsidiumque nobis, hostibus terrorem. Quæ multis laboribus, & periculis ceperamus, ea tibi nascenti cum animâ simul tradimus, patriam maxumam in terris; domum, familiamque in patria clarissimam; præterea bonas artes, honestas divitias; postremò omnia honestamenta pacis; & præmia belli. Pro his amplissimis beneficiis non flagitium à te, neque malum facinus petimus; sed uti libertatem eversam restituas. Quâ re patratâ, profecto per gentes omnes fama virtutis tuæ volitabit. Namque hac tempestate, tametsi domi militiaeque præclara facinora egisti; tamen gloria tua cum multis viris fortibus æqualis est: si verò urbem amplissimo nomine, & maximo imperio, prope jam ab ² occasu restitueris; quis te clarius, quis major, in terris fuerit? Quippe si morbo jam, aut fato huic imperio secus accidat; cui dubium est, quin per orbem terrarum vastitas, bella, cædes, oriantur? quòd si tibi bona lubido fuerit, patriæ, parentibus gratificandi; postero tempore, rep. restitutâ, super omnis mortalis gloria agnita, tuaque unius mors vitâ clarius erit. Nam vivos interdum fortuna, sæpe invidia, fatigat: ubi anima naturæ cessit, demitis obtrectationibus ipsa se virtus magis magisque extollit. Quæ mihi utilia factu visa sunt, quæque tibi usui fore credidi, quām paucissimis potui, prescripsi. Cæterū deos immortales obtestor, uti, quocumq; modo ages, ea res tibi, reique publicæ prosperè, eveniat:

INTERPRETATIO.

¹ Nos fortissimi viri genuimus | ² Si vero restitueris prope jam
te in urbe optimâ, ut sis nobis de- | ab interitu, urbem, cui nomen est
cuss, &c. | amplissimum, &c.

C. SALLUSTII CRISPI
IN M. TULLIUM CICERONEM
DECLAMATIO.

GRAVITER, & iniquo animo, maledicta tua paterer, M. Tulli, si te scirem judicio magis, quām morbo animi, petulantia ista uti. Sed, quoniam in te neque modum, neque modestiam ullum animadverto, responderebo, tibi: uti, si quam maledicendo voluptatem cepisti, eam ^a male audiendo amittas. Ubi querar? quos implorare.

NOTÆ.

^a Malè.] De te, scilicet,

rem, P. C. diripi temp. atque ^a audacissimo cuique esse ^b perfidiae? ac apud populum Rom. qui ita largitionibus corruptus est, ut se se, ac fortunas suas venales habeat? an apud vos, P. C. quorum auctoritas turpissimo cuique & sceleratissimo, ludibrio est? ubi M. Tullius leges, judicia populi Rom. ^c defendit, atque in hoc ordine ita moderatur, quasi unus reliquus ex familiâ viri clarissimi Scipionis Africani, ac non reptitus, accitus, ac paullò antè insitus huic urbi civis. An verò, M. Tulli, facta, ac dicta tua obscura sunt? an non ita à pueritiâ vixisti, ut nihil flagitiosum corpori tuo putares, quod alteri ^d collibuissest? Scilicet, istam immoderatam eloquentiam apud M. Pisonem non pudicitiae jacturâ perdidicisti? Itaque minime mirandum est, si eam flagitiosè venditas, quam turpissimum parasti. Verum, ut opinor, ^e splendor domesticus tibi animos attollit; uxor sacrilega, ac perjurii delibuta; filia matris pellex, tibi jucundior, atque ^f obsequientior, quam parenti par est. Domum ipsam tuam vi, & rapinis, funestam tibi ac tuis comparasti: videlicet uti nos commonefasias, quam conversa sit resp. cum in ea domo habitas, homo flagitiosissime, quæ P. Crassi, viri consularis, fuit. Atque hæc cum ita sint; tamen Cicero ^g se dicit in consilio deorum immortalium fuisse; inde missum huic urbi, civibusque custodem, ^h absque carnificis nomine, qui civitatis ⁱ incommode in gloriam suam ponit: quasi verò non illius conjurationis causa fuerit consulatus tuus, & iccirco resp. disjecta eo tempore, quo te custodem habebat. Sed, ut opinor, illa, te magis extollunt, quæ post consulatum cum Terentiâ uxore de rep. consulisti, cum legis ^k Plautiae judicia domi faciebas: ex coniunctis alios morte, alios pecuniâ condemnabas: cum tibi alius ^j Tusculanum, alias ^m Pompeianam villam ædificabat, alias domum

NOTÆ.

^{a Audacissimo.}] Totum istud in unum Ciceronem recedit. ^{b Catilinæ populares in carcere necati fuerint.}

^{b Perfidiae.}] Badianus codex habet *perfidiae locum*. Verum optime viderunt alii hanc ex margine irrepsisse in textum, imprimis explicationem. Ceterum sensus satis patet.

^{c Defendit.}] Ut Ciceronem dedecoret, vult collapsam penitus videri Rempublicam, in qua ille dominetur.

^{d Collibuissest.}] Turpitudinem notat masculam.

^{e Splendor.}] Ironia.

^{f Obsequientior.}] Obscena & flagitiosa honeste (modo & vere) carpit.

^{g Se dicit.}] Perversè istud ex Ciceronis orationibus extortum.

^{h Absque carnificis nomine.}] Ideo dicit, quod Cicerone invigilante, Lentulus aliqui à Neapoli, millario,

^{i Incommode.}] Verum est ob imminentem Reipublicæ à Catilinâ calamitatem, Consulatum M. Tullio mandatum fuisse, eumque ex eo gloriam maximam nactum esse: At quam subtiliter, tam & per-

versè crimen parricidarum cum Ciceronis laude quisquis hic est declamator confundit.

^{k Plautiae.}] Hæc à Plautio Tribuno plebis, adjuvante Catulo, lata est, ut de eorum capite quereretur qui adversus Rempublicam conjuravissent, &c.

^{l Tusculanum.}] Tusculum oppidum fuit Latii, non longè à Româ ad ortum, ubi Ciceronem illo nomine habuit.

^{m Pompeianam.}] Duodecimo plus, minus, emebat

emebat: qui verò nihil poterat, is erat calumniæ proximus; is aut domum tuam oppugnatum venerat, aut insidias senati fecerat, denique de eo tibi ^a compertum erat. Quæ si tibi falsa obijcio; redde rationem, quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreverit, quâ ex pecuniâ domum paraveris, Tusculanum, & Pompeianum infinito sumtu ædificaveris. Aut, si retices; cui dubium potest esse, quin opulentiam istam ex sanguine & visceribus civium paraveris? Verùm, ut opinor, homo novus ^b Arpinas, ^c ex C. Marii familiâ, ejus virtutem imitatur; contemnit similitatem hominum nobilium: populi R. curam habet; neque terrore; neque gratiâ commovetur. Illud verò amicitiæ tantum, ac virtutis ^d est animi? Immo vero homo levissimus, supplex inimicis, amicis contumeliosus, modò harum, modò illarum partium, fidus nemini, levissimus senator, mercenarius patronus, cujus nulla pars corporis à turpitudine vacat: lingua vana, manus rapacissimæ, gula immensa, pedes fugaces; quæ honeste nominari non possunt, ^e inhonestissima. Atque is, cùm ejusmodi sit, tamen audet dicere: ^f O fortunatam natam me consule Romam! Te consule fortunatam, Cicero? immo verò infelicem & miseram, quæ crudelissimam ^g proscriptionem civium perpeſſa est; cùm tu, perturbatâ rep. metu percussoſ omnes bonos patere crudelitati tuæ cogebas; cùm omnia judicia, omnes leges in tuâ lubidine erant, cùm tu, sublatâ lege ^h Porciâ, erectâ libertate, omnium nostrum vitæ, necisque potestatem ad te unum ⁱ revocaveras. Atque parum est; quod impunè fecisti: verùm etiam commemorando exprobras; neque licet ^k oblivisci servitutis suæ. ^l Egeris, oro te, Cicero, perficeris quod libet; satis est perpeſſos esse: etiámne aures nostras ^m odio tuo onerabis? etiámne molestissimis verbis inseſtaberis? Cedant

NOTÆ.

^a Compertum erat.] Id est, Certo sciebas eum conjurasse; deinde & ipsum eundem morti addicbas.

^b Arpinas.] Irrisio est.

^c Ex C. Marii.] Id ideo dicit, quod & Marius, cujus virtus maximè enituérat, Arpino oriundus esset.

^d Est animi.] Id est, an eas tantum habet virtutes Cicero?

^e Inhonestissima.] Jam suprà eadem exprobavit.

^f O fortunatam.] Versus scripsit Cicero de suo Consulatu, quorum hic unus est, quem Juvenalis, non obscurè tanquam ridendum reprehendit.

^g Proscriptionem.] Dicit non justè multatos fuisse qui cum Catilinâ conjuraverant. Non ita arbitrati sunt boni cives: Interim ob-

servatam tunc temporis Rempublicam à Clodio & aliis seditionis ad exilium Cicero compulsa est.

^h Porciâ.] De eâ vide suprà. p. 44.

ⁱ Revocaveras.] Per Senatus decretum, Viderent Consules ne quid Respublica detrimenti caperet. Nam ipse urbis præfido relictus fuit; Antonius Collega conjuratos persequutus est.

^k Oblivisci.] Hoc ideo dicit, quod Cicero diligentia fuit in liberandâ Republicâ sèpiùs mentionem faceret.

^l Egeris.] Quasi dicat, Esto, quando ita placitum superis, Rempublicam disjeceris; ne in super calamitatem nobis toties objicias.

^m Odio.] Hic vim habet peculiarem; significat enim odium, importunitatem ex re maximè odiosâ.

arma togæ, ^a concedat laurea linguae. Quasi vero togatus, & non armatus, ea, quæ gloriari, confeceris; atque inter te, Syllamque dictatorem, præter nomen imperii, quidquam interfuit. Sed quid ego plura de tuâ insolentiâ commemorem; quam ^b Minerva omnes artes edocuit, Jupiter optumus maximus in consilio deorum admisit, Italia exulem humeris suis deportavit. Oro te, ^b Romule Arpinas, qui egregiâ tuâ virtute omnes ^c Paullos, Fabios, Scipiones, superasti, quem tandem locum in hac civitate obtines? quæ tibi ^d partes reip. placent? ^e quem amicum, quem inimicum, habes? ^f cui in civitate fecisti insidias ancillaris? quo jure, cum de exilio tuo Dyrrachio redisti, eum sequeris? quos tyranos appellabas, eorum nunc potentiae faves, qui tibi antè optimates videbantur, eosdem nunc dementes, ac furiosos vocas. ^g Vatinii causam agis: ^h de Sextio male existumas: Bibulum petulantissimis verbis laedit: laudas Cæsarem: quem maximum odisti, ei maximum obsequeris: aliud stans, aliud sedens, de rep. sentis: his maledicis, ^k illos odisti, levissime transfuga: neque in hac, neque in illâ parte fidem habes.

INTERPRETATIO.

ⁱ Corona ex lauro tradatur linguae & eloquentiae.

NOTE.

^a Minerva.] Alio nomine Pallas dicta est, Dea Belli & Sapientiae. Ciceronem verò irridet Autor, quasi se à Minervâ edocutum jactasset.

^b Romule.] Per amaram irrisiōnem.

^c Paullos.] Illustrissimos viros recenset, ut Ciceronem irrideat. Notiores verò sunt omnes, quam ut quicquam de iis dicatur.

^d Partes.] Vult autor Ciceronem maximum videri tenebrionem, &, ut postea dicit, levissimum transfugam, qui modò cum his, modò faciat cum illis; hodie cum uno, eras cum altero conjunctus sit.

^e Quem amicum.] Hunc locum non intellegere se ingenuè fatetur Glareanus, vir alioqui doctissimus; quod quidem mirarer, nisi quotidie ad res apertissimas caligare oculos sentiremus. Sehus verò est, Ciceronem eo modo cum omnibus vixisse, ut quinam amici, quinam inimici essent nullus possit cognoscere: Non enim placet Thyssii exppositio.

^f Cui.] Videtur aliquem ante alios indicare, cui Cicero ancillarum more serviverit; eumque, cum Cæsar tunc temporis Româ abesset, crediderim fuisse Pompeium; neque enim ejus semper & Ciceronis una & eadem fuit voluntas.

^g Vatinii.] Tribunus fuit plebis, Senatu maximè exosus, in quem Cicero orationem habuit.

^h De Sextio.] Pro isto eam quam modò diximus Cicero habuit orationem.

ⁱ Bibulum.] Hic cum Cæsare Consul fuit, eique frustra restitit, cùm legem agrariam rogaret: Tum verò inter Ciceronem & Cæsarem non conveniebat.

^k Aliud stans.] Id est, aliud dicas, aliud sentis; stantes enim sententiam suam dicebant in Senatu.

^l Illos odisti.] Id est, eos quibus assentari, odisti.

IN SALLUSTIUM DECLAMATIO:

Quæ Ciceroni falsò tribuitur.

BA demum magna voluptas est, Crispe Sallusti, æqualem, & parem verbis vitam agere, neque quidquam tam obscoenum dicere, cui non ab initio pueritiae omni genere facinoris ætas tua respondeat, ut omnis oratio moribus consonet. Neque enim, qui ita vivit, uti tu, aliter ac tu, loqui potest: neque, qui tam illoto sermone utitur, vitâ honestior est. Quò me vertam, P. C.? unde initium sumam? majus enim mihi dicendi onus imponitur, quo notior est uterque nostrum. Quod si aut de meâ vitâ, atque actibus nostris, huic conviciatori respondero, invidia gloriam consequitur: aut, si hujus facta, mores, omnem ætatem nudavero; in idem vitium incidam procacitatis, quod huic objicio. Id vos, si forte offendimini, justius huic, quam mihi, succensere debetis, qui ^a initium introduxit. Ego dabo operam, ut & pro me minimo cum fastidio respondeam, & in hunc minimè mentitus esse videar. Scio me, P. C. in respondendo non habere magnam exspectationem, quod nullum vos sciatis novum crimen in Sallustium audituros, sed omnia vetera recognituros, quis & meæ, & vestræ jam, & ipsius aures calent. Verum eò magis odisse debetis hominem qui ne incipiens quidem peccare minimis rebus posuit rudimentum; sed ita ingressus est, uti neque ab alio vinci possit, neque ipse se omnino reliquâ ætate ^b præterire. Itaque nihil aliud studet, nisi, uti lutulentus sus, cum quovis velitari. Longè verò fallitur opinione. Non enim procacitate linguae vitæ sordes eluntur: sed est quædam ^c calumnia, quam unusquisque nostrum testante animo suo fert, de eo, qui falsum crimen bonis objectat. Quod si vita istius ^d memoriam vicerit: aliam P. C. non ex ratione ejus, sed ex moribus spectare debetis. Jam dabo operam quam maximè potero, uti breve id faciam. Neque hæc altercatio nostra vobis inutilis erit, P. C. Plerumque enim resp. privatis crescit inimicitii; ubi nemo civis, qualis sit vir, potest latere. Primum igitur, quoniam omnium maiores Crispus Sallustius ^e ad unum exemplum, & regnum

NOTÆ.

^a Initium introduxit.] Queritur uterque & Sallustius & Cicero, quod, sibi ab altero injuriâ oblatâ, prior lacepsitus fuerit: Quod quidem, præter alia, me maximè movet ut credam, declamationes istas à quibusdam Declamatoribus scriptas tantum, non recitatas fuisse. Sed ea de re, quibus tantum erit otii,

docti judicabunt.

^b Præterire.] Malefaciendo, scilicet.

^c Calumnia.] Reproche.

^d Memoriam.] Id est, Si oblixi fueritis qualis fuerit vita istius, & quomodo antea vivevit.

^e Ad unum exemplum. & regnum.] Diu-

quærerit, velim mihi respondeat, numquid, quos protulit, Scipiones, & ^a Metelli ^b antè fuerint aut opinionis, aut gloriæ, quam eos res gestæ suæ, & vita innocentissimè acta commendavit? quod si hoc fuit illis initium nominis, & dignitatis; cur non æque de nobis existumetur? cuius & res gestæ illustres sunt, & vita integrum acta. Quasi verò tu sis ab illis viris, Sallusti, ortus! quod si es; nonnullos jam tuæ turpitudinis pigeret. Ego meis majoribus virtute meâ præluxi: uti, si priùs noti non fuerint, à me accipient initium memoriarum suarum: tu tuis vitâ, quam turpiter egisti, magnas offusisti tenebras; ut etiam, si fuerint egregii ci-ves, certè venerint in oblivionem. Quare noli mihi antiquos viros objectare. Satius est enim, me meis rebus gestis florere, quam majorum opinione niti; & ita vivere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Neque me cum iis conferri decet. P. C. qui jam deceperunt, omnique odio carent, & invidiâ; sed cum iis, qui mecum unâ in republicâ versati sunt. Sed si fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitiosus; (non hanc dico popularem ambitionem, cuius me principem confiteor, sed illam perniciosaam contra leges, cuius primos ordines Sallustius duxit,) aut in gerendis magistratibus; aut in judicandis maleficiis tam severus; aut in tuendâ republicâ tam vigilans, quam tu proscriptionem vocas, credo quod non omnes tui similes incolumes in hac urbe vixissent. At quanto meliore loco res publica tuenda staret, si tu, par ac similis scelestorum civium, unâ cum illis adnumeratus es? An ego tunc falsò scripsi, *Cedant arma togæ;* qui togatus armatos, & pace bellum oppressi? An illud mentitus sum, *Fortunatam me consule Romam;* qui tantum intestinum bellum, & domesticum urbis incendium, extinxì? Neque te tui piget, homo levissime, cùm ea culpas, quæ in historiis mihi gloriæ ducis? An turpius est, P. C. scribentem mentiri, quam illum palam hoc ordine dicentem? Nam quod meam ætatem increpasti, tantum me abesse puto ab impudicitia, quantum tu abes à pudicitia. Sed quid ego de te plura querar? Quid enim mentiri turpe duces, qui mihi ausus sis eloquentiam uti vitium ob-

NOTÆ.

certè hic hæsi, ut, quid sibi vellet Autor, divinarem. Tandem arbitratus sum, ad ista Sallustii verba, *Oro te, Romule Arpinas,* qui *egregiâ tuâ virtute omnes Paullos, Fabios, Scipiones, superasti, &c.* Ciceronem respexisse; eumque significare voluisse, Pravè & inepte ab adversario factum, quod sibi Ciceroni Romuli nomen imposuerit, quasi, ut clarus fieret necesse habueret vel maiores claros ostendere, vel Romulum esse.

^a *Metelli.*] Fortè istiùs, potius quam Pauli, aut Fabii mentionem facit, quia præcipue per ipsius Sallustii historiam clarissimus evasit.

^b *Ante fuerint.*] i. e. antè, bominum estimationem, aut gloriam consequuti fuerint.

^c *Quam.*] Pro quod. Quod; Tueri, scilicet *Rempublicam,* tu, *Crispe Sallusti,* vocas proscriptionem. Relativum quam cum proscriptionem construxit.

^d *Ætatem.* Id est, adolescentiam.

jicere?

jicere? Cujus semper nocens egquisti patrocinio. An ullum existu-
mas posse fieri civem egregium, qui non his artibus & disciplinis sit
eruditus? An ulla alia putas esse rudimenta, & incunabula virtutis,
quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur? Sed minimè mirum est. P. C. si homo, qui desidiæ, ac luxuriæ plenus sit, hæc
uti nova, atque inusitata, miratur. Nam quod istâ inusitatâ rabie
petulantur in uxorem, & in filiam meam invasisti, ^a quæ facilius
mulieres se à viris abstinuerunt, quàm tu vir à viris, satis doctè, ac
peritè fecisti. Non enim me sperasti mutuam tibi gratiam relat-
rum, & vicissim tuas compellaturum. Unus enim satis es materiæ
habens: neque quidquam turpius est domi tuæ, quàm tu. Multùm te vero opinio fallit, qui mihi putasti parare invidiam ex meâ
re familiari; quæ multò mihi minor est, quàm habere dignus
sim. Atque utinam ne tanta quidem esset, quanta est; uti potius
amici mei viverent, quàm ego testamentis eorum locupletior es-
sem. Ego fugax, Crispe Sallusti? Furori tribuni pl. cessi: utilius
duxi, ^b quamvis fortunam unus experiri, quàm universo populo
R. civilis essem dissentionis causa: qui, postea quàm ^c ille suum
annum in rep. perbacchatus est; omniaque quæ commoverat,
pace, & otio, resederunt: hoc ordine revocante, atque ipsâ rep.
manu retrahente me, reverti. Qui mihi dies, si cum omni reli-
quâ vitâ conferatur, animo quidem meo ^d supereret, cum universi
vos, populusque R. frequens adventu meo gratulatus est. Tanti
me fugacem ^e mercenarium patronum hi æstimaverunt. Neque
hercule mirum est, ^f si ego semper justas omnium amicitias æsti-
mavi. Non enim uni privatim ancillatus sum, neque me addixi:
sed, quantum quisque reip. studuit, tantum mihi fuit, aut ami-
cus, aut inimicus. Ego nihil plus volui valere quàm pacem:
multi privatorum audacias nutriverunt. Ego nihil timui, nisi leges:
multi arma sua timeri voluerunt. Ego nunquam volui quidquam
posse, nisi pro vobis: multi ex vobis, potentia freti, in vos suis viribus
abusì sunt. Itaque non est mirum, si nullius amicitiæ usus sum, qui non
perpetuò reip. amicus fuit; nequè me pœnitet, si aut potenti ^g Vati-
nio reo patrocinium pollicitus sum, aut Sextii insolentiam repressi, aut
^h Bibuli patientiam culpavi, aut virtutibus Cæsari favis. ⁱ Hæ laudes

NOTÆ.

^a Quæ.] Tum uxor, tum filia mea.

^b Quamvis.] Vel iniqüissimam.

^c Ille.] Tribunus scilicet, Clodius.

^d Supereret.] Id est, Præstantior & jucundior
videatur. Sed vide, mihi, quæso, quomodo,
non tantum objecta diluat, sed in gloriam
vertat.

^e Mercenarium.] Istud objectaverat Sallu-
stius, sed quisquis fuit ejus loco declamator.

^f Si.] Pro Quandoquidem.

^g Vatinio.] Respondet ad id quod Sallustius
dixerat. Ciceronem Vatinii causam agere
postquam orationem contra ipsum habuisset.

^h Bibuli patientiam.] Tanta fuit, referente
Suetonio, ut nonnulli, quod ita Cæsari, in
consulatu cessisset, non Caio Julio Cæsare, &
Bibulo, Consulibus, sed Caio & Julio, per jo-
cum scriberent.

ⁱ Hæ laudes.] Virtuti, nimirum, & vi-
tis probis, quomodounque favere; inde tan-

enim egregii civis, & unicæ sunt. Quæ si tu mihi utrū vitia objicis; ^a temeritas tua reprehendetur, non mea vitia culpabuntur. Plura dicerem, si apud alios mihi esset dicendum, P. C. non apud vos, quos habui omnium actionum mearum monitores. Sed, ubi rerum testimonia adsunt, quid opus est verbis? Nunc, ad te uti revertar, Sallusti, patremque tuum præteream: qui si nunquam in vitâ suâ peccavit, tamen majorem injuriam reip. facere non potuit, quâm quod te talem filium genuit. Neque tu si quia in pueritiâ peccasti, exsequar, ne parentem tuum videar accusare, qui eo tempore summam tui potestatem habuit; sed qualem adolescentiam egeris: Hac enim demonstrata, facile intelligetur, quâm petulanti pueritiâ, tam impudicus, & procax, adoleveris. Postea quâm immensæ gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere non potuit; & ætas tua jam ad ea ^b patienda, quæ alteri facere collibusset, exoleverat; cupiditatibus infinitis efferebaris, uti, quæ ipse corpore turpia non duxisses, in aliis experireris. Itâ non est facile reputare, P. C. utrum in honestioribus corporis partibus rem quæsierit, an amiserit. Domum paternam vivo patre turpissime venalem habuit, vendidit. Et cui dubium protest esse, quin mori coegerit eum, quo, hic, nondum mortuo ^c pro hærede gesserit omnia? Neque pudet à me eum quærere quis in P. Crassi domo habitet; cùm ipse respondere non queat, quis in ipsius habitat paterna domo. ^d At hercule lapsus ætatis tyrocinio, postea se correxit? Non itâ est: sed abiit in sodalitum sacrilegi Nigidiani: bis judicis ad subsellia attractus, extrema fortuna stetit: & itâ discessit, uti non hic innocens esse, sed judices pejerâsse existimarentur. Primum honorem in quæstura adeptus, hunc locum, & ordinem, despectum reddidit, cuius aditus sibi quoque sordidissimo homini, patuisset. Itaque timens, ne facinora ejus clam vos escent, cùm omnibus matribus familias opprobrio esset, confessus est, vobis audientibus, adulterium; neque erubuit ora vestra. Vixeris, uti libet, Sallusti; egeris, quæ volueris: satîs fit, unum te tuorum scelerum concium esse; noli nobis languorem, & soporem nimium reprobrare. Sumus diligentes in tuenda pudicitia uxorum nostrarum: sed itâ experrecti non sumus, ut à te cavere possumus. Audacia tua vincit studia nostra. Ecquod hunc movere possit, P. C. factum ac dictum turpe, quem non puduit palam, vobis audientibus, adulterium confiteri? Quod si nihil pro me tibi respondere

NOTÆ.

tum sibi amicos parare; illos, si priorem sanctitatem & vitæ innocentiam flagitiis maculaverint, relinquere. Uno verbo bene, & quod laudandum sit fecisse se profitetur Cicerô, cum nulli se itâ addixit, quin, virtutis & Reipublicæ causâ ejusdem adversarium se quereretur.

^a Temeritas.] Cum id tu vituperes quod laudi ducitur.

^b Patienda.] Obscenissima & flagitiosissima reprehendit.

^c Pro hærede gesserit omnia.] Id est rebus bæreditariis omnibus, tanquam dominus usus fit.

^d At Hercule.] Ironia est.

voluissim;

voluissim; sed illud censorum ^a elogium ^b Ap. Claudii, & L. Pisonis, integerrum virorum quo usus est quisque eorum, pro lege palam universis recitarem; nonne tibi viderer æternas inuere maculas, quas reliqua vita tua eluere non possit? Neque post illum ^c delectum senatus te umquam vidimus. ^d Nisi forte in ea te castra conjectisti, quò omnis sentina reip. confluxerat. At idem Sallustius, qui in pace ne senator quidem manserat, postea quam resp. armis oppressa est, & ^e idem victores, qui exules, reduxit, in senatum post quæsturam ^f reductus est: Quem honorem ita ges- sit, uti ^g nihil non venale in eo habuerit, ejus aliquis emptor fu- erit. Ita igitur egit, uti nihil non æquum, ac verum, duxerit, quod ipsi facere collibuisse: ^h neque aliter vexavit, ac debuit, si quis prædæ loco accipisset magistratum. Peractâ quæsturâ; po- stea quam magna ⁱ pignora eis dederat, cum quibus similitudine vitæ se conjunxerat, unus jam ex illo grege videbatur. Ejus e- nim partis jam exemplar erat Sallustius ^k quò tanquam in imam voraginem cœtus omnium vitiorum excesserat: quidquid impudi- corum, ^l cillonum, parricidarum, sacrilegorum, debitorum fuit in urbe, municipiis, coloniis, Italia tota, sicut in fretis, subsede- rant, nominis perdit, ac notissimi, nulla in parte castris apti, nisi licentia vitiorum, & cupiditate rerum novarum. ^m At postea quam prætor factus est, modestè se gessit, & abstinenter? Nonne ita provinciam vastavit, uti nihil neque passi sint, neque expectarent gravius socii nostri in bello, quàm experti sunt in pace, hoc Africam interiorem obtinente? unde tantùm hic exhausit, quantum potuit aut ⁿ fide nominum transjici, aut in naves contrudi. Tantùm, inquam, P. C. exhausit, quantum vo- luit: ne caussam diceret, ^o festertio duodecies cum Cæsare pacificitur. Quod si quippam eorum falsum est; hic palam refelle, unde tu, qui modò ne paternam quidem domum redi- mere potueris, repente tanquam somnio beatus, ^p hortos pretiosissi-

NOTE.

^a Elogium.] Testificatio est Censorum, vi- turationis causâ, cum ab ipsis Senatu mo- tus est Sallustius.

^b Ap. Claudii, & Pisonis.] Hi duo Aemilio Paulo & Claudio Marcello Consulibus cen- suram gravem exercuerunt.

^c Delectum.] Moris erat, ut Censores Se- natum legerent, eoque illos per ignominiam moverent, quorum depravatos mores cognos- cebant.

^d Nisi.] Pro Sed.

^e Idem.] Cæsarem intellige.

^f Reductus.] Sallustium intellige.

^g Nihil non.] Fidem, putâ, suffragia.

^h Neque aliter.] Ideo tantùm Sallustium sit Quæsturam gessisse, ut ex eâ prædam

aliquam conserueretur.

ⁱ Pignora.] Des assurances. Id est, factis ostenderat se pessimis similem esse.

^k Quod.] Id est, ad quem Sallustium.

^l Cillonum.] Id est, cinadorum & turpiter viventium, ut ait Cælius Rhodiginus; ab antiquo verbo cellere, quod est motitare: Unde etiam Plautus meretrices appellat recelliclunas.

^m At postea quàm.] Ironia.

ⁿ Fide nominum.] Id est, permutatione, Gall. Par lettre, d'échange.

^o Sestertio.] Alii habent Sestertium, Gla- reano teste; quanquam & illud licere multis elegantiibus autorum exemplis ostendit Bu- dæus.

^p Hortos.] Qui Sallustiani dicti sunt.

mos, villam Triburti C. Cæsaris, reliquas possessiones paraveris. Neque piguit quærere, cur ego P. Crassi domum emissem: cùm tu veteris villæ dominus sis, cuius paullò antè fuerat Cæsar? ^a modo, inquam, patrimonio non comeso, sed devorato, quibus rationibus repente factus es tam affluens, & tam beatus? Nam quis te faceret hæredem, quem ne amicum quidem suum satis honestum quisquam sibi dicit, nisi similis, ac par tui? At hercule egregia facta majorum tuorum te extollunt: quorum five tu es similis, five illi tui, nihil ad omnium scelus, ac nequitiam, addi potest. Verùm ut opinor, honores tui te faciunt insolentem. Tu, Crispus Sallusti, tantidem putas esse ^b bis senatorem, & bis quæstorem fieri, quanti bis consularem, & bis triumphalem? ^c Carere debet omni vitio, qui in alterum paratus est dicere. ^d Is demum maledicit, qui non potest verum ab altero audire. Sed tu omnium mensarum esse clavis, omnium cubiculorum in ætate ^e pelle, & idem postea adulter, omnis ordinis turpitudo es, & civilis belli ^f memoria. Quid enim gravius pati potuimus, quàm quòd te incolumē, in hoc ordine videamus? Desine bonos petulantissimā conlectari linguā: desine morbo procacitatis isto uti: desine unumquemque moribus tuis æstimare: his moribus amicum tibi facere non potes, videris velle inimicum habere. Finem dicendi faciam, P. C. Sæpe enim vidi gravius offendere animos auditorum eos, qui aliena flagitia apertè dixerunt, quàm eos qui commiserunt. Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius meritò debeat audire, sed ut ea dicam, si qua ego honestè effari possum.

C. SALLUSTIUS CRISPUS EXPLICIT.

N O T A E.

^a Modo.] Id est, non à longo tempore.

^b Bis Senatorem.] Amara est irrisio: Sallustio acutè exprobatur quod Senatu motus fuerit; atque insuper eum arguit, quasi ideo inepte gloriaretur.

^c Carere.] Postquam satis adversarium agitavit, ipsum, quod maximè perstringit, de imperitiâ, & quodammodo de officio admonet.

^d Is demum maledicit.] Id est, sine suo detrimento maledicere potest.

^e Pelle.] Jam supra, quòd muliebris pensus esset exprobavit.

^f Memoria.] Id est, qui omnia in memoriam revocat quæ per civiles discordias passumus.

25 APR 65

INDEX

Rerum maximè MEMORABILIA.

A

BORGINES, Pag. 6.

Abstinentia quid. 4. d.

Achæi. 203. a.

Accusativi olim in is, 1. a.

Aetæon. 204. f.

Atherbal. 62. Vixtus Romam proficiscitur. 67.

Ejus Oratio ad Senatum. 68. Mores. 79. Jugurtha obvius procedit, *Ib.* A quo vincitur. 80. Romam legatos mittit. 81. Ejus ad Senatum literæ. *Ib.* A Jugurthâ excruciatus interficitur. 83.

Adolescentium animi mobiles. 12. Dolis facilè capiuntur. *Ib.* Eorum mores. 213.

Adrimetum à Phœnicibus conditum. 77.

Aversæ res etiam bonos detrectant. 108.

Æta. 174. f.

Æquitas quid. 3. c.

Æthiopes. 78.

Africæ descriptio. 75, 76.

Albinus. 92. Consul in Africa bellum renovat. 93.

Allobroges ab Umbreno sollicitantur. 32. Deprehenduntur super ponte Mulvio. 35.

Amazones. 201. c.

Ambitio quid Romæ effecit. 9. Vitium propriùs virtutem quām avaritia. *Ibid.*

Ambitus damnati Autronius & Sylla. 15.

Amicitia quomodo firma. 17. c.

Amici officio & fide parantur. 65.

Anima quis fruietur. 3.

Animus vitæ Imperator. 57. Æternus. 58. Ejus artes plurimæ, quibus claritudo paratur. 59. Quomodo servitio opprimatur. 215.

Antiochus. 160.

Antonius Consul. 29. Catilinam persequitur. 51.

Anot-

I N D E X.

- Antonius, 187. u.
 Appius Poeta, 209.
 Apulia, 22. b.
 Aquila quæ in exercitu Catalinæ, 54.
 Archelaus, 189. y.
 Argentum ære solutum, 26.
 Ariobarzanes, 190. m.
 Aristæus, 204. e.
 Aristonicus in triumphum ductus, 189.
 Armenia, 190, n.
 Arsaces, 188. d.
 Asia à Romanis obsessa, 189.
 Aspar 152. A Boccho accersitur, qui Jugurtham acta edoceat, 154.
 Ad Bocchum remittitur ut Syllam Jugurthæ tradere persuadet. *Ib.*
 Athenienses per scriptores celebrati, 8.
 Attalus, 189. o.
 Avaritia quid Romæ effecit, 9. Ejus descriptio, 221. Quomodo vincenda, *Ibid.*
 Aulus, 94. Hyeme milites in expeditionem evocat, *Ibid.* A Jugurtha deluditur, *Ibid.* Sub jugum mittitur ejus exercitus, 96.
 Aurelia Orestilla Catilinæ conjux, 12.
 Auster, 172. d.
 Autronius ex Catilinæ conjuratis, 14.

B

- BÆDIUS** à Jugurthâ pecuniâ capit, 91. Ejus maxima impudentia, 92.
 Baleares, 150. e.
 Bello ingenium plurimum posse quando cognitum, 2. Bellum ex arbitrio sumitur, non ponitur, 128. Illud civiliter deponendum, 211. Pacis causa gerendum, 213.
 Beneficii quām maleficii in Republica immemorem esse præstat, 90.
 Bestia Consul, 84. Adversus Jugurtham missus. *Ib.* Secreto cum illo transfigit, 85. In eum gravis invidia. *Ib.* Ab ipso in Numidia qui fuerunt relicti omnia flagitia cum Jugurthâ faciunt, 91.
 Bibulus, 222, 228. i. 231. r.
 Bocchus, 79. Ejus proximi à Jugurthâ magnis muneribus ad sui studium perducuntur, 127. Cujus filia Jugurthæ nupserat. *Ibid.* Romanorum amicitiam quæsiverat, 127. Cum Jugurtha belli adversus Romanos societatem init, *Ibid.* A Metello legatos accipit: eidemque remittit, 128. Romanos cum Jugurtha aggreditur, 143. Romam legatos mittit, 148. Qui spoliati ad Syllam perveniunt, 149. A Mario petit, ut Syllam ad se mittat, quam obrem,

I N D E X.

- obrem, 150. Ejus perfidia, 155. Ejusdem ad Syllam oratio. *Ib.*
Jugurtham Romanis tradere pollicetur, 154. Tradit, 155.
Bomilcar, 92. Cum Rutilio certat, 107. Ad tradendum Jugurtham
à Metello allicitur, 113. Quod ille quidem conatur, 114. Ideo
Nabdalsam sibi adjungit, 120. Ad quem scribit, *Ibid.* Cujus
literæ à Nabdalsæ cliente ad Jugurtham deferuntur, 121. Morte
afficitur, *Ib.*
Bonus gratuitò nemo vult esse, ubi malos præmia sequuntur, 165.
Bonum publicum privato anteponendum: quanquam hoc cum illo
protest conciliari, 219.
Bruttium, 35. i.
Bithynia, 173. n.

C.

- CÆSAR Pontifex maximus, 38. Ei Catulus & Piso infensi, quam-
obrem, *Ib.* Eum Cicero inter Conjuratos non vult nominare,
Ib. Ei nonnulli equites gladio minitantur, 36. Ejus oratio,
40. Cum Catone comparatur, 49. Bellum aliorum pace mol-
lius gessit, 210. Creditum non condonat, *Ib.* In adversis ma-
jorum animum gerit, 216. Gallicam gentem subegit, 224.
Cale, 205. u.
Capfa, 136. A Mario incensa, 137.
Capua, 23. d.
Capys, 205. l.
Carbo, 211.
Cassius ad Jugurtham mittitur, 91.
Catabathmos, 75. g.
Catilina, 5, 11. Quinam illi favent, 14. Prima ejus conjuratio,
18. Repetundarum reus Consulatum petere prohibetur, *Ib.*
Ad conjuratos orationem habet, 16. Eos quomodo confirmat,
19. Arma per Italiam parat, 20. Mulieres sibi adscivit,
quamobrem, 21. Ciceroni insidias parat, quæ malè cadunt,
Ib. Incendia parat, 22. In Senatum venit, 25. In castra
Malliana proficiscitur, *Ib.* Scribit se in exilium Massiliam ire,
37. Ejus epistola, 28. Imperii insignia sumit, 29. Ei plebs
favet, 30. Deinde ejus consilia execratur, 37. Quantus ini-
tio ejus exercitus, 50. Servitia repudiat, 51. In Galliam
profugere tentat, *Ib.* Orationem habet ad milites, *Ibid.* Aciem
instruit, 54. Pugnat, 54. Vincitur, 55.
Cato, 44. Ejus oratio, *Ib.* Decretum fit Senatus sicut ille cen-
suerat, 48. Ab eo multi mactati, 218. Qualis, 222.
Catulus cur Cæsari infensus, 38.

Cea-

I N D E X.

- Cea insula**, 204, g.
Chalcedon, 190, f.
Charybdis, 202, u.
Cicero Consul cum Antonio, 20. **Catilinæ infidias præcavet**, 21,
 22. **Per Fulviam ejus consilia cognoscit**, *Ib.* **De iis ad Senatum**
refert, 22. **Conjuratos ad se vocat**, 36. **In Senatum dicit**, *Ib.*
Civis reptitus, 226. **Testamentis amicorum locuples factus**, 231.
Cilicia, 193, n.
Cimbri, 54, b. 161, h.
Cinna, 168, f.
Cirta, 80. **A Jugurtha obsidetur**, 81. **Ibi prædam Metellus collo-**
caverat, 128.
Cyzicus, 190, g.
Classes quid, 221, r.
Clementia vera, 214.
Comitia quid, 20, d.
Concordia res parvæ crescunt, 65, k. l. **Eius bona firmando**, 222.
Conjurant cum Catilina qui, 14. **Nullus ex multitudine castra**
relinquit, 30. **Eorum consilium**, 74. **In Senatum ducuntur**, 36.
Servandi traduntur, 37. **Puniuntur**, 50.
Consilium dare regi difficile: **Cur**, 286.
Consuetudo in naturam vertitur, 130.
Consules regibus Romæ subrogantur, 7. **Illis potestas maxima**
quibus verbis permittitur, 23.
Consultantes de rebus dubiis, ab odio, amicitia, ira, &c. vacuos
 esse decet, 40.
Consultores pessimi cupido & ira, 116.
Consulta, priusquam incipias ; ubi consulueris mature, facto opus est, 2.
Contentio inter plebem & nobilitatem quid effecerit, 61.
Continentia quid, 3, b.
Corduenni, 202, z.
C. Cornelius eques pollicetur Ciceronem confodere, 22.
Cornelius Scriba, 161, f.
Corpus & ejus omnia brevi delabuntur, 58.
Corycus, 171, o.
Cos insula, 205, i.
Cottæ Consulis oratio ad populum, 196.
Crassus cum Catilina conjurasse creditus, 15. **Quod Vulturtii in-**
dicio confirmatur, 37.
Creta, 189, f.
Cumæ, 204, h.
Curio, 181.
Curius dum Catilina conjurat, 20. **Per eum conjuratio patefacta**, *Ib.*
Cyrenenses magni atq; opulenti, 125. **Cum Carthaginensibus diu**
bellum gererunt, 126.
Cyrus, 2.

D A B A R,

I N D E X.

D.

DA B A R 152. Internuncius, 153.

Dædalus, 273, i.

Damasippus, 43, d.

Danubius, 199, q.

Dardania, 205, n.

Deorum auxilia quibus parentur, 47.

Discordia res maximæ dilabuntur, 65.

Discumbendi modus apud Romanos, 187, a.

Divino numine omnium mortalium vita invisitur, 224.

Divitiae Romanis exitio, 8, 10. Eas, qui contemserunt, victores; qui concupiverunt, victi sunt, 214. Divitiis quinam sunt flagitio, 215. Divitarum studium Reipublicæ certa pestis, 220.

Domitius, 291, 222.

Durius, 178, u.

Dyrrachium, 169, d.

E.

ED E R E bis in die vitio ducitur, 215.

Elephant 40. imperfecti, 107.

Enceladus, 205, q.

Equites Romani cum telis circum ædem Concordiae Cæsari gladio, minitantur, 93.

Etruria 21, i.

Eumenes, 189, n.

Euphrates, 192, c.

Eurus, 172, c.

Exercitus P. R. quando primum corrupti, 10.

Extollere se ut oporteat, 214.

F.

FA B I U S Sanga, Allobrogum Patronus, 33.

Factiosorum mores, 217, 219.

Fæfulæ, 20, e.

Famam alienam suum esse decessus putant inertes, 221.

Fasces quid, 15, p.

Favonius, 222.

Fœdus nullum Senatus Populique Romani injussu fieri poterat, 96.

Fortuna simul cum moribus immutatur, 3. In omni re dominatur, 7.

Ejus lubido, 8. Ea non eget animus, 57, 58. Fortunæ suæ unusquisque est faber, 209.

Fulvia conjurationem Catilinæ patefacit, 20.

Fulvius parentis jussu interficitur, 32.

G.

GA B I N U S, & ejus lex, 193, o.

Gaddir, 174, u.

Gætuli,

I N D E X.

- Gætuli, 76, m. Ad militiam à Jugurthâ quæruntur, 127. Ordines habere docentur, Ib.
Galli ante Romanos gloriâ belli, 49. Eos vincunt, 155. Adversus illos Romani pro salute, non pro gloriâ, certant, 166.
Gaudia, 116, 117.
Germania veteribus sub Gallia comprehensa, 158.
Gladiatoriæ familiæ in municipia distribuuntur, 24.
Gloria invidiam vincere difficultum, 65. Gloriam invidia sequitur, 109. Gloria majorum posteris lumen; quæ eorum nec bona, nec mala in occulto esse patitur, 132.
Gracchus, 74, 99. Ejus lex, 221.
Græci ante Romanos facundia, 49. Quales, 292.
Gulussa Masinissæ filius, 62.

H.

- H**ÆRES secundus quis, 116, f.
Hannibal res Romanas affixit, 61.
Helenus, 205, m.
Heraclea, 190, k.
Hercules in Hispaniâ interiit, 76.
Hiemsal, 62. Ferociter cum Jugurthâ agit, 66. Interficitur, 67.
Hilerda, 170, f.
Hippo à Phœnicibus condita, 77.
Historiam scribere difficile, & quamobrem, 3. In ea scribenda, quomodo laus invenienda, 4, a. Ejus beneficio Athenienses maximi facti sunt, 8. Ejus usus, 59, 60.
Hortari qui vult, primus ire debet, 179.
Humanum genus forte potius quam virtute regitur, 57.

I.

- J**APYDIA, 199, o.
Jason, 174, r.
Igne sepe corrumpunt perfugæ, 124.
Iltergetum, 177. r.
Imagines majorum, 60.
Imperium iis artibus retinetur quibus partum est, 3. Imperia & Magistratus, ut virtus est eorum qui ea sustinent, perinde habenda, 61. Ea sæpe in eos à quibus accepta convertuntur, 180. Imperium alteri nemo volens concedit, 209. Illud qui obtinet, quia malo esse licet, formidatur, 210. Imperia crudelia magis acerba quam diuturna, 211.

I N D E X.

- Infinitivi modi loquendi formulæ, 7, g.
Ingenium præstat viribus, 2. Socordia torpescit, 58, 59.
Injuriæ oblatæ nemini parve videntur, 41.
Interrex, 169, a.
Invidia ex opulentia oritur, 6. Invidiam gloriâ vincere difficultum, 65. Gloriam sequitur, 109.
Ira & cupido pessimi consultores, 116.
Jugurtha rex Numidarum, 61, 62, 63, 64. Micipæ decreta rescindenda proponit, 66. Hiemsali infensissimus, 67. Copias armat, omnique Numidiæ imperare paret, *ibid.* In Romanæ nobilitatis avaritiâ spem habet, 68. Cujus legati plerosque pecuniâ corruptunt, *Ibid.* A quibus Jugurtha defenditur, 73. Legatos Romanos corruptit, 74. In regnum Atherb. animum intendit, 79. Agros vastat, *Ib.* Ejus ad Legatos Romanos responsio, 80. Ad eum alii mittuntur, 82. Qui frustâ discedunt, 83. Numidas puberes togatosque promiscuè interficit, 83. Filium Romam legatum mittit, 84. Secretò cum Calpurnio & Scauro transigit, 85. Romam venit, 91. Abit, 93. Albinum ludificat, 94. Auli exercitum sub jugum mittit, 96. Vult facere deditio-nem, 102. Metello insidias struit, 104. Pabula corruptit, 110. Romanorum castra irrumpit, 111. Pugnandi modus, 112. Deditio-nem facit, cujus mox poenitet, 114. Bellum renovat, 117. Omnibus diffidit, 121, 123. Ejus dolus, 135. Ad Bocchum legatos mittit, 143. Romanos aggreditur, *ibid.* Superat, 144. Deinde magnâ clade vin-citur, 145. Iterum Romanos invadit, 146. Stratagema utitur, *Ib.* Vix evadit, *Ib.* Syllæ à Bocco traditur, 155.
Juventus Romana qualis, 7.

L.

- L**abor quo sensu usurpandus, 3, a. Viris convenit, 133.
Lacedæmonii in Græciâ bella gerere primi & Athenienses cœ-perunt, 2.
Laletania, 177, k.
Lares, 18, f.
Largitio, 4, f.
Legati Romani regnum Numidiæ divisum missi, 74. Legati adolescen-tes Atherbalem & Jugurtham arma deponere jubent, 80. Alii Ju-gurthæ pacem imperantes frustâ discedunt, 83.
Leges pro vitâ civium, 42.
Lentulus cum Catilinâ conjurat, 14. Romæ quoscumque potest solici-tat, 32. In Senatum à Cicerone ducitur, 36. Ibi coarguitur, *Ib.* Eum eripere conantur liberti, 39. In carcere occiditur, 50.
Lepidus, 157. Ejus contra Syllam oratio, 159. Alia Philippi adversus Lepidum, 164.
Leptitani ad Metellum legatos mittunt, 124. Amici & socii P. Ro-mani, 125.

Q

Libertatis

I N D E X.

- Libertatis restituendæ ratio, 219. Omnibus optabilis, 223.
Libyes, 76, n.
Licinii oratio, 179.
Locus medius apud Numidas honorificentissimus, 66.
Lubido, 3, d. 7, e. Quid facit, 100. Lubido bona, 225.
Lucani 176, c.
Lucullus, 174, q.
Lycaonia, 193, m.

M.

- M**AGISTRATUS minores vigiliis præsunt, 24. Magistratum
insignia à Tuscis sumpta, 43.
Mallius primus ex conjuratis arma apertè movet, 20. Ad Mar-
cium Epistola, 26.
Malus est nullus gratuitò, 221.
Mamilius & ejus rogatio contra Jugurthæ fautores, 97.
Manlius Marii legatus, 134.
Marcius solus Consulatum gerit, 23, g.
Marius, 102. Cui magna portenduntur, 114. Quis, 115. Contra
Metellum accensus, 116. A quo dimittitur, 122. Romæ cele-
bratur, ib. Fit consul & Imperator, 123. Nobilitatem exagi-
tat, 129. Ad populum habet orationem, ibid. Veteranos am-
bit, ibid. Milites scribit quos, 135. In Africam proficiscitur,
ib. Cui exercitus à Rutilio traditur, ibid. Prudentia ejus mili-
taris, 136. Utres parat, 137. A militibus ad cœlum fertur,
138. Mulucham castellum aggreditur, ib. Per Ligurem capit,
141. Cum Boccho & Jugurtha pugnat, 144. Ex hostium im-
peritiâ dolum machinatur, ib. In hiberna proficiscitur, 145.
Ejus vigilancia, ibid. Pudore exercitum coërcet, ibid. A
Boccho & Jugurthâ invaditur, 146.
Maffilia 27, f.
Masinissa, 61.
Massiva, 92. Obtruncatur, 93.
Matrimonii necessitudo apud Numidas levis, 127.
Mauritania, 21, e.
Medius fidius, 28, k.
Memmius contra Jugurtham nititur, 83. Ejus oratio, 86. Ju-
gurthæ servandam fidem datam facit, 92.
Metellus Creticus, 23. Celer, ibid. Metellus Numidicus, 100, 101.
Ad eum legatus mittit Jugurtha, 102. Quos promissis aggredi-
tur, ut sibi Jugurtham tradant, 102. Cum Jugurthâ pugnat, 106.
Omnia ferro & igne vastat, 108. Exercitum dividit, ut terrorem
augeat, 109. Zamam oppugnat, 112. Superbius, 155. In
quem asperè Romani scribunt negotiatores, 117. Vaccenses pu-
nit, 119. Marium dimittit, 122. Capitis Romæ arcessitur, ibid.
Cum

I N D E X.

Cum Jugurthā pugnat, 123. Thalam maximo cum labore ag-
greditur, *ibid.* Vehementissimè dolet, quòd Mario Numida data,
128. Legatos ad Bocchum mittit, *ibid.* Marii conspectum fu-
git, 135. Optimè Romæ excipitur, *ibid.*

Mesopotamia, 191, k.

Metuendum multis qui se præbet, multos pariter metuit, 211.

Micipsa, 62. Quid agit cum Jugurtha, 62, 63, 64. Ejusdem ad
Jugurth. oratio, 65. Moritur, 66. Ejus Regnum inter Ju-
gurtham & Atherbalam per legatos Romanos dividitur, 74.

Militia justa esse debet, 215.

Minoes, 173, f. 205, b.

Mirari quid, 10, b.

Miseris parùm fidei adhibetur, 81.

Mithridates, 31, m. Ejus ad Arsacem epistola, 188. Facta, 189.

Monitores quid optimi, 133.

Muluchæ castelli descriptio, 139. A Ligure penetratur, & perscri-
bitur, *ibid.* Capitur, 141.

Munditiæ mulieribus ; viris labor convenit, 133.

Myssii, 205, n.

N.

NABDALSA, 120. A cliente proditur, 121. Ad Jugurtham
accedit, *ibid.* Natura falsò ab hominibus accusatur, 57.

Una & communis omnium, 131. Unum omnibus finem, vel
ferro septis statuit, 161.

Necessitatem extremam nullus, nisi muliebri ingenio, nihil ausus
expectat, 161.

Necessitudo timidos fortés facit, 53.

Nobilitatis quæ Marii, & vera, 132.

Nobilitatis commune malum superbia, 115.

Nobilium mores, 134, 224.

Novus homo quis, 20, c. Indigni Consulatu videbantur, 115.

Numantia, 63, a.

Numidæ quales, 102. Regem in fugâ non sequuntur, 108. Lacte
& carne ferinâ vescuntur, 137. Marium magis quam morta-
lem timent, 138.

O.

OLYMPUS, 171, a.

Opimius à Jugurthâ corruptitur, 74.

Orchomenus, 207, e.

Orion, 205, k.

Othus, 205, i.

P.

PÆLIGNI, 150, f.

Para, 190, i.

Partium & divisionum quæ causa, 97.

I N D E X.

- Patres cur dicti Senatores, 6.
 Patiens Nomen & Participium, 5, e.
 Patriam vi regere importunum, 59. Patriæ ad Cæsarem oratio, 225.
 Pax justa & diurna esse debet, 211.
 Pecuniæ studium tollere bonum maximum, 220.
 Pericula occulta bonus facere, nec vitare potest, 220.
 Perpenna, 171, g.
 Perses, 40, c.
 Personæ secundæ locutiones, 2. b.
 Pessimus quisque asperimè rectorem patitur, 210.
 Petreio exercitum permittit Antonius, 54.
 Philæni, 126.
 Philippi adversus Lepidum oratio, 164.
 Phœnices 77, l.
 Picenus ager, 22, a.
 Pietas Romanorum quæ, 10.
 Piso, 15. In citeriorem Hispaniam mittitur, 16. Interficitur, *ib.*
 Plautia lex, 25, a. 217, h. 226.
 Plebis ingenium, 30. Urbana cur depravata, *ib.* Catil. consilia
 execratur, 37. Negotia sua debet, 214.
 Pompeii potentia formidolosa, 16. Ad bellum Mithridat. missus, 31.
 Ejus ad Senatum epistola, 177. Adolescens ad bellum sævissimum
 projectus, *ib.* Facta, *ib.* Illum Romani metuunt, 185. Quis,
 210. Quamobrem multi ejus partes sequuntur, 211. Cæsari maxi-
 mè fuit adversus, 217. Quomodo remp. administraverit, *ib.*
 Promptinus Prætor, 25.
 Pop. Romanos liberè agitat cum nullius potentia super leges, 219.
 Quomodo inducta servitus, *ib.* Illi supervacanea calliditas, 222.
 Ita largitionibus corruptus, ut se se venalem habeat, 226.
 Posthumnus, 222.
 Præmia diversa bonos & malos sequuntur, 224.
 Primipilus 95, h.
 Ptolemæus, 189, l.
 Publipor. 176, e.
 Punicum bellum, 61. Punica fides, 153.

Q.

QUAESIVIT *pro* rogavit, 163.
 Quintius, 181, f.

R.

REATE, 29, g.
Regna quomodo intereant, 222. A quibus præcipue defendantur, *ib.*
 Regium imperium primum in terris, 2. Romæ mutatum, 7.
 Regum pace quam bello minor virtus, 2. Ex eo quid oriatur, *ib.* Qui-
 nam

I N D E X.

- nam illis formidolosí, 7. Regem armis quām munificentia vinci
 minūs flagitiosum, 153.
 Renunculus, 157, k.
 Reprehendere alios multi cupiunt, qui nihil ipsi possunt, 215.
 Res secundæ sapientes fatigant, 10.
 Respublica honestis nominibus agitata, 31. Pacis artibus firmando,
 210. Audaciâ in bello, æquitate in pace firmando, 8.
 Rhegium, 84.
 Rhenones, 198, b.
 Rhodus, 40, d.
 Romæ exordium, aliaque, 6. Adeptâ libertate brevi crescit, 7. Pau-
 corum virtute, 49. Romæ omnia venalia, 79. Quando illi pe-
 reundum, 212.
 Romanorum mores, 8. Quando prorsus immutati, 9. Corruptio
 eorum, 11. Jugurthæ bellum inferunt, 84. Avaritiâ cæci-
 Bocchi amicitiam contemnunt, 127. Communes omnium ho-
 stes, ib. Quando maximâ concordiâ vixerunt; et floruerunt,
 158. Simultates exercuerunt, 159. Eorum descriptio, 191,
 222, 223. S.
- S**AGUM, 175, g.
 Sallustius ad Rempub. fertur; ibique multa adversa patitur, 4.
 Ad scribendam historiam animum adjicit, 5. Magistratum adeptus,
 60. Ei libri Punici interpretantur, 75. Ejus historiæ, 157, c. In-
 cognoscendâ Republicâ magnam curam habuit, 216, 222.
 Samothrace, 189, c.
 Sardinia, 172, a.
 Saturninus, 165, i.
 Satyria, 85, l.
 Scaurus, 74. Ad Jugurtham & Atherb. legatur, 82. Calpurnii legatus,
 84. Jugurthæ favet, 85. Quæsitor adversus Jugurthæ fautores, 97.
 Scipio, 60, l. Ad Miciplam scribit, 64. Q. Scipio malè pugnat
 adversus Gallos, 155.
 Scylla, 205, f.
 Secus, pro sexus, 175, a.
 Seleucia, 191, g.
 Sempronia in Catilinæ conjuratis quæ mulier, 21.
 Sempronia lex, 84, a.
 Senatus ad Bocchi legatos responsio, 150.
 Serpentes siti infestiores, 136.
 Servile pro eo quod servitio corporis exercetur, 5, b.
 Sestertius quid, 23, m.
 Spartacus, 208, a.
 Signa, 10, a.
 Sucro, 178, a.

I N D E X.

- Suffragia obscura esse debent, 223. Per tabellam quandoque lata, *ib. f.*
 Sulpitius, 165, *z.*
 Sumtuum finis res familiaris, 213.
 Supplicia pro sacrificiis, 8, *d.*
Sylla, 5, g. 9. 141. Legatus ad Bocchum, 147. Ejus ad illum oratio, *ibid.* Bocchi legatos liberaliter habet, 149. Animi ferocia, 151. Volucem castris ejicit, *ibid.* A Bocco occulte accersitur, 153. Eum ad tradendum Jugurtham hortatur, 154. Romulus appellatur, 160. Supplicia in post futuros composuit, *ibid.* Beneficio quam meta multos retinere maluit, 218.
Syphax, 61, *z.*
Syrites, 78, q. 125. **T.**
TABULÆ novæ quid, 19, *a.*
Tanaïs, 201, *d.*
Tarentus, 170, *m.*
Tartessus, 174, *t.*
Tauromenia, 202, *y.*
Taurus, 173, *p.*
Tauri populi, 203, *b.*
Thala à Metello expugnata, 124.
Toreumata, 18, *g.*
Tribunitia potestas restituta, 31. A Sylla disjecta, *ib. f.*
Turia, 172, *e.*
Turpilius, 118. Capite poenas solvit, 119.
VACCA, 85. **V.**
Vaccensium conjuratio, 118. Eorundem poena, 19.
Valentia, 172, *f.*
Vesta, 12, *h.*
Vettius Picens, 161, *f.*
Villa publica, 212, *b.*
Vineæ quid, 80, *d.*
Virtuti omnia parent, 3. Virtute parta magna industria haberi decet ne deformentur, 209.
Vis numero plurali, 176, *f.*
Voluptates ignaviæ nullus cum virtutis præmiis habere potest, 31.
Volux Bocchi filius, 146. Syllæ metum efficit, 150. Præsidio eidem missus à patre, 151. Qui Romanos prodere creditur, *ibid.*
Castris ejicitur, *ibid.* Ejus honesta oratio, 151.
Utica, 82.
Vulturtii ad Catilinam epistola, 35. Cum Allobrogum legatis, in ponte Mulvio deprehenditur, *ibid.* Conjurationem in Senatu aperit, 36.
Uxores multas ducunt Numidæ, & Gætuli, 127.
ZAMA, 110, *c.* **Z.**

I N D E X

I N D E X

VOCABULORUM

QUÆ IN

SALLUSTIO LEGUNTUR.

Prior numerus paginam, alter vero, vel alii ad proximum usque punctum, paginæ lineam vel lineas significant.

- A**bdere 95, 8
abdicato 37, 5
abdita 67, 18. 208,
 17
abditam 16, 20
abditas 95, 2
abducit 51, 13
aberant 6, 17
aberat 33, 9. 51, 18. 93,
 6
 21. 101, 14. 193, 27.
 146, 23
aberit 18, 21
abes 230, 33
abesse 16, 9. 119, 9. 136,
 15. 151, 7. 155, 16.
 230, 32
abest 165, 15
abeunt 107, 21. 113, 6.
 135, 19
abibis 154, 4
abjectis 95, 16. 107, 21
 137, 23
abierat 21, 11. 92, 17
abierant 114, 15
abiit 232, 24
abire 111, 28. 116, 5. 126,
 16. 146, 17. 151, 27
abiit 119, 8
abjuraverat 21, 10
abnuente 190, 6
abnuentes 119, 8
abnuentibus 171, 29
abnuere 103, 17. 128, 30
abnuitis 198, 6
abnuituros 169, 30
aborigines 6, 10
absens 103, 5. 156, 5
absente 72, 3
absentem 177, 10
abfit 183, 16
absolvam 5, 8. 31, 12. 75,
 101, 6
 101, 14. 143, 10. 155,
 19
 accedebant 63, 22
 accendebat 54, 12. 86, 14
 accenderat 116, 8
 accendere 175, 18
 accenderet 74, 3
 accendet 41, 8
 accendi 60, 9
 accedit 20, 15. 127, 21
 accendir 17, 8. 136, 24
 accensa 21, 8. 62, 20. 92,
 10. 122, 12
 accensæ 167, 5
 accensi 88, 18
 accensum 128, 15
 accensumque 186, 28
 accensus 79, 10. 213, 7
 accepant 122, 7
 acceperat 36, 14. 64, 14.
 79, 9. 95, 15. 128, 11.
 146, 28
 accepere 18, 23. 146, 21
 acceperis 227, 4

INDEX

- accepi 6, 8. 65, 2. 133, 197, 9
 21. 218, 22
 accepimus 68, 13. 78, 10. accipiundi 199, 10
 125, 10
 accepisse 89, 19
 accepissent 97, 5
 accepisses 148, 2
 accepisset 233, 12
 accepitis 89, 3
 accept 80, 12. 82, 21. accurate 149, 4
 85, 6. 102, 8. 107, 8. accurrit 146, 28. 151, 6
 111, 24. 136, 16. 143, accusantur 132, 16
 5. 150, 6
 accepta 8, 21. 35, 2. 80, 232, 9
 17. 127, 20. 130, 15
 acceptum 132, 10
 acceptio 85, 10
 acceptis 147, 3
 accepto 84, 5. 177, 19
 acceptum 63, 1. 189, 8. acerbis 100, 4. 218, 11
 220, 18
 acceptumque 120, 5
 acceptusque 67, 11. 121, acerba 211, 9. 213, 20
 7. 152, 15
 accersere 55, 2. 96, 12. acerbam 147, 18
 100, 13. 129, 6
 accersiri 155, 15
 accersitur 153, 11
 accesserant 152, 8
 accesserat 128, 9
 accessere 77, 3
 accesserint 75, 16
 accessissent 111, 21
 accessurum 26, 3
 accidat 45, 1. 223, 19.
 224, 20. 225, 15
 accidere 189, 19
 acciderant 41, 1
 acciderit 126, 9
 accidet 42, 19
 accidisse 89, 7
 accidisset 71, 7
 accidit 141, 12. 186, 2. acer 192, 23
 218, 15
 accipe 153, 22. 210, 15.
 217, 10
 accipere 142, 12. 143, 15. aceris 81, 19. 130, 12. 141, 9
 37
 acciperemus 71, 15
 acciperentur 188, 13
 acciperetur 85, 13
 accipient 230, 8
 accipiet 188, 26
 accipit 4, 4. 66, 1
 accipite 163, 8
 accipitur 85, 15. 133, 17. actione 93, 12. 173, 24
 actionibus 34, 8. 99, 7
 actionum 232, 4
- actis 35, 10. 119, 2
 actorem 3, 16
 actores 58, 2
 actu 200, 22
 actuaria 175, 23
 acturos 110, 20
 adæquaerit 60, 13
 addendo 213, 10
 addere 51, 25. 140, 22
 adderent 134, 24
 addi 234, 9
 addiderant 99, 4
 addiderat 49, 14. 122, 9
 addidere 77, 11
 addidisti 42, 11
 addidit 100, 2. 124, 5
 additamenta 224, 3
 additamenti 222, 12
 additis 39, 24. 110, 11.
 219, 11
 addixi 231, 24
 adduceret 143, 5
 adduci 32, 17. 114, 14.
 210, 21
 adductus 37, 16. 85, 7.
 94, 11. 103, 23
 adduxerat 50, 17. 146,
 175
 aderant 33, 20. 80, 13
 ademeris 221, 17
 adentum 222, 23
 adeo 30, 6. 31, 5. 39, 5.
 117, 10. 153, 17. 154,
 9. 159, 8. 162, 8. 175,
 17. 202, 6. 200, 17
 adempta 128, 17
 adepta 7, 7
 adeptam 146, 25. 167,
 55, 21. 65, 3. 164, 15.
 aderant 109, 24. 119, 15.
 140, 1, 24. 143, 15.
 aderat 92, 10. 107, 21.
 112, 4. 143, 12

adero

VOCABULORUM.

- adero 134, 18
 aderunt 46, 18
 adesse 54, 4. 64, 18. 102, 105, 22, &c.
 adessimus 147, 22
 adessent 102, 2, 23
 adesset 70, 18. 151, 10, 27. 152, 5
 adest 163, 10. 222, 30
 adeste 164, 14
 adferre 36, 14. 63, 14
 adfuerant 146, 14
 adfuerunt 224, 1
 adhaerens 206, 12
 adhibentur 153, 11
 adhibitis 155, 10
 adhuc 76, 15. 160, 18. 164, 11. 165, 7, 14. 177, 10. 191, 23. 204, 36. 215, 15
 adigeret 19, 16
 adimere 11, 2
 adimunt 217, 19
 adire 71, 22. 136, 12
 adit 140, 3
 aditus 34, 13. 232, 26
 adjumenta 101, 23
 adjunctum 206, 12
 adjungere 21, 2. 65, 11
 adjungit 67, 26. 120, 4. 175, 23
 adjutoribus 127, 9
 adjutum 183, 7. 215, 26
 adjuvarent 34, 20
 adjuvetur 224, 16
 administer 85, 1
 administrabat 79, 1. 84, 23
 administrando 66, 14
 administrare 139, 10
 administrari 130, 1
 administratione 212, 14
 administris 123, 5
 administros 124, 19
 admiranda 58, 14
 admirando 216, 17
 admisit 228, 5
 admisi 207, 9
 admisum 107, 29. 138, 8
 admodum 139, 7
 admonendum 217, 3
 admonere 19, 11
 admonitus 148, 20
 admonuit 6, 5. 125, 24. 141, 18
 admoto 166, 1
 adnexuerant 200, 27
 admitebatur 100, 18
 admitedum 130, 12
 admitente 16, 7
 admitemini 134, 16
 adnumeratus 230, 23
 adolescabant 192, 27
 adolescens 12, 11. 15, 11. 48, 2
 adolescentem 62, 14. 185, 5
 adolescentes 31, 7. 80, 12. 218, 8
 adolescentia 5, 13. 25, 8. 80, 18. 177, 8. 186, 19. 10
 adolescentor 163, 8
 adolescentium 12, 3
 adolescentuli 47, 8. 213, 2
 adolescentulo 38, 19. 216, 6
 adolescentulus 4, 5
 adoleveris 232, 11
 adolevit 43, 26. 62, 6. 77, 7. 115, 5. 222, 17
 adoptatum 80, 21
 adoptavit 64, 16
 adoptione 66, 18
 aprobat 151, 12
 adipuli 82, 19
 Adrimetum 77, 16
 adscendens 140, 21
 adscenderent 140, 18
 adscensus 140, 19
 adscivisse 20, 25
 adsedit 66, 11
 adsequebatur 50, 3
 adsint 216, 3
 adsisit 54, 1
 adsit 149, 9
 adsum 197, 23
 adsunt 130, 8. 232, 5
 adstantium 171, 13
 adstari 186, 30
 adstrictis 113, 1
 adstricto 120, 7
 advestitio 101, 17
 advehitur 135, 8
 adveniens 151, 2. 170, 22
 advenit 20, 18. 155, 16
 adventabat 51, 2. 24
 adventarent 107, 27
 adventarit 212, 20
 adventu 135, 18. 143, 15. 146, 16. 149, 14. 231, 21
 adventum 137, 25. 185, 1. 186, 32
 adventuram 154, 12
 adventus 112, 6
 adversa 199, 5. 222, 36
 adversariis 105, 20
 adversariorum 207, 8
 adversas 51, 21
 adversi 222, 14
 adversis 55, 15. 216, 15. 222, 31
 adverso 100, 9. 109, 12. 176, 23
 adversos 45, 10. 143, 16
 adversum 210, 9. 217, 5. 220, 5
 adversus 174, 21. 211, 12
 adulta 206, 6
 adulter 11, 18. 234, 14
 adulterinas 67, 13
 adulterium 232, 28, 35
 adultum 13, 1. 206, 5
 advocat 36, 12
 advocata 51, 23. 91, 21
 advocavi 52, 4
 advocavit 129, 18
 advolvuntur 203, 13
 adverfa 4, 6. 40, 10. 52, 16. 7, 6. 127, 24. 150, 2. 174, 30. 179, 19. 196, 13. 198, 4
 adverfae 108, 4. 123, 12. 155, 5
 adverfaretur 83, 13
 adverfarum 114, 19
 adverfis 98, 2. 112, 13. 200, 10
 adverfo 106, 30. 132, 21
 adverfum 100, 20. 106, 19. 118, 7. 123, 9. 125, 2, &c.
 adverfus 68, 1. 92, 16. 106, 28. 129, 9. 150, 6. 151, 22. 159, 22. 177, 7
 advertite 182, 7
 æbuti 204, 20

ædem

INDEX

- aedem 36, 12. 39, 6
 aedes 67, 16
 aedibus 175, 4
 aedificabat 226, 28
 aedificant 3, 5. 18, 12
 aedificaveris 227, 6
 aedificia 76, 15. 79, 15.
 203, 15
 aedificiis 75, 1
 aedificiorum 118, 20
 aedilis 37, 7
 aedium 16, 20
 Aëete 174, 10
 aeger 54, 3. 84, 24. 192,
 3
 aegerrumè 128, 24. 130,
 19
 aegra 208, 8
 aegritudinem 128, 13
 aegritudo 119, 3
 aegrotum 170, 28
 aegrum 121, 5
 Aëgyptum 78, 4, 7
 Aëmiliae 164, 26
 Aëmilio 181, 7
 Aëmlicerum 160, 8
 Aëmilium 163, 15
 Aëmilius 73, 21. 164, 11
 aemula 8, 23
 aemuli 191, 17, 221, 24
 aemulos 133, 13
 aemulus 186, 22
 Aënea 6, 9
 Aenum 200, 30
 aqua 32, 4. 223, 14
 aquabilem 107, 14
 aquabili 100, 10
 aquabilius 2, 17
 aqualem 229, 1
 aqualia 49, 11
 aequalibus 62, 9
 aequalis 135, 17. 225, 13
 aequaliter 50, 20. 137, 17
 aquam 126, 17
 aque 9, 13. 146, 8. 230, 4
 sequi 196, 5. 221, 21
 aquiores 211, 16
 aequioribus 51, 19
 aequitatem 3, 3. 8, 16
 aequius 203, 39
 aequo 4, 4. 41, 9. 88, 8.
 89, 20. 93, 8. 119, 9.
 158, 15. 167, 21. 217,
 I
 aequor 202, 16
 aequos 130, 10

aequum 53, 10. 73, 19. aetatis 62, 18. 130, 13
 107, 5. 233, 11
 aerarii 46, 2. 90, 7. 177, aeterna 90, 1
 18. 222, 39
 aerario 130, 3
 aerarium 87, 14. 98; 8. aeterni 58, 6. 134, 22
 aere 26, 14. 32, 16. 33, aeternum 211, 12
 7. 88, 7
 aeris 26, 14
 aerumnas 72, 13. 82, 6
 aerumnarum 42, 9. 104,
 18
 aes 11, 19. 13, 14. 18, 14.
 20, 27. 29, 1. 33, 14.
 142, 13
 aestas 206, 6
 aestatem 113, 8. 133, 6
 aestatis 137, 11
 aestimabitis 89, 10
 aestimanda 171, 30
 aestimare 234, 20
 aestimaverunt 231, 24
 aestimavi 231, 25
 aestivi 205, 15
 aestivorum 101, 7, 11
 aestu 106, 16. 170, 14.
 176, 26
 aestuabat 20, 16
 aestuant 139, 14
 aestuat 220, 20
 aestumant 134, 2
 aestumanter 164, 22
 aestumare 9, 7. 188, 22
 aestumatis 159, 23
 aestumavere 184, 3
 aestument 213, 5
 aestumo 3, 9. 53, 2
 aetas 4, 9. 18, 5. 20, 26.
 31, 8. 49, 11. 53, 3.
 115, 2. 134, 15. 188, 1.
 212, 16. 222, 18. 229,
 4. 232, 14
 1. 38, 18. 62, 14. 64, Africano 61, 18
 18. 65, 18. 164, 2. 196, Africo 172, 1
 22. 218, 11. 229, 22. Africum 77, 3
 234, 14
 aetatem 5, 1, 4. 30, 16. 1
 33, 1. 41, 12. 52, 21. agant 35, 14. 134, 3
 58, 15. 59, 16. 110, 20. agas 133, 10. 197, 10.
 125, 20. 129, 21. 130, agat 44, 10. 72, 2. 179,
 17. 141, 19. 177, 11. 18
 229, 11. 230, 32
 aetati 66, 13. 147, 13. 125, 20
 164, 1. 197, 24

VOCABULORUM.

- 130, 13
 gebantur 139, 8
 gebat 102, 8. 137, 2. 146, agitandum 211, 7
 15. 152, 11
 genda 222, 17
 gendarum 148, 24
 gendi 19, 9
 gendo 47, 15
 gedum 137, 13. 160, 19
 gens 201, 1
 gente 201, 8
 gentes 136, 3
 gentis 177, 22
 ger 75, 11. 103, 21. 107, agitari 83, 17. 86, 5. 107,
 13. 109, 23. 120, 11. 14. 121, 2. 222, 28
 125, 26. 137, 10. 174, 1 agitat 166, 2. 178, 13.
 agere 5, 4. 32, 1. 33, 24. 216, 6. 222, 34
 52, 21. 59, 16. 62, 11, agitata 126, 12
 & alibi.
 agerent 30, 16
 agerentur 181, 10
 ageret 104, 9. 107, 7. agitaverat 170, 19
 114, 26
 ages 225, 24
 agetis 46, 17
 agetur 219, 20
 aggerem 94, 20. 124, 18, agites 211, 14
 19
 aggeribus 139, 5
 aggredetur 34, 14. 126, agmen 105, 4, 18
 5
 aggredi 111, 7. 136, 16. 23. 105, 27. 110, 2. 134,
 209, 27
 17. 142, 15. 145, 14.
 aggrediantur 84, 8
 aggredimini 52, 20
 aggreditur 55, 7. 80, 9. agnotatum 174, 16
 93, 6. 102, 14. 109, 8. agor 25, 15
 112, 8. 113, 1, 17. 117, agreste 6, 10. 170, 8
 6. 123, 25. 135, 13. agrestisque 122, 13
 138, 20
 aggreiduntur 118, 14
 aggressos 16, 15
 aggressus 64, 16. 74, 13. agri 108, 13. 189, 12
 127, 10. 136, 3
 agri 83, 21. 106, 15
 agris 228, 14
 agit 58, 13. 62, 19. 108, agro 29, 9. 33, 22. 51, 14.
 7. 158, 3
 agitabamus 70, 7
 agitabant 8, 21. 77, 3. agros 9, 19. 22, 21. 61, 21. aliena 7, 6. 10, 11. 30, 4.
 109, 21
 agitabantur 56, 5. 85, 11
 agitabat 37, 12. 66, 6.
 114, 25. 115, 8. 219, 2
 agitabatur 2, 11. 5, 22. agrum 5, 3. 22, 1. 23, 13. alieni 5, 17. 26, 14
 82, 23. 86, 3. 94, 9. 34, 7. 51, 12. 114, 3. alienis 73, 2. 109, 4. 212,
 98, 8. 123, 7
 agitandi 161, 8
 agitando 34, 1. 128, 4
 agitant 218, 1
 agitanti 22, 7. 49, 2. 216,
 13
 agitantur 223, 10
 agitare 20, 11. 21. 51, 16.
 78, 10. 92, 23. 112, 7,
 26. 118, 2. 133, 5. 141,
 5. 144, 14
 agitarem 69, 2
 agitaret 108, 10. 139, 14
 agitata 126, 12
 agitatis 212, 19
 agitatum 158, 15
 agitaturus 158, 3
 agitaverat 170, 19
 agitavere 31, 13
 agitavi 17, 7. 222, 19
 agitavisse 155, 11. 203, 17
 agite 168, 7. 197, 21
 agitis 177, 10. 182, 10
 agitur 45, 6, 13
 agmen 105, 4, 18
 agmine 101, 26. 102, 3.
 aggredi 111, 7. 136, 16. 23. 105, 27. 110, 2. 134,
 17. 142, 15. 145, 14.
 163, 1. 186, 27
 agnita 225, 19
 agnotatum 174, 16
 93, 6. 102, 14. 109, 8. agor 25, 15
 112, 8. 113, 1, 17. 117, agreste 6, 10. 170, 8
 6. 123, 25. 135, 13. agrestisque 122, 13
 138, 20
 agrestia 192, 26
 agrestibus 185, 16
 agrestium 77, 1
 agris 6, 14. 30, 18. 76,
 11. 102, 20. 123, 27. 163,
 6. 203, 19. 219, 7
 74, 14. 109, 13. 158, 16. 176, 20. 189, 6
 76, 14. 79, 26. 101, 16.
 108, 22. 119, 14. 178, alienata 103, 21. 224, 24
 20. 191, 11. 201, 20. alienati 118, 4
 203, 1. 221, 16
 114, 25. 115, 8. 219, 2
 34, 7. 51, 12. 114, 3. alienis 73, 2. 109, 4. 212,
 98, 8. 123, 7
 agunt 41, 10, 12. 58, 15.
 131, 19
 aguntur 39, 9. 208, 6
 aiebant 37, 17. 38, 10, 43,
 9. 87, 8. 145, 25
 ait 161, 18. 163, 5. 167,
 2, 23. 204, 23. 205, 13.
 206, 10. 207, 30. 209,
 6
 aiunt 133, 18
 alacribus 199, 27
 alacris 19, 13
 alae 105, 17
 Albini 13, 14
 Albino 93, 7. 101, 2.
 125, 7
 Albinum 94, 4
 Albinus 92, 18. 93, 18.
 94, 7. 96, 9. 101, 10
 alebat 11, 22. 30, 20
 Alexandro 186, 21
 algoris 5, 15
 alia 12, 12. 13, 10. 14, 14.
 18, 12. 19, 4. 21, 6. 22,
 10. 25, 12. 36, 16. 37,
 13. 41, 9. 44, 2, 15, &
 alibi paffim.
 aliae 42, 13. 78, 2, 8
 aliaeque 44, 2. 158, 12
 aliam 126, 17. 138, 20,
 & alibi.
 aliaque 26, 2. 31, 19. 48,
 16. 59, 9. 84, 4. 93,
 19. 94, 20. 117, 21
 aliarum 31, 3. 52, 10.
 169, 31
 alias 62, 11. 66, 15. 67,
 26. 94, 1. 203, 24.
 221, 25
 aliasque 57, 8. 78, 1
 alibi 55, 6
 alicujus 43, 11
 aliena 7, 6. 10, 11. 30, 4.
 33, 8. 42, 4. 43, 20.
 45, 18. 58, 3. 132, 7.
 161, 21. 167, 2. 213, 3.
 215, 24. 223, 9. 234, 23
 alienæ 18, 3. 197, 5
 alienam 128, 19. 121, 26
 alienas 52, 22. 69, 20.
 215, 16. 219, 8
 alienatum 29, 4
 alienata 103, 21. 224, 24
 alienati 118, 4
 alienum 29, 4
 alieni 5, 17. 26, 14
 alienis 73, 2. 109, 4. 212,
 98, 8. 123, 7
 agunt 41, 10, 12. 58, 15.
 135, 11
 33

alieno

INDEX

- alieno 32, 16. 33, 7. 73, 121, 17. 152, 20, & alvum 196, 1
 17
 alienos 65, 11 alitur 220, 21
 alienum 11, 19, 23, 15, 18, alium 6, 18. 19, 11, 22, 1, amant 98, 1
 14, 20, 27, 29, 1, 33, 14, 34, 15, 38, 15, 47, 12, amara 220, 21
 51, 7, 65, 14 et alibi.
 alii 2, 10, 3, 12, 16, 14. aliud 2, 18, 3, 12, 9, 5, amat 92, 12, 199, 25
 19, 20, 23, 10, 11, 30, et alibi.
 12, 31, 13, 37, 26, 38, alias 6, 12, 18, 9, 19, 19, ambire 72, 2
 9, 44, 12, 48, 12, 20, 20, 34, 15, 44, 12, 47, 1, 142, 16, 158, 10
 49, 12, 51, 1, 56, 2, & etc. ambitione 4, 9, 115, 10,
 alibi. allatae 121, 4 177, 25
 aliquique 37, 22, 127, 1, 146, allatas 23, 8, 121, 8 ambitionem 74, 8, 101, 22
 10, 175, 2 allevati 140, 17 130, 16, 135, 3, 145,
 alii 8, 9, 26, 12, 5, 6, 9, allicere 118, 1 27, 203, 10, 230, 16
 & alibi. Allobroges 33, 4, 13, 34, ambitiosum 116, 10
 aliquique 68, 7, 104, 3, 121, 22, 35, 1, 38, 14 ambitiosus 230, 16
 18, 134, 27, 245, 25. Allobrogibus 39, 4 ambitur 204, 29
 150, 20, 215, 4 Allobrogum 32, 14, 135, ambitus 15, 8
 alimenta 161, 8, 195, 5 13, 39, 9, 48, 15 ambiundo 68, 10, 129, 8
 alimentis 184, 3 Alpes 192, 20 ambo 153, 10
 alio 2, 18, 6, 12, 22, 2, 31, Alpibus 177, 21 ambobus 122, 7, 127, 19,
 3, 43, 16, 67, 9, 78, 3 alta 5, 19, 125, 14 153, 12, 154, 25, 155, 8
 102, 14, 104, 22, 106, Alter 52, 9, 70, 21, 144, amborum 143, 10
 6, 108, 21, 112, 17, 121, 12, 187, 10 ambos 80, 13, 190, 14
 23, 141, 19, 143, 3, 184, altera 33, 14, 15, 54, 3 ambusti 202, 26
 8, 229, 19 alterae 113, 4 amens 224, 22
 aliquoun 3, 14, 8, 10, 60, 6. alteram 66, 13, 74, 15 ament 134, 2
 113, 12, 114, 10, 134, 139, 18 amentiam 94, 22
 17, 160, 14, 208, 19. alteratio 229, 26 amici 65, 12, 70, 6, 229,
 210, 6 alteri 100, 3, 107, 28, 112, 4, 231, 13 amicis 6, 16, 20, 13, 14,
 alibi. alteris 77, 10 63, 15, 64, 19, 65, 6,
 aliquandiu 123, 14 alterius 2, 9, 45, 11, 217, 74, 10, 79, 9, 92, 23,
 aliquando 45, 6, 71, 13, 72, 26, 223, 17 93, 12, 123, 3, 148, 15,
 6, 114, 1, 147, 16, 153, altero 49, 16, 234, 13 21, 155, 10, 17, 227, 11
 16 alteros 100, 3, 107, 28. anicissimos 65, 6
 aliquantam 175, 12 112, 18, 126, 4 amicitia 17, 7, 40, 2, 61,
 aliquanto 8, 3, 123, 16, 126, alterum 1, 5, 2, 1, 8, 63, 22, 63, 18, 64, 12, 69,
 13, 135, 6 13, 67, 24, 99, 9, 167, 1, et alibi.
 aliquantum 114, 12, 126, 7, 234, 12 amicitiae 82, 9, 153, 16,
 4 altior 202, 5 227, 10
 aliquantus 150, 22 altitudine 174, 10, 192, amicitiaeque 128, 21
 aliquem 131, 2 3 amicitiam 12, 1, 61, 17,
 aliquid 43, 17, 85, 5, 154, altitudinem 139, 22 64, 4, &c.
 8 aliquis 89, 5, 182, 8, 233, altius 67, 1 amicitias 6, 21, 9, 6, 231,
 10 altiusque 61, 6 23
 aliquo 3, 10 alto 216, 19 amicorum 20, 22, 21, 21,
 aliquos 146, 8 altores 200, 14 49, 18, 147, 23, 223,
 aliquot 20, 25, 84, 23. altus 115, 2 24
 136, 28, 198, 20, 200, alveis 179, 6 amicos 8, 15, 68, 4, 71,
 9, 208, 17 alveos 76, 10 2, 97, 9, 113, 14, 147,
 aliquotiens 171, 14 aluit 178, 12 19, 191, 12
 aliter 23, 6, 34, 25, 44, aluntur 30, 9, 197, 14. amicum 56, 2, 69, 5, 149,
 10, 63, 6, 65, 18, 66, 6, 231, 4 6, 228, 9, 234, 5, 19
 amicus

VOCABULORUM.

- amicus 52, 16. 81, 17. 231, angustiss 201, 22
 25, 30 angustiss 112, 2. 195, 7 annuite 163, 8
 miserant 164, 22 angustum 139, 6 annum 21, 14. 37, 3. 174,
 miserat 22, 21. 117, 21. anima 3, 8, 10. 27, 5. 45, annus 177, 6
 143, 3 7. 55, 13. 58, 7, 10. 71, anquirant 68, 5
 miserint 220, 16. 222, 9 4. 72, 14. 223, 1. 225, ante 11, 11. 16, 18. 21, 19.
 misif 71, 5. 190, 12 5, 19 23, 19. 25, 19, &c.
 misimus 45, 18 animadvertatis 182, 4 antea 15, 6. 16, 16. 17, 7.
 misisti 72, 14 animadvertebant 43, 25 20, 16. 23, 1. 29, 10.
 missa 55, 13. 127, 3. 222, animadvertēre 119, 13 37, 1, & alibi plur.
 35 animadverteres 112, 23 antecapere 80, 10
 missis 30, 13. 52, 21. 110, animadverteretur 42, 12 anteferebat 74, 5
 24. 112, 3. 123, 3 10. 139, 17 anteferret 74, 12
 missis 26, 11. 65, 1. 76, animadverto 225, 27 antehac 21, 9
 7. 107, 1. 200, 23 animadvertunt 107, 13 anteibant 166, 12
 missurus 129, 12 animadvortatis 165, 16. 176, anteibat 164, 2. 219, 4
 Amisum 207, 29 anteire 221, 9
 Amisumque 188, 10 anteiret 62, 9
 amittas 225, 28 anteponeret 99, 1
 amittatis 53, 6 antequam 173, 1
 amittenda 219, 15 antevenire 61, 2. 136, 1.
 amittere 18, 4. 89, 5
 amittit 27, 5 animalia 75, 15
 ammaem 193, 3 animalibus 1, 1 143, 1
 ampla 184, 6 animam 18, 16. 42, 13. antevenit 103, 25. 110,
 amplæ 8, 2 198, 3 Antiochi 189, 22
 amplecti 63, 16 animatos 207, 28 Antiocho 160, 11. 189,
 complexamini 45, 5 animi 1, 5. 2, 6, 16. 5, 10
 amplificatum 219, 2 12. 12. 4. 39, 7. 40, 8, Antiochum 189, 4. 207,
 amplior 33, 12. 53, 11. 124, 24 & alibi.
 3. 150, 22. 222, 25. 223, animis 29, 20. 106, 2. 119, Antiochus 189, 5
 23. animis 11. 124, 5. 129, 14. 130, antipodas 204, 13
 ampliore 115, 8 animos 19. 135, 22. 163, 1. 181, antiquam 201, 19
 ampliorem 108, 13. 150, 20. 198, 2 antiquis 219, 10
 amplis 82, 16 animo 1, 4. 4, 4. 31, 3. antiquitatis 198, 27
 amplissima 214, 16 animo 36, 6, &c. antiquos 205, 22. 230, 10
 amplissimis 225, 8 animoque 195, 12 Antonio 21, 15. 51, 22
 amplissimo 225, 12 animos 9, 11. 10, 1, 5. 19, Antoniorum 207, 14
 amplius 18, 10. 36, 19. 38, animumque 9, 16 13. 30, 4, &c. Antonium 19, 7. 21, 20
 6. 50, 21. 54, 9. 58, 16, animus 4, 8, 12. 5, 7, 16, anxi 128, 17. 222, 31
 &c. animus 18, 22. 11, 13, 23, &c. anxi 113, 23. 117, 6
 ampio 144, 11 animusque 31, 8 anxius 36, 4. 62, 21. 67,
 Anacreontis 206, 30 anni 94, 11. 105, 10. 203, 2. 109, 19. 120, 14. 139,
 anceps 95, 10. 118, 21. 211, 9 12. 188, 7. 200, 11
 11 Annio 39, 22 Ap. 233, 1.
 ancilla 162, 16 annis 6, 23. 18, 6. 66, 16, aperiat 92, 5
 ancillæ 67, 20 18. 86, 21. 87, 13. 97, aperire 194, 9
 ancillaris 228, 10 21 aperirem 49, 10. 52, 5
 ancillatus 231, 24 Annius 14, 9. 94, 9. 125, aperiret 91, 22
 9. 9
 ancipi 22, 24 anno 92, 18. 173, 4. 178, aperiendum 52, 11
 angeret 217, 24 11. 181, 8 aperiunt 33, 18
 angit 166, 5 annos 31, 5. 59, 9. 64, apertæ 201, 18
 angulo 176, 10 17. 99, 8. 116, 6 aperte 79, 27. 97, 8. 210,
 angustiæ 53, 5. 206, 28 annua 7, 2 22. 234, 28
 angustiam 200, 17

aperto

I N D E X

VOCABULORUM.

artibus 3, I. 6, I. 8, 15. affecta 234, 15
 11, 13. 61, 2. 64, 6. 97, affectum 25, 6. 48, 19
 25. 103, 19. 128, 13. affectando 215, 1
 129, II. 130, 17. 143, I. affectiebantur 44, 13
 210, II. 216, II. 231, 2 affectueretur 5, 21
 affectui 60, 3
 affectus 204, 27. 206, 34
 affectu 188, 8
 affectus 158, 18
 affectum 176, 22
 affectum 85, 1
 affectus 194, 8
 affectus 21, 17
 Atheniensis 2, 13
 Atheniensibus 42, 23
 Atheniensium 8, 2, 5
 Atherbal 66, 2. 67, 23. auctoribus 183, 2. 214,
 75, I. 79, 27. 80, 5. 17
 81, 6. 103, 26
 Atherbale 64, 19. 80, 11. auctoritas 31, 14. 33, 10.
 92, 17
 Atherbalem 62, 3. 66, 11. 226, 4
 67, 22, 24. 68, 13. 73, auctoritate 17, 13. 80, 18.
 11. 74, 6. 79, 17. 80, 84, 14. 100, 16
 23. 83, 14
 Atherbali 73, 19. 82, 12. 2. 220, 8
 83, 10
 Atherbalis 73, 16. 79, 11. auctus 223, 23
 80, 26. 81, 12. 83, 3
 Atilius 199, 8
 atroci 23, 2
 atrocitate 20, 2. 146, 21
 atrocitatem 83, 19
 atrocyter 94, 8
 atrox 41, 7. 61, 9. 173, 2
 Attalum 189, II
 attamen 143, 10
 attendere 48, 24. 135, audacias 231, 29
 24
 alperas 8, 26. 63, 15
 alperi 97, 18. 117, 13
 alperi 76, 2
 alperior 18, 15. 140, 19. 197, 21
 alperis 197, 27
 alperitas 106, 10
 alperitate 118, 23. 124, 7. 136, 21. 138, 20
 alperitatem 75, 4. 84, 13
 alperitates 123, 24. 170, 23
 alperius 98, 3. 130, 5. 210, 10. 222, 33
 alpernabatur 4, 8
 aspero 144, 2
 asperos 51, 12
 aspernum 210, 5
 aspernumis 222, 37
 aspernumum 103, 21
 asperum 33, 5. 216, 1
 avaritia 2, 11, 14. 19, 10,
 &c.
 avaritiae 91, 9. 149, 5.
 221, 20
 avaritiam 46, 25. 134, 12.
 198, 3
 aucta 6, 14. 58, 12. 139,
 22. 158, 11
 auctae 78, 2. 101, 1
 aucto 175, 12. 178, 23.
 224, 9
 auctor 86, 8. 204, 27.
 206, 34
 auctore 20, 13
 auctoremque 185, 7
 auctores 76, 2. 219, 30
 auctoribus 183, 2. 214,
 17
 auctoris 173, 16
 auctoritas 31, 14. 33, 10.
 68, 8. 90, 9. 211, 25.
 92, 17
 auctoratatem 82, 21. 169,
 14
 auctoratam 183, 8
 auctum 183, 8
 auctus 223, 23
 auctusque 135, 4
 audacia 4, 7. 8, 15. 20.
 6. 45, 19. 46, 11. 52,
 1, 24. 53, 1. 55, 11. 63,
 14. 70, 9. 232, 36
 audaciam 14, 6. 15, 12. 21,
 3. 43, 19
 audaciam 25, 21. 39, 15.
 140, 22
 audaciam 14, 6. 15, 12. 21,
 3. 43, 19
 audaciam 25, 21. 39, 15.
 140, 22
 audacissimo 226, 1
 audacissimos 89, 1
 audaciter 147, 25
 audacius 52, 20
 audax 5, 16
 audiam 188, 19
 audeant 217, 11
 audeat 162, 13. 222, 3.
 223, 24
 audeatis 162, 11
 audebat 89, 18. 115, 10.
 129, 10. 202, 17
 audendo 191, 21
 audere 185, 4
 audet 227, 16
 audiebat 188, 8
 audiendo 222, 21. 225,
 11

I N D E X

- audiēti 48, 23
 audiētibus 232, 28, 35
 audierat 20, 6, 14, 110, 1.
 152, 12
 audio 72, 2
 audire 36, 20, 131, 8.
 234, 13, 22
 audiri 112, 24
 audisse 39, 5
 audīstis 17, 8.
 audita 83, 8, 135, 9, 198,
 17
 audito 193, 13
 auditorum 234, 20
 auditum 151, 17
 audituros 229, 16
 audiveram 70, 15
 audiverat 80, 11, 82, 22
 audivi 38, 12, 60, 7, 220,
 15
 audivit 121, 8
 audiunt 108, 2
Aventinum 89, 3, 158, 19
 aversabatur 194, 1
 avertere 52, 26, 136, 13
 avertēre 189, 5
 averteret 154, 14
 avertitur 146, 24
 augendae 7, 1
 augere 25, 18, 79, 27, 94, auxiliariis 135, 11, 137,
 22, 203, 36
 augerentur 198, 15
 augeri 44, 7, 107, 9, 139,
 11, 208, 17
 augeſcunt 92, 14
 augere 168, 10
 avi 82, 10
 avida 62, 17
 avidē 209, 3
 avidi 7, 16, 141, 13
 avidior 192, 29
 avidis 77, 16.
 avidisque 175, 19
 avidissimus 154, 17, 197, auxiffent 214, 16
 3
 avidius 112, 18, 162, 9. axibusque 187, 5
 167, 18
 avido 82, 25, 210, 15
 avidum 102, 13
 avidus 74, 1. 92, 21, 115,
 1. 202, 20
 avii 109, 7
 aulæa 175, 4
 aul. is 215, 4
Auli 95, 7, 100, 7, 101, Balearium 150, 24
 10, 109, 13
 Aulo 94, 7, 95, 18, 96, 7 barbara 77, 6
- B.
- Aulum 95, 1
 Aulus 94, 11
 avo 64, 13
 avorsum 147, 12
 aureas 203, 24
Aureliae 12, 13, 29, 2
 aures 227, 25, 229, 17
 auri 191, 3
 auribus 52, 3, 169, 12
 auro 65, 13, 68, 3, 91, 7
 aurum 124, 24
 ausi 8, 20, 198, 22
Austri 172, 7
 ausurum 152, 4
 ausus 17, 4, 161, 16, 181,
 1. 230, 32
 autorem 163, 15
Autonio 38, 8
 Autronium 36, 20
 Autronius 14, 7, 15, 7,
 14
 autumat 207, 21
 autumni 203, 5
 avunculus 169, 28
 avus 69, 23
 auxerat 6, 1
 auxilia 6, 20, 47, 14, 63,
 4, &c.
 auxiliantur 81, 19
 auxiliariis 135, 11, 137,
 13, 139, 15
 auxiliarios 103, 1, 145, beno 3, 13, 33, 20, 44, 6
 22
 auxiliis 32, 2, 73, 1, 81, 7, benefacta 130, 11, 164
 90, 17, 101, 6
 auxiliis 191, 22, 196, 14
 auxilio 2, 9, 6, 16, 7, 10,
 107, 10, 21, &c.
 auxiliorum 201, 8
 auxilium 27, 12, 35, 7, 69,
 7, 17, 107, 19, 151,
 axe 187, 4
 auxiffe 165, 1
 avidissimus 154, 17, 197, auxiffent 214, 16
- B.
Bacchanaliorum 176, 15
 Bæpium 91, 19
 Bæpius 92, 8
 Balearium 150, 24
 Ballera 170, 16
 barbara 77, 6
- barbari 144, 8, 19, 146,
 22, 146, 7, 148, 15,
 149, 5
 barbarico 211, 18
 barbarorum 208, 17
 barbaros 16, 13
Barbuleum 174, 23
 beatus 233, 28, 234, 5
 bella 5, 13, 27, 3, 48, 26,
 89, 14, &c.
 bellandi 189, 2
 bellaturi 159, 15
 bell 2, 14, 7, 9, 18, 19,
 19, 2, et alibi frequenter
 bellicarum 96, 6
 bellicas 98, 10
 bellicosa 32, 17
 bellicosi 77, 12
 bellicosus 79, 11
 Bellienum 149, 15
 bellique 34, 8, 84, 23,
 197, 10
 bellis 40, 13, 70, 18, 99,
 4, 158, 18, &c.
 bello 2, 15, 17, 3, 14, 6,
 16, 8, 15, 17, 22, 25,
 19, &c.
 bellua 221, 13
 belluis 2, 1
 bellum 13, 16, 18, 14, 16,
 19, 4, &c.
 beno 3, 13, 33, 20, 44, 6
 46, 4, &c.
 benefacta 130, 11, 164
 18, 26
 beneficia 25, 10, 63, 3, 69,
 7, 8, 70, 1, 81, 18, 130,
 14, 142, 12, 217, 5
 beneficii 104, 20, 150, 9
 beneficiis 6, 21, 8, 20, 40,
 12, &c.
 beneficio 65, 10, 132, 1
 beneficium 219, 30
 beneque 215, 29
 benevolentia 149, 10
 beneficia 29, 24, 89, 1
 beneficii 90, 15
 beneficio 130, 2, 138, 14,
 218, 5
 benignè 66, 6, 119, 11, 142,
 11, 149, 9, 152, 7
 benignitate 143, 7, 211,
 13
 benignitatem 150, 6
Bestia 14, 9, 34, 7, 84, 2
 9, 85, 13, 91, 6, 129,
 7

Bell

VOCABULORUM.

Bestiæ 86, 8, 17. 97, 14. bonoque 86, 9. 93, 8
 131, 14 bonorum 4, 3. 37, 20. 58,
 Bestiæque 92, 13 11. 134, 6, etc.
 Bestiam 92, 18. 125, 5 bonos 19, 10. 42, 22. 43,
 bestiis 71, 3. 75, 14 4. 46, 3, 26, etc.
 Bibuli 222, 1. 231, 32 bonosque 130, 10
 Bibulum 228, 13 bonum 5, 2. 9, 7. 31, 14.
 biduum 119, 19 34, 22, etc.
 bienni 178, 17 bonumque 8, 12
 binas 18, 10 bonus 9, 13. 12, 14. 27,
 binos 7, 2 4. 50, 2, etc.
 binum 187, 7 brachium 175, 18
 bis 89, 2. 196, 19. 215, 7 breve 229, 26
 Bithyni 193, 3 brevi 7, 7. 34, 36. 50,
 Bithynia 173, 22. 189, 21. 20. 58, 9, 63, 10. 67,
 201, 27 15, 22, etc.
 Bithyniam 189, 14. 193, brevis 2, 3. 57, 2. 154, 5
 16 Brutii 33, 7
 Bocche 147, 15 Bruto 181, 6
 Bocchi 127, 8, 15, 20. Brutorum 160, 8
 128, 4, 29, etc. Brutto 33, 22
 Bocchique 138, 22 Bruttum 201, 23
 Boccho 127, 22. 147, 8. Brutum 211, 21
 150, 9. 151, 3. 152, 10. Brutus 33, 9

C.

CAbira 190, 13
 cadavera 55, 16. 56,
 2. 188, 15
 cadaveribus 41, 4. 147,
 5
 cadaverum 177, 5
 cadere 139, 11
 cadunt 55, 8. 109, 8
 cæci 127, 13
 cæcum 151, 25
 cæcus 82, 24. 94, 19
 cæde 34, 16. 37, 20. 67,
 28. 138, 19. 163, 10.
 211, 19
 cædebantur 177, 2
 cædem 26, 2. 41, 4. 48,
 16. 59, 8, etc.
 cædere 105, 22. 111, 22.
 119, 17. 143, 15
 cædentes 5, 14. 202, 4. 225,
 16
 cædis 16, 2. 21, 10
 cædibus 261, 22. 203, 23
 cæduntur 185, 15
 cæla 10, 2
 cælo 75, 12
 cælum 24, 9. 37, 11. 48,
 29. 95, 9. 128, 14. 179, 8
 Cæpio 171, 18
 Cæsar 38, 15. 39, 25. 443
 12. 46, 4, etc.
 Cæfare 14, 3. 38, 19. 233,
 26
 Cæarem 228, 14
 Cæsari 36, 8. 39, 8. 231,
 32
 Cæsaris 39, 23. 234, 1
 cæsum 198, 3
 cætera 18, 7. 24, 1. 34,
 9. 35, 14, et alibi:
 cæteræ 29, 13
 cæteram 138, 23
 cæteras 159, 21. 216, 14
 cæterasque 9, 3
 cæteri 6, 17. 17, 12. 34,
 26. 36, 9, etc.
 cæterique 11, 7
 cæteris 1, 1. 12, 3. 22, 13
 34, 5. 50, 7, etc.
 cæterisque 25, 21. 46, 15.
 51, 9. 218, 6
 cæterorum 37, 23. 40,
 17
 cæteros 4, 11. 33, 20. 34,
 23. 35, 19, etc.
 cæterosque 32, 1. 34, 13
 cæterum 14, 14. 17, 8
 42, 19. 54, 6, etc.
 Caium 99, 9
 calamitas 32, 5
 calamitate 35, 6. 134, 16.
 218, 16
 calamitatum 37, 14
 Cale 205, 16
 calent 229, 17
 callidam 197, 2
 callidè 74, 1
 callidi 189, 8
 calliditas 190, 1. 222, 33
 calliditate 152, 2
 callidos 95, 3
 callidum 222, 7
 callidus 128, 3. 142, 3
 216, 4. 222, 2
 calonibus 165, 5
 calonum 171, 12
 calorem 75, 4
 Calpurniani 207, 4
 Calpurnio 84, 3
 Calpurnius 84, 3. 13, 20.
 85, 10. 86, 2. 207,
 calvi 177, 3
 cálumnia 23, 15. 229, 20
 calumnia 227, 1
 camelos 207, 22

R. camellum

I N D E X

- camelum 207, 24
 camera 50, 10
 Camertem 21, 26
 Camifos 199, 14
 Campaniam 205, 5. 206, 35
 campi 106, 9. 201, 4
 campis 147, 1. 150, 18
 campo 110, 25
 candida 211, 14
 canere 141, 9. 144, 24.
 145, 1
 canes 12, 6. 174, 29
 canibus 204, 34
 caninam 200, 3
 capere 11, 11. 25, 19. 50,
 5. 70, 12, &c.
 caperem 216, 8
 caperent 33, 13. 119, 10
 caperet 23, 3. 105, 13
 caperetur 67, 4
 capeffe 213, 18
 capeffebant 161, 4
 capeffendam 219, 13
 capeffere 216, 7
 capeffite 45, 6. 134, 16
 capeffundam 179, 15
 capeffunt 176, 14
 capi 94, 16. 113, 7. 124,
 15. 147, 2
 capiamini 130, 12. 162,
 11
 capiamus 44, 4
 capiant 217, 22
 capiat 169, 4
 capiatis 183, 9
 capiebant 143, 12
 capiebantur 12, 4
 capientis 143, 13
 capit 74, 13. 79, 15. 108,
 23. 109, 5. 138, 18.
 170, 20
 capitalium 29, 14. 48, 18.
 50, 12
 capite 119, 23. 135, 2.
 140, 13. 220, 26
 capiti 175, 8. 176, 4
 capitis 47, 2. 122, 11
 Capito 14, 11
 capitolio 15, 15. 37, 2
 capiunda 22, 9
 capiundæ 5, 20. 94, 13
 capiundis 162, 16
 capiundum 114, 28
 capiunt 107, 16.
 capiuntur 109, 8
 Cappadocia 192, 11
- Capfa 136, 18. 137, 26
 Capfam 138, 2. 143, 2
 Capfenses 136, 28
 Capfensium 138, 18, 21
 capta 45, 2. 124, 27. 128,
 2. 135, 12. 145, 7. 178,
 3. 217, 33
 captæ 91, 4
 captam 205, 17. 212, 8
 captarem 17, 3
 capti 53, 6. 71, 3. 107,
 22
 captis 144, 25
 captivi 189, 11
 captivis 160, 3
 captivosque 128, 1
 captio 61, 20
 captos 114, 3
 captum 162, 12. 187, 7
 captus 43, 13. 55, 19. 57,
 9. 117, 6
 Capuae 23, 12
 Capuam 23, 16. 24, 1.
 caput 47, 6. 67, 21. 121,
 10. 194, 9.
 Capys 205, 5. 206, 35
 Carbo 199, 17
 Carbonem 211, 21
 carcere 50, 8. 87, 10
 carcerem 50, 7
 carceris 184, 3
 carebat 11, 13
 carendum 166, 7
 carent 230, 14
 carere 234, 11
 Cares 205, 3
 carinæ 77, 2
 carior 74, 13. 223, 17
 cariora 21, 7. 219, 29
 cariore 224, 17
 carisque 174, 26
 carissame 72, 10
 carissimum 178, 23
 carissimus 143, 2
 carius 73, 19. 80, 18. 153,
 17
 carminibus 164, 14. 206,
 10. 209, 5
 carne 137, 4
 carnificis 226, 20
 caro 76, 3
 caros 65, 10
 carpens 204, 24
 Carthago 8, 23
 Carthagine 78, 3. 126, 7
 Carthaginem 77, 9.
 23
 Carthaginense 158, 9
 Carthaginenses 40, 13. 69,
 24. 70, 5. 78, 7. 125,
 25. 126, 15, 21. 127, 24
 Carthaginensi 69, 15
 Carthaginensibus 61, 19.
 189, 3
 Carthaginensium 61, 15. 78,
 12. 125, 24. 126, 18
 Carthaginis 158, 11
 carum 65, 3. 134, 2
 carus 62, 10. 63, 11. 64,
 11. 67, 11. 135, 23.
 152, 15. 154, 14
 casibus 208, 19
 Cassio 34, 24. 39, 21. 91,
 15.
 Cassius 14, 7. 34, 26. 91,
 2, 10
 castella 108, 22. 135, 12.
 188, 13
 castellanorum 139, 6
 castellaque 136, 12. 169,
 25
 castelli 139, 16, 24. 141,
 4
 castello 138, 23. 139, 4
 castellum 140, 4, 23
 castra 25, 20. 29, 11. 50,
 20. 51, 3, 8, 16. 80, 4.
 85, 12. 95, 7, &c.
 castris 7, 9. 30, 2. 56, 1.
 94, 7, 12. 101, 12, 24,
 26. 105, 12, &c.
 castrisque 186, 18
 castrorum 95, 17. 107, 23.
 112, 1
 casu 29, 5. 67, 11. 118,
 25. 122, 2. 126, 9. 198,
 22
 casum 32, 21. 40, 22. 72,
 12. 81, 10. 83, 1. 110,
 19. 143, 14. 174, 30
 casura 89, 21
 casurum 64, 8
 casus 50, 23. 58, 5. 114,
 21. 143, 19
 Catabathmon 75, 10. 78,
 4
 cataphracti 192, 14
 catenæ 169, 35
 catenis 116, 13
 catervas 11, 17
 catervatim 143, 18
 Catilina 5, 12. 11, 15. 12.
 11. 13, 14. 15, 6, 9, 13.
 16, 3, 18, &c.
 Catilina

VOCABULORUM.

- Catilinæ 5, 7, 11, 23, 12,
 9, 14, 2, 15, &c.
 Catilinam 19, 15, 29, 12,
 16, 32, 8, &c.
 Cato 44, 13, 48, 19, 21.
 49, 8, 13, 15
 Catone 218, 6
 Catoni 49, 20
 Catonis 50, 4, 222, 6
 Catuli 164, 24, 168, 6
 Catulo 28, 1, 157, 1, 169,
 2
 Catulus 27, 18, 38, 13,
 17, 169, 5, 181, 6
 cava 198, 20
 cavata 195, 2
 caveat 114, 5
 cavendum 21, 17
 cavendus 184, 9
 cavere 44, 18, 109, 18.
 232, 32
 caveret 116, 1
 caveri 118, 21, 152, 20
 caveris 221, 21
 cavete 53, 6
 caula 11, 9, 13, 3, 25, 2.
 27, 3, 36, 16, &c.
 caulfam 2, 14, 28, 7, 44,
 3, 51, 7, 52, 4, 228, 13
 caufa 13, 11, 20, 12, 34,
 3, 54, 5, &c.
 cauffæ 69, 18
 cauffam 79, 18, 117, 1, 119,
 22, 127, 22, 233, 25
 caufas 94, 1, 211, 3
 cauffis 194, 1, 214, 16
 Ceam 204, 35
 cecidisset 17, 1
 cedant 227, 26, 230, 23
 cedebant 201, 10
 cedentem 95, 2
 cedentes 106, 22
 cedentibus 105, 20
 cedede 8, 20, 27, 15, 94,
 2, 106, 12, 112, 13
 cedet 224, 15
 cedunt 47, 15
 celeberrumi 175, 6
 celebrantur 8, 5
 celebrare 122, 12
 celebrat 8, 1
 celebrata 200, 9
 celebratae 205, 9
 celebratum 103, 8
 celebratus 135, 4
 celebratusque 118, 9
 celebravere 133, 12
 celebravisse 200, 14
 celebritatem 194, 5
 Celer 23, 17, 34, 3, 51,
 14
 celeritate 34, 22, 124, 14.
 170, 14, 208, 15
 celerius 195, 5
 censebant 73, 20
 censeo 40, 21, 44, 8, 47,
 8, 48, 14, 168, 13, 183,
 12, 219, 16
 confere 80, 13
 censerent 82, 11
 censes 89, 6, 182, 3
 censēne 222, 9
 censet 168, 1
 censetis 177, 16
 censores 20, 5
 cenorium 233, 1
 censos 135, 2
 censuerant 83, 13
 censuerat 39, 25, 48, 22,
 169, 15
 censuit 46, 7
 centuriae 221, 9
 centurias 137, 17
 centuriis, 140, 12
 centurio 95, 13
 centuriones 53, 15, 95, 4.
 118, 10, 140, 9
 Cepario 36, 18, 48, 7, 50,
 16
 Ceparium 36, 7
 Ceparius 36, 9, 37, 8
 ceperamus 225, 4
 ceperant 113, 2, 220, 17,
 223, 1
 ceperat 55, 13, 61, 21, 97,
 20, 106, 13, 136, 27,
 145, 6.
 ceperint 47, 10
 ceperit 7, 19, 134, 17
 cepi 131, 19, 190, 7
 cepitse 23, 9, 26, 7, 129,
 4, 148, 10
 cepisset 164, 18, 165, 3
 cepisti 225, 28
 cepit 13, 17, 84, 22, 121,
 6, 166, 3, 169, 16
 ceram 60, 10
 cernere 54, 9
 cerneret 31, 1, 55, 11
 cerni 112, 24
 certa 33, 16, 151, 9, 160,
 27
 certabant 8, 14, 31, 15.
 106, 17
 certabat 50, 2, 199, 28
 certabatur 112, 15
 certandum 221, 20
 certantes 101, 16, 141, 14
 certantibus 141, 9
 certamen 2, 5, 7, 13, 32,
 3, 67, 29, 97, 15, &c.
 certamina 27, 3, 189, 7
 certamine 66, 1, 158, 2.
 223, 19
 certaminis 158, 20, 179, 19
 certamus 52, 19
 certare 62, 9, 103, 23, 197,
 13, 222, 35
 certari 156, 3
 certatim 118, 20
 certatum 123, 15, 181, 11.
 212, 6
 certatur 54, 18, 111, 12
 certatuos 128, 3
 certaturum 136, 8
 certaverunt 207, 23
 certavisse 179, 20
 certè 41, 19, 59, 17, 64,
 10, 87, 3, 132, 9, 183,
 5, 217, 11, 230, 10
 certior 102, 8, 128, 10, 149,
 14
 ceris 14, 16, 17, 2, 128,
 23
 certissimus 204, 26, 206,
 33
 certo 13, 1, 46, 15, 126, 5.
 204, 2
 certos 201, 17
 certum 79, 8, 204, 24
 cervices 185, 2
 cervicibus 177, 20
 cesserat 79, 22
 cessere 21, 23
 cesserimus 52, 15
 cessi 231, 15
 cessit 235, 19
 Cethegi 48, 6, 168, 7
 Cethego 25, 20, 34, 24,
 50, 15, 51, 9
 Cethegum 36, 7
 Cethagus 14, 8, 34, 14,
 18, 37, 7, 22, 39, 13
 Cheroncam 207, 23
 Chaledona 190, 8
 Charybdi 203, 8
 Charybdis 202, 22
 Chleuasmo 207,

I N D E X.

- cibi 137, 23
 cibo 192, 32
 cibum 101, 24. 102, 6.
 137, 21
 cibus 76, 3. 137, 5
 cicatrices 132, 20
 cicatricibus 200, 10
 Cicero 29, 16. 33, 18. 35,
 11. 200, 3. 226, 18.
 227, 17, 24
 Cicerone 38, 4, 10, 12
 Ciceronem 22, 11, 15. 37,
 11. 38, 14
 Ciceroni 20, 16. 21, 16.
 22, 17, 24
 Ciceronis 20, 1. 34, 8, 14,
 23
 Ciliciam 193, 14
 Ciliciaque 197, 14
 Cillonum 233, 16
 Cimbricam 161, 23
 Cimbrico 54, 2
 Cinnæ 168, 3
 Cinnam 37, 1. 199, 21
 circiter 14, 2. 15, 14. 50,
 9, 22. 116, 6. 119, 6.
 149, 12. 151, 16
 circuiens 104, 10
 circuitre 102, 3. 106, 23.
 145, 23
 circum 11, 16. 21. 21.
 39, 6. 94, 17. 174, 19.
 190, 1
 circumque 23, 13
 circumadnitente 190, 10
 circumdat 81, 3
 circumdata 170, 5
 circumdato 82, 26. 144,
 18
 circumeundo 39, 3
 circumfusi 143, 18
 circumgredimur 191, 22
 circumjecta 203, 15
 circumiens 54, 6
 circumlavit 172, 8
 circumscedit 80, 8
 circumspectare 121, 22
 circumspiciens 140, 3
 circumspicit 165, 14
 circumspicite 197, 25
 circumstulisse 19, 17
 circumveniamini 160, 1
 circumveniant 110, 18
 circumveniebant 116, 8
 circumvenire 13, 12.
 53, 136, 7. 143, 16
 circumveniri 44, 1. 107,
- 20
 circumvenit 95, 7. 111, 2.
 124, 17
 circumveniendum 163, 10
 circumveniunt 217, 20
 circumventa 178, 27
 circumventam 119, 7
 circumventi 48, 11. 149,
 1. 176, 4
 circumventos 151, 18
 circumventum 19, 9. 27,
 14
 circumventus 25, 14. 62,
 21. 146, 26. 181, 2
 Cirta 92, 17. 128, 8. 136,
 4. 146, 2
 Cirtæ 80, 16. 83, 7
 Cirtam 80, 1. 6. 81, 2, 9.
 82, 26. 127, 26. 147, 6
 149, 13
 cis 158, 6. 189, 6
 citatis 198, 20
 citerior 170, 9
 citeriore 19, 5. 33, 22. 34,
 4
 citeriorem 16, 6. 178, 9
 citeriori 169, 18
 citi 146, 3
 cito 35, 17. 112, 10
 citus 13, 6
 civem 167, 13. 231,
 2
 cives 8, 13. 23, 5. 29, 20
 32, 12, &c.
 civibus 6, 14. 8, 13. 27,
 6. 39, 4, &c.
 civibusque 226, 19
 civile 13, 16. 133, 9
 civilem 142, 6
 civili 11, 22. 37, 4. 161,
 14
 civilia 159, 2. 166, 3.
 196, 5
 civilibus 61, 12. 157, 8.
 181, 11
 civilis 5, 14. 99, 2. 125,
 11. 163, 5. 218, 1. 131,
 16. 234, 15
 civiliter 211, 17
 civis 9, 20. 25, 12. 34,
 25. 43, 25, &c.
 civitas 7, 7. 9, 9. 24, 4.
 33, 17. &c.
 civitate 11, 15. 30, 7. 43,
 15. 97, 16, &c.
 civitatem 31, 5. 33, 7. 36,
 3. 96, 5, &c.
- civitates 100, 3. 117, 19.
 178, 10. 220, 15. 221,
 4. 222, 20
 civitati 201, 1. 203, 15
 civitatis 6, 2, 4. 32, 20,
 60, 8, &c.
 civitatum 32, 18
 civium 30, 4. 44, 1. 45,
 9. 46, 21, &c.
 clade 101, 10. 160, 13
 cladem 52, 6. 112, 12
 clades 32, 5. 71, 2
 cladi 134, 8
 cladis 43, 9. 87, 11
 clemens 80, 17. 209, 11
 clementia 92, 6. 159, 21,
 211, 14. 214, 2
 clientelæ 130, 7
 clientelas 223, 15
 clientes 16, 15
 clientibus 39, 11
 clientis 121, 15
 clientium 21, 21
 clam 93, 13. 113, 15. 146,
 16. 151, 7. 232, 27
 clamor 35, 17. 111, 3. 112,
 19
 clamore 54, 16. 92, 11.
 107, 18. 145, 5
 clamorem 107, 9. 111, 23.
 145, 2
 clandestinis 193, 4
 clara 2, 5. 61, 4. 86, 15.
 178, 4
 claræ 220, 22
 clari 31, 10. 63, 21. 159,
 22
 clarior 109, 19. 138, 12.
 216, 17. 225, 13, 18
 clariores 132, 2
 clarissuma 50, 14
 clarissumam 225, 6
 clarissumi 42, 7. 214, 15.
 226, 6
 clarissimus 224, 18
 claritudinem 63, 10
 claritudo 59, 2
 clarius 39, 8
 claro 210, 14
 claros 82, 21
 clarum 3, 14. 120, 5. 220,
 18
 clarus 48, 21. 49, 13. 57, 7.
 74, 8. 115, 12. 138, 12
 classe 190, 8. 197, 17
 classeni 179, 3
 classes 126, 3

classibus

VOCABULORUM.

- classibus 135, 1. 190, 12. coērcere 23, 5
 203, 9. 221, 8. coērcitum 138, 10
 classis 221, 3. 224, 9. cōetus 233, 15
 cladebat 200, 31. cogat 167, 3
 Claudi 233, 1. cogatis 178, 8
 claudit 176, 20. 185, 11. cogebas 227, 20
 Claudius 169, 2. cogebat 108, 12. 145, 20
 claudio 215, 9. cogebatur 109, 3
 claves 67, 13. cogendi 83, 13
 clausa 67, 18. cogentes 202, 13
 clausæ 118, 29. cogere 65, 13. 117, 19.
 129, 8. 130, 3. 133, 10.
 clausère 119, 14. 169, 24
 clausi 71, 4. 193, 11. cogeret 141, 17
 clauso 118, 24. cogit 127, 6. 197, 12.
 clausum 9, 5. 51, 20. 82, 201, 6
 1. 95, 19. cogitanti 216, 20
 cloacis 176, 28. cogites 35, 5. 217, 6
 Clodiano 187, 15. cognationem 154, 12
 Cn. 15, 2. 16, 8, 11, 14. cognatis 64, 19
 31, 6, 17, &c. cognatorum 68, 17. 130,
 Cheus 13, 18. 7
 coacta 201, 22. cognatum 56, 2
 coacti 144, 16. 203, 4. cognita 16, 1. 20, 12. 28,
 1. 34, 3, &c.
 coactis 147, 20. cognitam 173, 21
 coactos 202, 13. cognitis 96, 18. 105, 4.
 coactus 103, 22. 190, 11. 109, 11. 121, 5. 11. 122,
 7. 128, 8. 150, 12
 coequandis 18, 9. cognito 33, 19. 35, 17. 36,
 coequari 223, 14. 9. 146, 16
 coalescat 220, 9. cognitos 129, 8
 coaluerat 139, 21. cognitum 83, 17. 102, 12.
 coaluere 135, 17. cognitus 73, 17. 79, 5.
 coaluerint 6, 13. 103, 21
 coequati 221, 9. cognomen 61, 18
 coargunt 36, 22. cognomentum 187, 14
 cochleas 139, 17. cognoscenda 216, 7
 costum 101, 24. cognoscendum 61, 14
 codicariæ 192, 12. cognoscentes 173, 14
 wegerat 76, 5. cognoscere 135, 24
 cogèrre 77, 11. 138, 5. cognoscerent 56, 3
 cogèrit 232, 18. cognosces 35, 5
 cogiffset 101, 10. 109, 14. cognoscit 110, 14. 149,
 16. 204, 15
 cogit 88, 16. 173, 5. cognoveram 48, 26
 felo 124, 2. cognoverant 33, 18
 calum 108, 3. 112, 20. cognoverat 16, 8. 25, 21.
 cenam 175, 3. 106, 25. 121, 18. 123, 23
 cenatos 151, 13. cognovere 138, 4
 coperat 106, 5. 145, 9. cognoveris 10, 13
 cespere 2, 13. 7, 4. 31, 8. cognoverunt 135, 18
 32, cognovi 17, 3. 42, 2. 126,
 21. 69, 25, &c. 9
 coperint 141, 6. cognovisse 37, 5
 coperunt 10, 7. cognovit 39, 16.
 cespisti 148, 5. 167, 13. 51, 16. color 13, 5
 capit 8, 25. 10, 9. 32, cognovit 39, 16. color 13, 5

R 3 calore

INDEX

- colore 155, 11
 colorem 206, 25
 coluere 134, 8
 comes 93, 8
 comeſo 234, 24
 cometarum 204, 24
 comici 207, 5
 cominus 54, 17, 200, 9
 comitatus 35, 13
 comitia 93, 21, 94, 11
 comitis 20, 19
 comitiorum 21, 22, 94, 6, 101, 7
 commaculares 147, 17
 commacularetur 212, 12
 commaculatos 162, 13
 commeatibus 84, 21, 194, 3
 commeatu 138, 27
 commeatum 93, 19, 100, 14, 102, 21, 103, 13, 137, 14, 145, 10
 commeatus 52, 15, 124, 3, 174, 8, 197, 17
 commemorando 54, 12, 227, 23
 commemorat 205, 17
 commemorem 228, 4
 commendationi 28, 2
 commendavit 230, 3
 commando 29, 7
 commercari 117, 21
 commercia 76, 13
 comminutæ 113, 4
 comminutas 114, 4
 commiferant 208, 8
 commiferat 21, 3
 commiserunt 234, 21
 committere 219, 23
 committi 54, 15
 commodare 13, 9
 commodo 9, 7, 128, 9, 147, 10
 commodum 60, 6, 74, 12, 217, 22
 commonefacere 104, 20
 commonefacias 226, 16
 commoratus 29, 9, 53, 9
 commori 169, 10
 commotus 25, 4, 82, 23, 115, 18
 commoverat 231, 18
 commovetur 227, 10
 commune 2, 1, 115, 17
 communem 131, 12, 196, 4
 communes 127, 21
 communi 219, 9
- communiasque 218, 19
 communibus 150, 13, 154, 5
 communicasse 51, 8
 communicato 15, 14
 communire 117, 20
 communis 126, 7, 152, 19, 197, 19
 commutare 218, 14
 commutatio 68, 8
 commutatis 105, 5
 commutato 146, 6
 comparant 184, 9
 comparent 23, 18
 comparasti 226, 15
 comparata 40, 21
 compare 131, 7
 comparatis 21, 14
 comparato 29, 25
 comparaverunt 193, 4
 compellaturum 231, 9
 compeli 216, 15, 222, 20
 compelimus 118, 29, 155, 4
 compeler 101, 22, 153, 1
 compelisset 80, 23
 compelit 119, 2
 comperta 20, 3, 29, 12, 96, 5, 123, 21
 comperto 193, 16
 compertum 2, 15, 12, 10, 22, 26, 51, 25, 75, 5, 227, 3
 competere 169, 13
 complentur 138, 19
 compleri 41, 5
 completi 50, 19
 complexu 41, 2
 complures 14, 12, 16, 10, 19, 12, 32, 8, 34, 2, 63, 19
 compluribus 11, 5, 20, 14
 componas 188, 28
 componenda 214, 8
 componendi 148, 24
 componentem 200, 14
 componere 210, 6
 componi 154, 20
 comportant 124, 25
 comportare 103, 11
 composita 133, 1, 213, 7
 compositam 132, 11
 composite 40, 22, 46, 4
 composti 159, 18
 compositis 110, 13, 118, 8, 174, 13
 compositisque 100, 19, 140, 11
 concitat 11
- composito 148, 17, 154, 17, 172, 9
 compositum 58, 6, 143, 9
 compositurus 211, 8
 compositus 76, 7, 204, 24
 composuerat 203, 26
 composueris 210, 12
 composui 157, 2
 composuisse 192, 8
 composuit 100, 17, 103, 19, 203, 34
 compotem 199, 24
 comprobato 39, 10
 conabuntur 184, 9
 conari 166, 10
 conati 179, 5
 conatus 102, 10, 121, 13, 170, 15, 186, 16
 concedat 228, 1
 concederet 66, 13, 113, 20, 164, 1
 concedit 113, 13, 209, 10
 concedunt 132, 8
 concession 159, 3
 concesserant 159, 3
 concessere 67, 9, 77, 14, 180, 3, 8
 concesserim 197, 8
 concesseris 214, 5
 concessi 190, 15
 concession 189, 4
 concessissem 73, 4
 concessit 17, 11, 70, 23
 concessum 147, 14
 conclamant 38, 3
 concordia 8, 11, 65, 16, 158, 8, 163, 7, 166, 2, 13, 220, 8
 concordiae 36, 12, 39, 6, 90, 3, 163, 3, 167, 3, 212, 14
 concordiam 164, 20, 167, 8
 concordiamque 214, 4
 conciderant 55, 15
 concidere 147, 4
 concidet 213, 15
 conciliet 219, 24
 concione 34, 7, 51, 23, 64, 3, &c.
 concionem 129, 17
 concionibus 86, 11, 122, 11

concitatus

VOCABULORUM.

- concitatus 28, 5
 concubina 62, 5. 152, 14
 concupita 215, 2
 concupiverat 43, 11
 concupivit 9, 15
 concurrebant 51, 6
 concurrentium 175, 1
 concurrere 112, 13
 concurrēre 165, 7. 210, 22
 concurrit 107, 18
 concurrunt 54, 6. 113,
2
 concusserat 20, 20
 concussus 210, 18
 condemnabas 226, 25
 condemnatis 29, 14. 42, 13.
43, 26
 condemnatus 119, 22
 condiderant 171, 3
 condidēre 6, 8. 78, 1
 conditam 16, 4. 162, 20
 conditio 17, 9. 19, 2. 178,
6. 182, 6
 conditione 126, 19, 20
 conditionem 126, 17
 conditiones 113, 22
 conditionibus 154, 19. 203,
33
 conditor 136, 18
 conditos 191, 11
 conditum 225, 10
 condonabam 45, 12
 condonare 210, 24
 condonaretur 83, 21
 condonavēre 126, 21
 conduit 106, 18
 conducta 46, 9
 confecerat 92, 26
 confeceris 228, 2
 confecisti 177, 18
 confecti 113, 5
 confectis 36, 1. 212, 8
 confecto 40, 11. 55, 11
 confectum 66, 16. 156,
4
 confessus 64, 18. 116, 19
 conferatur 231, 20
 conferri 230, 13
 confertim 106, 5
 confertis 146, 10
 confertissimi 144, 5
 confertissimos 55, 10
 confessique 48, 16
 confessis 48, 17
 confessus 232, 28
 confessim 196, 3
 conficere 191, 6
- conficeret 93, 22
 conficeretur 105, 11
 conficit 67, 15
 conficiundi 94, 12
 confideret 128, 22
 confidunt 61, 12
 confinis 98, 11
 confirmare 91, 24. 95,
9
 confirmarent 35, 3
 confirmari 167, 13. 223, 20
 confirmat 81, 10
 confirmato 36, 6
 confirmaturum 104, 18
 confirmatus 91, 17. 144,
22
 confirmavit 102, 7
 confirmit 26, 1
 confisi 47, 13. 83, 9
 confisum 15, 4
 confisus 13, 14
 confiteor 230, 17
 confiteri 133, 20. 232, 35
 conflaverant 20, 27. 39, 5
 conflaverat 11, 19
 configere 51, 23
 confluxerant 30, 14
 confluxerat 233, 6
 confodere 22, 16
 confoditur 55, 10
 confugi 69, 11
 confusis 221, 8
 congregatae 212, 23
 congregaverat 143, 19
 congressi 153, 7
 congressu 112, 12. 121, 15
 congruens 219, 12
 conjecterat 34, 3
 conjectisti 233, 5
 conjectus 188, 12
 conjicio 203, 4 .
 conjuges 168, 5. 191, 10
 conjunctam 200, 16
 conjuncti 151, 4
 conjuncto 143, 10
 conjunctos 65, 11
 conjunctum 70, 20
 conjungendae 128, 21
 conjunxerat 63, 18. 143, 19.
233, 14
 conjurant 118, 5
 conjurare 164, 23
 conjuratio 15, 4
 conjuratione 5, 7. 16, 17.
20, 3, 13. 23, 19. 36, 3,
17, 21, 37, 16, 18, 22.
176, 20
- conjurationem 30, 2. 32, 8.
33, 10. 51, 8
 conjurationi 41, 6
 conjurationis 14, 4. 20, 20,
&c.
 conjuratis 46, 16. 226, 25
 conjuravēre 15, 6. 47, 4
 connubia 76, 13
 connubio 125, 18
 conquirit 123, 27
 conscia 21, 10
 conscientia 6, 1.
13, 5.
28, 4. 83, 23, &c.
 conscientiam 132, 13
 confici 19, 20. 30, 5. 97,
7. 208, 21
 consciassam 212, 3
 conscient 232, 30
 conscientius 11, 23. 27, 16,
219, 30
 conscriperat 54, 5
 consecravēre 127, 1
 consecrari 234, 17
 confederant 105, 2
 confederat 106, 20
 confedēre 114, 18
 confesdise 107, 8. 151, 17
 confedit 51, 17. 80, 1. 104,
7. 137, 25. 203, 38
 consentitur 204, 17
 consenuerunt 18, 6
 consequetur 229, 9
 consequitur 222, 32
 conferendi 106, 4
 conferentes 162, 6
 confererent 104, 16
 conferturos 212, 21
 conservandæ 6, 25. 29, 5
 considera 191, 1. 212, 18
 considerare 188, 18
 considerate 42, 20. 166,
11
 consideres 35, 6
 considero 17, 9. 44, 15
53, 2
 confilia 21, 19. 33, 15. 37
11. 48, 8, &c. alibi.
 confilii 14, 12. 15, 2. 19,
6. 33, 8, 13, &c.
 confiliis 22, 12. 33, 24.
67, 31. 193, 4. 223, 2.
224, 1
 confilio 15, 14. 22, 25, 26,
28, 30, &c.
 confiliorum 85, 1. 121, 7
 confilium 5, 2. 13, 17. 16,
2, 6. 19, 19, &c.

INDEX

- consiliumque 118, 15
 consistere, 139, 9
 consistunt 107, 17
 consita 104, 5
 confititus 107, 13
 confonet 229, 4
 conspectum 135, 9
 conspectu 119, 2. 145,
 12
 conspexit 32, 20
 conspicatur 104, 23
 conspici 7, 14
 constabat 49, 2. 86, 7,
 195, 5
 constantia 49, 17
 constantius, 2, 17
 constat 200, 16. 224, 22
 consternantur 170, 3
 constitit 176, 17
 constituas 210, 13. 219,
 16
 constituendæ 89, 2
 constituerat 35, 6. 85,
 12
 constituere 22, 14
 constituës 213, 14
 constitui 67, 7
 constituit 21, 24. 53, 14.
 105, 7. 140, 11. 200,
 19
 constituta 35, 10
 constituto 68, 12. 155, 6
 constituunt 118, 8. 127, 26.
 154, 17
 confrata 11, 5. 147, 4
 confuefacit 127, 7
 consueta 74, 4. 130, 14.
 213, 6
 consuetam 145, 27
 consueti 106, 9
 consuetudine 28, 7. 90, 8.
 121, 8. 130, 18
 consuetudo 20, 9
 confieverant 103, 8
 confieverat 128, 7. 129,
 17
 confuevit 19, 18
 consul 18, 21. 25, 4. 36,
 10. 39, 16, 20, &c.
 consulam 73, 2
 consulant 114, 5
 consulare 50, 14
 consularem 234, 11
 consulares 48, 19
 consularibus 27, 13
 consularis 40, 19. 82, 17.
 226, 17
- consulatis 27, 5
 consulatum 13, 18. 15, 10.
 19, 7, &c.
 consulatus 21, 18. 61, 3.
 88, 5, &c.
 consule 37, 19. 39, 26. 43,
 26. 84, 16, &c.
 consulebant 223, 2
 consulebat 96, 10
 consulem 19, 9. 34, 13.
 39, 3, &c.
 consulendo 46, 23. 47,
 15
 consulens 91, 24. 93, 53
 consulente 38, 4
 consulere 144, 6. 158, 16.
 178, 9
 consuleret 128, 26
 consuleretur 68, 11. 82, 13.
 150, 13
 consules 15, 8, 15. 20, 19.
 23, 3, &c.
 consuli 21, 23. 22, 3, 17.
 23, 7, &c.
 consulibus 14, 3. 15, 7. 16,
 2. 31, 6. 84, 1
 consulis 42, 7. 86, 5, 7.
 135, 3. 138, 8. 140, 7.
 142, 16. 160, 13
 consulite 82, 8. 198, 5
 consuliter 73, 15
 consulta 66, 15. 138, 13.
 152, 18
 consultaque 186, 20
 consultabant 6, 24
 consultant 40, 1
 consultare 44, 19. 192,
 4
 consultas 212, 18
 consultationibus 83, 22
 consulto 2, 7. 34, 19. 112,
 27. 116, 14. 139, 2
 consultant 134, 18
 consultorque 149, 9
 consultorem 183, 5
 consultoribus 116, 9. 164,
 5
 consultorum 216, 3
 consultum 40, 11. 154,
 24
 consultus 84, 9. 114, 23
 consuluerint 40, 7
 consulueris 2, 7
 consuluisse 31, 1. 214, 2.
 7
 consulisti 226, 24
 consulum 183, 6
 consulunt 111, 16. 210, 2
- consumere 10, 16. 213, 3
 consumferat 160, 14
 consumfi 177, 15. 178,
 13
 consumta 83, 7. 177, 5
 consumtis 114, 19. 139,
 12
 consumtus 144, 7
 contactu 165, 17
 contagio 9, 9
 contemnent 131, 20
 contemnere 73, 16
 contemnetur 163, 3
 contemnit 89, 9. 133, 13.
 227, 9
 contemnitis 48, 10
 contemno 222, 7
 contemnunt 131, 110
 contemfisse 214, 8
 contemno 69, 4. 164, 13
 contemtor 115, 16
 contemtus 73, 3
 contendat 60, 14
 contendebant 204, 13
 contendere 67, 29. 212,
 10
 contendisse 48, 26
 contendit 9, 14. 29, 11.
 67, 30. 192, 10
 contendunt 193, 1
 contentio 61, 11
 contentione 27, 17
 contentionis 31, 16
 conterere 5, 2
 continent 206, 4
 continentia 3, 2. 174,
 17
 continuare 18, 10. 94,
 10
 continuisset 207, 30
 continuuit 74, 4
 contracta 162, 5. 197, 18
 contrahit 144, 15
 contrarius 207, 15
 contremuerat 156, 1
 controversial 176, 19
 contrudi 233, 24
 contubernio 116, 6
 contulerant 137, 10
 contumelia 128, 15
 contumeliam 38, 12. 111,
 27. 162, 22. 218, 13
 contumeliarum 117, 7. 162,
 7
 contumeliis 189, 11
 contumeliisque 28, 5
 contumeliosa 79, 21
 contumeliosum

VOCABULORUM.

- contumeliosum 117, 5
 contumeliosus 227, 12
 contundere 212, 23
 conturbare 106, 1. 126,
 16
 conturbaret 38, 11
 conturbari 31, 4
 conturbatis 147, 7, 15
 conturbavit 217, 14
 contusse 101, 1
 convenas 191, 10
 convenerant 16, 5
 convenerat 96, 16. 203,
 19
 convenere 6, 11. 14, 6
 convenerunt 66, 8
 conveniet 215, 18
 convenire 133, 22
 conveniret 83, 3
 convenisse 16, 18
 convenisset 186, 32
 convenit 42, 16. 96, 5
 convenient 34, 23. 127,
 19
 conventione 199, 18
 conventam 154, 24
 conventu 67, 5
 conventum 19, 14. 192,
 16
 conventura 128, 29
 converns 23, 11. 86, 5
 converfa 125, 18. 130, 10.
 116, 11. 226, 16
 converfo 111, 24
 converns 84, 24
 converteret 121, 1
 convertisse 191, 9
 convertit 7, 2. 19, 16
 convitatori 229, 8
 convicti 11, 20. 48, 16
 convictos 42, 15
 convivia 212, 15
 conviviis 7, 11. 60, 1.
 134, 3
 convivio 203, 25
 convivium 133, 18
 convocat 14, 5. 22, 8
 convoco 39, 17
 convertere 189, 1
 convertit 146, 17
 coopertum 70, 14
 coopertus 20, 5
 coartum 222, 14
 coortus 126, 11
 copia 3, 12. 8, 7. 9, 17.
 14, 16, &c.
 topiae 27, 15. 53, 6. 236, 3
- copiam 106, 30. 110, 6.
 128, 7, 21. 154, 9
 copiarum 104, 8. 107, 3
 copias 7, 18. 51, 4. 55, 8.
 67, 25, &c.
 copiis 29, 3. 34, 6. 48,
 26. 51, 29, &c.
 coquum 133, 19
 coram 64, 19. 153, 5.
 186, 32
 Corduennos 202, 28
 coria 182, 27
 corii 137, 18. 140, 15
 Cornelii 37, 1
 Corneliorum 50, 14
 Cornelius 14, 11. 22, 13.
 161, 20
 cornibus 105, 7
 cornicines 169, 33
 cornicinum 140, 8
 Cornificio 37, 7
 coronam 175, 8
 corpora 26, 7. 141, 13.
 146, 11, &c.
 corpore 1, 4. 8, 8. 55, 13.
 58, 6, &c.
 corpori 197, 22. 226, 9.
 234, 14
 corporibus 112, 25
 corporis 1, 5. 2, 6. 5, 13.
 19, 16, &c.
 corpus 2, 10. 3, 8. 5, 15.
 6, 23, &c.
 correcta 141, 15
 correptis 15, 26
 correxit 232, 22
 corrugas 59, 7
 corrigendaque 222, 16
 corrigi 48, 19
 corrigitur 214, 1
 corruant 209, 10
 corruiſſent 214, 17
 corrumpabant 174, 31
 corrumpabantur 139, 8
 corrumpendum 62, 8
 corrumpere 34, 19. 95, 5.
 110, 1
 corrumpit 143, 7
 corrumpunt 124, 26
 corruperant 116, 16
 corruperat 97, 1. 148, 16
 corrupere 77, 6. 222,
 22
 corruperunt 165, 4
 corruptiſſe 132, 10
 corrupti 138, 18
 corrupta 4, 30. 11, 15. 49, credi 43, 17
4. 124, 23. 159, 9. 214,
 10
 corruptae 162, 11
 corruptam 120, 14
 corrupti 6, 2. 91, 7. 131, 1
 19
 corruptio 199, 5
 corruptis 10, 6. 85, 2. 159,
 5. 212, 26
 corruptissimi 165, 8
 corruptor 207, 14
 corruptorem 211, 15
 corruptos 95, 12
 corruptum 92, 9
 corrupturum 92, 7
 corruptus 86, 23. 210, 23.
 226, 2
 Corsa 173, 8, 10
 Corycum 170, 29. 171, 2
 Cosa 201, 13
 Coss. 157, 1. 158, 6. 181,
 7
 Cotta 108, 12. 186, 16.
 197, 23
 Cottam 15, 15. 190, 7
 Craggi 226, 17. 232, 20.
 234, 2
 Cranno 16, 7. 31, 6. 37, 8,
 21. 38, 2, 8
 Crassum 15, 1. 37, 25.
 38, 11
 Crassus 38, 10
 creandis 221, 7
 crearetur 97, 17
 creati 179, 20
 creatur 220, 25
 creberrumos 151, 13
 crebras 102, 3
 crebris 144, 18
 crebritate 119, 19
 crebro 105, 13
 credebant 20, 2. 149, 10.
 213, 12
 credebat 20, 17. 21, 1.
 22, 2. 32, 12
 credebatis 181, 5
 credendo 159, 23
 credens 16, 19. 25, 18. 124,
 10. 186, 20
 credere 24, 6. 102, 24. 121,
 21. 138, 15. 151, 9,
 18. 152, 4
 crederent 15, 1. 25, 8. 94,
 6
 crederet 123, 11. 152, 1.
 204, 32

credibile

I N D E X

- credibile 5, 16
 credibilia 11, 4
 crediderant 124, 8
 credidi 225, 21
 creditis 131, 15
 creditori 213, 9
 creditorum 211, 2
 creditum 21, 10. 210, 24
 creditur 13, 1
 credo 46, 5. 59, 16. 137, 6. 230, 20
 creetur 221, 1
 crescere 9, 8. 15, 4. 60, 11. 62, 15. 69, 21
 cresceret 109, 25
 crescit 229, 27
 crescent 65, 16
 Creta 202, 15. 205, 11. cuiquam 5, 16. 12, 10. 24, 6. 26, 10, &c.
 Cretenes 189, 20. 190, cuique 2, 11. 27, 13. 101, 14. 160, 11, &c.
 Creticus 23, 13
 creverant 43, 7
 creverat 40, 10
 creverit 7, 8
 crevit 8, 22. 9, 1. 31, 18. 43, 4
 crimen 229, 15, 23
 criminando 31, 9
 criminantur 183, 9
 criminari 126, 15
 criminibus 27, 14
 criminosè 116, 12
 Crispe 229, 1. 231, 14. culpa 12, 1. 28, 4. 81, 14. 141, 15
 Crispus 229, 29
 Crixo 208, 22
 croco 175, 5
 crocum 170, 29
 Crotoniensem 35, 1
 crucem 71, 3
 cruciatum 42, 9. 121, 3
 cruciatus 41, 16. 82, 7. cultoribus 104, 5. 198, 24. 161, 21. 196, 21
 crudele 9, 10. 37, 14. 42, cultorem 169, 25
 crudeles 213, 20
 crudelia 16, 13. 48, 16. cultuque 141, 18
 crudeliaque 9, 20
 crudelior 160, 15
 crudelis 13, 13. 24, 11. Cumas 204, 37
 crudelissimam 227, 18
 crudelissimum 224, 7
 crudelissimum 48, 3
 crudelitas 41, 15
 crudelitate 26, 8. 10
 crudelitatem 9, 3
 crudelitati 227, 20
 crudeliter 31, 16
 cruentæ 222, 5
 cruentam 53, 7
 cruentaverat 146, 20
 cruentis 88, 9
 cruentum 37, 4
 cruo 41, 5
 crura 207, 10
 cubiculorum 234, 14
 cui 18, 7. 29, 9. 29, 17. cuicunque 222, 24
 cuius 5, 10. 12, 13. 25, 10. 33, 17, &c.
 cuiuscumque 32, 13. 45, 4
 cuiusdam 38, 17
 cuiuslibet 5, 16
 cuiusquam 69, 21. 76, 4. 142, 16. 171, 18. 224, 24
 cuiusque 12, 5. 20, 24. 22, 22. 24, 2, &c.
 cuiusvis 15, 3
 culpa 12, 1. 28, 4. 81, 14. 141, 15
 culpas 230, 27
 culpabuntur 232, 2
 culpavi 231, 32
 cultorem 108, 14. 192, 9
 cultores 75, 19
 cultoresque 102, 19
 cultus 11, 8. 123, 21. 177, 1. 203, 6
 cultusque 125, 18
 cumque 6, 10
 cuncta 8, 24. 35, 5. 33, 24. 35, 11. 42, 9
 cunctam 179, 20
 cunctamini 47, 6, 12. 48, 4
 cunctando 167, 14
 cunctante 114, 5
 cunctari 143, 5
 cunctas 8, 1
 cunctatus, 155, 4
 cunctentur 68, 6
 cunctetur 35, 9
 cuncti 41, 12. 55, 19. 95, 15. 109, 24, &c.
 cunctique 178, 24
 cunctis 66, 9. 189, 1. 219, 9. 223, 7
 cunctos 114, 9. 144, 15. 145, 5. 192, 22. 221, 17
 cupere 9, 19. 10, 11. 22, 11. 88, 15, &c.
 cupida 37, 10
 cupidam 22, 20.
 cupidine 77, 15. 82, 24, &c.
 cupidinibus 57, 10. 120, 13. 165, 8
 cupidinis 139, 20
 cupidior 142, 1
 cupidissime 33, 6
 cupiditate 2, 11. 233, 19
 cupiditatem 231, 4
 cupiditatibus 5, 18. 232, 14
 cupiditatis 19, 11
 cupidius 198, 18
 cupido 4, 11. 7, 8. 9, 1. 11, 10, &c.
 cupidum 118, 7. 142, 1. 147, 12
 cupiebat 5, 10
 cupienda 115, 20. 215, 13
 cupiens 161, 18. 173, 12
 cupienti 116, 17
 cupientibus 208, 23
 cupientissima 128, 32
 cupientissimus 200, 5
 cupivisse 214, 18
 cupunda 59, 4
 cupiunt 168, 8
 cupiuntur 209, 3
 cur 230, 4. 234, 2. 58, 3
 cura 30, 9. 36, 2. 59, 3. 63, 9, &c.
 curabant 8, 16. 175, 4
 curabat

VOCABULORUM.

- curabat 103, 1. 112, 16, 27. dabant 43, 11. 208, 12
 137, 18. 145, 16 dabo 229, 12, 25
 cura 6, 24. 19, 14. 42, Dædalo 204, 36
 10. 71, 8, &c. Dædalum 173, 18
 curaque 198, 27. Dalmatas 207, 6
 curam 88, 17. 160, 3 Damasippi 43, 12
 196, 18, &c. Damasippique 165, 11
 curant 168, 6 Damasippum 43, 6
 curare 54, 1. 71, 18. 128, dampna 89, 12
 19. 130, 4 damnatis 44, 3
 curaret 111, 3 damno 30, 10
 curata 200, 8 danda 211, 18
 curatissime 74, 10 dandis 6, 21
 curator 121, 7. 153, 22. dando 49, 14. 74, 11
 curemus 213, 8 dant 34, 26. 160, 7. 217, decernere 42, 6. 46, 16.
 Curetes 200, 13 19 109, 15. 224, 4
 curia 16, 4. 25, 15. 73, dantur 185, 15
 14 Danubium 199, 22
 curiam 34, 21 Dardania 205, 7
 Curi 20, 12 Dardaniam 173, 5
 Curio 173, 4. 181, 7. 186, Dardano 205, 7
 27. 192, 1 Dardanorum 205, 8
 Curionem 163, 18 dare 16, 4. 51, 4. 57, 9. 5
 curis 187, 1. 222, 28 102, 21, &c.
 Curius 14, 19. 20, 4. 21, darent 23, 2
 19. 22, 16 daret 154, 26
 curribus 205, 22 dari 219, 30
 curfu 62, 9. 138, 2. 199, dat 32, 14. 35, 4, 8. 54,
 27. 13 deceffera 135, 22
 curvatus 206, 24 data 35, 2. 37, 18. 113, 19. 127, 20. 161, 10. decima 143, 11
 Curubis 199, 12 datam 128, 11. 161, 23. decimum 153, 9
 custodem 189, 11. 226, 19. 209, 4 decipi 184, 7
 22 custodia 117, 2 declarant 82, 2
 custodium 39, 18 declarantur 20, 19. 36, 2
 custodias 188, 11 dato 80, 4. 95, 5. 104, 17, declarati 84, 2
 custodibus 36, 11. 173, &c. declaratur 115, 7
 20 datum 101, 18 declinando 174, 31
 custodis 37, 6. 39, 20. datur 59, 5. 68, 12. 133, declivem 75, 10
 46, 8 17. 178, 7. 197, 6 decora 62, 6
 Cyrene 78, 5 daturum 186, 33 decorabant 10, 15
 Cyrenenses 125, 25. 126, datus 57, 10. 115, 10. 177, decore 146, 1
 8, 13 16. 199, 6 decore 149, 2
 Cyrenes 199, 2 deque 38, 3 decori 78, 2. 122, 8. 134,
 Cyrus 2, 12 debeat 234, 21. 215, 6
 Cyzicum 186, 6. 190, 9. debebat 39, 2 decoribus 177, 1
 207, 29 debent 188, 18 decoris 7, 10. 49, 21
 debere 115, 20. 128, 23. 130, 2. 184, 8 decreta 34, 17. 66, 16. 81,
 deberem 153, 15 19, &c.
 deberent 142, 14 decretæ 84, 2
 deberetur 154, 10 decretis 26, 12. 30, 1. 129,
 12. 84, 12
 D. 33, 7. 39, 19. 41, deberi 69, 8 16, &c.
 18 debet 234, 12 decreto 23, 12. 84, 12
 debantur 150, 10 debetis 229, 12, 17, 25 114, 11. 196, 11
 Debarem 154, 19 debetis 69, 9 decretorum 164, 16
 Dabar 152, 13. 153, 12 debitores 211, 5 decretum 42, 18. 43, 18.
 48, 22, &c. decre-

INDEX

- decreverat 39, 22. 101, 11.
 114, 23, &c.
 decrevēre 24, 1. 84, 10.
 164, 7
 decreveris 224, 13
 decreverit 97, 12
 decreverunt 164, 20
 decrevi 5, 1. 28, 4. 59,
 16. 216, 14
 decrevissē 153, 10
 decrevistis 52, 23
 decrevit 23, 2. 64, 2. 79,
 21
 decuerint 104, 14
 decuit 71, 1. 72, 11
 decus 18, 17. 21, 7. 52,
 13. 59, 11, &c.
 dedecora 30, 12. 89, 12
 dedecoravēre 134, 6
 dedecore 73, 5. 96, 8.
 197, 8. 212, 16
 dedecores 177, 2
 dedecori 222, 3
 dedecus 18, 4. 89, 4. 221,
 24
 dederat 15, 9. 20, 2. 189,
 9
 dederat 16, 8. 93, 12. 203,
 2. 233, 13
 dederent 202, 11
 dedere 103, 16
 dedēre 198, 17
 dediderant 123, 30
 dedidissent 91, 13
 dedisse 198, 4
 dedistis 197, 6
 dedit 36, 1. 43, 5. 48, 3.
 68, 22, &c.
 dedita 92, 16
 dediti 3, 6. 58, 14. 208,
 24. 134, 3
 deditio 89, 10. 114, 15
 deditōne 83, 9. 93, 21.
 117, 18. 124, 4
 deditōnem 83, 14. 85,
 13, 15, &c.
 deditōnis 85, 11. 102, 24
 deditis 198, 30
 dedititius 89, 8
 deditum 84, 11
 deditus 11, 14
 dedoquē 197, 24
 deducendis 99, 9
 deducit 50, 7. 53, 10.
 105, 9. 107, 5
 deducta 267, 16
 deductus 96, 16. 153, 21
 deerant 21, 17
 deerravit 178, 26
 defesse 18, 20. 57, 5
 defecerant 11, 12. 113, 9.
 117, 19
 defecerat 110, 16
 defectionem 197, 12. 202,
 10
 defendant 104, 12. 110,
 11
 defendas 29, 8
 defendebat 159, 7
 defendenda 180, 10
 defendendum 46, 21
 defendere 109, 4. 185, 4
 defenderent 31, 13
 defenderet 95, 14
 defendi 164, 5
 defendit 35, 19. 226, 5
 defenditis 164, 15
 defenduntur 166, 13
 defensabant 112, 21. 143,
 13
 defensabuntur 83, 8
 defensat 222, 29
 defensionem 28, 3
 defensores 86, 22
 defensoribus 81, 4
 defensum 160, 11
 defensus 186, 30. 202, 18
 defessi 209, 7. 216, 17.
 222, 15
 defessi 32, 6. 144, 24
 defessos 126, 4. 212, 21
 defessus 73, 4. 154, 16
 deficerent 106, 20
 deficit 220, 20
 defluens 173, 29
 defluxēre 58, 1. 211, 1
 deformatus 69, 19
 deformentur 209, 9
 defuit 190, 10. 196, 15
 degredi 105, 10
 degrediens 104, 23
 degredientem 173, 13
 degressus 192, 10
 degustavissent 19, 18
 dehinc 67, 30
 dehonestamento 200, 10
 dehonestamentum 162, 17
 dehortantur 86, 18
 dehortatur 81, 20
 dein 4, 2. 9, 1. 25, 15,
 & alibi paſſim.
 deinceps 78, 6
 deinde 55, 7. 73, 14. 76,
 14, & alibi plur.
- deinsuper 171, 13
 delapsi 196, 8
 delatus 204, 37
 delecta 102, 26
 delecta 186, 30
 delecti 6, 22
 delectis 104, 9. 106, 24.
 109, 6. 110, 16
 delectum 29, 15. 233, 4
 delectus 167, 15
 delegebant 174, 3
 delegit 81, 9. 140, 9. 143,
 22
 delenimenta 185, 1
 deleta 64, 1
 deletam 97, 23
 deleti 178, 4
 deliberari 164, 12
 delibuta 226, 13
 deliciis 24, 10
 delicta 4, 2. 59, 7. 91, 5.
 95, 3. 214, 5
 delicti 45, 11. 83, 23. 150,
 12
 delictis 102, 6
 delicto 46, 24. 96, 9.
 148, 9
 deligeret 152, 18
 delinquere 180, 2
 deliquēre 41, 10. 47, 8.
 130, 6
 deliquifet 84, 14
 delubra 10, 3. 15
 demendo 213, 10
 dementes 228, 12
 dementia 52, 26
 dementia 59, 20
 dementiam 33, 24. 166,
 9
 demeres 147, 17
 deminutæ 219, 1
 demiror 207, 21
 demissi 41, 10
 demisso 25, 7. 144, 3
 demissum 175, 7
 demissus 50, 12
 demitto 220, 25
 demitte 148, 7
 demittebant 174, 29
 demitur 197, 21
 demolitur 192, 18
 demonstrari 206, 34
 demonstrata 232, 10
 demiserat 175, 12
 demiferis 212, 25. 214, 13.
 220, 21. 221, 12
 demisi 189, 22

demis

demis 225,
 dimento 185,
 demum 2,
 3, &c.
 denas 127,
 denegare 49,
 denique 18,
 13, &c.
 dent 169, 4
 dentque 33,
 Deo 175, 8.
 Deorum 8,
 47, 14, 3
 Deos 9, 4
 42, 11, 6
 depelli 111,
 dependens 1
 deponas 211
 deponi 128,
 deportarunt
 deportavit 1
 depravata 73
 deprecati 25
 deprecor 82
 deprehendan
 deprehensi
 deprehens
 deprehens
 deprehens
 deprimebant
 descendens 1
 descendērat
 4
 descendēre
 descendit 6
 defensus 5
 describere 2
 descriptio 22
 defenuifet
 deferal 13
 deferendo 2
 defererent 8
 deferet 100
 deferta 10
 169, 29
 defertum 1
 defertus 35
 deferuant
 deferuēre
 deferuit 12
 deferunt 22
 desideranda
 desideres 2
 desidia 3,
 221, 22
 desidiae 23
 designati 1

VOCABULORUM.

- demis 225, 19
 demto 185, 2
 demum 2, 15. 3, 10, 11,
 3, &c.
 denas 127, 17
 denegare 49, 18. 213, 3
 denique 18, 25. 73, 17. 77,
 13, &c.
 dent 169, 4
 dentque 33, 20
 Deo 175, 8. 200, 32
 Deorum 8, 14. 10, 14, 15.
 47, 14, &c.
 Deos 9, 4. 26, 6. 41, 5.
 42, 11, *et alibi.*
 depelli 111, 19
 dependens 193, 6
 deponas 211, 7
 deponi 128, 25
 deportarunt 205, 1
 deportavit 228, 6
 depravata 73, 16
 deprecati 250, 7
 deprecor 82, 7. 197, 21
 deprehendant 35, 13
 deprehensi 37, 22. 39, 21
 deprehensis 36, 4. 47, 7
 deprehensus 93, 6
 depresso 50, 9
 deprimebantur 170, 19
 descendens 140, 21
 descendenterat 105, 16, 20. 140,
 4
 descendere 194, 8
 descendit 67, 2
 defensus 51, 17
 describere 224, 11
 descriptio 224, 10
 defenuisset 169, 23
 deferam 130, 15
 deferendo 215, 14
 defererent 86, 12. 95, 5
 deferet 100, 6
 deferta 104, 4. 138, 18.
 169, 25
 defertum 140, 23
 defertus 35, 12
 deferuerant 192, 31
 deferuere 196, 17
 deferuit 120, 2. 199, 17
 deferunt 223, 18
 defideranda 69, 9
 defideres 224, 7
 defidia 3, 2. 5, 2. 49, 4.
 221, 22
 defidiae 231, 5
 designati 15, 8. 100, 8
 designatum 42, 5
 designatus 21, 15. 39, 20.
 83, 20
 define 234, 17, 18
 desinent 215, 11
 desinere 128, 24
 desineret 203, 33
 definit 219, 18
 desisteret 83, 6. 173, 24
 despectantem 201, 20
 despecti 70, 1. 164, 21
 despectum 232, 25
 despectusque 161, 8
 despiciens 66, 11
 despiciunt 131, 16
 destinaris 180, 8
 defunct 9, 14
 deteriorem 220, 17
 deterius 203, 34
 deterrent 144, 16
 deterrire 106, 7
 deterrumi 212, 10
 detineatur 214, 11
 detinuerat 5, 5
 detracta 192, 27
 detrahi 164, 16
 detrectant 108, 5
 detrectantibus 208, 7
 detrimenti 23, 3. 169, 4
 detimento 37, 13. 108,
 19
 detrusus 171, 14
 deturbat 174, 28
 devicerunt 207, 23
 devictis 42, 23
 devictum 82, 15
 devorato 234, 4
 devovent 202, 6
 Deum 18, 4
 Deum 183, 5
 dextera 53, 13. 66, 11
 dextimos 145, 13
 dextra 53. 17. 105, 22.
 146, 26. 176, 4
 dextram 65, 9
 dextri 176, 10
 doxtris 52, 14
 dextrum 172, 20
 dextro 105, 5
 dicam 15, 7. 76, 1. 86,
 16, &c.
 dicant 16, 13
 dicat 210, 11
 dicatur 159, 9
 dicebant 206, 12
 dicebantur 34, 11. 75, 19
 dicebat 23, 8. 27, 18
 dicebatur 54, 2
 dicendi 44, 12. 92, 8. 229,
 7. 234, 19
 dicendum 204, 21. 232,
 3
 dicentem 230, 28
 dicentur 224, 5
 dicere 3, 13. 8, 9. 20, 7.
 36, 17, &c.
 dicerem 134, 23. 232, 2
 dicerent 19, 15. 39, 5.
 114, 7. 151, 19. 225, 2
 diceret 37, 18. 40, 12. 233,
 25
 dicet 89, 5
 dici 101, 19
 dicit 153, 7. 201, 6. 205,
 9, 18, &c.
 dicitque 137, 15. 151, 6.
 154, 19
 dicitur 20, 25. 41, 14. 64,
 19, &c.
 dico 230, 16
 dicta 4, 3. 73, 16. 79, 21,
 &c.
 dictas 173, 5
 dictatorem 194, 8. 228,
 2
 dictis 4, 1. 127, 26. 211,
 15
 dictitare 19, 19. 129, 3
 dicto 116, 9
 dictu 211, 3
 dictum 16, 17. 79, 6. 134,
 25, &c.
 dicturi 141, 19
 dicundo 91, 1. 218, 12
 didicerat 146, 17
 didici 131, 10. 133, 3
 Didio 200, 6
 diducta 83, 1
 die 16, 4. 68, 12. 80, 7.
 85, 14, &c.
 diebus 36, 18. 66, 7. 68,
 3. 81, 12, &c.
 diei 80, 2. 106, 15, 30.
 151, 5. 171, 8
 diem 23, 10. 29, 13. 37,
 16, &c.
 dierum 123, 26
 dies 5, 22. 15, 11. 17, 8.
 29, 20, *et alibi.*
 differunt 185, 1
 difficile 33, 6. 130, 15.
 191, 21, &c.
 difficultem 138, 21. 140, 6
 difficiles 136, 48
 difficultorem

I N D E X

- difficultorem 143, 14.
 difficultis 138, 9
 difficultimum 63, 12
 difficultum 65, 7
 difficultate 51, 16. 101, 21.
 144, 16.
 difficultates 137, 7. 210, 7
 difficultibus 62, 21
 difficulter 12, 4
 diffidens 35, 21. 100, 12.
 107, 10. 123, 18
 diffidenti 91, 12
 diffidentia 145, 23
 diffidentium 112, 27
 diffidere 24, 11. 102, 9
 diffiderent 94, 2. 105,
 14
 digna 5, 6. 40, 19. 114,
 18. 168, 9. 209, 8. 216,
 18
 dignis 42, 22
 dignitas 40, 18. 218, 16
 dignitate 197, 6. 218, 12.
 221, 1, 9
 dignitatem 49, 14. 98, 3.
 164, 16. 216, 12. 223,
 15
 dignitati 48, 5. 91, 23.
 163, 11
 dignitatis 28, 6. 29, 5. 55,
 10. 230, 4
 dignos 19, 3
 dignum 40, 15. 49, 19.
 50, 14. 64, 13. 80, 14.
 154, 3
 dignus 115, 9. 231, 12
 digrediens 140, 22
 digreditur 80, 26. 154,
 18
 digressæ 201, 5
 digressi 77, 8. 153, 10
 digressos 126, 15
 Dii 147, 15. 164, 10. 167,
 13. 215, 27
 Diis 13, 4. 47, 12. 48, 5.
 71, 17, &c.
 dilabentur 168, 13
 dilabi 224, 20
 dilabitur 76, 8
 dilabuntur 51, 11. 58, 9.
 65, 17
 dilacerata 98, 6
 dilapſa 83, 22
 dilapſo 94, 6
 dilapsus 219, 9
 dilargitis 159, 12
 dilata 190, 5
 dilatant 206, 28
 diligenter 70, 16
 diligentes 232, 31
 diligentia 42, 7
 diligentissimè 141, 20
 dimidia 116, 12
 dimiferat 33, 23
 dimisere 40, 13
 dimisit 19, 14. 22, 1. 64,
 9. 192, 20
 dimissurum 161, 1
 dimittatis 47, 9. 90, 7
 dimittent 224, 6
 dimittere 64, 1
 dimitti 44, 7
 dimittit 33, 12. 93, 14.
 122, 6. 201, 7
 dimittuntur 172, 23
 dimotis 212, 19
 dimoverat 99, 7
 diremit 16, 6. 113, 6
 diripi 226, 1
 diripiebant 98, 10
 diripuere 189, 15
 diruunt 18, 12
 Dis 163, 14
 discebat 7, 9
 discebant 27, 10
 discedere 29, 14. 80, 14.
 113, 9
 discedit 92, 13. 110, 14,
 113, 9
 discedunt 67, 24. 84, 13.
 108, 16. 109, 10. 110,
 25
 disceptarent 66, 9
 disceptat 221, 6
 discere 133, 3
 discerneret 126, 1
 discesserat 30, 3. 38, 19.
 55, 22
 discesserint 221, 4
 discessio 158, 12
 discessifet 32, 4
 discessit 50, 4. 232, 23
 disciplina 101, 9. 220, 13.
 222, 7
 disciplinis 231, 2
 discipuli 207, 4
 discordia 5, 14. 65, 16.
 158, 10
 discordiae 167, 4. 212,
 24
 discordiam 224, 19
 discordiarum 158, 20
 discordias 8, 13. 125,
 183, 9
 discordiosum 118, 6
 discreta 206, 13
 discrimin 46, 26
 discriminè 171, 12
 disturbare 187, 8
 disjecerat 55, 14
 disjecit 217, 8
 disjecta 226, 22
 disjectos 106, 7. 107, 20
 disjectus 204, 23
 disjunctum 181, 17
 disjungebat 138, 22
 disjungitur 192, 11
 dispalata 219, 11
 dispari 6, 12
 disparibus 106, 27
 dispersa 98, 7
 dispersi 126, 12
 dispersos 144, 14
 dispersit 105, 7. 112, 7
 dispersiverat 103, 2
 dispositis 39, 16. 50, 7
 diffensio 94, 10. 99,
 218, 1
 diffensione 92, 16
 diffensionem 67, 6
 diffensiones 158, 1, 12
 diffensionis 231, 16
 dissentirem 4, 10
 differendum 179, 12
 differere 6, 7. 42, 6. 10.
 6. 142, 8. 147, 10. 21
 20
 differerent 66, 14
 differtissimus 157, 4
 differui 222, 16
 differuisse 44, 16
 differuit 46, 5. 86, 1.
 129, 18. 154, 6. 19
 13
 differunt 41, 18
 diffidere 192, 4
 diffimili 6, 12
 diffimilis 133, 13
 diffimiliter 136, 27
 diffimulanda 25, 6
 diffimulandi 25, 2
 diffimulantem 36, 22
 diffimulare 36, 16
 diffimulator 5, 17
 diffolvere 42, 10
 diffolyvit 75, 14
 distinuere 214, 2
 distrahitur 227, 18
 distribuatur 224, 9

VOCABULORUM.

- distribuendam 67, 8
 distribuerat 50, 20. 137, 18. 146, 7
 distribuerentur 24, 2
 distingi 202, 13
 disturbantur 166, 13
 disturbatur 167, 8
 disturbaverunt 220, 3
 disturbavit 217, 7
 ditionem 17, 11
 ditum 185, 14
 diu 2, 5. 33, 13. 95, 3. 101, 15, &c.
 diue 174, 6
 divelli 41, 2
 diversa 6, 3. 157, 8. 176, 14, &c.
 diverlas 27, 17
 diverfi 2, 10. 17, 8. 67, 17. 135, 18.
 diversis 39, 11. 49, 8. 172, 14
 diversissimas 131, 21
 diversius 55, 15
 diverso 46, 6
 diversos 102, 14
 diversum 75, 18
 dives 221, 8
 dividantur 204, 27
 dividerent 74, 7
 dividii 67, 6
 dividit 78, 5
 divina 10, 11. 61, 11. 88, 3, &c.
 divinam 138, 16
 divino 225, 23
 divisa 34, 11. 138, 7
 divisam 218, 21
 divisi 77, 5
 divisione 74, 14. 75, 7. 103, 26
 diviso 79, 7
 divite 49, 21
 divitem 189, 18
 divites 30, 16
 divitiae 8, 26. 10, 7. 11, 6, &c.
 divitarum 2, 4. 40, 12. 74, 1, &c.
 divitias 7, 15, 17. 18, 8, 13, et alibi.
 divitiis 10, 9. 18, 6. 37, 25, &c.
 divorfi 106, 6. 109, 25. 146, 4
 divorfis 90, 5
 divorfus 82, 23
 diurna 165, 5
 diutius 32, 6. 52, 9. 112, 11
 diuturna 24, 5. 211, 7, 9
 diuturnitate 116, 16
 diuturnitatem 177, 5
 diuturnoque 126, 2
 divulgatur 67, 22
 divulgavit 86, 4
 dixerat 39, 24. 114, 25
 dixere 59, 14. 141, 21
 dixerit 41, 19
 dixerunt 40, 22. 234, 21
 dixi 50, 4
 diximus 13, 7. 51, 15. 86, 10. 92, 9, &c.
 dixisse 42, 1. 93, 17. 116, 4
 dixit 33, 4. 53, 9. 116, 2
 docendumque 179, 2
 docent 205, 22
 docere 14, 4
 docerent 67, 28
 docet 22, 9. 119, 8. 204, 34
 docta 21, 5
 doctae 231, 8
 docti 106, 4. 149, 11
 doctissime 141, 23
 doctissimum 157, 7
 doctoribus 133, 4
 doctus 67, 16. 133, 5. 170, 2, &c.
 docuimus 104, 7
 docuit 209, 5
 documenta 8, 17
 dolendum 72, 12
 dolens 32, 20
 dolentia 129, 4
 dolere 153, 15
 dolis 9, 14. 12, 4. 62, 20, &c.
 dolo 94, 6. 105, 3. 152, 1, &c.
 dolor 217, 24
 dolore 22, 20. 79, 17. 96, 6. 128, 18
 dolus 21, 17. 103, 5. 107, 25. 184, 9. 219, 28
 dum 22, 18. 67, 3. 120, 3. 189, 5. 191, 17. 98, 5, &c.
 dolum 22, 18. 67, 3. 120, 221, 20
 duabus 95, 12. 223, 20
 duæ 78, 6. 192, 16
 duas 16, 1. 50, 18. 67, 23. 98, 5, &c.
 dubia 134, 20. 140, 20. 212, 14. 223, 8
 dubias 8, 25
 dubiè 147, 6. 189, 16
 dubiis 32, 2. 40, 1. 69, 13. 106, 25
 dubio 45, 8. 152, 8
 dubitatbat

I N D E X

- dubitabat 13, 1
 dubitabo 218, 20
 dubitando 34, 18
 dubitantibus 22, 12
 dubitare 123, 10. 219, 25
 dubitationem 86, 10. 114, 19
 dubitari 47, 7
 dubitavere 142, 7
 dubitavit 171, 15
 dubium 143, 6. 172, 7, &c.
 &c.
 dubius 104, 23. 186, 22
 ducant 191, 14
 duce 6, 9. 76, 7. 140, 13. 207, 22
 ducebantur 101, 14
 ducebat 91, 15. 109, 22. 114, 10. 140, 1. 151, 10
 ducebatur 159, 7
 ducem 104, 13. 140, 5, &c.
 ducenta 114, 12
 ducere 98, 4
 ducerem 69, 1
 ducerent 122, 15
 duceret 91, 3. 114, 20. eadem 4, 11, 17, 15. 24, 123, 7. 132, 13
 duces 39, 13. 144, 20. eae 121, 4. 139, 8. 168, 11. 205, 1. 230, 31
 ducesque 95, 4
 duci 10, 9. 91, 22. 175, 17
 ducibus 155, 22. 175, 19. 198, 15, 29
 ducis 173, 15. 186, 9. 198, 18. 230, 27
 ducit 4, 5. 169, 2. 208, 19. 234, 6
 ducitur 66, 12. 108, 16. 127, 16
 duco 219, 25
 ductabat 15, 3. 16, 12
 ductare 95, 1. 120, 6
 ductaverat 9, 22
 ductos 201, 21
 ductu 177, 8. 200, 8
 ducum 134, 15
 ducunt 97, 22
 ducuntur 124, 25
 dulcius 200, 24
 duo 49, 8. 52, 9. 106, 26. 125, 12, &c.
 duobus 30, 1. 50, 21. 109, 23. 148, 20. 178, 17
- duodecies 233, 26
 duodecim 34, 12
 duorum 125, 23. 174, 19
 duos 70, 19. 80, 7. 81, 9, 3. 153, 6.
 &c.
 duplicat 196, 18
 duplicaverat 198, 11
 dupli 186, 29
 duritiam 145, 28
 Durium 178, 3
 Duum 105, 19. 137, 26. 151, 16
 dux 47, 6. 57, 6. 61, 15. 178, 3
 duxere 189, 14
 duxerit 233, 11
 duxi 231, 15
 duxisses 232, 15
 duxit 176, 11. 230, 18
 Dyrrachio 228, 10
 Dyrrachium 169, 24
- E.
- E** Aque 95, 15. 101, 17. 124, 5
 eadem 4, 11, 17, 15. 24, 11. 36, 21, &c.
 eae 121, 4. 139, 8
 eaque 78, 1
 eam 7, 15. 16, 17. 21, 26. 22, 9, &c.
 eamque 42, 2. 79, 18. 173.
 15. 215, 4
 eandem 127, 22
 eant 46, 4. 87, 8
 earum 21, 2. 23, 7. 27,
 19. 64, 9, &c.
 eas 7, 15. 10, 7. 21, 1. 41, 9, &c.
 easdem 80, 20. 211, 3.
 easque 81, 3
 eat 67, 13
 eatis 87, 6. 90, 15
 ecce 70, 9
 ecquod 232, 33
 edicere 37, 19
 edito 101, 23. 208, 6
 edidit 25, 6
 edita 200, 20
 editorem 111, 19. 170,
 20
 editoribus 144, 21
 editissimus 170, 4
 editum 186, 29
- editus 139, 1. 144, 12
 edocebat 13, 8
 edocent 108, 2
 edocet 37, 21. 104, 8. 140, 3. 153, 6.
 edocti 118, 14
 edoctus 35, 11. 110, 9. 154, 21
 edocuisset 83, 20
 edocuit 9, 4. 228, 5
 educit 119, 5
 eduxerit 43, 18
 effari 234, 23
 effecerant 34, 2
 effecerat 21, 18. 97, 17
 effecere 189, 12
 effecit 164, 14
 effecta 137, 21
 effecturum 85, 6
 efferebatis 232, 14
 efferens 70, 10
 efficere 2, 4. 83, 3. 215, 5
 efficiebant 150, 21
 efficiebatur 12, 3
 efficis 213, 17
 efficit 70, 14. 112, 1. 113, 18. 206, 25
 efficitis 183, 7
 efficiunt 81, 12
 effeminat 9, 16
 effeta 49, 6
 effoso 200, 10
 effrenatae 207, 12
 effringere 67, 18
 effugi 70, 22
 effugiat 33, 4
 effusas 203, 12
 effuse 150, 19
 effusi 144, 18
 effuso 109, 20
 effusos 135, 19
 effusum 119, 17
 egeas 90, 18
 egebat 144, 13
 egens 15, 12. 71, 9. 73, 1. 110, 26. 197, 5. 219, 5
 egentes 26, 8
 egentia 136, 22
 egenti 100, 15
 egentis 30, 21
 egentissimus 135, 4.
 egerat 16, 19. 140, 25
 egerem 69, 9
 egeris 227, 24. 232, 10, 29
 egerit 92, 4

egestas 11
 52, 10
 egestate
 72, 1
 egestatis
 eget 2, 1
 egi 130,
 egili 225
 egit 158
 ego 3, 9.
 8, 2, 1
 egomet 1
 153,
 egredetur
 egredi 10
 egrediar
 egredient
 egredient
 egreditur
 egrediunt
 egregia 2
 10. 6
 egregiam
 egregie 2
 egregii 2
 egregiis 1
 161, 5
 egregio 2
 egregios
 egregium
 egregius
 128,
 egressa 1
 egressi 1
 9
 egressus 3
 16, 19
 egressusque
 egiere 4
 egiisse 1
 egiisti 2
 eheu 70
 ei 13, 5
 4, &c.
 eique 91
 ejcta 7
 ejctus 6
 eis 85,
 eisdem 2
 eisque 2
 etwo 204
 ejus 12,
 15, &
 ejusque
 ejusdem
 208,

VOCABULORUM.

- egestas 11, 13, 18, 18, 30, 10. ejusmodi 227, 16
 52, 10. 101, 13. 167, 5 elato 169, 26
 egestate 22, 20. 203, 4 Electrae 205, 7
 egestatem 18, 1. 46, 25. elegantius 21, 5
 72, 13. 178, 5 elephant 86, 1. 107, 22
 egestatis 19, 11 elephantis 104, 7. 107, 3, eos 8, 12, 18, 16, 18, 30,
 eget 2, 9. 57, 8 19 20, &c.
 egi 130, 17. 178, 1. 197, 1 elephantes 91, 8. 97, 5. eosdem 83, 13. 88, 1. 98;
 egifti 225, 11. 230, 9 114, 12 8. 228, 12
 egit 158, 8. 233, 10 elogium 233, 1
 ego 3, 9. 4. 5. 5, 9. 6, 8. eloquentia 49, 11
 8, 2, 16, &c. eloquentiae 5, 18
 egomet 131, 9. 134, 17. eloquentiam 226, 10. 230, epulæ 175, 9
 153, 14 31 epulas 118, 13
 egredetur 102, 5. 112, 5 eloqui 218, 20 epulis 124, 25. 134, 5
 egredi 101, 11. 151, 14 eluere 233, 4 eqües 22, 13
 egrediar 54, 2 eluuntur 229, 22 equestre 112, 22
 egredienti 39, 8 emebat 227, 1 equestris 14, 10. 112, 12
 egredientibus 110, 17 ementiendo 39, 4 équestris 192, 36. 201, 9
 egreditur 137, 24 emergunt 193, 2 equi 86, 1. 105, 1. 106, 9;
 egrediuntur 73, 14 emeritis 129, 8. 215, 18 14. 147, 2. 170, 3
 egregia 28, 1. 39, 1. 58, eminebant 140, 17. 187, equidem 41, 15. 42, 8:
 10. 65, 4, &c. 5 equis 7, 10. 53, 11. 112, 13;
 egregiam 49, 2 eminens 193, 7 &c.
 egregie 216, 15 eminentibus 139, 23 equisque 203, 28
 egregii 230, 10. 232, 1 eminus 106, 3, 25. 111, equitare 62, 8
 egregii 60, 11. 115, 12. emissæ 111, 11. 125, 9 equitatu 79, 16. 104, 9;
 161, 9 emissæ 254, 2 &c.
 egregio 205, 35 emissim 254, 2 equitatum 105, 7. 111, 25.
 egregios 204, 14 emori 18, 2. 73, 3 112, 6. 138, 1
 egregium 125, 23. 231, 2 emptis 146, 11 equitatus 203, 3. 129, 19;
 egregius 20, 17. 48, 2. emptor 233, 10 148, 18
 128, 13 emptoribus 187, 16 equites 16, 14. 36, 6. 99,
 egressa 169, 21 en 18, 16. 64, 12. 197, 6, &c.
 egressi 113, 1. 138, 1. 201, emundis 76, 12 equitibus 16, 11. 80, 5. 83,
 9 emundi 76, 12 5, &c.
 egressus 36, 9. 93, 16. 139, emunt 18, 12 equitum 63, 4. 105, 12.
 16, 19. 141, 2. 186, 5 en 18, 16. 64, 12. 197, 117, 3. 150, 14
 egressusque 93, 3 23 equo 54; 6. 111, 24. 194;
 egûre 43, 20 enafe 179, 5 8
 eguisse 153, 16 Enceladus 205, 11 equorum 46, 21. 114, 12
 egusti 231, 1 enim 42, 3, 17. 72, 12. equos 12; 6. 100, 14. 143;
 eheu 70, 1 141, 10, & alibi. 13
 ei 13, 5. 20, 8. 21, 7. 34, enimvero 3, 10. 18, 4 eram 69, 6
 4, &c. enism 80, 19. 82, 14 erant 7, 16. 8, 15, 20. 12,
 eique 91, 11 eniterer 68, 16 1, &c.
 ejecta 70, 7. 203, 19 eniteſſere 49, 20 erat 5, 7. 6, 23. 7, 9;
 ejectus 69, 22 eniti 210, 3 12, 14; & alibi frequen-
 eis 85, 7. 233, 13 enitimi 66, 4 ter.
 eisdem 217, 14 enumerav re 41, 2 erepta 31, 2. 37, 12. 69,
 eisque 24, 3 enumerem 178, 2 24. 72, 11. 182; 2. 227;
 eisw 204, 17 enuntiat 22, 18 21
 ejus 12, 2. 15, 2. 16, 13, eo 5, 6. 7, 3. 11, 14. 14, ereptae 90, 7
 15, &c. 6. 16, 4, 10, &c. ereptam 36, 3
 ejusque 222, 32 eodem 5, 5. 15, 11. 36, ereptis 188, 26
 ejusdem 128, 24. 163, 16. eodem 5, 5. 15, 11. 36, ereptum

I N D E X.

- eruptum 134, 7
 ergo 70, 4. 115, 5. 131, III, 6
 17, &c.
 Ericii 187, 5
 erigere 81, 6
 eripere 57, 9. 185, 9
 eriperentur 37, 24
 eriperetur 128, 16
 eripi 42, 13
 eripiantur 46, 10
 eripiebant 10, 16
 eripiendum 39, 12
 eripite 82, 8
 eripitur 89, 22
 eripuit 27, 6. 71, 1
 erit 42, 18. 46, 17. 70, evenire 117, II. 215, 27
 4, &c.
 eritis 65, 16. 161, 19
 errant 133, 15
 errantem 147, 18
 errasse 150, 7
 errata 148, 6
 erubuit 232, 29
 eruditus 141, 23. 231, 2
 erumpere 145, 2
 erumperent 34, 17
 erumperet 170, 25
 erumpit 146, 27
 erunt 52, 14. 90, 11. 213, evenis 45, I. 63, 7. 131, 3.
 15, &c.
 eruptit 201, 25. 222, 2
 eruptionem 176, 15
 es 65, 18. 148, 3. 153, 22. eveniunt 216, 5
 &c.
 esse 6, 17. 11, 5. 10, 7. eventu 109, 16
 17, 6, 11, &c.
 essem 70, 15. 82, 6. 231, eventum 31, 3
 14, 16
 essemus 17, 14
 essent 22, 5. 25, II. 33, 6. eventura 114, 27
 104, 17, &c.
 esfes 230, 6, 23
 esfet 11, 3, 10. 20, 9. 27, Eumenem 189, 9
 16, &c.
 estne 161, 14
 estis 18, 21. 70, I. 71, 17. eundi 129, 13. 149, 17
 159, 22. 178, 14.
 etenim 18, 7. 134, 21
 etiam 2, II. 3, 13. 12, I. eundo 63, 10
 18, 10, &c.
 etiamne 227, 25, 26
 Etruria 22, 19. 158, 14. eundum 160, 20
 165, 12
 Etruriæ 21, 26
 Etruriam 164, 23
 evadendum 210, 8
 evadere 106, 10. 110, 21. Euphrat 192, II. 204,
 26
 evadunt 107, I
 evasere 70, 2
 evaserint 206, 35
 evenerant 21, 25. 148, 20.
 evenerat 8, 15. 92, 22. evenierat 108, 14
 100, 9
 evenière 158, 1
 evenerit 42, 19. 118, 25
 eveniat 65, 18. 225, 23
 eveniebat 108, 14
 eveniet 212, 25. 214, 12.
 224, 15
 evenire 117, II. 215, 27
 evenisset 194, 7
 evenit 45, I. 63, 7. 131, 3.
 138, 17. 210, 1
 eveniunt 216, 5
 eventu 109, 16
 eventum 31, 3
 eventura 114, 27
 eventus 9, 18. 101, 8. 106,
 16
 eversam 235, 9
 eversum 162, 19. 218, 13
 evererint 215, 18
 evertit 218, 2
 eumque 34, 14. 38, 5. 91,
 erunt 52, 14. 90, 11. 213,
 15, &c.
 eruptit 201, 25. 222, 2
 eruptionem 176, 15
 es 65, 18. 148, 3. 153, 22.
 &c.
 esse 6, 17. 11, 5. 10, 7.
 17, 6, 11, &c.
 essem 70, 15. 82, 6. 231,
 14, 16
 essemus 17, 14
 essent 22, 5. 25, II. 33, 6.
 104, 17, &c.
 esfes 230, 6, 23
 esfet 11, 3, 10. 20, 9. 27,
 16, &c.
 estne 161, 14
 estis 18, 21. 70, I. 71, 17.
 159, 22. 178, 14.
 etenim 18, 7. 134, 21
 etiam 2, II. 3, 13. 12, I.
 18, 10, &c.
 etiamne 227, 25, 26
 Etruria 22, 19. 158, 14.
 165, 12
 Etruriæ 21, 26
 Etruriam 164, 23
 evadendum 210, 8
 evadere 106, 10. 110, 21. exæquanda 4, I
 exæquato 53, 11
 exæquatus 145, 24
 exagitabat 11, 23. 92, 14.
 114, 27
 exæquanda 38, 2
 exagita 129, 17
 exagitare 31, 9. 122, 18
 exagitari 122, 2
 exagitatum 23, 1
 exagitati 165, 9
 exagitaverant 43, 8
 exarsere 176, 7
 exauditique 176, 12
 excelsò 41, 12. 216, 3
 excesserant 8, 19
 excesserat 233, 16
 excessit 204, 7
 excidantque 191, 13
 excidii 212, 20
 excidio 190, 4
 excidium 158, 11
 exciperet 186, 12
 excipitur 135, 22
 excisa 178, 1
 excita 30, 19
 excitabat 159, 13
 excitam 13, 5
 excitant 52, 3
 excitare 104, 22
 excitavit 126, 12
 exciti 145, 3
 excitus 122, 1
 exclamat 146, 18
 excruciatum 83, 14. 128,
 17
 excruciatu 72, 8
 excubitum 145, 21
 exempla 42, 20
 exemplar 233, 15
 exemplis 160, 6
 exemplo 43, 17
 exemplum 27, 19. 35, 4.
 42, 22. 163, 9. 188, 28.
 229, 29. 230, 13
 exequeretur 34, 10
 exercebant 2, 10. 8, 13. 31,
 16. 38, 16
 exercebat 8, 8. 9, II. 169,
 8
 exercentes 205, 3
 exercentur 59, 13
 exercere 42, 2. 158, 16.
 159, 1
 exercerent 217, 25
 exercet 224, 16
 exercetur 221, 12
 exercita 97, 18
 exercitabat 223, 5
 exercitando 215, 3
 exercitato 220, 8
 exercitatos 39, 14
 exercitibus 169, 6

exercitū

VOCABULORUM.

- exercitus 200, 1
 exercitio 215, 9
 exercito 121, 4
 exercitu 15, 16. 16, 12. & alibi frequenter.
 exercitui 91, 6. 96, 11. 100, 13. 124, 2. 137, exercitusque 100, 7. 101, 10
 exercitum 160, 13
 exercuerat 74, 9
 exercuerint 212, 15
 exercui 197, 3. 222, 18
 exercuit 5, 15. 115, 4. 200, 3
 exhaust 233, 23, 25
 exigent 134, 23
 exiguitate 184, 4
 exigunda 187, 16
 exigunt 71, 5
 exilio 204, 2
 exilium 27, 15. 72, 13
 eximat 160, 3
 existeret 179, 2
 existimarent 25, 9
 existimarentur 232, 24
 existuma 211, 8
 existumabam 70, 25
 existumabant 20, 1. 26
 existumabat 79, 19. 151, 20
 existumabunt 60, 4
 existumans 32, 15. 46, 5. 51, 15, &c.
 existumant 221, 24. 223, 11
 existumantes 175, 13
 existumare 44, 11. 18
 existumarem 68, 15
 existumarent 12, 18. 38, 7. 94, 4
 existumaretis 179, 10
 existumas 228, 13. 1
 existumate 131, 10
 existumaverunt 220, 1
 existumavi 86, 15
 existumo 5, 9. 8, 2. 41, 15. 89, 18. 131, 12. 153, exercitus 200, 1
 existumet 59, 15. 81, 23. 161, 2
 existumetis 162, 9
 existumetur 230, 4
 exitia 163, 8
 exitium 121, 1. 181, 7
 exitum 32, 21. 50, 15
 exitus 73, 3
 exornare 215, 5
 exornat 29, 10. 107, 7. 11. 23, 4, 18, & alibi. exornata 75, 1
 exornatis 175, 4
 exorno 133, 19
 exoleverat 232, 14
 exoptabant 13, 17
 exoptabat 49, 20
 exoptant 9, 13. 30, 8
 exorsus 188, 8
 exortum 108, 1
 exortus 35, 17
 expectant 131, 21
 expectare 35, 2. 103, 18
 expectarem 197, 5
 expectatione 101, 8. 171, 18
 expectatis 166, 14
 expediet 18, 7
 expedio 61, 13
 expedire 150, 21. 16
 expeditionem 94, 14. 149, 2
 expedites 51, 1. 102, 25. 37, 186, 18
 expeditiones 178, 1
 expeditis 51, 1. 105, 11, &c. 2
 expeditos 51, 19. 119, 5
 experiar 87, 14
 experimentis 102, 12
 experireris 232, 15
 experiret 114, 26
 experiri 21, 24. 91, 13. 123, 6. 148, 4. 153, 17. 231, 16
 experrecti 232, 325
 experrectus 121, 12
 experts 166, 6
 expertes 26, 9
 experti 233, 22
 expertibus 158, 17
- expertus 81, 21. 152, 16
 expiandum 211, 19
 expilar 87, 14
 expiraret 207, 11
 explananda 5, 10
 explant 68, 5
 explendam 62, 17
 exploris 135, 10
 expleverat 79, 11. 50, 21
 explevit 43, 14
 explicatur 198, 9
 explorabant 145, 18
 explorare 102, 24. 107, 7. 136, 1
 explorat 93, 4
 explorata 14, 5
 exploratis 54, 13. 137, 6. 140, 1
 explorato 103, 23
 exploratum 108, 11. 136, 11. 151, 1
 exploravissent 108, 1
 expoliari 41, 4
 exponere 75, 2
 exprobrare 232, 31
 exprobras 227, 23
 expugnare 80, 9. 81, 26. 101, 16
 expulerat 30, 14
 expulere 69, 23
 expulerit 148, 11
 expuli 189, 21
 expulit 69, 5. 81, 25
 expulsa 163, 5
 expulsi 143, 8
 expulses 219, 6
 expurgandi 25, 3
 expurgat 119, 20
 exquirebant 39, 12
 exquirere 11, 9
 exquireret 154, 20
 exquisitis 85, 15
 exsanguis 212, 21
 exsanguibus 32, 6
 exsanguis 13, 5
 exsecrari 37, 11
 exsecrationem 19, 17
 exsequar 232, 8
 exsequebantur 43, 24
 exsequebatur 55, 4
 exsequendo 183, 6
 exsequi 120, 7
 exsequitur 93, 2
 exfilio 53, 21. 228, 10
 exfilium 42, 13. 44, 3
 expectabant 31, 3
 expectans 192, 9

INDEX

- exspectantem 70, 12
 exspectantes 47, 12. 162, 10
 exspectantibus 111, 14
 exspectare 52, 22
 exspectarint 233, 22
 exspectas 191, 18
 exspectat 161, 17
 exspectationem 229, 15
 exspectatis 165, 18. 183, 5
 exspecto 69, 20
 extincta 70, 23
 extinguitor 70, 3
 extinguam 25, 15
 extinguendi 81, 15
 extinguent 191, 20
 extinxii 230, 26
 extinxit 100, 1
 extitisset 206, 14
 extirpando 18, 9
 extirpus 81, 3
 exfui 190, 8
 exfules 233, 8
 exfultare 144, 19
 exfulum 183, 13
 exfuperat 40, 20
 exfurgitis 87, 1
 exfulti 180, 6
 exfutus 161, 7
 extenuata 104, 7
 externis 160, 13. 162, 6.
 211, 17
 exterorum 178, 19
 exterriti 170, 3
 extincta 141, 22
 extollebant 165, 1
 extollebat 117, 16
 extollere 7, 4. 8, 6. 59,
 15. 73, 17. 214, 19
 extollit 117, 8. 225, 20
 extollunt 30, 8. 132, 1.
 149, 11. 217, 20. 226,
 23. 234, 7
 extorquerent 162, 21
 extorqueret 32, 7
 extorrem 70, 13
 extorres 172, 18
 extortae 167, 16
 extra 32, 8. 138, 5. 141,
 1
 externa 21, 24. 38, 18.
 125, 13. 178, 24. 202,
 2. 232, 3
 extremae 59, 10
 extremam 161, 16
 extremis 13, 18. 178, 23
 extremo 45, 19. 81, 7.
- 94, 17
 extremos 145, 16
 extremum 80, 2. 105, 18.
 137, 11
 extruere 215, 4
 extulerat 104, 20
 exuant 203, 28
 exuerat 136, 5
 exul 71, 9
 exulem 228, 6
 exusta 78, 11
- F.
- F**Abio 33, 17
 Fabios 228, 7
 Fabius 187, 8
 fabricata 209, 8
 fabricatæ 192, 12
 fabricatis 175, 5
 fabrum 209, 6
 fac 35, 5
 facere 3, 13. 8, 9. 9, 21.
 11, 3, & alibi.
 faceremus 26, 7. 162, 3
 facerent 22, 11. 61, 13. 112,
 12. 118, 17. 138, 6.
 149, 12
 facetae 21, 13
 faciam 5, 11. 87, 5. 133,
 9. 229, 26. 234, 20
 faciant 131, 16. 134, 2
 facias 191, 24
 faciat 47, 7
 facie 13, 6. 62, 7. 172, 1
 faciebam 130, 14
 faciebant 109, 23
 faciebas 226, 24
 faciem 102, 19. 115, 6.
 200, 9
 faciendo 216, 18
 faciens 16, 12
 facies 24, 4. 50, 11. 58, 8.
 105, 1. 106, 11. 125, 16
 faciet 215, 16
 facile 3, 1. 6, 13. 8, 26.
 9, 23, & alibi.
 facilem 140, 7. 170, 23
 facilia 4, 4. 144, 21
 facilior 34, 13
 faciliores 201, 9
 facilis 142, 3
 facilitas 49, 16
- facilis 37, 24. 38, 8. 71,
 18, &c.
 facilisque 210, 13
 facilimè 208, 8
 facilimum 11, 15
 facilillum 155, 18
 facinora 9, 21. 11, 12. 13,
 8, &c.
 facinore 72, 5. 225, 5
 facinoribus 20, 4
 facinoris 3, 11. 13, 3. 19,
 20, &c.
 facinoroforum 12, 16
 facinus 5, 8. 7, 15. 11, 19,
 16, 5, 16, &c.
 facio 133, 1. 197, 23
 facit 53, 4. 54, 14. 65, 8.
 92, 2, &c.
 facienda 164, 8
 faciundam 38, 6
 faciundi 20, 24. 89, 22.
 143, 5
 faciundis 115, 3
 faciundo 133, 12. 209, 8
 faciundum 154, 8
 faciundus 161, 5
 faciunt 107, 20. 126, 5,
 18. 132, 1. 159, 22.
 234, 9
 facta 3, 14. 4, 1. 6, 7. 8,
 5, 9, &c.
 factaque 54, 11
 factam 148, 11
 facti 83, 19. 85, 13. 93, 11.
 105, 17. 131, 5. 191, 20
 factio 88, 16. 179, 17. 223, 3
 factione 50, 1. 85, 2. 98,
 6, &c.
 factioneerem 217, 6
 factiones 44, 1
 factioni 27, 14
 factonis 26, 1. 86, 19.
 87, 3. 218, 7. 224, 3
 factonum 97, 20
 factiosi 63, 20. 217, 19.
 219, 28
 factioso 50, 1
 factiosos 43, 8. 83, 21. 84,
 14. 130, 5
 factiosum 125, 2
 factiosus 15, 12. 73, 21
 factis 11, 21. 40, 19. 103,
 19, &c.
 factisque 50, 15. 219, 3
 facto 2, 8. 34, 19. 35, 14,
 &c.
 factu 4, 4. 11, 15. 25, 18, etc.
 factum

VOCABULORUM.

I N D E X

- ferrea 192, 14
 ferreis 200, 26
 ferri 2, 18. 112, 20
 ferro 20, 11. 52, 11. 70,
 4, &c.
 ferroque 95, 19
 ferrum 176, 4
 fert 19, 5. 108, 3, 16. 139,
 23. 223, 11. 229, 23
 fertilem 135, 11
 fertilis 75, 11
 fertilitatem 173, 14
 fertur 93, 17. 116, 4.
 213, 6
 ferum 127, 5
 ferunt 48, 20. 173, 8. 174,
 21. 185, 3
 feruntur 8, 3
 fessa 106, 20. 198, 7
 fessi 107, 2. 186, 17
 fessis 151, 14
 fesso 120, 7
 fessos 119, 7
 fessus 121, 4. 177, 14. 201,
 15
 festina 148, 5
 festinabat 128, 4
 festinando 34, 1
 festinans 80, 10. 107, 6
 festinantibus 196, 7
 festinare 6, 18. 22, 5. 24,
 6, &c.
 festinaret 116, 5. 125, 3
 festinas 203, 26
 festinat 119, 4. 222, 30
 festinatque 122, 4
 festinatio 176, 21
 festinatur 116, 17
 festinet 131, 2
 festus 118, 8
 fiat 47, 3
 ficta 4, 5. 19, 20. 66, 5
 fide 20, 23. 35, 3. 36, 17.
 65, 13, & alibi.
 fideque 220, 4
 fidei 29, 7. 81, 21. 85, 8, finis 43, 13. 58, 11. 62,
 &c.
 fideles 8, 15
 fidelesque 125, 7
 fidelis 120, 15
 fideliflumi 136, 19
 fideliter 121, 16
 fidem 9, 2. 13, 9. 18, 5, firma 17, 7. 45, 13. 213,
 &c.
 fidere 154, 24
 fides 28, 1. 37, 18. 69, firmandam 213, 17
 15, &c. 24
- fidesque 16, 22. 122, 13
 fidi 19, 19. 153, 11
 fidis 178, 30
 fidissimos 147, 9
 fidus 28, 5
 fido 92, 25
 fidosque 12, 7. 16, 14.
 17, 4
 fiducia 172, 23. 173, 7.
 176, 14. 208, 17
 fiduciam 28, 2. 162, 17
 fidum 9, 22. 65, 14. 152,
 15
 fidus 121, 7. 227, 12
 fient 52, 16
 fieri 3, 14. 9, 5. 19, 8. 23,
 11, &c.
 fierent 58, 6. 137, 18. 212,
 7. 219, 18
 fieret 34, 14. 82, 14. 109, flagitiis 20, 4. 134, 6. 212,
 18. 113, 22. 128, 21, 28.
 12. 214, 4
 155, 1
 Figulo 14, 3
 figura 207, 8
 figuram 60, 10
 filia 127, 15. 199, 2. 226,
 13
 filique 29, 3
 filiam 231, 6
 filii 14, 8. 34, 15
 filii 64, 17, 19
 filio 13, 2. 116, 5. 205, flagitiosum 153, 21. 226,
 7
 filiorumque 123, 20
 filium 48, 1. 62, 4. 84,
 6, &c.
 filios 32, 9. 62, 2. 92, 15.
 &c.
 Fimbriana 174, 25
 fine 186, 34
 finem 43, 18. 44, 12. 61,
 13, & alibi.
 fingere 36, 16. 72, 3
 fingi 101, 19
 finibus 69, 22. 143, 8
 finis 43, 13. 58, 11. 62,
 1, &c.
 finesque 67, 7
 finitimi 6, 16
 finitimos 77, 10
 finitumis 123, 29
 finxit 1, 4
 firma 17, 7. 45, 13. 213,
 14
 firmam 213, 17
 firmata 31, 3
 firmatus 186, 6
 firmavit 192, 21
 firmiora 116, 15
 firmorem 191, 2
 firmoribus 106, 2
 firmissimum 110, 12
 firmissimus 84, 18
 firmius 222, 18
 firmos 106, 25
 firmum 65, 15. 127, 3
 fit 45, 2. 47, 3. 48, 22,
 &c.
 fiunt 185, 14
 Flacco 35, 11. 99, 10
 Flaccum 36, 13
 flagitia 134, 9. 208, 7. 234,
 21
 flagitii 96, 3
 flagitet 34, 14. 82, 14. 109, flagitiis 20, 4. 134, 6. 212,
 18. 113, 22. 128, 21, 28.
 12. 214, 4
 155, 1
 flagitio 73, 18. 185, 12.
 215, 6. 222, 4
 flagitiosè 226, 11
 flagitiosior 132, 3
 flagitiosissima 6, 7
 flagitiosissuma 91, 7
 flagitiosissumè 226, 17
 flagitiosissimum 89, 18
 flagitosorum 11, 16. 164,
 11
 filio 13, 2. 116, 5. 205, flagitiosum 153, 21. 226,
 9
 flagitium 11, 19, 23. 30,
 &c.
 flagrabat 12, 5
 flagrantes 165, 8
 Flaminia 205, 16
 Flaminium 29, 9
 flamma 166, 1
 flammam 60, 11
 flectere 11, 17
 flecterent 147, 12
 flectitur 116, 2
 flexa 139, 22
 flexit 64, 15
 flexus 148, 15
 florentes 31, 19
 florentibus 188, 27
 florentior 222, 30
 florentis 128, 26
 florere 230, 11
 fluctibus 172, 7
 fluctu 203, 7. 206, 24
 fluctuantes 223, 9
 fluctus 125, 16
 fluctuum 199, 19

fluen-

fluentibus
 flumen 7
 105, 1
 flumenque
 flumine 1
 176, 2
 fluminis
 fluminum
 fluunt 20
 fluxa 2,
 fluxæ 15
 fluxi 12,
 focus 44,
 feda 2, 2
 &c.
 fedaque
 fedam 10
 fedavere
 fede 86
 federa 7
 federe 9
 fedi 13,
 fedum 1
 fedus 96
 &c.
 fenerator
 fenerator
 fenoris 1
 fons 139
 fonte 18
 fontes 1
 fontis 1
 fore 15,
 &c.
 forent 19
 8, &
 foret 12
 19, 2
 foris 18,
 forique
 forma 2
 formæ 2
 formam
 formidat
 formidat
 formidin
 &c.
 formidin
 107,
 formidin
 formido
 211,
 formidol
 46,
 formidol
 fornici
 fero 32

VOCABULORUM.

fluentibus 200, 28
 flumen 79, 2. 103, 26.
 105, 12, &c.
 flumenque 123, 22
 flumine 123, 31. 138, 22.
 176, 2. 201, 4
 fluminis 104, 4
 fluminum 204, 16
 flument 204, 17
 fluxa 2, 4. 145, 13
 fluxæ 150, 2
 fluxi 12, 4
 focus 44, 18. 54, 9
 feda 2, 20. 46, 6. 48, 16,
 &c.
 fedaque 21, 25
 fedam 100, 7
 fedavere 204, 3
 fede 86, 22. 179, 6
 federa 71, 15
 federe 96, 10
 fedi 13, 6
 feedum 16, 9
 feedus 96, 1, 13. 100, 7,
 &c.
 fenerator 213, 8
 feneratorum 26, 9, 11
 fenoris 158, 18
 fons 139, 5. 144, 11
 fonte 186, 12. 204, 27
 fontes 136, 28. 206, 34
 fontis 110, 1
 fore 15, 5. 16, 19. 19, 8,
 &c.
 forent 19, 19. 25, 19. 26,
 8, &c.
 foret 12, 10. 16, 5, 22.
 19, 2. 20, 11, 18, &c.
 foris 18, 14. 46, 23
 forisque 130, 4
 forma 21, 4
 formæ 2, 4. 205, 9
 formiam 12, 14. 192, 25
 formidatur 210, 1
 formidatus 163, 2
 formidine 108, 24. 117, 19,
 &c.
 formidinem 85, 5. 94, 19.
 107, 28. 118, 10
 formidini 17, 14
 formido 97, 26. 190, 25.
 211, 11
 formidolosa 7, 6. 16, 11.
 46, 7
 formidolosus 7, 12
 fornicibus 50, 10
 fero 32, 19. 33, 8

fors 106, 15. 125, 14. fratris 62, 4. 67, 28. 72,
 143, 19. 221, 5
 forfitan 151, 11. 224, 7
 forte 18, 21. 48, 24. 59, 10, &c.
 fortem 41, 19. 51, 26. frequens 38, 4. 39, 18.
 151, 21
 fortes 17, 5
 forti 52, 12. 179, 19
 fortia 54, 11. 108, 3. 130,
 6. 132, 1
 fortibus 168, 10. 198, 29,
 &c.
 fortior 142, 7
 fortis 53, 4
 fortissimi 11, 2
 fortissimis 144, 4
 fortissimi 18, 2. 225, 3
 fortissumis 118, 21. 119,
 10
 fortissimum 129, 7. 131,
 13. 135, 15
 fortitudinis 48, 2
 fortitudo 45, 19. 204, 10.
 20. 214, 6
 222, 1
 fortuna 3, 3. 7, 20. 8, frigere 202, 15
 24. 18, 18, &c.
 fortunæ 27, 15. 48, 27,
 &c.
 fortunam 51, 22. 63, 3.
 69, 18, &c.
 fortunarum 128, 28
 fortunas 13, 19. 81, 7.
 113, 23. 226, 3
 fortunata 21, 4
 fortunatam 227, 16, 17.
 fortunatas 206, 9, 10
 fortunis 26, 9. 46, 2,
 &c.
 fortunisque 69, 5
 forum 103, 7. 179, 9
 fossa 81, 2. 102, 2
 fossaque 124, 17
 fracta 207, 10
 fragilis 2, 4
 frater 65, 14. 72, 10. 194,
 7. 212, 9
 fratrem 81, 24
 fratres 65, 10. 70, 19. 126,
 frustrantur 184, 5
 fratre 66, 13. 70, 10. 94,
 7. 212, 9
 fratresque 92, 3
 fratri 65, 14. 71, 1
 fratribus 62, 2. 127, 1.

fraude 29, 13
 fraudem 59, 5
 fregere 50, 13
 frequentabatur 104, 5
 frequentabat 12, 9
 frequentarent 122, 14
 frequentata 75, 5
 frequentem 125, 20
 frequentes 16, 5. 102, 5
 frequentia 36, 12
 frequentiam 103, 12
 frequentibus 200, 1
 freta 133, 12
 freti 73, 10. 77, 10. 112,
 12. 231, 28
 fretis 233, 18
 freto 77, 5
 fretum 75, 9
 fretus 51, 6. 67, 28. 79,
 214, 6
 frigere 202, 15
 frigus 11, 11
 fronte 53, 14. 54, 5
 fructibus 178, 12, 17
 fructu 28, 6
 fructus 184, 1
 fruendosque 180, 6
 frugum 75, 11. 137, 10.
 174, 1
 frui 3, 10. 182, 5. 188, 18
 fruimur 2, 3
 frumentariâ 184, 1
 frumentatum 110, 14
 frumenti 52, 10. 85, 10.
 137, 8, 19. 139, 5
 frumentique 178, 19
 frumento 109, 20. 123, 26.
 177, 17. 191, 22. 214,
 10
 frumentoque 178, 12
 frumentum 101, 18. 102,
 21, &c.
 frustra 17, 1. 22, 19. 27,
 12, &c.
 frustrata 146, 7
 frustrati 111, 20
 fuderat 136, 4
 fuderit 7, 18
 fudi 190, 8
 fuerant 30, 5. 67, 23,
 &c.

I N D E X.

fuerat 7, 1, 19, 13, 21, 10, fundo 193, 2
 &c.
 fuere 4, 7, 5, 14, 8, 3, 9,
 1, 2, & alibi.
 fuerim 230, 15
 fuerint 81, 25, 162, 5, 230, 2
 8, 9
 fueris 18, 4, 65, 15
 fuerit 41, 18, 87, 12, 97,
 11, &c.
 fueritis 86, 21
 fuerunt 198, 31, 200, 13,
 205, 3
 fuga 37, 9, 52, 25, 55, 18,
 &c.
 fugacem 231, 21
 fugaces 222, 5, 227, 15
 fugax 51, 21, 106, 8
 fugam 51, 19, 59, 8, 72, 4,
 12, &c.
 fugant 80, 5
 fugare 111, 22
 fugatæque 126, 3
 fugatiæque 107, 1, 123, 15,
 145, 7
 fugatis 146, 28
 fugax 231, 14
 fugerat 113, 16, 135, 9
 fugere 95, 10, 111, 16, 141,
 10, &c.
 fugere 144, 20
 fugeret 173, 18
 fugientis 107, 21, 135,
 14
 fugitivi 186, 9
 fugitivis 51, 7, 208, 4
 fugitivorum 208, 19
 fui 130, 13
 fujimus 17, 13
 fuisse 11, 6, 12, 8, 13, 3,
 &c.
 fuissent 126, 6
 fuisset 17, 2, 48, 8, 55, 12,
 &c.
 fuit 2, 6, 10, 3, 8, 5, 2,
 12, 8, 7, &c.
 fulmen 166, 9
 Fulviam 21, 18, 22, 17
 Fulvius 14, 10, 32, 9
 fundere 111, 22, 141,
 12
 funditores 105, 6
 funditoribus 141, 3, 145,
 13
 funditorum 102, 25, 150,
 14
 funditus 219, 20

G.

Gabinia 193, 16
 Gabinio 36, 18, 20,
 48, 7, 50, 16
 Gabinius 33, 9, 34, 23,
 36, 7
 Gabinius 14, 10, 34, 11,
 37, 8
 Gaddir 174, 12
 Gadibus 195, 5
 Gætuli 76, 2, 77, 3, 12,
 143, 18, 145, 3
 Gætulis 149, 1
 Gætulorum 79, 1
 Gætulos 76, 13, 78, 9, 127,
 5, 136, 2
 Galli 35, 17, 36, 21
 Gallia 32, 18, 33, 21, 34,
 4, &c.
 Galliæ 192, 16
 Galliam 51, 3, 13, 18, 52,
 7, 177, 22
 Gallica 32, 17, 224, 18
 Gallico 48, 1
 Gallis 156, 3, 208, 22
 Gallorum 47, 5, 202, 9
 Gallos 49, 1, 155, 22
 ganeæ 11, 7
 ganeo 11, 18
 Gauda 116, 20
 gauderet 116, 15
 gaudia 56, 4
 gaudiis 58, 15, 215, 1
 gaudio 42, 10,
 119, 16, 163, 17
 gaudium 37, 12, 108, 1,
 119, 11, 214, 5
 gemitu 112, 19
 gemitus 208, 10
 genera 60, 4, 175, 11,
 218, 9
 generatim 224, 11
 genere 5, 12, 6, 12, 21, 4,
 &c.
 generi 118, 21
 generibus 104, 3
 generis 20, 24, 22, 22, 33,
 11, &c.
 generofissimum 131, 12
 generum 80, 9, 103, 24
 geniti 160, 9
 genitos 159, 9
 genitus 187, 1, 189, 16,
 196, 20
 gens 32, 16, 169, 21
 gente 50, 13, 152, 13, 198,
 27, 224, 18
 gentem 47, 5, 77, 14
 gentes 212, 23, 225, 10
 genti 114, 2, 220, 10
 gentibus 42, 19, 76, 7,
 &c.
 gentilium 207, 5
 gentis 62, 8, 75, 3, 141,
 22, &c.
 gentium 80, 25, 89, 16, 93,
 8, &c.
 genua 203, 13
 genuimus 225, 2
 genuisse 66, 4
 genuissem 65, 3
 genuit 62, 3, 232, 8
 genus 6, 10, 32, 13, 43,
 5, &c.
 geram 134, 19
 gerant 108, 8, 193, 12
 gerebat

13
 100, 21
 gerendis 23
 gerendum 1
 gerens 103
 gerere 23,
 25, etc.
 gererent 1
 gererentur 1
 gereretur 1
 geri 108,
 gerite 154
 geritur 54
 Germani 1
 Germanus 1
 Geronis 20
 gerundi 92
 gerunt 110
 geruntur 20
 5
 gellerat 91
 gellerit 21
 gelli 131,
 gessimus 4
 geslitti 210
 geslit 61,
 gesta 36,
 4, 146
 geste 8, 22
 gestarum 1
 gestas 4,
 157, 2
 gestis 230
 gestitus 1
 gerite 205
 gignentium
 22
 gignere 19
 igni 131
 signatur 1
 signuntur
 gladiatoriæ
 gladii 140
 gladius 54
 gladio 35
 gladium 4
 glande 11
 gliscenti 1
 globis 176
 globo 130
 gloria 2,
 10, 7,
 gloriæ 7,
 63, 2,
 gloriæ 2

VOCABULORUM.

- gerebat 13, 18. 92, 19. 49, 15, etc.
 100, 21, etc. gloriamque 77, 11
 gerendis 230, 18 gloriants 20, 10
 gerendum 108, 21 gloriari 108, 4
 gerens 103, 5 gloriaris 228, 2
 gerere 23, 5. 24, 7. 79, gloria 136, 5. 215, 19
 25, etc. gloriè 189, 10
 gererent 151, 22 gloriatus 200, 11
 gererentur 204, 8 gloriosum 161, 1. 188, 19
 gereret 108, 11. 109, 12. glutino 192, 27
 111, 23. 115, 19 gnaritatis 176, 15
 gereretur 152, 20 gnarus 170, 27. 176, 17
 geri 108, 18. 123, 5 Gracchi 89, 9
 gerite 154, 1 Gracchis 99, 10
 geritur 54, 16. 141, 16 Gracco 74, 8. 87, 8. 199,
 7
 Germani 198, 8 Gracchorum 99, 7
 Germanus 208, 22 Gracchus 99, 3. 221, 7
 Geronis 204, 5 gradu 144, 16. 208, 20
 gerundi 92, 21 græca 155, 3
 gerunt 110, 23. 213, 16 græcas 133, 3
 geruntur 26, 3. 50, 17. 91, Græci 126, 17. 204, 17
 5
 gesserat 91, 18 Græcia 2, 12
 gesserit 212, 14. 232, 19 Græciæ 43, 25. 189, 22
 gelli 131, 9 Græcis 21, 5. 141, 23
 gellimus 40, 9 Græcorum 131, 5. 200, 4.
 222, 8
 gelliti 210, 6 Græcos 49, 1. 207, 16.
 222, 8
 gellt 61, 9. 233, 9, 20 grande 11, 19. 20, 27
 gefta 36, 18. 48, 26. 139, grandem 39, 2
 4. 146, 2 grandi 178, 26
 gefte 8, 2. 230, 3, 5 grandis 139, 21
 geftrum 59, 13. 60, 11 grandis 139, 21
 geftas 4, 1. 5, 5. 86, 4. grandis 139, 21
 157, 2
 geftis 230, 12
 geftrurus 100, 12
 gerite 205, 18
 gignentium 126, 11. 139, grati 178, 5. 198, 14
 22
 gignere 195, 6 gratia 17, 13, 15. 20, 5.
 35, 14, etc.
 igni 131, 14 gratiæ 47, 3. 83, 23. 197,
 3
 ignatur 170, 30
 ignuntur 104, 4. 202, 28 gratiam 42, 1. 45, 11. 60,
 1, etc.
 gladiatoriæ 24, 1 gratias 108, 7
 gladii 140, 15 gratificandi 225, 17
 gladius 54, 16 gratificans 215, 2
 gladio 35, 19. 39, 8 gratificari 59, 12
 gladium 43, 18. 146, 19 gratis 180, 2
 glande 111, 5 gratuito 13, 13. 130, 14.
 165, 18. 221, 13
 gliscenti 178, 21 gratulatus 231, 21
 globis 176, 15
 globo 130, 20
 gloria 2, 4. 3, 15. 4, 3. gratulabuntur 198, 10
 10, 7, 15. 18, 17, etc. gratulor 64, 12
 glorie 7, 5, 13. 62, 13. gratus 20, 9. 197, 7
 63, 2. 97, 24, etc. grave 42, 15. 158, 14. 178, habemus 18, 15. 46, 24,
 gloriam 2, 2, 14. 7, 17. 17. 189, 22 147, 23

H.

- H.** S. C. 23, 20
 H. H. S. CC. 23, 20
 habeam 130, 14
 habeant 29, 15. 33, 21. 38,
 7. 127, 17
 habeantque 183, 12
 habeantur 37, 6. 61, 5
 habeas 65, 10
 habeat 81, 16. 214, 10.
 226, 3
 habebant 6, 22. 76, 5
 habebantur 136, 19. 149,
 8
 habebat 5, 22. 7, 11. 11,
 17, etc.
 habebatis 89, 17. 185, 9
 habebatur 49, 12
 habebunt 182, 8
 habenda

INDEX

- habenda 234, 22
 habendam 5, 1
 habendos 44, 9. 46, 8. 180, 6
 habendus 161, 5
 habens 231, 10
 habent 46, 1. 88, 13. 89, 21, &c.
 habentur 6, 15. 90, 9. 220, 22
 habeo 8, 17. 45, 10. 51, 25, &c.
 habere 2, 14. 7, 5. 9, 4, 6, 7, 20, &c.
 haberem 69, 18. 216, 10
 haberemus 46, 20
 haberent 2, 18, 19. 3, 14.
 haberentur 24, 3
 haberet 25, 9. 101, 26, &c.
 haberitis 88, 17
 haberetur 103, 6. 115, 9, 13. 126, 7
 haberi 10, 8. 138, 12, &c.
 habes 64, 12. 148, 6. 228, 9, 16
 habet 9, 15. 42, 8. 58, 13, &c.
 habete 134, 11
 habetis 180, 11
 habetote 64, 15. 198, 2
 habetur 2, 5. 8, 6. 30, 10, &c.
 habit 19, 15. 34, 8. 134, 26
 habite 87, 9
 habitam 164, 22
 habitas 226, 17
 habitet 232, 20, 21
 habitu 138, 13. 164, 21. 167, 16
 habitis 20, 19
 habitu 84, 15
 habitum 196, 4
 habituri 190, 4
 habitros 154, 8
 habitrum 51, 4. 69, 2. hiberna 120, 11. 143, 11. 116, 14. 117, 10 145, 9. 148, 25
 habitus 92, 13. 101, 5
 habuerant 79, 1
 habuerat 9, 23. 50, 14, 18, &c.
 habuëre 6, 8. 33, 13. 41, hic 45, 16. 47, 2. 196, 20. 9, &c.
 habuerint 6, 6. 75, 16
 habuerit 233, 9
 habui 216, 8. 222, 19. 232, 3
- habuisse 12, 9. 54, 2. 64, 20. 222, 21
 habuissent 48, 9
 habuisset 36, 16. 50, 22. 145, 28. 155, 1
 habuit 9, 18. 16, 21. 20, 16, &c.
 hac 59, 4. 153, 12. 161, 4, &c.
 hæ 132, 21. 231, 32
 hærede 232, 19
 hæredem 64, 17. 116, 19.
 hæreditate 132, 21
 hæserat 84, 6
 hæsitante 152, 8
 Hamilcarem 125, 1
 hanc 44, 3. 47, 13. 65, 9.
 Hannibal 61, 16. 177, 22
 Hannibale 160, 10
 Hannibali 202, 16
 Hannibalis 204, 31
 harum 227, 12
 haruspices 37, 3
 haruspicis 115, 14
 haruspex 115, 25
 has 72, 5, 13. 125, 32. 210, 7
 hastas 132, 19
 haudquaquam 3, 15
 haveto 29, 8
 hebes 222, 2
 hebescere 10, 8
 hebetem 108, 13
 hebeti 215, 9
 Helenus 205, 5. 207, 1
 Heracleam 190, 12
 Hercule 153, 14. 218, 6. 231, 22. 232, 21. 234, 7
 Hercules 76, 6. 136, 18
 Herennius 172, 10. 178, 4
 heu 212, 3
 hique 48, 15. 76, 10. 77, 4
 hiavit 192, 34
 hiberna 120, 11. 143, 11. 116, 10
 hibernaculis 148, 17
 hibernas 178, 1
 hibernis 94, 14. 114, 9. 116, 10
 hic 45, 16. 47, 2. 196, 20. 206, 25. 232, 18, 24. 233, 23, 27
 hiemebat 96, 16. 119, 4
 hiemalibus 94, 18
- hiemandi 113, 11
 hieme 94, 14. 203, 36
 hiemem 192, 12
 hiememque 117, 24
 hiemes 207, 29
 Hiempfal 66, 3, 9, 17. 67, 3, 10, 19
 Hiempfale 64, 19. 84, 7
 Hiempfalem 62, 3. 67, 14. 73, 10. 81, 24. 159, 13
 Hiempfalis 73, 20. 75, 18
 hiems 190, 10
 Hiero 196, 11
 Hilerdam 170, 4
 hinc 178, 15
 Hippomen 77, 16
 Hirtuleio 175, 18
 hisque 23, 17
 Hispania 19, 5. 65, 6. 76, 6, &c.
 Hispaniae 165, 12. 174, 11. 178, 15. 197, 11
 Hispaniam 16, 6. 63, 6, &c.
 Hispanias 16, 1
 Hispaniense 199, 11
 Hispaniensis 187, 9
 Hispanis 16, 12. 76, 12. 200, 19
 Hispanorum 205, 13
 Hispanos 16, 15
 historiis 206, 8. 230, 27
 histrionem 133, 19
 histrionis 174, 22
 histrionum 175, 5
 Histrum 204, 18
 Homeri 206, 10
 homine 210, 14
 hominem 16, 9. 19, 8. 37, 25, &c.
 homines 1, 1. 3, 5. 11, 1. 18, 23, &c.
 hominesque 26, 6
 homini 20, 5. 24, 6. 25, 10, &c.
 hominibus 22, 4. 15. 41, 17, &c.
 hominibusque 13, 4
 hominis 5, 10. 38, 1
 hominum 2, 11. 6, 10. 9, 11, &c.
 homo 20, 17. 54, 9. 69, 3, &c.
 honesta 23, 15. 61, 22. 88, 11, &c.
 honestæ 219, 6
 honestam 196, 19

honesti-

honestame
 honestarum
 honestas 7
 225, 6
 honestatos
 honeste 11
 20, &c.
 honesti 59
 honestique
 honestior 2
 honestis 51
 honestissim
 honestius 1
 honesto 15
 honestoque
 honestum
 honestus 7
 honoravist
 honore 29
 13, &
 honorem 9
 15, &c.
 honores 6
 20. 13
 honoris 1
 20. 15
 honorum
 honos 17
 horam 11
 horribile
 horribili
 hortamen
 hortabatu
 hortabor
 hortabunt
 hortandi
 hortando
 hortantib
 hortantu
 hortari 6
 &c.
 hortation
 hortatur
 &c.
 hortatus
 hortentu
 hortere
 hortor 8
 11. 1
 hortorqu
 224,
 hortos 2
 horum 1

VOCABULORUM.

- honestamenta 225, 7
 honestarum 71, 9
 honestas 7, 17, 29, 5.
 225, 6
 honestatos 29, 4
 honeste 11, 6, 12, 9, 131,
 20, &c.
 honesti 59, 6, 63, 21
 honestique 134, 23
 honestior 229, 6
 honestis 51, 13
 honestissima 117, 15
 honestius 142, 3. 197, 22
 honesto 159, 3
 honestoque 63, 20. 85, 3
 honestum 128, 12. 234, 5
 honestus 73, 3
 honoravisti 65, 5
 honore 29, 3. 104, 20. 115,
 13, &c.
 honorem 9, 12. 117, 3. 122,
 15, &c.
 honores 61, 3. 127, 1. 131,
 20. 133, 13. 234, 9
 honori 10, 7. 66, 12. 88,
 6. 131, 17
 honoribus 38, 19. 82, 16,
 161, 3. 230, 15
 honoris 4, 11. 74, 1. 86,
 20. 155, 17
 honorum 162, 6
 honos 17, 15. 59, 5
 horam 119, 6
 horribile 147, 1
 horribili 145, 3
 hortamento 144, 22
 hortabatur 14, 13. 115, 14
 hortabor 133, 8
 hortabuntur 188, 25
 hortandi 129, 16
 hortando 81, 5
 hortantibus 93, 7
 hortantur 53, 3. 212, 6
 hortari 6, 4, 18. 14, 3,
 &c.
 hortatione 112, 19
 hortatur 54, 7. 108, 7,
 &c.
 hortatus 105, 8. 176, 1
 hortentur 18, 19
 hortere 52, 3
 hortor 87, 5. 90, 13. 167,
 11. 183, 8
 hortorque 90, 6. 191, 25.
 224, 17
 hortos 233, 28
 horum 132, 3
- hos 65, 9, 17. 131, 20. 207.
 23. 219, 16
 hospitem 56, 2
 hospitibus 68, 7
 hospitis 118, 25. 174, 9
 hoste 91, 23. 106, 29.
 110, 5
 hostem 7, 14. 8, 18. 25, 13,
 &c.
 hostes 29, 12. 48, 12, &
 alibi.
 hosti 89, 6. 90, 9. 109, 18.
 170, 23
 hostiae 218, 8
 hostias 114, 24. 161, 13
 hostibus 6, 18. 8, 13. 11, 2,
 &c.
 hostibusque 141, 8
 hostile 136, 10. 137, 28
 hostilem 111, 23. 150, 20
 hostili 248, 10
 hostilia 56, 2. 59, 9. 71,
 12. 151, 26. 191, 14
 hostilis 97, 25
 hostiliter 79, 15
 hostis 7, 12. 35, 8. 43, 23,
 &c.
 hostisque 121, 22. 177, 20
 hostium 7, 18. 37, 20. 45,
 16, &c.
 hostiumque 55, 19. 101, 1
 huc 9, 21. 63, 17. 103, 9,
 &c.
 huccine 70, 1
 huic 5, 13. 9, 14. 20, 5,
 &c.
 hujus 49, 16. 169, 1. 229,
 9
 hujusce 14, 13. 127, 11.
 132, 5
 hujuscemodi 12, 12. 16, 21.
 39, 26. 44, 2, 13, &c.
 hujusmodi 26, 5. 43, 6
 humana 10, 11. 61, 11,
 &c.
 humanæ 2, 18. 108, 3. 139,
 20. 220, 10
 humanarum 72, 7, 15. 96,
 1. 148, 3. 150, 2
 humanas 161, 13
 humani 19, 16. 58, 13,
 &c.
 humanis 221, 15
 humano 104, 1
 humanum 7, 4. 57, 1
 humeris 228, 6
 humili 50, 9. 76, 3. 104, 3.
- humili 99, 8
 humilius 219, 4
 humilitas 122, 8
 humiliitate 105, 2
 humiliatem 200, 17
 humilius 142, 14
 humo 126, 12
 humum 107, 14
 humus 147, 5. 175, 6. 192,
 34
 &c.
 hyemem 133, 6

I.

- J** Acere 94, 20. 124, 19
 jaceret 217, 14
 jacet 206, 3
 jacebant 208, 12
 jacientes 112, 26
 jacit 66, 15
 jaetura 222, 14. 226, 11
 jacula 111, 10
 jaculari 62, 9
 jaculis 146, 11
 jamprimum 7, 8. 12, 11
 janua 22, 18
 januam 34, 14
 Januar. 15, 15
 Januarii 156, 6
 Januario 94, 13
 Japydiam 199, 16
 Jafonem 174, 9
 ibant 147, 11
 iccirco 122, 22. 236, 22
 Ichnusa 172, 6
 iicti 179, 5
 iictu 175, 19. 176, 2
 iictus 201, 10
 ideo 206, 28
 idonea 123, 27. 219, 12
 idoneæ 116, 26
 idoneis 42, 22. 124, 18
 idoneos 32, 11. 42, 23.
 114, 10. 186, 11
 idoneum 43, 23. 122, 5. 141,
 18. 165, 14
 ierat 30, 11. 99, 8. 146,
 24
 iere 126, 9. 150, 15
 ierit 181, 1
 ignara 76, 13. 107, 2. 139,
 20

ignari

INDEX

- ignari 150, 2. 223, 6
 ignarique 118, 17
 ignaris 137, 19
 ignaros 42, 21
 ignarum 15, 2. 94, 4. 127,
 5. 189, 19
 ignarus 67, 20. 79, 4. 84,
 18, &c.
 ignavi 111, 12. 182, 10
 ignavia 22, 8. 34, 18,
 &c.
 ignaviae 47, 16. 101, 19,
 23, &c.
 ignaviam 17, 2. 58, 15,
 &c.
 ignavior 164, 12
 ignavis 108, 4. 223, 18
 ignavissimi 11, 1
 ignavissimi 184, 5. 218,
 14
 ignavo 51, 26. 128, 25
 ignavus 9, 13
 ignem 113, 3
 ignes 208, 12
 igni 109, 22. 124, 26. 138,
 18. 139, 8. 169, 26
 ignibus 144, 18
 ignique 151, 13
 ignobilem 219, 4
 ignobiles 17, 13
 ignobilitatem 66, 10. 200,
 8
 ignominiae 19, 12
 ignorantiam 204, 32
 ignorantibus 115, 6. 118,
 16
 ignorantis 185, 10
 ignoras 191, 7
 ignoratus 109, 7
 ignoro 132, 10
 ignoscendo 49, 15. 90, 14.
 165, 1
 ignoscere 8, 21. 89, 19
 ignoscite 48, 6
 ignota 149, 6
 ignotis 222, 1
 ignoto 145, 3
 ii 164, 19. 215, 7
 iique 84, 10
 iidem 83, 17. 212, 6. 215,
 14. 217, 19
 iidemque 88, 10
 ilergetum 177, 23
 ilex 139, 21
 ilicet 97, 26
 illaque 124, 25
 illam 38, 12. 60, 10
 &c.
 illarum 227, 12
 illata 202, 22
 illecebris 12, 2
 illectus 103, 16. 143, 9
 illexerat 13, 8. 51, 11
 illic 204, 31. 206, 28
 illico 152, 16
 illique 156, 1. 190, 1
 illisque 80, 14
 illius 15, 3. 38, 9. 49, 16,
 etc.
 illoto 229, 5
 illuc 112, 24. 180, 8. 185,
 13. 223, 9
 illud 38, 8. 42, 22. 72, 1,
 etc.
 illudunt 207, 6
 illustres 218, 2. 230, 5
 illustria 61, 14
 illustriorque 222, 25
 illustrium 161, 21
 imagines 60, 8. 132, 8, 18,
 21. 133, 16
 imaginibus 183, 14
 imaginum 131, 1
 imam 233, 15
 imbecilla 4, 9
 imbecille 57, 2
 imbecillum 65, 16
 imbelles 118, 22
 imbellis 79, 12. 101, 2
 imbuta 9, 16. 219, 11
 imbutus 11, 13
 imitamini 66, 3
 imitarentur 43, 21
 imitari 43, 24
 imitati 43, 25
 imitatur 227, 8
 immane 176, 7. 211, 3
 immanem 218, 11
 immanni 88, 10
 immanis 203, 11. 221, 13
 immanitatem 160, 18
 immaturo 72, 11
 immemorem 90, 16
 immensa 227, 14
 immensae 232, 12
 immensum 104, 2. 139, 1,
 178, 21
 imminuerat 101, 7
 imminuere 128, 4
 imminuta 117, 1
 imminutæ 31, 18. 222, 2
 imminutum 21, 2. 153,
 15
 immissum 38, 10
- immo 47, 11. 227, 11, 17
 immoderata 5, 18
 immoderate 48, 1
 immoderatam 226, 10
 immoderatum 37, 14
 immoderatus 218, 3
 immodicus 198, 25
 immortales 134, 22. 215,
 27
 immortalia 58, 10
 immortalibus 109, 15. 124,
 6
 immortalis 41, 5. 42, 11,
 etc.
 immortalium 226, 19
 immunes 136, 19
 immutata 6, 7. 9, 9. 24, 4,
 155, 10
 immutatione 155, 14
 immutato 7, 2
 immutatur 3, 4
 immutilato 193, 7
 imo 164, 21. 187, 10
 impar 66, 11. 152, 14
 imparatam 14, 4
 imparatum 22, 16
 impares 125, 13
 impari 111, 12
 impediabant 200, 30
 impediabat 86, 9. 92, 25.
 94, 11. 110, 13
 impedimenta 97, 10. 128,
 1
 impedimento 143, 13
 impedita 145, 9. 219, 17
 impediti 23, 14
 impeditifuma 197, 10
 impedito 126, 13
 impeditos 107, 19
 impeditur 186, 16
 impeditus 96, 14. 112, 1,
 128, 18
 impediverant 127, 13
 impeditiv 190, 1
 impellat 32, 15
 impellere 38, 14. 39, 3
 impelli 34, 26
 impellit 114, 6. 117, 13,
 127, 10
 impellitque 67, 12
 impendeat 22, 17
 impendebat 211, 3
 impendet 52, 18
 impensis 103, 14. 123,
 18
 imperabat 13, 11
 imperabatur 107, 17
 imperan-

VOCABULORUM.

- imperandum 114, 17
 imperante 200, 6
 imperantium 77, 14
 imperantur 167, 17
 imperare 18, 22, 67, 27,
 131, 3
 imperarentur 102, 22, 154,
 23
 imperat 35, 12, 92, 25, 111,
 2, 114, 11, 123, 29
 imperata 114, 7, 125, 8
 imperator 26, 6, 57, 6, 63,
 8, 14, etc.
 imperatore 18, 20, 104, 14,
 etc.
 imperatorem 81, 26, 114,
 7, etc.
 imperatores 7, 12, 23, 14,
 etc.
 imperatori 101, 5, 122, 7,
 216, 2
 imperatoribus 154, 24
 imperatoris 52, 1, 55, 3,
 64, 14, 91, 6
 imperatorum 2, 16, 49, 5,
 134, 17
 imperatum 85, 15
 imperaverat 85, 10
 imperavisset 145, 24
 imperavit 103, 11
 imperia 7, 2, 16, 13, 16,
 etc.
 imperii 2, 9, 6, 22, 9, 23,
 etc.
 imperii 97, 5
 imperio 1, 5, 2, 14, 6, 11,
 etc.
 imperitabant 125, 25, 224,
 7
 imperitabat 79, 3, 219, 9
 imperitandi 127, 23
 imperitandum 161, 4
 imperitant 210, 2
 imperitatem 124, 11
 imperitare 144, 7, 147,
 20
 imperites 210, 4
 imperitia 94, 22, 144,
 22
 imperitiam 134, 12
 imperitis 104, 15
 imperium 3, 1, 4, 6, 21,
 25, etc.
 impetrandum 69, 17
 impetrata 125, 6
 impetratis 150, 3
 impetu 92, 11, 105, 13
- 210, 4
 impetum 34, 21, 177, 23
 impetus 47, 3
 impias 70, 21
 impietas 72, 6
 impiger 73, 21
 impigra 182, 10
 impigre 135, 23, 146, 20,
 196, 6
 impigro 63, 7
 impigros 81, 9
 impius 41, 17, 82, 8
 impio 72, 5, 189, 12
 implere 126, 13
 implicare 112, 13
 implicati 224, 1
 implicitæ 188, 5
 implorarem 71, 7
 implorem 226, 1
 implores 45, 2, 47, 16
 impolluta 161, 6
 imponant 59, 17
 imponatis 27, 7
 imponebat 175, 8
 imponeret 34, 9
 imponi 219, 21
 imponit 113, 10, 123, 28
 imponitur 229, 7
 importunissima 218, 8
 importunitatis 89, 21
 importunum 59, 7
 importunus 139, 6
 importuosum 75, 11
 imposta 167, 17, 222, 23
 impositam 38, 12
 impositis 124, 19, 163, 8
 imposito 145, 18
 impositum 109, 1
 imposuerat 118, 3, 148, 19,
 181, 5
 imposuere 43, 1
 imposuisse 175, 25
 imposuistis 132, 17
 imposuit 103, 10
 impotens 179, 16, 188, 9
 improbi 195, 12
 improbior 90, 17
 improbo 193, 7
 improbus 119, 1
 improviso 22, 16, 70, 9,
 etc.
 improvism 138, 4
 improvifus 136, 10
 imprudens 219, 8
 imprudentemque 74, 2
 imprudentia 107, 29, 215,
 incerta 14, 16, 17, 2, 33,
 15, etc.
- imprudentiam 190, 17
 impudentia 91, 20, 92, 12
 impudentissimè 167, 5
 impudicissimi 232, 12
 impudicitia 230, 29
 impudicorum 233, 16
 impudicus 11, 17, 232, 18
 impugnati 190, 3
 impugnaverat 85, 3
 impulsi 39, 7, 40, 6
 impulsu 120, 1
 impune 88, 2, 89, 19, 22,
 90, 12, 227, 23
 impunitas 89, 11
 impunitatem 23, 20, 36, 5,
 113, 20
 impunitos 40, 12
 impunitum 90, 6
 impurus 13, 3
 inæqualis 215, 15
 inani 179, 16
 inanis 116, 14, 198, 24
 incassum 181, 9
 incaute 208, 18
 incautos 203, 1
 incedere 54, 14, 102, 23,
 145, 14, 146, 22
 incederent 102, 5
 incedit 163, 1
 incedunt 88, 5
 incendebant 11, 12
 incendere 21, 2, 31, 10, 47,
 4, 169, 25
 incenderent 34, 12
 incenderet 83, 5
 incendia 22, 3, 26, 2, 41,
 4, 48, 16, 168, 8
 incendiis 37, 20
 incendio 25, 17, 34, 16
 incendit 79, 15
 incenditque 108, 23
 incendum 25, 15, 37, 14,
 230, 26
 incensis 141, 4
 incenso 37, 2
 incensum 138, 6
 incensus 38, 18
 incepreat 120, 2
 incepta 30, 6, 51, 5, 120,
 13, 164, 5, 189, 23
 inceptis 14, 15
 incepto 5, 4, 7, 20, 18, 7,
 etc.
 inceptum 40, 12, 62, 7,
 etc.
 incerta 14, 16, 17, 2, 33,
 15, etc.
- incertæ

INDEX

- incertæ 151, 10
 incertas 219, 7
 incerti 205, 2. 118, 17
 incertis 6, 9. 203, 16
 incerto 95, 11. 103, 6. 106,
 3, 16, &c.
 incertum 33, 13. 142, 7,
 &c.
 incertus 72, 15. 81, 19.
 146, 5. 188, 7
 incertusque 123, 7
 incesserat 11, 8. 24, 9
 incessere 98, 1
 incessit 68, 8. 190, 14. 213,
 2
 incessus 13, 6
 incidam 229, 10
 inciderat 12, 2
 incidit 175, 22
 incipere 17, 5. 128, 25
 inciperet 115, 19
 incipiam 179, 17
 incipias 2, 7
 incipiens 229, 18
 incipit 117, 18. 153, 11
 incipitis 197, 20
 incipitur 111, 5. 123, 14
 incitabant 6, 2
 incitabantur 187, 4
 incitati 118, 15
 inclinata 222, 27
 inclinatos 192, 22
 inclitis 191, 17
 includam 170, 29
 inclusas 106, 10
 includi 202, 24
 incognita 72, 3. 173, 12.
 175, 11. 176, 8
 incognitosque 208, 18
 incolæ 75, 10
 incolere 103, 8
 incolis 79, 5
 incolumem 234, 16
 incolumes 70, 5. 230, 21
 incolumia 71, 16
 incolumis 96, 2. 152, 9. 191,
 23
 incommodi 197, 21
 incommodo 138, 11. 219,
 24
 incommodum 226, 20
 inconsulte 33, 23
 inconsultius 93, 5
 incorrupta 209, 4
 incorruptos 148, 21
 incorruptus 58, 12
 incredibile 6, 12. 7, 7. 97,
 11
- incredibilem 37, 26
 incredibilia 5, 19
 incredibilis 142, 4
 increpabantur 211, 20
 increpabat 19, 10
 increpantes 48, 21
 increpare 145, 19
 increpisti 230, 29
 incurvantam 55, 21
 incuruento 138, 20. 205, 1
 inculta 46, 6. 136, 22
 inculti 125, 20
 inculque 3, 7. 76, 3
 incultis 133, 38
 incultius 78, 10. 137, 2
 incultu 50, 11. 59, 1
 incultumque 127, 5
 incumbenter 186, 8
 incunabula 231, 3
 incuria 209, 9
 incurrerunt 198, 12
 incurrit 55, 10. 146, 24
 incurruunt 143, 19
 incurvis 77, 1
 inde 19, 17. 84, 20. 111,
 19, &c.
 indecorum 188, 20
 indemnatum 43, 2
 indicaret 38, 6
 indicasset 23, 18
 indicat 111, 25. 206, 31
 indicaturum 37, 18
 indicem 38, 3, 15. 121, 13
 indicio 36, 10. 39, 10. 48,
 15. 89, 8. 91, 4. 122, 3
 indicium 38, 5, 7. 93, 7
 indidit 163, 4
 indigens 2, 8
 indigna 175, 13. 197, 20.
 217, 5
 indignabamini 87, 13
 indignabuntur 219, 20
 indigni 164, 21
 indignus 42, 22. 209, 3
 indignum 89, 7. 125, 23
 indignus 115, 13
 indigni 153, 18
 inditum 125, 12
 indocti 3, 7
 indomitum 158, 2
 inducæ 85, 11. 149, 17
 inducias 40, 14. 126, 5
 inducit 55, 5
 inducti 68, 10
 inductus 30, 2
 indulgens 215, 1
- industria 46, 23. 60, 1, 14,
 &c.
 industriae 214, 12
 industriaque 28, 6
 industriam 57, 5. 8. 142, 6
 industrios 129, 20
 induxerat 49, 17
 inediae 5, 15
 inedit 202, 12
 inerat 13, 7. 14, 6. 20, 6.
 21, 13. 115, 16
 inermes 54, 8. 109, 8. 118,
 13, &c.
 inermesque 141, 11
 inermis 151, 24. 155, 19.
 217, 8
 iners 101, 2
 inertia 47, 11. 219, 6. 221,
 22
 inertiae 59, 17. 62, 8
 inertiam 46, 26. 57, 10.
 222, 9. 223, 20
 inertissimi 217, 25. 222, 18
 inesset 33, 10
 ineft 52, 2. 198, 5
 infecta 147, 5. 161, 13
 infectis 84, 12
 infecto 112, 4. 149, 13
 infectum 124, 9
 infecunditate 178, 17
 infecundus 75, 12
 infelicem 227, 17
 infelix 70, 22. 72, 14
 infensi 105, 22. 111, 4
 inferentem 73, 11
 inferior 77, 13. 174, 17.
 187, 8. 202, 8
 inferis 46, 5
 inferos 196, 22
 inferre 110, 21
 infesta 91, 21. 136, 22
 infesti 71, 17. 96, 7
 infestique 47, 17
 infestis 54, 16
 infestissumam 47, 5
 infesto 102, 18
 infestos 41, 6
 infestum 16, 7. 81, 7
 infestus 13, 4. 83, 20. 129,
 2
- infida 40, 10
 infido 113, 21. 220, 1
 infidum 102, 13. 138, 10
 infidus 167, 9
 infinita 9, 16
 infinitis 232, 14
 infinito 227, 5

infirma

infirma 130,
 infimentarentur
 infirmata 20
 infirmior 46
 infirmis 58
 infirmum 6,
 infirmumque
 infexit 218,
 infra 27, 19
 infumis 35,
 ingenia 8, 4
 20. 43,
 ingenii 2,
 17, &c.
 ingenio 5,
 12, &c.
 genita 202
 genium 2
 &c.
 geniumque
 gens 13, 11,
 &c.
 gentem 7
 152, 3
 gentes 8,
 genti 49,
 1. 197,
 gentia 12
 194, 6
 gentis 20
 genuo 19
 genuuus 5
 gerunt 11
 grato 30
 ingredenter
 ingrediente
 ingrediuntu
 ingressus 8
 &c.
 inguinum
 inbonesta 2
 88, 11
 inhonestam
 inhoneftori
 inhoneftissu
 15
 inhoneftum
 inhibitis 52
 injecta 19
 animici 73
 16. 21
 animicis 25
 11
 animicitias
 185, 11

VOCABULORUM.

infirma 130, 9
 infirmarentur 176, 22
 infirmata 209, 10
 infirmior 46, 17
 infirmisimo 118, 21
 infirmitas 58, 1
 infirmum 6, 23
 infirmumque 108, 13
 inflexit 218, 11
 infra 27, 19. 35, 4. 187,
 9
 infumis 35, 7
 ingenia 8, 4, 7. 17, 2. 40,
 20. 43, 16. 148, 22
 ingenii 2, 2. 58, 10. 63,
 17, &c.
 ingenio 5, 13. 49, 10. 59,
 12, &c.
 genita 202, 6
 genium 2, 10, 16. 6, 23,
 7, &c.
 geniumque 7, 5. 222, 17
 gens 13, 15. 36, 2. 109,
 gentem 7, 17. 117, 9.
 152, 3. 222, 36
 gentes 8, 23. 198, 5
 genti 49, 7. 139, 7. 142,
 1. 197, 6. 199, 20
 gentia 125, 16. 187, 4.
 194, 6
 gentis 20, 25. 136, 17
 genuo 197, 22
 genuus 55, 19
 gerunt 113, 3
 grato 30, 19
 gredenter 137, 22
 ingredientem 99, 9
 grediuntur 186, 34
 ingressus 84, 21. 100, 11,
 &c.
 inguinum 186, 34
 inhonesta 23, 15. 59, 11.
 88, 11. 127, 14
 inhonestam 18, 3
 inhonestioribus 232, 16
 inhonestissima 222, 6. 227,
 15
 inhonestum 221, 2
 inhibitis 52, 12
 infecta 199, 1
 mimici 73, 14. 82, 6. 210,
 16. 217, 9
 mimicis 25, 14. 87, 1. 227,
 11
 inimicitias 38, 16.
 inimicitis 229, 27
 inimicorum 27, 14. 217,
 4, 8
 inimicos 36, 3
 inimicum 228, 9. 234, 19
 inimicus 231, 25
 iniqui 132, 7. 223, 19
 iniquitas 27, 6
 iniquitatem 139, 9
 iniquo 225, 24
 iniquorum 210, 21
 initium 5, 10. 19, 9. 22,
 21, &c.
 iniuria 8, 21. 26, 8. 29,
 injuriæ 10, 16. 22, 20.
 injuriam 11, 3. 66, 1. 69,
 11, &c.
 injurias 71, 8, 18. 73, 1,
 &c.
 injuriis 28, 5. 45, 7. 79,
 20
 injussu 96, 13
 injusta 16, 13. 88, 7. 215,
 15
 injustæ 99, 1
 injustas 88, 12
 injustissimè 134, 7
 injustos 127, 21
 injustum 38, 17
 innocens 232, 24
 innocent 50, 2
 innocentes 44, 1. 179, 18.
 ingentem 7, 17. 117, 9.
 152, 3. 222, 36
 ingentes 8, 23. 198, 5
 ingenti 49, 7. 139, 7. 142,
 1. 197, 6. 199, 20
 ingentia 125, 16. 187, 4.
 194, 6
 ingentis 20, 25. 136, 17
 ingenuo 197, 22
 ingenuus 55, 19
 ingerunt 113, 3
 ingrato 30, 19
 gredenter 137, 22
 ingredientem 99, 9
 grediuntur 186, 34
 ingressus 84, 21. 100, 11,
 217, 20
 &c.
 inquinum 186, 34
 inhonesta 23, 15. 59, 11.
 88, 11. 127, 14
 inhonestam 18, 3
 inhonestioribus 232, 16
 inhonestissima 222, 6. 227,
 15
 inhonestum 221, 2
 inhibitis 52, 12
 infecta 199, 1
 mimici 73, 14. 82, 6. 210,
 16. 217, 9
 mimicis 25, 14. 87, 1. 227,
 11
 inimicitias 38, 16.
 inimicitis 229, 27
 inimicorum 27, 14. 217,
 167, 12
 inquam 233, 14. 234, 3
 inquies 158, 1. 166, 6.
 inquietem 174, 22
 inquelinus 25, 12
 inquit 25, 14. 43, 3. 200,
 3. 206, 2
 inrumiendi 195, 1
 insanum 169, 30
 insatiabilis 9, 17
 inscia 223, 16
 inscius 219, 18
 insectaberis 227, 26
 insedit 158, 19
 insequentes 80, 7
 insequeretur 95, 2
 insequi 106, 5, 12
 infidiae 21, 23. 25, 16. 34,
 infidianibus 155, 18
 infidiarum 121, 18
 infidias 21, 16. 22, 3. 26,
 infidiatores 92, 26
 infidiatum 80, 23
 infidiis 22, 25. 62, 22.
 insignia 43, 22. 175, 4
 insignibus 29, 11. 201, 14
 insimulatum 173, 20
 insitus 226, 7
 insolens 4, 8. 145, 11.
 199, 10
 insolentem 234, 9
 insolentes 218, 1
 insolentia 97, 19. 106, 10,
 &c.
 insolentia 20, 12
 insolentiam 59, 14. 231,
 31
 insolescere 7, 3
 insolita 96, 6. 105, 1,
 &c.
 insolito 95, 8. 145, 9
 insolitum 159, 19
 insolitus 7, 11. 24, 8
 insomniis 22, 6. 189, 9.
 224, 21
 insontes 13, 12
 insontis 181, 7
 insperantibus 218, 15
 inspoliato 211, 15
 instabat 50, 5
 instanti 94, 2
 instantibus 144, 5. 187, 1
 instare 54, 17. 94, 3. 106,
 1, 17, 25, &c.
 instau-

I N D U E X O W

- instituare 168, 8
 institutu 204, 35
 instituent 186, 14
 instituerant 77, 5
 instituisse 25, 9
 instituit 50, 18. 64, 17.
 69, 15. 71, 14
 instituta 6, 5. 43, 20. 212,
 66
 instituti 127, 1
 instructa 50, 23. 203, 31
 instructi 107, 25. 144, 1.
 223, 7
 instructique 123, 13
 instructos 53, 10
 instructus 123, 33
 instruebantur 166, 12
 instruere 170, 2
 instrueret 146, 5. 173, 1
 instrui 143, 16
 instruit 53, 12
 instrumenta 21, 6. 100, 14.
 203, 24
 instruxerat 105, 8
 instruxit 95, 6. 105, 6
 insuesceret 64, 5
 insuevit 10, 1
 insula 172, 7. 198, 24.
 206, 3
 insulæ 173, 14. 199, 4
 insulam 173, 13. 179, 3.
 204, 35
 Insulani 205, 3
 insulas 195, 4. 206, 8,
 10
 insultavit 210, 12
 insuper 50, 10
 intactum 118, 2. 128, 32.
 199, 15
 intactus 109, 9. 118, 24
 intactæ 202, 25
 intactum 198, 8
 integer 163, 18. 197, 9
 integerrume 230, 5
 integerrumorum 233, 2
 integra 118, 26. 152, 18.
 153, 20. 173, 3
 integri 107, 21. 113, 5
 integris 143, 8
 integritate 49, 13
 integro 114, 22. 191, 5
 integros 55, 1. 165, 17
 integrum 115, 4. 112, 4
 intellegat 92, 4
 intellegebat 218, 5
 intellegaram 190, 5
 intellegent 162, 22
 intellegitis 164, 15
 intellego 194, 5
 intelleguntur 163, 7
 intellecterunt 219, 29
 intellecti 17, 6
 intellectis 181, 4
 intellectit 139, 20
 intelligebat 25, 17. 66, 5
 intelligendi 202, 13
 intelligens 36, 3
 intelligeret 64, 18
 intelliget 167, 19
 intelligetur 232, 10
 intelligi 186, 31
 intelligit 22, 16. 62, 15.
 79, 28. 81, 6
 intelligitis 53, 8
 intelligitur 146, 3
 intelligo 81, 21. 130, 9
 intelligunt 106, 29
 intempesta 22, 7. 25, 19.
 95, 6
 intenderant 124, 4. 152,
 9
 intenderat 83, 2. 123, 11.
 147, 7. 149, 13
 intendere 115, 14. 150,
 22
 intenderis 40, 4
 intendit 79, 11. 100, 12.
 139, 3. 219, 27. 221, 14
 intenta 97, 11. 166, 9
 intenti 6, 18. 22, 5. 112,
 22. 139, 24
 intentique 104, 16. 107,
 25. 111, 4
 intentior 109, 17
 intentis 141, 8
 intento 102, 18
 intentos 101, 8. 124, 16.
 140, 25
 intentum 5, 3. 130, 16
 intentus 3, 11. 14, 1,
 &c.
 intentusque 145, 20
 interque 78, 6. 217, 2
 intercessit 181, 6
 interdum 9, 8. 20, 11. 83,
 18, &c.
 interea 21, 16. 22, 2, 19,
 etc.
 interempti 145, 8
 intereset 179, 11
 intereunt 212, 20
 interfecisset 62, 20
 interfecit 83, 16
 interfacta 202, 2
 interfacti 107, 22. 138, 7.
 218, 5
 interfacto 70, 10. 84, 8.
 92, 17
 interfactos 212, 2
 interfactum 73, 11. 146,
 19
 interficere 15, 15. 21, 1.
 43, 4. 67, 18
 interficerent 34, 16
 interfici 108, 23
 interficiat 93, 1
 interficit 55, 6
 interfuerit 228, 3
 interiere 75, 14. 107, 1
 interierant 174, 8
 interierunt 168, 4
 interiit 8, 24. 76, 6
 interiorem 233, 23
 interituræ 151, 11
 interim 67, 19. 80, 1. 81,
 12, etc.
 interna 190, 4
 internacionem 178, 10
 internuncius 153, 12
 interpellando 83, 18
 interponit 91, 14
 interposita 91, 3
 interpretatum 75, 19
 interpretes 153, 12
 interrex 69, 2
 interrogati 15, 8
 interrogatus 25, 1. 36, 19
 intervalla 173, 11
 intervallo 137, 27. 151, 16.
 172, 21
 intervenisse 154, 13
 intestabilior 160, 2
 intestabilesque 119, 1
 intestina 5, 13
 intestinum 230, 25
 intoleranda 52, 22. 70, 9.
 221, 13
 intolerandumque 9, 10
 intra 15, 10. 47, 7. 48.
 12. 76, 19. 173, 1
 intrare 154, 2
 introducit 36, 13. 67, 16
 introduxit 229, 13
 introeundi 95, 15
 introire 22, 15
 introit 121, 9
 introitum 201, 11
 introrsus 201, 27
 intuerentur 60, 9

infutam

VOCABULORUM.

- intutam 167, 15
 invadat 166, 1
 invadendarum 205, 20
 invadendi 130, 11
 invadere 98, 13. 104, 17.
 144, 6
 invaderet 93, 14
 invadi 135, 19
 invadit 67, 23. 79, 14,
 &c.
 invaditur 155, 20
 invadunt 80, 4. 143, 11, Jovem 151, 26. 183, 5
 &c.
 invaserat 5, 20. 30, 4,
 &c.
 invasere 3, 3. 10, 10,
 &c.
 invasisti 231, 7
 invasit 9, 9. 24, 5
 invenerit 93, 18
 invenias 57, 4. 167, 14
 invenies 65, 14. 217, 11
 invenissent 214, 15
 invenit 50, 15. 141, 15
 inventæ 120, 8
 inventurum 83, 2
 inverecundo 195, 12
 inversos 76, 11
 invia 158, 7
 invicem 179, 2
 invicti 89, 16
 invictum 100, 20. 224, 19
 invideant 131, 18
 invident 30, 7. 131, 17
 invidere 43, 24
 inviderit 53, 6
 invides 130, 5
 invidi 221, 29
 invidia 4, 3, 12. 6, 15,
 &c.
 invidiae 56, 17. 122, 8
 invidiam 20, 1. 34, 9,
 &c.
 inviolata 100, 10
 inviolatam 92, 1
 inviolatos 83, 9
 invisa 164, 9
 invisi 154, 14. 224, 23
 invisum 43, 1. 122, 5
 invitus 15, 2
 invitare 118, 12
 invitarent 192, 32
 invitaverant 175, 3
 invito 178, 14
 invitum 16, 8. 142, 12
 inulti 53, 6. 86, 22. 118, into 184, 1. 234, 18
- inultique 177, 2
 inultis 120, 11
 inultos 111, 28
 inultum 151, 20
 inultus 196, 6
 invocat 213, 20
 injurere 233, 3
 inusitata 231, 5, 6
 inutilis 229, 27
 joca 142, 14
 jocum 21, 12
 ipsi 51, 17. 148, 25,
 &c.
 ipsius 25, 10. 89, 8,
 &c.
 ipso 91, 17. 155, 13,
 &c.
 ipsorum 190, 4
 ipsos 7, 13. 17, 9. 44, 8,
 &c.
 ipsum 38, 11. 64, 8. 66,
 18, &c.
 ipsumque 84, 11. 136, 4
 ira 25, 4. 40, 2, 6. 67, 2,
 &c.
 iracundia 41, 10, 14
 iræ 40, 18. 91, 23. 208,
 14
 iram 68, 2. 82, 23. 121,
 19. 173, 18
 irasci 41, 14
 irati 47, 17
 ire 6, 19. 52, 11. 87, 3,
 etc.
 irent 30, 1. 218, 13
 iretur 199, 23
 iri 155, 3
 irritamenta 137, 4
 irritare 163, 17
 irrumpere 82, 26
 irrumperent 39, 15
 irrumptit 111, 15
 irrupere 67, 17. 95, 15
 ī dem 82, 13
 isque 39, 22. 156, 6
 iste 80, 24
 ista 33, 4. 45, 4. 47, 9,
 etc.
 istam 226, 10. 227, 7
 iste 160, 12
 istis 167, 8
 istius 229, 24
 ita 184, 1. 234, 18
- Italia 13, 17. 84, 2, 3, 11,
 etc.
 Italicae 61, 12, 16. 177, 20.
 197, 15
 Italiam 20, 22. 46, 11,
 etc.
 Italica 198, 27
 Italici 83, 8, 14. 103, 9
 Italicis 118, 24
 Italicos 97, 10
 ite 73, 6
 iter 3, 12. 16, 12. 51, 2, 16,
 etc.
 itinera 93, 3. 123, 8. 136,
 1
 itinere 27, 12. 32, 9. 36,
 &c.
 itineri 107, 11
 itineribus 39, 11. 51, 12,
 etc.
 itineris 119, 7. 140, 4, 18,
 etc.
 itum 61, 10
 iturum 39, 24. 152, 7
 jubebat 91, 22. 210, 23
 jubent 42, 14
 jubere 22, 4
 juberentur 208, 6
 jubet 36, 6, 12, 15. 50, 6,
 &c.
 jucundior 226, 14
 jucundiora 134, 5
 judicandis 230, 19
 judicandum 21, 21
 judicant 221, 3
 judicare 221, 3
 judicat 29, 13
 judicatus 35, 8
 judicaverat 39, 18
 judicaverit 220, 27
 judices 221, 2. 232, 24
 judicia 18, 1. 45, 2. 89, 14,
 etc.
 judiciis 11, 20. 32, 1. 217,
 16. 223, 24
 judicio 38, 16. 210, 19.
 225, 25
 judiciorum 221, 4
 judicis 232, 22
 judicium 11, 21. 23, 6,
 etc.
 judiciumque 163, 6
 ivere 176, 8
 jugi 137, 1
 jugis 200, 19
 juguland 43, 13
 jugulare 13, 12

T

jugular

I N D E X

- jugulari 43, 7
 jugum 96, 2. 104, 13
 Jugurtha 61, 8. 63, 1, 7, 1
 & alibi frequenter.
 Jugurthæ 62, 13. 63, 21,
 &c.
 Jugurtham 62, 20. 63, 15,
 &c.
 Jugurthamque 62, 4
 Jugurthini 80, 3. 110, 23.
 125, 5. 145, 26
 Jugurthino 78, 11
 Julium 22, 1
 jumenta 123, 25, 32. 137,
 23. 193, 1
 jumentum 101, 26
 Jun. 14, 2
 Junius 39, 19
 Jupiter 228, 5
 jura 31, 13. 89, 14. 158, 20,
 &c.
 jurat 153, 12
 juraviflet 160, 16
 jure 40, 16. 70, 5. 80, 25,
 &c.
 jurgia 8, 12
 jurgii 83, 18
 jurgio 25, 3
 juris 89, 2. 179, 13
 jus 8, 11. 12, 13. 17, 10,
 &c.
 jusjurandum 19, 15. 34,
 24
 jussa 81, 12. 183, 4. 200,
 30
 jufierit 35, 9. 97, 12
 juffi 67, 21. 109, 10
 jussis 89, 9
 jussiſetis 70, 8
 jussiſitis 130, 18. 131, 3
 jussit 32, 10. 43, 7. 48, 2.
 123, 2. 129, 1
 juffu 23, 7. 137, 9. 155, 1.
 169, 33
 juffum 114, 14
 jussu 36, 17. 37, 19. 92,
 8, &c.
 justa 66, 7
 justas 231, 24
 justissimo 9, 10
 justissima 211, 7
 justitia 8, 22
 justius 229, 11
 justos 191, 15. 204, 14
 justum 46, 23
 juvantibus 92, 3. 134, 19.
 163, 14
- K.
- K** AL. 14, 2. 23, 10
 6
 Kęs 206, 18
- KAL. 14, 2. 23, 10
 6
 lætis 228, 14
 læta 109, 16. 211, 14
 lætabatur 36, 2. 200, 11
 lætam 55, 20
 lætandum 72, 11
 lætari 43, 3. 144, 19
 lætati 119, 19
 Læte 171, 3, 5
 læti 70, 7. 108, 2. 155, 8.
 192, 32
 lætissumis 135, 21
 lætitia 24, 4. 36, 2. 56, 4.
 112, 19. 147, 15
 lætitiae 43, 5, 12
 lætitiam 37, 12. 97, 15
 lætor 153, 16
 lætos 112, 23
 lætus 62, 13. 129, 10. 154,
 21. 174, 1
- L.
- L** Abefactatis 163, 2
 lævam 50, 9
 lætaniam 177, 23
 laminis 200, 26
 lanceas 50, 23
 languentibus 34, 20
 languere 46, 17
 languore 232, 30
 laniata 193, 2
 laniatum 204, 34
 laniique 159, 17
 lapideis 50, 10
 lapiſes 113, 2
 lapidibus 111, 6. 139, 8
 lapſum 150, 7
 labores 8, 25. 104, 18,
 etc.
 labori 30, 19. 59, 17. 131,
 18
 laboribus 132, 22. 139, 12,
 etc.
 laboris 28, 6. 103, 3. 223,
 6
 laborum 75, 13. 84, 18
 labos 7, 11. 145, 25. 183,
 14. 196, 15. 222, 8
 Lacedæmonii 2, 12. 42, 23
 lacerant 185, 2
 lacerari 164, 24
 laceratur 166, 5
 laceraverat 11, 18
 lacerent 132, 12
 lacerum 208, 11
 laceſſimus 207, 9
 laceſſitus 25, 3
- lachrymas 128, 12
 lacrumans 111, 27. 114, 1.
 121, 15. 152, 1
 lactæ 137, 3
 Læca 14, 9
 Læcam 22, 8
 lædere 129, 3. 132, 14. 142,
 17
 lædis 228, 14
 læta 109, 16. 211, 14
 lætabatur 36, 2. 200, 11
 lætam 55, 20
 lætandum 72, 11
 lætari 43, 3. 144, 19
 lætati 119, 19
 Læte 171, 3, 5
 læti 70, 7. 108, 2. 155, 8.
 192, 32
 lætissumis 135, 21
 lætitia 24, 4. 36, 2. 56, 4.
 112, 19. 147, 15
 lætitiae 43, 5, 12
 lætitiam 37, 12. 97, 15
 lætor 153, 16
 lætos 112, 23
 lætus 62, 13. 129, 10. 154,
 21. 174, 1
- largitione 74, 2

largitione 23. 2
 largitor
 largiundo 68, 9
 largius 1
 Laris 1
 lascivia 1
 lasciviam
 laſſique 1
 laſſitudin
 laſſicudo
 laſta 206
 latè 61,
 latera 20
 latere 70
 12, et
 lateribus 8. 19
 lateris 17
 Latii 16
 Latinè 1
 Latinī 9
 Latinis 2
 Latino 9
 Latinum 1
 Latio 11
 17
 latior 27
 latitudine
 latius 10
 lato 157
 latro 16
 latrocinia
 latrocini
 latrocini
 latrones 24
 latronib
 latronum
 laturum
 latus 4,
 laudab
 laudabat
 laudamu
 laudando
 216,
 laudant 2
 laudantu
 laudare
 laudari 8
 laudas 2
 laudat 1
 laudatun
 laudavit
 laude 20

largitio.

VOCABULORUM.

- largitionibus 30, 19. 164, 23. 214, 10. 226, 2
 largitor 142, 5
 lariundo 31, 9. 49, 15. 68, 5
 largius 13, 16
 Laris 137, 14
 lascivia 24, 5. 97, 1. 98, I.
 lasciviam 118, 9
 laſſique 107, 24
 laſſitudinem 11, 11. 105, 14
 laſſitudo 119, 19
 lata 206, 28
 latè 61, 20. 102, 23
 latera 201, 17
 latere 70, 6. 105, 5. 119, 12, etc.
 lateribus 55, 7. 77, 2. 106, 8. 193, 11. 211, 12
 lateris 176, 10
 Latii 161, 9. 202, 10
 Latinè 146, 17
 Latini 97, 10
 Latinis 21, 5. 141, 23
 Latino 96, 11
 Latinum 99, 6. 100, 17
 Latio 119, 23. 129, 7. 141, 17
 latior 272, 2
 latitudinem 75, 10
 latius 107, 11. 109, 25
 lato 157, 4
 latro 165, 4
 latrocinia 61, 2
 latrocinis 172, 19
 latrocino 143, 14
 latrones 22, 21. 54, 8. 191, 24
 latronibus 149, 1. 192, 8
 latronum 174, 8
 laturum 128, 17
 latus 4, 6. 103, 1
 laudabat 43, 8
 laudabatur 49, 17
 laudamus 46, 25
 laudando 59, 15. 209, 7. 216, 17
 laudant 48, 20
 laudantur 3, 15. 221, 11
 laudare 19, 11. 145, 19
 laudari 8, 10
 laudas 228, 14
 laudat 108, 7. 205, 1
 laudatum 64, 2. 186, 27
 laudavit 12, 14
 laude 209, 8
- laudes 231, 32
 laudibus 73, 17
 laudis 7, 16
 laurea 228, 1
 laus 134, 20. 212, 12
 laxiore 116, 10. 186, 26
 laxitate 191, 22
 laxius 135, 20
 lecto 121, 4
 lectos 39, 14. 53, 15
 legantur 80, 12. 82, 15
 legat 84, 13
 legati 35, 16. 68, 6, 11, etc.
 legatione 148, 15
 legationibus 97, 4
 legationis 74, 7
 legatis 33, 11, 19. 35, 19, 23
 legato 54, 4. 135, 8. 200, 23
 legatorum 48, 15. 73, 15, etc.
 legatos 26, 4. 32, 14, 19, etc.
 legatum 97, 14. 105, 11, etc.
 legatus 34, 4. 54, 10, etc.
 lege 25, 1. 26, 10. 76, 4, etc.
 legem 42, 16. 117, 16. 172, 9. 187, 15
 legendi 48, 22
 legere 131, 5, 8
 leges 42, 13. 44, 2. 88, 3, etc.
 legi 221, 2
 legibus 6, 10. 8, 12. 15, 8, etc.
 legionarias 106, 18
 legionem 119, 4
 legiones 25, 18. 50, 18, 20, etc.
 legionibus 48, 26. 51, 14, etc.
 legionis 95, 14
 legionum 103, 2. 145, 1
 legis 27, 6. 200, 5. 226, 24
 legitimos 15, 10
 legitimum 6, 22
 legum 125, 18. 166, 4
 legundi 139, 18
 leniebant 83, 19
 lenire 137, 19
- leniri 20, 2
 lenita 188, 3
 leniter 154, 15
 lenitur 67, 4
 leniunda 38, 1
 lenius 112, 27. 140, 16
 lenones 159, 17
 Lentuli 39, 11. 40, 17. 48, 5. 52, 5
 Lentulo 25, 20. 34, 23. 37, 7. 46, 14. 51, 9
 Lentulum 36, 7, 10, 22. 50, 7
 Lentulus 14, 7. 32, 10. 34, 5, 27, etc.
 leonem 62, 11
 Lepidani 186, 23
 Lepidi 165, 11. 167, 1
 Lepido 15, 7. 157, 1. 164, 9. 167, 21. 168, 5. 169, 7
 Lepidum 165, 2
 Lepidus 165, 4. 168, 13. 169, 5, 11
 lepos 21, 13
 Leptaſta 173, 20
 Lepti 123, 28
 Leptim 78, 1
 Leptis 78, 6
 Leptitani 125, 4
 Leptitanorum 125, 22
 liber 5, 7. 46, 23
 libera 183, 2. 219, 21. 223, 16
 liberaet 33, 7
 liberè 160, 8. 219, 2
 liberi 90, 3. 98, 11. 218, 10
 liberis 21, 4. 37, 6. 54, 8, etc.
 liberaliter 9, 23. 149, 4
 liberaſet 33, 7
 liberè 160, 8. 219, 2
 liberi 90, 3. 98, 11. 218, 10
 liberisque 102, 11. 114, 1
 liberius 61, 6
 liberiusque 213, 12
 libero 23, 20. 141, 20. 223, 15
 liberorum 80, 21. 212, 4
 liberorumque 62, 18. 103, 2
 liberos 24, 10. 29, 8. 41, 2
 libertas 18, 17. 45, 7. 160, 11

T 2 liber-

I N D E X

- libertate 7, 7. 52, 18. 86, literas 23, 8. 27, 13, 17, loqui 62, 12. 116, 12,
 9, &c.
 &c.
 libertatem 6, 19. 17, 10, literis 21, 5. 36, 14, 15, loquitur 206, 31
 &c.
 libertati 96, 7. 182, 3
 libertatis 6, 25. 31, 2, litora 173, 8, 11. 202, 23
 &c.
 liberti 39, 10
 libertis 54, 1
 libertos 39, 14
 liberum 6, 11. 26, 11
 libet 82, 8. 227, 25. 232, locare 145, 23
 29
 libidine 223, 9
 libido 224, 4
 libris 36, 23. 75, 18
 libuit 224, 4
 Libyes 76, 2. 77, 3, 6, 12
 Libys 136, 18
 licet 162, 9
 liceatne 188, 18
 licebat 11, 6. 133, 15
 licentia 41, 9, 13. 43, 3, locis 7, 18. 20, 22. 51, 19, locaverant 204, 9
 &c.
 licentiam 7, 3. 10, 16, loco 8, 19. 20, 4. 24, 6, locaverat 128, 1. 137, 14.
 &c.
 licentius 152, 20. 213, 12
 licentiusque 135, 20
 licere 188, 25
 liceret 29, 13. 148, 14. locos 76, 10. 86, 5, loci 35, 16. 53, 5. 67, 20,
 188, 20
 licet 3, 14. 28, 5. 71, 12, locum 42, 10, 50, 22. 53, locutio 192, 18
 &c.
 Licinium 15, 1
 lictor 67, 11
 licuerit 72, 4
 licuerunt 218, 4
 licuisset 32, 6
 licuit 26, 10. 52, 20
 lignea 123, 28
 Ligure 140, 5
 Ligures 173, 14
 Liguri 140, 10
 Ligurum 95, 12. 125, 9. locutus 39, 26. 64, 8, locumque 123, 31
 145, 16
 Ligus 139, 15, 24. 140, 16, longa 201, 8
 25. 173, 9, 10. 201, 16
 Limetanus 97, 2
 limfa 94, 18
 limum 125, 16
 lingua 6, 12. 9, 6. 11, 22, longam 2, 3
 &c.
 linguæ 182, 10. 228, 1. 229, longè 27, 17. 44, 15, longè 27, 17. 44, 15,
 22
 linguan 128, 13
 linnea 200, 26
 literæ 81, 12. 121, 4
 &c.
 litibus 227, 4
 litora 173, 8, 11. 202, 23
 Livio 219, 26. 220, 1
 Livius 205, 22
 lixæ 103, 15, 25
 loca 9, 23. 22, 3, 10, locata 151, 5
 &c.
 locatae 203, 31
 locati 112, 9
 locatus 171, 7
 locaverant 204, 9
 locaverat 128, 1. 137, 14.
 loci 35, 16. 53, 5. 67, 20,
 &c.
 locis 7, 18. 20, 22. 51, 19, locorum 103, 4. 115, 9,
 etc.
 loco 8, 19. 20, 4. 24, 6, locupletem 129, 13
 locupletes 138, 14
 locupletior 231, 14
 locupletissimum 159, 6
 locupletium 19, 4
 locus 7, 12. 48, 9. 50, 8, locutio 192, 18
 etc.
 locutum 66, 5. 68, 13
 locuturum 153, 5
 locutus 39, 26. 64, 8, locutus 39, 26. 64, 8, locutus 39, 26. 64, 8,
 etc.
 longam 2, 3
 longè 27, 17. 44, 15, longinqua 203, 17
 longissimo 203, 34
 longius 7, 19. 22, 25. 144, Longinus 14, 8
 longius 7, 19. 22, 25. 144, longius 7, 19. 22, 25. 144, longius 7, 19. 22, 25. 144,
 17. 204, 27
 loquar 48, 8. 134, 10
 loquax 199, 8. 222, 7
 loquendi 73, 9
 &c.
 lubebat 101, 14
 lubet 73, 4. 133, 20,
 etc.
 lubidine 8, 1. 18, 13,
 etc.
 lubidinem 2, 13. 7, 11,
 etc.
 lubidines 214, 2
 lubidini 40, 3. 45, 11,
 etc.
 lubidinibus 11, 13
 lubidinis 115, 1. 207, 12
 lubidinosè 43, 4
 lubido 3, 3. 5, 20. 11, 7,
 etc.
 lubuerat 96, 4
 lubuit 48, 24
 Lucano 176, 17
 luces 199, 15
 lucis 137, 25
 luctu 41, 5. 42, 8. 71, 4
 luctuosam 53, 8
 luctus 56, 4. 167, 6. 218,
 11
 luculentam 25, 5
 Lucullo 205, 18
 Lucullum 174, 7. 190, 13,
 207, 28
 Lucullus 94, 9. 181, 8,
 193, 13
 ludibrio 11, 5. 18, 4,
 etc.
 ludificare 94, 3
 ludificati 106, 2
 ludum 118, 9
 lugubribus 196, 3
 lumen 132, 4. 204, 3
 lumine 80, 3. 192, 16
 Lurda 173, 29
 Lusitanæ 203, 30
 Lusitanis 170, 16
 Lutatiorum 160, 9
 lutulentus 229, 29
 Lux 144, 24
 luxo 204, 12
 luxu 11, 11. 49, 4. 62, 7,
 etc.
 luxum 58, 15
 luxuria 6, 3. 10, 9. 21, 10,
 etc.
 luxuriæ 20, 27. 21, 6,
 etc.
 luxuriæque 101, 19
 luxuriam

VOCABULORUM.

luxuriam 46, 24
 luxuriōsē 9, 22
 luxurioſo 142, I
 Lycaoniam 193, 14
 Lyciae 201, 20
 Lyrici 206, 30

M.

Macedonia 92, 22. 173, 4. 197, 15
 Macedoniam 205, 5
 Macedonicus 40, 8
 Macedonicum 158, 4
 Macedonum 189, 3
 machinabantur 16, 3
 machinata 174, 7
 machinationibus 139, 6
 machinato 175, 7
 machinatum 38, 8
 machinis 80, 9
 mactati 218, 8
 maculas 233, 3
 madore 176, 22
 Mæcenas 187, 10
 magis 1, 5, 2, 6. 5, 6, 22,
 & alibi plur.
 magisque 5, 22. 6, 21. 7,
 4, 9
 Magistribus 162, 16, &c.
 magistratu 32, 2. 37, 5.
 115, 7. 221, 1
 magistrati 23, 4
 magistratum 60, 2. 94,
 10
 magistratus 19, 4. 24, 3,
 &c.
 magistratum 27, 2. 33, 1
 majorum 6, 5. 9, 22. 25,
 10. 26, 10. 48, 18, 43,
 magna 3, 12. 4, 3. 5, 12.
 8, 4. 14, 1, 4, & alibi
 frequenter.
 magnaque 36, 12
 magnæ 43, 9. 51, 6. 58,
 8, &c.
 magnam 39, 5. 44, 4
 &c.
 magnamque 7, 15. 216, 7
 magnas 34, 19. 51, 4. 100,
 3
 magni 8, 22. 71, 17. 125,
 26. 191, 20
 magnifica 18, 19. 40, 9.
 61, 4. 129, 4

magnitudinem 26, 13. 61,
 16
 magnitudinis 58, 1
 magnitudo 40, 20. 49,
 11
 magno 26, 3. 41, 11. 51,
 19
 magnoque 144, 22
 magnos 46, 22
 magnum 2, 5. 15, 3. 49,
 19
 magnus 48, 21, 49, 7, 12,
 etc.
 majestas 88, 3
 majestatem 73, 6. 82, 8
 majestatis 69, 20. 89,
 etc.
 major 33, 9. 44, 5. 46,
 21
 majora 13, 10. 136, 16
 majore 42, 17. 110, 24,
 etc.
 majorum 216, 15. 232, 7
 mayores 10, 14. 26, 12. 33,
 115, 7. 221, 1
 majoribus 60, 14. 69, 22,
 & alibi.
 majorum 6, 5. 9, 22. 25,
 10. 26, 10. 48, 18, 43,
 majus 57, 3. 80, 18. 89,
 4
 majusque 60, 5
 et alibi.
 mala 5, 4. 6, 3. 13, 8,
 etc.
 malaque 17, 6
 malæ 196, 15
 malam 110, 16
 malarum 4, 9. 45, 19. 97,
 21
 malasque 214, 1
 male 40, 6. 45, 11,
 etc.
 malebant 8, 21. 15, 1. 33,
 maleficidum 197, 3
 malefici 75, 15
 maleficia 44, 19
 maleficiis 230, 19
 maleficii 90, 16
 etc.
 malique 118, 22
 malis 4, 10, 9, 16. 11, 13,
 et alibi.
 malisque 212, 18
 malit 81, 17. 91, 14
 malitia 80, 20. 219, 18.
 221, 12
 malitis 99, 13
 malle 126, 16. 185, 6
 malles 147, 16
 mallet 121, 3. 128, 5
 Malliana 25, 20
 Mallii 22, 26
 Mallium 20, 23. 21, 25.
 22, 9. 23, 9. 29, 11,
 12. 53, 17
 Mallius 22, 19. 26, 4. 50,
 18. 55, 7
 malo 5, 13. 22, 24,
 etc.
 malorum 9, 2. 38, 10
 18. 30, 8. 43,
 4
 malosque 224, 25
 maluerint 131, 14
 maluit 217, 13. 218, 6
 malum 30, 20. 31, 5. 115,
 17
 malumque 223, 11
 malunt 160, 7
 malus 13, 13. 90, 17. 221,
 13. 222, 2
 Mamerci 164, 1
 Mamerco 181, 6
 Mamiliam 117, 16
 Mamiliiana 97, 16
 Mamilius 97, 2
 T. 2

I N D E X.

- manare 204, 27
 Manastabale 62, 2
 Manastabalis 62, 4. 116, mari 18, 9. 48, 23. 76, 9,
 18 &c.
 mancipiorum 101, 16
 mandando 183, 2
 mandandum 20, 15
 mandat 25, 21
 mandata 35, 8. 67, 15, Marii 116, 2. 122, 12. 128,
 16. 135, 5, 18. 141, 15.
 142, 9. 165, 11. 227,
 8
 mandatis 26, 5
 mandatur 122, 16
 mandem 202, 11
 mandetis 197, 25
 maneas 167, 11
 maneat 163, 5
 manent 111, 4
 manentes 146, 10
 manere 72, 4. 95, 11. maris 75, 9. 174, 9. 176,
 107, 15
 manerent 71, 6
 manibus 17, 1. 82, 8,
 &c.
 manifesta 92, 5
 manifestis 48, 18
 manifestos 33, 21
 manifestus 93, 9
 manipulis 145, 17
 manipulos 104, 10. 105,
 6
 Manili 148, 16
 Manlio 122, 16. 147, 14.
 155, 22
 Manlium 134, 23. 137,
 13. 147, 10
 Manlius 47, 17. 145, 15
 manferant 111, 10
 manferat 233, 7
 mansère 125, 7
 mansuetudine 27, 11. 49,
 13
 mansuetudinem 45, 17
 mansuetudo 47, 9
 mansurum 151, 10
 Mantino 123, 1
 manu 7, 18. 11, 18. 18,
 5, & alibi plur.
 manum 104, 16. 106, 4
 manus 11, 21. 13, 13. 24,
 9, &c.
 manuum 30, 18
 mapalia 77, 1. 203, 15
 mapalibus 102, 20
 Marcello 158, 5
 Marcium 26, 4. 193, 13
 Marcus 23, 13. 27, 9
 Marcumque 190, 7
 mare 75, 11. 76, 12. 77, 3, matribus 205, 24. 232,
 12, &c.
 marique 11, 9. 178, 27
 maria 8, 24. 11, 5. 20, 10.
 175, 10. 198, 7. 204, 16.
 214, 7
 Mario 110, 2. 112, 26.
 114, 24. 117, 17. 122, 6.
 128, 10. 129, 13. 141,
 6. 143, 1. 147, 8. 148,
 12. 150, 12. 154, 23.
 207, 10
 maritima 78, 1
 maritimum 31, 17
 marituma 197, 15
 maritumæ 207, 15
 maritumas 178, 10
 maritumis 145, 10
 Marium 105, 16. 110, 14.
 111, 26. 116, 7. 117, 14.
 122, 4, 14. 123, 2. 136,
 25. 140, 3. 143, 10. 146,
 18. 148, 14, 23. 149,
 12. 155, 21
 Marius 54, 2. 102, 26.
 106, 22. 110, 21. 25. 115,
 13. 117, 6. 128, 32. 129,
 11, 15. 134, 26. 135, 6,
 23. 138, 11. 139, 2, 11,
 & alibi frequenter.
 Maroneam 200, 29
 Marsico 200, 7
 Mafinissa 61, 17. 62, 4.
 64, 13. 171, 14
 Mafinisse 61, 22. 69, 4,
 17. 82, 10. 92, 15, 19.
 116, 18. 117, 9. 152,
 13
 Maffiliam 27, 15
 Maffiva 92, 15, 23
 Maffivæ 92, 26. 113, 16
 Maffivam 93, 6
 Maffugræ 152, 13
 materia 76, 11
 materie 231, 10
 materies 9, 2
 mateano 66, 10. 152, 14
 matre 202, 2
 matres 41, 3

meanjet

VOCABULORUM.

- meamet 132, 6
 mecum 28, 5. 44, 16, &c.
 &c.
 mederi 96, 17. 213, 19
 Medi 76, 8
 media 98, 5. 104, 4. 152,
 6. 180, 12
 medio 16, 17. 102, 4,
 &c.
 mediocrem 63, 21
 mediocres 62, 18
 mediocri 138, 23
 mediocrique 210, 10
 mediocria 136, 14
 mediocris 217, 24
 mediocriter 221, 20
 medios 55, 5, 14
 Medis 77, 2, 7
 meditata 215, 23
 medium 171, 12. 192, 4, &c.
 medius 28, 4. 66, 11. 187,
 10
 mehercle 48, 9
 mehercule 134, 13. 167,
 10
 meliore 215, 25. 230, 21
 meliores 66, 4. 67, 25.
 168, 12
 melioribus 104, 16
 melius 58, 16. 78, 3. 128,
 8, &c.
 meliusque 180, 2
 membrum 222, 4
 memet 59, 15. 130, 8
 meminere 41, 17
 meminerint 54, 7
 memineris 35, 6
 memineritis 52, 13
 meminisse 109, 18
 meminit 205, 21. 207, 12
 Memmii 86, 14
 Memmio 91, 11
 Menimius 83, 19. 86, 9.
 91, 1, 21. 92, 7
 memor 55, 9. 150, 9
 memorabunt 135, 3
 memorabitur 136, 18
 memorable 5, 9. 125, 23
 memorandi 40, 5
 memorando 132, 2
 memorantur 46, 5
 memorare 7, 17. 125, 24
 memorat 92, 3
 memorata 196, 22
 memoratu 6, 13. 7, 7. 97,
 11
- memoravi 6, 2. 16, 18, &c.
 memoravimus 82, 17. 84,
 16. 91, 19. 97, 15
 memorem 11, 3. 96, 1. 222,
 1
 memorent 22, 1, 19
 memorentur 205, 14
 memores 4, 3. 13, 16,
 &c.
 memoria 5, 6. 26, 13,
 &c.
 memoriae 230, 8
 memoriam 2, 3. 133, 16,
 &c.
 mene 131, 14
 mens 30, 4. 44, 15. 218,
 19
 mensarum 234, 13
 mensæ 94, 13. 195, 9.
 206, 5
 mensem 81, 17
 menstrua 192, 17
 mente 17, 7. 37, 11. 117,
 1
 mentem 13, 5. 138, 15
 mentibus 90, 5. 97, 26
 mentiri 230, 28, 31
 mentitus 38, 7. 229, 13.
 230, 24
 meorum 69, 7. 71, 12. 132,
 19
 mes 153, 24. 196, 20
 mercari 12, 6. 101, 19.
 103, 8
 mercatoribus 101, 17
 mercatus 162, 3
 mercede 30, 18. 91, 19,
 &c.
 mercedem 160, 7. 161, 11,
 &c.
 mercenarium 231, 22
 mercenarius 227, 13
 merces 19, 1. 33, 14. 214,
 9
 mereantur 203, 25
 mereatis 194, 3
 merenti 114, 2
 merentis 145, 19
 meridie 103, 27
 merita 64, 11. 159, 5. 167,
 14
 meriti 149, 4
 merito 42, 19. 43, 3, 9,
 etc.
 meritos 108, 6
 meruerit 150, 11
- Mesopotameni 207, 12
 Mesopotamia 191, 21. 204,
 metabatur 151, 15
 Metelli 103, 19, 25. 105,
 18. 109, 11. 221, 1, 2.
 128, 31. 169, 33. 178,
 11. 230, 2
 Metello 102, 12. 103, 15.
 106, 27. 109, 15. 110, 2.
 114, 23. 115, 15. 119, 22.
 122, 6. 123, 2, 21, 30.
 124, 9. 175, 17. 199, 11.
 201, 8
 Metelloque 100, 9. 125,
 7
 Metellum 101, 21. 109, 6.
 110, 10. 116, 8. 117, 13.
 119, 14. 122, 11. 124, 28.
 Metellus 23, 13, 17. 34, 3.
 51, 14. 100, 8. 101, 6.
 102, 8, 22. 103, 6. 104,
 22. 105, 20. 106, 17. 107,
 24. 108, 5, 17. 111, 1,
 22. 112, 3. 113, 6. 114,
 8. 117, 1. 111, 3, 119, 1.
 122, 2. 123, 12. 124, 16.
 128, 1. 135, 9, 21. 136,
 26. 170, 27. 174, 32. 175,
 19, 21. 176, 6
 metiri 24, 8
 μετωπον 206, 18
 Metrophanem 178, 29
 metu 5, 7. 6, 17. 8, 20,
 etc.
 metuebat 83, 4
 metuendum 164, 13. 211,
 10
 metuendus 79, 13
 metuens 79, 13. 148, 16
 metuentes 97, 8. 137, 28
 metuenti 112, 21
 metuerant 124, 7
 metuere 88, 16. 121, 22,
 etc.
 metuit 46, 13. 166, 6
 metum 88, 14. 94, 2,
 etc.
 metus 42, 4. 67, 23, etc.
 metusque 120, 13
 metuunt 126, 15
 meum 25, 15. 59, 159,
 etc.
 meus 68, 14. 69, 23
 Micipfa 62, 2, 12. 63, 3,
 22, etc.

INDEX

- Micipse 64, 9. 67, 23. Minois 173, 18
 81, 18
 Micipsam 66, 16. 154, 2
 Mida 205, 8
 miles 101, 25. 102, 6.
 139, 15. 202, 19
 militabat 116, 6
 militando 131, 9
 militare 104, 19. 180, 3
 militarem 200, 29
 militares 35, 15
 militari 101, 14
 militaria 43, 21. 105, 3,
 etc.
 militaribus 7, 10. 50, 22
 militaris 2, 6. 54, 9. 61, 19, etc.
 milite 18, 20. 202, 19
 milites 10, 4. 13, 15. 51, 25, etc.
 militia 98, 9. 129, 7, 11, 22
 etc.
 militiae 100, 14. 103, 4, 9, etc.
 militaque 6, 5, 18. 8, 10, etc.
 militiam 7, 9. 130, 3, 226, 11
 etc.
 militibus 30, 15. 53, 11, 16, etc.
 militibusque 143, 2
 militis 55, 3
 militum 10, 1. 50, 19, et alibi.
 mille 119, 8. 150, 19
 millia 103, 27. 114, 12. 202, 23
 millibus 50, 21. 189, 6. 193, 9
 million 105, 19. 123, 22, etc.
 minæ 83, 6
 minari 20, 10. 141, 7
 Minerva 228, 4
 minimè 7, 3. 229, 13. 231, 4
 minimis 229, 18
 minimo 229, 13
 ministeria 188, 5
 ministri 83, 17
 ministris 92, 4. 198, 29
 ministrum 67, 12
 minitando 104, 21
 minitarentur 39, 9
 minitari 110, 3. 210, 24
 Minoë 205, 4
- minor 11, 8. 20, 6. 231, 12
 minore 42, 16. 108, 19. 197, 17
 minorem 192, 9
 minores 8, 3. 24, 3. 41, 16. 46, 12
 minoris 91, 14
 Minucio 92, 18, 22
 minuebatur 20, 21. 79, 23
 minuenda 77, 15
 minueris 220, 11
 minuenter 9, 17
 minuma 8, 11. 41, 13
 minume 41, 14. 44, 8
 etc.
 minumi 222, 15
 minumis 221, 6
 minimum 62, 12. 147, 226, 11
 minumus 66, 9
 minus 3, 5. 13, 11. 20, 9, etc.
 mirabilem 216, 15
 etc.
 mirabilia 114, 25
 mirandum 30, 21. 222, 17. 218, 9
 mirari 10, 3. 115, 18. 160, 6. 181, 3
 miratur 231, 5
 mirè 163, 2
 mirum 47, 1. 231, 4, 22, 29
 misendo 147, 17
 miscere 8, 25. 67, 19
 misceret 128, 27
 miserabile 29, 17. 107, 29
 miserabil 91, 16
 miserabilis 106, 11
 miseram 18, 3, 15. 227, 18
 miserandam 69, 18
 miserando 81, 10
 miserant 125, 5. 178, 30
 miserantem 113, 23
 miserari 24, 10
 miserat 67, 27. 84, 8. 127, 12. 135, 9. 173, 21
 miserati 41, 1
 miserationem 160, 15
 miserè 68, 8. 187, 13
- miseramenti 47, 7
 miseretur 33, 5
 misereri 71, 13. 128, 28
 miseri 26, 8
 miseria 82, 4. 160, 3
 miseriae 9, 1
 miseriam 47, 10
 miseriarum 69, 6. 72, 6
 miserias 72, 5. 138, 18.
 145, 28. 171, 24
 misericordes 46, 2
 misericordia 27, 10. 40, 6.
 47, 9. 49, 13. 89, 20
 misericordiam 45, 17. 91,
 13
 misericordiane 118, 25
 miseriis 4, 12. 33, 2,
 etc.
 miserint 104, 13
 miseris 27, 5. 49, 16. 81,
 21
 miseriti 26, 12
 misero 73, 6. 196, 18
 miserorum 28, 7. 161, 22.
 128, 9
 miser s 202, 13
 miserruma 177, 12
 miserrumis 119, 10
 miserrumum 69, 12. 189,
 12
 miserum 70, 1
 misi 35, 5
 misit 79, 20. 108, 11,
 etc.
 missa 111, 20. 124, 2
 miss 122, 7
 missi 23, 14. 126, 8
 missionem 115, 15
 missis 128, 31. 148, 12
 missitare 94, 22
 missos 80, 11. 82, 21. 193,
 17
 missum 37, 21. 110, 15,
 etc.
 missurum 80, 26. 96, 2
 missus 16, 7. 31, 18. 117,
 11. 150, 14. 153, 22
 mistam 111, 9
 mitem 187, 7
 Mithridatem 183, 13
 Mithridates 165, 13. 188,
 17. 199, 20. 202, 2
 Mithridaticum 31, 17
 Mithridatis 159, 15. 195,
 9. 197, 14

mittatis

mittatis 1
 mittebantur 2
 mittebat 6
 mittenda 1
 mittendo 1
 mittendum 1
 mittere 1
 etc.
 mitteret 6
 9. 15
 mitteretur 1
 mittit 26
 1, etc.
 mittitur 1
 mitte 81
 mitudoq 1
 mittunt 1
 mittuntur 1
 mobile 1
 mobiles 1
 mobili 1
 mobilitate 1
 136, 1
 moderabit 1
 moderand 1
 moderant 1
 moderari 1
 moderata 1
 moderati 1
 moderato 1
 moderatu 1
 moderatur 1
 5
 moderatus 1
 molefi 1
 modesteq 1
 modestia 1
 212,
 modestia 1
 modestia 1
 modestia 1
 etc.
 modestia 1
 modesti 1
 modesti 1
 modesto 1
 13, 1
 modestu 1
 modi 1
 123,
 modica 1
 modicē 1
 modicos 1
 modicus 1
 modis 1
 8, e

VOCABULORUM.

- mitatris 130, 21
 mittebantur 35, 14. 174, 2
 mittebat 63, 6. 103, 17
 mittenda 224, 9
 mittendo 100, 17
 mittendum 82, 11
 mittere 16, 1. 103, 15, etc.
 mitteret 63, 4. 125, 1. 147, 9. 150, 13
 mitteretur 91, 3
 mittit 26, 4. 27, 13. 35, 1, etc.
 mittitur 85, 8
 mitto 81, 14
 mituandoque 177, 14
 mittunt 82, 20
 mittuntur 114, 6
 mobile 138, 10
 mobiles 150, 2. 155, 5
 mobili 102, 13. 118, 6
 mobilitate 39, 7. 110, 22. 136, 11
 moderabitur 43, 19
 moderandi 217, 15
 moderantur 223, 8
 moderari 128, 13
 moderata 122, 10
 moderati 10, 12
 moderator 161, 7
 moderatum 101, 23
 moderatur 42, 19. 5. 226, 1
 moderatus 99, 11
 moleste 233, 20
 modesteque 97, 24
 modestia 31, 15. 101, 4. 212, 13
 modestiaque 98, 12
 modestiae 12, 7. 49, 20
 modestiam 9, 20. 42, 2, etc.
 modestiamque 216, 12
 modestissime 63, 9
 modesto 21, 12. 50, 1. 138, 13. 158, 15
 modestus 174, 4
 modi 13, 13. 45, 4, 15. 123, 28
 modica 198, 24
 modicè 154, 5
 modicos 129, 21
 modicus 115, 1
 modis 184, 2
 modis 5, 21. 11, 14. 13, 8, etc.
 modo 7, 3. 13, 6. 16, 2, & alibi frequenter. 192, 3
 modum 9, 20. 10, 13, &c.
 modus 31, 16
 mœnia 6, 11. 47, 7. 48, 12, &c.
 mœnibus 80, 7. 84, 10, etc.
 menium 81, 4. 172, 22. 192, 1
 mæror 56, 4. 96, 5
 mærore 71, 4
 mærori 218, 15
 mæstus 119, 2
 molem 179, 3
 molestissumis 227, 26
 moliri 22, 3. 67, 2
 molles 12, 4
 molli 21, 12
 mollire 91, 24
 mollis 201, 24
 molliter 14, 16. 128, 13
 mollitia 47, 12. 164, 15
 mollitiem 120, 15. 133, 10
 molliverant 10, 1
 mollius 210, 6
 monebat 39, 17. 103, 12
 moneo 52, 12. 65, 9
 etc.
 monerem 52, 4
 monet 44, 18. 78, 4,
 etc.
 monitor 131, 2
 monitores 232, 4
 monitus 151, 12
 mons 103, 27. 126, 1. 138, 23. 170, 16
 monte 104, 23. 105, 15. 105, 15. mortalis 2, 5. 9, 5. 27,
 montem 104, 9. 105, 19. 158, 19. 192, 17
 montes 11. 5. 198, 20
 montibus 18, 9. 51, 20
 montis 51, 2, 12. 53, 13, &c.
 montisque 20, 10
 montium 51, 17
 monuere 147, 15
 monuit 64, 4
 monumenta 71, 12
 mora 32, 19. 35, 18. 36, 9, etc.
 morabatur 107, 25
 more 94, 1
- moram 85, 4
 morando 83, 4
 moranti 190, 9
 morantibus 171, 11
 morari 126, 13. 141, 14
 moras 86, 11, 103, 18.
 morati 146, 14
 moratus 108, 5. 124, 13.
 morbi 30, 3. 202, 12
 morbis 116, 19
 morbo 62, 3. 64, 18,
 etc.
 morbos 117, 8
 morbus 75, 14
 more 6, 12. 7, 2. 23, 4,
 & alibi plur.
 morem 9, 22. 43, 25,
 &c.
 mores 6, 2. 8, 11. 15, 13,
 etc.
 moribus 3, 4. 4, 10. 5,
 10, et alibi plur.
 moriebantur 199, 3
 moriendum 198, 2
 moriens 68, 14
 moritur 66, 7
 mors 43, 12. 184, 4. 197,
 8, 21. 225, 18
 mortalem 138, 14
 mortales 3, 6. 10, 14.
 29, 19, etc.
 mortali 121, 21. 216, 2
 mortalibus 58, 5. 117,
 15. 195, 5. 219, 30
 mortalis 2, 5. 9, 5. 27,
 4, etc.
 mortalium 6, 15. 18, 7,
 etc.
 morte 46, 5. 48, 3. 71,
 5, etc.
 mortem 33, 2. 42, 9. 73,
 20, etc.
 mortemque 3, 9
 mortis 96, 4
 mortuo 181, 4. 189, 15.
 196, 11. 232, 18
 morum 61, 6
 20, etc.
 motu 155, 11

motus

I N D E X

- motus 33, 23, 91, 24, 204, multo 18, 15, 29, 17, 46, munitumque 136, 21
 23, 208, 18
 movebat 25, 1
 movebatur 107, 15
 movemini 185, 22
 movent 167, 1
 moverant 20, 5
 movere 18, 24, 21, 12, multum 22, 12, 55, 2, 58, muro 53, 1, 141, 5, 11
 &c.
 moveri 23, 12, 82, 2, 92, multumque 140, 22, 153, murum 7, 14, 94, 17,
 21, 99, 1
 movet 213, 7
 movit 51, 17, 157, 8
 mox 126, 4, 135, 19, multusque 21, 13
 &c.
 muliebre 175, 1
 muliebri 161, 16
 muliebria 11, 8
 muliebribus 47, 14
 mulier 21, 4, 173, 9, 10
 muliere 20, 8, 173, 15
 mulieres 11, 8, 20, 25,
 &c.
 mulieribus 133, 21
 mulieris 67, 20
 mulierum 169, 30, 212, 4,
 218, 11
 mulio 204, 15
 multa 4, 6, 12, 11, 16, 16,
 19, &c.
 multaque 63, 9, 200, 7,
 220, 18
 multæ 21, 13, 59, 1, 84,
 16, 130, 7
 multam 216, 7
 multarum 100, 15, 131, munimenta 69, 2, 144, 13,
 176, 22
 multas 122, 15
 multato 179, 6
 multi 3, 6, 15, 14, 11, munire 102, 2, 145, 21
 &c.
 multiplex 169, 8
 multipliciter 222, 28
 multique 142, 6, 174, 7, munita 84, 15, 108, 12,
 22, &c.
 multis 4, 12, 13, 8, 17, 3, munitaque 124, 1
 &c.
 multisque 192, 5
 multitudine 23, 9, 30, 1, munitionem 95, 14
 &c.
 multitudinem 22, 9, 49, 3, munitionis 170, 6
 &c.
 multitudini 29, 13
 multitudinis 77, 15
 multitudinum 39, 13
 multitudo 34, 10, 53, 4, munitiones 81, 10, 192, 18
 &c.
 17
- N.
- munitio 210, 2
 munitis 128, 8
 munito 102, 23
 munitos 124, 7, 143, 3
 munitum 110, 26, 124, naucti 31, 8, 187, 12, 192,
 15
 munitus 91, 2
 muniverat 111, 10
 muniunt 50, 9
 Murena 34, 4
 muris 174, 29, 200, 20,
 204, 8
 multum 22, 12, 55, 2, 58, muro 53, 1, 141, 5, 11
 3, &c.
 multus 123, 21, 129, 2, mussantes 164, 14
 153, 15
 Mulca 138, 22
 Mulcam 79, 2, 154, 1
 Mulvio 35, 12
 munditas 133, 21
 munditius 115, 4
 munera 68, 8
 munere 185, 14, 219, 22
 muneribus 39, 2, 68, 4, 20
 79, 10, 127, 9
 munia 178, 24, 184, 1
 municipia 24, 1, 44, 9, mutata 37, 11, 162, 14
 46, 8, 52, 15, 215, 17
 municipiis 14, 11, 233, 17
 munificencia 47, 12, 63, mutationes 59, 8
 munificentiam 148, 5, 216, mutato 174, 11
 17
 munificus 149, 7
 munimenta 69, 2, 144, 13, mutatum 104, 14
 176, 22
 munimentis 145, 23
 munimento 88, 13, 105, mutaverant 104, 13
 21, &c.
 munimentum 103, 13, 106, mutaverit 165, 6
 22
 muniri 218, 4
 munita 84, 15, 108, 12,
 22, &c.
 munitas 7, 19
 muniti 136, 20, 150, 17
 munitionem 95, 14
 munitiones 81, 10, 192, 18
 munitionis 170, 6
 munitiones 210, 2
 munitis 128, 8
 munito 102, 23
 munitos 124, 7, 143, 3
 munitum 110, 26, 124, naucti 31, 8, 187, 12, 192,
 15
 narrandi 5, 10
 narrare

N Abdalsa 120, 10, 121,
 4, 11
 Nabdalsam 120, 4
 naucti 31, 8, 187, 12, 192,
 32, 193, 1
 nauctus 173, 13
 næ 47, 9, 131, 20, 213,
 15
 Napthas 193, 12
 Narbone 202, 9
 narrandi 5, 10

narrare

narrare 8,
 narraverim
 narravit 20
 nascenti 22
 Nafica 84
 natam 220
 nati 88, 8
 nationes 2
 &c.
 nationesne
 nationesque
 nationi 21
 nationibus 17
 natu 82,
 natum 137
 natura 1,
 8, 12.
 & alibi
 natus 5, 1
 115, 2
 naves 192
 naufragia 2
 naufragis
 navi 125,
 navibus 76
 25, 20
 navigamus
 navigando
 navigant 3
 navigatio
 navigia 17
 navigio 17
 navim 82
 navis 134
 navium 7
 179, 5
 nautarum
 nautis 179
 nebula 17
 nec 106,
 15, 2
 necabantur
 necare 43
 necari 32,
 2
 necat 83,
 necati 87
 necato 13
 necates 4
 necatum
 19
 necatus 7
 necaverat
 4
 necubi 10
 nece 113

VOCABULORUM.

narrare 8, 10
 narraverim 75, 5
 narravit 20, 14
 nasceni 225, 5
 Nafica 84, 2
 natam 220, 16
 nati 88, 8
 nationes 2, 13. 8, 23, &c.
 &c.
 nationesne 71, 10
 nationesque 214, 15
 nationi 212, 22
 nationibus 189, 1. 211, 17
 natu 82, 16
 natum 137, 9
 natura 1, 3. 3, 12. 7, 19.
 8, 12. 32, 16. 34, 21.
 & alibi plur.
 natus 5, 12. 20, 4. 82, 5.
 115, 2. 116, 6
 naves 192, 12. 233, 24
 naufragia 202, 22
 naufragii 190, 11
 navi 125, 8
 navibus 76, 9. 125, 11. 170,
 25. 203, 16
 navigamus 197, 18
 navigando 178, 26
 navigant 3, 5
 navigatio 205, 20
 navigia 175, 23. 193, 2
 navigio 173, 13
 navim 82, 19
 navis 134, 27. 222, 13
 navium 76, 11. 77, 2.
 179, 5
 nautarum 200, 30
 nautis 179, 9
 nebula 179, 8
 nec 106, 23. 151, 23. 127,
 15. 221, 10
 necabantur 176, 2
 necare 43, 2
 necari 32, 10. 42, 14. 41,
 2
 necat 83, 15. 201, 21
 necati 87, 10
 necato 13, 1
 necatos 43, 19
 necatum 102, 16. 113,
 19
 necatus 70, 21
 necaverat 99, 10. 123,
 4
 necubi 109, 18
 nece 113, 16
 necessaria 18, 10. 122, 14. 12, &c.
 215, 19
 necessariam 208, 3
 necessariis 71, 6. 155, 19
 necessario 79, 29
 necessariorum 148, 22
 necessarios 117, 13
 necessarium 81, 8. 204,
 21
 neceesse 21, 6. 70, 23,
 &c.
 necessitatem 161, 16
 necessitatibus 178, 8
 necessitudine 103, 22
 necessitudinem 27, 7.
 5. 147, 18
 necessitudinibus 19, 8
 necessitudo 14, 6, 14. 52,
 18, &c.
 necis 72, 9. 161, 12
 necisque 73, 2. 227, 22
 nedtere 192, 24
 nefanda 12, 11. 40, 14.
 159, 23
 nefande 198, 22
 nefandum 208, 10, 13
 nefario 48, 14
 negare 129, 10
 negaretur 116, 1
 negat 151, 8. 167, 3
 negaverat 117, 3
 negitare 154, 12
 neglegas 90, 16
 neglegentiam 192, 7
 neglexeris 42, 17
 negligentiam 45, 13
 negligere 9, 4. 49, 18
 negotia 48, 25. 58, 2. 103,
 14, &c.
 negotiatores 83, 15.
 111, 117, 12
 negotiatorum 103, 12
 negotiatius 32, 18
 negotii 85, 6. 93, 2. 106,
 11, &c.
 negotio 3, 11. 23, 2. 42,
 16, &c.
 negotiorum 121, 6
 negotiosus 8, 8
 negotium 32, 14. 34, 10,
 & alibi plur.
 nemini 11, 4. 81, 23. 227,
 12
 nemo 8, 8. 9, 15. 27, 4,
 7
 nemore 170, 29
 nemorosaque 203, 38
 nepos 92, 15. 116, 18
 nepotem 69, 4, 17. 117,
 9
 nequeant 222, 6
 nequeo 160, 6. 181, 3. 197,
 7
 nequeunt 81, 14. 39, 3
 nequeentes 186, 7
 nequibat 54, 4. 110, 12
 nequicquam 16, 22. 47, 16,
 &c.
 nequies 210, 3
 nequis 132, 13
 nequislet 73, 12
 nequit 70, 12. 214, 8
 nequitiam 234, 8
 nequitur 87, 13
 nequierant 106, 7
 nequierat 109, 4. 135,
 10
 nequierim 52, 7
 nequierint 60, 3
 nequierit 15, 11. 27, 15
 nequierunt 218, 9
 nequivisse 16, 13. 148, 12.
 152, 20
 Neronis 39, 24
 nescio 185, 11
 neve 27, 7, 16. 44, 10,
 &c.
 neutri 178, 6
 nexuit 169, 35
 Nicomede 189, 15
 Nicomedem 189, 18, 21
 nibilo 90, 8. 124, 8,
 &c.
 nihilominus 4, 11. 13, 11.
 21, 14
 Nilum 204, 17
 nimis 197, 14
 nimio 170, 18
 &c.
 nimisque 9, 23. 211, 16
 nimium 232, 31
 nimius 173, 7. 188, 9
 nisi 11, 4. 17, 9. 18, 21,
 140, 20
 nifui 140, 20
 nifusque 140, 14

niteban-

INDEX

- nitebantur 68, 11. 73, 18. nolite 46, 18. 69, 16. 73, 3, etc.
 94, 10
 nitebatur 31, 10
 nitemini 89, 4
 nitemur 64, 12
 niti 1, 2. 59, 9. 72, 2. 93, 10, &c.
 nititur 9, 13. 82, 26. 222, 24
 nituntur 61, 3
 nixi 220, 3
 nobilem 37, 25. 120, 5. 125, 2. 155, 2
 nobiles 14, 12. 17, 12. 63, 19, &c.
 nobili 5, 12. 12, 12. 20, 8
 nobilibus 87, 14
 nobilior 14, 10
 nobilis 15, 11. 73, 21, &c.
 nobilissimi 47, 4
 nobilitas 20, 16. 31, 11, &c.
 nobilitate 34, 15. 91, 11, &c.
 nobilitatem 7, 16. 61, 1, &c.
 nobilitati 129, 2
 nobilitatis 61, 10. 68, 2, 9, &c.
 nobilium 14, 15. 219, 19. 227, 9
 nobis 1, 5. 18, 1, 5, 9, 11, 14, etc.
 nobiscum 45, 16
 nobisque 52, 6. 197, 20
 nocens 231, 1
 nocentissimi 88, 10
 noceri 208, 4
 nocte 22, 7, 14. 25, 19, &c.
 noctem 50, 5. 143, 12. 144, 9, etc.
 noctemque 137, 24
 noctesque 22, 5. 81, 4. 139, 14. 141, 5
 noctis 80, 3. 144, 19. 153, 10. 107, 2
 noctu 67, 16. 81, 11. 110, 17, etc.
 noctueque 95, 3. 101, 15. 120, 3
 nocturnis 33, 24. 109, 7
 nocturno 151, 14
 noli 230, 10. 232, 30
 nolis 130, 4
- nolite 46, 18. 69, 16. 73, 7, etc.
 nolle 17, 6
 nomen 2, 9. 6, 22. 59, 17, etc.
 nomenque 77, 14. 100, 17. 199, 22
 nomina 163, 4. 182, 4
 nominans 19, 11. 54, 7
 nominaretur 38, 15
 nominari 222, 6. 227, 15
 nominat 33, 10. 45, 17
 nominata 125, 17
 nominatum 200, 18
 nominavit 37, 25
 nomine 27, 18. 29, 5. 77, 8, etc.
 nomini 47, 5. 163, 11
 nominibus 29, 1, 2. 31, 13. 201, 27
 nominis 61, 16. 97, 10. III, 18
 nonne 18, 2. 89, 4. 233, 3, 21
 nonnulli 19, 20. 39, 6. 52, 21. 212, 15
 nonnullorum 44, 16
 nonnullos 12, 8. 22, 22. 230, 6
 nos 7, 20. 16, 16. 26, 6, etc.
 nosmet 17, 9. 162, 7
 nosque 211, 17. 213, 13. 217, 12
 noscerent 208, 8
 nosse 207, 24
 nostra 1, 4. 26, 8. 42, 4, etc.
 nostræ 52, 8. 60, 8. 71, 11, etc.
 nostram 148, 4. 156, 2
 nostrarum 232, 32
 nostras 227, 25
 nostri 2, 3. 10, 14. 40, 7, 11, etc.
 nostris 63, 11. 36, 3. 141, 6, etc.
 nostro 63, 19. 76, 9. 84, 16, etc.
 nostrorum 45, 9. 165, 13
 nostros 46, 19. 47, 17, 14, etc.
 nostrum 26, 10. 27, 8. 46,
- noti 230, 8
 notior 229, 7
 notissimi 233, 18
 notissimus 193, 6
 notus 32, 18. 35, 20. 115, 6
 Nov. 23, 10
 nova 18, 12. 30, 8. 71, 15, etc.
 novæ 118, 16
 novandis 32, 2. 204, 6
 novaretur 50, 5
 novarum 22, 20. 30, 5. 37, 10, etc.
 novas 19, 3. 120, 3. 213, 7
 noverat 32, 19. 54, 12
 novêre 41, 12
 novi 61, 1. 63, 19, etc.
 novique 143, 18
 novis 32, 11. 125, 2, etc.
 Nonas 15, 14. 16, 1
 nondum 16, 5. 89, 12. 232, 18
 novissimè 26, 13
 novissumè 65, 4. 79, 1
 novitate 5, 9
 novitatem 131, 11
 nevo 28, 3. 101, 5, etc.
 novorum 123, 6
 novos 68, 5. 117, 16, etc.
 novum 40, 19. 42, 5, 22, etc.
 novus 20, 17. 115, 12, etc.
 nox 76, 5. 95, 17. 112, 4, etc.
 noxarum 166, 5
 noxia 99, 5
 noxios 90, 11
 nubere 12, 14
 nubes 204, 3
 nubibus 95, 10
 Nucerinum 19, 6
 nuda 126, 11. 199, 1
 nudatum 136, 8
 nudavero 229, 10
 nudis 140, 14
 nudum 151, 25
 nulla 28, 4. 46, 22. 132, etc.
 nullæ 30, 17

nullam

nullam 81,
 7
 nullius 23,
 26, etc.
 nullo 142,
 etc.
 nullum 4
 etc.
 nullus 13,
 3
 Numantia
 Numantia
 Numantia
 17
 Numantia
 10
 numeret 1
 numero 2
 12, etc.
 numerum
 numerus
 Numidia
 etc.
 Numidæ
 8, etc.
 Numidæq
 Numidam
 153, 2
 Numidaru
 19, 2
 Numidas
 & alibi
 Numidia
 1, 3,
 Numidæ
 et alibi
 Numidiæ
 Numidian
 etc.
 Numidic
 Numidis
 13, e
 Numine
 numquan
 etc.
 numquid
 nuntiabar
 nuntiabar
 nuntiabar
 nunciant
 nunciare
 nunciare
 nunciari
 nunciat
 nunciati

VOCABULORUM.

- nullam 81, 7. 127, 18. 215, 155, 16. 156, 5
 nullius 23, 7. 45, 10. 110, nuncient 80, 13
 26, etc. nuncii 146, 21
 nunciiis 102, 8. 128, 31.
 nullo 142, 13. 143, 13, 140, 25. 196, 3
 etc. nuncio 84, 5
 nullum 46, 26. 86, 19, nuncios 36, 1. 39, 14,
 etc. etc.
 nullus 13, 17. 70, 8 nuncius 51, 8
 num 130, 20. 132, 17. 177, nunquam 142, 6. 222, 35.
 3 231, 27. 232, 6
 Numantia 64, 1. 65, 4 nuperat 127, 15
 Numantiae 73, 13 nuptiis 13, 2
 Numantiam 79, 9. 146, nuptum 174, 2
 17 Nusæ 189, 15
 Numantinis 63, 11 nusquam 18, 11. 165, 2
 Numantino 63, 3. 64, nutabat 96, 4
 10 nutriverunt 231, 26
 numeret 162, 8 nutu 138, 16
- O.
- O**bediendum 224, 6
 obediens 89, 9
 obedientes 90, 12
 obedientia 1, 3. 71, 18
 objectantur 131, 11
 objectare 63, 2. 141, 6.
 objectat 161, 23. 229, 24
 objecti 71, 3
 objicere 230, 31
 objicio 227, 3. 229, 11
 et alibi plur. objicis 232, 1
 oblatam 218, 1
 oblatum 67, 12
 ob'iti 41, 18. 168, 3
 oblitum 146, 19
 oblivio 211, 21
 oblivionem 230, 10
 oblivionis 171, 3
 oblivious 227, 4
 oblonga 77, 1
 obnoxia 20, 11
 obnoxii 17, 14. 38, 2
 obnoxiis 87, 1. 190, 7
 obnoxious 12, 7
 obnoxius 46, 24. 188,
 25
 obruerentur 126, 19
 obruti 126, 21
 obrutum 200, 17
- obscenum 229, 2
 obscura 107, 26. 226, 8
 obscurabat 179, 8
 obscuram 170, 13
 obscurati 105, 4
 obscuratque 8, 1
 obscuratum 95, 10
 obscurior 223, 12
 obscurro 20, 4. 41, 10. 80,
 3
 obscurum 215, 13
 obsecrat 111, 27
 obsecrati 82, 19
 obsecro 165, 16
 obsecutus 214, 4
 obsequelam 174, 25
 obsequentior 226, 14
 obsequeris 228, 14
 observare 42, 16. 106, 13.
 127, 7
 observe 66, 3
 obseffa 189, 14
 obseffum 148, 18
 obseffus 81, 18
 obfident 35, 16
 obfidere 22, 4. 138, 2
 obfideret 34, 14
 obfidei 94, 16
 obfides 108, 25
 obfideret 82, 1
 obfidione 190, 9
 obfifat 203, 37
 obftabat 43, 20
 obftant 52, 9. 191, 12. 221,
 15
 obflat 48, 4. 217, 21
 obftinatis 29, 20
 obftiterant 144, 6
 obftrepere 25, 13
 obtentui 163, 2. 223, 22
 obtestamur 27, 5
 obtestando 104, 21
 obtestatur 104, 11. 114,
 1. 121, 15
 obtestatus 35, 20. 151, 27
 obtestor 225, 22
 obtestorque 65, 9
 obtinebam 28, 7
 obtinendas 15, 16
 obtinente 233, 23
 obtines 228, 8
 obtinet 75, 17. 127, 18
 obtinemerat 74, 6
 obtinuit 62, 2
 obtreftat 221, 23
 obtreftationibus 225, 20
 obtruncabantur 175, 16
 obtruncan-

INDEX

- obtruncant 118, 13
 obtruncare 143, 15. 146, 12
 obtruncat 93, 6
 obtruncati 118, 22. 155, 20
 obtulerat 49, 9
 obvenit 84, 3
 obviam 6, 19. 61, 10. 63, 10, & alibi plur.
 obvii 106, 2. 119, 16. 126, 6
 obvius 79, 29. 83, 16. 155, 17
 oceanuerunt 169, 33
 occasionem 40, 15. 51, 3
 occasu 119, 5. 137, 22. 225, 13
 occasum 29, 18
 occasurum 63, 5
 occepere 186, 25
 occidendum 71, 16
 occident 191, 21
 occidente 75, 2
 occidentem 172, 2. 191, 8
 occiderat 55, 22
 occidere 189, 9
 occidi 135, 15. 147, 2
 occidisse 88, 12
 occidisset 63, 22
 occidit 81, 24
 occiditur 196, 6
 occidunt 58, 12
 occisi 111, 17
 occisis 146, 26
 occiso 87, 8. 146, 20
 occisorum 141, 13
 occisos 114, 3
 occitus 16, 12. 117, 10. 204, 31
 occulta 110, 14. 155, 13. 212, 2. 220, 5
 occultam 176, 15
 occultans 67, 19. 74, 1
 occultare 20, 7. 119, 12
 occultati 105, 2
 occultato 137, 16
 occulte 21, 22, 25. 35, 16, & alibi.
 occultiora 95, 3
 occultis 202, 22
 occultissime 137, 27
 occultus 14, 12
 occulto 112, 9. 132, 5, &c.
 occultos 103, 25
- occultum 20, 13. 81, 23
 occultus 113, 18
 occupandæ 210, 21
 occupando 215, 15
 occupat 105, 19. 144, 11
 occupata 160, 22
 occupatio 224, 2
 occupatis 178, 19
 occupatusque 170, 4
 occupavere 36, 2. 76, 10, &c.
 occupavit 185, 11
 occurrere 173, 22. 175, 17
 occursantis 67, 17. 130, 5
 oceani 75, 9. 203, 17
 oceanum 76, 10. 158, 6
 oceanus 191, 8
 ocifsumè 82, 20
 ocium 45, 5
 Octavio 150, 4
 Octavium 187, 7
 Octavius 171, 18
 octavum 154, 22
 octo 53, 13
 oculi 13, 6
 oculis 18, 17
 oculo 200, 10
 oculosque 126, 12
 odere 30, 8
 odio 30, 8. 38, 18. 40, 1, &c.
 odisse 41, 14. 88, 15. 167, 20. 229, 17
 odisti 228, 14, 16
 odit 166, 7
 odium 59, 10. 174, 26
 odore 50, 11
 odores 202, 28
 odos 101, 13
 offendere 130, 4. 234, 20
 offendimini 229, 11
 offensa 140, 6
 offendæ 147, 22
 offendum 122, 5
 offerre 208, 23
 officere 22, 12. 180, 11
 officerent 112, 3
 officeret 107, 11
 officia 55, 3. 124, 4. 224, 9
 officii 131, 3
 officiis 5, 3. 148, 6
 officio 65, 13
- officit 52, 3
 officiunt 40, 3. 134, 8
 offudisti 230, 9
 oleastro 104, 2
 olim 165, 11. 180, 8. 191, 10. 207, 22
 olympum 171, 1
 omine 198, 26
 omisit 93, 10
 omissa 117, 18. 164, 11
 omisss 24, 11. 215, 1
 omisso 120, 14
 omittam 65, 4
 omittenda 213, 19
 omittendum 182, 9
 omittentes 208, 11
 omittere 148, 13
 omitteretne 139, 12
 omitto 47, 4. 153, 24
 omittunt 54, 16
 omne 128, 23. 137, 12. 178, 15. 211, 5
 omnem 33, 18. 35, 13. 56, 4, &c.
 omnes 9, 19. 11, 20, 22, & alibi plur.
 omnesque 214, 18
 omni 7, 20. 50, 17, 22. 55, 18, &c.
 omnique 230, 14
 omnia 3, 1. 6. 7, 13. 8, 25, 9, 4. 10, 4. 11, 1, 9, 11, &c.
 omniaque 58, 11. 191, 13
 omnibus 11, 14. 16, 21. 18, 12. 19, 8. 21, 16. 23, 5, &c.
 omnibusque 133, 22
 onanino 30, 5. 89, 5. 154, 4, &c.
 omnis 1, 1. 4. 13, 15. 14, 234, 5. 17, 15. 19, 10. 24, 5, &c.
 offendere 130, 4. 234, 10
 omnisque 67, 222. 140, 10
 omnium 9, 2. 11, 16. 19, 13. 30, 3. 11. 40, 3, 20, & alibi.
 onera 222, 13
 onerabis 227, 26
 onerare 137, 23. 215, 7
 onerat 67, 12. 123, 32. 134, 28
 onerati 124, 25
 onere 158, 11. 170, 18. 230, 16
- oneri 3, 12
 onerique 22
 onus 22
 onustum
 ope 1, &c.
 opem 1
 opera 12, 6
 operæ 10
 operam
 &c.
 operamque 139,
 opere 10
 operibus 229, &c.
 operiment
 operiri 1
 operitur
 opes 11, &c.
 opusque
 opibus 2, 10, &c.
 opifices
 Optimus
 opinio 2, 229,
 opinione
 opinor 2, 234,
 opinor 19, opitulati
 oportere
 oportet
 opperior
 opperiret 13
 opperit
 opperitunt
 oppida 7, 22, &
 oppidan
 &c.
 oppidanos 16
 oppidi 9, 18, &
 oppidis
 oppido 6, &c.
 oppidum
 oneri

VOCABULORUM.

oneri 3, 8, 9, 1, 36, 5, 69, Oppius 186, 15
 12
 onerique 178, 11
 onus 229, 7
 onustum 135, 11
 ope 1, 2, 31, 10, 64, 12, &c.
 operem 153, 15
 opera 121, 9, 170, 4, 201, 6
 opera 10, 12, 128, 2
 operam 22, 13, 23, 3, &c.
 operaque 169, 4
 opere 107, 23, 110, 26, 139, 2, 9
 operibus 122, 14, 124, 16, &c.
 operimenta 200, 26
 operiri 11, 11, 109, 6
 operitur 137, 27
 opes 11, 12, 14, 4, 15, 3, &c.
 opusque 120, 8, 152, 4
 opibus 2, 2, 24, 2, 40, 10, &c.
 opifices 39, 11, 122, 12
 Optimus 74, 7
 opinio 231, 11
 opinione 107, 24, 130, 5, 229, 21, 230, 12
 opinionem 124, 6
 opinionis 230, 2
 opinor 226, 12, 23, 227, 7, 234, 9
 epis 19, 2, 197, 5
 opitulati 26, 13
 oportere 66, 15, 133, 22
 oportet 214, 9
 opperior 52, 7
 operiretur 128, 8, 139, 13
 operitur 146, 6
 operiuntur 149, 12
 oppida 77, 4, 78, 12, 108, 22, &c.
 oppidanii 111, 8, 112, 17, &c.
 oppidanos 110, 10, 124, 16
 oppidi 94, 20, 118, 11, 18, &c.
 oppidis 102, 20, 145, 10
 oppido 67, 10, 110, 21, &c.
 oppidum 80, 1, 8, 83, 10, &c.
 opportuna 14, 2, 17, 1
 22, 3, 10, &c.
 opportuni 188, 21
 opportunior 106, 8, 147, 21
 opportuniora 170, 23
 opportunis 20, 22
 opportunissimam 127, 13
 opportunissimum 136, 6
 opportunissimus 135, 5
 opportunitas 62, 18
 opportunitate 94, 16, 103, 24, 124, 15
 opportunities 34, 19, 103, 10
 opportunius 177, 22
 opportunos 102, 15, 9
 opportunum 22, 2, 113, 23
 opportunus 79, 12, 109, 18, 138, 9, 144, 12
 oppresa 43, 5, 158, 18, 233, 7
 oppresserat 121, 19
 oppressere 215, 8
 oppresseris 188, 21
 oppressi 196, 8, 223, 9, 230, 24
 oppressis 191, 1
 oppressisse 191, 24
 oppressisset 22, 12, 32, 5
 oppresfit 71, 2, 168, 3
 oppressos 32, 16
 opprimere 220, 5
 opprimenti 62, 22
 opprimundae 13, 17, 164, 13, 265, 3
 opprobria 112, 11
 opprobrii 198, 28
 opprobrio 232, 28
 oppugnandum 112, 5
 oppugnare 110, 7
 oppugnatione 80, 16, 83, 5
 oppugnatum 227, 2
 oppugnatus 38, 16
 optabile 128, 27
 optabilis 223, 18
 optanda 115, 16
 optandae 8, 26
 optare 166, 9, 215, 26
 optastis 18, 17
 optatis 164, 15
 optaverant 98, 2
 optavisset 186, 28
 optavit 134, 22
 optimates 228, 12
 optimis 130, 17
 optimo 80, 19
 optimum 147, 16, 152, 5
 optionem 126, 17
 optuma 133, 4, 210, 11, 225, 3
 optumè 53, 16, 114, 2, 141, 20
 optumi 168, 11, 177, 11
 optumis 158, 7, 160, 6, 210, 4
 optumo 9, 10, 27, 13, 34, 9, 160, 8
 optumos 89, 1, 131, 15, 190, 12, 212, 9
 optumum 3, 4, 25, 17, 50, 4, &c.
 optumus 8, 9, 119, 10, 228, 5
 opulens 119, 20
 opulerter 133, 8
 opulent 71, 17, 125, 26
 opulentia 6, 15, 45, 13, &c.
 opulentiam 46, 25, 198, 6, &c.
 opulentior 66, 1, 74, 15, 219, 17
 opulentis 48, 27
 opulentissima 198, 21
 opulentissimus 127, 25, 153, 13
 opulentum 111, 1, 123, 20
 opus 2, 8, 18, 7, 25, 11, &c.
 ora 78, 1, 88, 5, 126, 12, &c.
 orabat 39, 15
 oræ 207, 14
 orans 186, 15
 orantes 124, 28
 orantibus 153, 15
 orantur 188, 18
 orare 33, 5, 103, 15, &c.
 oraret 208, 15
 oratio 18, 19, 41, 6, 7, 132, 14, 229, 4
 oratione 19, 15, 39, 23, 51, 26, &c.

I N D E X

- orationem 16, 21, 25, 4, ostendimus 119, 21
 &c.
 orationis 174, 25
 orator 152, 12
 oratum 81, 14
 orbem 8, 4. 225, 15
 orbes 144, 1
 orbi 218, 10
 orbis 75, 7. 191, 11. 210, 18, 212, 22
 Orchomenum 207, 23
 ordine 14, 10. 40, 8. 45, 8, &c.
 ordinem 232, 25
 ordines 53, 10. 106, 1, 12, 18, &c.
 ordinibus 105, 5. 143, 15. 217, 18
 ordinis 14, 7. 36, 13. 87, 10, &c.
 ordinum 165, 8. 178, 24
 ore 141, 21. 197, 1. 198, 18. 201, 1
 Orestillæ 12, 13. 29, 2
 Orestillam 29, 7
 Orestis 173, 27
 orientur 225, 16
 oriatur 72, 7
 oriebatur 104, 2
 oriens 103, 26
 orientem 172, 1. 202, 5
 orientur 219, 5
 originibus 78, 2
 Orion 205, 15
 oriaretur 27, 17. 62, 21. 121, 16
 oriri 99, 2. 158, 11
 oris 155, 14. 195, 12. 206, 28
 oritur 111, 3. 205, 15
 ornata 203, 35
 ornatumque 140, 13
 oro 165, 15. 224, 17. 227, 24. 228, 6
 orta 6, 15. 20, 1. 42, 21, &c.
 ortæ 199, 7
 ortu 29, 18. 75, 10. 151, 15
 ortum 25, 8. 109, 11
 ortus 62, 4. 97, 21, &c.
 os 215, 23
 ostendam 33, 3
 ostendere 84, 24. 86, 13, &c.
 ostenderet 105, 1
- ostendit 3, 12. 92, 3
 &c.
 ostendunt 146, 3
 ostentabant 202, 26
 ostentabat 118, 10. 200, 9
 ostentando 63, 4. 117, 20. 136, 13
 ostentant 189, 10. 191, 1
 ostentatas 88, 6. 198, 18
 ostentare 81, 5. 104, 21. 132, 19
 ostentaretur 184, 6
 ostentat 119, 11
 ostentationem 175, 5
 ostentui 82, 6. 102, 24
 ostia 178, 30
 Othus 205, 11
 otii 213, 16
 otio 10, 1. 14, 15. 60, 6, &c.
 otium 5, 2. 8, 26. 13, 12, &c.
 P.
- P**Abula 173, 12
 pabuli 101, 13
 pabulique 174, 1
 pabulo 109, 21. 137, 8
 pabulum 76, 3. 110, 1
 pacatis 91, 9
 pace 2, 17. 3, 13. 8, 20, &c.
 pacem 14, 16. 24, 7, &c.
 paces 89, 15
 pacificante 118, 3
 pacis 85, 7. 94, 3. 117, 13. 21, &c.
 paciscatur 83, 11
 paciscitur 233, 26
 pactione 21, 20. 114, 8
 118, 25. 200, 23
 paætiones 97, 6
 pactionibus 85, 8
 pactionis 95, 1
 paæto 189, 9
 Pæligna 150, 15
 palam 85, 10. 102, 17, &c.
 paraverat 22, 10. 96, 14, etc.
 118, 13
- palantis 109, 7
 Palicanus 199, 8
 paludamenta 186, 30
 paludamento 196, 10
 paludem 94, 18. 176, 10
 paludibus 158, 7
 Pamphyliam 201, 15
 panem 101, 18, 24
 Panormitanos 198, 17
 Paphlagonia 206, 31
 Paphlagonum 206, 17
 par 3, 15. 12, 2. 49, 11, &c.
 parabant 6, 21. 15, 14. 97, 10
 parabantur 25, 1. 34, 13. 97, 13. 110, 9
 parabat 21, 16. 36, 8. 67, 29
 param 190, 12
 paranda 160, 21. 220, 4
 parandi 89, 2
 parant 80, 15
 parantur 47, 14. 222, 7
 parare 6, 18. 20, 22. 22, 3. 124, 20, &c.
 pararet 5, 21
 parari 29, 7. 39, 16. 48, 12. 120, 10
 parasti 226, 12
 parat 67, 27. 79, 29, &c.
 parata 34, 17. 35, 9, etc.
 paratae 44, 2
 parati 18, 22. 88, 7. 93, 5, etc.
 paratus 22, 5
 paratio 87, 12
 paratis 34, 6. 37, 20, etc.
 parato 52, 12. 84, 13
 paratu 200, 7
 paratum 152, 17. 169, 1. 179, 11. 182, 3
 paratur 59, 2
 paratus 25, 6. 146, 6. 234, 12
 3
- paraveris

VOCABULORUM.

- paraveris 227, 5, 7. 234, partae 162, 15
 I partam 212, 5. 217, 24. patentibus 147, 1. 150,
 paravi 177, 20 223, 15
 paravisse 48, 17. 89, 5 parte 33, 14. 54, 1, 3, pater 68, 14. 69, 23. 70,
 paravisset 121, 15. 179, 13 etc. 1, 19, 23. 152, 14
 paravit 158, 20 partem 16, 20. 21, 26, patere 52, 2
 parcere 12, 7. 130, 3. etc. paterentur 103, 10. 106,
 parceret 21, 8. 151, 11 parti 104, 8. 107, 3. 134, paterer 48, 10. 89, 20.
 parci 8, 14 4
 parcite 48, 5 partibus 5, 7. 97, 13. 100, pateris 19, 17
 parcunt 46, 3 10. 144, 1. 232, 16. pateretur 136, 8
 parem 70, 2. 79, 18. 100, particeps 121, 8. 210, 17 paterna 232, 21
 6. 108, 8. 229, 2 participem 70, 3. 85, 6 paternam 232, 17. 233, 27
 parendi 93, 14 participes 14, 13. 19, 7 patet 193, 9
 parendo 63, 10 partim 39, 12. 67, 26, pati 11, 8. 16, 14. 41, 3,
 parens 32, 10. 134, 22. etc. etc.
 parent 3, 6. 26, 2 partis 67, 23. 98, 5. 146, 7. patiamini 165, 16. 168, 1
 parente 49, 6. 87, 4. 133, 20 233, 14
 parentem 72, 9. 232, 8 partiverant 100, 8 patiaris 224, 20
 parentes 31, 1. 34, 16, 204, 8. 212, 9 partium 31, 4. 97, 7, 20, patibulo 193, 7
 etc. etc. partum 3, 2. 167, 6 patiebamur 70, 6
 parentesque 6, 19. 135, 16. parva 7, 18. 46, 19. 48, 25. patiebatur 107, 26
 204, 8. 212, 9 184, 5. 197, 16 patiemini 18, 2. 167, 15
 parenti 226, 14 parvae 41, 8. 65, 16 patienda 232, 13
 parentibus 44, 17. 77, 8, parentas 214, 8 patiens 5, 15. 7, 9. 75, 13,
 etc. parentum 41, 2. 205, 14. 212, 4 etc.
 parere 140, 10. 227, 19 parvis 44, 5. 48, 26. 62, patientia 86, 19. 215, 3
 pareremus 160, 12 15 parvum 65, 1 parvum 231, 32
 parerent 29, 18 paruisse 82, 13, 24 patior 132, 5
 pares 41, 11. 106, 27. 192, paruit 40, 4 patitur 132, 5. 210, 5
 3 parum 5, 18. 12, 9. 20, 3, patiuntur 167, 13
 paret 67, 13. 92, 26 patranda 100, 16
 pari 104, 1. 125, 13 patrandi 120, 13. 123, 23,
 paria 200, 20 136, 5
 parietes 50, 10 paratra 223, 2. 225, 9
 parietesque 202, 26 partratis 67, 31
 parique 111, 11 partratum 16, 5. 80, 8
 parit 162, 17 partravisse 49, 3
 pariter 64, 17. 102, 23, partravissent 51, 5
 etc. partravit 138, 11
 pariterque 112, 17 patre 65, 1. 151, 3. 152, 4
 pariuntur 65, 13 232, 17
 parmae 192, 26 patrem 70, 16. 92, 3
 parricida 196, 19 patremque 232, 5
 parricidæ 11, 20 patres 6, 24. 86, 6. 158,
 parricidam 25, 13 15, etc.
 parricidarum 233, 16 patria 11, 18. 26, 9. 52, 18,
 parricidas 42, 18 etc.
 parricidio 163, 4 patriaque 172, 18
 parricidis 48, 3 patriæ 44, 17. 48, 7. 219,
 pars 2, 10. 31, 14. 34, 16, 5, etc.
 etc. patriæque 24, 11
 parta 44, 6. 89, 5. 128, 15, patriam 6, 19. 26, 7,
 etc. etc. etc.
 paraveris patentes 203, 11

patriæ

I N D E X

- patribus 25, 7. 27, 2, paullum 129, 15. 146, 23. 150, 14
 etc. 222, 27
 patribusque 135, 22
 patricæ 141, 22. 187, 14
 patricius 183, 2
 patricio 25, 9
 patricium 183, 2
 patricius 50, 13
 patrimonii 30, 12. 227, 4
 patrimonio 26, 11. 234, 3
 patrio 72, 15. 81, 24
 patris 69, 2. 81, 17. 116, 6
 patrium 189, 13. 190, 11
 patrocinia 165, 3. 168, 7
 patrocinio 33, 17. 38, 11. 231, 1
 patrocinium 231, 31
 patronum 231, 22
 patronus 227, 13
 patrum 159, 4. 183, 6. 203, 13
 patuifet 232, 26
 pauca 5, 10. 32, 20. 52, 4,
 etc.
 pauci 6, 16. 15, 6. 34, 20,
 etc.
 pauciores 104, 15
 paucioribus 177, 24
 paucis 5, 8, 6, 5. 25, 20,
 & alibi plur.
 paucisne 180, 10
 pancifumis 75, 6. 76, 1,
 etc.
 paucitas 49, 3
 pauco 86, 1
 paucorum 17, 10. 23, 15,
 etc.
 paucos 23, 7. 29, 9, &c.
 pavens 151, 5
 pavere 24, 10
 pavescere 121, 22
 pavidi 149, 2
 pavidos 112, 23
 pavidus 67, 20
 paulatim 105, 16
 paulatim 6, 6. 9, 8. 43,
 3, &c.
 paulisper 57, 11. 105, 4,
 &c.
 paullo 15, 9. 22, 14,
 &c.
 Paullos 228, 7
 paululum 46, 17. 53, 9,
 &c.
- paulum 129, 15. 146, 23. 150, 14
 222, 27
 Paulo 25, 2
 paulo 14, 12. 16, 18, pejor 160, 2. 164, 12
 &c.
 paululum 50, 8. 170, 18. pellebantur 98, 12
 204, 1
 pavor 170, 19. pellere 158, 16. 179, 16
 pauper 221, 5. pellex 226, 14. 234,
 14
 paupertas 10, 8. 49, 3
 pax 8, 15. 86, 5. 89, 10, pelli 146, 28
 &c.
 peccandi 13, 11. 229, 18
 peccati 232, 8
 peccato 48, 9
 peccavit 232, 6
 pecora 1, 3. 53, 7. 102, penderent 152, 4
 19
 pecore 79, 14. 104, 5. pene 11, 18. 107, 29. 112,
 192, 27
 pecori 75, 11
 pecoribus 76, 3
 pecoris 101, 16. 108, 13, penetret 221, 16
 &c.
 pecorum 175, 16. 180, 5
 peculatus 90, 7
 pecus 86, 1. 137, 12, 17
 pectore 9, 5. 60, 11. 215,
 23. 217, 3. 220, 19
 pectoris 155, 14
 pectus 67, 1. 148, 6
 pecunia 64, 8. 68, 2. 74,
 13, etc.
 pecuniae 7, 16. 9, 1, 15,
 &c.
 pecuniam 18, 13. 20, 22,
 etc.
 pecuniarum 15, 9
 pecunias 44, 8. 46, 7. 97,
 5. 173, 5
 pede 204, 12
 pedem 193, 11
 pedes 50, 9. 53, 12. 123,
 17. 222, 5. 227, 14
 pedestrium 104, 8. 107,
 3
 pedibus 39, 23. 54, 3.
 140, 13. 151, 24. 187,
 pedites 106, 19. 112, 11,
 128, 12
 &c.
 peditesque 119, 16
 peditibus 104, 9. 112, 14.
 peditum 63, 4. 105, 19.
- pedum 187, 5
 pejerasse 232, 24.
 pejor 160, 2. 164, 12
 pejus 215, 20
 pellebantur 98, 12
 pellere 158, 16. 179, 16
 pellex 226, 14. 234,
 14
 pelli 146, 28
 pendebatis 45, 12
 pendere 10, 11. 17, 12. 88,
 1
 pendent 73, 2. 204, 10
 pene 11, 18. 107, 29. 112,
 14
 penes 68, 16. 76, 1. 83, 12,
 &c.
 pensantur 184, 2
 penfus 5, 22. 10, 12. 20, 8.
 48, 8. 98, 13
 penuria 75, 12. 80, 21. 81,
 8. 104, 4. 110, 1
 pependere 124, 27
 pepererant 55, 20
 pepercissent 151, 23
 pepercit 48, 6
 pepererat 24, 5
 peperere 160, 9. 164, 20
 pepereris 220, 10
 pepererunt 222, 27
 peperisse 132, 9
 peperit 115, 7. 219, 10
 perque 111, 27. 121, 16
 peracta 233, 12
 perangustæ 139, 1
 perbacchatus 231, 17
 percitum 174, 22
 perculsa 91, 11. 99, 5. 122,
 15
 perculsi 6, 17. 95, 7. 111,
 15. 124, 8
 perculsus 101, 10. 120, 12.
 128, 12
 percutantibus 198, 15
 percutatum 178, 30
 percutatus 32, 20
 perdidicisti 226, 11

perdits

perditæ
 perditæ
 perditis
 176
 perditi
 90,
 perdom
 perdux
 9
 perdunc
 peream
 peregrin
 perfecen
 perfecit
 perferan
 perfur
 perficera
 perfidia
 &c.
 perfidæ
 226,
 perfuge
 perfugas
 13.
 perfugis
 &c.
 perfugiut
 perge 14
 pergebaf
 pergentib
 8
 pergere
 126,
 pergerent
 pergeret
 perges 2
 pergit 1
 &c.
 pericula
 9, &c
 periculi
 34, 2
 periculiqu
 periculis
 17,
 periculo
 &c.
 periculosa
 13
 periculose
 periculofu
 periculofu
 periculum
 17, &c
 eridoneæ
 eriere 17
 perterint 17

V O C A B U L O R U M .

- perdita 25, 11
 perdit 233, 18
 perditis 114, 22. 128, 27.
 176, 14
 perditum 29, 20. 46, 3.
 90, 15
 perdomita 158, 17
 perduxit 33, 7. 36, 11. 127,
 9
 perdunde 36, 5. 187, 1
 pereamus 27, 8
 peregrinantes 3, 7
 perfecoris 227, 25
 perfecit 74, 11
 perferant 34, 25
 perferunt 88, 7
 perficerat 67, 5
 perfidia 113, 14. 119, 19,
 &c.
 perfidiae 151, 27. 189, 8.
 226, 1
 perfugie 145, 17
 perfugas 91, 8. 97, 5. 114,
 13. 148, 19
 perfugis 51, 16. 100, 9, 11,
 &c.
 perfugium 49, 16
 perge 148, 5. 167, 13
 pergebat 79, 26. 103, 6
 pergentibus 180, 11. 191,
 8
 pergere 119, 13. 123, 9.
 126, 8
 pergerent 35, 2. 81, 11
 pergeret 64, 7
 perges 212, 19. 215, 25
 pergit 107, 6. 108, 22.
 &c.
 pericula 6, 20. 8, 25. 13,
 9, &c.
 periculi 5, 9. 19, 12.
 34, 2, &c.
 periculique 140, 5
 periculis 2, 15. 4, 12. 6,
 17, &c.
 periculo 23, 18. 34, 20,
 &c.
 periculosa 58, 4. 163,
 13
 periculosè 64, 5
 periculofius 160, 22
 periculofum 123, 6
 periculum 20, 12, 18. 22,
 17, &c.
 peridoneæ 169, 26
 penere 179, 7
 perdit 86, 22
- perignari 192, 24
 perinde 61, 5. 88, 6. 199,
 20. 221, 11
 periret 121, 2
 perite 231, 8
 peritia 103, 4. 107, 28
 perituram 93, 18
 perituros 203, 37
 peritus 171, 10
 perjuriis 226, 13
 perjurio 11, 22. 167, 10
 perlata 91, 10
 perlectis 37, 4. 224, 7
 perlegit 121, 10
 permanerant 209, 4
 permanisit 62, 1. 182, 1
 permanere 64, 6
 permiscet 221, 15
 permiscuit 61, 11
 permisso 199, 5
 permissum 23, 17. 44,
 3
 permisuri 168, 5
 permisti 101, 15
 permitteretur 116, 13
 permitti 42, 14
 permittit 54, 4. 148,
 15
 permittitur 23, 5
 permixta 119, 3
 permixti 75, 17. 103, 2.
 106, 14. 112, 11. 143,
 15
 permixtio 99, 2
 permixtos 219, 16
 permixtum 19, 16
 permixtus 112, 19
 permota 24, 3. 27, 1
 permotum 78, 17
 permotus 22, 24. 39, 23.
 62, 15. 64, 15
 permovit 41, 7
 permulcti 188, 3
 pernicie 191, 25
 perniciem 16, 3. 89, 20.
 pernicias 49, 16. 214,
 17
 perniciofa 57, 11. 59, 11.
 136, 24
 perniciofam 230, 17
 perniciofior 103, 5
 Perpenna 171, 29.
 17
 Perpennam 187, 11. 204,
 15
 perperam 90, 14
- perpeffa 227, 18
 perpeffos 16, 16. 227,
 25
 perpeffus 148, 2. 214,
 5
 perpetua 188, 20
 perpetuo 231, 30
 perpulerat 21, 20
 perpulit 95, 1
 perquirebat 178, 29
 perrexere 203, 14
 perrexit 186, 6
 Persæ 76, 8, 10
 Persarum 77, 7. 204,
 14
 perscribere 5, 6. 86, 16
 perscrabit 139, 24
 perscripsi 225, 22
 Perse 40, 9
 persecutus 141, 21
 Persen 127, 24. 189,
 6
 persequantur 183, 13
 persequar 73, 1
 persequare 44, 19
 perseundo 106, 7
 persequi 8, 21. 29, 16,
 &c.
 Persi 158, 4
 Perfidis 191, 17
 persolveret 29, 3
 persuadet 91, 2, 12. 92, 19.
 102, 15. 113, 20
 pertæsum 181, 3
 perterritis 22, 12
 pertimescere 151, 9
 pertimesceret 152, 19
 pertimueûre 180, 12. 185,
 2
 pertinaciter 183, 10
 pertinens 104, 2. 198,
 9
 pertinuit 41, 6
 perturbandam 15, 12
 perturbantur 112, 10
 perturbare 112, 14
 perturbata 227, 19
 perturbatos 55, 6
 pervade 213, 18
 pervenerat 63, 11
 pervenere 195, 9
 pervenerint 60, 4. 89,
 U 2
 pervese

INDEX

- pervenient 124, 7. 140,
 23
 perventum 152, 10
 perversam 215, 2
 perversè 210, 2
 perverso 208, 10
 pessimus 232, 33
 pessum 57, 10. 100, 3
 pessuma 6, 3, 7
 pessumæ 134, 7
 pessume 88, 14. 167, 5
 pessumi 164, 7
 pessumis 116, 8. 162, 15.
 169, 1
 pessumo 147, 17
 pessumum 16, 5. 43, 2
 pessumus 210, 4
 peste 191, 11
 pestem 121, 1
 pestilentia 9, 9
 pestis 70, 7. 151, 9
 petas 35, 7
 petat 92, 21. 117, 7
 petebant 125, 8
 petebat 21, 14. 50, 3. 79,
 12
 petebatur 117, 15
 petenda 69, 16
 petendis 230, 16
 petenti 117, 1. 231, 30
 petentibus 76, 8. 150, 8
 petere 15, 10. 19, 7. 27, 9.
 etc.
 peterent 19, 2. 102, 11.
 126, 17, 19
 peteret 21, 9. 116, 4
 etc.
 peteretur 21, 9.
 peteris 191, 4
 peti 130, 2
 petieritis 167, 18
 petimus 27, 3. 225, 8.
 petis 167, 7
 petit 115, 5. 196, 5
 petitio 21, 23
 petitione 38, 18
 petitionem 19, 14
 petitum 127, 12
 petiturum 116, 5
 petiverant 76, 15
 petiverat 139, 13
 petivère 147, 9
 petiveris 154, 3
 petiverit 27, 12
 petivit 150, 12
 Petreio 54, 4
 Petreius 54, 13. 55, 4
- petulanter 231, 6
 petulant 232, 11
 petulantia 30, 12. 125,
 25
 petulantissima 234, 17
 petulantissimis 228, 13
 petundi 14, 1. 115, 15
 petunt 58, 4. 131, 20. 149,
 9. 210, 7
 phaleras 132, 20
 phaselida 171, 1
 Philæni 126, 20
 Philænus 126, 8. 127, 1
 Philenor 78, 6
 Philippi 189, 7
 Philippo 189, 3, 5
 Philippoque 160, 10
 Philippus 164, 2
 Phœnices 77, 15
 Phrygas 207, 5
 Phrygia 202, 1
 Phrygiam 205, 8
 pice 111, 8
 Piceno 33, 22. 51, 14
 Picens 161, 19. 199, 8
 Picenum 21, 1. 23, 17
 pieta 175, 9
 pictas 10, 2
 pietas 88, 11
 pietate 10, 15
 pigeat 142, 8
 pigeret 215, 24. 230, 7.
 piget 61, 6. 86, 20. 167, 1.
 12
 plebes 27, 1. 30, 5, 10,
 etc.
 plebi 87, 12. 129, 11,
 etc.
 plebis 26, 12. 31, 18,
 etc.
 plena 96, 3. 102, 19. 197,
 15
 pleni 155, 8
 pleno 144, 15
 plenus 231, 5
 pleraque 6, 15. 14, 14,
 etc.
 pleraque 125, 25
 plerasque 216, 5
 plerique 4, 2, 6. 13, 15,
 & alibi.
 plerisque 16, 2. 27, 13,
 etc.
 plerosque 30, 3. 54, 11,
 etc.
 plerumque 63, 14. 80, 3
 etc.
 plumæ 200, 27

plura

plura 2
 22,
 plures &c.
 pluresqu
 pluribus 185,
 plurima 15.
 plurimæ
 plurima
 plurimi
 plurimis
 plurimo
 plurimu
 &c.
 pluris 4
 10.
 plus 32
 &c.
 plusque
 pluteos
 pluvia
 pocula
 pena 4
 17.
 pœnæ
 pœnam
 pœnas
 &c.
 Pœni
 pœniter
 pœniter
 &c.
 pœnitu
 pœnitu
 poëtæ
 polleba
 pollens
 pollens
 pollere
 pollet
 police
 police
 &c.
 policia
 &c.
 pollici
 14.
 pollici
 17.
 pollici

VOCABULORUM.

- plura 20, 21, 29, 6, 80, polluere 10, 4, 98, 13
 22, &c.
 plures 67, 24, 127, 17, polluta 74, 3, 210, 22
 &c.
 pluresque 145, 7
 pluribus 104, 15, 111, 20, 185, 8
 plurima 25, 10, 71, 12, 75, 15, 91, 7
 plurimæ 159, 2
 plurimas 127, 16
 plurimi 142, 14
 plurimis 132, 22, 196, 15
 plurimos 20, 24, 119, 4
 plurimum 2, 16, 14, 6, 15, 91, 7
 &c.
 pluris 45, 4, 129, 22, 131, 10, 133, 19
 plus 32, 7, 34, 2, 40, 17, &c.
 &c.
 plusque 100, 2
 pluteosque 192, 18
 pluvia 124, 4, 137, 1
 pocula 203, 24
 pena 40, 19, 41, 18, 44, 17, 196, 21
 penæ 42, 5, 119, 20
 penam 36, 5
 penas 15, 9, 20, 2, 42, 8, &c.
 Pœni 126, 17, 174, 21
 penitendum 132, 18
 penitens 169, 11
 penitet 88, 4, 150, 10, &c.
 penituit 221, 5
 penitum 199, 26
 poëtae 206, 30
 pollebat 68, 8, 98, 6
 pollens 6, 14, 57, 7
 pollensque 86, 16
 pollere 82, 22
 pollet 220, 14
 pollicearunt 33, 20
 pollicatur 154, 6
 pollicendo 21, 18, 74, 11, &c.
 polliceri 19, 3, 20, 10, &c.
 pollicetur 34, 27, 110, 12, 140, 4, 143, 7
 pollicitando 31, 9, 63, 22
 pollicitationibus 79, 10, 113, 17
 pollicito 149, 11
 pollicitos 33, 12
 pollicitus 22, 13, 231, 31
- P. Q. Populusque 150, 9
 populusque 231, 21
 Porcia 42, 12, 44, 2, 227, 21
 Porcium 22, 8
 Porcius 14, 9, 44, 13
 porrectum 104, 6
 porrigit 107, 11
 porro 36, 4, 82, 24, 84, 20, 206, 33, 215, 7
 porta 110, 17, 145, 21
 portabant 6, 20, 51, 1
 portæ 118, 19, 201, 18
 portam 111, 15
 portare 20, 23, 52, 14, 93, 20, 102, 21
 portaret 96, 15, 102, 6, 123, 30
 portaretur 84, 4
 portari 23, 11, 123, 27
 portarum 67, 13
 portas 112, 7, 119, 14, 18, 138, 2, 176, 8
 portationibus 34, 1
 portaverat 150, 5
 portendant 59, 9
 portenderetur 177, 3
 portendi 37, 1, 114, 25, 138, 16
 portenta 23, 11
 portis 145, 2, 171, 11
 portuosior 75, 1
 portus 206, 24
 poscant, 117, 14
 poscebant 134, 9
 poscebat 110, 8
 posceret 120, 9
 posci 163, 16
 poscunt 197, 12
 posita 124, 1
 positæ 186, 11
 22, 123, 11, 154, 13
 positam 121, 10
 positas 188, 6
 positis 137, 21
 positum 158, 14, 199, 4
 posse 2, 16, 7, 3, 21, 1, 11, & alibi.
 possederat 103, 26
 possedere 77, 8
 possedit 75, 2
 possiem 7, 17, 29, 2, 49, 10
 possent 26, 1, 112, 24, 159, 10, 225, 2
 possessa 77, 13
 possessiones 161, 23, 234, 1
 possessionibus 29, 1
 posset 32, 7, 40, 16, etc.
 possidet U 3

I N D E X

- possidet 40, 4. 47, 1
 possint 68, 5
 possit 59, 7
 possit 32, 15. 46, 11. 82,
 3, &c.
 possitis 168, 1. 183, 5
 possum 42, 8. 132, 18. 234,
 23
 possumus 191, 7
 possunt 197, 13. 118, 3.
 227, 15
 postea 2, 12. 16, 6. 20, 1,
 23, &c.
 postequam 133, 7, 12,
 20
 posteria 119, 5. 124, 6
 posteriores 126, 14
 posteris 132, 4. 163, 9.
 230, 12
 posterius 131, 17
 postero 85, 14. 95, 18,
 &c.
 posterum 182, 2. 210, 8.
 213, 8
 Posthumius 222, 12
 postquam 6, 11, 13. 9, 17,
 & alibi plur.
 postrema 41, 17. 208,
 5
 postremam 146, 14
 postremis 102, 4
 postremo 11, 22. 12, 6,
 13, & alibi plur.
 postremos 105, 22. 110,
 2
 postremum 158, 9. 159,
 2. 164, 19
 postremus 164, 12. 189, 23
 postulabant 34, 24
 postulabantur 149, 17
 postulabat 50, 6. 93, 4,
 &c.
 postulant 38, 3. 116, 4
 postulare 19, 1. 25, 7.
 75, 2. 129, 5
 postularet 67, 14
 postulata 128, 29
 postulatum 128, 20
 postulaverant 208, 21
 postulaverat 129, 16
 postulent 35, 7
 postulet 132, 19
 posuere 75, 7
 posuistis 81, 26
 posuit 18, 18. 206, 18.
 229, 18
 potare 10, 22
 potens 69, 19. 74, 8. 223,
 13
 potensque 57, 7
 potenter 134, 2
 potentes 63, 20. 159, 3.
 210, 1
 potentesque 31, 10
 potentia 10, 7. 16, 10. 17,
 15, &c.
 potentiae 59, 11. 74, 1. 83,
 20, &c.
 potentiam 15, 3. 135, 4
 potentiori 98, 11
 potentis 89, 11
 potentius 17, 10. 185, 15
 poterant 97, 8. 133, 17.
 145, 4
 potero 5, 8. 15, 7. 229,
 &c.
 potes 213, 19. 234, 19
 &c.
 potest 18, 8. 42, 4. 43, 16
 &c.
 potestine 90, 5
 potestas 23, 3. 31, 7,
 &c.
 potestate 128, 24. 138, 5,
 &c.
 potestatem 31, 7. 38, 6,
 &c.
 potior 119, 1. 128, 22
 potiora 83, 12. 114, 20.
 179, 19
 potiorem 75, 1
 potiores 63, 20
 potiorque 163, 13
 potiretur 63, 23. 83, 4.
 109, 13. 220, 2
 potiri 37, 2
 potissimum 140, 21
 potissimum 70, 3, 22,
 &c.
 potiti 123, 16. 124, 22
 potitur 192, 18
 potitus 123, 24. 138, 19
 potiundi 94, 20. 136, 25
 potius 13, 13. 53, 6. 57, 2,
 &c.
 potuere 8, 6. 113, 5
 potuēris 233, 28
 potui 225, 22
 potuimus 234, 16
 potuisse 96, 13
 210, 18
 potuisset 116, 3. 199, 28.
 210, 1
 potuistis 51, 21
 præ 140, 19
 præ 7, 13. 233, 24
 præacutas 51, 1
 præalta 125, 14
 præbeatis 183, 12
 præbebat 118, 20
 præbendo 215, 2
 præbeo 72, 15. 188, 28
 præbere 12, 16. 45, 5
 præbet 225, 1
 præbetis 180, 6
 præbita 108, 25
 præceperant 144, 8
 præceperat 32, 11. 124, 1
 præcepta 69, 2. 131, 5
 &c.
 præceptis 133, 7. 215, 3.
 222, 10
 præceptus 170, 16
 &c.
 præcipere 203, 31
 140, 11
 præcipit 33, 19. 68, 4. 84,
 8
 præcipitant 215, 10
 præcipitarentur 112, 2
 præcipitati 159, 8
 præcipitatus 72, 14
 præcipitavit 98, 14
 præcipitem 64, 8
 præcipites 87, 7
 præcifum 139, 7
 præclara 8, 6. 48, 24,
 &c.
 præclaram 133, 16
 præclari 3, 11. 96, 9. 110,
 10
 præclarior 132, 3
 præclarus 132, 6
 præclaros 60, 8
 præclarus 72, 8
 praeda 79, 15. 95, 17,
 &c.
 praedabundum 137, 15
 praedæ 19, 13. 37, 13,
 &c.
 praedam 70, 11. 119, 11,
 &c.
 praedari

VOCABULORUM.

- praedari 109, 20. 138, 3
 praedarum 192, 8
 praedas 79, 27. 91, 9, 5. 191, 17. 214, 5
 &c.
 praedator 101, 4
 praedatores 187, 12
 praedatoria 79, 24
 praedicabat 153, 2
 praedicantem 38, 11. 70, 15
 praedicent 211, 16
 praedicente 178, 14
 praedicet 132, 15
 praedicit 123, 31
 praediti 41, 12
 praedixerо 199, 4
 praedocti 140, 12
 praedonum 178, 27
 praeerant 91, 6. 12
 praeerat 34, 3. 116, 10
 praeffent 24, 3
 praefecit 63, 5. 104, 8
 praefecti 102, 20
 praefectis 103, 2
 praefectosque 123, 8
 praefectum 107, 4. 118, 11
 praeffectumque 125, 1
 praefectus 54, 10. 118, 24. 125, 9
 praegrediens 140, 16
 praelatus 162, 16
 praelia 200, 1
 praeliantibus 139, 17, 24
 praeliis 123, 17. 200, 22
 praelio 8, 19. 32, 4. 52, 26, &c.
 praeium 113, 6. 123, 14
 praeluxi 230, 7
 praemia 14, 4. 18, 18. 19, 2, &c.
 praemiis 180, 1. 221, 12
 praeminent 174, 19
 praemio 30, 2. 68, 10. 143, 9
 praemiorum 186, 27
 praemiferat 105, 12
 praemissie 22, 9
 praemissi 107, 29. 151, 1
 praemissis 152, 6
 praemissus 107, 6. 152, 11
 praemium 23, 19. 215, 17
 Praeneste 171, 7
 praeparavisset 200, 1
 praepediebat 84, 17
 praeposteri 131, 6
- praerupti 94, 17
 praefens 13, 11. 85, 8. 103, 12
 praesente 33, 10. 208, 8
 praesenti 42, 6. 85, 12. 185, 6
 praesertim 59, 1, 8. 160, 1. 181, 11. 213, 11
 praefidebat 51, 14
 praefides 180, 7
 praefidia 21, 21. 25, 1. 42, 7, &c.
 praefidiis 39, 6. 51, 21. 92, 24. 223, 23
 praefidio 29, 16. 78, 2, &c.
 praefidium 27, 6. 16, 10, &c.
 praefidiumque 225, 3
 praefstabant 30, 12
 praefstabilius 57, 4
 praefastare 1, 1. 164, 10. 177, 17
 praefat 18, 3. 90, 15
 praefitissent 199, 18
 praefitit 70, 18
 praefo 123, 31
 praeter 10, 16. 12, 14, &c.
 praeteram 232, 6
 praeterendum 59, 14
 praeterfluit 172, 21
 praetergrediebantur 192, 14
 praetergressus 107, 4. 209, 7
 praeterire 49, 9. 212, 13. 229, 2
 praeterit 179, 15
 praetor 34, 3. 36, 10. 54, 10, &c.
 praetore 16, 7. 149, 3
 praetorem 36, 13. 149, 15
 praetores 23, 16. 50, 7
 praetoria 55, 14
 praetorianum 55, 5
 praetoribus 35, 12, 18, 21
 praetoris 26, 12. 27, 6
 praetorium 64, 3
 praetulerat 30, 20
- praetura 61, 3. 130, 1
 praefent 217, 8
 praeventum 121, 35
 prava 115, 19. 142, 16, &c.,
 pravas 214, 1
 pravis 57, 9
 praxissumèque 160, 17
 pravitas 58, 14
 pravitate 217, 12
 pravitatem 174, 30
 pravoque 5, 13
 pravum 82, 25. 85, 4
 precibus 38, 14. 208, 15
 premebantur 189, 4
 premerentur 222, 34
 premunt 72, 13
 pressi 201, 2
 presso 208, 22
 pretii 133, 19. 222, 14
 pretio 38, 14. 39, 13, &c.
 pretiosissimos 233, 28
 pridem 45, 17. 212, 26
 pridie 188, 6
 prima 29, 19. 55, 1. 78, 5, etc.
 primae 158, 1. 221, 3. 224, 9
 primam 53, 16. 199, 16
 primi 119, 15
 primipili 95, 14
 primis 3, 16. 5, 9. 13, 3, etc.
 primo 9, 1, 8, 10. 14, 3, etc.
 primordio 158, 4
 primos 102, 26. 105, 18, etc.
 primum 2, 10. 4, 1. 10, etc.
 princeps 20, 24. 74, 7. 82, 18
 principem 15, 5. 162, 10. 185, 6. 230, 17
 principes 22, 7. 34, 5. 105, 17. 118, 4. 200, 13
 principia 105, 16
 principibus 32, 18
 principiis 105, 9
 principio 21, 18. 85, 2, etc.
 principium 160, 14
 prior 65, 18. 170, 28
 priore 93, 12. 146, 13

INDEX

- priorem 142, 17
 priores 103, 16. 106, 7
 pristinæ 52, 20. 54, 17. processerant 56, 1. 77, 12. 139, 8. 141, 10
 privata 72, 1. 82, 15. 165, processerat 106, 15
 2. 220, 11
 privatæ 197, 3
 privatæ 163, 12. 177, 15
 privatim 10, 3. 39, 1, &c.
 privatumque 32, 16
 privatis 11, 4. 30, 18, &c.
 privato 22, 25. 153, 13. 168, 13
 privatorum 231, 26
 privatum 62, 5
 privatus 28, 6. 197, 1
 privignum 13, 1
 prius 2, 7. 5, 10. 11, 10, &c.
 proba 43, 21
 probabat 30, 6
 probæ 21, 6
 probandum 224, 12
 probare 128, 30. 218, 20. 224, 4
 probarente 86, 6
 probaretur 80, 19. 217, 1
 probari 221, 2
 probat 190, 6
 probata 126, 20. 152, 7
 probate 163, 8
 probatis 163, 14
 probi 161, 3
 probitas 69, 10. 114, 29. 159, 21. 220, 23
 probitate 60, 14
 probitatem 9, 3. 57, 8
 probitati 214, 11
 probos 130, 16
 probra 101, 20. 131, 11
 probri 20, 5
 probro 10, 8. 30, 11. 210, 21
 probrum 217, 21
 procaci 21, 13
 procacitate 229, 21
 procacitatis 229, 10. 234, 17
 procax 232, 11
 procedat 93, 1. 102, 16
 procedebant 25, 17. 102, 21
 procedebat 113, 13
 procedere 105, 16. 117, 17. 128, 31. 165, 17
 procedent 58, 5
 procederet 2, 6
 procedit 22, 7. 79, 29, &c.
- procedunt 67, 4. 107, 25, proficiscerentur 35, 11. 126, 6. 151, 12. 169, 5
 &c. processit 61, 12. 80, 3, &c. proficisci 22, 11. 27, 15, &c. proficiscitur 34, 27. 86, 3, &c. proficiscuntur 149, 1
 profiteri 15, 11
 profitetur 93, 7
 profligatis 146, 23
 profluerunt 133, 4
 profugerant 81, 9. 123, 5
 profugerat 36, 10. 67, 20
 profugeret 51, 13. 151, 7
 profugi 6, 9. 110, 24
 profugisse 119, 21
 profugit 67, 30. 80, 6, &c.
 profugium 106, 29
 profugiunt 149, 2
 profagos 125, 10
 profugus 92, 17
 profunda 127, 21. 189, 2, 192, 34
 profundæ 212, 11
 profundant 18, 8
 profusius 11, 14
 profusus 5, 17
 profutura 58, 3
 progeniem 69, 16
 progressæ 170, 18
 progressum 165, 2
 prohibeas 214, 2
 prælio 135, 13. 178, 1. 190, 5. 217, 2
 prælianturn 146, 12
 prælii 143, 5. 18. 201, 9
 præliis 105, 13. 108, 6, 20, &c.
 præliisque 124, 21
 prælio 54, 3. 55, 22. 63, 12, &c.
 prælium 52, 12. 54, 15, &c.
 profanaque 10, 3
 profecti 32, 8. 150, 3, &c.
 profectione 122, 4
 profecto 3, 7. 7, 20. 32, 4, &c.
 profectum 173, 18. 177, 19. 191, 24
 profectus 25, 20. 93, 15, 20, &c.
 proficiebat 186, 15
 proficiscantur 27, 10
 proficiscens 149, 3
 proficiscentem 37, 17. 143, 11
 proficiscerentur 35, 11. 126, 6. 151, 12. 169, 5
 proficisci 22, 11. 27, 15, &c. proficiscitur 34, 27. 86, 3, &c. proficiscuntur 149, 1
 profiteri 15, 11
 profitetur 93, 7
 profligatis 146, 23
 profluerunt 133, 4
 profugerant 81, 9. 123, 5
 profugerat 36, 10. 67, 20
 profugeret 51, 13. 151, 7
 profugi 6, 9. 110, 24
 profugisse 119, 21
 profugit 67, 30. 80, 6, &c.
 profugium 106, 29
 profugiunt 149, 2
 profagos 125, 10
 profugus 92, 17
 profunda 127, 21. 189, 2, 192, 34
 profundæ 212, 11
 profundant 18, 8
 profusius 11, 14
 profusus 5, 17
 profutura 58, 3
 progeniem 69, 16
 progressæ 170, 18
 progressum 165, 2
 prohibeas 214, 2
 prælio 135, 13. 178, 1. 190, 5. 217, 2
 prohibebat 107, 13. 190, 10
 prohibebatur 186, 18
 prohibendo 102, 6
 prohibere 69, 21. 90, 4, &c.
 prohibent 53, 5
 prohibentur 161, 10
 prohibet 52, 10. 151, 21
 prohibetur 184, 4
 prohibiti 22, 18
 prohibiri 202, 15
 prohibitus 15, 10
 prohibuerat 172, 10
 prohibuere 190, 17
 prohibuerit 80, 25
 prohibuit 80, 7
 projectum 177, 10
 projectus 72, 5
 proinde 11, 2. 61, 3. 104, 16, &c.
 prolatis 83, 22. 167, 11
 prolatando 34, 19
 prola-

VOCABULORUM.

- prolatandum 160, 20
 prolatare 191, 26
 prolatat 190, 3
 proles 160, 9
 promi 208, 17
 promiscua 10, 12
 promiscue 83, 15. 221, 5
 prominet 172, 2
 promisit 155, 3
 promissa 103, 18. 140, 5
 premis 67, 12. 127, 9
 promittit 154, 16
 promontoria 201, 22
 promontoris 206, 17
 promontorium 204, 30
 promta 215, 23
 promtam 25, 21
 promtior 101, 3
 promtisque 175, 19
 promtissimo 164, 4
 promtissimos 174, 3
 promtu 7, 5. 154, 9. 216,
 20. 220, 6. 224, 13
 promtum 9, 6
 promtus 34, 22. 63, 1.
 200, 22
 promulgat 97, 3
 promulgaverat 221, 8
 promulgavit 187, 17
 prona 1, 3. 139, 22. 156, 3
 proniisque 127, 11
 pronum 187, 14
 propatulo 11, 9
 prope 49, 11. 80, 1. 113,
 2, &c.
 propediem 26, 2. 51, 4
 properabant 11, 7
 properabat 7, 15
 properabit 221, 10
 properandi 150, 16. 192, 29
 properandum 42, 13
 properantem 194, 6
 properantes 107, 16. 112,
 3. 192, 31
 properanti 51, 18
 properantia 94, 5
 properantius 64, 7. 142, 12
 properare 78, 3. 94, 21.
 124, 14
 properaret 37, 23
 properatis 183, 8
 properato 154, 21
 properavisset 110, 21
 propere 22, 17. 36, 1,
 &c.
 propinqua 33, 8. 67, 9.
 104, 5. 136, 22
- propinquantes 193, 3
 propinquas 195, 4
 propinqui 65, 10
 propinquo 70, 10
 propinquos 71, 2. 144, 10
 propinquus 71, 1
 propior 104, 9. 197, 21
 proprius 9, 12. 35, 10,
 &c.
 proponere 28, 4
 proponeret 19, 1
 proprätere 94, 7
 proprätem 94, 11
 proprietatum 207, 5
 propter 26, 13. 33, 8,
 &c.
 propulerant 6, 20
 propulsare 106, 13
 propulsarent 103, 3
 proripuit 25, 16
 prorsus 13, 6. 14, 2,
 etc.
 prosapiæ 130, 21
 proscripti 31, 2
 proscriptionem 19, 3. 227,
 18. 230, 22
 proscriptione 161, 21
 proscriptis 187, 9
 proscriptorum 43, 11. 159,
 12. 162, 1
 proscriptos 164, 23
 prosecuta 173, 13
 prospectabant 112, 22
 prospectu 126, 13
 prospectum 107, 13
 prospectus 140, 14
 prospera 6, 14
 prosperæ 188, 24
 prosperè 21, 23. 47, 15,
 etc.
 prosperum 222, 21
 prospiciendum 218, 18
 protulit 230, 1
 provenere 8, 4
 provideas 214, 9
 provideat 114, 2
 providendum 40, 17. 215,
 12
 providens 84, 18
 providerenter 137, 11
 providerentia 63, 13
 providerere 55, 2. 65, 18
 137, 7. 145, 4, 19
 provideris 45, 1
 provideritis 160, 4
 providet 40, 3
 provincia 92, 22. 96, 16,
 etc.
- etc.
 provinciæ 21, 20. 34, 4,
 etc.
 provinciam 16, 8, 11. 67,
 provinciarum 197, 15
 provincias 31, 19. 100, 8.
 provinciis 114, 22
 provisa 104, 14
 proxuma 34, 9. 77, 9,
 &c.
 proxumam 123, 32
 proxumè 78, 9
 proxumi 11, 23. 178, 17
 proxumis 66, 18. 84, 11
 proxumo 92, 18, 25
 proxumorum 175, 15
 proxumos 76, 9. 109, 10,
 etc.
 proxumum 21, 14. 18, 11,
 etc.
 proxumus 67, 10. 141, 11.
 227, 1
 prudens 169, 15. 216, 4.
 224, 14
 prudenterque 135, 23
 prudentes 104, 15
 prudentibus 191, 5
 prudentiorum 210, 20
 prudentissimus 8, 7
 psallere 21, 5
 Ptolemaëum 189, 21
 Ptolemaeus 190, 3
 puberes 83, 15. 108, 23.
 138, 6
 publica 36, 17. 37, 18,
 etc.
 publicæ 225, 23
 publicam 8, 16. 28, 7,
 etc.
 publicandas 44, 8. 46, 7
 publicarum 59, 3
 publicè 10, 3. 32, 16,
 etc.
 publici 171, 19
 publicis 30, 19. 223, 24
 publico 214, 10, 11
 publicum 20, 20. 31, 14,
 etc.
 Publio 200, 23
 Publipor 176, 17
 pudeat 142, 8
 pudet 88, 4. 167, 1, 10.
 185, 3. 232, 19
 pudicitia 21, 7. 220, 23,
 etc.
 pudicitæ

INDEX

- pudicitiae 48, 5. 226, 10. pudertino 121, 10
 pudicitiam 10, 11. 11, 8. Punicâ 153, 1
 12, 9
 pudor 220, 23
 pudore 4, 7. 50, 1. 145, 26
 26
 pudorem 10, 11. 13, 10. Punico 61, 15. 99, 3. 159,
 160, 22. 213, 4
 puduit 232, 34
 pueri 141, 10
 puerique 118, 19
 pueritia 130, 13. 145, 27,
 &c.
 pueritiae 123, 21. 229, 3
 pueritiam 115, 2
 puerorum 212, 5
 pueros 41, 2
 pugionem 186, 16
 pugna 143, 14. 146, 13,
 19. 186, 18. 190, 19
 pugnabatur 200, 1
 pugnae 109, 26. 123, 14.
 135, 14. 173, 1
 pugnam 110, 16, 17. 112,
 21, etc.
 pugnandi 51, 3. 106, 30.
 110, 6. 128, 7
 pugnando 7, 19. 55, 13.
 84, 22. 106, 24. 170,
 11
 pugnans 55, 10
 pugnantes 53, 7. 55, 8.
 143, 16
 pugnantibus 170, 23
 pugnare 52, 19. 55, 2.
 111, 6. 112, 18. 146,
 18
 pugnatum 108, 8. 109, 2.
 151, 22. 156, 1
 pugnatur 186, 1
 pugnaverant 8, 18. 147,
 8
 pugnaverat 48, 1
 pulcherrumâ 190, 9
 pulcherrumum 213, 3
 pulcherrimum 17, 4
 pulcherruma 6, 7
 pulcherrumam 46, 20
 pulchrum 3, 12
 pulfa 203, 19
 pulsat 207, 7
 pulsi 8, 19. 123, 15
 pulso 169, 7
 pulsum 205, 15
 pulsus 72, 14
 pulverem 134, 4
 pulveris 107, 12
- pulvino 121, 10
 Punicâ 153, 1
 Punicæ 78, 8
 Punicas 202, 26
 Punicis 40, 13. 75, 18.
 78, 12
- Q. Q
 Uadraginta 107, 22.
 111, 18, &c.
 quadrato 145, 12
 quaecumque 101, 19. 224,
 3
 quaedam 173, 10. 180, 13.
 229, 23
 quaelibet 90, 12
 quaeque 5, 6. 112, 22. 225,
 21
- quaeramus 27, 7
 quaerant 183, 12
 quierat 131, 4
 quaerebant 40, 16. 137,
 4
 quaerebat 177, 3
 quaerendo 165, 3
 quaerenti 135, 4
 quaerere 2, 2. 59, 10, etc.
 quaererent 212, 11
 quaereret 120, 14
 quaereretur 97, 3
 quaeri 131, 14. 135, 16
 quaeris 167, 8
 quaerit 3, 11. 230, 1
 quaeritis 198, 6
 quaeritur 188, 16
 quaeferit 232, 16
 quaefta 90, 10. 177, 9.
 182, 2
 quaeftifumae 175, 10
 quaeftores 97, 16
 quaeftum 153, 8. 162, 19.
 163, 11. 194, 5
 quaeftiverit 96, 9
 quaeftivi 133, 1
 quaeftivit 163, 18
 quaefto 130, 19. 166, 10.
 191, 1. 212, 18
 quaeftofoe 178, 8. 182, 3
 quaeftio 92, 14
 quaeftione 97, 18
 quaeftiones 87, 9. 88, 12
 quaeftionibus 89, 8
 quaeftor 16, 7. 85, 9. 150,
 4. 141, 16. 175, 2
 quaeftore 155, 17
 quaeftorem 151, 2. 208, 9.
 134, 11
 quaeftori 86, 2. 149, 8
 quaeftui

VOCABULORUM.

Rabie

INDEX

R.

R Abie 162, 5. 231, 6
rabiem 165, 17
radicem 204, 7
radices 140, 17
radicibus 51, 17
ramis 107, 19. 139, 23
rapacissumae 227, 14
rapere 9, 19. 10, 3, 10.
98, 5. 186, 9
rapi 41, 2
rapiebat 82, 25
rapinae 5, 14
rapinarum 13, 16. 51, 10.
212, 25
rapinas 19, 4. 168, 7. 210, rectè 40, 8. 80, 24. 90,
23
rapinis 22, 23. 164, 17. rectius 2, 1. 188, 28
203, 23. 224, 15
rapiunt 217, 22
rapta 160, 13
rapto 203, 4
raptum 191, 9
raris 180, 9
raro 169, 21
rata 183, 6
ratam 154, 25
ratem 175, 25
rates 188, 5
rati 37, 26. 107, 14. 119,
14, etc.
ratibus 173, 14
ratio 198, 1. 234, 22
rationem 33, 3. 227, 3
rationes 35, 7. 143, 6
rationibus 51, 7. 234,
14
ratus 50, 4. 51, 22. 55,
4, &c.
re 7, 20. 9, 6. 16, 1,
etc.
Reatino 29, 10
rebatur 83, 12
rebus 12, 10. 21, 13.
24, 3, etc.
recens 192, 27
recentis 188, 24
recepérat 108, 12. 201,
15
recepéritis 180, 9
recepí 177, 22. 189, 22

recepit 74, 11
recepta 9, 18. 178, 2
receptam 212, 7
recepti 69, 13
receptui 105, 20. 144,
10
receptus 61, 17
recidat 211, 11
recipere 170, 2
recipi 84, 10
recipiebant 106, 6
recipit 112, 3. 170, 16
recipiundam 193, 15
recipiunt 223, 20
recitarem 233, 3
recitatae 81, 12
recitatis 82, 11
recitavit 23, 8. 27, 18
recognituros 229, 17
recordari 178, 24
rectè 40, 8. 80, 24. 90,
14, etc.
rectius 2, 1. 188, 28
rector 58, 13
rectore 170, 3
rectorem 210, 5
recuperandæ 85, 7
refusare 89, 18
redarguit 201, 3
reddat 72, 10
redde 227, 3
reddenda 198, 1
reddere 142, 13
redderet 64, 9
reddi 167, 2
reddideris 167, 7
reddidit 232, 25
redditam 153, 19
redditas 27, 18
redditis 178, 5. 201, 9
redemptoris 204, 16
redeo 61, 7. 100, 7. 127,
regionibus 172, 14
regionum 145, 17
regio 30, 16. 66, 7. 107,
2. 158, 16
regione 22, 22
regiones 95, 2. 125, 22
regii 202, 7
reginam 189, 15
regio 30, 16. 66, 7. 107,
2. 158, 16
regione 22, 22
regiones 95, 2. 125, 22
regiæ 116, 15. 155, 5
regiam 124, 25. 148,
18
regibus 7, 5. 48, 27. 129,
6, &c.
regii 202, 7
reginam 189, 15
regio 30, 16. 66, 7. 107,
2. 158, 16
regione 22, 22
regiones 95, 2. 125, 22
regionum 145, 17
regios 108, 15
regis 68, 7. 74, 2, 12,
&c.
regit 148, 3
regitis 164, 11
regium 6, 22, 25. 91, 16.
121, 23
regna 89, 14. 127, 23,
etc.
regni 65, 9, 12. 68, 14,
etc.
reditu 168, 4. 172, 9
reditum 86, 17. 186, 23
reditum 129, 14
redundantibus 176, 23
reductus 233, 9
reduxit 233, 8
refelle 233, 27
referat 44, 10
referatur 38, 4
referebantur 67, 14
refert 23, 1. 39, 17. 46,
14
referendum 39, 24
referunt 67, 21
reficere 117, 21
reficéret 37, 24
reficit 108, 6
refutant 202, 6
regatur 57, 3
rege 40, 9. 61, 8. 94,
13, &c.
regebat 173, 8, 11
regebantur 76, 4
regem 26, 4. 66, 5. 67,
17, &c.
regere 59, 6. 106, 15
regerent 58, 4
regerentur 58, 4
reges 2, 9. 6, 16. 8, 22,
&c.
regelque 192, 21
rege 61, 22. 91, 21. 94, 19,
&c.
regiæ 116, 15. 155, 5
regiam 124, 25. 148,
18
regibus 7, 5. 48, 27. 129,
6, &c.
regii 202, 7
reginam 189, 15
regio 30, 16. 66, 7. 107,
2. 158, 16
regione 22, 22
regiones 95, 2. 125, 22
regionum 145, 17
regios 108, 15
regis 68, 7. 74, 2, 12,
&c.
regit 148, 3
regitis 164, 11
regium 6, 22, 25. 91, 16.
121, 23
regna 89, 14. 127, 23,
etc.
regni 65, 9, 12. 68, 14,
etc.
reditu 168, 4. 172, 9
reditum 86, 17. 186, 23
regnique 70, 2
regnis 189, 18
regno

VOCABULORUM.

regno 62, 13. 69, 5. 70, reliquit 70, 20. 204, 35. reperitur 40, 19. 67, 19
 25, &c.
 regnoque 128, 26 reliquorum 91, 4
 regnum 5, 21. 36, 23, reliquos 36, 11. 38, 9, etc.
 &c. etc.
 regnumque 65, 5. 104, 11. reliquum 82, 2. 90, 11, repetit 133, 14
 regredi 110, 3. 190, 11 reliquus 226, 6
 regreditur 140, 2 rem 16, 17, 19. 18, 9. 23,
 regressu 173, 14 1, & alibi plur.
 regressus 5, 5. 173, 1. 174, remque 8, 10. 29, 20. 133, repetit 133, 14
 32 12 repetit 133, 14
 reguli 66, 8. 67, 9 repetit 133, 14
 regulis 67, 6 remanere 111, 28
 regum 2, 16. 92, 16. 117, remanet 82, 9
 2. 128, 15. 136, 1 remeare 173, 12
 regunt 217, 19 remedia 221, 10
 rei 5, 17. 6, 1. 23, 20, remedium 33, 2
 &c. remiserant 112, 21
 reipublicae 3, 13. 5, 7, 20, remiserat 187, 16
 & alibi plur. remissi 107, 26
 reique 225, 23 remissis 111, 14
 relaturum 231, 9 remissisque 128, 31
 relicta 71, 4. 132, 22. 204, remissus 136, 2
 36 remittere 111, 20. 144, 8.
 relieti 91, 6 185, 4
 relietis 122, 14. 152, 6 remittit 107, 1
 relieto 94, 7. 95, 1. 139, remorata 95, 18. 142, 2
 1, etc. remorati 107, 18
 relictum 55, 9. 94, 12, remoratuos 105, 14
 &c. remotam 176, 10
 relietus 141, 17 remotis 53, 10. 155, 10
 religione 124, 4 remoto 135, 20. 159, 1.
 190, 6
 religiosissimi 10, 14 remotum 206, 13
 relinquant 134, 5 removisti 134, 12
 relinquatis 53, 8 rempublicam 4, 6. 6, 6, &
 relinquendum 79, 28. 151, alibi plur.
 20 renonibus 198, 9
 relinquere 8, 19. 52, 23 renovanda 222, 15
 relinquimus 16, 17 renovare 106, 23
 reliqua 53, 14. 85, 13, renovari 108, 18
 &c. renovato 93, 18
 reliquae 29, 5 renovatum 65, 7
 reliquam 5, 1 renuntiavere 140, 7
 reliquas 234, 1 reliculo 175, 22
 reliquerat 62, 5. 148, 21. reo 231, 31
 149, 3 repente 20, 10. 24, 5. 105,
 reliquere 133, 15, 17. 180, 21, etc.
 7 repentes 139, 17
 reliquerint 6, 6 repentina 184, 1
 reliquerit 223, 15 repentinae 212, 3
 reliquerunt 11, 2. 18, 1 repertino 111, 15
 reliqui 10, 5. 18, 15. 22, reperiebam 214, 17
 23, etc. reperiebant 56, 3
 reliquiae 165, 12 reperiri 216, 19
 reliquias 183, 13 reperit 121, 12
 reliquis 4, 10

refederunt

I N D E X

- refederunt 231, 8
 resistendum 191, 2
 resistentes 55, 6
 resistentibus 94, 9
 resistere 27, 14. 106, 13.
 112, 11. 113, 3
 resisti 118, 22
 resistunt 54, 18
 respiciens 93, 17. 204, 30
 respondeam 229, 14
 respondeat 229, 4. 230, 1
 respondebo 225, 27
 respondendo 229, 15
 respondent 73, 10
 respondere 92, 8. 132, 10.
 232, 20, 35
 responderentur 153, 6
 respondero 229, 10
 respondetur 150, 8
 respondi 134, 10
 respondissent 37, 3
 respondit 27, 9. 66, 6, 17,
 &c.
 responsuros 131, 15
 responsurum 153, 10
 respublica 8, 22. 17, 10, &c.
 restantem 170, 11
 restitêre 211, 1
 restituas 225, 9
 restituatis 27, 6
 restituenda 217, 15
 restituentis 159, 14
 restituêre 87, 12
 restitueris 225, 13
 restitui 167, 3
 restituit 106, 28. 180, 13.
 217, 8
 restituo 162, 4
 restituta 31, 7. 225, 17
 restituto 190, 12
 reticeat 92, 6
 reticere 20, 6. 132, 13
 retices 227, 6
 reticuisse 215, 24
 retineas 167, 11, 12. 217,
 5
 retinebant 125, 19
 retinebat 97, 26. 106, 10.
 200, 11
 retinebunt 183, 10
- retinemus 44, 7
 retinendæ 161, 2. 219, 15
 retinendam 90, 2
 retinendum 38, 5. 79, 29
 retinens 55, 18
 retinere 45, 5. 65, 11. 89,
 17, &c.
 retincent 223, 2
 retinet 167, 21
 retinetur 3, 1
 retinerint 186, 3
 retinuisse 214, 3
 retractantes 164, 14
 retractum 32, 9. 37, 17
 retractus 37, 9
 retrahente 231, 19
 retulerant 79, 21
 retulisse 154, 8
 retulit 213, 17
 reversi 192, 31
 revertar 232, 5
 reverti 231, 19
 revocans 212, 26
 revocante 231, 18
 revocata 220, 7
 revocati 8, 19
 revocaveras 227, 22
 reverti 64, 2
 revertitur 112, 5
 reus 15, 10. 93, 7
 Rex 23, 13
 rex 61, 17. 63, 22. 64, 13,
 &c.
 Rheygium 84, 19. 290, 18
 Rhenum 158, 6
 Rhodiis 40, 11
 Rhodiorum 40, 9
 Rhodos 221, 4
 ritu 211, 19
 rogandos 86, 3
 rogantibus 142, 11. 213, 3
 rogarentur 97, 17
 rogat 54, 7. 115, 15. 151,
 8
 rogatione 91, 10. 97, 16
 rogationem 97, 3, 12
 rogationi 97, 7
 rogatum 125, 6
 rogatus 29, 8. 39, 20, 25.
- 44, 13. 123, 1
 rogitare 24, 10
 Roma 33, 9. 93, 16. 128,
 10. 213, 11
 Romæ 22, 2. 24, 2. 25, 12,
 & alibi plur.
 Romæque 150, 6
 Romam 6, 8. 16, 4. 27,
 10, & alibi.
 Romana 158, 5
 Romanae 26, 12. 212, 20
 Romanam 25, 11. 87, 9.
 212, 2. 217, 7, 18
 Romani 5, 5. 6, 6, 17, &
 alibi frequenter.
 Romanis 63, 8, 18. 108, 24,
 &c.
 Romano 8, 7. 23, 4. 47,
 5, &c.
 Romanorum 104, 12. 106,
 1, 5, &c.
 Romanos 49, 1. 65, 6, &c.
 Romanum 27, 11. 68, 1, &c.
 Romanus 7, 18. 22, 13, &
 alibi.
 Romule 228, 6
 Romulus 160, 12
 rudes 104, 16
 rudimenta 231, 3
 rudimentum 229, 18
 rudit 142, 10
 ruebant 176, 2
 Rufo 92, 18
 Rufone 150, 4
 Rufus 23, 16
 ruina 25, 15
 rumor 80, 16
 rumore 97, 18. 171, 17
 rumoribus 23, 1. 174, 30
 rupes 53, 13
 rupti 198, 10
 rursum 168, 8
 rursus 16, 1. 22, 7. 49, 5,
 &c.
 Rutilii 107, 12
 Rutilio 135, 8
 Rutilium 105, 11. 107, 8
 Rutilus 107, 4
 ruuntque 175, 15

S. 28
 sacerdote
 sacerdoti
 sacra 10
 sacra 1
 203,
 sacrilega
 sacrilegi
 22
 sacrilego
 sacris 1
 sacro 21
 sacram 1
 sape 16
 9, &
 saepenum
 25
 saepiflum
 saepius 1
 4, &
 seva 16
 5
 sevior 1
 sevire 8
 27
 seviflum
 seviflum
 seviflum
 seviflum
 seviflum
 sevitia 5, 9
 sevitian
 sevitian
 sevitii
 sevum
 sevus
 sagittari
 sagittari
 sagittari
 sagittari
 sagittari
 Sagum
 Sagunti
 Sagunti
 falem
 Salentin
 salita
 Sallusti

VOCABULORUM.

- S.
- Sallustianus 207, 3
 Sallustii 204, 23
 Sallustium 204, 30, 205, sarcinas 143, 16
 6, 7, 11, 15, 206, 3, sarcinis 123, 25, 137, 23.
 207, 2, 10, 22, 229, 186, 31
 15
 Sallustius 204, 18, 21, 26, Sardiniam 2, 3, 14, 204,
 34, 205, 1, 4, 9, 13, 17, 38, 205, 6, 207, 1
 18, 21, 22, 206, 2, 6, 8, satellites 117, 5, 160, 5,
 10, 17, 25, 30, 32, 34, &c.
 207, 6, 13, 15, 27, 229, satiari 218, 10
 34, 230, 19, 233, 7, 16, satias 178, 22
 234, 24
 saltare 21, 5
 saltibus 178, 21
 saltu 199, 28
 sal uosa 94, 23, 108, 12
 saltus 186, 11
 salva 222, 27
 salvae 198, 15
 salubri 75, 13
 salvi 161, 20, 222, 14
 salutare 60, 1
 salutatum 22, 15
 salute 35, 20, 141, 9, 156, sauciare 112, 18, 141, 13
 4, &c. 3, 197, 24
 salutem 44, 11, 52, 25, 96, sauciari 139, 11
 8, 125, 4
 saluti 92, 7, 213, 14
 salutis 109, 14
 Samnitibus 43, 21
 Samothracas 189, 8
 sancti 98, 13
 sanctis 133, 21
 sanctitas 202, 7
 sanctos 175, 13
 sanctum 208, 19
 sanctus 153, 12, 169, 21, scalas 192, 3
 204, 4
 sanè 14, 1, 31, 3, 46, 1, scalis 111, 7, 113, 1
 &c. scaphas 178, 32
 Sangæ 33, 17
 Sangam 33, 18
 sanguine 11, 22, 65, 11, Scauri 86, 8, 91, 4
 70, 4, &c. Scaurus 83, 4, 85, 6
 sanguinem 19, 16, 27, 8, sceleras 20, 7, 92, 3, 20,
 &c. 99, 5
 sanguinis 163, 11
 sani 174, 29
 sapiens 9, 15
 sapientem 101, 22
 sapienti 213, 17
 sapientia 6, 23, 44, 5, 65, sceleratis 4, 3
 18, 210, 11, 17 sceleratissimum 147, 18
 sceleratissimus 69, 3
 sceleratissimi 83, 9
 sceleratissimis 89, 19
 sceleratissimo 226, 4
 scelerorum 48, 14

scelerare

M U N D E X

- scelere 36, 4. 70, 9. 73, scribitur 84, 4
 18, etc. scribo 82, 3
 sceleri 48, 4. 80, 24. 163, scribundo 177, 14
 4 scrinium 36, 14
 sceleribus 72, 7. 164, scriperat 116, 19
 18 scripsere 3, 14
 sceleris 5, 9. 19, 16. 20, 2, scripti 216, 20. 230, 23
 etc. scriptis 204, 18
 scelerum 6, 1. 82, 5. 89, 11, scriptam 25, 5
 etc. scriptorem 3, 16
 scelesti 46, 10 scriptorum 8, 4. 200, 200,
 9 etc.
 scelestis 13, 2 scripturus 61, 8
 scelestissimi 177, 8. 183, scrutari 67, 18
 21 scriptum 23, 9. 27, 19. 35
 scelestorum 230, 22 scuta 118, 18. 140, 15
 scelestos 43, 8. 202, 13 scutorum 192, 25
 scelestum 181, 5 Scyllam 205, 9
 scelus 11, 1. 40, 18. 69, Scyrroque 162, 15
 21, etc. Scythici 206, 25
 scenisque 175, 5 secessio 219, 1
 sciatis 229, 15 secessione 87, 7
 sciebam 48, 25 secessionem 89, 2. 183, 5
 sciens 134, 13. 203, 2 secessisset 179, 13
 sciente 153, 20 secessit 16, 20. 27, 2
 scientes 143, 13, 19 secreta 85, 14
 scientia 114, 29 secreto 64, 3
 scientissimi 145, 18 secum 25, 16. 76, 14. 96, semet 34, 26.
 scilicet 13, 12. 41, 7. 47, secesserat 179, 13
 10, etc. secunda 71, 17. 117, 8. semperque 7, 6. 115, 8.
 scinditur 201, 22 174, 30. 192, 23. 203, 219, 1
 scio 12, 8. 41, 19. 64, 10, 26 Sempronia 21, 3. 84, 1
 etc. secundae 10, 5. 98, 1. 160, Semproniam 33, 8
 Scipio 64, 1. 84, 2 15. 163, 1 senati 23, 12. 30, 1. 48,
 Scipione 61, 18. 155, 22. secundaeque 196, 16 22. 97, 4. 195, 11
 207, 22 secundis 97, 19. 141, 7, senator 22, 14. 23, 8.
 Scipionem 60, 7 etc. 187, 9. 227, 13. 233,
 Scipiones 228, 7. 230, 1 secundo 67, 15. 78, 5. 170, 6
 Scipioni 80, 20. 84, 3 14. 206, 5 senatorem 234, 10
 Sciponis 63, 8. 226, 6 secundum 69, 9. 116, 19, senatoribus 16, 3. 217,
 scire 36, 19. 173, 12 etc. 16
 scirem 225, 27 secuti 91, 6. 210, 16, senatorii 14, 7. 114, 9.
 sciret 37, 19 22 149, 15
 scis 148, 8 secutique 190, 16 senatoriis 224, 3
 scissum 200, 17 secutus 29, 6. 164, 25 senatoris 32, 9
 scite 133, 18 sedare 91, 24 senatorum 224, 5, 8
 scitis 52, 5 sedari 13, 4. 60, 12 senatu 20, 5. 23, 8. 27,
 sciunt 41, 11 sedaverit 224, 21 9, 18, & alibi plur.
 scorpiene 187, 13 sedens 228, 15 senatui 64, 11. 83, 11. 222,
 sorta 12, 5. 212, 15 sedere 198, 20 32. 227, 2
 scortis 9, 10 fedent 175, 6 fedatum 23, 1, 4. 25, 3,
 scotto 215, 8 sedere 198, 20 fedes 76, 5. 160, 11. 161, & alibi plur.
 scriba 161, 20. 187, 10 federe 198, 20
 scribant 117, 14 fedent 175, 6 fedatus

VOCABULORUM.

- senatus 14, 1. 16, 8. 23, 2, serpentibus 136, 22
 & alibi plur. serpentium 136, 24
 senecta 196, 22 Sertorii 177, 25. 187, 10. severo 208, 9
 senecto 188, 1 197, 14 severitas 49, 14
 senectus 75, 13. 196, 21 Sertorio 186, 11. 199, severitatis 49, 21
 senectutem 134, 3 29 severo 208, 9
 senescere 92, 21 Sertorium 185, 13. 206, severus 230, 23
 senescunt 58, 12. 184, 8 sexaginta 202, 28
 4 Sertorius 170, 13, 25. 171, 14 Sextii 231, 34
 Senius 23, 8 11. 173, 1. 178, 11. 187, 14 Sextius 85, 9
 sententia 42, 2. 64, 9, serva 191, 15 sexto 137, 20
 &c. servaret 25, 11 servavere 47, 13 sexu 207, 14
 sententiae 224, 6 servi 88, 7. 208, 16 Sibillinis 36, 23
 sententiam 39, 19. 23, 25, serviendo 90, 1 sicariis 165, 6
 &c. Servii 14, 8 siccam 119, 15
 sententias 40, 22. 44, servile 23, 12 Siccenses 110, 18
 16 servili 158, 15. 208, 16 Siccensium 10, 22 Sicilia 84, 20. 173, 18
 sententiis 85, 14 servilia 161, 8 Siciliæ 200, 16. 209,
 sentiebam 29, 4 servilibus 5, 3 31 Siciliam 84, 20. 193,
 sentina 233, 6 Servilius 170, 28 10
 sentinam 30, 14 servire 18, 22 Sicinius 181, 1
 sentiret 21, 21 servis 51, 7 Siculos 207, 17
 fentis 228, 17 servitia 21, 1. 35, 9. 36, 8, sicut 6, 8. 8, 2. 70, 13,
 seorsum 120, 6 &c.
 separatim 47, 1 Septimum 21, 26. 199, 25 servitii 159, 19. 160, 19. sicuti 3, 7. 4, 5, 6. 70, 13,
 septis 161, 16 184, 7 &c.
 sepulchra 161, 14 servitio 1, 5. 163, 9, 14. Sidonica 125, 19
 sepulto 204, 32 182, 5. 215, 8 Sidoniis 125, 10
 sequatur 3, 16 servitis 47, 3 signa 8, 19. 10, 2. 18, 11,
 seque 8, 16. 22, 11. 29, servitium 114, 21. 141, &c.
 20, etc. signatoresque 13, 8
 sequebantur 194, 1 servitum 119, 18 signatum 34, 24
 sequebatur 10, 8 servitus 222, 25 significabant 146, 4
 sequerentur 101, 25 servitute 37, 12. 43, 5. significant 206, 1
 sequeretur 51, 19 217, 7, 18 significare 112, 25
 sequeris 228, 11 servitutem 88, 8. 89, 17. signis 54, 16. 101, 14,
 sequetur 191, 26 219, 11, 23 &c.
 sequi 52, 23. 109, 3, 19, 26, servitutis 219, 16. 227, signo 34, 9. 80, 4. 95, 5,
 &c. 26 &c.
 sequimini 163, 16 serviundi 181, 11 signorum 123, 16
 sequimur 46, 26 serviundum 161, 4. 195, signum 16, 4. 54, 13,
 sequitur 108, 15. 109, 16. 12 142, 17
 168, 13 serum 195, 8 Sila 198, 34
 sequuntur 58, 8. 67, 24. serunt 165, 11 Silane 42, 5
 165, 19 servo 23, 19. 187, 12 Silanus 41, 19. 118, 11
 Ser. 14, 8. 36, 20. 158, servorum 162, 15. 189, 13, Silanus 30, 19. 100, 8
 5 filentes 208, 23
 ferendo 191, 21 servos 147, 20 silentio 1, 2, 49, 9. 151,
 14 &c.
 feria 142, 14 servum 101, 26 14
 fermo 198, 14 sepe 1, 1. 2, 18. 24, 9, silentium 92, 1. 144, 23
 fermone 21, 12. 186, 12. 229, 7 filere 78, 3
 229, 7 fermonibus 36, 22 seu 39, 7. 148, 20. 215, filetur 3, 9
 ferro 190, 7 27 silva 198, 34
 silvam

I N D E X

- silvam 162, 21
 sim 35, 5. 230, 12. 231, 13
 simile 205, 9
 similem 186, 19
 similes 230, 20
 similis 143, 14. 207, 8. 230, 22. 234, 6, 8
 similisque 12, 2
 similitudine 6, 24. 233, 13
 similitudinem 246, 20
 simplex 213, 9
 simplici 199, 3
 simul 3, 3. 7, 8. 13, 14. & alibi plur.
 simulabat 124, 13
 simulacrum 175, 7
 simulanda 142, 4
 simulandi 94, 18
 simulandum 154, 16
 simulans 196, 1
 simulant 215, 21
 simulantem 72, 6
 simulantes 31, 14. 189, 4
 simulare 72, 4. 94, 2. 112, 27
 simulat 166, 4
 simulatoque 189, 12
 simulator 5, 17
 simulavere 130, 16
 simulaveritne 136, 10
 simulent 33, 19
 simulque 107, 8. 146, 21
 simultas 223, 11
 simultatem 227, 9
 simultates 8, 13. 159, 1
 simus 70, 19
 sin 40, 20. 42, 16. 46, 13, &c.
 sinam 154, 3
 sinant 215, 27
 sinat 111, 28
 sine 2, 11. 6, 10. 8, 8, &c.
 sinere 138, 3
 singillatim 39, 3. 100, 5
 singulas 104, 10. 136, 7
 singuli 127, 16. 185, 8
 singulis 16, 19. 67, 7. 180, 6. 197, 7
 singulos 14, 3. 68, 19. 72, 3. 129, 3. 140, 19
 sinistra 53, 17. 105, 22. 145, 15. 146, 26
 sinistræ 105, 17
 sinistros 53, 13
 sint 42, 7. 45, 5, 16, &c.
 sinu 48, 12
 sinum 212, 4
 sinunt 59, 1. 144, 17
 sinus 125, 12
 siquidem 186, 2
 sis 35, 6. 210, 4. 211, 12. 230, 6, 31. 234, 3
 Sisenna 141, 20
 sit 6, 7. 17, 9. 29, 16, &c.
 sitæ 122, 13. 130, 8. 156, 7
 sitam 92, 6
 sitas 81, 7. 135, 5
 siti 105, 11. 136, 24
 sitim 11, 10. 105, 15. 137, 5
 sitis 52, 12. 168, 5
 Sitium 19, 6
 sitos 191, 13
 situ 206, 17, 31
 situm 75, 2. 87, 5. 94, 17, &c.
 five 25, 4. 215, 25. 234, 8
 socia 127, 18
 societate 128, 5. 191, 26
 societatemque 125, 6
 societas 71, 14. 99, 7. 128, 21
 socii 51, 5. 100, 16. 120, 14, &c.
 sociis 6, 20. 11, 1. 16, 4, &c.
 sociisque 13, 14. 129, 6
 sociorum 34, 18. 45, 7, &c.
 socios 23, 5. 33, 11. 43, 23, &c.
 socium 36, 19. 69, 4, &c.
 socius 81, 17. 85, 1. 86, 8. &c.
 sol 125, 12. 136, 11. 137, 17
 solent 100, 16. 131, 8. 153, 15
 soles 213, 20
 solest 22, 3, 10. 52, 2. 63, &c.
 soli 158, 17. 179, 17
 solicita 109, 16
 solicitabunt 39, 12
 solicitata 77, 16
 solicitatæ 165, 13
 solicitatem 29, 10
 soliciti 86, 6
 solicitudine 167, 12
 solicitudinis 101, 5
 solicitudo 90, 1
 solis 29, 18. 75, 10. 78, 11, &c.
 solita 178, 16
 soliti 39, 13. 61, 1. 192,
 solitos 60, 8
 solitudine 109, 14
 solitudinem 139, 19
 solitudines 75, 4. 123, 9,
 solitum 36, 20. 153, 3. 173, 11. 194, 9
 solitus 20, 12. 36, 23. 120,
 solvenda 192, 17
 solverat 174, 13
 solvere 29, 2. 161, 14
 solvit 119, 23
 solum 30, 4. 32, 12. 152,
 7. 206, 12
 solutum 6, 11. 26, 14
 soluta 98, 7
 soluto 96, 18. 162, 3
 solutum 6, 11. 26, 14
 solvunt 190, 2
 somni 11, 10

sommis

somni
 somn
 25
 somni
 sonitu
 fontes
 sonus
 sopore
 forber
 fordes
 sordid
 sordid
 sorte
 8
 Sp. 9
 Sparos
 sparfa
 sparfi
 Sparta
 Sparta
 spatio
 13
 spatiu
 spe 5
 &
 specie
 1,
 species
 specta
 spectar
 spectat
 spectat
 spectat
 spectat
 spectat
 spectat
 spectat
 spectat
 spectat
 specula
 specula
 specula
 specula
 specula
 specula
 specula
 speci 10
 8
 spem
 21,
 speraba
 84,
 sperans
 1
 sperant
 sperare
 19
 speraren
 speraret
 sperasti
 sperata
 speratis
 sperem

VOCABULORUM.

- somnio 177, 3. 233, 28
 somno 3, 6. 122, 1. 144, 25. 145, 8
 somnus 121, 6
 sonitu 145, 3
 fontes 13, 12
 sonus 176, 12
 soporem 232, 31
 sorbens 202, 22
 fordes 229, 23
 fordidissimo 232, 26
 fordidum 133, 18
 sorte 57, 2. 201, 21. 221, 8
 Sp. 92, 17. 101, 2
 Sparos 50, 23
 sparsa 175, 5
 sparsi 176, 15
 Spartacum 208, 23
 Spartacus 208, 14
 spatio 50, 5, 20. 123, 22. 135, 17. 204, 28
 spatium 200, 16
 spe 5, 7. 25, 9. 30, 21, & alibi.
 specie 31, 11. 74, 15. 126, 1, &c.
 speciem 206, 25
 species 85, 10
 spectaculum 72, 15. 147, 1
 spectare 229, 26
 spectat 202, 5
 spectata 16, 22
 spectatam 208, 20
 spectatum 185, 5
 speculanti 152, 2
 speculatores 146, 3
 speculatoribus 151, 6
 speculatum 152, 12
 spei 19, 3. 101, 6. 155, 8
 spem 33, 4. 68, 3. 51, 21, &c.
 sperabat 30, 17. 51, 4. 84, 15
 sperans 21, 5. 63, 4. 83, 1
 speranti 131, 19
 sperare 52, 25. 81, 23. 196, 19
 sperarent 32, 21
 speraret 19, 8
 sperasti 231, 8
 sperata 129, 12
 speratis 160, 21
 sperem 188, 20
 spero 18, 21
 spes 14, 1, 13. 17, 1. 18, 15, 24, & alibi frequenter.
 Spintheri 37, 7
 spirans 55, 17
 splendor 226, 12
 spolia 18, 19. 129, 4. 160, 20. 191, 19
 spoliandi 56, 1
 spoliare 10, 3
 spoliat 221, 17
 spoliatusque 149, 1
 spoliatus 114, 16. 189, 6
 spoliaverunt 207, 16
 spoliis 180, 5
 spolium 189, 22
 sponsonem 126, 5
 sportis 174, 29
 stabilias 218, 19
 stabiliebatur 223, 8
 stabilitissime 214, 4
 stadium 195, 4
 stagnabant 176, 22
 stagnum 202, 30
 stans 228, 15
 stantes 186, 8
 staret 230, 22
 Statilio 34, 24. 48, 7. 50, 15
 Statilium 36, 7
 Statilius 14, 10. 34, 11. 37, 8
 statim 73, 15. 93, 21. 110, 3, etc.
 statimque 64, 16
 stationes 174, 6. 203, 31
 stativis 101, 12
 statu 32, 20. 166, 2
 statua 222, 11
 statuamus 44, 19
 statuatis 42, 20. 48, 3. 72, 3
 statuerat 107, 11. 136, 12
 statueris 213, 1
 statuet 43, 18
 statuetis 46, 15
 statui 5, 5. 28, 3. 179, 18. 217, 2
 statuisse 102, 1
 statuissestis 177, 10
 statuit 29, 13. 51, 22, &c.
 statuitur 120, 2
- statum 28, 6
 statuo 219, 25. 221, 12. 222, 26
 stetit 232, 25
 stimulabant 15, 13
 stipatorem 11, 17
 stipendia 17, 12
 stipendii 131, 1
 stipendiis 115, 3. 129, 8. 212, 9. 215, 19
 stipendio 134, 27. 177, 18. 178, 12
 stipendum 84, 4. 93, 19, etc.
 stirpe 8, 24. 69, 4. 92, 19. 218, 2
 stirpis 70, 3
 stolidior 187, 15
 strenue 80, 20
 strenui 18, 12. 55, 3. 118, 22
 strenuis 134, 24. 151, 22. 223, 19
 strenuisque 198, 31
 strenuissimus 55, 21
 strenuo 50, 1. 220, 5
 strenuum 41, 19. 51, 26. 198, 19
 strenuus 63, 12. 134, 14. 210, 4
 strepere 144, 19
 streperent 140, 16
 strepitu 67, 18. 107, 27, &c.
 strepitus 112, 20
 strepunt 221, 26
 strictim 5, 5
 studeat 214, 13
 student 1, 1. 30, 9. 137, 9
 studere 41, 13. 125, 3
 studet 221, 3
 studia 20, 15. 62, 19. 122, 9, etc.
 studiaque 58, 7
 studiis 21, 12. 100, 4
 studio 4, 6. 27, 1. 30, 6, etc.
 studioque 5, 4
 studium 9, 15. 12, 5. 33, 14, 19, etc.
 studuit 231, 27
 stultæ 43, 5
 stultitia 214, 4
 stultitiae 128, 19
 stultissimi 164, 7. 123, 20

I N D E X

- stupor 221, 25
 stupra 12, 11
 stupri 11, 7. 20, 9
 stupro 20, 26
 stuprum 186, 9
 sua 2, 11, 8, 9, 10, 10, &c.
 alibi.
 suadendi 188, 24
 suadent 83, 10
 suadet 168, 2
 suæ 12, 7. 19, 11, 22, 16,
 &c.
 suam 5, 15. 19, 14.
 &c.
 suamet 20, 7. 64, 7
 suane 121, 2
 suarum 30, 8
 suas 10, 15. 14, 4. 18, 13,
 &c.
 suafisse 153, 4
 suaque 92, 7
 sub 31, 11. 51, 17. 67, 23,
 &c.
 subacta 224, 20
 subacti 8, 23
 subdole 152, 12
 subdolus 5, 16. 94, 22
 subducit 53, 17. 144, 16
 subegerat 101, 13
 subegit 9, 5. 42, 5. 219, 7.
 223, 1
 suberat 190, 16
 subjecerit 182, 9
 subjicit 179, 1
 subjectum 215, 26
 subigere 2, 13
 subigit 81, 15. 87, 3
 sublata 227, 23
 sublato 20, 13
 sublatum 185, 2
 sublevando 49, 14
 sublibibus 195, 2
 sublima 179, 8
 subsederant 233, 19
 subsellia 232, 25
 subfidiis 53, 14. 54, 6.
 105, 6. 174, 13
 subveniendum 82, 12
 subveniente 145, 5
 subvenientem 189, 4
 subvenire 106, 24. 134,
 21
 subveniretur 109, 10
 subvenite 73, 6
 subvenitis 178, 16
 subveniendum 73, 19
 subveniunt 112, 10
 subversis 141, 4
 subversos 11, 5
 subvertendi 190, 18
 subvertendum 165, 16
 subverterent 86, 7
 subvertit 9, 3
 subvertunda 160, 10
 subvertundæ 166, 5
 suburbana 203, 15
 succedere 111, 6. 141, 2
 succensere 229, 13
 successerant 187, 3
 successifset 203, 21
 succumbit 220, 16
 succurrere 55, 1. 144,
 5
 Sucronem 178, 3
 fudes 51, 1. 111, 8
 sudorem 134, 4
 sueta 158, 11
 suetum 172, 21
 sufficere 232, 13
 suffodere 111, 7
 suffragatione 117, 15
 suffragia 180, 8. 183, 3
 suffragii 165, 18
 sui 5, 17. 19, 7, 16. 21, 18,
 & *alibi.*
 suimet 163, 10
 suis 22, 12. 26, 12, &
 alibi.
 suismet 175, 16
 Sulla 9, 18, 21. 15, 8. 43, sumtui 11, 14. 12, 6. 178,
 6, 14. 141, 16, 22. 142, 12
 8. 145, 14. 146, 8, 23. sumtum 50, 16. 51, 10.
 147, 13. 149, 11. 151, 93, 15
 15, 20. 152, 7. 153, 5, 10, sumtus 20, 26. 177, 17.
 14. 154, 5, 19. 161, 19. 212, 12
 179, 11. 181, 5. 187, 16. sumtuum 197, 19. 212, 27.
 218, 4
 Sullæ 5, 20. 14, 8. 22, 20. sumus 26, 10. 48, 11,
 31, 1. 141, 19. 148, 16. &c.
 150, 1, 6, 20. 154, 15. sunt 4, 2. 5, 10. 7, 6. 10,
 155, 21. 159, 23. 174, 5, etc.
 27. 199, 6. 202, 17, 18. suo 13, 16. 24, 7. 26, 4,
 207, 10
 Sullam 36, 20. 37, 1. 144, suomet 87, 7
 13. 147, 10. 149, 2, 5, suopte 195, 6
 14. 150, 12. 151, 6. 152, suorum 19, 10. 97, 15,
 12, 16. 153, 3. 154, 27. etc.
 155, 7, 14. 162, 8. 172, suos 39, 14. 43, 14,
 11. 194, 7
 Sullanæ 19, 12. 30, 15
 Sullani 13, 15
 Sullanis 22, 23
 sulphure 111, 9
 Sulpicii 165, 12
 Sulpicio 158, 5. 218, 7
 sum 4, 6. 29, 6. 45, 9, &c.
 sumam 229, 8
 sumat 131, 2
 sume 153, 18
 sumebant 43, 26
 sumnda 164, 9
 sumendum 39, 22. 48, 18
 sumentes 80, 5. 208, 24
 sumere 79, 22
 sumi 91, 23. 128, 23
 sumit 114, 22. 121, 10
 sumite 197, 22
 summa 1, 2. 18, 13. 24,
 4, etc.
 summae 15, 12
 summag 31, 7. 88, 1. 217,
 16. 224, 21. 232, 10
 summi 106, 26
 summo 43, 23. 80, 20,
 &c.
 summovi 177, 23
 sumnum 11, 1. 23, 6. 43,
 26, etc.
 sumsere 189, 3
 sumserunt 43, 22
 sumfisse 66, 4
 sumptam 20, 23
 sumtibus 60, 14. 189, 12
 214, 13. 217, 17
 sumtis 201, 9
 sumtu 227, 6
 Sulla 9, 18, 21. 15, 8. 43, sumtui 11, 14. 12, 6. 178,
 6, 14. 141, 16, 22. 142, 12
 8. 145, 14. 146, 8, 23. sumtum 50, 16. 51, 10.
 147, 13. 149, 11. 151, 93, 15
 15, 20. 152, 7. 153, 5, 10, sumtus 20, 26. 177, 17.
 14. 154, 5, 19. 161, 19. 212, 12
 179, 11. 181, 5. 187, 16. sumtuum 197, 19. 212, 27.
 218, 4
 Sullæ 5, 20. 14, 8. 22, 20. sumus 26, 10. 48, 11,
 31, 1. 141, 19. 148, 16. &c.
 150, 1, 6, 20. 154, 15. sunt 4, 2. 5, 10. 7, 6. 10,
 155, 21. 159, 23. 174, 5, etc.
 27. 199, 6. 202, 17, 18. suo 13, 16. 24, 7. 26, 4,
 207, 10
 Sullam 36, 20. 37, 1. 144, suomet 87, 7
 13. 147, 10. 149, 2, 5, suopte 195, 6
 14. 150, 12. 151, 6. 152, suorum 19, 10. 97, 15,
 12, 16. 153, 3. 154, 27. etc.
 155, 7, 14. 162, 8. 172, suos 39, 14. 43, 14,
 11. 194, 7
 Sullanæ 19, 12. 30, 15
 Sullani 13, 15
 Sullanis 22, 23
 sulphure 111, 9
 Sulpicii 165, 12
 super 78, 9. 93, 11. 112,
 2, etc.
 superque 124, 3, 18
 superabant 115, 16
 superant

VOCABULORUM.

superant 132, 15. 161, 6 sus 229, 23
 superare 18, 8 suscepent 22, 19
 superaret 49, 4 suscepit 29, 1. 197, 5
 superasti 228, 8 suscepisse 88, 2
 superat 75, 15 suscepissim 177, 8
 superatos 205, 18 suscepto 38, 10
 superatus 73, 12 suscipere 70, 17
 superaverant 120, 8 suscipiat 127, 10
 superavit 182, 6 suspecti 191, 16
 superba 16, 13. 86, 12. 175,
 14. 224, 2 suspectiores 7, 6
 superbia 3, 3. 10, 10, &c.
 superbiam 7, 1. 9, 3. 128,
 14, etc. suspectum 121, 17
 superbisfumi 88, 10. 133, 14 suspectusque 120, 2. 192,
 superes 148, 6 suspicentes 34, 26
 superet 86, 19. 231, 22 suspiciens 120, 2
 superfactis 172, 9 suspicione 29, 4
 superior 32, 4 sustentabunt 144, 2
 superiore 112, 8. 178, 13. 181, 8 sustentabant 49, 6
 superior 104, 15 sustentat 165, 15
 superiori 16, 17 sustentatamur 165, 15
 superioribus 87, 13. 106, sustentant 213, 18
 19, &c. sustentare 146, 25
 superfeterant 113, 4 sustentati 110, 23
 supervacanea 222, 36 sustentatum 167, 21
 supervacaneum 42, 6. 52, 19 sustineam 130, 3
 19, &c. sustinent 61, 5. 197, 19
 sustinere 186, 7 sustiniri 178, 23
 sustineri 178, 23 sustinet 69, 3
 sustinuit 48, 25 sustinuisset 48, 25
 sustuleris 220, 12 sustulisse 101, 24
 Suthul 94, 15 Suthule 95, 2
 Syllamque 228, 2 suum 19, 19. 21, 20, &c.
 Syllanam 211, 21 Syphace 61, 20
 Syphacem 69, 23 Syracusanorum 196, 14
 Syrtes 78, 6. 125, 17
 Tam 33, 5, 6. 41, 7. 59,
 1. alibi plur.
 tametis 3, 15. 4, 8. 16,
 19, etc.
 tamquam 11, 16. 67, 12,
 &c.
 tamque 11, 15. 59, 17. 144,
 2. 218, 2
 Tanai 201, 4
 Tanam 137, 16
 tandem 18, 2. 33, 16. 149,
 23, etc.
 tanta 4, 9. 7, 8. 8, 6,
 &c.

T.

TAbella 223, 22
 tabellam 223, 23.
 224, 6
 tabernaculum 121, 9
 tabes 30, 3. 91, 10. 188,
 10
 tabescere 73, 8. 224, 21
 tabulæ 179, 1
 tabulas 10, 2. 18, 11. 192,
 3. 45, 3
 tacente 155, 13
 tacere 92, 9
 taciti 87, 13
 tacitus 93, 17
 tædam 111, 9
 tædetque 61, 7
 tædio 114, 17
 tædium 160, 21
 Taguns 203, 27
 Σαλασσαν 204, 18
 tale 7, 15. 16, 16. 20, 12,
 etc.
 talem 62, 20. 66, 3. 147,
 15, etc.
 talentorum 189, 7
 tales 212, 17
 talij 23, 10. 34, 20. 38, 1,
 etc.
 talia 30, 17. 40, 15. 87, 2,
 &c.
 talibus 7, 11. 101, 18. 114,
 6. 127, 26
 talis 42, 3. 91, 15. 93, 2.
 115, 9. 167, 11
 talium 118, 15
 tam 33, 5, 6. 41, 7. 59,
 1. alibi plur.
 tamen 3, 16. 4, 9. 8, 3, &
 alibi plur.
 tamethi 3, 15. 4, 8. 16,
 19, etc.
 tamquam 11, 16. 67, 12,
 &c.
 tamque 11, 15. 59, 17. 144,
 2. 218, 2
 Tanai 201, 4
 Tanam 137, 16
 tandem 18, 2. 33, 16. 149,
 23, etc.
 tanta 4, 9. 7, 8. 8, 6,
 &c.

INDEX

- & alibi plur.
 tantaque 103, 4
 tantæ 185, 6. 218, 14
 tantam 38, 7, 12. 60, 10,
 &c.
 tantas 137, 7. 170, 22
 tanti 19, 20. 27, 16. 42,
 15, &c.
 tandem 234, 11
 tantis 32, 21. 36, 4
 tanto 46, 12, 17. 59, 17,
 &c.
 tantum 22, 18. 34, 25,
 &c.
 tantummodo 18, 16. 20, 26,
 &c.
 tantus 103, 4
 tardius 8, 18. 67, 4. 126,
 9. 224, 28
 tardus 13, 6
 Tarenti 170, 28
 Tarquinii 38, 5
 Tarquinio 158, 14
 Tarquinium 38, 9
 Tarquinius 37, 16, 24
 Tarquitium 187, 11
 Tarquitius 201, 3
 Tarracinensum 36, 7
 Tarrulæ 162, 16
 Tartanium 193, 3
 Tartessum 175, 12
 Tauri 203, 3
 Tauro 173, 17, 29
 Tauromenitana 202, 23
 Taurum 173, 8, 10, 13.
 189, 6
 teque 191, 25
 tecta 77, 2. 175, 2. 208,
 15
 tecti 144, 1
 tectis 118, 20
 tectam 186, 16
 tecum 225, 1
 tegant 153, 2
 tegebat 55, 13
 tegere 6, 19. 112, 19. 143,
 17. 146, 11
 tegeret 38, 9
 teget 52, 17
 tegi 135, 16
 tegitur 52, 25
 tegunt 198, 9
 Teia 206, 31
 Teio 206, 31
 tela 43, 21. 100, 13,
 &c.
 telis 39, 6, 15. 147, 5. tentando 102, 14. 120,
 4
 telo 22, 4
 telorum 34, 1
 telum 182, 3
 temerè 25, 8. 108, 22. 121,
 10, &c.
 temeritas 141, 15. 232,
 2
 temeritate 134, 14
 temeritatem 63, 14. 174,
 22
 temperantia 101, 22
 temperare 130, 16
 temperarent 10, 6
 temperavére 211, 15
 tempestas 126, 10
 tempestate 7, 4. 15, 1. 19,
 24, &c.
 tempestates 122, 15. 219,
 21
 tempestatibus 17, 3. 49, 6,
 etc.
 templa 10, 14
 templi 175, 6
 templorum 202, 26
 tempora 31, 12. 62, 10,
 &c.
 tempore 15, 11. 23, 18,
 etc.
 tempor 121, 21
 temporibus 32, 10. 33, 21,
 etc.
 temporis 94, 16. 101,
 11
 tempus 6, 4. 18, 18. 39,
 17, etc.
 tendere 22, 3. 24, 9. 55,
 5, etc.
 tenderent 106, 22
 tendet 93, 4. 155, 15
 tentamini 160, 5
 tenebantur 39, 21
 tenebatur 4, 10
 tenebras 230, 10
 tenebris 50, 11. 71, 4.
 143, 14. 144, 21
 tenens 36, 11
 tenent 78, 9
 teneor 81, 18
 tenere 31, 19. 128, 12
 tenet 53, 3. 59, 11. 81,
 26, etc.
 tenetur 178, 11
 tentabat 95, 4
 tentabatur 137, 8
 tentabitis 167, 17
 tentandi 103, 9

- tentando 102, 14. 120,
 4
 tentans 140, 2. 166, 7
 tentantes 76, 14
 tentare 6, 16. 14, 4. 51,
 22, etc.
 tentari 103, 19
 tentatam 114, 5
 tentati 103, 22
 tentatum 79, 22. 186, 26
 tentatuos 105, 15
 tentaverat 21, 25
 tentavére 176, 18
 tentet 140, 4
 tenuerunt 205, 6
 tenuissima 184, 6
 tenuit 204, 37. 205, 8.
 207, 1
 tenuv 204, 18
 Terentia 226, 25
 Terentio 37, 9
 terga 140, 14. 177, 2
 tergis 185, 13. 201, 9. 202,
 21
 tergo 106, 8. 110, 18. 111,
 23, etc.
 terra 11, 9. 48, 23. 69, 3,
 etc.
 terraque 75, 12
 terræ 75, 7. 76, 1. 99, 2,
 etc.
 terræque 8, 24. 198, 8
 terrarum 8, 4. 191, 12,
 etc.
 terras 13, 15
 terrebant 109, 2
 terrebat 62, 16. 92, 11
 terremini 160, 19
 torrentur 146, 21
 terrere 32, 1. 43, 4. 141,
 3
 terrent 37, 22
 terret 111, 4
 terretur 176, 14
 terris 2, 9. 13, 18. 225, 6.
 15
 terribili 50, 11
 territi 112, 10
 territos 95, 8. 192, 23
 territus 144, 3
 terror 176, 24
 terrore 98, 13. 145, 6.
 171, 11. 227, 11
 terrorem 79, 27. 225, 4
 terrori 63, 11. 87, 2
 tertia 75, 7. 137, 25. 179,
 8

tertiae

VOCABULORUM.

- tertiae 95, 14
 tertiam 119, 6. 143, 7
 tertio 195, 6. 206, 10
 tertium 37, I. 70, 20. 118,
 8
 testamentis 231, 15
 testamento 64, 16. 116, 19.
 189, 13
 testamur 26, 6
 testante 229, 25
 testari 120, 16
 testatum 189, 21
 testes 13, 8
 testimonia 232, 5
 testis 151, 27. 152, 5
 testudine 141, 2
 tete 47, 16
 tetra 46, 6
 Tetrarchæ 17, 11
 Tetrarchas 192, 23
 Tetrarchiis 189, 18
 texerint 52, 17
 Thala 124, 28. 127, 3
 Thalam 123, 19, 22, 33.
 124, 7. 136, 26, 28
 Tharros 199, 13
 Thebas 204, 36
 Themysciri 201, 4
 Theræon 78, 5
 thesauri 65, 12. 94, 15.
 123, 20. 139, 3
 thesauris 67, 9
 thesaurorum 188, 11
 thesauros 67, 7. 94, 19
 thesaurus 177, 3
 Thirmida 67, 10
 Thoranium 208, 11
 Thracum 95, 13
 Thucydides 205, 4
 Ti. 39, 23. 87, 8
 Tiberium 99, 8
 Tiberius 99, 3
 tibine 167, 6
 tibique 215, 20
 Tiburti 234, 1
 Tigrane 190, 6
 Tigranem 188, 21
 Tigranis 191, 1, 5
 Tigrim 204, 27
 timebat 82, 23. 124, 14
 timens 13, I. 25, 4. 96.
 10. 232, 29
 timent 53, I. 214, 7
 timentem 194, 4
 timentes 11, 21
 timeret 136, 10
 timeri 231, 30
 timet 46, 13. 84, 1
 timetis 47, II. 87, 1
 timidè 186, 15
 timidì 54, 18
 timidis 134, 24
 timidò 51, 26. 91, 12
 timidos 48, 21. 53, 4.
 140, 18. 207, 6
 timidus 35, 21
 timor 24, 8. 52, 3. 92, 24.
 &c.
 timore 42, 6. 120, 14
 timorem 63, 13. 79, 8
 timoris 34, 2. 100, 2. 159,
 22
 timui 231, 29
 tirocinio 232, 23
 Tisidium 114, 17
 toga 175, 9
 togæ 228, I. 230, 26
 togam 196, 13
 togatorum 80, 6
 togatus 228, I. 230, 26
 tolerabat 45, 13
 tolerabatur 137, 3
 toleranda 167, 23
 tolerare 18, 8. 80, 23. 133,
 7. 135, 10
 toleraret 158, 19
 tolerasfe 48, 27
 tolerate 198, 5
 toleratis 88, 8. 183, 4
 toleraverant 8, 26. 20,
 26
 toleraverat 30, 18
 toleravi 196, 14
 toleravimus 162, 6
 tollendus 213, 8
 tollere 37, 12. 145, 2. 146,
 22
 tonitruum 175, 7
 toremata 18, 12
 tormentis III, II. 141,
 2
 torpedinis 184, 8
 torpedo 168, 3. 185, 12.
 221, 26
 torpescere 59, 1
 torpescerentur 13, 13
 Torquatum 15, 15
 Torquatus 47, 17
 torrenti 159, 8
 tot 160, 13. 162, 20.
 178, 32. 185, 4. 218,
 7. 114, 18. 138, 15
 1, 9
- tota 198, 25. 201, 16. 233.
 19
 totam 24, 2. 46, 11. 137,
 24. 189, 15
 totiens 151, 8. 177, 7, 14
 totius 79, 25. 94, 10. 103,
 8. 106, 11
 toto 140, 25
 totum 79, 29
 trabes 187, 4
 tractabant 97, 24
 tractarent 32, 2. 43, 1
 tractavimus 204, 21
 tractu 104, I. 125, 17.
 179, 2
 tractum 94, 5
 tradat 83, 11
 tradebat 115, 12
 tradere 114, 8
 traderent 91, 8. 102, 16
 traderentur 117, 6
 traderet 153, 4. 154, 27
 traderetur 113, 22. 128, 18
 tradideris 47, 16
 tradidimus 225, 5
 tradidissent 97, 6
 tradidisset 113, 19. 154,
 10
 tradidit 217, 18
 tradit 206, 8
 tradita 87, 4. 88, 4. 217,
 20
 traditæ 163, 10
 traditi 39, 18
 traditur 74, 15. 101, 24,
 &c.
 trado 29, 7. 65, 15
 tradunt 35, 18. 205, 4
 traduntur 37, 9. 86, 2
 tragulæ 175, 20
 trahant 191, 14
 trahebant 129, 14. 208,
 17
 trahebantur 43, 13. 138,
 13
 trahendo 83, 18
 trahere 9, 19. 93, 22. 98,
 4. 139, 12. 143, 6
 traheret 7, 20
 trahi 81, 8. 116, 14. 128,
 32
 trahit 144, 10. 202, 23
 trahunt 18, 13. 125, 1
 217, 24
 tramites 51, 13. 94, 23.
 103, 25
 tranquillæque 14, 1
 X 4

INDEX

- trans 175, 11. 202, 30
 transductus 66, 14
 transeant 1, 2
 transfigit 85, 14
 transenna 175, 7
 transeunt 152, 9
 transfertur 3, 5. 42, 23
 transferunt 58, 2
 transfuga 228, 17
 transfugas 108, 9
 transfugerent 95, 5
 transgreditur 178, 17
 transgressos 170, 16
 transgressu 170, 15
 transgressus 170, 28. 196, 196, 4
 transière 3, 7. 95, 13
 transjici 233, 26
 transire 152, 6
 transivit 204, 27
 transiit 176, 1
 transnatare 173, 11
 Transpadani 38, 17
 transstulere 88, 15
 transstulerunt 16, 2
 transvest 84, 20
 transvesti 76, 9
 transversos 72, 2
 transvoris 102, 1. 105, 8, 13
 transvorso 104, 6
 transvorsos 62, 19
 traxit 210, 19
 trepidā 97, 6. 109, 16
 trepidæ 138, 4
 trepidare 24, 6. 95, 9. 118, 17
 trepidet 131, 2
 trepidi 143, 19
 Trequiti 208, 6
 tres 80, 12. 97, 16. 150, 3
 trib. 181, 1
 tribuere 211, 19
 tribuistis 164, 20
 tribuit 28, 3
 tribunatu 219, 29. 221, 8
 tribunatum 115, 5
 tribuni 94, 9. 181, 8. 231, 16
 tribunicia 31, 6. 182, 3
 tribuniciae 185, 7
 tribuniciam 162, 21. 167, 4
 tribunicis 94, 8
 tribunis 96, 14. 103, 1, &c. tuguria 67, 19
 tribuno 122, 16
 tribunorum 194, 1
 tribunos 88, 12. 145, 17. 179, 14
 tribunosque 118, 10
 tribunum 91, 19. 99, 9
 tribunus 34, 7. 54, 10, etc.
 tribus 36, 23. 51, 14, etc.
 tributum 158, 18
 triduo 82, 19
 triennio 196, 15
 triennium 177, 16
 triginta 43, 1. 54, 9. 193, 11. 215, 17
 tripliees 186, 18
 triplici 203, 7
 triplicibus 105, 6
 trifitia 24, 5
 trito 196, 15
 trium 207, 15
 triumphalem 234, 12
 triumpharent 23, 15
 triumphavit 156, 6
 triumphique 98, 9
 triumphos 88, 6. 132, 18. 183, 14
 triumphum 189, 15
 Triumviro 50, 6
 Triumvirum 99, 9
 Troia 205, 5
 Trojanis 6, 9
 Trojanorum 205, 20. 206, 36
 tropæa 200, 19
 trucidemini 53, 7
 tuque 212, 17
 tua 28, 1. 65, 4. 153, 16, etc.
 tuaque 65, 5
 tuae 35, 6. 70, 3. 153, 16, &c.
 tuaque 29, 7
 tuam 216, 14, 17, 20. 226, 15. 227, 2
 tuas 73, 1. 231, 9
 tuba 54, 13
 tubicines 145, 1
 tubicinum 140, 8
 tuenda 230, 19, 22. 232, 31
 tueri 22, 25
 tuguria 102, 19
 tuguriis 76, 11. 78, 10. 123, 29
 tugurio 67, 19
 tui 64, 9. 212, 19. 218, 22, etc.
 tuis 65, 15. 70, 2. 188, 21, etc.
 tulii 159, 15
 tulit 125, 14. 130, 19. 206, 25. 221, 6. 224, 4
 Tulli 235, 27. 226, 8
 Tullianum 50, 8
 Tullio 20, 15. 43, 14
 Tullius 20, 19. 25, 4, 11. 226, 5
 Tullo 15, 7
 tumque 158, 20
 tumulique 198, 21
 tumulosum 137, 26
 tumulti 54, 5
 tumultu 34, 12. 35, 15, etc.
 tumultum 107, 28. 111, 23. 122, 1. 155, 10
 tumultus 118, 16. 181, 6
 tumulum 155, 18
 tunc 44, 2. 154, 11. 163, 18. 179, 8. 230, 25
 tuo 191, 8. 226, 9. 227, 28. 228, 11. 232, 14
 tuorum 232, 32. 234, 8
 tuos 29, 8
 turba 30, 9
 turbæ 159, 2. 165, 11. 181, 10
 turbam 171, 11
 turbamenta 163, 8
 turbarum 161, 19
 turbas 167, 22
 turbata 164, 5
 turbinum 204, 24
 ture 175, 18
 Tuiam 172, 22
 turma 106, 5. 144, 3
 turmam 117, 3
 turmarum 95, 4. 145, 1
 turmas 104, 30. 137, 17
 turmatim 146, 9
 turmis 95, 12
 turpe 230, 31. 232, 34
 turpem 133, 6
 turpi 151, 10. 199, 17
 turpia 133, 2. 232, 15
 Turpiliū 118, 11, 12
 Turpilius 118, 24. 119, 20
 turpis 118, 26. 162, 16
 turpissimè 232, 17
 turpissimo

VOCABULORUM.

turpissimo 226, 4
 turpissimæ 134, 4
 turpissimè 226, 13
 turpissimi 134, 6
 turpitur 198, 1. 230, 9
 turpitudo 234, 16
 turpitudine 52, 21. 227,
 15
 turpitudinem 11, 7
 turpitudinis 230, 7
 turpius 230, 30.
 231,
 11
 türres 119, 18
 turribus 124, 19.
 200, vacuam 13, 2. 47, 3. 204,
 37
 turribusque 80, 9.
 139, vacuos 40, 2
 turrim 148, 18
 turris 81, 3
 turrium 203, 16
 Tufcis 43, 22
 Tusculanum 226, 28. 227,
 5
 tua 26, 8. 33, 15. 52, 14.
 69, 10. 222, 28
 tutabantur 141, 5
 tuæ 14, 1
 tuandis 160, 4
 tutandos 136, 15
 tutandum 148, 10
 tutari 124, 19. 130, 9
 tutata 107, 2. 123, 17.
 134, 12
 tute 133, 10. 140, 8
 tuti 59, 6. 70, 19. 161,
 20. 190, 2
 tutior 182, 2
 tutiores 151, 23. 215,
 14
 tuifsum 135, 15
 tutius 70, 14. 95, 11. 179,
 18
 tutiusque 147, 20
 tutos 70, 17
 tutum 136, 2. 160, 2. 161,
 1. 162, 2. 188, 16
 tutus 88, 14. 153, 24. 160,
 18. 211, 13
 tuum 72, 12. 232, 6, 9
 tuus 226, 23
 Tygris 206, 34
 tyrannidem 159, 22
 tyrannidis 160, 22
 tyrannos 228, 11
 tyrannum 162, 20
 tyrannumque 199, 22
 Tyii 174, 12

V.

VAcat 222, 5. 227, 15
 Vacca 103, 7
 Vaccæ 119, 2
 Vaccam 85, 9. 119, 8
 Vaccenses 118, 3. 119, 1,
 19
 vacuam 13, 2. 47, 3. 204,
 37
 vacuus 12, 1. 137, 10.
 203, 38
 vacuusque 187, 1
 vadere 141, 13
 vades 93, 12
 vadibus 93, 13. 113, 15
 vado 176, 1
 vadofa 125, 15
 vadum 170, 23
 vagabantur 6, 9. 101, 15.
 204, 2
 vagari 144, 4
 vagi 76, 5
 vagos 78, 10
 vagus 204, 24
 valeat 40, 17. 148, 8
 valebat 8, 12. 12, 10
 valens 136, 17
 valent 44, 9. 178, 2. 184,
 9
 Valentia 178, 4
 Valentiam 172, 22
 valere 31, 5. 222, 35
 valerent 125, 3. 222,
 21
 valeret 2, 17. 17, 4
 Valerianæ 193, 17
 Valeriani 187, 12
 Valerio 35, 11
 validam 170, 11
 validior 159, 6
 validiorum 158, 12. 180,
 12
 validis 199, 28
 validissima 148, 23
 validissimus 188, 15
 valido 117, 8
 validum 6, 23
 validus 62, 7. 169, 21

valle 203, 40
 vallo 81, 2. 102, 2. 124,
 15
 vallum 112, 2. 145, 23
 valuere 44, 1
 valuerunt 222, 23
 valuisse 66, 17
 valuissent 154, 7
 valuisset 15, 4
 valuit 61, 21. 158, 5
 vana 17, 2. 82, 4. 222, 5.
 227, 15
 vanior 187, 16
 vanis 149, 3
 vanitas 20, 6
 vanitate 94, 21
 vanos 207, 6
 vanum 46, 12. 204, 13
 Vargunteium 36, 20
 Vargunteius 14, 8. 22, 14
 varia 43, 15. 106, 11. 189,
 7. 224, 9
 variaque 61, 9
 variaeque 59, 2
 varias 219, 12
 varie 44, 12. 56, 4
 variis 76, 7. 190, 15
 Varinius 208, 7, 18
 vario 100, 15
 varius 5, 16. 123, 7. 155,
 13
 vas 43, 10
 vase 10, 2. 123, 28. 192,
 26
 vasta 123, 23. 136, 22.
 192, 37. 203, 23
 vastabatur 109, 23
 vastam 161, 23
 vastant 215, 15
 vastare 79, 26. 98, 13.
 101, 16. 169, 27
 vastaretur 88, 18. 120,
 11
 vastari 119, 15. 148, 12
 vastat 108, 22. 221, 16
 vastatio 212, 5
 vastatis 190, 17
 vastatum 114, 3
 vastatur 214, 1
 vastavimus 178, 11
 vastavit 233, 23
 vastique 125, 21
 vastitas 61, 12. 225, 17
 vastus 5, 18. 104, 1
 Vastinii 228, 14

Vatinia

INDEX

- Vatimio** 231, 33
vatum 164, 14
ubique 106, 55, etc.
ubique 19, 2, 22, 2, etc.
ubivis 70, 14
vecordia 13, 7, 122, 2,
 145, 6
vecordiae 61, 11
vecordiam 141, 6
vecta 178, 28
vecte 199, 29
vestigal 88, 1
vestigales 17, 11
vestigalia 197, 18
vestigalibus 45, 7, 217,
 17
vestigalis 144, 25
vestigalium 165, 15
vehicator 197, 19
vehemens 34, 21
vehementer 33, 19, 62,
 15, etc.
vehementes 155, 5
vehementissime 60, 9
vehementius 89, 4, 147,
 13
velim 230, 1
velint 128, 25, 132, 11
velitari 229, 23
velitaribus 150, 15
velites 103, 3
velle 17, 6, 80, 13, 92, 5,
 etc.
vellem 29, 6, 69, 6, 82,
 3, 164, 4
vellent 27, 9, 126, 20
vellet 64, 6, 123, 1, 152,
 17, 154, 26
velocibus 199, 28
velocissimos 138, 1, 140,
 9
velocitas 107, 2
velox 75, 13
velut 35, 21, 37, 12, 139,
 2
veluti 1, 3, 4, 5, 33, 24,
 etc.
venale 233, 10
venalem 93, 17, 209, 8,
 232, 19
venales 226, 3
venalia 9, 4, 64, 1, 79, 9,
 215, 13
venalis 90, 10
venalium 103, 7
venando 5, 3, 62, 10
vendere 23, 16, 101, 18,
 127, 14
venderent 91, 8
venderet 101, 25
vendidit 232, 19
venditas 226, 12
venditis 159, 12
venenis 9, 15
veneno 202, 3
venerant 124, 28, 146, 12,
 202, 15
venerat 50, 20, 93, 9,
 227, 2
venere 35, 17, 68, 6
venerint 230, 10
venerit 48, 15
veniat 113, 18
venientes 186, 12
venienti 175, 9
venimus 125, 23
venire 36, 12, 84, 6, 149,
 14, 178, 8
venirent 175, 19
veniret 68, 9
veniretur 154, 27, 155,
 6
venisse 82, 22, 125, 11,
 153, 8
venissent 84, 11
venisset 34, 7, 128, 3
venit 21, 22, 25, 3, 67, 29,
 etc.
veniunt 36, 9, 80, 15,
 147, 8
ventis 125, 15, 17, 198,
 21
vento 107, 14, 178, 23
ventre 11, 18
ventrem 215, 7
ventri 1, 3, 3, 6, 134, 4,
 212, 11
ventum 39, 25, 54, 14,
 etc.
venturos 146, 8
venturum 34, 27, 60, 6,
 etc.
venturus 69, 6
ventus 126, 11
venum 161, 25
venundati 138, 7
ver 206, 5
vera 9, 13, 28, 5, 45, 18,
 etc.
veræ 67, 13
veram 99, 1, 102, 9
verba 39, 26, 45, 8, 48,
 10, etc.
Verberatur 193, 7
verberari 42, 14
verberatusque 119, 23
verberibus 42, 12, 43,
 25
verbis 8, 6, 35, 8, 80,
 13, etc.
verbo 44, 12
verborum 185, 11
verbum 67, 1
vere 155, 4, 158, 7
vereor 43, 15, 72, 1, 162,
 11
vergens 193, 10
veris 173, 4, 206, 5
verissimè 15, 7
verissimè 5, 8
veriti 126, 4
veritus 74, 3, 93, 14, 105,
 10, 107, 9
vero 2, 12, 5, 3, 8, 1, 20,
 30, 10, 37, 14, 43, 17,
 & alibi.
versa 162, 7
versabimur 70, 5
versari 55, 1
versati 230, 16
Versius 187, 10
versus 21, 11, 51, 3, 78,
 7
versutum 222, 7
vertam 229, 7
verte 98, 4, 202, 4
vertet 47, 10
virtit 130, 18
vertunt 160, 16
verum 3, 2, 9, 8, 3, 10,
 15, 18, 4, 21, 11, 31,
 12, & alibi plur.
veruta 187, 5
vescebantur 137, 4
vescendi 11, 9
vescentibus 202, 12
vesper 106, 30, 151, 5
vespera 173, 25
vestæ 12, 12
veste 186, 15
vestigii 172, 1
vestamentum 43, 11
vestius 104, 2
vestra 16, 22, 26, 13, 40,
 18, etc.
vestræ 40, 18, 53, 5, 229,
 19
yestram 69, 14, 70, 16,
 71, 11, 81, 22, 88, 15
vestrarum 184, 8
vestras 45, 4

vestri

vestri
 etc.
 vestris
 9,
 vestro
 2,
 vestros
 20
 vestrum
 81,
 vetat
 vetera
 212
 veterans
 veterans
 veterare
 18.
 220
 veteref
 veteri
 veteribus
 17
 veteris
 234
 veterinn
 veterum
 Vettios
 vetus 2
 6,
 vetuslate
 21
 vetuslate
 13
 vexabant
 vexabat
 vexant
 vexare
 vexavit
 vexillum
 vi 2, 6
 14, e
 via 9,
 etc.
 viam 20
 vias 175
 vice 175
 vicem 17
 vicerant
 vicerat 1
 vicerit 22
 viceritis
 vices 20
 vici 196,
 vicinitate
 vicos 39,
 vicisse 21

VOCABULORUM.

- vestri 86, 22. 87, 6, 10, viciſſent 143, 12
 etc. viciſſim 231, 10
 vestris 45, 5. 52, 14. 89, viciſſitudinem 206, 1
 9, etc. viciſti 65, 8
 vestro 69, 4. 70, 13. 130, vicit 33, 16. 74, 4. 82, 25,
 2, etc. etc.
 vestros 73, 6. 90, 14. 131, vicos 169, 26
 20 victa 186, 2
 vestrum 26, 12. 73, 7. viciſti 89, 13. 77, 14. 126, videri 38, 5. 50, 2. 51,
 81, 26, etc. 16, etc.
 vetat 42, 12 viciſtis 10, 5, 16. 41, 1, 21
 vetera 30, 8. 148, 13. &c.
 212, 28. 229, 18 viciſto 128, 6
 veteranas 54, 5 viciſtor 43, 6. 52, 24. 109, videret 135, 9. 173, 12
 veterani 54, 17 12, etc.
 vetere 120, 14 viciſtore 111, 28
 veteres 16, 14. 68, 4. 143, viciſtorem 129, 14
 18. 175, 13. 206, 12. viciſtores 9, 20. 11, 2. 128, vidiſtis 70, 13
 220, 9 25, etc.
 veterefique 135, 17 viciſtoresque 126, 4
 veteri 100, 12 viciſtori 211, 6
 veteribus 213, 8. 219, vicia 18, 5. 30, 17. 31, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 17
 veteris 13, 16. 130, 21. viciae 10, 6. 13, 16, vigeſtant 4, 8
 234, 3 etc.
 veterimos 212, 9 viciaſtiam 10, 4. 31, 16, vigeſtum 37, 2
 veterum 123, 6. 168, 12 etc.
 Vettios 161, 21 viciaſtiamque 211, 21 vigiſtando 47, 15
 vetus 20, 9. 32, 3. 130, viciaſtias 104, 18. 217, vigiſtans 230, 21
 6. 189, 1 2 vigiſtare 22, 5. 49, 18
 vetuſtate 140, 17. 224, viciaſtibus 18, 18. 41, 3. vigiliia 151, 14
 21 144, 20, etc.
 vetuſtatem 114, 28. 200, viciaſtis 159, 13. 177, 25 vigiliæ 5, 15, 24, 2. 101,
 13
 vexabant 6, 3
 vexabat 4, 12. 13, 5
 vexant 18, 13
 vexare 39, 13
 vexavit 233, 12
 vexillum 132, 20
 vi 2, 6, 5, 12. 8, 23. 34, 12
 14, etc.
 via 9, 13. 57, 7. 74, 13, videam 72, 6
 etc. videamus 234, 18
 viam 200, 30
 vias 175, 1
 vice 175, 17
 vicem 177, 18
 vicerant 151, 1
 vicerat 124, 11
 vicerit 229, 24
 viceritis 182, 8
 vices 206, 1
 vici 196, 26
 vicinitatem 29, 10
 vicis 39, 12
 vicifile 213, 19
- videntur 11, 6. 41, 9. 44,
 17, etc.
 video 194, 5
 videor 222, 16
 videre 11, 4. 135, 14
 viderer 73, 3. 233, 3
 videret 135, 9. 173, 12
 videretur 154, 9. 200, 33
 7. 150, 5. 162, 13. 204,
 1
 veterint 46, 18
 videris 234, 21
 veterane 1, etc.
 veterane 120, 14
 veteres 16, 14. 68, 4. 143, vidi 131, 9. 234, 22
 18. 175, 13. 206, 12. vidiſtis 161, 14. 181, 9
 220, 9
 veterefique 135, 17
 veteri 100, 12
 veteribus 213, 8. 219, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 17
 veteris 13, 16. 130, 21. vidiſtis 161, 14. 181, 9
 234, 3
 veterimos 212, 9
 veterum 123, 6. 168, 12
 Vettios 161, 21
 vetus 20, 9. 32, 3. 130, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 6. 189, 1
 2
 vetuſtate 140, 17. 224, viciſtibus 18, 18. 41, 3. vigiliia 151, 14
 21
 vetuſtatem 114, 28. 200, viciſtis 159, 13. 177, 25 vigiliæ 5, 15, 24, 2. 101,
 13
 vexabant 6, 3
 vexabat 4, 12. 13, 5
 vexant 18, 13
 vexare 39, 13
 vexavit 233, 12
 vexillum 132, 20
 vi 2, 6, 5, 12. 8, 23. 34, 12
 14, etc.
 via 9, 13. 57, 7. 74, 13, videam 72, 6
 etc. videamus 234, 18
 viam 200, 30
 vias 175, 1
 vice 175, 17
 vicem 177, 18
 vicerant 151, 1
 vicerat 124, 11
 vicerit 229, 24
 viceritis 182, 8
 vices 206, 1
 vici 196, 26
 vicinitatem 29, 10
 vicis 39, 12
 vicifile 213, 19
- villa 212, 2
 villæ 234, 3
 villam 43, 10. 215, 4. 226,
 16. 232, 9
 videatur 127, 25
 videbam 29, 4. 164, 25
 videbant 30, 19. 165, 2
 videbantur 5, 6. 52, 23. vim 29, 6. 46, 9. 57, 5,
 116, 15, etc.
 videbatur 6, 14. 19, 1. 30, viminibus 192, 26
 6, etc.
 videlicet 46, 8. 47, 12. 48, vincere 18, 14. 64, 16.
 4, etc.
 videſmini 166, 10
 vident 107, 16, 20. 119, Vinci 99, 11. 108, 20.
 15, etc.
 videntur 11, 6. 41, 9. 44,
 17, etc.
 video 194, 5
 videor 222, 16
 videre 11, 4. 135, 14
 viderer 73, 3. 233, 3
 videret 135, 9. 173, 12
 videretur 154, 9. 200, 33
 7. 150, 5. 162, 13. 204,
 1
 veterint 46, 18
 videris 234, 21
 veterane 1, etc.
 veterane 120, 14
 veteres 16, 14. 68, 4. 143, vidi 131, 9. 234, 22
 18. 175, 13. 206, 12. vidiſtis 161, 14. 181, 9
 220, 9
 veterefique 135, 17
 veteri 100, 12
 veteribus 213, 8. 219, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 17
 veteris 13, 16. 130, 21. vidiſtis 161, 14. 181, 9
 234, 3
 veterimos 212, 9
 veterum 123, 6. 168, 12
 Vettios 161, 21
 vetus 20, 9. 32, 3. 130, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 6. 189, 1
 2
 vetuſtate 140, 17. 224, viciſtibus 18, 18. 41, 3. vigiliia 151, 14
 21
 vetuſtatem 114, 28. 200, viciſtis 159, 13. 177, 25 vigiliæ 5, 15, 24, 2. 101,
 13
 vexabant 6, 3
 vexabat 4, 12. 13, 5
 vexant 18, 13
 vexare 39, 13
 vexavit 233, 12
 vexillum 132, 20
 vi 2, 6, 5, 12. 8, 23. 34, 12
 14, etc.
 via 9, 13. 57, 7. 74, 13, videam 72, 6
 etc. videamus 234, 18
 viam 200, 30
 vias 175, 1
 vice 175, 17
 vicem 177, 18
 vicerant 151, 1
 vicerat 124, 11
 vicerit 229, 24
 viceritis 182, 8
 vices 206, 1
 vici 196, 26
 vicinitatem 29, 10
 vicis 39, 12
 vicifile 213, 19
- villa 212, 2
 villæ 234, 3
 villam 43, 10. 215, 4. 226,
 16. 232, 9
 videatur 127, 25
 videbam 29, 4. 164, 25
 videbant 30, 19. 165, 2
 videbantur 5, 6. 52, 23. vim 29, 6. 46, 9. 57, 5,
 116, 15, etc.
 videbatur 6, 14. 19, 1. 30, viminibus 192, 26
 6, etc.
 videlicet 46, 8. 47, 12. 48, vincere 18, 14. 64, 16.
 4, etc.
 videſmini 166, 10
 vident 107, 16, 20. 119, Vinci 99, 11. 108, 20.
 15, etc.
 videntur 11, 6. 41, 9. 44,
 17, etc.
 video 194, 5
 videor 222, 16
 videre 11, 4. 135, 14
 viderer 73, 3. 233, 3
 videret 135, 9. 173, 12
 videretur 154, 9. 200, 33
 7. 150, 5. 162, 13. 204,
 1
 veterint 46, 18
 videris 234, 21
 veterane 1, etc.
 veterane 120, 14
 veteres 16, 14. 68, 4. 143, vidi 131, 9. 234, 22
 18. 175, 13. 206, 12. vidiſtis 161, 14. 181, 9
 220, 9
 veterefique 135, 17
 veteri 100, 12
 veteribus 213, 8. 219, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 17
 veteris 13, 16. 130, 21. vidiſtis 161, 14. 181, 9
 234, 3
 veterimos 212, 9
 veterum 123, 6. 168, 12
 Vettios 161, 21
 vetus 20, 9. 32, 3. 130, vidiſtis 161, 14. 181, 9
 6. 189, 1
 2
 vetuſtate 140, 17. 224, viciſtibus 18, 18. 41, 3. vigiliia 151, 14
 21
 vetuſtatem 114, 28. 200, viciſtis 159, 13. 177, 25 vigiliæ 5, 15, 24, 2. 101,
 13
 vexabant 6, 3
 vexabat 4, 12. 13, 5
 vexant 18, 13
 vexare 39, 13
 vexavit 233, 12
 vexillum 132, 20
 vi 2, 6, 5, 12. 8, 23. 34, 12
 14, etc.
 via 9, 13. 57, 7. 74, 13, videam 72, 6
 etc. videamus 234, 18
 viam 200, 30
 vias 175, 1
 vice 175, 17
 vicem 177, 18
 vicerant 151, 1
 vicerat 124, 11
 vicerit 229, 24
 viceritis 182, 8
 vices 206, 1
 vici 196, 26
 vicinitatem 29, 10
 vicis 39, 12
 vicifile 213, 19

I N D E X

- 153, 21. 191, 8. 213, viris 7, 11. 51, 25. 52, 23, vitam 1, 2. 3, 7, 9. 13,
 19. 229, 21
 vinciebant 202, 21
 vinciebat 140, 17
 vincimus 52, 14
 vincit 220, 22. 232, 36
 vincitur 186, 1
 vincita 50, 10
 vinetae 187, 4
 vinetos 114, 13
 vinetur 156, 4
 vinctus 155, 21
 vincula 34, 3. 91, 22
 vinculis 38, 5. 44, 8
 vindicamus 17, 9
 vindicandam 73, 20
 vindicando 102, 7
 vindicandum 86, 11. 89,
 6. 151, 19
 vindicare 99, 4
 vindicari 9, 8
 vindicatum 8, 17. 90, 11
 vindicaturum 79, 17
 vindices 50, 12. 179, 13.
 185, 3. 191, 17. 217,
 5
 vindictam 74, 9
 vineæ 139, 7
 vineas 94, 20. 124, 18.
 139, 10. 141, 2
 vineis 80, 9. 141, 4
 viuo 19, 16. 101, 17.
 124, 25
 vinoque 192, 35
 violaffe 174, 11
 violafsi 167, 11
 violenterque 97, 18
 violentia 26, 8
 violentiam 48, 27
 vir 83, 20. 115, 9.
 13. 153, 12. 174, 18.
 229, 32. 231, 8
 vires 57, 11. 184, 4
 virgine 12, 12
 virgines 41, 2. 174, 2.
 10, 18. 147, 19. 224,
 13
 virgulta 105, 1. 106, 10.
 203, 40
 viri 11, 2, 8. 18, 2.
 33, 3, &c.
 viribus 62, 6. 231, 29
 virile 18, 7. 175, 1
 virillem 9, 16
 virili 215, 28
 virilia 183, 1
 virilis 21, 3
 virisque 74, 14. 111, 1.
 viritimi 104, 19
 virium 2, 2. 186, 13
 viro 21, 4. 80, 20. 89, 1.
 100, 9. 170, 20
 virorum 53, 7. 139, 4.
 161, 23. 191, 3. 219,
 11. 233, 2
 viros 21, 2, 9.
 &c.
 virtus 2, 5, 17. 7, 6, 13,
 &c.
 virtusque 217, 28
 virtute 2, 6. 4, 3, 7, &
 alibi.
 virtutem 9, 12. 18; 2.
 48, 20, & alibi.
 virtuti 3, 6. 53, 5. 59, 5.
 107, 10. 123, 10. 151,
 9. 156, 2
 virtutibus 231, 32
 virtutis 47, 1. 52, 20,
 &c.
 virum 35, 6. 41, 19,
 &c.
 vis 1, 4. 30, 3. 38, 1,
 &c.
 visa 154, 17. 163, 14.
 211, 15. 216, 24. 225,
 22
 visceribus 227, 8
 visebatur 175, 2
 visendum 215, 6
 visens 67, 13
 visentibus 205, 10
 visere 10, 14. 112, 28
 visi 222, 14
 vises 207, 23
 visu 144, 21. 155, 18
 vim 29, 17. 136, 16.
 137, 24. 140, 11. 141,
 10, 18. 147, 19. 224,
 13
 visfundi 56, 1. 39, 20
 visus 147, 4. 203, 27
 vita 2, 2, 11. 46, 5. 48, 4,
 &c.
 vitabundi 112, 25
 vitabundus 94, 23. 146,
 27. 179, 3
 vitae 17, 9. 35, 21. 49,
 13, &c.
 vitaque 62, 1

VOCABULORUM.

- ultroque 183, 8
 ultum 119, 3. 183, 9
 ultus 189, 22
 Umbrano 32, 14. 39, 21
 Umbrenum 33, 5
 Umbrenus 32, 17
 umquam 12, 14. 27, 12,
 &c.
 una 6, II. 18, 21. 45, 16,
 &c.
 unæ 113, 4
 unam 86, 15. 131, 12.
 139, 18. 187, 12
 undarum 179, 6
 unde 54, 15. 69, 23. 72,
 II, &c.
 undique II, 20. 48, II.
 50, 9, &c.
 uni 194, 8. 231, 26
 unicæ 232, I
 universa 129, 22
 universi 231, 22
 universis 233, 3
 universo 231, 17
 universos 16, 20. 108, 6.
 129, 3. 184, 9
 unius 219, 24. 222, 7. 225,
 II
 uno 80, 7. 139, I. 144,
 II. 180, II. 185, 4, 9.
 204, 20
 unum 14, 5. 66, 8. 88,
 16, &c.
 unumquemque 19, 10. 54,
 7. 234, 19
 unus 52, 9. 93, 5. 118,
 24, &c.
 unusquisque 229, 25
 vobis 17, 5. 18, 21. 33,
 3, & alibi.
 vobiscum 18, 21. 69, 23.
 134, 18
 vobisque 154, 3
 vocabula 45, 18
 vocant 48, 21. 77, I. 145,
 28
 vocare 25, 13
 vocarentur 221, 10
 vocaretur 114, 17
 vocari 36, 6
 vocas 228, 13. 230, 22
 vocat 210, 12
 vocatur 45, 19
 voce 25, 7. 73, 17. 110,
 18. 198, 11
 vocem 183, I
 vocibus 144, 19
 volare 112, 20
 volebant 7, 17
 volebat 16, 9
 volens 149, 7. 183, II.
 209, 12
 volentem 198, 3
 volentes 124, 27. 173, 22
 volenti 129, II
 145, 25. 147, 20. 185,
 6. 208, 12
 voles 153, 20. 188, 23
 volet 197, 29
 volitabit 225, II
 volo 224, 15
 Voluce 151, 18
 Volucem 151, 26
 volucrum 175, II
 volvebat 62, 16
 volvens 25, 16. 155, 3
 volventes 56, I
 volventibus 33, 16
 voluerant 153, 7
 voluerent 153, 8. 153, 3.
 197, 2
 volueris 232, 32
 voluerit 97, 12
 volui 153, 23. 231, 28, 30
 voluit 14, 5. 220, 21. 233,
 197, 2
 voluisse 15, 3. 131, I. 206,
 19
 voluisse 233, I
 volunt 17, 15. 90, 3. 100,
 4. 191, 16. 215, 10. 218,
 15
 voluntarius 50, 19
 voluntate 14, 15. 21, 15.
 67, 26. 102, 17. 118, 4.
 128, 31. 155, 10. 175, 3.
 199, 5. 211, 17
 voluntates 155, 5
 voluptaria 9, 23
 voluptas 142, 2. 222, 23.
 151, 2
 voluptatem 131, 21. 220, usum 129, II. 136, 26. 159,
 22. 225, 30
 voluptates 57, 10. 212, 17
 usurum 21, 15. 201, 7
 voluptati 3, 8. 145, 28.
 18, 16
 voluptatibus 45, 5. 47, 2.
 214, 4
 voluptatum 142, I
 Volux 146, 13. 150, 18.
 151, 2
- voraginem 233, 17
 vorsum 111, 24. 119, 13
 vortebant 128, 14
 vortere 151, 26
 vorticofum 204, 25
 vorticofus 203, 8
 vortit 139, 20. 170, 29
 vos 17, 3. 18, 19, 22. 40,
 17. 41, 6. 42, 20, etc.
 alibi.
 vosque 132, II. 134, 19
 vostra 71, 15
 votis 47, 14. 160, 21
 votum 200, 29
 voveo 197, 28
 urbana 21, I. 30, 10
 urbanis 115, 3. 217, 3
 urbanum 30, 19
 urbe 34, 27. 35, 9. 36, 10,
 etc.
 urbem 6, 8. 16, 4. 21, I,
 etc.
 urbes 2, 13. 7, 19. 78, 8
 urbi 29, 16. 169, 3. 212,
 22. 226, 8, 21
 urbibus 113, 9
 Urbinus 175, 2
 urbis 24, 4. 25, II. 34,
 12, &c.
 urbs 103, 21
 urgeat 92, 20
 urgebatur 98, 10
 us 100, I
 usi 13, 16. 82, 16, &c.
 usf 13, 16. 82, 16, &c.
 usfui 25, 19. 32, 13. 40, 4,
 229, I
 usfui 136, 26. 159,
 18. 188, 24. 214, 15
 usurum 21, 15. 201, 7
 usus 28, 19. 57, II, &c.
 star 204, 25
 utebantur 137, I
 utebatur 33, 17. 67, 10
 utemini 18, 20
 utendum 41, 21
 utere 153, 18
 uterentur

INDEX VOCABULORUM.

uterentur 95, 18
 uterer 69, 9
 uterque 38, 15. 178, 8.
 229, 9
 Utica 149, 15
 Uticæ 114, 24. 116, 12
 Uticam 82, 19. 135, 8
 utile 133, 9
 utilem 25, 5
 utili 59, 17
 utilia 149, 10. 154, 17.
 197, 15. 218, 23. 225,
 22
 utilibus 134, 27
 utilis 143, 3
 utilius 231, 16
 utimur 1, 5
 utinam 72, 5. 73, 2. 148,
 1. 231, 14
 utique 69, 4. 75, 19.
 162, 22. 179, 13
 utitur 229, 7
 utpote 51, 18
 utraque 3, 9. 6, 1
 utramque 67, 7
 utres 137, 18. 179, 1
 utrimque 35, 17. 55, 7.
 107, 17, 29, &c.
 utriusque 203, 14. 31, 16, &c.

utris 123, 26
 utrisque 68, 12. 124, 20.
 utrius 135, 24
 utrius 212, 7
 utriusque 49, 9. 80, 1, &c.
 utrium 137, 21
 utroque 132, 9. 128, 30,
 &c.
 utrum 81, 23. 177, 17,
 &c.
 utrumque 2, 8. 203, 1, &c.
 utuntur 90, 5. 217, 26
 Vulcanaliorum 192, 1
 Vulcioque 186, 16
 vulgata 207, 5
 vulgi 23, 1. 129, 12. 210,
 21
 vulgo 215, 12
 vulgum 119, 17. 122, 11
 vulgus 17, 13. 118, 5.
 159, 17. 199, 26
 vulnera 162, 20
 vulnerabat 111, 11
 vulnerati 111, 17. 179, 6
 vulneratus 55, 22
 vulnere 175, 22. 201, 11.
 208, 14
 vulneribus 55, 15. 113, 6.
 147, 3. 177, 14

vult 120, 16. 162, 14
 23. 154, 1
 vultu 25, 7. 55, 17. 92,
 11. 155, 5. 151, 5
 vultuque 13, 7
 Vulturtii 48, 15
 10
 Vulturtium 35, 1. 36, 13
 Vulturtius 35, 18. 36, 15.
 37, 19
 uxor 226, 14
 uxore 142, 3. 226, 25
 uxorem 231, 7
 uxores 127, 17
 uxori 194, 3
 uxorum 232, 34

Z.

Z Ama 113, 9
 Zamam 110, 7, 25.
 III, 12. 112, 15.

F I N I S.

25 AP 65

, 14
5. 52,
7. 92,
, 5

39, 4,

36, 13
36, 15.

, 25

7, 25.
5.